This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

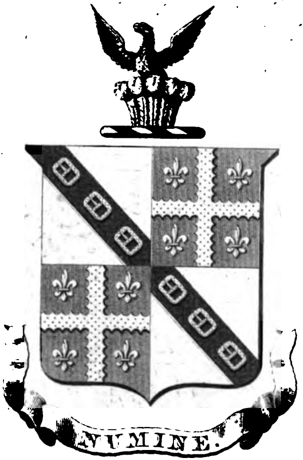
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

RC 6403 (3)
De la bibliothèque
de M.
VIOLLET-LEDUC

Digitized by Google

INSIGNIA ACADEMIAE HARVARDIANAE CANTAB: NOV: ANGLIAE

VE RI TAS

The Gift of
Mary Bryant Brandegee
in Memory of
William Fletcher Weld

HARVARD COLLEGE LIBRARY

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

M. TVLLII CICERONIS ORATIONVM TOMVS II;

cum optimis ac poſtremis exemplaribus accurate collatus.

AMSTELÆDAMI,
Apud IOANNEM BLAEV.
M. DC. LIX.

Digitized by Google

~~Le 37.124~~ C

Harvard College Library
Bowie Collection
Gift of
Mrs. E. D. Brandegee
New ...

KC 16465 (3)

Digitized by Google

M. TVLLII CICERONIS PRO LEGE MANILIA, ſeu de Imperatore Pompejo deligendo, ad Populum.

ORATIO XIII.

QVamquam mihi ſemper frequens conſpectus veſter multo jucundiſſimus, hic autem locus ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus eſt viſus, Quirites, tamen hoc aditu laudis, qui ſemper optimo cuique maxime patuit, non mea me voluntas, ſed meæ vitæ rationes ab ineunte ætate ſuſceptæ prohibuerunt. Nam cum antea per ætatem nondum hujus auctoritatem loci contingere auderem, ſtatueremque, nihil huc, niſi perfectum ingenio, elaboratum induſtria afferri oportere, omne meum tempus amicorum temporibus tranſmittendum putavi. Ita neque hic locus vacuus umquam fuit ab iis qui veſtram cauſſam defenderent, & meus labor in privatorum periculis caſte integreque verſatus, ex veſtro judicio fructum eſt ampliſſimum conſecutus. Nam cum propter dilationem comitiorum ter prætor primus centuriis cunctis renuntiatus ſum, facile intellexi, Quirites, & quid de me judicaretis, & quid aliis præſcriberetis. Nunc cum & auctoritatis in me tantum ſit, quantũ vos honoribus mandandum eſſe voluiſtis, & ad agendum facultatis tantum,

quantum homini vigilanti ex forenſi uſu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre; certe, & ſi quid auctoritatis in me eſt, ea apud eos utar, qui eam mihi dederunt; & ſi quid etiam dicendo conſequi poſſum, iis oſtendam potiſſimum, qui ei quoque rei fructum ſuo judicio tribuendum eſſe cenſuerunt. Atque in primis mihi lætandum jure eſſe video, quod in hac inſolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, cauſſa talis oblata eſt, in qua oratio nemini deeſſe poteſt. Dicendum eſt enim de Cn. Pompeji ſingulari eximiaque virtute: hujus autem orationis difficilius eſt exitum, quam principium invenire. Itaque non mihi tam copia, quam modus in dicendo quærendus eſt. Atque ut inde oratio mea proficiſcatur, unde hæc omnis cauſſa ducitur; bellum grave, & periculoſum veſtris vectigalibus, atque ſociis à duobus potentiſſimis regibus infertur, Mithridate, & Tigrane: quorum alter relictus, alter laceſſitus, occaſionem ſibi ad occupandam Aſiam oblatam eſſe arbitratur. Equitibus Romanis, honeſtiſſimis viris, afferuntur ex Aſia quotidie litteræ; quorum magnæ res aguntur, in veſtris vectigalibus exercendis occupatæ, qui ad me pro neceſſitudine, quæ mihi eſt cum illo ordine, cauſſam reipublicæ, periculaque rerum ſuarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nunc veſtra provincia eſt, vicos exuſtos eſſe complureis: regnum Ariobarzanis, quod finitimum eſt veſtris vectigalibus, totum eſſe in hoſtium poteſtate: Lucullum magnis rebus geſtis, ab eo bello diſcedere: huic qui ſuccurrerit, non ſatis eſſe paratum ad tantum bellum adminiſtrandum: unum ab omnibus

ſociis,

Digitized by Google

ſociis, & civibus ad id bellum imperatorem depoſci, atque expeti, eundum hunc unum ab hoſtibus metui, præterea neminem. Cauſſa quæ ſit, videtis: nunc quid agendum ſit conſiderate. Primum mihi videtur de genere belli; deinde de magnitudine; tum de imperatore deligendo eſſe dicendum. Genus eſt enim *ejuſmodi*, quod maxime veſtros animos excitare, atque inflammare debet: in quo agitur populi Romani gloria, quæ vobis à majoribus cum magna in rebus omnibus, tum ſumma in re militari tradita eſt: agitur ſalus ſociorum, atque amicorum, pro qua multa majores veſtri magna & gravia bella geſſerunt: aguntur certiſſima populi Romani vectigalia, & maxima: quibus amiſſis, & pacis ornamenta, & ſubſidia belli requiretis: aguntur bona multorum civium, quibus eſt & à vobis & ab imperatoribus reipublicæ conſulendum. Et quoniam ſemper appetentes gloriæ præter cæterás genteis atque avidi laudis fuiſtis, delenda eſt vobis illa macula, Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta, quæ penitus jam inſedit, atque inveteravit in populi Romani nomine: quod is, qui uno die, tota Aſia, tot in civitatibus, uno nuntio, atque una litterarum ſignificatione civeis Roman. necandos, trucidandoſque denotavit, non modo adhuc pœnam nullam ſuo dignam ſcelere ſuſcepit, ſed ab illo tempore annum jam tertium, & vigeſimum regnat, & ita regnat, ut ſe non Ponto, neque Cappadociæ latebris occultare velit, ſed emergere è patrio regno, atque in veſtris vectigalibus, hoc eſt, in Aſiæ luce verſari. Etenim adhuc ita veſtri cum illo rege contenderunt

runt imperatores, ut ab illo inſignia victoriæ, non victoriam reportarint. Triumphavit L. Sulla, triumphavit L. Muræna de Mithridate, duo fortiſſimi viri, & ſummi imperatores: ſed ita triumpharunt, ut ille pulſus, ſuperatuſque regnaret. Verumtamen illis imperatoribus laus eſt tribuenda, quod egerunt: venia danda, quod reliquerunt: propterea quod ab eo bello Sullam in Italiam reſpub. Murænam Sulla revocavit. Mithridates autem omne reliquum tempus, non ad oblivionem veteris belli, ſed ad comparationem novi contulit: qui, poſteaquam maximas ædificaſſet, ornaſſetque claſſeis, exercituſque permagnos, quibuſcumque ex gentibus potuiſſet, comparaſſet, & ſe Boſphoranis finitimis ſuis, bellum inferre ſimulaſſet; uſque in Hiſpaniam legatos Ecbatanis miſit ad eos duces, quibuſcum tum bellum gerebamus: ut, cum duobus in locis diſjunctiſſimis, maximeque diverſis, uno conſilio, à binis hoſtium copiis bellum terra, marique gereretur, vos ancipiti contentione diſtracti, de imperio dimicaretis. Sed tamen alterius partis periculum, Sertorianæ atque Hiſpanienſis, quæ multo plus firmamenti, ac roboris habebat, Cn. Pompeji divino conſilio, ac ſingulari virtute depulſum eſt: in altera parte ita res à L. Lucullo ſummo viro eſt adminiſtrata, ut initia illa geſtarum rerum magna atque præclara, non felicitati ejus, ſed virtuti: hæc autem extrema, quæ nuper acciderunt, non culpæ, ſed fortunæ tribuenda eſſe videantur. Sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque vera laus ei detracta oratione noſtra, neque falſa affiçta eſſe videa-

Digitized by Google

videatur. Sed pro veſtri imperii dignitate, atque gloria, quoniam is eſt exorſus orationis meæ, videte quem vobis animum ſuſcipiendum putetis. Majores veſtri ſæpe mercatoribus, ac naviculatoribus injurioſius tractatis, bella geſſerunt: vos tot civium Rom. millibus, uno nuntio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo eſſe debetis? legati quod erant appellati ſuperbius, Corinthum patres veſtri, totius Græciæ lumen, extinctum eſſe voluerunt: vos eum regem inultum eſſe patiemini, qui legatum populi Rom. conſularem vinculis ac verberibus, atque omni ſupplicio excruciatum necavit? Illi libertatem civium Rom. imminutam non tulerunt: vos vitam ereptam negligetis? Ius legationis verbo violatum illi perſecuti ſunt: vos legatum populi Rom. omni ſupplicio interfectum, inultum relinquetis? Videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit tantam vobis imperii gloriam relinquere, ſic vobis turpiſſimum ſit, illud, quod accepiſtis, tueri & conſervare non poſſe. Quid, quod ſalus ſociorum ſummum in periculum ac diſcrimen vocatur? Regno expulſus eſt Ariobarzanes rex, ſocius populi Romani atque amicus: imminent duo reges toti Aſiæ non ſolum vobis inimiciſſimi, ſed etiam veſtris ſociis atque amicis: civitates autem omnes, cuncta Aſia, atque Græcia veſtrum auxilium exſpectare propter periculi magnitudinem coguntur: imperatorem à vobis certum depoſcere, cum præſertim vos alium miſeritis, neque audent, neque ſe id facere ſummo ſine periculo poſſe arbitrantur: vident, & ſentiunt hoc idem, quod & vos, unum virum eſſe, in quo ſumma ſint omnia, &

Digitized by Google

eum prope eſſe (quo etiam carent ægrius) cujus adventu ipſo, atque nomine, tametſi ille ad maritimum bellum venerit, tamen impetus hoſtium repreſſos eſſe intelligunt, ac retardatos. Hi vos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut ſe quoque ſicut cæterarum provinciarum ſocios dignos exiſtimetis, quorum ſalutem tali viro commendetis: atque hoc etiam magis quam cæteros. quod ejuſmodi in provinciam homines cum imperio miſimus, ut, etiam ſi ab hoſte defendant, tamen ipſorum adventus in urbeis ſociorum non multum ab hoſtili expugnatione differant. Hunc audiebant antea, nunc præſentem vident, tanta temperantia, tanta manſuetudine, tanta humanitate, ut ii beatiſſimi eſſe videantur, apud quos ille diutiſſime commoratur. Quare ſi propter ſocios, nulla ipſi injuria laceſſiti, majores veſtri cum Antiocho, cum Philippo cum Ætolis, cum Pœnis bella geſſerunt; quanto vos ſtudio convenit injuriis provocatos, ſociorum ſalutem una cum imperii veſtri dignitate defendere, præſertim cum de veſtris maximis vectigalibus agatur? Nam cæterarum provinciarum vectigalia, Quirites, tanta ſunt, ut iis ad ipſas provincias tutandas vix contenti eſſe poſſimus: Aſia vero tam opima eſt, & fertilis, ut & ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine paſtionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat. Itaque hæc vobis provincia, Quirites, ſi & belli utilitatem, & pacis dignitatem ſuſtinere vultis, non modo à calamitate, ſed etiam à metu calamitatis eſt defendenda. Nam cæteris in rebus cum venit calami-

tas,

Digitized by Google

tas, tum detrimentum accipitur: at in vectigalibus non ſolum adventus mali, ſed etiam metus ipſe affert calamitatem. Nam cum hoſtium copiæ non longæ abſunt, etiam ſi irruptio facta nulla ſit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deſeritur, mercatorum navigatio conquieſcit. Ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex ſcriptura vectigal conſervari poteſt. quare ſæpe totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore amittitur. Quo tandem animo eſſe exiſtimatis, aut eos qui vectigalia vobis penſitant, aut eos, qui exercent atque exigunt, cum duo reges cum maximis copiis prope adſint? cum una excurſio equitatus perbrevi tempore totius anni vectigal auferre poſſit? cum publicani familias maximas, quas in ſalinis habent, quas in agris, quas in portubus atque cuſtodiis magno periculo ſe habere arbitrentur? Putatiſne vos illis rebus frui poſſe, niſi eos qui vobis fructuoſi ſunt, conſervaveritis, non ſolum (ut ante dixi) calamitate, ſed etiam calamitatis formidine liberatos? Ac ne illud quidem vobis negligendum eſt, quod mihi ego extremum propoſueram, cum eſſem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona civium Roman. pertinet: quorum vobis pro veſtra ſapientia, Quirites, habenda eſt ratio diligenter. Nam & publicani, homines & honeſtiſſimi, & ornatiſſimi, ſuas rationes, & copias in illam provinciam contulerunt: quorum ipſorum per ſe res, & fortunæ, curæ vobis eſſe debent. etenim ſi vectigalia nervos eſſe reipublicæ ſemper duximus; eum certe ordinem qui exercet illa, firmamentum cæterorum ordinum recte eſſe

dicemus. Deinde cæteris ex ordinibus homines navi & induſtrii partim in Aſia negotiantur, quibus vos abſentibus conſulere debetis, partim ſuas, & ſuorum in ea provincia pecunias magnas collocatas habent. Erit igitur humanitatis veſtræ, magnum eorum civium numerum calamitate prohibere: ſapientiæ, videre, multorum civium calamitatem à republica ſejunctam eſſe non poſſe. Etenim illud primum parvi refert, vos publicanis amiſſa vectigalia poſtea victoria recuperare. Neque enim iiſdem redimendi facultas erit propter calamitatem, neque aliis voluntas propter timorem: deinde quod nos eadem Aſia, atque idem iſte Mithridates initio belli Aſiatici docuit, id certe calamitate docti memoria retinere debemus. Nam tum, cum in Aſia res magnas permulti amiſerunt, ſcimus Romæ ſolutione impedita, fidem concidiſſe. Non enim poſſunt una in civitate multi rem atque fortunas amittere, ut non plureis ſecum in eandem calamitatem trahant. A quo periculo prohibete rempublicam, & mihi credite id, quod ipſi videtis. hæc fides, atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro verſatur, implicita eſt cum illis pecuniis Aſiaticis, & cohæret. ruere illa non poſſunt, ut hæc non eodem labefactata motu concidant. Quare videte, num dubitandum vobis ſit omni ſtudio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis veſtri, ſalus ſociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum civium cum republica defenduntur. Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Poteſt enim hoc dici, belli genus eſſe ita neceſſarium, ut ſit gerendum:

dum: non eſſe ita magnum, ut ſit pertimeſcendum. In quo maxime laborandum eſt, ne forte à vobis quæ diligentiſſime providenda ſunt, contemnenda eſſe videantur. Atque, ut omnes intelligant, me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti viro & ſapientiſſimo homini, & magno imperatori debeatur: dico ejus adventu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas, atque inſtructas, eſſe deletas, urbemque Aſiæ clariſſimam, nobiſque amiciſſimam, Cyzicenorum, obſeſſam eſſe ab ipſo rege maxima multitudine, & oppugnatam vehementiſſime: quam L. Lucullus virtute, aſſiduitate, conſilio, ſummis obſidionis periculis liberavit: ab eodem imperatore claſſem magnam, & ornatam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam ſtudio inflammato raperetur, ſuperatam eſſe, atque depreſſam: magnas hoſtium præterea copias multis prœliis eſſe deletas: patefactumque noſtris legionibus eſſe Pontum, qui ante populo Rom. ex omni aditu clauſus eſſet. Sinopem atque Amiſum, quibus in oppidis erant domicilia regis, omnibus rebus ornata, atque referta, cæteraſque urbeis Ponti, & Cappadociæ permultas uno aditu, atque adventu eſſe captas: regem ſpoliatum regno patrio, atque avito, ad alios ſe reges, atque alias gentes ſupplicem contuliſſe: atque hæc omnia, ſalvis populi Romani ſociis, atque integris vectigalibus, eſſe geſta. Satis opinor hoc eſſe laudis: atque ita reputo, ut hoc vos intelligatis, à nullo iſtorum, qui huic obtrectant legi, atque cauſſæ, L. Lucullum ſimiliter ex hoc loco eſſe laudatum. Requiretur fortaſſe nunc, quemadmodum,

Digitized by Google

dum, cum hæc ita ſint, reliquum poſſit eſſe magnum bellum. cognoſcite, Quirites: non enim ſine cauſſa quæri videtur. Primum ex ſuo regno ſic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugiſſe dicitur: quam prædicant in fuga fratris ſui membra in iis locis, qua ſe parens perſequeretur, diſſipaviſſe, ut eorum collectio diſperſa, mœrorque patrius celeritatem perſequendi retardaret. ſic Mithridates fugiens maximam vim auri, atque argenti, pulcherrimarumque rerum omnium, quas à majoribus acceperat, & ipſe bello ſuperiore ex tota Aſia direptas in ſuum regnum congeſſerat, in Ponto omnem reliquit. hæc dum noſtri colligunt omnia diligentius, rex ipſe è manibus effugit. ita illum in perſequendi ſtudio mœror, hos lætitia retardavit. Hunc in illo timore, & fuga Tigranes, rex Armenius, excepit, diffidentemque rebus ſuis confirmavit, & afflictum erexit, perditumque recreavit. cujus in regnum poſteaquam L. Lucullus cum exercitu venit, plures etiam gentes contra imperatorem noſtrum concitatæ ſunt. Erat enim metus injectus iis nationibus, quas numquam populus Romanus neque laceſſendas bello, neque tentandas putavit. Erat etiam alia gravis, atque vehemens opinio, quæ per animos gentium barbararum pervaſerat, fani locupletiſſimi & religioſiſſimi diripiendi cauſſa, in eas oras noſtrum exercitum eſſe adductum. Ita nationes multæ, atque magnæ novo quodam terrore, ac metu concitabantur. Noſter autem exercitus, etſi urbem ex Tigranis regno ceperat, & prœliis uſus erat ſecundis,

tamen

Digitized by Google

tamen nimia longinquitate locorum, ac deſiderio ſuorum commovebatur. Hic jam plura non dicam. Fuit enim illud extremum, ut ex iis locis à militibus noſtris reditus magis maturus, quam proceſſus longior quæreretur. Mithridates autem & ſuam manum jam confirmarat, & eorum, qui ſe ex ejus regno collegerant, & magnis adventitiis multorum regum & nationum copiis juvabatur. Hoc jam fere ſic fieri ſolere accepimus, ut regum afflictæ fortunæ facile multorum opes alliciant ad miſericordiam, maximeque eorum, qui aut reges ſunt, aut vivunt in regno; quod regale iis nomen magnum & ſanctum eſſe videatur. Itaque tantum victus efficere potuit, quantum incolumis numquam eſt auſus optare. Nam cum ſe in regum recepiſſet ſuum, non fuit eo contentus, quod ei præter ſpem acciderat, ut eam, poſteaquam pulſus erat, terram umquam attingeret: ſed in exercitum veſtrum clarum, atque victorem impetum fecit. Sinite hoc loco, Quirites, (ſicut poëtæ ſolent, qui res Romanas ſcribunt) præterire me noſtram calamitatem: quæ tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli non ex prœlio nuntius, ſed ex ſermone rumor afferret. Hic in ipſo illo malo graviſſimaque belli offenſione L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte iis incommodis mederi fortaſſe potuiſſet, veſtro juſſu coactus, quod imperii diuturnitati modum ſtatuendum, veteri exemplo putaviſtis, partem militum, qui jam ſtipendiis confecti erant, dimiſit, partem Glabrioni tradidit. Multa prætereo conſulto: ſed ea vos conjectura perſpicitis, quantum illud bellum futurum putetis, quod conjungant re-

ges potentiſſimi, renovent agitatæ nationes, ſuſcipiant integræ gentes, novus imperator veſter accipiat, vetere expulſo exercitu. Satis mihi multa verba feciſſe videor, quare hoc bellum eſſet genere ipſo neceſſarium, magnitudine periculoſum. Reſtat, ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo, dicendum eſſe videatur. Vtinam, Quirites, virorum fortium, atque innocentium copiam tantam haberetis, ut hæc vobis deliberatio difficilis eſſet, quemnam potiſſimum tantis rebus ac tanto bello præficiendum putaretis. Nunc vero cum ſit unus Cn. Pompejus qui non modo eorum hominum, qui nunc ſunt, gloriam, ſed etiam antiquitatis memoriam virtute ſuperarit; quæ res eſt, quæ cujuſquam animum in hac cauſſa dubium facere poſſit? Ego enim ſic exiſtimo, in ſummo imperatore quatuor has res ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur hoc homine ſcientior umquam aut fuit, aut eſſe debuit? qui è ludo, atque pueritiæ diſciplina, bello maximo, atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt: qui extrema pueritia miles fuit ſummi imperatoris, ineunte adoleſcentia maximi ipſe exercitus imperator: qui ſæpius cum hoſte conflixit, quam quiſquam cum inimico concertavit, plura bella geſſit, quam cæteri legerunt, plureis provincias confecit, quam alii concupiverunt: cujus adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris non alienis præceptis, ſed ſuis imperiis; non offenſionibus belli, ſed victoriis; non ſtipendiis, ſed triumphis eſt traducta. Quod denique genus belli

belli eſſe poteſt, in quo illum non exercuit fortuna reipublicæ? Civile, Africanum, Tranſalpinum, Hiſpanienſe, miſtum ex civitatibus, atque ex bellicoſiſſimis nationibus, ſervile, navale bellum, varia & diverſa genera & bellorum, & hoſtium, non ſolum geſta ab hoc uno, ſed etiam confecta, nullam rem eſſe declarant in uſu militari poſitam, quæ hujus viri ſcientiam fugere poſſit. Iam vero virtuti Cn. Pompeji quæ poteſt par oratio inveniri? quid eſt, quod quiſquam aut dignum illo, aut vobis novum, aut cuiquam inauditum poſſit afferre? Non enim illæ ſunt ſolæ virtutes imperatoriæ, quæ vulgo exiſtimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo, conſilium in providendo: quæ tanta ſunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus, aut audivimus, non fuerunt. Teſtis eſt Italia, quam ille ipſe victor L. Sulla hujus virtute, & conſilio confeſſus eſt liberatam: teſtis eſt Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, ſed celeritate conſilii explicavit: teſtis eſt Africa, quæ magnis oppreſſa hoſtium copiis, eorum ipſorum ſanguine redundavit: teſtis eſt Gallia, per quam legionibus noſtris in Hiſpaniam iter Gallorum internecione patefactum eſt: teſtis eſt Hiſpania, quæ ſæpiſſime plurimos hoſteis ab hoc ſuperatos, proſtratoſque conſpexit: teſtis eſt iterum, & ſæpius Italia, quæ, cum ſervili bello tetro perículoſoque premeretur, ab hoc auxilium abſente expetivit: quod bellum exſpectatione Pompeji attenuatum atque imminutum eſt, adventu ſublatum ac ſepultum: teſtes vero jam

jam omnes oræ, atque omnes exteræ gentes ac nationes: denique maria omnia, tum univerſa, tum in ſingulis oris omnes ſinus, atque portus. Quis enim toto mari locus per hos annos, aut tam firmum habuit præſidium, ut tutus eſſet? aut tam fuit abditus, ut lateret? quis navigavit, qui non ſe, aut mortis, aut ſervitutis periculo committeret? cum aut hieme, aut referto prædonum mari navigaretur. Hoc tantum bellum, tam turpe, tam vetus, tam late diviſum, atque diſperſum, quis unquam arbitraretur aut ab omnibus imperatoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno imperatore confici poſſe? Quam provinciam tenuiſtis à prædonibus liberam per hoſce annos? quod vectigal vobis tutum fuit? quem ſocium defendiſtis? cui præſidio claſſibus veſtris fuiſtis? quam multas exiſtimatis inſulas eſſe deſertas? quam multas aut metu relictas, aut à prædonibus captas urbeis eſſe ſociorum? Sed quid ego longinqua commemoro? fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani, longe à domo bellare, & propugnaculis imperii ſociorum fortunas, non ſua tecta defendere. ſociis veſtris ego mare clauſum per hoſce annos dicam fuiſſe, cum exercitus noſtri Brundiſio numquam, niſi ſumma hieme, tranſmiſerint? Quid, ad nos cum ab exteris nationibus venirent, captos querar, cum legati populi Romani redempti ſint? mercatoribus tutum mare non fuiſſe dicam, cum duodecim ſecures in prædonum poteſtatem pervenerint? Quid aut Colophonem aut Samum nobiliſſimas urbeis, innumerabileſque alias captas eſſe commemorem, cum veſtros portus, atque eos portus,

qui-

quibus vitam, & ſpiritum ducitis, in prædonum fuiſſe poteſtate ſciatis? An vero ignoratis, portum Cajetæ celeberrimum, atque pleniſſimum navium, inſpectante prætore, à prædonibus eſſe direptum? Ex Miſeno autem, ejus ipſius liberos, qui cum prædonibus antea ibi bellum geſſerat, à prædonibus eſſe ſublatos? Nam quid ego Oſtienſe incommodum, atque illam labem, atque ignominiam reipublicæ querar, cum prope inſpectantibus vobis, claſſis ea, cui conſul populi Romani præpoſitus eſſet, à prædonibus capta, atque oppreſſa eſt? Pro dii immortales! tantamne unius hominis incredibilis, ac divina virtus tam brevi tempore lucem afferre reipublcæ potuit, ut vos, qui modo ante oſtium Tiberinum claſſem hoſtium videbatis, ii nunc nullam intra Oceani oſtium prædonum navem eſſe audiatis? Atque hæc qua celeritate geſta ſint quamquam videtis, tamen à me in dicendo prætereunda non ſunt. Quis enim umquam, aut obeundi negotii, aut conſequendi quæſtus ſtudio, tam brevi tempore, tot loca adire, tantos curſus conficere potuit, quam celeriter Cn. Pompejo duce, belli impetus navigavit? qui, nondum tempeſtivo ad navigandum mari, Siciliam adiit, Africam exploravit, inde Sardiniam cum claſſe venit: atque hæc tria frumentaria ſubſidia reipublicæ firmiſſimis præſidiis, claſſibuſque munivit. Inde ſe cum in Italiam recepiſſet, duabus Hiſpaniis, & Gallia Ciſalpina præſidiis, ac navibus confirmata, miſſis item in oram Illyrici maris & in Achajam, omnemque Græciam navibus, Italiæ duo maria maximis claſſibus, firmiſſimiſque præ-
Digitized by Google

præſidiis adornavit: ipſe autem, ut à Brundiſio profectus eſt, unde quinquageſimo die totam ad imperium populi Romani Ciliciam adjunxit: omnes qui ubique prædones fuerunt, partim capti, interfectique ſunt, partim unius hujus imperio ac poteſtati ſe dediderunt. Idem Cretenſibus, cum ad eum uſque in Pamphyliam legatos, deprecatoreſque miſiſſent, ſpem deditionis non ademit, obſideſque imperavit. Ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longe lateque diſperſum, quo bello omnes gentes ac nationes premebantur, Cn. Pompejus extrema hieme apparavit, ineunte vere ſuſcepit, media æſtate confecit. Eſt hæc divina, atque incredibilis virtus imperatoris. Quid cæteræ, quas paullo ante commemorare cœperam, quantæ, atque quam multæ ſunt? non enim ſolum bellandi virtus in ſummo, atque perfecto imperatore quærenda eſt: ſed multæ ſunt artes eximiæ, hujus adminiſtræ, comiteſque virtutis. Ac primum quanta innocentia debent eſſe imperatores! quanta deinde omnibus in rebus temperantia! quanta fide! quanta facilitate! quanto ingenio! quanta humanitate! Quæ breviter, qualia ſint in Cn. Pompejo conſideremus. ſumma enim omnia ſunt, Quirites: ſed ea magis ex aliorum contentione, quam ipſa per ſeſe cognoſci, atque intelligi poſſunt. Quem enim poſſumus imperatorem aliquo in numero putare, cujus in exercitu veneant centuriatus, atque venierint? quid hunc hominem magnum, aut amplum de republica cogitare, pecuniam ex ærario depromptam ad bellum adminiſtrandum, aut propter cupiditatem provinciæ magiſtratibus diviſerit,

rit, aut propter avaritiam Romæ in quæſtu reliquerit? Veſtra admurmuratio facit, Quirites, ut agnoſcere videamini, qui hæc fecerint. Ego autem neminem nomino. quare iraſci mihi nemo poterit, niſi qui ante de ſe voluerit confiteri. Itaque propter hanc avaritiam imperatorum quantas calamitates, quocumque ventum ſit, noſtri exercitus ferant, quis ignorat? Itinera, quæ per hoſce annos in Italia per agros, atque oppida civium Romanorum noſtri imperatores fecerunt, recordamini: tum facilius ſtatuetis, quid apud exteras nationes fieri exiſtimetis. utrum plures arbitramini per hoſce annos militum veſtrorum armis hoſtium urbeis, an hibernis ſociorum civitates eſſe deletas? neque enim poteſt exercitum is continere imperator, qui ſe ipſum non continet: neque ſeverus eſſe in judicando, qui alios in ſe ſeveros eſſe judices non vult. Hic miramur, hunc hominem tantum excellere cæteris, cujus legiones ſic in Aſiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, ſed ne veſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur? Iam vero quemadmodum milites hibernent, quotidie ſermones ac litteræ perferuntur: non modo, ut ſumptum faciat in militem, nemini vis affertur, ſed ne cupienti quidem cuiquam permittitur. hiemis enim, non avaritiæ perfugium majores noſtri in ſociorum, atque amicorum tectis eſſe voluerunt. Age vero, cæteris in rebus quali ſit temperantia, conſiderate. unde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem curſum initum putatis? non enim illum eximia vis remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut venti aliqui novi

Digitized by Google

novi tam celeriter in ultimas terras pertulerunt, ſed hæ res, quæ cæteros remorari ſolent, non retardarunt: non avaritia ab inſtituto curſu ad prædam aliquam revocavit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipſe ad quietem: poſtremo ſigna, & tabulas, cæteraque ornamenta Græcorum oppidorum, quæ cæteri tollenda eſſe arbitrantur, ea ſibi ille ne viſenda quidem exiſtimavit. Itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompejum, ſicut aliquem non ex hac urbe miſſum, ſed de cœlo delapſum, intuentur: nunc denique incipiunt credere, fuiſſe homines Romanos hac quondam abſtinentia, quod jam nationibus exteris incredibile, ac falſo memoriæ proditum videbatur. nunc imperii noſtri ſplendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, non ſine cauſſa majores ſuos tum, cum hac temperantia magiſtratus habebamus, ſervire populo Romano, quam imperare aliis maluiſſe. Iam vero ita faciles aditus ad eum privatorum, ita liberæ querimoniæ de aliorum injuriis eſſe dicuntur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis eſſe videatur. Iam quantum conſilio, quantum dicendi gravitate, & copia valeat, in quo ipſo ineſt quædam dignitas imperatoria, vos, Quirites, hoc ipſo in loco ſæpe cognoſtis. Fidem vero ejus inter ſocios quantam exiſtimari putatis, quam hoſtes omnium gentium ſanctiſſimam eſſe judicarint? Humanitate jam tanta eſt, ut difficile dictu ſit, utrum hoſtes magis virtutem ejus pugnantes timuerint, an manſuetudinem victi

dile-

dilexerint. Et quiſquam dubitabit, quin huic tantum bellum hoc tranſmittendum ſit, qui ad omnia veſtræ memoriæ bella conficienda, divino quodam conſilio natus eſſe videatur? Et, quoniam auctoritas multum in bellis quoque adminiſtrandis, atque imperio militari valet, certe nemini dubium eſt, quin ea in re idem ille imperator plurimum poſſit. vehementer autem pertinere ad bella adminiſtranda, quid hoſtes, quid ſocii de imperatoribus veſtris exiſtiment, quis ignorat? cum ſciamus, homines in tantis rebus, ut aut contemnant, aut metuant, aut oderint, aut ament, opinione non minus famæ, quam aliqua certa ratione commoveri. Quod igitur nomen umquam in orbe terrarum clarius fuit? cujus res geſtæ pares? de quo homine vos, id quod maxime facit auctoritatem, tanta, & tam præclara judicia feciſtis? An vero ullam uſquam eſſe oram tam deſertam putatis, quo non illius diei fama pervaſerit, cum univerſus populus Romanus referto foro, repletiſque omnibus templis, ex quibus hic locus conſpici poteſt, unum ſibi ad commune gentium bellum Cn. Pompejum imperatorem depopoſcit? Itaque, ut plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum hujus auctoritas valeat in bello, ab eodem Cn. Pompejo omnium rerum egregiarum exempla ſumantur: qui, quo die à vobis maritimo bello præpoſitus eſt imperator, tanta repente vilitas annonæ ex ſumma inopia & caritate rei frumentariæ conſecuta eſt, unius ſpe & nomine, quantam vix ex ſumma ubertate agrorum diuturna pax efficere potuiſſet. Iam vero accepta in Ponto calamitate ex

eo

Digitized by Google

eo prœlio, de quo vos paullo ante invitus admonui, cum ſocii pertimuiſſent hoſtium opes, animique creviſſent, cum ſatis firmum præſidium provincia non haberet; amiſiſſetis Aſiam, Quirites, niſi ipſum id temporis divinitus Cn. Pompejum ad eas regiones fortuna populi Romani attuliſſet. Hujus adventus & Mithridatem inſolita inflammatum victoria continuit, & Tigranem magnis copiis minitantem Aſiæ retardavit. Et quiſquam dubitabit, quid virtute perfecturus ſit, qui tantum auctoritate perfecerit? aut quam facile imperio, atque exercitu ſocios, & vectigalia conſervaturus ſit, qui ipſo nomine ac rumore defenderit? Age vero, illa res quantam declarat ejuſdem hominis apud hoſteis populi Romani auctoritatem, quod ex locis tam longinquis, tamque diverſis, tam brevi tempore omnes una huic ſe dediderunt? quod Cretenſium legati, cum in eorum inſula noſter imperator, exercituſque eſſet, ad Cn. Pompejum in ultimas prope terras venerunt, eique ſe omnes Cretenſium civitates dedere velle dixerunt? Quid? idem ipſe Mithridates nonne ad eundem Cn. Pompejum legatum uſque in Hiſpaniam miſit? eumque Pompejus legatum ſemper judicavit: ii, quibus ſemper erat moleſtum, ad eum potiſſimum eſſe miſſum, ſpeculatorem, quam legatum judicare maluerunt? Poteſtis igitur jam conſtituere, Quirites, hanc auctoritatem multis poſtea rebus geſtis, magniſque veſtris judiciis amplificatam, quantum apud illos reges, quantum apud exteras nationes valituram eſſe exiſtimetis. Reliquum eſt, ut de felicitate, quam præſtare de ſe ipſo nemo poteſt, meminiſſe,

niſſe, & commemorare de altero poſſumus: ſicut æquum eſt homini de poteſtate deorum, timide & pauca dicamus. Ego enim ſic exiſtimo; Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & cæteris magnis imperatoribus, non ſolum propter virtutem, ſed etiam propter fortunam, ſæpius imperia mandata, atque exercitus eſſe commiſſos. Fuit enim profecto quibuſdam ſummis viris quædam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas bene gerendas divinitus adjuncta fortuna. De hujus autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac utar moderatione dicendi, non ut in illius poteſtate fortunam poſitam eſſe dicam, ſed ut præterita meminiſſe, reliqua ſperare videamur: ne aut inviſa diis immortalibus oratio noſtra, aut ingrata eſſe videatur. Itaque non ſum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi, militiæque, terra, marique, quantaque felicitate geſſerit: ut ejus ſemper voluntatibus non modo cives aſſenſerint, ſocii obtemperarint, hoſtes obedierint, ſed etiam venti tempeſtateſque obſecundarint. Hoc breviſſime dicam, neminem umquam tam impudentem fuiſſe, qui à diis immortalibus tot, & tantas res tacitus auderet optare, quot & quantas dii immortales ad Cn. Pompejum detulerunt. Quod ut illi proprium, ac perpetuum ſit, Quirites, cum communis ſalutis, atque imperii, tum ipſius hominis cauſſa, ſicuti facitis, velle & optare debetis. Quare cum & bellum ita neceſſarium ſit, ut negligi non poſſit, ita magnum, ut accuratiſſime ſit adminiſtrandum: & cum ei imperatorem præficere poſſitis in quo ſit eximia belli ſcientia, ſingularis virtus, clariſſima auctori-

Digitized by Google

ctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod à diis immortalibus oblatum & datum eſt, in rempublicam conſervandam, atque amplificandam conferatis? Quod ſi Romæ Cn. Pompejus privatus eſſet hoc tempore; tamen ad tantum bellum is erat deligendus, atque mittendus: nunc cum ad cæteras ſummas utilitates hæc quoque opportunitas adjungatur, ut in iis ipſis locis adſit, ut habeat exercitum, ut ab iis, qui habent, accipere ſtatim poſſit; quid exſpectamus? aut cur non, ducibus diis immortalibus, eidem cui cætera ſumma, cum ſalute reipublicæ commiſſa ſunt, hoc quoque bellum regium committimus? At enim vir clariſſimus, amantiſſimus reipublicæ, veſtris beneficiis ampliſſimis affectus, Q. Catulus; itemque ſummis ornamentis honoris, fortunæ, virtutis, ingenii præditus Q. Hortenſius, ab hac ratione diſſentiunt: quorum ego auctoritatem apud vos multis locis plurimum valuiſſe & valere oportere confiteor. ſed in hac cauſſa, tametſi cognoſcitis auctoritates contrarias fortiſſimorum virorum & clariſſimorum; tamen omiſſis auctoritatibus, ipſa re & ratione exquirere poſſumus veritatem, atque hoc facilius, quod ea omnia, quæ adhuc à me dicta ſunt, iidem iſti vera eſſe concedunt, & neceſſarium bellum eſſe, & magnum, & in uno Cn. Pompejo ſumma eſſe omnia. Quid igitur ait Hortenſius? ſi uni omnia tribuenda ſunt, unum digniſſimum eſſe Pompejum: ſed ad unum tamen omnia deferri non oportere. Obſolevit jam iſta oratio, re multo magis, quam verbis refutata. Nam tu idem, Q. Hortenſi, multa pro tua ſumma copia

Digitized by Google

pia ac ſingulari facultate dicendi, & in ſenatu contra virum fortem A. Gabinium graviter, ornateque dixiſti, cum is de uno imperatore contra prædones conſtituendo legem promulgaſſet: & ex hoc ipſo loco permulta idem contra legem verba feciſti. Quid? tum, per deos immortaleis, ſi plus apud populum Romanum auctoritas tua, quam ipſius populi Romani ſalus, & vera cauſſa valuiſſet, hodie hanc gloriam, atque hoc orbis terræ imperium teneremus? an tibi tum imperium eſſe hoc videbatur, cum populi Romani legati, prætores, quæſtoreſque capiebantur? cum ex omnibus provinciis commeatu, & privato, & publico prohibebamur? cum ita clauſa erant nobis omnia maria, ut neque privatam rem maritimam, neque publicam jam obire poſſemus? Quæ civitas antea umquam fuit, non dico Athenienſium, quæ ſatis late quondam mare tenuiſſe dicitur: non Carthaginienſium, qui permultum claſſe, maritimiſque rebus valuerunt: non Rhodiorum, quorum uſque ad noſtram memoriam diſciplina navalis, & gloria remanſit: quæ civitas antea umquam tam tenuis, quæ tam parva inſula fuit, quæ non portus ſuos, & agros, & aliquam partem regionis, atque oræ maritimæ per ſe ipſa defenderet? At, hercle aliquot annos continuos ante legem Gabiniam ille populus Roman. cujus uſque ad noſtram memoriam nomen invictum in navalibus pugnis permanſerat, magna, ac multo maxima parte non modo utilitatis, ſed dignitatis, atque imperii caruit. Nos, quorum majores Antiochum regem claſſe, Perſenque ſuperarunt, omnibuſque navalibus pugnis Car-

thaginienſeis, homines in maritimis rebus exercitatiſſimos, paratiſſimoſque vicerunt, iis nullo in loco jam prædonibus pares eſſe poteramus. Nos quoque, qui antea non modo Italiam tutam habebamus, ſed omneis ſocios in ultimis oris auctoritate noſtri imperii ſalvos præſtare poteramus, tum, cum inſula Delos tam procul à nobis in Ægæo mari poſita, quo omnes undique cum mercibus, atque oneribus commeabant, referta divitiis, parva, ſine muro nihil timebat: iidem non modo provinciis, atque oris Italiæ maritimis, ac portubus noſtris, ſed etiam Appia jam via carebamus: & his temporibus non pudebat magiſtratus populi Romani, in hunc ipſum locum aſcendere, cum eum vobis majores veſtri exuviis nauticis, & claſſium ſpoliis ornatum reliquiſſent. Bono te animo tum, Q. Hortenſi, populus Romanus & cæteros, qui erant in eadem ſententia, dicere exiſtimavit ea, quæ ſentiebatis: ſed tamen in ſalute communi idem populus Romanus dolori ſuo maluit, quam auctoritati veſtræ obtemperare. Itaque una lex, unus vir, unus annus, non modo nos illa miſeria, ac turpitudine liberavit; ſed etiam effecit, ut aliquando vere videremur omnibus gentibus, ac nationibus terra, marique imperare. Quo mihi etiam indignius videtur obtrectatum eſſe adhuc, Gabinio dicam, anne Pompejo, an utrique (id quod eſt verius) ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompejo expetenti ac poſtulanti? Vtrum ille, qui poſtulat legatum ad tantum bellum, quem velit, idoneus non eſt qui impetret, cum cæteri ad expilandos ſocios, diripiendaſque provincias, quos voluerunt, legatos eduxerint? an

ipſe,

ipſe, cujus lege ſalus, ac dignitas populo Romano atque omnibus gentibus conſtituta eſt, expers eſſe debet gloriæ ejus imperatoris, atque ejus exercitus, qui conſilio ipſius, atque periculo eſt conſtitutus? an Cn. Falcidius. Q. Metellus, Q. Cœlius Latinienſis, Cn Lentulus, quos omneis honoris cauſſa nomino, cum tribuni pleb. fuiſſent, anno proximo legati eſſe potuerunt: in hoc uno Gabinio ſunt tam diligentes, qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore, atque exercitu, quem per ſe ipſe conſtituit, etiam præcipuo jure eſſe deberet? de quo legando ſpero conſules ad ſenatum relaturos: qui ſi dubitabunt, aut gravabuntur, ego me profiteor relaturum: neque me impediet cujuſquam, Quirites, inimicum edictum, quo minus, fretus vobis, veſtrum jus, beneficiumque defendam: neque, præter interceſſionem, quidquam audiam: de qua (ut arbitror) iſti ipſi qui minantur, etiam atque etiam quî id liceat conſiderabunt. Mea quidem ſententia, Quirites, unus A. Gabinius belli maritimi, rerumque geſtarum, auctor, comes Cn. Pompejo adſcribitur, propterea quod alter uni id bellum ſuſcipiendum veſtris ſuffragiis detulit; alter delatum, ſuſceptumque confecit. Reliquum eſt, ut de Q. Catuli auctoritate & ſententia dicendum eſſe videatur: qui cum ex vobis quæreret, ſi in uno Cn. Pompejo omnia poneretis, ſi quid de eo factum eſſet, in quo ſpem eſſetis habituri: cepit magnum ſuæ virtutis fructum, ac dignitatis, cum omnes prope ūna voce in eo ipſo vos ſpem habituros eſſe dixiſtis. Etenim talis eſt vir, ut nulla res tanta ſit, ac tam difficilis, quam ille

non & conſilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere poſſit. ſed in hoc ipſo ab eo vehementiſſime diſſentio, quod quo minus certa eſt hominum ac minus diuturna vita, hoc magis reſpubl. dum per deos immortaleis licet, frui debet ſummi hominis vita atque virtute. At enim nihil novi fiat contra exempla, atque inſtituta majorum. Non dico hoc loco majores noſtros ſemper in pace conſuetudini, in bello utilitati paruiſſe, ſemper ad novos caſus temporum, novorum conſiliorum rationes accommodaſſe: non dicam duo bella maxima, Punicum, & Hiſpanienſe ab uno imperatore eſſe confecta: duas urbeis potentiſſimas, quæ huic imperio maxime minabantur, Carthaginem atque Numantiam, ab eodem Scipione eſſe deletas: non commemorabo, nuper ita vobis patribuſque veſtris eſſe viſum, ut in uno C. Mario ſpes imperii poneretur, ut idem cum Iugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Theutonis bellum adminiſtraret: in ipſo Cn. Pompejo, in quo novi conſtitui nihil vult Q. Catulus, quam multa ſint nova, ſummaque Catuli voluntate conſtituta, recordamini. Quid enim tam novum, quam adoleſcentulum privatum, exercitum difficili reipublicæ tempore conficere? confecit. huic præeſſe? præfuit. rem optime ductu ſuo gerere? geſſit. Quid tam præter conſuetudinem, quam homini peradoleſcenti, cujus à ſenatorio gradu ætas longe abeſſet, imperium atque exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in ea adminiſtrandum? Fuit in his provinciis ſingulari innocentia, gravitate, virtute: bellum in Africa maximum confecit, victorem exer-

exercitum deportavit. Quid vero tam inauditum, quam equitem Rom. triumphare? at eam quoque rem populus Romanus non modo vidit, ſed etiam ſtudio omni viſendam putavit. Quid tam inuſitatum quam ut, cum duo conſules clariſſimi, fortiſſimique eſſent, eques Rom. ad bellum maximum, formidoloſiſſimumque pro conſule mitteretur? miſſus eſt. Quo quidem tempore, cum eſſet non nemo in ſenatu, qui diceret, Non oportere mitti hominem privatum pro conſule: L. Philippus dixiſſe dicitur, Non ſe illum ſua ſententia pro conſule, ſed pro conſulibus mittere. Tanta in eo reipublicæ bene gerendæ ſpes conſtituebatur, ut duorum conſulum munus unius adoleſcentis virtuti committeretur. Quid tam ſingulare quam ut ex ſenatuſconſulto legibus ſolutus, conſul ante fieret, quam ullum alium magiſtratum per leges capere licuiſſet? quid tam incredibile, quam ut iterum eques Rom. ex s. c. triumpharet? quæ in omnibus hominibus nova poſt hominum memoriam conſtituta ſunt, ea tam multa non ſunt, quam hæc, quæ in hoc uno homine vidimus. Atque hæc tot exempla, tanta, ac tam nova profecta ſunt in eundem hominem à Q. Catulo, atque à cæterorum ejuſdem dignitatis ampliſſimorum hominum auctoritate. Quare videant, ne ſit periniquum, & non ferendum, illorum auctoritatem de Cn. Pompeji dignitate à vobis comprobatam ſemper eſſe, veſtrum ab illis de eodem homine judicium, populique Rom. auctoritatem improbari, præſertim cum jam ſuo jure populus Romanus in hoc homine ſuam auctoritatem vel contra omneis, qui diſſentiunt, poſſit defendere: propterea

quod iſtis reclamantibus, vos unum illum ex omnibus delegiſtis, quem bello prædonum præponeretis. Hoc ſi vos temere feciſtis, & reipublicæ parum conſuluiſtis; recte iſti ſtudia veſtra ſuis conſiliis regere conantur: ſin autem vos plus tum in republica vidiſtis, vos, his repugnantibus, per voſmetipſos dignitatem huic imperio, ſalutem orbi terrarum attuliſtis: aliquando iſti principes, & ſibi, & cæteris, populi Romani univerſi auctoritati parendum eſſe fateantur. Atque in hoc bello Aſiatico, & regio, non ſolum militaris illa virtus, quæ eſt in Cn. Pompejo ſingularis, ſed aliæ quoque virtutes animi multæ, & magnæ requiruntur. Difficile eſt in Aſia, Cilicia, Lycia, Syria, regniſque exterarum nationum ita verſari veſtrum imperatorem, ut nihil aliud, quam de hoſte ac de laude cogitet: deinde etiam ſi qui ſunt pudore, ac temperantia moderatiores, tamen eos eſſe taleis propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur. Difficile eſt dictu, Quirites, quanto in odio ſimus apud exteras nationes propter eorum, quos ad eas per hos annos cum imperio miſimus, injurias ac libidines. Quod enim fanum putatis in illis terris, noſtris magiſtratibus religioſum, quam civitatem ſanctam, quam domum ſatis clauſam ac munitam fuiſſe? urbes jam locupletes, ac copioſæ requiruntur, quibus cauſſa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur. Libenter hæc coram cum Q. Catulo & Q. Hortenſio diſputarem, ſummis, & clariſſimis viris. noverunt enim ſociorum vulnera, vident eorum calamitates, querimonias audiunt. Pro ſociis vos contra hoſtes exercitum mittere putatis,

tis, an hoſtium ſimulatione, contra ſocios atque amicos? quæ civitas eſt in Aſia, quæ non modo unius imperatoris, aut legati, ſed unius tribuni militum animos, ac ſpiritus capere poſſit? Quare, etiam ſi quem habetis, qui collatis ſignis exercitus regios ſuperare poſſe videatur: tamen niſi erit idem, qui ſe à pecuniis ſociorum, qui ab eorum conjugibus, ac liberis, qui ab auro, gazaque regia, manus, oculos, animum cohibere poſſit, non erit idoneus, qui ad bellum Aſiaticum, regiumque mittatur. Ecquam putatis civitatem pacatam fuiſſe, quæ locuples ſit? ecquam eſſe locupletem, quæ iſtis pacata eſſe videatur? Ora maritima, Quirites, Cn. Pompejum non ſolum propter rei militaris gloriam, ſed etiam propter animi continentiam requiſivit. videbat enim populum Romanum non locupletari quotannis pecunia publica, præter paucos: neque nos quidquam aliud aſſequi claſſium nomine niſi ut detrimentis accipiendis majore affici turpitudine videremur. Nunc qua cupiditate homines in provincia, quibus jacturis, quibus conditionibus proficiſcantur, ignorant videlicet iſti, qui ad unum deferenda eſſe omnia non arbitrantur? quaſi vero Cn. Pompejum non cum ſuis virtutibus, tum etiam alienis vitiis magnum eſſe videamus. Quare nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia, qui inter annos tot unus inventus ſit, quem ſocii in urbeis ſuas cum exercitu veniſſe gaudeant. Quod ſi auctoritatibus hanc cauſſam, Quirites, confirmandam putatis, eſt vobis auctor vir bellorum omnium, maximarum rerum peritiſſimus P. Servilius: cujus tantæ res geſtæ terra, marique

Digitized by Google

exſtiterunt, ut, cum de bello deliberetis, auctor vobis gravior eſſe nemo debeat: eſt C. Curio ſummis veſtris beneficiis, maximiſque rebus geſtis ſummo ingenio, & prudentia præditus: eſt Cn. Lentulus, in quo omnes, pro ampliſſimis veſtris honoribus, ſummum conſilium, ſummam gravitatem eſſe cognoſcitis: eſt C. Caſſius integritate, virtute, conſtantia ſingulari. Quare videte, num horum auctoritatibus, illorum orationi qui diſſentiunt, reſpondere poſſe videamur. Quæ cum ita ſint, C. Manili, primam iſtam tuam & legem, & voluntatem, & ſententiam laudo, vehementiſſimeque comprobo: deinde te hortor, ut auctore populo Romano maneas in ſententia, neve cujuſquam vim, aut minas pertimeſcas. primum in te ſatis eſſe animi, conſtantiæque arbitror: deinde cum tantam multitudinem, cum tanto ſtudio adeſſe videamus, quantam non iterum in eodem homine præficiendo vidimus: quid eſt, quod aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? Ego autem, quidquid in me eſt ſtudii, conſilii, laboris, ingenii, quidquid hoc beneficio populi Romani, atque hac poteſtate prætoria, quidquid auctoritate, fide, conſtantia poſſum, id omne ad hanc rem conficiendam tibi & populo Romano polliceor & defero. teſtorque omneis deos, & eos maxime, qui huic loco, temploque præſident, qui omnium menteis eorum, qui ad rempubl. adeunt, maxime perſpiciunt, me hoc neque rogatu facere cujuſquam, neque quo Cn. Pompeji gratiam mihi per hanc cauſſam conciliari putem, neque quo mihi ex cujuſquam amplitudine, aut præſidia periculis, aut adjumenta honoribus quæram: pro-

Digitized by Google

propterea quod pericula facile, ut hominem præſtare oportet, innocentia tecti pellemus; honores autem, neque ab uno, neque ex hoc loco, ſed eadem noſtra illa laborioſiſſima ratione vitæ, ſi veſtra voluntas feret, conſequemur. Quamobrem quidquid in hac cauſſa mihi ſuſceptum eſt, Quirites, id omne me reipublicæ cauſſa ſuſcepiſſe confirmo: tantumque abeſt, ut aliquam bonam gratiam mihi quæſiſſe videar, ut multas etiam ſimultates partim obſcuras, partim apertas, intelligam mihi non neceſſarias, vobis non inutiles ſuſcepiſſe. Sed ego hoc me honore præditum tantis veſtris beneficiis affectum, ſtatui, Quirites, veſtram voluntatem, & reipublicæ dignitatem, & ſalutem provinciarum atque ſociorum, meis omnibus commodis, & rationibus præferre oportere.

PRO A. CLVENTIO AVITO.

ORATIO XIV.

ANimadverti, Iudices, omnem accuſatoris orationem, in duas diviſam eſſe parteis; quarum altera mihi niti, & magnopere confidere videbatur, invidia jam inveterata judicii Iuniani: altera tantummodo conſuetudinis cauſa timide, & diffidenter attingere rationem veneficii criminum: qua de re lege eſt hæc quæſtio conſtituta. Itaque mihi certum eſt, hanc eandem diſtributionem invidiæ, & criminum ſic in defenſione ſervare, ut omnes intelligant nihil me nec ſubterfugere

 voluiſſe

voluiſſe reticendo, nec obſcurare dicendo. Sed cum conſidero, quomodo mihi in utraque re ſit elaborandum, altera pars ea quæ propria eſt judicii veſtri, & legitimæ veneficii quæſtionis, per mihi brevis, & non magnæ in dicendo contentionis fore videtur: altera autem, quæ procul à judicio remota eſt, quæ concionibus ſeditioſe concitatis accommodatior eſt, quam tranquillis, moderatiſque judiciis, proſpicio quantum in agendo difficultatis, & quantum laboris ſit habitura. ſed in hac tanta difficultate illa me res tamen, judices, conſolatur, quod vos de criminibus ſic audire conſueviſtis, ut eorum omnem diſſolutionem ab oratore quæratis: ut non exiſtimetis plus vos ad ſalutem reo largiri oportere, quam quantum defenſor purgandis criminibus conſequi, & dicendo probare potuerit. De invidia autem ſic inter vos diſceptare debetis, ut non quid dicatur à nobis, ſed quid oporteat dici, conſideretis. Agitur enim in criminibus, A. Cluentii proprium periculum: in invidia, cauſſa communis. Quamobrem alteram partem cauſſæ ſic agemus, ut vos doceamus: alteram ſic, ut oremus. in altera diligentia veſtra nobis adjungenda eſt: in altera fides imploranda. nemo eſt enim, qui invidiæ ſine veſtro, ac ſine talium virorum ſubſidio poſſit reſiſtere. equidem quod ad me attinet, quo me vertam neſcio. Negem fuiſſe illam infamiam judicii corrupti? negem illam rem agitatam in concionibus? jactatam in judiciis? commemoratam in ſenatu? evellam ex animis hominum tantam opinionem? tam penitus inſitam? tam vetuſtam? non eſt noſtri ingenii: veſtri auxilii eſt, judices, hujus inno-

Digitized by Google

innocentiæ ſic in hac calamitoſa fama quaſi in aliqua perniciosiſſima flamma, atque in communi incendio ſubvenire. Etenim ſicut aliis in locis parum firmamenti, & parum virium veritas habet: ſic in hoc loco falſa invidia imbecilla eſſe debet. Dominetur in concionibus, jaceat in judiciis: valeat in opinionibus, ac ſermonibus imperitorum, ab ingeniis prudentium repudietur: vehementeis habeat repentinos impetus, ſpatio interpoſito, & cauſſa cognita, conſeneſcat: denique illa definitio judiciorum æquorum, quæ nobis à majoribus tradita eſt, retineatur: ut in judiciis, & ſine invidia culpa plectatur, & ſine culpa invidia ponatur. Quamobrem à vobis, judices, antequam de ipſa cauſſa dicere incipio, hæc poſtulo: primum id, quod æquiſſimum eſt, ut ne quid huc præjudicati afferatis. Etenim non modo auctoritatem, ſed etiam nomen judicum amittemus, niſi hic ex ipſis cauſſis judicabimus, ac ſi ad cauſſas judicia jam facta domo deferremus, deinde ſi, quam opinionem jam veſtris mentibus comprehendiſtis, ſi eam ratio convellet, ſi ratio labefactabit, ſi denique veritas extorquebit; ne repugnetis, eamque animis veſtris aut libentibus, aut æquis remittatis. tum autem, cum ego unaquaque de re dicam, & diluam, ne ipſi, quæ contraria ſunt, taciti cogitationi veſtræ ſubjiciatis: ſed ad extremum expectetis, & me meum dicendi ordinem ſervare patiamini: cum peroraro, tum ſi quid erit præteritum, à me requiratis. Ego me, judices, ad eam cauſſam accedere, quæ jam per annos octo continuos ex contraria parte audiatur, atque ipſa opinione hominum tacita prope convicta, atque

bb 6

que damnata ſit, facile intelligo. Sed ſi quis mihi Deus veſtram ad me audiendum benevolentiam conciliarit; efficiam profecto, ut intelligatis, nihil eſſe homini tam timendum, quam invidiam: nihil innocenti, ſuſcepta invidia, tam optandum, quam æquum judicium: quod in hoc uno denique falſæ infamiæ finis aliquis, atque exitus reperiatur. Quamobrem magna me ſpes tenet, ſi ea, quæ ſunt in cauſſa, explicare, atque omnia dicendo conſequi potuero, hunc locum, conſeſſumque veſtrum, quem illi horribilem A. Cluentio, ac formidoloſum fore putaverunt, eum tandem ejus fortunæ miſeræ, multumque jactatæ portum ac perfugium futurum. Tametſi permulta ſunt, quæ mihi ante quam de cauſſa dicam, de communibus invidiæ periculis dicenda eſſe videantur; tamen ne diutius oratione mea ſuſpenſa exſpectatio veſtra teneatur, aggrediar ad crimen cum illa deprecatione, judices, qua mihi ſæpius utendum eſſe intelligo, ſic ut me audiatis, quaſi hoc tempore hæc cauſſa primum dicatur, ſicut dicitur; non quaſi ſæpè jam dicta, & numquam probata ſit. Hodierno enim die primum veteris iſtius criminis diluendi poteſtas eſt data: ante hoc tempus error in hac cauſſa, atque invidia verſata eſt. Quamobrem dum multorum annorum accuſationi breviter, dilucideque reſpondeo, quæſo, ut me, judices, ſicuti facere inſtituiſtis, benigne attenteque audiatis. Corrupiſſe dicitur A. Cluentius judicium pecunia, quo inimicum ſuum innocentem, Statium Albium, condemnaret. Oſtendam, judices, primum quoniam caput illius atrocitatis atque invidiæ fuit, innocentem pecunia circumventum, neminem

minem umquam majoribus criminibus, gravioribus teſtibus eſſe in judicium vocatum: deinde ea de eo præjudicia eſſe facta ab ipſis judicibus, à quibus condemnatus eſt, ut non modo ab iiſdem, ſed ne ab aliis quidem ullis abſolvi ullo modo poſſet. Cum hæc docuero, tum illud oſtendam, quod maxime requiri intelligo, judicium illud pecunia eſſe tentatum, non à Cluentio, ſed contra Cluentium: faciamque ut intelligatis, in tota illa cauſſa quid res ipſa tulerit, quid error affinxerit, quid invidia conflarit. Primum igitur illud eſt, ex quo intelligi poſſit, debuiſſe Cluentium magnopere cauſſæ confidere, quod certiſſimis criminibus, & teſtibus fretus ad accuſandum deſcenderit. Hoc loco faciendum mihi, judices, eſt, ut vobis breviter illa, quibus Albius condemnatus eſt, crimina exponam. Abs te peto, Oppianice, ut me invitum de patris tui cauſſa dicere exiſtimes, adductum fide atque officio defenſionis. Etenim tibi ſi in præſentia ſatisfacere non potuero, tamen multæ mihi ad ſatisfaciendum reliquo tempore facultates dabuntur: Cluentio niſi nunc ſatisfecero, poſtea mihi ſatisfaciendi poteſtas non erit. ſimul & illud quis eſt qui dubitare debeat contra damnatum, & mortuum pro incolumi, & vivo dicere: cum illi, in quem dicitur, damnatio omne ignominiæ periculum jam abſtulerit, mors vero etiam doloris? huic autem, pro quo dicitur, nihil poſſit offenſionis accedere ſine acerbiſſimo animi ſenſu, ac dolore & ſine ſummo dedecore vitæ, ac turpitudine. Atque ut intelligatis, Cluentium non accuſatorio animo, non oſtentatione aliqua, aut gloria ad-

Digitized by Google

ductum, ſed nefariis injuriis, quotidianis inſidiis, propoſito ante oculos vitæ periculo, nomen Oppianici detuliſſe, paullo longius exordium rei demonſtrandæ repetam: quod quæſo, judices, non moleſte patiamini. Principiis enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis. A. Cluentius Avitus fuit pater hujuſce, judices, homo non ſolum municipii Larinatis, ex quo erat, ſed etiam regionis illius, & vicinitatis, virtute, exiſtimatione, nobilitate facile princeps. Is cum eſſet mortuus, Sulla & Pompejo COSS. reliquit hunc annnos XV natum: grandem autem, & nubilem filiam, quæ brevi tempore poſt patris mortem nupſit A. Aurio Melino, conſobrino ſuo, adoleſcenti in primis, ut tum habebatur, inter ſuos & honeſto, & nobili. Cum eſſent hæ nuptiæ plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repente eſt exorta mulieris importunæ nefaria libido, non ſolum dedecore, verum etiam ſcelere convicta. Nam Saſſia mater hujus Aviti (mater enim à me nominis cauſſa, tametſi in hunc hoſtili odio & crudelitate eſt, mater, inquam, appellabitur: neque unquam illa ita de ſuo ſcelere, & immanitate audiet, ut naturæ nomen amittat. quo enim eſt ipſum nomen amantius, indulgentiuſque maternum, hoc illius matris, quæ multos jam annos, & nunc cum maxime filium interfectum cupit, ſingulare ſcelus majore odio dignum eſſe ducetis.) Ea igitur mater Aviti, Melini illius adoleſcentis, generi ſui, contra quam fas erat, amore capta, primo, neque id ipſum diu, quoquo modo poterat in illa cupiditate continebatur: deinde ita flagrare cœpit amentia, ſic inflammata ferri libidi-

ne,

ſe, ut eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filii dolor, non filiæ mœror, à cupiditate revocaret. Animum adoleſcentis nondum conſilio, ac ratione firmatum, pellexit iis omnibus rebus, quibus illa ætas capi ac deliniri poteſt. Filia, quæ non ſolum illo communi dolore muliebri in ejuſmodi viri injuriis angeretur, ſed nefarium matris pellicatum ferre non poſſet, de quo ne queri quidem ſine ſcelere ſe poſſe arbitraretur, cæteros ſui tanti mali ignaros eſſe cupiebat: in hujus amantiſſimi ſui fratris manibus, & gremio, mœrore, & lacrymis conſeneſcebat. Ecce autem ſubitum divortium, quod ſolatium malorum omnium fore videbatur. Diſcedit à Melino Cluentia, ut in tantis injuriis, non invita: ut à viro, non libenter. Tum vero illa egregia, ac præclara mater palam exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit, victrix filiæ, non libidinis. Itaque diutius ſuſpicionibus obſcuris lædi famam ſuam noluit: lectum illum genialem, quem biennio ante filiæ ſuæ nubenti ſtraverat, in eadem domo ſibi ornari, & ſterni, expulſa, atque exturbata filia, jubet. Nubit genero ſocrus, nullis auſpicibus, nullis auctoribus, funeſtis omnibus omnium. O mulieris ſcelus incredibile, & præter hanc unam in omni vita inauditum! ô libidinem effrenatam, & indomitam! ô audaciam ſingularem! non timuiſſe, ſi minus vim deorum, hominumque famam; at illam ipſam noctem, faceſque illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non parietes denique ipſos ſuperiorum teſtes nuptiarum? perfregit, ac proſtravit omnia cupiditate

Digitized by Google

ditate ac furore: vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Tulit hoc commune dedecus jam familiæ, cognationis, nominis graviter filius: augebatur autem ejus moleſtia quotidianis querimoniis, & aſſiduo fletu ſororis. ſtatuit tamen nihil ſibi in tantis injuriis, ac tanto ſcelere matris gravius faciendum, quam ut illa matre ne uteretur: ne, quam videre ſine ſummo animi dolore non poterat, ea ſi matre uteretur, non ſolum videre, ſed etiam probare ſuo judicio putaretur. Initium quod huic cum matre fuerit ſimultatis, audiviſtis: pertinuiſſe hoc ad cauſſam, tunc, cum reliqua cognoveritis, intelligetis. Nam illud me non præterit, cujuſmodicumque mater ſit, tamen in judicio filii, de turpitudine parentis dici vix oportere. Non eſſem ad ullam cauſſam idoneus, judices, ſi hoc, quod in communibus hominum ſenſibus, atque in ipſa natura poſitum atque infixum eſt, id ego, cum ad amici pericula depellenda adhiberer, non viderem. Facile intelligo non modo reticere homines parentum injurias, ſed etiam animo æquo ferre oportere. Sed ego ea, quæ ferri poſſunt, ferenda; quæ taceri, tacenda eſſe arbitror. Nihil in vita vidit calamitatis A. Cluentius, nullum periculum mortis adiit, nihil mali timuit, quod non totum à matre eſſet conflatum, & profectum. Quæ hoc tempore ſileret omnia, atque ea, ſi oblivione non poſſet, tamen taciturnitate ſua, tecta eſſe pateretur. Sed ea vero ſic agit, ut prorſus reticere nullo modo poſſit. Hoc enim ipſum judicium, hoc periculum, illa accuſatio, omnis teſtium copia, quæ futura eſt, à matre initio eſt adornata, à matre hoc tem-

tempore inſtruitur, atque omnibus ejus opibus, & copiis comparatur: ipſa denique nuper Larino, hujus opprimendi cauſſa, Romam advolavit. præſto eſt mulier audax, pecunioſa, crudelis: inſtruit accuſatores, inſtruit teſteis: ſqualore hujus, & ſordibus lætatur: exitium exoptat, ſanguinem ſuum profundere omnem cupit, dummodo profuſum hujus ante videat. Hæc niſi omnia perſpexeritis in cauſſa, temere à nobis illam appellari putatote: ſin autem erunt & aperta, & nefaria, Cluentio ignoſcere debetis, quod hæç à me dici patiatur: mihi ignoſcere non deberetis, ſi tacerem. Nunc jam ſummatim exponam, quibus criminibus Oppianicus damnatus ſit: ut & conſtantiam A. Cluentii, & rationem accuſationis perſpicere poſſitis. Ac primum cauſſa accuſandi quæ fuerit, oſtendam: ut id ipſum A. Cluentium vi & neceſſitate coactum feciſſe videatis. Cum manifeſto venenum deprehendiſſet, quod vir matris Oppianicus ei paraviſſet, & res non conjectura, ſed oculis ac manibus teneretur, neque in cauſſa, ulla dubitatio poſſet eſſe; accuſavit Oppianicum. quam conſtanter, & quam diligenter, poſtea dicam: nunc hoc ſcire vos volui, nullam huic aliam accuſandi cauſſam fuiſſe, niſi uti propoſitum vitæ periculum, & quotidianas capitis inſidias hac una ratione vitaret. Atque, ut intelligatis his accuſatum eſſe criminibus Oppianicum, ut neque accuſator timere, neque reus ſperare debuerit; pauca vobis illius judicii crimina exponam: quibus cognitis, nemo veſtrum mirabitur, illum diffidentem rebus ſuis ad Stalenum, atque ad pecuniam confugiſſe. Larinas quæ-

Digitized by Google

quædam fuit Dinea, ſocrus Oppianici, quæ filios habuit M. & Numerium Aurios, & Cn. Magium, & filiam Magiam, nuptam Oppianico. M. Aurius adoleſcentulus, bello Italico captus apud Aſculum, in Q. Sergii ſenatoris ejus, qui inter ſicarios damnatus eſt, manus incidit, & apud eum fuit in ergaſtulo. Numerius autem Aurius frater, mortuus eſt, hæredemque Cn. Magium fratrem ſuum reliquit. poſtea Magia, uxor Oppianici, mortua eſt: poſtremo unus, qui reliquus erat, Dineæ filius, Cn. Magius, eſt mortuus. Is fecit hæredem illum adoleſcentem Oppianicum, ſororis ſuæ filium, eumque partiri cum Dinea matre juſſit. Interim venit index ad Dineam neque obſcurus, neque incertus, qui nuntiaret ei, filium ejus M. Aurium vivere, & in agro Gallico eſſe in ſervitute. Mulier amiſſis liberis, cum unius filii recuperandi ſpes eſſet oſtentata; omneis ſuos propinquos filiique ſui neceſſarios convocavit, & ab iis flens petivit, ut negotium ſuſciperent, adoleſcentem inveſtigarent, ſibi reſtituerent eum filium, quem tantum unum ex multis fortuna reliquum eſſe voluiſſet. Hæc cum agere inſtituiſſet, oppreſſa morbo eſt. itaque teſtamentum fecit ejuſmodi, ut illi filio H-S. CCCC LIII millia legaret, hæredem inſtitueret eundem illum Oppianicum nepotem ſuum. Atque his diebus paucis eſt mortua. Propinqui tamen illi, quemadmodum, viva Dinea, inſtituerant, ita mortua illa, ad inveſtigandum Aurium cum eodem iſto indice in agrum Gallicum profecti ſunt. Interim Oppianicus, ut erat, ſicuti multis ex rebus reperietis, ſingulari ſcelere, & audacia,

Digitized by Google

dacia, per quendam Gallicanum familiarem ſuum, primum illum indicem pecunia corripit: deinde ipſum Aurium non magna jactura facta, tollendum interficiendumque curavit. Illi autem qui erant ad propinquum inveſtigandum, & recuperandum profecti, litteras Larinum ad Aurios, illius adoleſcentis propinquos, ſuoſq; neceſſarios mittunt: ſibi difficilem eſſe inveſtigandi rationem, quod intelligerent indicem ab Oppianico eſſe corruptum. Quas litteras A. Aurius vir fortis, & experiens, & domi nobilis, M. illius Aurii propinquus, in foro palam, multis audientibus, cum adeſſet Oppianicus, recitat: & clariſſima voce ſe nomen Oppianici, ſi interfectum M. Aurium comperiſſet, delaturum eſſe teſtatur. Interim brevi tempore, illi, qui erant in agrum Gallicum profecti, Larinum revertuntur: interfectum eſſe M. Aurium renuntiant. Animi non ſolum propinquorum, ſed etiam omnium Larinatium odio Oppianici, & illius adoleſcentis miſericordia commoventur. Itaque cum A. Aurius, qui antea denuntiarat, clamore hominem ac minis inſequi cœpiſſet; Larino profugit & ſe in caſtra clariſſimi viri Q. Metelli contulit. Poſt illam fugam & ſceleris & conſcientiæ teſtem, numquam ſe judiciis, numquam legibus, numquam inermem inimicis committere auſus eſt: ſed per illam L. Sullæ vim, atque victoriam, Larinum in ſummo timore omnium, cum armatis advolavit. Quatuorviros, quos municipes fecerant, ſuſtulit: ſe à Sulla & alios præterea treis, factos eſſe dixit: & ab eodem ſibi eſſe imperatum, ut Aurium illum, qui ſibi delationem nominis, & ca-

Digitized by Google

& capitis periculum oſtentarat, & alterum Aurium, & ejus C. filium, & Sex. Virbium, quo ſequeſtre in illo indice corrumpendo dicebatur eſſe uſus, proſcribendos, interficiendoſque curaret. Itaque illis crudeliſſime interfectis, non mediocri ab eo cæteri proſcriptionis & mortis metu terrebantur. His rebus in cauſſa, judicioque patefactis, quis eſt qui illum abſolvi potuiſſe arbitraretur? Atque hæc parva ſunt; cognoſcite reliqua: ut non aliquando condemnatum eſſe Oppianicum, ſed aliquamdiu incolumem fuiſſe miremini. Primum videte hominis audaciam. Saſſiam in matrimonium ducere, Aviti matrem, illam, cujus virum A. Aurium occiderat, concupivit. Vtrum impudentior, hic, qui poſtulet, an crudelior illa, ſi nubat, difficile dictu eſt. ſed tamen utriuſque humanitatem, conſtantiamque cognoſcite. Petit Oppianicus, ut ſibi Saſſia nubat, & id magnopere contendit. illa autem non admiratur audaciam, non impudentiam aſpernatur, non denique illam Oppianici domum, viri ſui ſanguine redundantem reformidat: ſed quod haberet treis ille filios, idcirco ſe ab his nuptiis abhorrere reſpondit. Oppianicus, qui pecuniam Saſſiæ concupiviſſet, domo ſibi quærendum remedium exiſtimavit ad eam moram, quæ nuptiis afferebatur. Nam cum haberet ex Novia infantem filium, alter autem ejus filius Papia natus, Theani Appuli, quod abeſt è Larino decem & octo millia paſſuum, apud matrem educaretur; accerſit ſubito ſine cauſſa puerum Theano: quod facere, niſi ludis publicis, aut feſtis diebus, antea non ſolebat. Mater nihil mali miſera ſuſpicans mittit. Ille ſe

Taren-

Digitized by Google

Tarentum proficiſci cùm ſimulaſſet, eo ipſo die puer, cum hora undecima in publico valens viſus eſſet, ante noctem mortuus, & poſtridie, antequam luceret, combuſtus eſt. Atque hunc tantum mœrorem matri prius hominum rumor, quam quiſquam ex Oppianici familia renuntiavit. Illa cum uno tempore audiſſet ſibi non ſolum filium, ſed etiam exſequiarum munus ereptum, Larinum confeſtim exanimata venit, & ibi de integro funus jam ſepulto filio fecit. Dies nondum decem interceſſerant, cum ille alter filius infans necatur. Itaque nubit Oppianico continuo Saſſia lætanti jam animo, & ſpe optima confirmato: nec mirum, quæ ſe non nuptialibus donis, ſed filiorum funeribus delinitam videret. Itaque quod cæteri propter liberos pecuniæ cupidiores ſolent eſſe, ille propter pecuniam liberos amittere jucundum eſſe duxit. Sentio, judices, vos pro veſtra humanitate his tantis ſceleribus breviter à me demonſtratis, vehementer eſſe commotos. Quo tandem igitur animo fuiſſe illos arbitramini, quibus his de rebus non modo audiendum fuit, verum etiam judicandum? Vos auditis de eo, in quem judices non eſtis: de eo, quem non videtis: de eo, quem odiſſe jam non poteſtis: de eo, qui & naturæ, & legibus ſatisfecit: quem leges exſilio, natura morte multavit: auditis non ab inimico, auditis ſine teſtibus, auditis, cum ea, quæ copioſiſſime dici poſſunt, breviter à me ſtrictimque dicuntur. Illi audiebant de eo, de quo jurati ſententias ferre debebant: de eo, cujus præſentis nefarium, & conſceleratum vultum intuebantur: de eo, quem oderant propter auda-

Digitized by Google

audaciam: de eo, quem omni ſupplicio dignum eſſe ducebant: audiebant ab accuſatoribus: audiebant verba multorum teſtium: audiebant, cum unaquaque de re à P. Canutio, homine eloquentiſſimo, graviter, & diu diceretur. Et eſt quiſquam, qui cum hæc cognoverit, ſuſpicari poſſit, Oppianicum judicio oppreſſum, & circumventum eſſe innocentem? Acervatim jam reliqua, judices, dicam, ut ad ea quæ propiora hujus cauſſæ, & adjunctiora ſunt, perveniam. Vos, quæſo, memoria teneatis, non mihi hoc eſſe propoſitum, ut accuſem Oppianicum mortuum: ſed cum hoc perſuadere vobis velim, judicium ab hoc non eſſe corruptum, hoc uti initio ac fundamento defenſionis: Oppianicum hominem ſceleratiſſimum, & nocentiſſimum eſſe damnatum: qui uxori ſuæ Cluentiæ, quæ amita hujus Aviti, fuit, cum ipſe poculum dediſſet, ſubito illa in media potione exclamavit, ſe maximo cum dolore mori: nec diutius vixit, quam locuta eſt. nam in ipſo ſermone hoc, & vociferatione mortua eſt. & ad hanc mortem tam repentinam, vocemque morientis, omnia præterea, quæ ſolent eſſe indicia, & veſtigia veneni, in illius mortuæ corpore fuerunt. eodemque veneno C. Oppianicum fratrem necavit. neque eſt hoc ſatis. tametſi in ipſo fraterno parricidio nullum ſcelus prætermiſſum videtur: tamen ut ad hoc nefarium facinus accederet, aditum ſibi aliis ſceleribus ante munivit. Nam cum eſſet gravida Auria, fratris uxor, & jam appropinquare partus videretur, mulierem veneno interfecit, ut una illa, & quod erat ex fratre conceptum, necaretur. poſtea fratrem aggreſſus eſt:

qui

qui ſero, jam exhauſto illo poculo mortis, cum & de ſuo, & de uxoris interitu clamaret, teſtamentumque mutare cuperet, in ipſa ſignificatione hujus voluntatis eſt mortuus. Ita mulierem, ne partu ejus ab hæreditate fraterna excluderetur, necavit: fratris autem liberos prius vita privavit, quam illi hanc ab natura propriam lucem accipere potuerunt: ut omnes intelligerent, nihil ei clauſum, nihil ſanctum eſſe poſſe, cujus ab audacia fratris liberos ne materni quidem corporis cuſtodia tegere potuiſſet. Memoria teneo, Mileſiam quandam mulierem, cum eſſem in Aſia, quod ab hæredibus ſecundis accepta pecunia, partum ſibi ipſa medicamentis abegiſſet, rei capitalis eſſe damnatam: neque injuria: quæ ſpem parentis, memoriam nominis, ſubſidium generis, hæredem familiæ, deſignatum reipublicæ civem ſuſtuliſſet. Quanto eſt Oppianicus in eadem injuria majore ſupplicio dignus? ſiquidem illa, cum ſuo corpori vim attuliſſet, ſe ipſam cruciavit: hic autem, idem illud effecit per alieni corporis mortem, atque cruciatum. Cæteri non videntur in ſingulis hominibus multa parricidia ſuſcipere poſſe: Oppianicus inventus eſt qui in uno corpore plureis necaret. Itaque cum hanc ejus conſuetudinem, audaciamque cognoſceret avunculus illius adoleſcentis, Oppianici, Cn. Magius; iſque gravi morbo affectus eſſet, & hæredem illum ſororis ſuæ filium faceret: amicis adhibitis, præſente matre ſua Dinea, uxorem ſuam interrogavit, eſſetne prægnans: quæ cum ſe eſſe reſpondiſſet, ab ea petivit, ut ſe mortuo, apud Dineam, quæ tum ei mulieri ſocrus erat, quoad

ad pareret, habitaret, diligentiamque adhiberet; ut id quod conceperat ſervaret, ut ſalvum parere poſſet. itaque ei teſtamento legat grandem pecuniam à filio, ſi qui natus eſſet: ab ſecundo hærede nihil legat. Quid de Oppianico ſuſpicatus ſit, videtis: quid judicarit, obſcurum non eſt. Nam cum ejus filium faceret hæredem, eum tutorem liberis non adſcripſit. Quid Oppianicus fecerit, cognoſcite; ut illum Magium intelligatis longe animo proſpexiſſe morientem. Quæ pecunia mulieri legata erat à filio, ſi qui natus eſſet, eam præſentem Oppianicus non debitam mulieri, ſolvit: ſi hæc ſolutio legatorum, & non merces abortionis appellanda eſt. Quo illa pretio accepto, multiſque præterea muneribus, quæ tum ex tabulis Oppianici recitabantur, ſpem illam quam in alvo commendatam à viro continebat, victa avaritia ſceleri Oppianici vendidit. Nihil poſſe jam ad hanc improbitatem addi videtur. attendite exitum. quæ mulier obteſtatione viri decem illis menſibus ne domum quidem ullam, niſi ſocrus ſuæ, noſſe debuit; hæc quinto menſe, poſt viri mortem, ipſi Oppianico nupſit. quæ nuptiæ non diuturnæ fuerunt: erant enim non matrimonii dignitate, ſed ſceleris ſocietate conjunctæ. Quid? illa cædes Aſinii Larinatis, adoleſcentis pecunioſi, quam clara, tum recenti re fuit? quam omnium ſermone celebrata? Fuit Avilius quidam Larinas perdita nequitia, & ſumma egeſtate, arte quadam præditus ad libidines adoleſcentulorum excitandas accommodata: qui, ut ſe blanditiis, & aſſentationibus in Aſinii conſuetudinem penitus immerſit, Oppianicus con-

continuo ſperare cœpit, hoc ſe Avilio, tamquam aliqua machina admota, capere Aſinii adoleſcentiam, & fortunas ejus patrias expugnare poſſe. Ratio excogitata Larini eſt; res tranſlata Romam. iniri enim id conſilium facilius in ſolitudine, perfici rem ejuſmodi commodjus in turba poſſe arbitrati ſunt. Aſinius cum Avilio Romam eſt profectus. hos veſtigiis Oppianicus conſecutus eſt. Iam, ut Romæ vixerint, quibus conviviis, quibus flagitiis; quantis & quam profuſis ſumptibus non modo conſcio, ſed etiam conviva, & adjutore Oppianico; longum eſt mihi dicere, præſertim ad alia properanti. Exitum hujus aſſimulatæ familiaritatis cognoſcite. Cum eſſet adoleſcens apud mulierculam quandam, atque ibi pernoctaret: & ibi diem poſterum commoraretur; Avilius, ut erat conſtitutum, ſimulat ſe ægrotare, & teſtamentum facere velle. Oppianicus obſignatores ad eum, qui neque Aſinium, neque Avilium noſſent, adducit, & illum, Aſinium appellat: ipſe, teſtamento Aſinii nomine obſignato, diſcedit: Avilius illico convaleſcit. Aſinius autem brevi illo tempore, quaſi in hortulos iret, in arenarias quaſdam extra portam Exquilinam perductus, occiditur. Qui cum unum jam, & alterum diem deſideraretur: neque in iis locis, ubi ex conſuetudine quærebatur, inveniretur, & Oppianicus in foro Larinatium dictitaret, nuper ſe, & ſuos amicos teſtamentum ejus obſignaſſe: liberti Aſinii, & nonnulli amici, quod eo die, quo poſtremum Aſinius viſus erat, Avilium cum eo fuiſſe, & à multis viſum eſſe conſtabat, in eum invadunt, & hominem ante pedes

Digitized by Google

Q. Manilii, qui tum erat triumvir, conſtituunt. Atque ille continuo nullo teſte, nullo indice, recentis maleficii conſcientia perterritus, omnia, ut à me paullo ante dicta ſunt, exponit, Aſiniumque ab ſe, conſilio Oppianici, interfectum fatetur. Extrahitur domo latitans Oppianicus à Manilio: index Avilius ex altera parte coram tenetur. Hic jam quid reliqua quæritis? Manilium plerique noratis. Non ille honorem à pueritia, non ſtudia virtutis, non ullum exiſtimationis bonæ fructum umquam cogitarat: ſed ex petulanti, atque improbo ſcurra, in diſcordiis civitatis ad eam columnam, ad quam multorum ſæpe conviciis perductus erat, tum ſuffragiis populi pervenerat. Itaque rem cum Oppianico tranſigit: pecuniam ab eo accipit: cauſſam & ſuſceptam, & manifeſtam relinquit. At tum in Oppianici cauſſa, crimen hoc Aſinianum cum teſtibus multis, tum vero indicio Avilii probabatur: in quo inter allegatos Oppianici nomen primum eſſe conſtabat, ejus, quem vos miſerum, atque innocentem, falſo judicio circumventum eſſe dicitis. Quid? aviam tuam, Oppianice, Dineam, cui tu es hæres, pater tuus non manifeſto necavit? ad quam cum adduxiſſet medicum illum ſuum, jam cognitum, & ſæpe victorem, per quem interfecerat plurimos, mulier exclamat, ſe ab eo nullo modo velle curari, quo curante ſuos omnes perdidiſſet. Tum repente Anconitanum quendam L. Clodium pharmacopolam circumforaneum, qui caſu tum Larinum veniſſet, aggreditur, & cum eo H-S. quadringentis, id quod ipſius tabulis tum eſt demonſtratum, tranſigit L. Clodius qui

pro-

properaret, cui fora multa reſtarent, ſimul atque introductus eſt, rem conficit: prima potione mulierem ſuſtulit: neque poſtea Larini punctum eſt temporis commoratus. Eadem hac Dinea teſtamentum faciente, cum tabulas prehendiſſet Oppianicus, qui gener ejus fuiſſet, digito legata delevit: & cum id multis locis feciſſet, poſt mortem ejus, ne lituris coargui poſſet, teſtamentum in alias tabulas tranſſcriptum ſignis adulterinis obſignavit. Multa prætereo conſulto: etenim vereor, ne hæc ipſa nimium multa eſſe videantur: vos tamen eum ſimilem ſui fuiſſe in cæteris vitæ partibus exiſtimare debetis. Illum tabulas publicas Larini cenſorias corrupiſſe, decuriones univerſi judicaverunt: cum illo jam nemo rationem, nemo rem ullam contrahebat: nemo illum ex tam multis cognatis, & affinibus tutorem umquam liberis ſuis ſcripſit: nemo illum aditu, nemo congreſſione, nemo ſermone, nemo convivio dignum judicabat: omnes aſpernabantur, omnes abhorrebant, omnes ut aliquam immanem, ac perniciosam beſtiam, peſtemque fugiebant. Hunc tamen hominem tam audacem, tam nefarium, tam nocentem, numquam accuſaſſet Avitus, judices, ſi id prætermittere ſalvo capite ſuo potuiſſet. Erat huic inimicus Oppianicus: erat, ſed tamen erat vitricus: crudelis, & huic infeſta mater: attamen mater: poſtremo nihil tam remotum ab accuſatione, quam Cluentius & natura & voluntate, & inſtituta ratione vitæ. Sed cum eſſet hæc illi propoſita conditio, ut aut juſte, pieque accuſaret, aut acerbe, indigneque moreretur; accuſare, quoquo modo poſſet, quam illo modo

Digitized by Google

emori, maluit. Atque ut hæc ita eſſe perſpicere poſſitis, exponam vobis Oppianici facinus manifeſto compertum, atque deprehenſum: ex quo ſimul utrumque, & huic, accuſare, & illum condemnari neceſſe fuiſſe intelligetis. Martiales quidam Larini appellabantur, miniſtri publici Martis, atque ei deo veteribus inſtitutis, regionibuſque Larinatium conſecrati: quorum cum ſatis magnus numerus eſſet, cumque item, ut in Sicilia permulti Venerei ſunt, ſic illi Larini in Martis familia numerarentur; repente Oppianicus eos omnes liberos eſſe, civeſque Romanos cœpit defendere. Graviter id decuriones Larinatium, cunctique municipes tulerunt. itaque ab Avito petiverunt, ut eam cauſſam ſuſciperet, publiceque defenderet. Avitus cum ſe ab omni ejuſmodi negotio removiſſet, tamen pro loco, pro antiquitate generis ſui. pro eo, quod ſe non ſolum ſuis commodis, ſed etiam ſuorum municipum, cæterorumque neceſſariorum natum eſſe arbitrabatur, tantæ voluntati univerſorum Larinatium deeſſe noluit: ſuſcepta cauſſa, Romamque delata, magnæ quotidie contentiones inter Avitum, & Oppianicum, ex utrinſque ſtudio defenſionis excitabantur. Erat ipſe immani, acerbaque natura Oppianicus: incendebat ejus amentiam infeſta, atque inimica filio mater Aviti. magni autem illi ſua intereſſe arbitrabantur, hunc à cauſſa Martialium demovere. Suberat etiam alia cauſſa major, quæ Oppianici hominis avariſſimi, atque audaciſſimi mentem maxime commovebat. nam Avitus uſque ad illius judicii tempus, nullum teſtamentum unquam fecerat. neque enim legare ejuſ-

ejuſmodi matri poterat in animum inducere, neque teſtamento nomen omnino prætermittere parentis. Id cum Oppianicus ſciret, (neque enim erat obſcurum) intelligebat, Avito mortuo, bona ejus omnia ad matrem eſſe ventura: quæ ab ſeſe poſtea, aucta pecunia, majore præmio, orbata filio, minore periculo necaretur. Itaque his rebus incenſus, qua ratione Avitum veneno tollere conatus ſit, cognoſcite. C. & L. Fabricii, fratres gemini fuerunt ex municipio Aletrinate, homines inter ſe cum forma, tum moribus ſimiles, municipum autem ſuorum diſſimillimi: in quibus quantus ſplendor ſit, quam prope æquabilis, quam fere omnium conſtans & moderata ratio vitæ, nemo veſtrum, ut mea fert opinio, ignorat. His Fabriciis ſemper uſus eſt Oppianicus familiariſſime. Iam hoc fere ſcitis omnes, quantam vim habeat ad conjungendas amicitias, ſtudiorum, ac naturæ ſimilitudo. Cum illi ita viverent, ut nullum quæſtum turpem eſſe arbitrarentur: cum omnis ab his fraus, omnes inſidiæ, circumſcriptioneſque adoleſcentum naſcerentur, cumque eſſent vitiis, atque improbitate omnibus noti; ſtudioſe, ut dixi, ad eorum ſe familiaritatem, multis jam ante annis Oppianicus applicarat. Itaque tum ſic ſtatuit, per C. Fabricium (nam L. erat mortuus) inſidias Avito comparare. Erat illo tempore infirma valetudine Avitus: utebatur autem medico ignobili, ſed ſpectato homine, Cleophanto: cujus ſervum Diogenem Fabricius ad venenum Avito dandum ſpe & pretio ſolicitare cœpit. Servus non incallidus, ſed, ut ipſa res declaravit, frugi, atque integer, ſermonem

Fabricii non eſt aſpernatus, rem ad dominum detulit: Cleophantus autem cum Avito eſt locutus: Avitus autem ſtatim cum M. Bebrio ſenatore, familiariſſimo ſuo, communicavit: qui qua fide, qua prudentia, qua dignitate fuerit, meminiſſe vos arbitror. Ei placuit ut Diogenem Avitus emeret à Cleophanto, quo facilius aut comprehenderetur res ejus indicio, aut falſa eſſe cognoſceretur. Ne multis: Diogenes emitur: venenum diebus paucis comparatur: multi viri boni cum ex occulto interveniſſent, pecuniaque obſignata, quæ ad eam rem dabatur, in manibus Scamandri liberti Fabriciorum deprehenditur. Pro dii immortales! Oppianicum quiſquam his rebus cognitis, circumventum eſſe dicet? Quis umquam audacior? quis nocentior? quis apertior in judicium adductus eſt? Quod ingenium, quæ facultas dicendi, quæ à quoquam excogitata defenſio, huic uni crimini potuit obſiſtere? Simul & illud quis eſt qui dubitet, quin, hac re comperta, manifeſtoque deprehenſa, aut obeunda mors Cluentio, aut ſuſcipienda accuſatio fuerit? Satis eſſe arbitror demonſtratum, judices, iis criminibus accuſatum eſſe Oppianicum, ut honeſte abſolvi nullo modo potuerit. Cognoſcite nunc ita reum citatum eſſe illum, ut, re ſemel, atque iterum præjudicata, condemnatus in judicium venerit. Nam Cluentius, judices, primum nomen ejus detulit, cujus in manibus venenum deprehenderat. is erat libertus Fabriciorum, Scamander. integrum conſilium: judicii corrupti nulla ſuſpicio: ſimplex in judicium cauſſa, certa res, verum crimen allatum eſt.

eſt. Hic tum Fabricius is, de quo ante dixi, qui liberto damnato, ſibi illud impendere periculum videret: quod mihi cum Aletrinatibus vicinitatem, & cum pleriſque eorum magnum uſum eſſe ſciebat, frequenteis eos ad me domum adduxit. Qui quamquam de homine, ſicut neceſſe erat, exiſtimabant: tamen, quod erat ex eodem municipio, ſuæ dignitatis eſſe arbitrabantur, eum, quibus rebus poſſent, defendere: idque à me, ut facerem, & ut cauſſam Scamandri ſuſciperem, petebant: in qua cauſſa patroni omne periculum continebatur. Ego, qui neque illis talibus viris, ac tam amantibus mei rem poſſem ullam negare, neque illud crimen tantum ac tam manifeſtum eſſe arbitrarer, ſicut nec illi quidem ipſi, qui mihi tum illam cauſſam commendabant, arbitrabantur, pollicitus iis ſum, me omnia, quæ vellent, eſſe facturum. Res agi cœpta eſt: citatus eſt Scamander reus: accuſabat P. Canutius, homo inprimis ingenioſus, & in dicendo exercitatus: accuſabat autem ille quidem Scamandrum verbis tribus, VENENVM ESSE DEPREHENSVM: omnia tela totius accuſationis in Oppianicum conjiciebantur: aperiebatur cauſſa inſidiarum: Fabriciorum familiaritas commemorabatur: hominis vita, & audacia proferebatur: denique omnis accuſatio varie graviterque tractata, ad extremum manifeſta veneni deprehenſione concluſa eſt. Hic ego cum ad reſpondendum ſurrexi, qua cura? dii immortales! qua ſolicitudine animi? quo timore? Semper equidem magno cum metu incipio dicere: quotieſcunque dico, toties mihi videor in judicium venire, non ingenii ſolum,

 ſed

ſed etiam virtutis atque officii: ne aut id profiteri videar, quod non poſſim implere, quod eſt impudentiæ: aut id non efficere, quod poſſim, quod eſt aut perfidiæ aut negligentiæ. tum vero ita ſum perturbatus, ut omnia timerem: ſi nihil dixiſſem, ne infantiſſimus: ſi multa in ejuſmodi cauſſa dixiſſem, ne impudentiſſimus exiſtimarer. Collegi me aliquando, & ita conſtitui, fortiter eſſe agendum: illi ætati, qua tum eram, ſolere laudi dari, etiam ſi in minus firmis cauſſis hominum periculis non defuiſſem. itaque feci: ſic pugnavi, ſic omni ratione contendi, ſic ad omnia confugi, quantum ego aſſequi potui, remedia ac perfugia cauſſarum, ut hoc quod timide dicam, conſecutus ſim, ne quis illi cauſſæ patronum defuiſſe arbitraretur. Sed ut quidquid ego apprehenderam, ſtatim accuſator extorquebat è manibus. Si quæſieram, an inimicitiæ Scamandro cum Avito: fatebatur nullas fuiſſe: ſed Oppianicum, cujus ille miniſter fuiſſet, huic inimiciſſimum fuiſſe, atque eſſe dicebat. Sin autem illud egeram, nullum ad Scamandrum morte Aviti venturum emolumentum fuiſſe; concedebat: ſed ad uxorem Oppianici, hominis in uxoribus necandis exercitati, omnia bona Aviti ventura eſſe dicebat. Cum illa defenſione uſus eſſem, quæ in libertinorum cauſſis honeſtiſſima ſemper exiſtimata eſt, Scamandrum patrono eſſe probatum; fatebatur: ſed quærebat, cui probatus eſſet ipſe patronus. Cum ego pluribus verbis in eo commoratus eſſem, Scamandro factas inſidias eſſe per Diogenem, conſtitutumque inter eos de alia re fuiſſe, ut medicamentum, non venenum Diogenes afferret;

ret; hoc cuivis uſu venire poſſe: quærebat cur in ejuſmodi locum tam abditum, cur ſolus, cur cum obſignata pecunia veniſſet. Denique hoc loco cauſſa teſtibus, honeſtiſſimis hominibus, premebatur. M. Bebrius de ſuo conſilio Diogenem emptum; ſe præſente, Scamandrum cum veneno, pecuniaque deprehenſum eſſe dicebat P. Quinctius Varus, homo ſumma religione, & ſumma auctoritate præditus, de inſidiis, quæ fierent Avito, & de ſolicitatione Diogenis, recenti re, ſecum Cleophantum locutum eſſe dicebat, atque in illo judicio cum Scamandrum nos defendere videremur, verbo ille reus erat, re quidem vera, & periculo, & tota accuſatione, Oppianicus. Neque id obſcure ferebat, nec diſſimulare ullo modo poterat: aderat frequens, advocabat, omni ſtudio gratiaque pugnabat: poſtremo id, quod maximo malo illi cauſſæ fuit, hoc ipſo in loco quaſi reus ipſe eſſet, ſedebat. Oculi omnium judicum non in Scamandrum, ſed in Oppianicum conjiciebantur, timor ejus, perturbatio, ſuſpenſus, incertuſque vultus, crebra coloris mutatio, quæ erant antea ſuſpicioſa, hæc aperta, ac manifeſta faciebant. Cum in conſilium iri oporteret, quæſivit ab eo reo C. Iunius, quæſitor ex lege illa Cornelia, quæ tum erat, clam an palam de ſe ſententiam ferri vellet: de Oppianici ſententia reſponſum eſt, quod is aviti familiarem Iunium eſſe dicebat, clam velle ferri. Itum eſt in conſilium. omnibus ſententiis præter unam, quam ſuam Stalenus eſſe dicebat. Scamander prima actione condemnatus eſt. Quis tum erat omnium, qui Scamandro condemnato, non judicium de Oppianico factum

Digitized by Google

eſſe arbitraretur? quid eſt illa damnatione judicatum, niſi venenum id, quod Avito daretur, eſſe quæſitum? quæ porro tenuiſſima ſuſpicio collata in Scamandrum eſt, aut conferri potuit, ut is ſua ſponte necare voluiſſe Avitum putaretur? Atque, hoc tum judicio facto, & Oppianico re, & exiſtimatione jam, lege, & pronuntiatione nondum condemnato, tamen Avitus Oppianicum reum ſtatim non fecit. voluit cognoſcere, utrum judices in eos ſolos eſſent ſeveri, quos venenum habuiſſe ipſos comperiſſent: an etiam conſilia, conſcientiaſque ejuſmodi facinorum ſupplicio dignas judicarent. Itaque C. Fabricium, quem propter familiaritatem Oppianici conſcium illi facinori fuiſſe arbitrabatur, reum ſtatim fecit: utque ei locus primus conſtitueretur, propter cauſſæ conjunctionem impetravit. Hic tum Fabricius non modo ad me meos vicinos, & amicos, Aletrinates, non adduxit, ſed ipſe iis neque defenſoribus uti poſtea, neque laudatoribus potuit. Rem enim integram hominis non alieni, quamvis ſuſpicioſam, defendere, humanitatis eſſe putabamus: judicatam labefactare conari, impudentiæ. Itaque tum ille inopia, & neceſſitate coactus, in cauſſa ejuſmodi ad Cepaſios fratres confugit, homines induſtrios, atque eo animo, ut, quæcunque dicendi poteſtas eſſet data, in honore atque in beneficio ponerent. Iam hoc quoque prope iniquiſſime comparatum eſt, quod in morbis corporis, ut quiſque eſt difficilimus, ita medicus nobiliſſimus, atque optimus quæritur: in periculis capitis, ut quæque cauſſa difficilima eſt, ita deterrimus, obſcuriſſimuſque patronus adhibetur. niſi forte

te hæc cauſſa eſt, quod medici nihil præter artificium, oratores etiam auctoritatem præſtare debent. Citatur reus: agitur cauſſa: paucis verbis accuſat, ut de re judicata, Canutius. Incipit, longo, & alte petito prooemio, reſpondere major Cepaſius. primo attente auditur ejus oratio: erigebat animum jam demiſſum, & oppreſſum Oppianicus: gaudebat ipſe Fabricius: non intelligebat animos judicum non illius eloquentia, ſed defenſionis impudentia commoveri. Poſteaquam de re cœpit dicere, ad ea, quæ erant in cauſſa, addebat etiam ipſe nova quædam vulnera. Hoc quamquam ſedulo faciebat, tamen interdum non defendere, ſed prævaricari accuſationi videbatur. Itaque cum calidiſſime ſe dicere putaret, & cum illa verba graviſſima ex intimo artificio deprompſiſſet, RESPICITE, IVDICES, HOMINVM FORTVNAS: RESPICITE DVBIOS, VARIOSQVE CASVS: RESPICITE C. FABRICII SENECTVTEM: cum hoc, RESPICITE, ornandæ orationis cauſſa ſæpe dixiſſet, reſpexit ipſe: at C. Fabricius à ſubſelliis demiſſo capite diſceſſerat. Hic judices ridere: ſtomachari, atque acerbe ferre patronus, cauſſam ſibi eripi; & ſe cætera de illo loco, RESPICITE, IVDICES, non poſſe dicere: nec quidquam propius eſt factum, quam ut illum perſequeretur, & collo obtorto ad ſubſellia reduceret, ut reliqua poſſet perorare. Ita tum Fabricius primum ſuo judicio, quod eſt graviſſimum, deinde legis vi, & ſententiis judicum eſt condemnatus. Quid eſt, quod jam de Oppianici cauſſa plura dicamus? apud eoſdem judices reus eſt factus,

cum is duobus præjudiciis jam damnatus eſſet? ab iiſdem autem judicibus, qui Fabriciorum damnatione de Oppianico judicarant, locus ei primus eſt conſtitutus: accuſatus eſt criminibus graviſſimis, & iis, quæ à me breviter dicta ſunt, & præterea multis, quæ ego omnia nunc omitto: accuſatus eſt apud eos, qui & Scamandrum miniſtrum Oppianici, & Fabricium conſcium maleficii condemnarant. Vtrum, per deos immortaleis, magis eſt mirandum, quod is condemnatus eſt, an quod omnino reſpondere auſus eſt? Quid enim illi judices facere potuerunt? qui, ſi innocenteis Fabricios condemnaſſent, tamen in Oppianico ſibi conſtare, & ſuperioribus conſentire judiciis debuerunt. An vero illa ſua per ſe ipſi judicia reſcinderent, cum cæteri ſoleant in judicando, ne ab aliorum judiciis diſcrepent, providere? & illi, qui Fabricii libertum, quia miniſter in maleficio fuerat; patronum, quia conſcius, condemnaſſent: ipſum principem atque architectum ſceleris abſolverent? & qui cæteros nullo præjudicio facto, tamen ex ipſa cauſſa condemnaſſent; hunc, quem bis condemnatum jam acceperant, liberarent? tum vero illa judicia ſenatoria, non falſa invidia, ſed vera atque inſigni turpitudine notata, atque operta dedecore, & infamia, defenſioni locum nullum reliquiſſent. Quid enim tandem illi judices reſponderent, ſi quis ab iis quæreret: Condemnaſtis Scamandrum: quo crimine? nempe quod Avitum per ſervum medici veneno necare voluiſſet. Quid Aviti morte Scamander conſequebatur? nihil: ſed adminiſter erat Oppianici. Condemnaſtis C. Fabricium: quid ita? quia cum ipſe

ipſe familiariſſime Oppianico uſus, libertus autem ejus in maleficio deprehenſus eſſet, illum expertem ejus conſilii fuiſſe non probabatur. Si igitur ipſum Oppianicum bis ſuis judiciis condemnatum abſolviſſent, quis tantam turpitudinem judiciorum, quis tantam inconſtantiam rerum judicatarum, quis tantam libidinem judicum ferre potuiſſet? Quod ſi hoc videtis, quod jam hoc omni oratione patefactum eſt, illo judicio reum condemnari, præſertim ab iiſdem judicibus, qui duo præjudicia feciſſent, neceſſe fuiſſe: ſimul illud videatis neceſſe eſt, nullam accuſatori cauſſam eſſe potuiſſe, cur judicium vellet corrumpere. Quæro enim abs te, T. Atti, relictis jam cæteris argumentis omnibus, num Fabricios quoque innocenteis condemnatos exiſtimes? num etiam illa judicia pecunia corrupta eſſe dicas, quibus judiciis alter à Staleno ſolo abſolutus eſt, alter etiam ipſe ſe condemnavit? Age, ſi nocentes: cujus maleficii? num quid præter venenum quæſitum, quo Avitus necaretur, objectum eſt? num quid aliud in illis judiciis verſatum eſt, præter haſce inſidias Avito ab Oppianico per Fabricios factas? nihil, nihil, inquam, aliud, judices, reperietis. Exſtat memoria: ſunt tabulæ publicæ: redargue me, ſi mentior: teſtium dicta recita: doce, in illorum judiciis quid præter hoc venenum Oppianici, non modo in criminis, ſed in maledicti loco ſit objectum. Multa dici poſſunt, quare ita neceſſe fuerit judicari: ſed ego occurram exſpectationi veſtræ, judices. Nam etſi à vobis ſic audior, ut numquam benignius, neque attentius quemquam auditum putem, tamen vocat me alio jam-

 dudum

dudum tacita veſtra exſpectatio, quæ mihi obloqui videtur. Quid ergo? negaſne illud judicium eſſe corruptum? non nego: ſed ab hoc corruptum non eſſe confirmo. A quo igitur eſt corruptum? opinor, primum ſi incertum fuiſſet, quiſnam exitus illius judicii futurus eſſet: veriſimilius tamen eſſet, eum potius corrupiſſe, qui metuiſſet ne ipſe condemnaretur, quam illum, qui veritus eſſet, ne alter abſolveretur: deinde cum eſſet nemini dubium quid judicari neceſſe eſſet, eum certe potius, qui ſibi aliqua ratione diffideret, quam eum, qui omni ratione confideret: poſtremo, certe potius illum, qui bis apud eos judices offendiſſet, quam eum, qui bis cauſſam iis probaviſſet. Vnum quidem certe, nemo erit tam iniquus Cluentio, qui mihi non concedat, ſi conſtet corruptum illud eſſe judicium; aut ab Avito, aut ab Oppianico eſſe corruptum. Si doceo non ab Avito, vinco ab Oppianico: ſi oſtendo ab Oppianico, purgo Avitum. Quare, etſi ſatis docui, rationem nullam huic corrumpendi fuiſſe, ex quo intelligitur ab Oppianico eſſe corruptum: tamen de illo ipſo ſeparatim cognoſcite. Atque illa non argumentabor, quæ ſunt gravia vehementer: eum corrupiſſe, qui in periculo fuerit: eum, qui metuerit: eum, qui ſpem ſalutis in alia ratione non habuerit: eum, qui ſemper ſingulari fuerit audacia. Multa ſunt ejuſmodi: verum cum habeam rem non dubiam, ſed apertam, atque manifeſtam; enumeratio ſingulorum argumentorum non eſt neceſſaria. Dico, C. Ælio Staleno, judici, pecuniam grandem Statium Albium ad corrumpendum judicium dediſſe, num quis negat? te appello, Oppianice,

pianice, te T. Atti: quorum alter eloquentia damnationem illam, alter tacita pietate deplorat. audete negare, ab Oppianico Staleno judici pecuniam datam: negate, negate, inquam, in eo loco. quid reticetis? At negare non poteſtis, quod repetiſtis, quod confeſſi eſtis, quod abſtuliſtis. Quo tandem igitur ore mentionem corrupti judicii facitis, cum ab iſta parte, judici pecuniam ante judicium datam, poſt judicium ereptam eſſe fateamini? Quonam igitur hæc modo geſta ſunt? repetam paullo altius, judices, & omnia, quæ in diuturna obſcuritate latuerunt, ſic aperiam, ut ea cernere oculis videamini. Vos, quæſo, ut adhuc me attente audiſtis, item, quæ reliqua ſunt, audiatis: profecto nihil à me dicetur, quod non dignum hoc conventu, & ſilentio, dignum veſtris ſtudiis, atque auribus eſſe videatur. Nam ut primum Oppianicus, ex eo, quod Scamander reus erat factus, quid ſibi impenderet, cœpit ſuſpicari; ſtatim ſe ad hominis egentis, audacis, in judiciis corrumpendis exercitati, tum autem judicis, Staleni familiaritatem applicavit. Ac primum, Scamandro reo, tantum donis datis muneribuſque perfecerat, ut eo auctore uteretur cupidiore, quam fides judicis poſtulabat. Poſt autem, cum eſſet Scamander unius Staleni ſententia abſolutus, patronus autem Scamandri ne ſua quidem ſententia liberatus; acrioribus ſaluti ſuæ remediis ſubveniendum putavit. Tum à Staleno, ſicut ab homine ad excogitandum acutiſſimo, ad audendum impudentiſſimo, ad efficiendum acerrimo (hæc enim ille & aliqua ex parte habebat, & majore ex parte ſe habere ſimulabat) auxilium capiti, & for-

fortunis ſuis petere cœpit. Iam hoc non ignoratis, judices, ut etiam beſtiæ, fame dominante, plerumque ad eum locum, ubi paſtæ aliquando ſint, revertantur. Stalenus ille biennio ante cum cauſſam bonorum Safinii Atellæ recepiſſet, ſexcentis millibus nummûm ſe judicium corrupturum eſſe dixerat. quæ cum accepiſſet à pupillo, ſuppreſſit, judicioque facto, nec Safinio, nec bonorum emptoribus reddidit. Quam cum pecuniam profudiſſet, & ſibi nihil non modo ad cupiditates ſuas, ſed ne ad neceſſitatem quidem reliquiſſet, ſtatuit ad eaſdem ſibi prædas, ac ſuppreſſiones judicialeis revertendum. Itaque cum Oppianicum jam perditum & duobus jugulatum præjudiciis videret; promiſſis eum ſuis excitavit abjectum, & ſimul ſaluti deſperare vetuit. Oppianicus orare hominem cœpit, ut ſibi rationem oſtenderet judicii corrumpendi. Ille autem (quemadmodum ex ipſo Oppianico poſtea eſt auditum) negavit quemquam eſſe in civitate præter ſe, qui id efficere poſſit. ſed primo gravari cœpit, quod ædilitatem ſe petere cum hominibus nobiliſſimis, & invidiam, atquè offenſionem timere dicebat. poſt exoratus, initio permagnam pecuniam popoſcit: deinde ad id pervenit, quod confici potuit, & ſeſtertia ſexcenta quadraginta millia deferri ad ſe domum juſſit. Quæ pecunia ſimulatque ad eum delata eſt, homo impuriſſimus ſtatim cœpit in ejuſmodi mente, & cogitatione verſari, nihil eſſe ſuis rationibus utilius, quam Oppianicum condemnari illo abſoluto, pecuniam illam aut judicibus diſpertiendam, aut ipſi eſſe reddendam: damnato, repetiturum eſſe neminem. itaque

rem

rem excogitat ſingularem. Atque hæc, judices, quæ vere dicuntur à nobis, facilius credetis, ſi cum animis veſtris longo intervallo recordari C. Staleni vitam, & naturam volueritis. Nam perinde ut opinio eſt de cujuſque moribus, ita, quid ab eo factum, & non factum ſit, exiſtimari poteſt. Cum eſſet egens, ſumptuoſus, audax, callidus, perfidioſus, & cum domi ſuæ, miſerrimis in locis & inaniſſimis, tantum nummorum poſitum videret; ad omnem malitiam, & fraudem verſare mentem ſuam, hæc ſecum cogitans, cœpit: Demne judicibus? mihi igitur ipſi, præter periculum, & infamiam, quid quæretur? nihil excogitem, quamobrem Oppianicum damnari neceſſe ſit? qui tandem? nihil enim eſt, quod fieri non poſſit. Si quis eum forte caſus ex periculo eripuerit, nonne reddendum eſt? præcipitantem igitur impellamus, inquit, & perditum proſternamus. Capit hoc conſilium, ut pecuniam quibuſdam judicibus leviſſimis polliceatur: deinde eam poſtea ſupprimat: ut, quoniam graveis homines ſua ſponte ſevere judicaturos putabat, hos, qui leviores erant deſtitutione iratos Oppianico redderet. Itaque, ut erat ſemper præpoſterus, atque perverſus, initium facit à Bulbo, & eum, quod jamdiu nihil quæſierat, triſtem, atque oſcitantem leviter impellit. Quid tu, inquit? ecquid me adjuvas, Bulbe, ne gratis reipublicæ ſerviamus? Ille vero, ſimulatque hoc audivit, NE GRATIS, Quo voles, inquit, ſequar: ſed quid affers? tum ei quadraginta millia, ſi eſſet abſolutus Oppianicus, pollicetur: & eum, ut cæteros appellet, quibuſcum loqui conſueſſet, rogat: atque etiam ipſe conditor totius negotii

gotii Guttam aſpergit huic Bulbo. Itaque minime amarus is viſus eſt, qui aliquid ex ejus ſermone ſpeculæ deguſtarat. Vnus & alter dies intercesſerat, cum res parum certa videbatur: ſequeſter, & confirmator pecuniæ deſiderabatur. tum appellat hilari vultu hominem Bulbus, ut blandisſime poteſt: Quid tu, inquit, Pæte? (hoc enim tibi Stalenus cognomen ex imaginibus Æliorum delegerat, ne, ſi ſe Ligurem feciſſet, nationis magis ſuæ, quam generis uti cognomine videretur) qua de re mecum locutus es, quærunt à me ubi ſit pecunia. Hic ille planus improbisſimus quæſtu judiciario paſtus, qui illi pecuniæ, quam condiderat, ſpe jam atque animo incubaret, contrahit frontem, (recordamini faciem, atque illos ejus fictos, ſimulatoſque vultus) queritur ſe ab Oppianico deſtitutum; &, qui eſſet totus ex fraude, & mendacio factus, quique ea vitia, quæ à natura habebat, etiam ſtudio, atque artificio quodam malitiæ condiviſſet, pulchre aſſeverat, ſe ab Oppianico deſtitutum: atque hoc addit teſtimonii, ſua illum ſententia, quam palam omnes laturi eſſent, condemnatum iri. Manarat ſermo in conſilio, pecuniæ quandam mentionem inter judices eſſe verſatam. res neque tam fuerat occulta, quam erat occultanda: neque tam erat aperta, quam reipubl. cauſſa aperienda. In ea obſcuritate, ac dubitatione omnium Canutio perito homini, qui quodam odore ſuſpicionis Stalenum corruptum eſſe ſenſiſſet, neque dum rem perfectam arbitraretur, placuit repente judices pronuntiare. dixerunt ſe id velle. Hic tum Oppianicus non magnopere pertimuit: rem à Staleno perfectam eſſe

eſſe arbitrabatur. in conſilium erant ituri judices triginta, & duo: ſententiis decem & ſex abſolutio confici poterat: H-S. quadraginta millia nummum in ſingulos judices diſtributa eum numerum ſententiarum conficere debebant, ut ad cumulum, ſpe majorum præmiorum, ipſius Staleni ſententia ſeptimadecima accederet. Atque etiam caſu tum, quod illud repente erat factum, Stalenus ipſe non aderat: cauſſam neſcio quam apud judicem defendebat. Facile hoc Avitus patiebatur, facile Cannutius: at non Oppianicus, neque patronus ejus L. Quinctius: qui cum eſſet eo tempore tribunus plebis, convivium C. Iunio, judici quæſtionis, maximum fecit, VT NE SINE STALENO IN CONSILIVM IRETVR: cumque id ei per viatores conſulto negligentius agi videretur, ipſe à publico judicio ad privatum Staleni judicium profectus eſt, & illud pro poteſtate dimitti juſſit: Stalenum ipſe ad ſubſellia adduxit. Conſurgitur in conſilium, cum ſententias Oppianicus, quæ tum erat poteſtas, palam ferri velle dixiſſet, ut Stalenus ſcire poſſet, quid cuique deberetur. varia judicum genera: nummarii pauci: ſed omnes irati. Vt enim qui accipere in campo conſueverunt, iis candidatis, quorum nummos ſuppreſſos eſſe putant, inimiciſſimi ſolent eſſe: ſic ejuſmodi judices infeſti tum reo venerant: cæteri nocentiſſimum eſſe arbitrabantur: ſed ſpectabant ſententias eorum quos corruptos putabant: ut ex iis conſtituerent, à quo judicium corruptum videretur. Ecce tibi ejuſmodi ſortitio, ut in primis Bulbo, & Staleno, & Guttæ eſſet judicandum. ſumma omnium exſpectatio, quid-

quidnam ſententiæ ferrent leves, ac nummarii judices. atque illi omnes ſine ulla dubitatione condemnant. Hic tum injectus eſt hominibus ſcrupulus, & quædam dubitatio, quidnam eſſet actum. deinde homines ſapientes ex vetere illa diſciplina judiciorum, qui neque abſolvere hominem nocentiſſimum poſſent, neque eum, de quo eſſet orta ſuſpicio, pecunia oppugnatum, re illa incognita, primo condemnare vellent, NON LIQVERE dixerunt. Nonnulli autem ſeveri homines hoc ſtatuerunt, QVO QVISQVE ANIMO QVID FACERET, ſpectari oportere: &, ſi alii pecunia accepta, verum judicabant, tamen nihilo minus ſe ſuperioribus ſuis judiciis conſtare putabant oportere. itaque damnarunt. Quinque omnino fuerunt, qui illum veſtrum innocentem Oppianicum, ſive imprudentia, ſive miſericordia, ſive aliqua ſuſpicione, ſive ambitione adducti, abſolverent. Condemnato Oppianico, ſtatim L. Quinctius, homo maxime popularis, qui omneis rumorum, & concionum ventos colligere conſueſſet, oblatam ſibi facultatem putavit, ut ex invidia ſenatoria poſſet creſcere, quod ejus ordinis judicia minus jam probari populo arbitrabatur. Habetur una atque altera concio vehemens, & gravis: accepiſſe pecuniam judices, ut innocentem reum condemnarent. Tribunus plebis clamitabat: agi fortunas omnium dicebat: nulla eſſe judicia. qui pecunioſum inimicum haberet, incolumem eſſe neminem poſſe. homines totius ignari negotii, qui Oppianicum numquam vidiſſent, virum optimum, & hominem prudentiſſimum, pecunia oppreſſum arbitraren-

tur;

tur: incenſi ſuſpicione rem in medium vocare cœperunt, & cauſſam illam totam depoſcere. Atque illo ipſo tempore in ædeis T. Annii, hominis honeſtiſſimi, neceſſarii, & amici mei, noctu Stalenus, accerſitus ab Oppianico, venit. Iam cætera nota ſunt omnibus: ut cum illo Oppianicus egerit de pecunia: ut ille ſe redditurum eſſe dixerit: ut eorum ſermonem omnem audierint viri boni, qui tum conſulto prope in occulto ſtetiſſent: ut res patefacta, atque in forum prolata, & pecunia omnis à Staleno extorta, atque erepta ſit. Hujus Staleni perſona populo jam nota, atque perſpecta, ab nulla turpi ſuſpicione abhorrebat: ſuppreſſam eſſe ab eo pecuniam, quam pro reo pronuntiaſſet, qui erant in concione non intelligebant: neque enim docebantur. verſatam eſſe in judicio mentionem pecuniæ ſentiebant: innocentem reum condemnatum eſſe audiebant: Staleni ſententia condemnatum videbant: non gratis id ab eo factum eſſe, quod hominem norant, judicabant. ſimilis in Bulbo, in Gutta, in aliis nonnullis ſuſpicio conſiſtebat. Itaque confiteor (licet enim jam impune, hoc præſertim in loco, confiteri) quod Oppianici non modo vita, ſed etiam nomen ante illud tempus populo ignotum fuiſſet: indigniſſimum porro videretur circumventum eſſe innocentem pecunia: hanc deinde ſuſpicionem augeret Staleni improbitas, & nonnullorum ejus ſimilium judicum turpitudo: cauſſam autem ageret L. Quinctius, homo cum ſumma poteſtate præditus, tum ad inflammandos animos multitudinis accommodatus: ſummam illi judicio invidiam, infamiamque

eſſe

eſſe conflatam. Atque in hanc flammam recentem C. Iunium, qui illi quæſtioni præfuerat, injectum eſſe memini: & illum hominem ædilitium, jam prætorem opinionibus hominum conſtitutum, non diſceptatione dicendi, ſed clamore hominum de foro, atque adeo de civitate eſſe ſublatum. Neque me pœnitet hoc potius tempore, quam illo, cauſſam A. Cluentii defendere. Cauſſa enim manet eadem, quæ mutari nullo modo poteſt: temporis iniquitas, atque invidia receſſit: ut, quod in tempore mali fuit, nihil obſit; quod in cauſſa boni fuit, proſit. Itaque nunc, quemadmodum audiar, ſentio, non modo ab iis, quorum judicium atque poteſtas eſt, ſed etiam ab illis, quorum tantum eſt exiſtimatio. at tum ſi dicerem, non audirer: non quod alia res eſſet, immo eadem, ſed tempus aliud. Id adeo ſic cognoſcite. Quis tum auderet dicere nocentem condemnatum eſſe Oppianicum? quis nunc id audet negare? Quis tum poſſet arguere, ab Oppianico tentatum eſſe judicium pecunia? quis id hoc tempore inficiari poteſt? Cui tum liceret docere, Oppianicum reum factum eſſe tum denique, cum duobus proximis præjudiciis condemnatus eſſet? quis eſt, qui id hoc tempore infirmare conetur? Quare invidia remota, quam dies mitigavit, oratio mea deprecata eſt, veſtra fides, atque æquitas à veritatis diſceptatione rejecit, quid eſt præterea, quod in cauſſa relinquatur? Verſatam eſſe in judicio pecuniam conſtat: ea quæritur unde profecta ſit; ab accuſatore, an ab reo? Accuſator dicit hæc: Primum graviſſimis criminibus accuſabam, ut nihil opus eſſet pecunia: deinde condemnatum

addu-

Digitized by Google

adducebam, ut ne eripi quidem pecunia poſſet: poſtremo, etiam ſi abſolutus eſſet, mearum tamen omnium fortunarum ſtatus incolumis maneret. Quid contra reus? Primum ipſam multitudinem, & atrocitatem criminum pertimeſcebam: deinde Fabriciis propter conſcientiam mei ſceleris condemnatis, me eſſe condemnatum ſentiebam: poſtremo in eum caſum veneram, ut omnis mearum fortunarum ſtatus unius judicii periculo contineretur. Age, quoniam corrumpendi judicii cauſſas ille multas, & graveis habuit., hic nullam, profectio ipſius pecuniæ requiratur. Confecit tabulas diligentiſſime Cluentius: hæc autem res habet hoc certe, ut nihil poſſit neque aditum, neque detractum de re familiari latere. Anni ſunt octo cum iſta cauſſa in iſta meditatione verſatur: cum omnia quæ nunc ad eam rem pertinent, & ex hujus, & ex aliorum tabulis agitatis, tractatis, inquiritis: cum interea Cluentianæ pecuniæ veſtigium nullum invenitis. Quid? Albiana pecunia veſtigiiſne vobis odoranda eſt? an ad ipſum cubile, vobis ducibus, venire poſſumus? Tenentur uno in loco H. S. ſexcenta quadraginta millia nummum: tenentur apud hominem audaciſſimum: tenentur apud judicem. quid vultis amplius? At enim Stalenus non fuit ab Oppianico, ſed à Cluentio ad judicium corrumpendum conſtitutus. Cur eum, cum in conſilium iretur, Cluentius & Canutius abeſſe patiebantur? cur cum in conſilium mittebant, Stalenum judicem, cui pecuniam dederant, non requirebant? Oppianicus quærebat? Quinctius flagitabat? ſine Staleno ne in conſilium iretur, tribunitia poteſtate perfe-

ctum

ctum eſt? At condemnavit. hanc enim damnationem dederat obſidem Bulbo, & cæteris, ut deſtitutus ab Oppianico videretur. Quare ſi iſtinc cauſſa corrumpendi judicii, iſtinc pecunia, iſtinc Stalenus, iſtinc denique omnis fraus & audacia eſt; hinc pudor, honeſta vita, & nulla ſuſpicio pecuniæ, nulla corrumpendi judicii cauſſa; patimini veritate patefacta, atque omni errore ſublato, eo tranſire illius turpitudinis infamiam, ubi cætera maleficia conſiſtant: ab eo invidiam diſcedere aliquando, ad quem numquam acceſſiſſe culpam videtis. At enim pecuniam Staleno dedit Oppianicus, non ad corrumpendum judicium, ſed ad conciliationem gratiæ. Tene hoc, Atti, dicere, tali prudentia, etiam uſu, atque exercitatione præditum? Sapientiſſimum eſſe dicunt eum, cui quod opus ſit, ipſi veniat in mentem: proxime accedere illum, qui alterius bene inventis obtemperet. In ſtultitia contra eſt. minus enim ſtultus eſt is, cui nihil in mentem venit, quam ille, qui, quod ſtulte alteri venit in mentem comprobat. Iſtam conciliationem gratiæ Stalenus tum recenti re, cum faucibus premeretur, excogitavit, ſive, ut homines tum loquebantur, à P. Cethego admonitus, iſtam dedit conciliationis & gratiæ fabulam. Nam fuiſſe hunc hominum ſermonem recordari poteſtis: Cethegum, quod hominem odiſſet, &, quod ejus improbitatem verſari in republica nollet, & quod videret, eum, qui ſe ab reo pecuniam, cum judex eſſet, clam atque extra ordinem accepiſſe confeſſus eſſet, ſalvum eſſe non poſſe: minus ei fidele conſilium dediſſe. In hoc ſi improbus Cethegus fuit, videtur mihi adver-

ſarium

ſatium removere voluiſſe. ſin erat ejuſmodi cauſſa, ut Stalenus nummos ſe accepiſſe negare non poſſet (nihil autem erat periculoſius, nec turpius, quam ad quam rem accepiſſet, confiteri) non eſt conſilium Cethegi reprehendendum. Verum alia cauſſa tum Staleni fuit, alia nunc, Atti, tua eſt. ille cum re premeretur, quodcumque diceret, honeſtius diceret, quam ſi, quod erat factum, fateretur. te vero illud idem, quod tum exploſum & ejectum eſt, nunc retuliſſe demiror. Quî enim poterat tum in gratiam redire cum Oppianico Cluentius? qui cum matre habebat ſimultates: hærebat in tabulis publicis reus, & accuſator: condemnati erant Fabricii: nec elabi alio accuſatore poterat Albius, nec ſine ignominia calumniæ relinquere accuſationem Cluentius. an ut prævaricaretur? Iam id quoque ad corrumpendum judicium pertinet, ſed quid opus erat ad eam rem judice ſequeſtre? & omnino quamobrem tota iſta res per Stalenum potius, hominem ab utroque alieniſſimum, ſordidiſſimum, turpiſſimum, quam per bonum aliquem virum ageretur, & amicum, neceſſariumque communem? Sed, quid ego hæc pluribus, quaſi de re obſcura diſputo, cum ipſa pecunia, quæ Staleno data eſt, numero ac ſumma ſua non modo quanta fuerit, ſed etiam ad quam rem data fuerit, oſtendat. Sexdecim dico judices, ut Oppianicus abſolveretur, corrumpendos fuiſſe: ad Stalenum ſexcenta, & quadraginta millia nummûm eſſe delata. Si, ut tu dicis, gratiæ conciliandæ cauſſa; quadraginta iſtorum acceſſio millium quid valet? ſi, ut nos dicimus, ut DCXL millia nummûm ſexdecim judicibus darentur,

non Archimedes melius potuit deſcribere. At enim judicia facta permulta ſunt, à Cluentio judicium eſſe corruptum. immo vero ante hoc tempus omnino iſta ipſa res ſuo nomine in judicium numquam eſt vocata: ita multum agitata, ita diu jactata iſta res eſt, ut hodierno die primum cauſſa illa defenſa ſit, hodierno die primum veritas vocem contra invidiam, his judicibus freta, miſerit. Verumtamen multa iſta judicia quæ ſunt? Ego enim me ad omnia confirmavi, & ſic paravi, ut docerem, quæ facta poſtea judicia de illo judicio dicerentur, partim ruinæ ſimiliora, aut tempeſtati, quam judicio, & diſceptationi fuiſſe: partim nihil contra Avitum valere: partim etiam pro hoc eſſe: partim eſſe ejuſmodi, ut neque appellata unquam judicia ſint, neque exiſtimata. Hic ego, magis ut conſuetudinem ſervem, quam quod vos non veſtra hoc ſponte faciatis, petam à vobis, ut me, dum de his ſingulis diſputo judiciis, attente audiatis. Condemnatus eſt C. Iunius, qui ei quæſtioni præfuerat: adde etiam illud, ſi placet, tum eſt condemnatus, cum eſſet judex quæſtionis, non modo cauſſæ, ſed ne legi quidem quidquam per tribunum pleb. laxamenti datum eſt. quo tempore illum à quæſtione ad nullum aliud reip. munus adduci licebat, eo tempore ad quæſtionem ipſe abreptus eſt. At quam quæſtionem? vultus enim veſtri, judices, me invitant, ut, quæ reticenda putarem, libeat jam libere dicere. Quid? illa tandem quæſtio, aut diſceptatio, aut judicium fuit? putato fuiſſe. dicat, qui vult hodie de illo populo concitato, cui tum mos geſtus eſt, qua de re Iunius cauſſam dixerit, quemcumque roga-

rogaris, hoc reſpondebit, quod pecuniam acceperit, quod innocentem circumvenerit. Eſt hæc opinio. at ſi ita eſſet; hac lege accuſatum eſſe oportuit, qua accuſatur Avitus. At ipſe ea lege quærebat. Paucos dies exſpectaſſet Quinctius. At neque privatus accuſare, nec, ſedata jam invidia, volebat. Videtis igitur, non in cauſſa, ſed in tempore, ac poteſtate ſpem omnem accuſatoris fuiſſe. Multam petivit. qua lege? quod in legem non juraſſet: quæ res nemini umquam fraudi fuit: & quod C. Verres prætor urbanus, homo ſanctus, & diligens, ſubſortitionem ejus in eo codice non haberet, qui tum interlitus proferebatur. His de cauſſis C. Iunius condemnatus eſt, judices, leviſſimis, & infirmiſſimis, quas omnino in judicium afferri non oportuit. itaque oppreſſus eſt, non cauſſa, ſed tempore. Hoc vos Cluentio judicium putatis obeſſe oportere? quam ob cauſſam? ſi ex lege ſubſortitus non erat Iunius, aut ſi in legem aliquando non juraverat, idcirco illius damnatione aliquid de Cluentio judicabatur? Non, inquit: ſed ille idcirco his legibus condemnatus eſt, quod contra aliam legem commiſerat. Qui hoc confitentur, poſſunt, iſtud idem judicium non fuiſſe, defendere. Ergo, idcirco, inquit, infeſtus tum prætor Iunio fuit, quod illud judicium corruptum per eum putabatur. Num igitur hoc tempore cauſſa mutata eſt? num alia res, alia ratio illius judicii, alia natura totius negotii nunc eſt, ac tum fuit? non opinor, ex iis rebus, quæ geſtæ ſunt, rem ullam potuiſſe mutari. Quid ergo eſt cauſſæ, quod nunc noſtra defenſio audiatur, tanto ſilentio, tunc Iunio defendendi ſui poteſtas erepta ſit? Quia

Digitized by Google

tum in cauſſa nihil erat præter invidiam, errorem, ſuſpicionem, conciones quotidianas ſeditioſe, ac populariter concitatas. accuſabat tribunus plebis idem in concionibus, idem ad ſubſellia: ad judicium non modo de concione, ſed etiam cum ipſa concione veniebat. gradus illi Aurelii tum novi, quaſi pro theatro illi judicio ædificati videbantur: quos ubi accuſator concitatis hominibus complerat, non modo dicendi ab reo, ſed ne ſurgendi quidem poteſtas erat. Nuper apud C. Orchinium, collegam meum, locus ab judicibus Fauſto Sullæ de pecuniis reſiduis non eſt conſtitutus: non quo illi, aut exlegem eſſe Sullam, aut cauſſam pecuniæ publicæ contemptam atque abjectam putarent, ſed quod accuſante tribuno plebis conditione æqua diſceptari poſſe non putaverunt. Quid? conferam Sullamne cum Iunio, an hunc tribunum pleb. cum Quinctio, an vero tempus cum tempore? Sulla maximis opibus, cognatis, affinibus, neceſſariis, clientibus plurimis: hæc autem apud Iunium parva, & infirma, & ipſius labore quæſita, atque collecta. Hic tribunus plebis modeſtus, prudens, non modo non ſeditioſus, ſed etiam ſeditioſis adverſarius: ille autem acerbus, criminoſus, popularis homo, ac turbulentus. Tempus hoc tranquillum, ac pacatum: illud omnibus invidiæ tempeſtatibus concitatum. Quæ cum ita eſſent, in Fauſto tamen illi judices ſtatuerunt, iniqua conditione rerum cauſſam dicere, cum adverſario ejus ad jus accuſationis ſumma vis poteſtatis accederet. Quam quidem rationem vos, judices, diligenter pro veſtra ſapientia, & humanitate cogitare, & penitus perſpicere debetis, quid

mali,

mali; quantum periculi unicuique noſtrum inferre poſſit vis tribunitia, conflata præſertim invidia; & concionibus ſeditioſe concitatis. Optimis, hercle, temporibus tum cum homines ſe non jactatione populari, ſed dignitate, atque innocentia tuebantur, tamen nec C. Popilius, nec Q. Metellus, clariſſimi, atque ampliſſimi viri, vim tribunitiam ſuſtinere potuerunt: nedum his temporibus, his moribus, his magiſtratibus, ſine veſtra ſapientia, ac judiciorum remediis ſalvi eſſe poſſimus. Non fuit igitur illud judicium judicii ſimile, judices. non fuit; in quo non modus eſt adhibitus, non mos, conſuetudoque ſervata, non cauſſa defenſa. vis illa fuit, ut & ſæpe jam dixi, ruina quædam atque tempeſtas, & quidvis potius, quam judicium, aut diſceptatio, aut quæſtio. Quod ſi quis eſt, qui illud judicium fuiſſe arbitretur, & qui his rebus judicatis ſtandum putet: is tamen hanc cauſſam ab illa debet ſejungere. ab alio enim, ſive quód in legem non juraſſet, ſive quod ex lege ſubſortitus judicem non eſſet, multa petita eſſe dicitur: Cluentii autem ratio cum illis legibus, quibus ab Iunio multa petita eſt, nulla poteſt ex parte eſſe conjuncta. At etiam Bulbus eſt condemnatus: adde, majeſtatis, ut intelligas hoc judicium cum illo non eſſe conjunctum. At eſt hoc illi crimen objectum. fateor: ſed etiam legionem eſſe ab eo ſolicitatam in Illyrico C. Coſconii litteris, & multorum teſtimoniis planum factum eſt: quod crimen erat proprium illius quæſtionis, & quæ res lege majeſtatis tenebatur. At hoc obfuit ei maxime. jam iſta divinatio eſt: quaſi uti licet, vide ne mea conjectura multo ſit

 verior.

verior. Ego enim ſic arbitror: Balbum, quod homo nequam, turpis, improbus, multis flagitiis contaminatus in judicium ſit adductus, idcirco facilius eſſe damnatum. tu mihi ex tota cauſſa Bulbi, quod tibi commodum eſt eligis, ut id eſſe ſecutos judices dicas. Quapropter hoc Bulbi judicium non plus obeſſe huic cauſſæ debet, quam illa, quæ commemorata ſunt ab accuſatore, duo judicia, P. Popillii, & T. Guttæ: qui cauſſam de ambitu dixerunt: qui accuſati ſunt ab iis, qui erant ipſi ambitus condemnati: quos ego non idcirco eſſe arbitror in integrum reſtitutos, quod planum fecerint, illos ob rem judicandam pecuniam accepiſſe: ſed quod judicibus probarint, quod in eodem genere, in quo ipſi offendiſſent, alios reprehendiſſent, ſe ad præmia legis venire oportere. Quapropter neminem dubitare exiſtimo, quin illa damnatio ambitus nulla ex parte cum cauſſa Cluentii, veſtroque judicio conjuncta eſſe poſſit. Quid, quod Stalenus eſt condemnatus? non dico hoc tempore, judices, id quod neſcio an dici oporteat, illum majeſtatis eſſe damnatum: non recito teſtimonia hominum honeſtiſſimorum, quæ in Stalenum ſunt dicta ab iis, qui M. Æmilio, clariſſimo viro, legati, & præfecti, & tribuni militares fuerunt: quorum teſtimoniis planum factum eſt, maxime ejus opera, cum quæſtor eſſet, in exercitu ſeditionem eſſe conflatam. Ne illa quidem teſtimonia recito, quæ dicta ſunt de H-S. DCXL millibus: quæ ille cum accepiſſet nomine judicii Safiniani, ſicut in Oppianici judicio poſtea, retinuit, atque ſuppreſſit. Omitto & hæc, & alia permulta, quæ illo judicio in Stalenum

dicta

dicta ſunt: hoc dico, eandem tum fuiſſe P. & L. Cominiis, equitibus Rom. honeſtiſſimis hominibus, & diſertis, controverſiam cum Staleno, quem accuſabant, quæ nunc mihi eſt cum Attio. Cominii dicebant idem, quod ego dico: Stalenum ab Oppianico pecuniam accepiſſe, ut judicium corrumperet. Stalenus conciliandæ gratiæ cauſſa ſe accepiſſe dicebat. Irridebatur hæc illius recordatio, & perſona viri boni ſuſcepta: ſicut in ſtatuis inauratis, quas poſuit ad Iuturnæ: quibus ſubſcripſit; REGES AB SE IN GRATIAM ESSE REDVCTOS. Exagitabantur omnes ejus fraudes, atque fallaciæ: tota vita in ejuſmodi ratione verſata aperiebatur: egeſtas domeſtica, quæſtus forenſis in medium proferebatur: nummarius interpres pacis, & concordiæ non probabatur. Itaque tum Stalenus, cum idem defenderet, quod Attius, condemnatus eſt. Cominii cum hoc agerent, quod nos in tota cauſſa egimus, probaverunt. Quamobrem ſi Staleni damnatione, Oppianicum judicium corrumpere voluiſſe, Oppianicum judici ad emendas ſententias dediſſe pecuniam, judicatum eſt: cum ita conſtitutum ſit, ut in illa culpa, aut Cluentius ſit, aut Oppianicus; Cluentii nummus nullus judici datus ullo veſtigio reperitur: Oppianici pecunia poſt judicium factum à judice ablata eſt: poteſt eſſe dubium, quin illa damnatio Staleni, non modo non ſit contra Cluentium, ſed maxime noſtram cauſſam, defenſionemque confirmet? Ergo adhuc Iunii judicium video eſſe ejuſmodi, ut incurſionem potius ſeditionis, vim multitudinis, impetum tribunitium, quam judicium appellandum pu-

Digitized by Google

tem. quod ſi quis illud judicium appellet, tamen hoc confiteatur neceſſe eſt, nullo modo illam multam, quæ à Iunio petita ſit, cum Cluentii cauſſa poſſe conjungi. Illud igitur Iunianum per vim factum eſt: Bulbi, & Popillii, & Guttæ contra Cluentium non eſt: Staleni etiam pro Cluentio eſt. Videamus ecquod aliud judicium, quod pro Cluentio ſit, proferre poſſimus. Dixitne tandem cauſſam C. Fidiculanius Falcula, qui Oppianicum condemnarat? cum præſertim, id quod fuit in illo judicio invidioſiſſimum, poſt paucos dies ex ſubſortitione ſediſſet. Dixit, & bis quidem dixit. In ſummam enim L. Quinctius invidiam concionibus eum quotidianis, ſeditioſis, & turbulentis adduxerat. uno judicio multa eſt ab eo petita, ſicut ab Iunio, quod non ſuæ decuriæ munere, neque ex lege ſediſſet. Paullo ſedatiore tempore eſt accuſatus, quam Iunius, ſed eadem fere lege, & crimine. Quia nulla in judicio ſeditio, neque vis, neque turba verſata eſt, prima actione facillime eſt abſolutus. Non numero hanc abſolutionem. nihilominus enim poteſt, ut illam multam non commiſerit, accepiſſe tamen ob rem judicandam pecuniam, quam captam nunquam Stalenus eadem lege dixit. proprium crimen illud quæſtionis ejus non fuit. Fidiculanius quid feciſſe dicebatur? accepiſſe à Cluentio H-S. CCCC. Cujus erat ordinis? ſenatorii. Qua lege in eo genere à ſenatore ratio repeti ſolet, de pecuniis repetundis, ea lege accuſatus, honeſtiſſime eſt abſolutus. Acta eſt enim cauſſa more majorum, ſine vi, ſine metu, ſine periculo: dicta & expoſita, & demonſtrata ſunt omnia: adducti judices ſunt, non modo potuiſſe hone-

honeſte ab eo reum condemnari, qui non perpetuo ſediſſet: ſed, ſi aliud is judex nihil ſciſſet, niſi quæ præjudicia de eo facta eſſe conſtarent, audire præterea nihil debuiſſe. Tum etiam illi quinque, qui imperitorum hominum rumuſculos aucupati, tum illum abſolverunt, jam ſuam clementiam laudari magnopere nolebant. à quibus ſi quis quæreret, ſediſſentne judices in C. Fabricium: ſediſſe ſe dicerent. ſi interrogarentur, num quo crimine is eſſet accuſatus præterquam veneni ejus, quod quæſitum Avito diceretur: negarent. ſi deinde eſſent rogati, quid judicaſſent: condemnaſſe ſe dicerent. nemo enim abſolvit. Eodem modo quæſitum ſi eſſet de Scamandro; certe idem reſpondiſſent: tametſi illa una ſententia eſt abſolutus: ſed illam unam nemo tum iſtorum ſuam dici vellet. Vter igitur facilius ſuæ ſententiæ rationem redderet? iſne, qui ſe & ſibi, & rei judicatæ conſtitiſſe dicit; an ille qui ſe in principem maleficii, lenem, in adjutores ejus, & conſcios vehementiſſimum eſſe reſpondit? Quorum ego de ſententia non debeo diſputare. neque enim dubito, quin ii tales viri ſuſpicione aliqua perculſi repentina, de ſtatu ſuo declinarint. Quare eorum, qui abſolverunt, miſericordiam non reprehendo: eorum, qui in judicando ſuperiora judicia ſecuti ſunt ſua ſponte, non Staleni fraude, conſtantiam comprobo: eorum vero, qui ſibi non liquere dixerunt, ſapientiam laudo: qui abſolvere eum, quem nocentiſſimum cognorant, & quem ipſi bis jam antea condemnarant, nullo modo poterant: condemnare, cum tanta conſilii infamia, & tam atrocis rei ſuſpicio eſſet injecta, paullo poſterius patefa-

Digitized by Google

cta re, maluerunt. Ac ne ex facto ſolùm ſapienteis illos judicetis, ſed etiam ex nominibus ipſis, quod ii fecerint, rectiſſime ac ſapientiſſime factum probetis: quis P. Octavio Balbo ingenio prudentior, jure peritior, fide, religione, officio diligentior, aut ſanctior, commemorari poteſt? non abſolvit. quis Q. Conſidio conſtantior? quis judiciorum, atque ejus dignitatis, quæ in judiciis publicis verſari debet, peritior? quis virtute, conſilio, auctoritate præſtantior? ne is quidem abſolvit. Longum eſt de ſingulorum virtute ita dicere: quæ, quia cognita ſunt ab omnibus, verborum ornamenta non quærunt. Qualis vir M. Iuventius Pedo fuit ex vetere illa judicum diſciplina? qualis L. Caulius Mergus? M. Baſilius? C. Caudinus? qui omnes in judiciis publicis jam tum florente republica floruerunt. Ex eodem numero L. Caſſius, Cn. Nævius pari & integritate, & prudentia: quorum nullius ſententia eſt Oppianicus abſolutus, atque ex his omnibus natu minimis, ingenio, & diligentia, & religione par iis, quos antea commemoravi, P. Saturius, in eadem ſententia fuit. O innocentiam Oppianici ſingularem! quo in reo, qui abſolvit, ambitioſus; qui diſtulit, cautus; qui condemnavit, conſtans exiſtimatur. Hæc tum agitante Quinctio, neque in concione, neque in judicio demonſtrata ſunt. neque enim ipſe dici patiebatur, nec per multitudinem concitatam conſiſtere cuiquàm in dicendo licebat. Itaque ipſe poſtquam Iunium pervertit, cauſſam totam reliquit. Paucis enim diebus illis & ipſe privatus eſt factus, & hominum ſtudia deferbuiſſe intelligebat. Quod ſi, per quos dies

lanium accuſavit, Fidiculanium accuſare voluiſſet, reſpondendi Fidiculanio poteſtas facta non eſſet. Ac primo quidem omnibus illis judicibus, qui Oppianicum condemnarant, minabatur. jam inſolentiam noratis hominis: noratis animos ejus, ac ſpiritus tribunitios. Quod erat odium, dii immortales? quæ ſuperbia? quanta ignoratio ſui? quam gravis, atque intolerabilis arrogantia? qui illud etiam ipſum acerbe tulerit (ex quo illa nata ſunt omnia) non ſibi, ac defenſioni ſuæ condonatum eſſe Oppianicum: proinde quaſi non ſatis ſigni eſſe debuerit, ab omnibus eum fuiſſe deſertum, qui ſe ad patronum illum contuliſſet. Erat enim Romæ ſumma copia patronorum, hominum eloquentiſſimorum, atque ampliſſimorum, quorum certe aliquis defendiſſet equitem Roman. in municipio ſuo nobilem, ſi honeſte putaſſet ejuſmodi cauſſam poſſe defendi. Nam Quinctius quidem, quam cauſſam umquam antea dixerat, cum annos ad quinquaginta natus eſſet? quis eum umquam non modo in patroni, ſed in laudatoris, aut advocati loco viderat? qui, quod Roſtra jam diu vacua, locumque illum poſt adventum L. Sullæ à tribunitia voce deſertum oppreſſerat, multitudinemque jam deſuefactam à concionibus ad veteris conſuetudinis ſimilitudinem revocaverat, idcirco cuidam hominum generi pauliſper jucundior fuit, atque idem quanto in odio poſtea ſuis illis ipſis fuit, per quos in altiorem locum aſcenderat? neque injuria. Facite enim, ut non ſolum mores ejus & arrogantiam, ſed etiam vultum, atque amictum, atque illam uſque ad talos demiſſam purpuram recordemini. Is, quaſi non

eſſet ullo modo ferendum, ſe ex judicio diſceſſiſſe victum, rem ab ſubſelliis in Roſtra detulit. Et jam querimur ſæpe, hominibus novis non ſatis magnos in hac civitate eſſe fructus? nego uſquam umquam fuiſſe majores. ubi, ſi quis ignobili loco natus ita vivat, ut nobilitatis dignitatem virtute tueri poſſe videatur, uſque eo pervenit, quoad eum induſtria cum innocentia proſecuta eſt. Si quis autem hoc uno nititur quod ſit ignobilis; procedit ſæpe longius, quam ſi idem ille eſſet cum iiſdem ſuis vitiis nobiliſſimus. ut Quinctius (nihil enim dicam de cæteris) ſi fuiſſet homo nobilis; quis eum cum illa ſuperbia, atque intolerantia ferre potuiſſet? quod eo loco fuit; ita tulerunt, ut, ſi quid haberet à natura boni, prodeſſe ei putarent oportere: ſuperbiam autem atque arrogantiam ejus deridendam magis arbitrarentur propter humilitatem hominis, quam pertimeſcendam. Sed ut illuc revertar: quo tempore Fidiculanius eſt abſolutus, tu, qui ea judicia facta commemoras, quæro, quid tum eſſe exiſtimás judicatum? certe gratis judicaſſe. at condemnarat: at cauſſam totam non audierat: at in concionibus omnibus à L. Quinctio vehementer erat, & ſæpe vexatus. Illa igitur omnia Quinctiana, iniqua, falſa, turbulenta, popularia, ſeditioſa judicia fuerunt. Eſto: potuit eſſe innocens Falcula. jam ergo aliquis Oppianicum gratis condemnavit: jam non eos Iunius ſubſortitus eſt, qui pecunia accepta condemnarent: jam potuit aliquis ab initio non ſediſſe, & tamen Oppianicum gratis condemnaſſe. Verum ſi innocens Falcula, quæſo, quis nocens? ſi hic gratis condemnavit, quis accepit?

Nego

Nego rem eſſe ullam in quemquam illorum objectam, quæ Fidiculanio objecta non ſit: neque aliquid fuiſſe in Fidiculanii cauſſa, quod idem non eſſet in cæterorum. Aut hoc judicium reprehendas tu, cujus accuſatio rebus judicatis niti videbatur, neceſſe eſt: aut, ſi hoc verum eſſe concedis, Oppianicum gratis condemnatum eſſe fateare. Quamquam ſatis magno argumento eſſe debet, quod ex tam multis judicibus, abſoluto Falcula, nemo reus factus eſt. Quid enim mihi damnatos ambitus colligitis, alia lege, certis criminibus, plurimis teſtibus, cum primum illi ipſi debuerint potius accuſari de pecuniis repetundis, quam ambitus? Nam ſi in ambitus judiciis hoc iis obfuit, cum alia lege cauſſam dicerent: certe ſi propria lege hujus peccati adducti eſſent, multo plus obfuiſſet. Deinde ſi tanta vis fuit iſtius criminis, ut, qua quiſque lege ex illis judicibus reus factus eſſet, tamen hac plaga periret: cur in tanta multitudine accuſatorum, tantis præmiis cæteri rei facti non ſunt? Hic profertur id, quod judicium appellari non oportet P. Septimio Scævolæ litem eo nomine eſſe æſtimatam. Cujus rei quæ conſuetudo ſit, quoniam apud homines peritiſſimos dico, pluribus verbis docere non debeo. Numquam enim ea diligentia, quæ ſolet adhiberi in cæteris judiciis, eadem reo damnato adhibita eſt. In litibus æſtimandis fere judices, aut quod ſibi eum, quem ſemel condemnarunt, inimicum putant eſſe, ſi qua in eum lis capitis illata eſt, non admittunt: aut, quod ſe perfunctum jam eſſe arbitrantur cum de reo judicarunt, negligentius attendunt cætera. Itaque & ma-

Digitized by Google

jeſtatis abſoluti ſunt permulti, quibus damnatis de pecuniis repetundis, lites eſſent æſtimatæ: & hoc quotidie fieri videmus, ut reo damnato de pecuniis repetundis, ad quos perveniſſe pecunias in litibus æſtimandis ſtatutum ſit, eos illi judices abſolvant. quod cum ſit, non judicia reſcinduntur, ſed hoc ſtatuitur, æſtimationem litium non eſſe judicium. Scævola condemnatus eſt aliis criminibus, frequentiſſimis Apuliæ teſtibus: omni contentione pugnatum eſt, ut lis hæc capitis æſtimaretur. quæ res, ſi rei judicatæ pondus habuiſſet; ille poſtea vel iiſdem, vel aliis inimicis reus hac lege ipſa factus eſſet. Sequitur id, quod illi judicium appellant; majores autem noſtri numquam neque judicium nominarunt, neque perinde ut rem judicatam obſervarunt, animadverſio, atque auctoritas cenſoria. Qua de re antequam dicere incipio, perpauca mihi de meo officio verba facienda ſunt: ut à me cum hujuſce periculi, tum cæterorum quoque officiorum, & amicitiarum ratio conſervata eſſe videatur. Nam mihi cum viris fortibus, qui cenſores proxime fuerunt, ambobus eſt amicitia: cum altero vero (ſicuti & plerique veſtrum ſciunt) magnus uſus, & ſumma utriuſque officiis conſtituta neceſſitudo eſt. Quare quidquid de ſubſcriptionibus eorum mihi dicendum erit, eo dicam animo, ut omnem orationem meam non de illorum facto, ſed de ratione cenſoria habitam exiſtimari velim: à Lentulo autem familiari meo, qui à me pro eximia ſua virtute, ſummiſque honoribus quos à populo Romano adeptus eſt, honoris cauſſa nominatur, facile hoc, judices, impetrabo, ut quam ipſe

adhi-

adhibere conſuevit in amicorum periculis fidem, & diligentiam, tum vim animi, libertatemque dicendi, in hac mihi concedat, ut tantum mihi ſumam, quantum ſine hujus periculo præterire non poſſum. A me tamen, ut æquum eſt, omnia caute pedetentimque dicentur, ut neque fides hujus defenſionis relicta, neque cujuſquam aut dignitas læſa, aut amicitia violata eſſe videatur. Video igitur, judices, animadvertiſſe cenſores in judices quoſdam illius conſilii Iuniani, cum iſtam ipſam cauſſam ſubſcriberent. Hic primum illud commune proponam, numquam animadverſionibus cenſoriis hanc civitatem ita contentam, ut rebus judicatis, fuiſſe: neque in re nota conſumam tempus exemplis. Ponam illud unum, C. Getam, cum à L. Metello, & Cn. Domitio cenſoribus ex ſenatu ejectus eſſet, cenſorem ipſum poſtea eſſe factum: & cujus mores à cenſoribus erant reprehenſi, hunc poſtea & populi Rom. & eorum, qui in ipſum animadverterant, moribus præfuiſſe. Quod ſi illud judicium putaretur, ut cæteri turpi judicio damnati in perpetuum omni honore ac dignitate privantur; ſic hominibus ignominia notatis, neque ad honorem aditus, neque in curiam reditus eſſet. Nunc ſi quem Cn. Lentuli, aut L. Gellii libertus furti condemnarit; is omnibus ornamentis amiſſis, numquam ullam honeſtatis ſuæ partem recuperabit: quos autem ipſe L. Gellius, & Cn. Lentulus, duo cenſores, clariſſimi viri, ſapientiſſimique homines, furti, & captarum pecuniarum nomine notaverunt: ii non modo in ſenatum redierunt, ſed etiam illarum ipſarum rerum judiciis ab-

ſoluti

ſoluti ſunt. Neminem voluerunt majores noſtri non modo de exiſtimatione cujuſquam, ſed ne pecuniaria quidem de re minima eſſe judicem, niſi qui inter adverſarios conveniſſet. Quapropter in omnibus legibus, quibus exceptum eſt, de quibus cauſſis aut magiſtrum capere non liceat, aut judicem legi aut alterum accuſare, hæc ignominiæ cauſſa prætermiſſa eſt. Timoris enim cauſſam, non vitæ pœnam, in illa poteſtate eſſe voluerunt. Itaque non ſolum, judices, illud oſtendam, quod jam videtis, populi Rom. ſuffragiis ſæpenumero cenſorias ſubſcriptiones eſſe deletas, verum etiam judiciis eorum, qui jurati ſtatuere majore cum religione, & diligentia debuerunt. Primum, judices, ſenatores, equiteſque Rom. in compluribus jam reis, quos contra leges pecunias accepiſſe ſubſcriptum eſt, ſuæ potius religioni, quam cenſorum opinioni, paruerunt. Deinde prætores urbani, qui jurati debent optimum quemque in ſelectos judices referre, numquam ſibi ad eam rem cenſoriam ignominiam impedimento eſſe oportere duxerunt. Cenſores denique ipſi ſæpenumero ſuperiorum cenſorum judiciis (ſi iſta judicia appellari vultis) non ſteterunt: atque etiam ipſi inter ſe cenſores ſua judicia tanti eſſe arbitrantur, ut alter alterius judicium non modo reprehendat, ſed etiam reſcindat: ut alter de ſenatu moveri velit alter retineat, & ordine ampliſſimo dignum exiſtimet: ut alter in ærarios referri, aut tribu moveri jubeat, alter vetet. Quare qui vobis in mentem venit, hæc appellare judicia, quæ à populo Romano reſcindi, ab juratis judicibus repudiari, à magiſtratibus negli-

negligi, ab iis qui eandem poteſtatem adepti ſunt, commutari, inter collegas diſcrepare videatis? Quæ cum ita ſint, videamus quid tandem cenſores de illo judicio corrupto judicaſſe dicantur. Ac primum illud ſtatuamus: utrum, quia cenſores ſubſcripſerint, ita ſit: an quia ita fuerit, illi ſubſcripſerint. Si ideo, quia ſubſcripſerint; videte quid agatis, ne in unumquemque noſtrum cenſoribus in poſterum poteſtatem regiam permittatis: ne ſubſcriptio cenſoria non minus calamitatis civitatibus, quam illa acerbiſſima proſcriptio poſſit afferre: ne cenſorium ſtilum, cujus mucronem multis remediis majores noſtri retuderunt, æque poſthac atque illum dictatorium gladium pertimeſcamus. Sin autem quod ſubſcriptum eſt, quia verum eſt, idcirco grave debet eſſe, hoc quæramus, verum ſit, an falſum: removeantur auctoritates cenſoriæ: tollatur id ex cauſſa, quod in cauſſa non eſt. Doce quam pecuniam Cluentius dederit, unde dederit, quemadmodum dederit: unum denique aliquod à Cluentio profectæ pecuniæ veſtigium oſtende. Vince deinde, virum bonum fuiſſe Oppianicum, hominem integrum: nihil de illo umquam ſecus eſſe exiſtimatum: nihil denique præjudicatum. tum auctoritatem cenſorum amplexator: tum illorum judicium cum re conjunctum eſſe defendito. Dum vero eum fuiſſe Oppianicum conſtabit, qui tabulas publicas municipii ſui corrupiſſe judicatus ſit: qui teſtamentum interleverit: qui ſuppoſita perſona, falſum teſtamentum obſignandum curarit: qui eum, cujus nomine id obſignatum eſt, interfecerit: qui avunculum filii ſui in ſer-

viru-

vitute, ac vinculis necarit: qui municipes ſuos perſcribendos, occidendoſque curarit: qui ejus uxorem, quem occiderat, in matrimonium duxerit: qui pecuniam pro abortione dederit: qui ſocrum, qui uxorem, qui uno tempore fratris uxorem, ſperatoſque liberos, fratremque ipſum, qui denique ſuos liberos interfecerit: qui cum venenum privigno ſuo quæreret, manifeſto ſit deprehenſus: cujus miniſtris, conſciiſque damnatis, ipſe adductus in judicium pecuniam judici dederit ad ſententias judicum corrumpendas: dum hæc, inquam, de Oppianico conſtabunt, nec ullo argumento Cluentianæ pecuniæ crimen tenebitur: quid eſt quod te iſta cenſoria ſive voluntas, ſive opinio fuit, adjuvare, aut hunc innocentem opprimere poſſe videatur? Quid igitur cenſores ſecuti ſunt? ne ipſi quidem, ut graviſſime dicam, quidquam aliud dicent præter ſermonem, atque famam: nihil ſe teſtibus, nihil tabulis, nihil gravi aliquo argumento comperiſſe, nihil denique cauſſa cognita, ſtatuiſſe dicent. Quod ſi ita feciſſent, tamen id non fixum eſſe deberet, ut convelli non liceret. Non utar exemplorum copia, quæ ſumma eſt: non rem veterem, non hominem potentem aliquem, aut gratioſum proferam. Nuper hominem tenuem, ſcribam ædilitium, D. Matrinium cum defendiſſem apud M. Iunium, Q. Publicium prætores, & M. Pletorium, C. Flaminium, ædileis curuleis; perſuaſi ut ſcribam jurati legerent eum; quem iidem iſti cenſores ærarium reliquiſſent. cum enim in homine nulla culpa reperiretur; quid ille meruiſſet, non quid de eo ſtatutum eſſet, quærendum eſſe duxerunt. Nam

hæc

hæc quidem, quæ judicio corrupto, ſubſcripſerint, quis eſt, qui ab illis ſatis cognita, & diligenter judicata arbitretur? in M. Aquillium, & in T. Guttam video eſſe ſubſcriptum. quid eſt hoc? duos eſſe corruptos ſolos pecunia. Quid? cæteri videlicet gratis condemnarunt. Non eſt igitur circumventus, non eſt oppreſſus pecunia, non, ut illæ Quinctianæ conciones habebantur, omnes qui Oppianicum condemnarunt, in culpa ſunt, ac ſuſpicione ponendi. duos ſolos video auctoritate cenſorum affines ei turpitudini judicari. Nam, ut illud afferant, nihil eſt, quod de iis duobus habuerint compertum, de cæteris comperiſſe. Nam illud quidem minime probandum eſt, ad notationes, auctoritatemque cenſoriam, exemplum illos à conſuetudine militari tranſtuliſſe. Statuerunt enim ita majores noſtri, ut, ſi à multis eſſet flagitium rei militaris admiſſum, ſortitione in quoſdam animadverteretur: ut metus videlicet ad omneis, pœna ad paucos perveniret. quod idem facere cenſores in delectu dignitatis, & in judicio civium, & in animadverſione vitiorum, quî convenit? Nam miles, qui locum non tenuit, qui hoſtium impetum, vimque pertimuit, poteſt idem poſtea & miles eſſe melior, & vir bonus, & civis utilis. quare ne in bello propter hoſtium metum delinqueret, amplior ei mortis, & ſupplicii metus eſt à majoribus conſtitutus. ne autem nimium multi pœnam capitis ſubirent, idcirco illa ſortitio comparata eſt. Hoc tu idem facies, cenſor, in ſenatu legendo? ſi erunt plures, qui ob innocentem condemnandum, pecuniam acceperint, ut non animadvertas in

omneis,

omneis, ſed carpas, ut velis, & paucos ex multis ad ignominiam ſortiare? Habebit igitur, te ſciente, & vidente, curia ſenatorem, populus Rom. judicem, reſpubl. civem ſine ignominia quemquam, qui ad perniciem innocentis fidem ſuam, & religionem pecunia commutarit? & qui pretio adductus eripuerit patriam, fortunas, liberos civi innocenti, is cenſoriæ ſeveritatis nota non inuretur? Tu es præfectus moribus, magiſter veteris diſciplinæ, & ſeveritatis, ſi aut retines quemquam ſciens in ſenatu ſcelere tanto contaminatum: aut ſtatuis, qui in eadem culpa ſit, non eadem pœna affici convenire? & quam conditionem ſupplicii majores in bello timiditati militis propoſitam eſſe voluerunt. eandem tu in pace conſtitues improbitati ſenatoris? Quod ſi exemplum ex re militari ad animadverſionem cenſoriam transferendum fuit; ſortitione idipſum factum eſſe oportuit. ſin autem ſortiri ad pœnam, atque hominum delictum fortunæ judicio committere, minime cenſorium eſt; certe in multorum peccato carpi paucos ad ignominiam, & turpitudinem non oportet. Verum omnes intelligimus in iſtis ſubſcriptionibus ventum quendam popularem eſſe quæſitum. Iactata res erat in concione à tribuno ſeditioſo: incognita cauſſa probatum illud erat: multitudini illi non licitum eſt contradicere: nemo denique ut defenderet contrariam partem, laborabat: in invidiam porro magnam illa judicia venerant. etenim paucis poſtea menſibus alia vehemens erat in judiciis ex notatione tabularum invidia verſata. Prætermitti à cenſoribus, & negligi macula judiciorum poſ-

Digitized by Google

ſe non videbatur. homines, quos cæteris vitiis atque omni dedecore infameis videbant, eos hac quoque ſubſcriptione notare voluerunt, & eo magis, quod illo ipſo tempore, illis cenſoribus erant judicia cum equeſtri ordine communicata: ut viderentur per hominum idoneorum ignominiam ſua auctoritate illa judicia cum equeſtri ordine reprehendiſſe. Quod ſi hanc apud eos ipſos cenſores mihi aut alii cauſſam agere licuiſſet; hominibus tali prudentia certe probaviſſem (res enim indicat) nihil ipſos habuiſſe cogniti, nihil comperti: ex tota ipſa ſubſcriptione, rumorem quendam & plauſum popularem eſſe quæſitum. Nam in L. Popillium, qui Oppianicum condemnarat, ſubſcripſit L. Gellius, quod is pecuniam accepiſſet, quo innocentem condemnaret. Iam idipſum quantæ divinationis eſt; ſcire innocentem fuiſſe reum, quem fortaſſe numquam viderat, cum homines ſapientiſſimi, judices, (ut nihil dicam de iis, qui condemnarunt) cauſſa cognita, ſibi dixerint NON LIQVERE. Verum, eſto. condemnat Popillium Gellius: judicat accepiſſe à Cluentio pecuniam. Negat hoc Lentulus. nam Popillium, quod erat libertini filius, in ſenatum non legit: locum quidem ſenatorium ludis, & cætera ornamenta reliquit, & eum omni ignominia liberat. quod cum facit, judicat ejus ſententia gratis eſſe Oppianicum condemnatum: & eundem Popillium poſtea Lentulus in ambitus judicio pro teſtimonio diligentiſſime laudat. Quare ſi neque L. Gellii judicio ſtetit Lentulus, neque Lentuli exiſtimatione contentus fuit Gellius, & ſi uterque cenſor cenſoris opinioni ſtandum

non

non putavit; quid eſt, quamobrem quiſquam noſtrum cenſorias ſubſcriptiones omnes fixas, & in perpetuum ratas putet eſſe oportere? At in ipſum Avitum animadverterunt. nullam quidem ob turpitudinem, nullum ob totius vitæ non dicam vitium, ſed erratum. neque enim hoc homine ſanctior, neque probior, neque in omnibus officiis retinendis diligentior eſſe quiſquam poteſt: neque illi aliter dicunt: ſed eandem illam famam judicii corrupti ſecuti ſunt: neque ipſi ſecus exiſtimant, quam nos exiſtimari volumus de hujus pudore, integritate, virtute: ſed putarunt prætermitti accuſatorem non potuiſſe, cum animadverſum eſſet in judices. Qua de re tota ſi unum factum ex omni antiquitate protulero, plura non dicam. Non enim mihi exemplum ſummi, & clariſſimi viri, P. Africani, prætereundum videtur: qui cum eſſet cenſor, & in equitum cenſu Cn. Licinius Sacerdos prodiiſſet, clara voce, ut omnis concio audire poſſet, dixit ſe ſcire, illum verbis conceptis pejeraſſe: ſi quis contra dicere vellet, uſurum eſſe eum ſuo teſtimonio. deinde cum contra nemo diceret, juſſit equum traducere. Itaque is, cujus arbitrio & populus Romanus & exteræ gentes contentæ eſſe conſueverunt, ipſe ſua conſcientia ad ignominiam alterius contentus non fuit. Quod ſi hoc Avito facere licuiſſet, facile illis ipſis judicibus & falſæ ſuſpicioni & invidiæ populariter excitatæ reſtitiſſet. Vnum etiam eſt, quod me maxime conturbat, cui loco reſpondere poſſe vix videor, quod elogium recitaſti de teſtamento Cn. Egnatii, patris, hominis honeſtiſſimi videlicet, & ſapientiſſimi, idcirco ſe exhære-

hæredaſſe filium, quod is ob Oppianici damnationem, pecuniam accepiſſet. De cujus hominis levitate, & inconſtantia, plura non dicam. Hoc teſtamentum ipſum quod recitas, ejuſmodi eſt, ut ille, cum eum filium exhæredaret, quem oderat, ei filio cohæredes homines alieniſſimos conjungeret, quem diligebat. Sed tu, Atti, conſideres, cenſeo, diligenter, utrum cenſorum judicium grave velis eſſe, an Egnatii. ſi Egnatii, leve eſt quod cenſores de cæteris ſubſcripſerunt. ipſum enim Cn. Egnatium, quem tu gravem eſſe vis, ex ſenatu ejecerunt. ſin autem cenſorium; hunc Egnatium, quem pater cenſoria ſubſcriptione exhæredavit, cenſores in ſenatu, cum patrem ejicerent, retinuerunt. At enim ſenatus univerſus judicavit illud corruptum eſſe judicium. Quomodo? ſuſcepit cauſſam. an potuit rem delatam ejuſmodi repudiare? cum tribunus pleb. populo concitato, rem pæne ad manus revocaſſet: cum vir optimus, & homo innocentiſſimus pecunia circumventus eſſe diceretur: cum invidia flagraret ordo ſenatorius: potuit nihil decerni? potuit illa concitatio multitudinis ſine ſummo periculo reipublicæ repudiari? At quid eſt decretum? quam juſte? quam ſapienter? quam diligenter? SI QVI SVNT, QVORVM OPERA FACTVM SIT, VT IVDICIVM PVBLICVM CORRVMPERETVR. Vtrum videtur ſenatus id factum judicare: an, ſi factum ſit, moleſte, graviterque ferre? Si ipſe A. Cluentius ſententiam de judiciis rogaretur, aliam non diceret, atque ii dixerunt, quorum ſententiis Cluentium condemnatum eſſe dicitis. Sed quæro à vobis,

num

num iſtam legem ex iſto s. c. L. Lucullus conſul, homo ſapientiſſimus, tulerit: num anno poſt M. Lucullus & C. Caſſius, in quos tum conſules deſignatos idem illud ſenatus decreverat, non tulerunt. & quod tu Aviti pecunia factum eſſe arguis, neque id, ulla vel tenuiſſima ſuſpicione confirmas, factum eſt primo illorum æquitate & ſapientia conſulum, ut id, quod ſenatus decreverat, ad illud invidiæ præſens incendium reſtinguendum, id poſtea referendum ad populum non arbitrarentur. Ipſe deinde populus Romanus qui L. Quinctii tribuni pl. fictis querimoniis antea concitatus, rem illam & rogationem flagitarat, idem C. Iunii filii, pueri parvuli, lacrymis commotus, maximo clamore, & concurſu totam illam legem, & quæſtionem repudiavit. Ex quo intelligi potuit id, quod ſæpe dictum eſt: ut mare, quod ſua natura tranquillum ſit, ventorum vi agitari, atque turbari: ſic & populum Roman. ſua ſponte eſſe placatum, hominum ſeditioſorum vocibus, ut violentiſſimis tempeſtatibus, concitari. Eſt etiam reliqua permagna auctoritas, quam ego turpiter pæne præterii: mea enim eſſe dicitur. Recitavit ex oratione neſcio qua Attius, quam meam eſſe dicebat, cohortationem quandam judicum ad honeſte judicandum, & commemorationem tum illorum judiciorum, quæ probata non eſſent, tum illius ipſius judicii Iuniani: perinde quaſi ego non ab initio hujus defenſionis dixerim, invidioſum illud fuiſſe judicium; aut, cum de infamia judiciorum diſputarem, potuerim illud, quod tam populare eſſet, in illo tempore præterire. Ego vero, ſiquid ejuſmodi dixi,

dixi, neque cognitum commemoravi, neque pro teſtimonio dixi: & illa oratio potius temporis mei, quam judicii & auctoritatis fuit. Cum enim accuſarem, & mihi initio propoſuiſſem, ut animos & pop. Romani & judicum commoverem, cumque omneis offenſiones judiciorum non ex mea opinione, ſed ex hominum rumore proferrem; iſtam rem, quæ tam populariter eſſet agitata, præterire non potui. Sed errat vehementer, ſi quis in orationibus noſtris, quas in judiciis habuimus, auctoritates noſtras conſignatas ſe habere arbitratur. omnes enim illæ orationes cauſſarum & temporum ſunt, non hominum ipſorum, ac patronorum. Nam ſi cauſſæ ipſæ pro ſe loqui poſſent; nemo adhiberet oratorem. Nunc adhibemur, ut ea dicamus, non quæ noſtra auctoritate conſtituantur, ſed quæ ex re ipſa, cauſſaque ducantur. Hominem ingenioſum M. Antonium ajunt ſolitum eſſe dicere, idcirco ſe nullam umquam orationem ſcripſiſſe, ut, ſi quid aliquando, quod non opus eſſet, ab ſe eſſet dictum, poſſet ſe negare dixiſſe: perinde quaſi, quod à nobis dictum aut actum ſit, id niſi litteris mandauerimus, hominum memoria non comprehendatur. Ego vero in iſto genere libentius cum multorum, tum hominis eloquentiſſimi, & ſapientiſſimi L. Craſſi auctoritatem ſequor: qui cum L. Plancium defenderet, accuſante M. Bruto, homine in dicendo vehementi, & callido, cum Brutus duobus recitatoribus conſtitutis, ex duabus ejus orationibus capita alterna inter ſe contraria recitanda curaſſet, quod in diſſuaſione rogationis ejus, quæ contra coloniam Narbonenſem fere-

ferebatur, quantum poteſt, de auctoritate ſenatus detrahit: in ſuaſione legis Serviliæ ſummis ornat ſenatum laudibus: & multa in equites Rom. cum ex ea oratione aſperius dicta recitaſſet, quo animi illorum judicum in Craſſum incenderentur; aliquantum eſſe commotus dicitur. Itaque in reſpondendo primum expoſuit utriuſque rationem temporis, ut oratio ex re & cauſſa habita videretur: deinde, ut intelligere poſſet Brutus, quem hominem, & non ſolum qua eloquentia, verum etiam quo lepore, & quibus facetiis præditum laceſſiſſet; treis & ipſe excitavit recitatores cum ſingulis libellis, quos M. Brutus, pater illius accuſatoris, de jure civili reliquit. Eorum initia cum recitarentur, ea quæ vobis nota eſſe arbitror: FORTE EVENIT, VT RVRI IN PRIVERNATI ESSEMVS EGO, ET BRVTVS FILIVS: fundum Privernatem flagitabat. IN ALBANO ERAMVS EGO, ET BRVTVS FILIVS: Albanum poſcebat. IN TIBVRTI FORTE CVM ASSEDISSEMVS EGO ET BRVTVS FILIVS: Tiburtum fundum requirebat. Brutum autem hominem ſapientem, quod filii nequitiam videret, quæ prædia ei relinqueret, teſtificari dicebat voluiſſe. quod ſi potuiſſet honeſte ſcribere, ſe in balneis cum id ætatis filio fuiſſe; non præteriiſſet. eas ſe tamen ab eo balneas non ex libris patris, ſed ex tabulis, & ex cenſu quærere. Craſſus tum ita Brutum ultus eſt, ut illum recitationis ſuæ pœniteret. moleſte enim fortaſſe tulerat, ſe in iis orationibus reprehenſum, quas de republica habuiſſet: in quibus forſitan magis requiratur conſtantia. Ego autem illa reci-

recitata eſſe non moleſte fero. neque enim ab illo tempore, quod tum erat, neque ab ea cauſſa, quæ tum agebatur, aliena fuerunt. neque mihi quidquam oneris ſuſcepi, cum iſta dixi, quo minus honeſte hanc cauſſam, & libere poſſem defendere. Quod ſi velim confiteri, me cauſſam A. Cluentii nunc cognoſcere, antea fuiſſe in illa opinione populari; quis tandem id poſſit reprehendere? præſertim, judices, cum à vobis quoque ipſis hoc impetrare ſit æquiſſimum, quod ego & ab initio petivi, & nunc peto, ut, ſiquam huc graviorem de illo judicio opinionem attuliſtis, hanc, cauſſa perſpecta, atque omni veritate cognita, deponatis. Nunc quoniam ad omnia, quæ abs te dicta ſunt, T. Atti, de Oppianici damnatione reſpondi; confiteare neceſſe eſt, te opinionem multum fefelliſſe, quod exiſtimaris me cauſſam A. Cluentii non facto ejus, ſed lege defenſurum. Nam hoc perſæpe dixiſti, tibi ſic renuntiari, me habere in animo cauſſam hanc præſidio legis defendere. Itane eſt? ab amicis videlicet imprudentes prodimur? & eſt neſcio quis de iis, quos amicos nobis arbitramur, qui noſtra conſilia ad adverſarios deferat? Quiſnam tibi hoc renuntiavit? quis tam improbus fuit? cui ego autem narravi? nemo, ut opinor, in culpa eſt: ſed nimirum tibi iſtuc lex ipſa renuntiavit. Sed num tibi ita defendiſſe videor, ut tota in cauſſa mentionem ullam fecerim legis? num ſecus hanc cauſſam defendiſſem, ac ſi lege Avitus teneretur? certe ut hominem confirmare oportet, nullus eſt locus à me purgandi iſtius invidioſi criminis prætermiſſus. Quid ergo eſt: quæret fortaſſe quiſpiam, diſpliceatne mihi legum

Digitized by Google

præſidio à capite periculum propulſare? mihi vero, judices, non diſplicet: ſed utor inſtituto meo. in hominis honeſti pudentiſque judicio non ſolum meo conſilio uti conſuevi, ſed multum etiam ejus, quem defendo, & conſilio, & voluntati obtempero. Nam ut hæc ad me cauſſa delata eſt, qui leges eas, ad quas adhibemur, & in quibus verſamur, noſſe deberem: dixi Avito ſtatim, de eo, QVI COISSET, QVO QVIS CONDEMNARETVR, illum eſſe libertum: teneri autem noſtrum ordinem. atque ille me orare, & obſecrare cœpit, ut ne ſeſe lege defenderem. Cum ego, quæ mihi viderentur, dicerem; traduxit me ad ſuam ſententiam. affirmabat enim lacrymans non ſe cupidiorem eſſe civitatis retinendæ, quam exiſtimationis. morem homini geſſi: & tamen idcirco feci (neque enim ſemper facere debemus) quod videbam, per ſe, ipſam cauſſam copioſiſſime ſine lege poſſe defendi. Videbam in hac defenſione, qua jam ſum uſus, plus dignitatis: in illa, qua me hic uti noluit, minus laboris futurum. Quod ſi nihil aliud eſſet actum, niſi ut hanc cauſſam obtinerem; lege recitata, peroraſſem: neque me illa oratio commoveret, quod ait Attius, indignum eſſe facinus, ſi ſenator judicio quemquam circumvenerit, legibus eum teneri: ſi eques Rom. hoc idem fecerit, non teneri. Vt tibi concedam, hoc indignum eſſe (quod cujuſmodi ſit, jam videro) tu mihi concedas neceſſe eſt, multo eſſe indignius in ea civitate, quæ legibus contineatur, diſcedi à legibus. Hoc enim vinculum eſt hujus dignitatis, qua fruimur in republica, hoc fundamentum libertatis, hic fons æquitatis. mens, &

Digitized by Google

animus & conſilium, & ſententia civitatis poſita eſt in legibus. Vt corpora noſtra ſine mente, ſic civitas ſine lege, ſuis partibus, ut nervis, ac ſanguine & membris uti non poteſt. Legum miniſtri, magiſtratus: legum interpretes, judices: legum denique idcirco omnes ſervi ſumus, ut liberi eſſe poſſimus. Quid eſt, Q. Naſo, cur tu in iſto loco ſedeas? quæ vis eſt, qua abs te hi judices tali dignitate præditi coërceantur? vos autem, judices, quamobrem ex tam magna multitudine civium tam pauci de hominum fortunis ſententiam fertis? quo jure Attius, quæ voluit, dixit? cur mihi tamdiu poteſtas dicendi datur? quid ſibi autem illi ſcribæ, quid lictores, quid cæteri, quos apparere huic quæſtioni video, volunt? opinor hæc omnia lege fieri, totumque hoc judicium (ut antea dixi) quaſi mente quadam regi legis, & adminiſtrari. Quid ergo eſt? hæc quæſtio ſola ita gubernatur? quid M. Pletorii & C. Flaminii inter ſicarios? quid C. Orchinii peculatus? quid mea de pecuniis repetundis? quid C. Aquillii, apud quem nunc de ambitu cauſſa dicitur? quid reliquæ quæſtiones? circumſpicite omneis reipublicæ parteis: omnia legum imperio, & præſcripto fieri videbitis. Si quis apud me te, T. Atti, reum velit facere; clames te lege pecuniarum repetundarum non teneri: neque hæc tua recuſatio confeſſio ſit captæ pecuniæ, ſed laboris, ſed periculi non legitimi declinatio, Nunc quid agatur, & quid abs te juris conſtituatur, vide. Iubet lex ea, qua lege hæc quæſtio conſtituta eſt, judicem quæſtionis, hoc eſt, Q. Voconium cum iis judicibus, qui ei obvenerint (vos appellat, judices)

quærere de veneno. in quem quærere? infinitum eſt. QVICVMQVE FECERIT, VENDIDERIT, EMERIT, HABVERIT, DEDERIT. Quid eadem lex ſtatim adjungit? Recita. DEQVE EIVS CAPITE QVÆRITO. Cujus? qui coierit? convenerit? non ita eſt. Quid ergo eſt? Dic. QVI TRIBVNVS MILITVM LEGIONIBVS QVATVOR PRIMIS, QVIVE QVÆSTOR, TRIBVNVS PL. Deinceps omnes magiſtratus nominavit. QVIVE IN SENATV SENTENTIAM DIXIT, DIXERIT. Quid tum? QVI EORVM COIIT, COIERIT, CONVENIT, CONVENERIT, QVO QVIS IVDICIO PVBLICO CONDEMNARETVR. Qui eorum. quorum? videlicet, qui ſupra ſcripti ſunt. quid intereſt, utro modo ſcriptum ſit? etſi eſt apertum, tamen ipſa lex docet. ubi enim omnes mortales alligat, ita loquitur. QVI VENENVM MALVM FECIT, FECERIT. Omnes viri, mulieres, liberi, ſervi in judicium vocantur. Si item de coitione voluiſſet; adjunxiſſet, QVIVE COIERIT. Nunc ita eſt. DEQVE EIVS CAPITE QVÆRITO, QVI MAGISTRATVM HABVERIT, QVIVE IN SENATV SENTENTIAM DIXERIT: QVI EORVM COIIT, COIERIT. Num is eſt Cluentius? certe non eſt. Quis ergo eſt Cluentius? qui tamen defendi cauſam ſuam lege nolit. Itaque abjicio legem: morem Cluentio gero: tibi tamen, Atti, pauca, quæ ab hujus cauſſa ſejuncta ſunt, reſpondebo. Eſt enim quiddam in hac cauſſa, quod Cluentius ad ſe; eſt aliquid, quod ego ad me putem pertinere. hic ſua putat intereſſe, ſe reipſa & geſto negotio, non lege defendi: ego autem

mea

mea exiſtimo intereſſe, me nulla in diſputatione ab Attio videri eſſe ſuperatum. non enim mihi hæc cauſſa ſola dicenda eſt: omnibus hic labor meus propoſitus eſt, quicumque hac facultate defenſionis contenti eſſe poſſunt. nolo quemquam eorum, qui adſunt, exiſtimare, me, quæ de lege ab Attio dicta ſunt, ſi reticuerim, comprobare. Quamobrem, Cluenti, de te tibi obſequor: neque ego legem recito: neque hoc loco pro te dico: ſed ea, quæ à me deſiderari arbitror, non relinquam. Iniquum tibi videtur, Atti, eſſe, non iiſdem legibus omneis teneri. Primum (ut id iniquiſſimum eſſe confitear) hujuſmodi eſt, ut commutatis eis opus ſit legibus, non ut iis quæ ſunt, non pareamus. Deinde quis umquam hoc ſenator accuſavit, ut, cum altiorem gradum dignitatis, beneficio populi Romani eſſet conſecutus, eo ſe putaret durioribus legum conditionibus, uti non oportere? quam multa ſunt commoda, quibus caremus: quam multa moleſta ac difficilia, quæ ſubimus? atque hæc omnia tantum honoris & amplitudinis commodis compenſantur. Confer te nunc ad equeſtrem ordinem, atque in cæteros ordines: eaſdem vitæ conditiones non perferent: putant enim minus multos ſibi laqueos legum & conditionum, ac judiciorum propoſitos eſſe oportere, qui in ſummum locum civitatis aut non potuerunt aſcendere: aut non petiverunt. Atque ut omittam leges alias omneis quibus nos tenemur, cæteri autem ſunt ordines liberati: hanc ipſam legem, NE QVIS IVDICIO CIRCVMVENIRETVR, C. Gracchus tulit: eam legem pro plebe, non in plebem tulit. Poſtea L. Sulla,

Digitized by Google

la, homo à populi cauſſa remotiſſimus, tamen cum ejus rei quæſtionem hac ipſa lege conſtitueret, qua vos hoc tempore judicatis, populum Rom. quem ab hoc genere liberum acceperat, alligare novo quæſtionis genere auſus non eſt. Quod ſi fieri poſſe exiſtimaſſet; pro illo odio, quod habuit in equeſtrem ordinem, nihil feciſſet libentius, quam omnem illam acerbitatem proſcriptionis ſuæ, queſtus in veteres judices, in hanc unam quæſtionem contuliſſet. Nec nunc quidquam agitur (mihi credite, judices, & proſpicite id, quod providendum eſt) niſi ut equeſter ordo in hujuſce legis periculum includatur. Neque hoc agitur ab omnibus, ſed à paucis. nam ii ſenatores, qui ſe facile tuentur integritate, & innocentia, quales (ut vere dicam) vos eſtis, & cæteri, qui ſine cupiditate vixerunt, equites ordini ſenatorio dignitate proximos, concordia conjunctiſſimos eſſe cupiunt: ſed ii, qui ſe volunt poſſe omnia, neque præterea quidquam eſſe aut in homine ullo, aut in ordine: hoc uno metu ſe putant equites Rom. in poteſtatem ſuam redacturos, ſi conſtitutum ſit, ut de iis, qui res judicarint, hujuſcemodi judicia fieri poſſint. Vident enim auctoritatem hujus ordinis confirmari: vident judicia comprobari: hoc metu propoſito, evellere ſe aculeum ſeveritatis veſtræ poſſe confidunt. Quis enim de homine audeat paullo majoribus opibus prædito vere, & fortiter judicare; cum videat ſibi, de eo, quod coierit, aut conſenſerit, cauſſam eſſe dicendam? O viros forteis, equites Rom. qui homini clariſſimo ac potentiſſimo, M. Druſo, tribuno pleb. reſtiterunt, cum ille nihil aliud

agerer,

ageret, cum illa cuncta, quæ tum erat, nobilitate, niſi uti, qui res judicaſſent, hujuſcemodi quæſtionibus in judicium vocarentur! tunc C. Flavius Puſio, Cn. Titinnius, C. Mecœnas, iſta robora populi Romani cæterique hujuſcemodi ordinis non fecerunt idem, quod nunc Cluentius, ut aliquid culpæ ſuſcipere ſe putarent, recuſando: ſed apertiſſime repugnarunt, cum hæc recuſarent, & palam fortiſſime atque honeſtiſſime dicerent, ſe potuiſſe judicio populi Romani in ampliſſimum locum pervenire, ſi ſua ſtudia ad honores petendos conferre voluiſſent: ſeſe vidiſſe, in ea vita qualis ſplendor ineſſet, quanta ornamenta, quæ dignitas: quæ ſe non contempſiſſe, ſed ordine ſuo, patrumque ſuorum contentos fuiſſe; & vitam illam tranquillam, & quietam, remotam à procellis invidiarum, & hujuſcemodi judiciorum anfractu, ſequi maluiſſe: aut ſibi ad honores petendos ætatem integram reſtitui oportere: aut, quoniam id non poſſet, eam conditionem vitæ: quam ſecuri petitionem reliquiſſent, manere: iniquum eſſe, eos, qui honorum ornamenta propter periculorum multitudinem prætermiſiſſent, populi beneficiis eſſe privatos, judiciorum novorum periculis non carere: ſenatorem hoc queri non poſſe, propterea, quod ea conditione propoſita, petere cœpiſſet; quodque permulta eſſent ornamenta quibus eam mitigare moleſtiam poſſet, locus, auctoritas, domi ſplendor, apud exteras nationes nomen, & gratia, toga prætexta, ſella curulis, inſignia, faſces, exercitus, imperia, provinciæ: quibus in rebus cum ſummum recte factis majores noſtri præmium,

tum plura peccatis pericula propoſita eſſe voluerunt. Illi non hoc recuſabant, ea ne lege accuſarentur, qua tunc Avitus accuſatur: quæ tunc erat Sempronia, nunc eſt Cornelia. intelligebant enim ea lege equeſtrem ordinem non teneri, ſed ne nova lege alligarentur, laborabant. Avitus ne hoc quidem umquam recuſavit, quo minus vel ea lege rationem vitæ ſuæ redderet, qua non teneretur: quæ ſi vobis conditio placet, omnes id agamus, ut hæc quam primum in omneis ordines quæſtio perferatur. Interea quidem, per deos immortales, quoniam omnia commoda noſtra, jura, libertatem, ſalutem denique legibus obtinemus, à legibus non recedamus: ſimul & illud quam ſit indignum cogitemus, populum Romanum aliud nunc agere, vobis rempublicam & fortunas ſuas commiſiſſe, ſine cura eſſe, non metuere, ne lege ea, quam numquam ipſe juſſerit, & quæſtione, qua ſe ſolutum, liberumque eſſe arbitretur, per paucos judices adſtringatur. Agit enim ſic cauſſam T. Attius, adoleſcens bonus, & diſertus: omneis civeis legibus teneri omnibus: vos attenditis, & auditis ſilentio, ſicut facere debetis. A. Cluentius eques Rom. cauſſam dicit ea lege, qua lege ſenatores, & ii, qui magiſtratum habuerunt, ſoli tenentur: mihi per eum recuſare, & in arce legis, præſidia conſtituere defenſionis meæ non licet, ſi obtinuerit cauſſam Cluentius, (ſicuti veſtra æquitate nixi confidimus) omnes exiſtimabunt, id quod erit, obtinuiſſe propter innocentiam, quoniam ita defenſus ſit: in lege autem, quam attingere noluerit, præſidii nihil fuiſſe. Hic nunc eſt quid-
dam

Digitized by Google

dam quod ad me pertineat, de quo ante dixi, quod ego populo Romano præſtare debeam: quoniam is meæ vitæ ſtatus eſt, ut omnis mihi cura, atque opera poſita ſit in omnium periculis defendendis. video quanta, & quam periculoſa, & quam infinita quæſtio tentetur ab accuſatoribus, cum eam legem, quæ in noſtrum ordinem ſcripta ſit, in populum Rom. transferre conentur: qua in lege eſt, QVI COIERIT: quod quam late pateat, videtis. CONVENERIT. æque infinitum, & incertum eſt. CONSENSERIT. hoc vero cum incertum, & infinitum, tum obſcurum eſt. FALSVMVE TESTIMONIVM DIXERIT. quis de plebe Romana teſtimonium dixit umquam, cui hoc non periculum, T. Attio auctore, paratum eſſe videatis? Nam dicturum quidem certe, ſi hoc judicium plebi Romanæ propoſitum ſit, neminem umquam eſſe confirmo: ſed hoc polliceor omnibus, ſi cui forte hac lege negotium faceſſetur, qui lege non teneatur, ſi is uti me defenſore voluerit, me ejus cauſſam legis præſidio defenſurum, & vel his judicibus, vel eorum ſimilibus facile probaturum, & omni me defenſione uſurum eſſe legis: qua nunc ut utar, ab eo, cujus voluntati mihi obtemperandum eſt, non conceditur. Non enim debeo dubitare, judices, quin, ſi qua ad vos cauſſa hujuſmodi delata ſit ejus, qui lege non teneatur, etiam ſi is invidioſus, aut multis offenſus eſſe videatur, etiam ſi eum oderitis, etiam ſi inviti abſoluturi ſitis, tamen abſolvatis, & religioni potius veſtræ, quam odio pareatis. Eſt enim ſapientis judicis, meminiſſe ſe hominem: cogitare tantum ſibi à

Digitized by Google

populo Rom. eſſe permiſſum, quantum commiſſum, & creditum ſit: & non ſolum ſibi poteſtatem datam, verum etiam fidem habitam eſſe meminiſſe: poſſe quem oderit, abſolvere: quem non oderit, condemnare: & ſemper non quid ipſe velit, ſed quid lex, & religio cogat, cogitare: animadvertere qua lege reus citetur, de quo reo cognoſcat, quæ res in quæſtione verſetur. Cum hæc ſunt videnda, tum vero illud eſt hominis magni, judices, atque ſapientis, cum illam, judicandi cauſſa, tabellam ſumpſerit, non ſe putare eſſe ſolum: neque ſibi, quodcumque concupierit, licere: ſed habere in conſilio legem, religionem, æquitatem, fidem: libidinem autem, odium, invidiam, metum, cupiditateſque omneis amovere: maximique æſtimare, conſcientiam mentis ſuæ, quam ab diis immortalibus accepimus, quæ à nobis divelli non poteſt: quæ ſi optimorum conſiliorum, atque factorum teſtis in omni vita nobis erit, ſine ullo metu, & ſumma cum honeſtate vivemus. Hæc ſi T. Attius aut cognoviſſet, aut cogitaſſet; profecto ne conatus quidem eſſet dicere id, quod multis verbis egit: judicem, quod ei videatur, ſtatuere, & non devinctum legibus eſſe oportere. quibus de rebus mihi pro Cluentii voluntate nimium, pro reipublicæ dignitate parum, pro veſtra prudentia ſatis dixiſſe videor. Reliqua perpauca ſunt: quæ, quia veſtræ quæſtionis erant, idcirco illi ſtatuerunt ſibi fingenda eſſe, & præferenda, ne omnium turpiſſimi reperirentur, ſi in judicium nihil, præter invidiam, attuliſſent. Atque, ut exiſtimetis neceſſario me his rebus, de quibus jam dixerim, pluribus egiſſe verbis,

atten-

Digitized by Google

attendite reliqua: profecto intelligetis, ea, quæ paucis demonſtrari potuerunt, breviſſime eſſe defenſa. Cn. Decio Samniti, ei, qui proſcriptus eſt, injuriam in calamitate ejus ab hujus familia factam eſſe dixiſtis. ab nullo ille liberalius, quam à Cluentio tractatus eſt. hujus illum opes in rebus ejus incommodis ſublevarunt: atque hoc cum ipſe, tum omnes ejus amici, neceſſariique cognoverunt. Ancarii, & Paceni paſtoribus, hujus villicos vim, & manus attuliſſe. Cum quædam in collibus (ut ſolet) controverſia paſtorum eſſet orta; Aviti villici rem domini, & privatam poſſeſſionem defenderunt. cum eſſet expoſtulatio facta; cauſſa illius demonſtrata, ſine judicio, controverſiaque diſceſſum eſt. P. Ælii teſtamento propinquus exhæredatus cum eſſet, hæres hic alienior inſtitutus eſt. P. Ælius Aviti merito fecit: neque hic in teſtamento faciendo interfuit: idque teſtamentum ab hujus inimico Oppianico eſt obſignatum. Florio legatum ex teſtamento, inficiatum eſſe. non eſt ita: ſed cum H-S. XXX ſcripta eſſent, pro H-S. CCC, neque ei ſatis cautum videretur; voluit eum aliquid acceptum referre liberalitati ſuæ: primo debere negavit; poſt ſine controverſia ſolvit. Cœlii cujuſdam Samnitis uxorem poſt bellum ab hoc eſſe repetitam. Mulierem cum emiſſet de ſectoribus, quo tempore eam primum liberam eſſe audivit, ſine judicio reddidit Cœlio. Ennium eſſe quendam, cujus bona teneat Avitus. Eſt hic Ennius egens quidam, calumniator, mercenarius Oppianici, qui permultos annos quievit: deinde aliquando cum ſervo Aviti, furti egit: nuper ab ipſo Avito petere cœpit. hic

liſper exſurge, & perfer hunc dolorem commemorationis neceſſariæ: in qua ego diutius non morabor, quoniam, quod fuit viri optimi, feciſti, ut ne cui innocenti mœror tuus calamitatem, & falſum crimen afferret. TESTIMONIUM BALBUTII PATRIS. Unum etiam mihi reliquum ejuſmodi crimen eſt, judices: ex quo illud perſpicere poſſitis, quod à me initio orationis meæ dictum eſt: quidquid mali per hos annos A. Cluentius viderit, quidquid hoc tempore habeat ſolicitudinis, ac negotii, id omne à matre eſſe conflatum. Oppianicum veneno necatum eſſe, quod ei datum ſit in pane per M. Aſellium quendam familiarem illius, idque Aviti conſilio factum eſſe dicitis. In quo primum illud quæro: quæ cauſſa Avito fuerit, cur interficere Oppianicum vellet? Inimicitias enim inter ipſos fuiſſe confiteor: ſed homines, inimicos ſuos morte affici volunt, vel quod metuunt, vel quod oderunt. Quo tandem igitur Avitus metu adductus tantum in ſe facinus ſuſcipere conatus eſt? quid erat, quod jam Oppianicum pœna affectum, pro maleficiis ejectum è civitate quiſquam timeret? quid metuebat? ut oppugnaretur à perdito? ac ne accuſaretur à condemnato? an ne exſulis teſtimonio læderetur? Sin autem, quod oderat Avitus, idcirco illum vita frui noluit: adeone erat ſtultus, ut illam, quam tum ille vivebat, vitam eſſe arbitraretur, damnati, exſulis, deſerti ab omnibus, quem propter animi importunitatem nemo recipere tecto, nemo adire, nemo alloqui, nemo reſpicere vellet? Hujus igitur vitæ Avitus invidebat? hunc ſi acerbe, & penitus oderat, non eum quam diutiſſime

tiſſime vivere velle debebat? huic mortem maturabat inimicus, quod ille unum in malis perfugium erat calamitatis? qui ſi quid animi ac virtutis habuiſſet (ut multi ſæpe fortes viri in ejuſmodi dolore) mortem ſibi ipſe conſciſſet: huic quamobrem id vellet inimicus offerre, quid ipſe ſibi optare deberet? Nam nunc quidem quid tandem illi mali mors attulit? niſi forte ineptiis, ac fabulis ducimur, ut exiſtimemus illum apud inferos impiorum ſupplicia perferre, ac plureis illic offendiſſe inimicos, quam hic reliquiſſe, à ſocrus, ab uxorum, à fratris, à liberum pœnis actum eſſe præcipitem in ſceleratorum ſedem, atque regionem. quæ ſi falſa ſunt, id quod omnes intelligunt, quid ei tandem aliud mors eripuit, præter ſenſum doloris? Age vero, venenum per quem datum? per M. Aſellium. quid huic cum Avito? nihil: atque adeo, quod ille Oppianico familiariſſime eſt uſus, potius etiam contra ſimultas. Eine igitur, quem ſibi offenſiorem, Oppianico familiariſſimum ſciebat eſſe, potiſſimum & ſuum ſcelus, & illius periculum committebat? Cur deinde tu, qui pietate ad accuſandum excitatus es, hunc Aſellium eſſe inultum tamdiu ſinis? cur non Aviti exemplo uſus es, ut per illum, qui attuliſſet venenum, de hoc præjudicaretur? Iam vero illud quam non probabile, quam inuſitatum, judices, quam novum, in pane datum venenum? faciliuſne potuit, quam in poculo? latentius potuit abditum aliqua in parte panis, quam ſi totum colliquefactum in potione eſſet? celerius potuit comeſtum, quam epotum in venas, atque in omneis parteis corporis permanare? facilius

fallere

fallere in pane (ſi eſſet animadverſum) quam in poculo, cum ita confuſum eſſet, ut ſecerni nullo modo poſſet? At repentina morte periit. quod ſi eſſet ita factum, tamen ea res propter multorum ejuſmodi mortem, ſatis firmam veneni ſuſpicionem non haberet: ſi eſſet ſuſpicioſum, tamen ad alios potius, quam ad Avitum pertineret. Verum in eo ipſo homines impudentiſſime mentiuntur. id ut intelligatis, & mortem ejus, & quemadmodum poſt mortem, in Avitum ſit crimen à matre quæſitum; cognoſcite. Cum vagus, & exul erraret, atque undique excluſus Oppianicus in Falernum ſe ad C. Quinctilium contuliſſet; ibi primum in morbum incidit, ac ſatis vehementer, diuque ægrotavit. Cum eſſet una Saſſia, & Statio Albio quodam, colono, homine valente, qui ſimul eſſe ſolebat, familiarius uteretur, quam vir diſſolutiſſimus incolumi fortuna pati poſſet, & jus illud matrimonii caſtum, atque legitimum damnatione viri ſublatum arbitraretur; Nicoſtratus quidam, fidelis Oppianici ſervulus, percurioſus, & minime mendax, multa dicitur renuntiare domino ſolitus eſſe. Interea Oppianicus cum jam convaleſceret, neque in Falerno improbitatem coloni diutius ferre poſſet, & huc ad urbem profectus eſſet (ſolebat enim extra portam aliquid habere conducti) cecidiſſe ex equo dicitur, & homo infirma valetudine latus offendiſſe vehementer, &, poſteaquam ad urbem cum febri venerit, paucis diebus eſſe mortuus. Mortis ratio, judices, ejuſmodi eſt, ut aut nihil habeat ſuſpicionis, aut, ſi quid habet, id intra parietes in domeſtico ſcelere verſetur. Poſt mortem ejus,

Saſſia

Saſſia ſtatim moliri nefaria mulier cœpit inſidias filio: quæſtionem habere de viri morte conſtituit: emit de A. Rupilio, quo erat uſus Oppianicus medico, Stratonem quendam, quaſi ut idem faceret, quod avitus in emendo Diogene fecerat. de hoc Stratone, & de aſſecla quodam ſervo ſuo quæſituram eſſe dixit. præterea ſervum illum Nicoſtratum, quem nimium loquacem fuiſſe, ac nimium domino fidelem arbitrabatur, ab hoc adoleſcente Oppianico in quæſtionem poſtulavit. Hic cum eſſet illo tempore puer, & illa quæſtio de patris ſui morte conſtitui diceretur, etſi illum ſervum, & ſibi benevolum eſſe, & patri fuiſſe arbitrabatur, nihil tamen eſt auſus recuſare. Advocantur amici, & hoſpites Oppianici, & ipſius mulieris, multi homines honeſti, atque omnibus rebus ornati: tormentis omnibus vehementiſſimis quæritur. Cum eſſent animi ſervorum, & ſpe, & metu tentati, ut aliquid in quæſtione dicerent; tamen (ut arbitror) auctoritate advocatorum, & vi tormentorum adducti in veritate manſerunt, neque ſe quidquam ſcire dixerunt. Quæſtio illo die de amicorum ſententia dimiſſa eſt. Satis longo intervallo poſt iterum advocantur. habetur de integro quæſtio: nulla vis tormentorum acerrimorum prætermittitur: averſari advocati, & jam vix ferre poſſe: furere crudelis, atque importuna mulier, ſibi nequaquam, ut ſperaſſet, ea, quæ cogitaſſet, procedere. Cum jam tortor, atque eſſent tormenta ipſa defeſſa; neque tamen illa finem facere vellet, quidam ex advocatis, homo & honoribus populi ornatus & ſumma virtute præditus, intelligere ſe dixit,

xit,non id agi,ut verum inveniretur, ſed ut aliquid falſi dicere cogerentur. hoc poſtquam cæteri comprobarunt, ex omnium ſententia conſtitutum eſt, ſatis videri eſſe quæſitum. Redditur Oppianico Nicoſtratus: Larinum ipſa proficiſcitur cum ſuis, mœrens, quod jam certe incolumem filium fore putabat, ad quem non modo verum crimen, ſed ne ficta quidem ſuſpicio perveniret: & cui non modo aperta inimicorum oppugnatio, ſed ne occultæ quidem matris inſidiæ nocere potuiſſent. Larinum poſtquam venit, quæ à Stratone illo venenum antea viro ſuo datum, ſibi perſuaſum eſſe ſimulaſſet, inſtructam ei continuo, & ornatam Larini medicinæ exercendæ cauſſa tabernam dedit. unum, alterum, tertium annum Saſſia quieſcebat, ut velle, atque optare aliquid calamitatis filio potius, quam id ſtruere, & moliri videretur. Tum interim Hortenſio, Metello Cos. ut hunc Oppianicum aliud agentem, ac nihil ejuſmodi cogitantem ad hanc accuſationem detraheret, invito deſpondit ei filiam ſuam illam, quam ex genero ſuſceperat, ut eum nuptiis alligatum ſimul & teſtamenti ſpe devinctum poſſet habere in poteſtate. Hoc ipſo fere tempore. Strato ille medicus domi furtum fecit, & cædem ejuſmodi: Cum eſſet in ædibus armarium in quo ſciret eſſe nummorum aliquantum, & auri; noctu duos conſervos dormientes occidit, in piſcinamque dejecit: ipſe armarii fundum exſecuit, & HS. *. & auri quinque pondo abſtulit, uno ex ſervis puero non grandi conſcio: furto poſtridie cognito, omnis ſuſpicio in eos ſervos qui non comparebant, commovebatur. Cum exſectio illa

illa fundi in armario animadverteretur, quærebant homines quonam modo fieri potuiſſet. quidam ex amicis Saſſiæ recordatus eſt, ſe nuper in auctione quadam vidiſſe in rebus minutis aduncam ex omni parte dentium, & tortuoſam venire ſerrulam, qua illud potuiſſe ita circumſecari videretur. Ne multa; perquiritur à coactoribus: invenitur ea ſerrula ad Stratonem perveniſſe. hoc initio ſuſpicionis orto, & aperte inſimulato Stratone, puer ille conſcius pertimuit: rem omnem dominæ indicavit: homines in piſcina inventi ſunt: Strato in vincula conjectus eſt: atque etiam in taberna ejus nummi, nequaquam omnes, reperiuntur. Conſtituitur quæſtio de furto. nam quid quiſquam ſuſpicari aliud poteſt? an hoc dicitis: armario expilato, pecunia ablata, non omni recuperata, occiſis hominibus inſtitutam eſſe quæſtionem de morte Oppianici? cui probatis? quid eſt quod minus veriſimile proferre potuiſtis? Deinde, ut omittam cætera, triennio poſt mortem Oppianici de ejus morte quærebatur. atque etiam incenſa odio priſtino, Nicoſtratum eundem illum tum ſine cauſſa in quæſtionem poſtulavit. Oppianicus primo recuſavit. poſteaquam illa abducturam ſe filiam, mutaturam eſſe teſtamentum minaretur, mulieri crudeliſſimæ ſervum fideliſſimum, non in quæſtionem tulit, ſed plane ad ſupplicium dedit. Poſt triennium igitur agitata denique quæſtio de viri morte habebatur. At de quibus ſervis habebatur? nova, credo, res objecta, novi quidam homines in ſuſpicionem vocati ſunt. de Stratone, & de Nicoſtrato. quid? Romæ quæſitum de iſtis hominibus non erat? itane

itane tandem? mulier jam non morbo, ſed ſcelere furioſa, cum quæſtionem habuiſſet Romæ, cum de T. Annii, L. Rutilii, P. Saturii, & cæterorum honeſtiſſimorum virorum ſententia conſtitutum eſſet, ſatis quæſitum videri; eadem de re, triennio poſt, iiſdem de hominibus nullo adhibito, non dicam viro (ne colonum forte abfuiſſe dicatis,) ſed bono viro, in filii caput quæſtionem habere conata eſt. An hoc dicitis (mihi enim venit in mentem quid dici poſſit, tametſi adhuc non eſſet dictum) cum haberetur de furto quæſtio, Stratonem aliquid de veneno eſſe confeſſum? Hoc uno modo, judices, multorum improbitate depreſſa veritas emergit, & innocentiæ defenſio interclusa reſpirat; quod aut ii, qui ad fraudem callidi ſunt, non tantum audent, quantum excogitant; aut illi, quorum eminet audacia atque projecta eſt, à conſiliis malitiæ deſeruntur. quod ſi aut confidens aſtutia, aut callida eſſet audacia, vix ullo obſiſti modo poſſet. Vtrum furtum factum non eſt? at nihil clarius Larini fuit. An ad Stratonem ſuſpicio non pertinuit? at is & ex ferrula inſimulatus, & à puero conſcio eſt indicatus. An id actum non eſt in quærendo? quæ fuit alia igitur cauſſa quærendi? An, id quod dicendum vobis eſt, & quod tum Saſſia dictabat, cum de furto quæreretur, tum Strato iiſdem in tormentis dixit de veneno? en hoc illud eſt, quod ante dixi: mulier abundat audicia, conſilio & ratione deficitur. Nam tabellæ quæſtionis plures proferuntur, quæ recitatæ, vobiſque editæ ſunt, illæ ipſæ, quas tum obſignatas eſſe dixi: in quibus tabellis de furto littera nulla invenitur. Non venit in mentem,

tem, primam orationem Stratonis conſcribere de furto, poſt aliquid adjungere dictum de veneno, quod non percunctatione quæſitum, ſed dolore expreſſum videretur. Quæſtio de furto eſt, veneni jam ſuſpicione, ſuperiore quæſtione, ſublata: quod ipſum hæc eadem mulier indicarat: quæ ut Romæ de amicorum ſententia ſtatuerát ſatis eſſe quæſitum, poſtea per triennium maxime ex omnibus ſervis Stratonem illum dilexerat, in honore habuerat, commodis omnibus affecerat. Cum igitur de furto quæreretur, & eo furto, quod ille ſine controverſia fecerat; tum ille de eo, quod quærebatur, verbum nullum fecit: de veneno ſtatim dixit: de furto, ſi non eo loco, quo debuit, ne in extrema quidem, aut media, aut in alia denique parte quæſtionis, verbum fecit ullum? Iam videtis, illam nefariam mulierem, judices, eadem manu, qua ſi detur poteſtas, interficere filium cupiat, hanc fictam quæſtionem conſcripſiſſe. Atque iſtam ipſam quæſtionem, dicite, quis obſignavit? unum aliquem nominate. neminem reperietis, niſi forte ejuſmodi hominem, quem ego proferri malim, quam neminem nominari. Quid ais, T. Atti? tu periculum capitis, tu indicium ſceleris, tu fortunas alterius litteris conſcriptas in judicium afferes; neque earum auctorem litterarum, neque obſignatorem, neque teſtem ullum nominabis? & quam tu peſtem innocentiſſimo filio ex matris ſinu deprompſeris, hanc hi tales viri comprobabunt? Eſto: in tabellis nihil eſt auctoritatis. quid? ipſa quæſtio judicibus: quid? amicis, hoſpitibuſque Oppianici, quos adhibuerat antea: quid? huic tan-

tandem ipſi tempori, cur non reſervata eſt? quid iſtis hominibus factum eſt Stratone, & Nicoſtrato? Quæro abs te, Oppianice, ſervo tuo Nicoſtrato quid factum eſſe dicas? quem tu, cum hunc brevi tempore accuſaturus eſſes, Romam deducere, dare poteſtatem indicandi, incolumem denique ſervare quæſtioni, ſervare his judicibus, ſervare huic tempori debuiſti. Nam Stratonem quidem, judices, in crucem actum eſſe exſecta ſcitote lingua: quod nemo eſt Larinatium qui neſciat. timuit mulier amens non ſuam conſcientiam, non odium municipum, non famam omnium: ſed quaſi non omnes ejus ſceleris teſtes eſſent futuri, ſic metuit ne condemnaretur extrema ſervuli voce morientis. Quod hoc portentum, dii immortales! quod tantum monſtrum in ullis locis? quod tam infeſtum ſcelus & immane, aut unde natum eſſe dicamus? Iam enim videtis profecto, judices, non ſine neceſſariis me ac maximis cauſſis principio orationis meæ de matre dixiſſe. nihil eſt enim mali, nihil ſceleris, quod illa non ab initio filio voluerit, optaverit, cogitaverit, effecerit. Mitto illam primam libidinis injuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulſam ex matrimonio filiam: quæ nondum ad hujuſce vitæ periculum, ſed ad commune familiæ dedecus pertinebant. Nihil de alteris Oppianici nuptiis queror: quarum illa cum obſides filios ab eo mortuos accepiſſet, tum denique in familiæ luctum, atque in privignorum funus nupſit. Prætereo quod Aurium Melinum, cujus illa quondam ſocrus, paullo ante uxor fuiſſet, cum Oppianici eſſe opera proſcriptum occiſumque cognoſ-

cognoſceret, eam ſibi domum, ſedemque conjugii delegit, in qua quotidie ſuperioris viri mortis indicia, & ſpolia fortunarum videret. Illud primum queror de illo ſcelere, quod nunc denique patefactum eſt Fabriciani veneni: quod jam tum recens ſuſpicioſum cæteris, huic incredibile, nunc verò apertum jam omnibus, ac manifeſtum videtur. Non eſt profectò de illo veneno celata mater: nihil eſt ab Oppianico ſine conſilio mulieris cogitatum. quod niſi eſſet; certe poſtea deprehenſa re, non illa, ut ab improbo viro diſceſſiſſet, ſed ut à crudeliſſimo hoſte fugiſſet, domumque illam in perpetuum ſcelere omni affluentem reliquiſſet. Non modo id non fecit, ſed ab illo tempore nullum locum prætermiſit, in quo non inſtrueret inſidias aliquas, ac dies omnes ac nocteis tota mente mater de pernicie filii cogitaret. Quæ primum, ut iſtum confirmaret Oppianicum accuſatorem filio ſuo, donis muliebribus, collocatione filiæ, ſpe hæreditatis obſtrinxit. Itaque apud cæteros, novis inter propinquos ſuſceptis inimicitiis, ſæpe fieri divortia atque affinitatum diſſidia vidimus: hæc mulier ſatis firmum accuſatorem filio ſuo fore neminem putavit niſi qui in matrimonium ſororem ejus ante duxiſſet. Cæteri novis affinitatibus adducti, veteres inimicitias ſæpe deponunt: illa ſibi ad confirmandas inimicitias, affinitatis conjunctionem pignori fore putavit Neque in eo ſolum diligens fuit, ut accuſatorem filio ſuo compararet: ſed etiam cogitavit, quibus eum rebus armaret. hinc enim illæ ſollicitationes ſervorum, & minis, & promiſſis: hinc illæ infinitæ, crudeliſſimæque de morte Oppianici quæ-

quæſtiones: quibus finem aliquando non muliebris modus, ſed amicorum auctoritas fecit: ab eodem ſcelere illæ triennio poſt habitæ Larini quæſtiones: ejuſdem amentiæ, falſæ conſcriptiones quæſtionum: ex eodem furore etiam illa conſcelerata exſectio linguæ: totius denique hujus ab illa eſt & inventa, & adornata comparatio criminis. Atque his rebus cum inſtructum accuſatorem filio ſuo Romam ipſa miſiſſet, paullisper conquirendorum & conducendorum teſtium cauſſa Larini eſt commorata. poſtea autem, cum appropinquare hujus judicium ei nuntiatum eſt, confeſtim huc advolavit: ne aut accuſatoribus diligentia, aut pecunia teſtibus deeſſet, aut ne forte mater hoc ſibi optatiſſimum ſpectaculum hujus ſordium, atque luctus, & tanti ſqualoris amitteret. Iam vero quod iter Romam ejus mulieris fuiſſe exiſtimatis? quod ego propter vicinitatem Aquinatium, & Venafranorum ex multis audivi, & comperi: quos concurſus in his oppidis? quantos & virorum, & mulierum gemitus eſſe factos? mulierem quandam Larino, atque illam uſque à mari ſupero Romam proficiſci, cum magno comitatu, & pecunia, quo facilius circumvenire judicio capitis, atque opprimere filium poſſet. Nemo erat illorum, pæne dicam, quin expiandum illum locum eſſe arbitraretur, quacumque illa iter feciſſet: nemo, quin terram ipſam violari, quæ mater eſt omnium, veſtigiis conſceleratæ matris putaret. Itaque nullo in oppido conſiſtendi poteſtas ei fuit: nemo ex tot hoſpitibus inventus eſt, qui nunc contagionem aſpectus fugeret: nocti ſe potius, ac ſolitudini, quam ulli aut urbi, aut

hoſpiti

hoſpiti committebat. Nunc vero quid agat, quid moliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare noſtrum putat? quos appellarit, quibus pecuniam promiſerit, quorum fidem pretio labefactare conata ſit, tenemus. Quin etiam nocturna ſacrificia, quæ putat occultiora eſſe, ſceleratasque ejus preces, & nefaria vota cognovimus: quibus illa etiam deos immortaleis de ſuo ſcelere teſtatur: neque intelligit pietate, & religione, & juſtis precibus deorum menteis, non contaminata ſuperſtitione, neque ad ſcelus perficiendum cæſis hoſtiis poſſe placari: cujus ego furorem, atque crudelitatem deos immortaleis à ſuis aris, atque templis aſpernatos eſſe confido. Vos, judices, quos huic A. Cluentio quoſdam alios deos ad omne vitæ tempus fortuna eſſe voluit, hujus importunitatem matris à filii capite depellite. Multi ſæpe in judicando, peccata liberûm, parentum miſericordiæ conceſſerunt: vos, ne hujus honeſtiſſime actam vitam matris crudelitati condonetis, rogamus: præſertim cum ex altera parte totum municipium videre poſſitis. Omnes ſcitote, judices, (incredibile dictu eſt, ſed à me veriſſime dicitur) omnes Larinateis, qui valuerunt, veniſſe Romam, ut hunc ſtudio frequentiaque ſua, quantum poſſent, in tanto ejus periculo ſublevarent. Pueris illud hoc tempore, & mulieribus oppidum ſcitote eſſe traditum, idque in præſentia, in communi Italiæ pace domeſticis copiis eſſe tutum. quos tamen ipſos æque, & eos, quos præſenteis videtis, hujus exſpectatio judicii dies noctesque ſollicitat. Non illi vos de unius municipis fortunis arbitrantur, ſed de totius municipii ſtatu, dignitate,

ff 2 com-

commodiſque omnibus ſententias eſſe laturos. ſumma eſt enim, judices, hominis in communem municipii rem diligentia, in ſingulos municipes benignitas, in omneis homines juſtitia, & fides: præterea nobilitatem illam inter ſuos, locumque à majoribus traditum, ſic tuetur, ut majorum gravitatem, conſtantiam, gratiam, liberalitatem aſſequatur. Itaque iis eum verbis publice laudant, ut non ſolum teſtimonium ſuum, judiciumque ſignificent, verum etiam curam animi, ac dolorem. quæ dum laudatio recitatur, vos quæſo qui eam detuliſtis, aſſurgite. LAVDATIO CLVENTII, EX DECVRIONVM LARINATIVM DECRETO. Ex lacrymis horum, judices, exiſtimare poteſtis, omneis hæc decuriones decreviſſe lacrymanteis. Age vero, vicinorum quantum ſtudium, quam incredibilis benevolentia, quanta cura eſt? non illi in libellis laudationum decreta miſerunt, ſed homines honeſtiſſimos, quos noſſemus, omneis hic frequenteis adeſſe, & hunc præſenteis laudare voluerunt. Adſunt Ferentani, homines nobiliſſimi, Marrucini item pari dignitate: Theano Appulo, atque Luceria equites Romanos, honeſtiſſimos homines, laudatores videtis: Boviano, totoque ex Samnio cum laudationes honeſtiſſimæ miſſæ ſunt, tum homines ampliſſimi, nobiliſſimique venerunt. jam qui in agro Larinati prædia, qui negotia, qui res pecuarias habent, honeſti homines, & ſummo ſplendore præditi, difficile dictu eſt, quam ſint ſolliciti, quam laborent. non multi mihi ab uno ſic diligi videntur, ut hic ab his univerſis. Quam non abeſſe ab hujus judicio L. Voluſienum, ſummo ſplen-

ſplendore hominem, ac virtute præditum, vellem! quam vellem præſentem poſſe P. Helvidium Rufum, equitem Rom. omnium ornatiſſimum, nominare! qui cum hujus cauſſa dies noctéiſque vigilaret, & cum me hanc cauſſam doceret, in morbum gravem, periculoſumque incidit: in quo tamen non minus de capite hujus, quam de ſua vita laborat. Cn. Tudici, ſenatoris, viri optimi, & honeſtiſſimi, par ſtudium & teſtimonio, & laudatione cognoſcetis. Eadem ſpe, ſed majore verecundia de te, P. Volumni, quoniam judex es in A. Cluentium, dicimus: & ne longum ſit, omnium vicinorum ſummam eſſe in hunc benevolentiam confirmamus. Horum omnium ſtudium, curam, diligentiam, meumque una laborem, qui totam hanc cauſſam vetere inſtituto ſolus peroravi, veſtramque ſimul, judices, æquitatem, & manſuetudinem, una mater oppugnat. at quæ mater? quam cæcam crudelitate, & ſcelere ferri videtis: cujus cupiditatem nulla umquam turpitudo retardavit: quæ vitiis animi in deterrimas parteis jura hominum convertit omnia: cujus ea ſtultitia eſt, ut eam nemo hominem, ea vis, ut nemo fœminam; ea crudelitas, ut nemo matrem appellare poſſit. atque etiam nomina neceſſitudinum, non ſolum naturæ nomen, & jura mutavit, uxor generi, noverca filii, filiæ pellex: eo jam denique adducta eſt, ut ſibi, præter formam, nihil ad ſimilitudinem hominis reſervarit. Quare, judices, ſi ſcelus odiſtis, prohibete aditum matris à filii ſanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex ſalute, ex victoria liberum: patimini matrem, ne orbata filio lætetur,

 victam

victam potius veſtra æquitate diſcedere. Sin autem, id quod veſtra natura poſtulat, pudorem, bonitatem, virtutemque diligetis; levate hunc aliquando ſupplicem veſtrum, judices, tot annos in falſa invidia, periculiſque verſatum: qui nunc primum poſt illam flammam aliorum facto, & cupiditate excitatam, ſpe veſtræ æquitatis erigere animum, & paullum reſpirare à metu cœpit: cui poſita ſunt in vobis omnia: quem ſervatum eſſe plurimi cupiunt, ſervare ſoli vos poteſtis. Orat vos Avitus judices, & flens obſecrat ne ſe invidiæ, quæ in judiciis valere non debet; ne matri, cujus vota, & preces à veſtris mentibus repudiare debetis; ne Oppianico homini nefario, condemnato jam, & mortuo, condonetis. Quo ſiqua calamitas hunc in hoc judicio afflixerit innocentem, næ iſte miſer, judices, ſi, id quod difficile factu eſt, in vita remanebit, ſæpe, & multum queretur, deprehenſum eſſe illud quondam Fabricianum venenum: quod ſi tum indicatum non eſſet, non huic ærumnoſiſſimo venenum illud fuiſſet, ſed multorum medicamentum laborum. poſtremo etiam fortaſſis mater exſequias illius funeris proſecuta, mortem ſe filii lugere ſimulaſſet: nunc vero quid erit perfectum, niſi ut hujus ex mediis mortis inſidiis vita ad luctum reſervata mors ſepulcro patris privata eſſe videatur? Satis diu fuit in miſeriis, judices: ſatis multos annos ex invidia laboravit. nemo huic tam iniquus, præter parentem fuit, cujus animum non jam expletum eſſe putemus. Vos, qui æqui eſtis omnibus, qui, ut quiſque crudeliſſime oppugnatur, eum leniſſime ſublevatis, conſervate A. Cluentium: reſtituite incolumem

muni-

Digitized by Google

municipio: amicis, vicinis, hoſpitibus, quorum ſtudia videtis, reddite: vobis in perpetuum liberiſque veſtris obſtringite. Veſtrum eſt hoc judices, veſtræ dignitatis, veſtræ clementiæ: recte hoc repetitur à vobis, ut virum optimum atque innocentiſſimum, plurimiſque mortalibus carum, atque jucundiſſimum, his aliquando calamitatibus liberetis: ut omnes intelligant, in concionibus eſſe invidiæ locum, in judiciis veritati.

DE LEGE AGRARIA Kalendis Ianuar. contra P. Servilium Rullum Trib. Pl. in Senatu.

ORATIO XV.

Deſunt permulta.

Quæ res aperte petebatur, ea nunc occulte cuniculis oppugnatur. dicent enim decemviri, id quod & dicitur à multis, & ſæpe dictum eſt; poſt eoſdem conſules, regis Alexandrini teſtamento, regnum illud populi Rom. eſſe factum. dabitis igitur Alexandriam clam petentibus iis, quibus apertiſſime pugnantibus reſtitiſtis? hæc, per deos immortaleis, utrum eſſe vobis conſilia ſiccorum, an vinolentorum ſomnia; & utrum cogitata ſapientum, an optata furioſorum videntur? Videte nunc proximo capite, ut impurus heluo turbet rempubl. ut à majoribus noſtris poſſeſſiones relictas diſperdat, & diſſipet: ut ſit non minus in populi Rom. patrimonio nepos, quam in ſuo. proſcribit in ſua

Digitized by Google

lege vectigalia, quæ decemviri vendant, hoc eſt, proſcribit auctionem publicorum bonorum, agros emi vult, qui dividantur: quærit pecuniam. videlicet excogitabit aliquid, atque afferet. nam ſuperioribus capitibus dignitas populi Rom. violabatur: nomen imperii in commune odium orbis terræ vocabatur: urbes pacatæ, agri ſociorum, regum ſtatus decemviris donabantur: nunc præſens certa pecunia numerata quæritur. Exſpecto quid tribunus pleb. vigilans & acutus excogitet: VENEAT, inquit, SILVA SCANTIA. utrum tandem hanc ſilvam in relictis poſſeſſionibus, an in cenſorum paſcuis inveniſti? ſi quid eſt, quod indagaris, inveneris, ex tenebris erueris, quamquam iniquum eſt, tamen conſume ſane, quoniam commodum eſt, quoniam quidem tu attuliſti. ſilvam vero tu Scantiam vendas, nobis conſulibus, atque hoc ſenatu? tu ullum vectigal attingas? tu populi Romani ſubſidia belli, tu ornamenta pacis eripias? tum vero hoc me inertiorem conſulem judicabo, quam illos fortiſſimos viros, qui apud majores noſtros fuerunt, quod, quæ vectigalia illis conſulibus populo Rom. parta ſunt, ea, me conſule, ne retineri quidem potuiſſe judicabuntur. Vendit Italiæ poſſeſſiones ex ordine omneis. ſane eſt in eo diligens: nullam enim prætermittit. perſequitur in tabulis cenſoriis totam Siciliam: nullum ædificium, nullos agros relinquit. Audiſtis auctionem populi Romani proſcriptam à tribuno plebis, conſtitutam in menſem Ianuarium: &, credo, non dubitatis, quin idcirco hæc, ærarii cauſſa, non vendiderint ii, qui armis, & virtute pepererunt, ut eſſet quod nos largitionis cauſſa vendere-

deremus. Videte nunc, quoad fecerit iter apertius, quam antea. nam ſuperiore parte legis quemadmodum Pompejum oppugnarent, à me indicati ſunt: nunc jam ſe ipſi indicabunt. Iubent venire agros Attalenſium, atque Olympenorum: hos populo Rom. Servilii, fortiſſimi viri, victoria adjunxit: deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flaminini, partim L. Paulli, qui Perſen vicit, virtute parti ſunt: deinde agrum optimum, & fructuoſiſſimum Corinthium, qui L. Mummii imperio ac felicitate ad vectigalia populi Rom. adjunctus eſt: poſt autem agros in Hiſpania apud Carthaginem novam, duorum Scipionum eximia virtute poſſeſſos: tum ipſam veterem Carthaginem vendunt, quam P. Africanus nudatam tectis, ac mœnibus ſive ad notandam Carthaginienſium calamitatem, ſive ad teſtificandam noſtram victoriam, ſive ad oblatam aliquam religionem, ad æternum hominum memoriam conſecravit. his inſignibus, atque inſulis imperii venditis, quibus ornatam vobis majores veſtri remp. tradiderunt, jubent eos agros venire, quos rex Mithridates in Paphlagonia, Ponto, Cappadociaque poſſederit. num obſcure videntur prope haſta præconis inſectari Cn. Pompeji exercitum, qui venire jubeant eos ipſos agros, in quibus ille etiam nunc bellum gerat, atque verſetur? Hoc vero cujuſmodi eſt, quod ejus auctionis, quam conſtituunt, locum ſibi nullum definiunt? nam decemviris, quibus in locis ipſis videatur, vendendi poteſtas lege permittitur. cenſoribus vectigalia locare niſi in conſpectu populi Rom. non licet: his vendere vel in ultimis terris licebit? At hoc

Digitized by Google

etiam nequiſſimi homines conſumptis patrimoniis faciunt, ut in atriis auctionariis potius, quam in triviis, aut in compitis auctionentur. hic permittit ſua lege decemviris, ut in quibus commodum ſit tenebris, ut in qua velint ſolitudine, bona populi Romani poſſint divendere. Iam illa omnibus in provinciis, regnis, liberis populis quam acerba, quam formidoloſa, quam quæſtuoſa concurſatio decemviralis futura ſit, non videtis? hæreditatum obeundarum cauſſa, quibus vos legationes dediſtis, qui & privati, & privatum ad negotium exierunt, non maximis opibus, neque ſumma auctoritate præditi, tamen auditis profecto quam graves eorum adventus ſociis veſtris eſſe ſoleant. Quamobrem quid putatis impendere hac lege omnibus gentibus terroris & mali, cum mittantur in orbem terrarum decemviri ſummo cum imperio, ſumma cum avaritia, infinitaque omnium rerum cupiditate? quorum cum adventus graves, cum faſces formidoloſi, tum vero judicium, ac poteſtas erit non ferenda. licebit enim, quod videbitur, publicum judicare; quod judicarint, vendere: etiam illud, quod homines ſancti non facient, ut pecuniam accipiant, ne vendant: tamen id iis ipſum per legem licebit. hinc vos quas ſpoliationes, quas pactiones, quam denique in omnibus locis nundinationem juris, ac fortunarum fore putatis? Etenim quod ſuperiore parte legis præfinitum fuit, Sulla & Pompejo conſulibus, id rurſus liberum, infinitumque fecerunt. jubet eoſdem decemviros omnibus agris publicis pergrande vectigal imponere, ut iidem poſſint & liberare agros, quos commodum ſit, & quos

ipſis

ipſis libeat publicare. quo in judicio perſpici non poteſt, utrum ſeveritas acerbior, an benignitas quæſtuoſior ſit futura. Sunt tamen in tota lege exceptiones duæ non tam iniquæ, quam ſuſpicioſæ. excipit in vectigali imponendo agrum Recentoricum Sicilienſem: in vendendis agris, eos agros, de quibus cautum ſit fœdere. hi ſunt in Africa, qui ab Hiempſale poſſidentur. Hic quæro, ſi Hiempſali ſatis eſt cautum fœdere, & Recentoricus ager privatus eſt; quid attinuerit excipi? ſin & fœdus illud habet aliquam dubitationem, & ager Recentoricus dicitur nonnumquam eſſe publicus, quem putet exiſtimaturum duas cauſſas in orbe terrarum repertas, quibus gratis parceret? Nunc quiſnam tam abſtruſus uſquam nummus videtur, quem non architecti hujuſce legis olfecerint? provincias, civitates liberas, ſocios, amicos, reges denique exhauriunt: admovent manus vectigalibus populi Romani. non eſt ſatis. Audite, audite vos, qui ampliſſimo populi, ſenatuſque judicio exercitus habuiſtis, & bella geſſiſtis. Quod ad quemque pervenit, pervenerit ex præda, ex manubiis, ex auro coronario, quod neque conſumptum in monumento, neque in ærarium relatum ſit, id ad decemviros referri jubet. hoc capite multa ſperant: in omneis imperatores, hæredeſque eorum quæſtionem ſuo judicio comparant: ſed maximam pecuniam ſe à Fauſto ablaturos arbitrantur. quam cauſſam ſuſcipere jurati judices noluerunt, hanc iſti decemviri ſuſcepere: idcirco à judicibus fortaſſe prætermiſſam eſſe arbitrantur, quod ſit ipſis reſervata. Deinde etiam in reliquum tempus diligentiſſime ſancit, ut quod quiſque impera-

Digitized by Google

perator habeat pecuniæ, protinus ad decemviros deferat. hic tamen excipit Pompejum: ſimillime, ut mihi videtur, atque in illa lege, qua peregrini Roma ejiciuntur, Glaucippus excipitur. non enim hac exceptione unus afficitur beneficio, ſed unus privatur injuria. Sed cui manubias remittit, hujus vectigalia invadit. jubet enim pecuniam, ſi qua poſt nos conſules ex novis vectigalibus recipiatur, hac uti decemviros. quaſi vero non intelligamus, hæc eos vectigalia, quæ Cn. Pompejus adjunxerit, vendere cogitare. Videtis jam, P. C. omnibus rebus, & modis conſtructam, & coacervatam pecuniam decemviralem. Minuetur hujus pecuniæ invidia. conſumetur. enim in agrorum emptionibus. optime. Quis ergo emet agros iſtos? iidem decemviri. tu, Rulle, (miſſos enim facio cæteros) emes, quos voles: vendes, quos voles: utrumque horum facies quanti voles. cavet enim vir optimus, ne emat ab invito: quaſi vero non intelligamus ab invito emere, injurioſum eſſe; ab non invito, quæſtuoſum. Quantum tibi agri vendet, ut alios omittam, ſocer tuus? &, ſi ego ejus æquitatem animi probe novi, vendet non invitus. facient idem cæteri libenter, ut poſſeſſionis invidiam pecunia commutent: accipiant, quod cupiunt: dent, quod retinere vix poſſunt. Nunc proſpicite omnium rerum infinitam, atque intolerandam licentiam. pecunia coacta eſt ad agros emendos: ii porro ab invitis non ementur. ſi conſenſerint poſſeſſores non vendere quid futurum eſt? referetur pecunia? non licet. exigetur? vetat. verum eſto: nihil eſt quod non emi poſſit, ſi tantum des, quantum velit venditor. ſpoliemus

orbem

orbem terrarum: vendamus vectigalia: effundamus ærarium, ut locupletatis aut invidiæ, aut peſtilentiæ poſſeſſoribus, agri tamen emantur. Quid tum? quæ erit in iſtos agros deductio? quæ totius rei ratio, atque deſcriptio? DEDVCENTVR, inquit, COLONIÆ. quot? quorum hominum? in quæ loca? quis enim non videt, in coloniis eſſe hæc omnia conſideranda? Tibi nos, Rulle, & iſtis tuis harum omnium rerum machinatoribus, totam Italiam inermem traditurοs, exiſtimaſti, quam præſidiis confirmaretis, coloniis occuparetis, omnibus vinclis devinctam, & conſtrictam teneretis? ubi enim cavetur, ne in Ianiculo coloniam conſtituatis? ne urbem hanc urbe alia premere, atque urgere poſſitis? Non faciemus, inquit. primum neſcio: deinde timeo; poſtremo non committam, ut veſtro beneficio potius, quam noſtro conſilio ſalvi eſſe poſſimus. Quod vero totam Italiam veſtris colonis complere voluiſtis, id cujuſmodi eſſet, neminemne noſtrum intellecturum exiſtimaſtis? ſcriptum eſt enim, QVÆ IN MVNICIPIA, QVASQVE IN COLONIAS DECEMVIRI VELINT DEDVCANT COLONOS, QVOS VELINT: ET IIS AGROS ASSIGNENT, QVIBVS IN LOCIS VELINT: ut, cum totam Italiam militibus ſuis occuparint, vobis non modo dignitatis retinendæ, ſed ne libertatis quidem recuperandæ ſpes relinquatur. Atque hæc à me ſuſpicionibus, & conjectura coarguuntur. Iam omnis omnium tolletur error: jam aperte oſtendent, ſibi nomen hujus reipublicæ, ſedem urbis atque imperii, denique hoc templum Iovis optimi maximi,

ximi, atque hanc arcem omnium gentium diſplicere. Capuam deduci colonos volunt: illam urbem huic urbi rurſus opponere; illuc opes ſuas deferre, & imperii nomen transferre cogitant. qui locus propter ubertatem agrorum, abundantiamque rerum omnium, ſuperbiam, & crudelitatem genuiſſe dicitur, ibi noſtri coloni delecti ad omne facinus à decemviris collocabuntur: &, credo, qua in urbe homines in veteri dignitate, fortunaque nati, copiam rerum moderate ferre non potuerunt, in ea iſti veſtri ſatellites modeſte inſolentiam ſuam continebunt. Majores noſtri Capua magiſtratus, ſenatum, conſilium commune, omnia denique inſignia reipublic. ſuſtulerunt, neque aliud quidquam, niſi inane nomen Capuæ, reliquerunt: non crudelitate (quid enim illis fuit clementius, qui etiam externis hoſtibus victis ſua ſæpiſſime reddiderunt;) ſed conſilio: quod videbant ſi quod reipubl. veſtigium illis mœnibus contineretur, urbem ipſam imperio domicilium præbere poſſe. Vos hæc, niſi evertere rempub. cuperetis, ac vobis novam dominationem comparare, credo, quam pernicioſa eſſent, non videretis. quid enim cavendum eſt in coloniis deducendis, ſi luxuries Hannibalem ipſum Capuæ corrupit? ſi ſuperbia nata inibi eſſe ex Campanorum faſtidio videtur? ſi præſidium non præponitur huic urbi iſta colonia, ſed opponitur? At quemadmodum armatur? dii immortales! nam bello Punico quidquid potuit Capua, potuit ipſa per ſeſe: nunc omnes urbes, quæ circum Capuam ſunt, à colonis per eoſdem decemviros occupabuntur.

hanc

hanc enim ob cauſſam permittit ipſa lex, in omnia quæ velint, oppida, colonos ut decemviri deducant, quos velint. Atque his colonis agrum Campanum, & Stellatem campum dividi jubet. Non queror diminutionem vectigalium, non flagitium hujus jacturæ, atque damni: prætermitto illa, quæ nemo eſt, quin graviſſime, & veriſſime, conqueri poſſit, nos caput patrimonii publici, pulcherrimam populi Romani poſſeſſionem, ſubſidium annonæ, horreum belli, ſub ſigno clauſtriſque reipub. poſitum vectigal, ſervare non potuiſſe: eum denique nos agrum P. Rullo conceſſiſſe, qui ager ipſe per ſeſe & Sullanæ dominationi, & Gracchorum largitioni reſtitiſſet, non dico, ſolum hoc in repub. vectigal eſſe, quod amiſſis aliis remaneat; intermiſſis non conquieſcat; in pace niteat; in bello non obſoleſcat; militem ſuſtentet; hoſtem non pertimeſcat. prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reſervo: de periculo ſalutis, ac libertatis loquor. Quid enim exiſtimatis integrum vobis in repub. fore, aut in veſtra libertate, ac dignitate retinendum, cum Rullus, atque ii, quos multo magis, quam Rullum, timetis, cum omni egentium, atque improborum manu, cum omnibus copiis, cum omni argento, & auro, Capuam & urbeis circa Capuam occuparint? His ego rebus, P. C. reſiſtam vehementer, atque acriter: neque patiar homines ea, me conſule expromere, quæ contra remp. diu cogitarint: Erraſtis, Rulle, vehementer, & tu, & nonnulli collegæ tui, qui ſperaſtis vos contra conſulem veritate, non oſtentatione popularem, poſſe in evertenda repub. popula-

reis

reis exiſtimari. laceſſo vos; in concionem voco; pop. Rom. diſceptatore uti volo. Etenim, ut circumſpiciamus omnia, quæ populo grata, atque jucunda ſunt, nihil tam populare, quam pacem, quam concordiam, quam otium reperiemus. ſolicitam mihi civitatem ſuſpicione, ſuſpenſam metu, perturbatam veſtris legibus, & concionibus, & ſeditionibus tradidiſtis, ſpem improbis oſtendiſtis, timorem bonis injeciſtis, fidem de foro, dignitatem de repub. ſuſtuliſtis. Hoc motu, atque hac perturbatione animorum atque rerum cum pop. Rom. vox, & auctoritas conſulis repente in tantis tenebris illuxerit, cum oſtenderit nihil eſſe metuendum, nullum exercitum, nullam manum, nullas colonias, nullam venditionem vectigalium, nullum imperium novum, nullum regnum decemvirale, nullam alteram Romam, atque aliam ſedem imperii nobis conſulibus futuram, ſummamque tranquillitatem pacis atque otii: verendum, credo, nobis erit, ne veſtra iſta præclara lex agraria magis popularis eſſe videatur. Cum vero ſcelera conſiliorum veſtrorum, fraudemque legis, & inſidias, quæ ipſi populo Rom. à popularibus tribunus plebis fiant, oſtendero, pertimeſcam, credo, ne mihi non liceat contra vos in concione conſiſtere: præſertim cum mihi deliberatum, & conſtitutum ſit, ita gerere conſulatum, quo uno modo geri graviter & libere poteſt, ut neque provinciam, neque honorem, neque ornamentum aliquod aut commodum, neque rem ullam, quæ à tribuno plebis impediri poſſit, appetiturus ſim. Dicit frequentiſſimo ſenatu conſul, Kal. Ianuar. ſeſe, ſi ſtatus hic reipubl. maneat, neque aliud negotium

tium extiterit, quod honeſte ſubterfugere non poſſit, in provinciam non iturum. ſic me in hoc magiſtratu geram, P. C. ut poſſim tribunum pleb. reipubl. iratum coërcere, mihi iratum contemnere. Quamobrem, per deos immortaleis, colligite vos, tribuni plebis: deſerite eos, à quibus, niſi proſpicitis, brevi tempore deſeremini: conſpirate nobiſcum: conſentite cum bonis: communem rempub. communi ſtudio, atque amore defendite. Multa ſunt occulta reipubl. vulnera, multa nefariorum civium pernicioſa conſilia: nullum externum periculum eſt: non rex, non gens ulla, non natio pertimeſcenda eſt: incluſum malum, inteſtinum, ac domeſticum eſt. Huic pro ſe quiſque noſtrum mederi, atque hoc omnes ſanare velle debemus. Erratis, ſi ſenatum probare ea, quæ dicuntur à me, putatis; populum autem eſſe in alia voluntate. omnes, qui ſe incolumeis volent, ſequentur auctoritatem conſulis, ſoluti à cupiditatibus, liberi à delictis, cauti in periculis, non timidi in contentionibus. Quod ſi quis veſtrum ſpe ducitur, ſe poſſe turbulenta ratione honori velificari ſuo; primum, me conſule, id ſperare deſiſtat: deinde habeat me ipſum ſibi documento, quem equeſtri ortum loco conſulem videt, quæ vitæ via facillime viros bonos ad honorem, dignitatemque perducat. Quod ſi vos veſtrum mihi ſtudium, P. C. ad communem dignitatem defendendam profitemini, perficiam profecto id, quod maxime reſpublica deſiderat, ut hujus ordinis auctoritas, quæ apud majores noſtros fuit, eadem nunc longo intervallo reipublicæ reſtituta eſſe videatur.

DE

Digitized by Google

DE LEGE AGRARIA contra P. Servilium Rullum Tribun. Pleb. ad Populum.

ORATIO XVI.

EST hoc in more poſitum, Quirites, inſtitutoque majorum, ut ii, qui beneficio veſtro imagines familiæ ſuæ conſecuti ſunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficii veſtri cum ſuorum laude conjungant. qua in oratione nonnulli aliquando digni majorum loco reperiuntur: plerique autem hoc perficiunt, ut tantum majoribus eorum debitum eſſe videatur, unde etiam, quod poſteris ſolveretur, redundaret. Mihi quidem apud vos de meis majoribus dicendi facultas non datur: non quod non tales fuerint, quales nos illorum ſanguine creatos, diſciplinisque inſtitutos videtis: ſed quod laude populari, atque honoris veſtri luce caruerunt. De me autem ipſo vereor ne arrogantis ſit apud vos dicere, ingrati, tacere. nam & quibus ſtudiis hanc dignitatem conſecutus ſim, memet ipſum commemorare, perquam grave eſt: & ſilere de tantis veſtris beneficiis nullo modo poſſum. Quare adhibebitur à me certa ratio, moderatioque dicendi, ut quid à vobis acceperim, commemorem: quare dignus veſtro ſummo honore, ſingularique judicio ſim, ipſe modice dicam, ſi neceſſe erit: vos eoſdem exiſtimaturos putem, qui judicaviſtis. Me perlongo intervallo prope memoriæ, temporumque noſtrorum primum hominem novum, conſulem feciſtis:

Digitized by Google

feciſtis: & eum locum, quem nobilitas præſidiis firmatum, atque omni ratione obvallatum tenebat, me duce reſcidiſtis, virtutique in poſterum patere voluiſtis. neque me tantummodo conſulem, quod eſt ipſum per ſeſe ampliſſimum, ſed ita feciſtis, quomodo pauci nobiles in hac civitate conſules facti ſunt, novus ante me nemo. Nam profecto ſi recordari volueritis de novis hominibus, reperietis eos, qui ſine repulſa conſules facti ſunt, diuturno labore, atque aliqua occaſione eſſe factos, cum multis annis poſt petiſſent, quam prætores fuiſſent, aliquanto ſerius quam per ætatem ac per leges liceret. qui autem anno ſuo petierint, ſine repulſa non eſſe factos: me eſſe unum ex omnibus novis hominibus, de quibus meminiſſe poſſumus, qui conſulatum petierim, cum primum licitum ſit; conſul factus ſim, cum primum petierim: ut veſter honos ad mei temporis diem petitus, non ad alienæ petitionis occaſionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, ſed dignitate impetratus eſſe videatur. Eſt illud ampliſſimum, quod paulo ante commemoravi, Quirites, quod hoc honore ex novis hominibus primum me, multis poſthabitis, affeciſtis, quod prima petitione, quod anno meo: ſed tamen magnificentius, atque ornatius eſſe illo nihil poteſt, quod meis comitiis non tabellam vindicem tacitæ libertatis, ſed vocem vivam præ vobis indicem veſtrarum erga me voluntatum, ac ſtudiorum tuliſtis. Itaque me non extrema tribus ſuffragiorum, ſed primi illi veſtri concurſus: neque ſingulæ voces præconum, ſed una voce univerſus populus Roman. conſulem declaravit.

Hoc

Hoc ego tam inſigne, tam ſingulare veſtrum beneficium, Quirites, cum ad animi mei fructum, atque lætitiam duco eſſe permagnum, tum ad curam, ſollicitudinemque multo majus. verſantur enim, Quirites, in animo meo multæ, & graves cogitationes, quæ mihi nullam partem neque diurnæ, neque nocturnæ quietis impertiunt. primum tuendi conſulatus: quæ cum omnibus eſt difficilis, & magna ratio, tum vero mihi præter cæteros: cui errato nulla venia, recte facto exigua laus, & ab invitis expreſſa proponitur; non, dubitanti fidele conſilium; non, laboranti certum ſubſidium nobilitatis oſtenditur. Quod ſi ſolus in diſcrimen aliquod adducerer, ferrem, Quirites, animo æquiore: ſed mihi videntur certi homines, ſi qua in re me non modo conſilio, verum etiam caſu lapſum eſſe arbitrabuntur, vos univerſos, qui me antetuleritis nobilitati, vituperaturi. Mihi autem, Quirites, omnia potius perpetienda eſſe duco, quam non ita gerendum conſulatum, ut in omnibus meis factis, atque conſiliis, veſtrum de me factum, conſiliumque laudetur. Accedit etiam ille mihi ſummus labor, ac difficillima ratio conſulatus gerendi, quod non eadem, qua ſuperioribus conſulibus, lege & conditione utendum eſſe decrevi: qui aditum hujus loci, conſpectumque veſtrum partim magnopere fugerunt, partim non vehementer ſecuti ſunt. Ego autem non ſolum hoc in loco dicam, ubi eſt id dictu facillimum: ſed in ipſo ſenatu, in quo eſſe locus huic voci non videbatur. popularem me futurum eſſe conſulem, prima mea illa oratione Kal. Ian. dixi. neque enim ullo modo

Digitized by Google

facere poſſum, ut, cum me intelligam non hominum potentium ſtudio, non excellentibus gratiis paucorum, ſed univerſi populi Rom. judicio conſulem ita factum, ut nobiliſſimis hominibus longe præponerer; non, & in hoc magiſtratu, & in omni vita eſſem popularis. Sed mihi ad hujuſce verbi vim, & interpretationem vehementer opus eſt veſtra ſapientia. Verſatur enim magnus error propter inſidioſas nonnullorum ſimulationes: qui cum populi non ſolum commoda, verum etiam ſalutem oppugnant, & impediunt, oratione aſſequi volunt, ut populares eſſe videantur. Ego qualem Kalend. Ianuar. acceperim rempub. Quirites, intelligo, plenam ſolicitudinis, plenam timoris: in qua nihil erat mali, nihil adverſi, quod non boni metuerent, improbi exſpectarent. omnia turbulenta conſilia contra hunc reipub. ſtatum, & contra veſtrum otium partim iniri, partim, nobis conſulibus deſignatis, inita eſſe dicebantur. ſublata erat de foro fides, non ictu aliquo novæ calamitatis, ſed ſuſpicione, ac perturbatione judiciorum, infirmatione rerum judicatarum: novæ dominationes, extraordinaria, non imperia, ſed regna, quæri putabantur. Quæ cum ego non ſolum ſuſpicarer, ſed plane cernerem, (neque enim obſcure gerebantur) dixi in ſenatu, in hoc magiſtratu me popularem conſulem futurum. Quid enim eſt tam populare, quam PAX? qua non modo ii, quibus natura ſenſum dedit, ſed etiam tecta, atque agri mihi lætari videntur. Quid tam populare, quam LIBERTAS? quam non ſolum ab hominibus, verum etiam à beſtiis expeti, atque omnibus rebus anteponi videtis.

videtis. Quid tam populare, quam OTIUM? quod ita jucundum eſt, ut & vos, & majores veſtri, & fortiſſimus quiſque vir, maximos labores ſuſcipiendos putet, ut aliquando in otio poſſit eſſe, præſertim in imperio, ac dignitate: qui idcirco etiam majoribus noſtris præcipuam laudem gratiamque debemus, quod eorum labore eſt factum, ut impune in otio eſſe poſſemus. Quare quî poſſum non eſſe popularis, cum videam hæc omnia, Quirites, pacem externam, libertatem propriam generis, ac nominis veſtri, otium domeſticum, denique omnia, quæ vobis cara, atque ampla ſunt, in fidem, & quodammodo in patrocinium mei conſulatus eſſe collata? Neque enim, Quirites, illud vobis jucundum, aut populare debet videri, largitio aliqua promulgata, quæ verbis oſtentari poteſt, re vera fieri, niſi exhauſto ærario, nullo pacto poteſt. Neque vero illa popularia ſunt exiſtimanda, judiciorum perturbationes, rerum judicatarum infirmationes, reſtitutio damnatorum: qui civitatum afflictarum perditis jam rebus extremi exitiorum ſolent eſſe exitus. neque ſi qui agros populo Romano pollicentur, ſi aliud quiddam obſcure moliuntur, aliud ſpe ac ſpecie ſimulationis oſtentant, populares exiſtimandi ſunt. Nam vere dicam, Quirites, genus ipſum legis agrariæ vituperare non poſſum. venit enim mihi in mentem, duos clariſſimos, ingenioſiſſimos, amantiſſimos plebis Romanæ viros, Tib. & C. Gracchos, plebem in agris publicis conſtituiſſe, qui agri à privatis antea poſſidebantur. non ſum autem ego is Conſul, qui, ut plerique, nefas eſſe arbitrer, Gracchos laudare:
quorum

quorum conſiliis, ſapientia, legibus, multas eſſe video reipubl. parteis conſtitutas. Itaque ut initio mihi deſignato conſuli nuntiabatur, legem agrariam tribunos plebis deſignatos conſcribere, cupiebam, quid cogitarent, cognoſcere; etenim arbitrabar, quoniam eodem anno gerendi nobis eſſent magiſtratus, eſſe aliquam oportere inter nos bene adminiſtrandæ reipublicæ ſocietatem. Cum familiariter me in eorum ſermonem inſinuarem, ac darem; celabar, excludebar: & cum oſtenderem, ſi lex utilis plebi Romanæ mihi videretur, auctorem me, atque adjutorem futurum; tamen aſpernabantur hanc liberalitatem meam: negabant me adduci poſſe; ut ullam largitionem probarem. finem feci offerendi mei, ne forte mea ſedulitas aut inſidioſa, aut impudens videretur. Interea non deſiſtebant clam inter ſe convenire, privatos quoſdam adhibere, ad ſuos cœtus occultos noctem adjungere, & ſolitudinem. quibus rebus, quanto in metu fuerimus, ex veſtra ſollicitudine, in qua illis temporibus fuiſtis, facile aſſequi conjectura poteritis. Ineunt tandem magiſtratus tribuni plebis: concio tandem exſpectata P. Rulli, quod & princeps erat agrariæ legis, & truculentius ſe gerebat, quam cæteri. jam deſignatus, alio vultu, alio vocis ſono, alio inceſſu eſſe meditabatur: veſtitu obſoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior quam ante, barbaque majore, ut oculis, & aſpectu denuntiare omnibus vim tribunitiam, & minitari reipubl. videretur. Legem hominis, concionemque exſpectabam. lex initio nulla proponitur: concionem in primis advocari jubet; ſumma cum exſpecta-

ſpectatione concurritur: explicat orationem ſane longam, & verbis valde bonis, unum erat, quod mihi vitioſum videbatur, quod tanta ex frequentia inveniri nemo potuit, qui intelligere poſſet, quid diceret. Hoc ille utrum inſidiarum cauſſa fecerit, an hoc genere eloquentiæ delectetur, neſcio: tamen ſi qui acutiores in concione ſteterant, de lege agraria neſcio quid voluiſſe eum dicere ſuſpicabantur. Aliquando tandem, me deſignato, lex in publicum proponitur: concurrunt juſſu meo plures uno tempore librarii, deſcriptam legem ad me afferunt. Omni hoc vobis ratione confirmare poſſum, Quirites, hoc animo me ad legendam legem, cognoſcendamque veniſſe, ut, ſi eam vobis accommodatam, atque utilem eſſe intelligerem, auctor ejus, atque adjutor eſſem. non enim natura, neque diſſidio, neque odio penitus inſito bellum neſcio quod habet ſuſceptum conſulatus cum tribunatu, quia perſæpe ſeditioſis atque improbis tribunis plebis, boni & fortes conſules obſtiterunt, & quia vis tribunitia nonnumquam libidini reſtitit conſulari. Non poteſtatum diſſimilitudo, ſed animorum disjunctio diſſenſionem facit. Itaque hoc animo legem ſumpſi in manus, ut eam cuperem eſſe aptam veſtris commodis, & ejuſmodi, quam conſul, re, non oratione, popularis, & honeſte, & libenter poſſet defendere. Atque ego à primo capite legis uſque ad extremum reperio, Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud ſuſceptum, nihil aliud actum, niſi uti decem reges ærarii, vectigalium, provinciarum omnium, totius reipublicæ, regnorum, liberorum populorum, orbis denique terrarum domi-

domini conſtituerentur legis agrariæ ſimulatione, atque nomine. Sic confirmo, Quirites: hac lege agraria pulchra, atque populari, dari vobis nihil, condonari certis hominibus omnia: oſtentari populo Rom. agros, eripi etiam libertatem: privatorum pecunias augeri, publicas exhauriri: denique, quod eſt indigniſſimum, per tribunum pleb. quem majores præſidem libertatis, cuſtodemque eſſe voluerunt, reges in civitate conſtitui. Quæ cum expoſuero, ſi falſa vobis videbuntur eſſe; ſequar auctoritatem veſtram, mutabo meam ſententiam: ſin inſidias fieri libertati veſtræ, ſimulatione largitionis, intelligetis; nolitote dubitare, plurimo ſudore, & ſanguine majorum veſtrorum partam, vobiſque traditam libertatem, nullo veſtro labore, conſule adjutore defendere. Primum caput eſt legis agrariæ, quo, ut illi putant, tentamini leviter, quo animo libertatis veſtræ diminutionem ferre poſſitis: jubet enim, TRIBVNVM PLEB. QVI EAM LEGEM TVLERIT, CREARE DECEMVIROS PER TRIBVS SEPTEMDECIM: VT, QVEM NOVEM TRIBVS FECERINT, IS DECEMVIR SIT. Hic quæro, quam ob cauſſam initium rerum, ac legum ſuarum hinc duxerit, ut populus Rom. ſuffragio privaretur. toties legibus agrariis curatores conſtituti ſunt, triumviri, quinqueviri, decemviri: quæro à populari tribuno plebis, ecquando niſi per XXXV tribus creati ſint? etenim cum omnes poteſtates, imperia, curationes ab univerſo populo Romano proficiſci convenit, tum eas profecto maxime, quæ conſtituuntur ad populi fructum aliquem & commodum:

in quo univerſi deligant, quem populo Romano maxime conſulturum putent, & unuſquiſque ſtudio, & ſuffragio ſuo viam ſibi ad beneficium impetrandum munire poſſit. hoc tribuno plebis potiſſimum venit in mentem pop. Rom. univerſum privare ſuffragiis, paucas tribus non certa conditione juris, ſed ſortis beneficio fortuito ad uſurpandam libertatem vocare. ITEM, inquit capite altero, UT COMITIIS PONTIFICIS MAXIMI. Ne hoc quidem vidit, majores noſtros tam fuiſſe populares, ut, quod per populum creari fas non erat propter religionem ſacrorum, in eo tamen propter amplitudinem ſacerdotii voluerint populo ſupplicari. Atque hoc idem de cæteris ſacerdotiis Cn. Domitius, tribunus plebis, vir clariſſimus, tulit: quod populus per religionem ſacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi vocaretur: ab ea parte qui eſſet factus, is à collegio cooptaretur. Videte quid interſit inter Cn. Domitium, tribunum pleb. hominem nobiliſſimum, & P. Rullum qui tentavit, ut opinor, patientiam veſtram, cum ſe nobilem eſſe diceret. Domitius, quod per cæremonias populi fieri non poterat, ratione aſſecutus eſt, ut id, quoad poſſet, quoad fas eſſet, quoad liceret, populi ad parteis daret: hic, quod populi proprium ſemper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutavit, quin ii, qui populo agros eſſent aſſignaturi, ante acciperent à populo beneficium, quam darent; id totum eripere vobis, atque è manibus extorquere conatus eſt. ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodammodo dedit: hic, quod adimi nullo pacto poterat,

terat, poteſtate, quadam ratione eripere conatur. Quæret quiſpiam, in tanta injuria, tantaque impudentia quid ſpectarit. non defuit conſilium: fides erga plebem Romanam, æquitas in vos libertatemque veſtram vehementer defuit. jubet enim, comitia decemviris habere creandis eum, qui legem tulerit. hoc dicam planius. jubet Rullus, homo non cupidus, neque appetens, habere comitia Rullum. nondum reprehendo: video feciſſe alios. Illud quod nemo fecit, de minore parte populi, quo pertineat videte. habebit comitia. volet eos renuntiare, quibus regia poteſtas hac lege quæritur. univerſo populo neque ipſe committit, neque illi horum conſiliorum autores committi recte putant poſſe. ſortietur tribus idem Rullus. homo felix educet, quas volet, tribus: quos novem tribus decemviros fecerint, ab eodem Rullo eductæ, hos omnium rerum (ut jam oſtendam) dominos habebimus. atque ii, ut grati, ac memores beneficii eſſe videantur, aliquid ſe novem tribuum notis hominibus debere confitebuntur: reliquis vero ſex & xx tribubus nihil erit, quod non putent poſſe ſuo jure denegare. Quos tandem igitur decemviros creari vult? ſe primum. Qui licet? leges enim ſunt veteres, neque eæ conſulares, ſi quid intereſſe hoc arbitramini, ſed tribunitiæ, vobis majoribuſque veſtris vehementer gratæ, atque jucundæ. Licinia eſt lex, atque altera Æbutia, quæ non modo eum, qui tulerit de aliqua curatione, ac poteſtate, ſed etiam collegas ejus cognatos, affineis excipit, ne eis ea poteſtas, curatione mandetur. etenim, ſi populo conſulis, remove te à ſuſpicione alicujus tui

commodi: fac fidem, te nihil, niſi populi utilitatem & fructum quærere: ſine ad alios poteſtatem, ad te gratiam beneficii tui pervenire. nam hoc quidem vix eſt liberi populi, vix veſtrorum animorum, ac magnificentiæ. Quis legem tulit? Rullus. quis majorem partem populi ſuffragiis privavit? Rullus. quis comitiis præfuit? Rullus. quis tribus, quas voluit, vocavit, nullo cuſtode ſortitus? quis decemviros, quos voluit, renuntiavit? idem Rullus. quem principem renuntiavit? Rullum. vix mehercule ſervis hoc eum ſuis, non vobis omnium gentium dominis probaturum arbitrarer. Optimæ leges igitur hac lege ſine ulla exceptione tollentur. idem legis ſibi ſua lege curationem petet: idem, majore parte populi ſuffragiis ſpoliata, comitia habebit: quos volet, atque in iis ſe ipſum renuntiabit: & videlicet collegas ſuos, adſcriptores legis agrariæ, non repudiabit, à quibus ei locus primus invidiæ in præſcriptione legis conceſſus eſt: cæteri fructus omnium rerum, qui in ſpe legis hujus poſiti ſunt, communi cautione, atque æqua ſibi parte retinentur. Ac videte hominis diligentiam, ſi aut Rullum cogitaſſe, aut ſi Rullo potuiſſe in mentem venire arbitramini. viderunt ii, qui hæc machinabantur, ſi vobis ex omni populo diligendi poteſtas eſſet data, quæcunque res eſſet, in qua fides, integritas, virtus, auctoritas quæreretur, vos eam ſine dubitatione ad Cn Pompejum principem delaturos. etenim quem unum ex cunctis delegiſſetis, ut eum omnibus omnium gentium bellis, terra, & mari præponeretis, certe in decemviris faciendis, ſive fides haberetur, ſive honos, & com-

committi huic optime, & ornari hunc juſtiſſime poſſe intelligebant. Atque excipitur hac lege, non adoleſcentia, non legitimum aliquod impedimentum, non poteſtas, non magiſtratus ullus, aliis negotiis, ac legibus impeditus, non reus denique, quo minus decemvir fieri poſſit. Præſentem eum profiteri jubet, quod nulla alia in lege umquam fuit, ne in his quidem magiſtratibus, quorum certus ordo eſt. timebat enim, Pompejus ne, ſi adeſſet, ferri non poſſet, aut ne, ſi accepta lex eſſet, illum ſibi collegam adſcriberetis cuſtodem, ac vindicem cupiditatum. Hic, quoniam video vos hominis dignitate, & contumelia legis eſſe commotos; renovabo illud, quod initio dixi, regnum comparari, libertatem veſtram hac lege funditus tolli. An vos aliter exiſtimabatis, cum ad omnia veſtra pauci homines cupiditatis oculos adjeciſſent, non eos imprimis id acturos, ut ex omni cuſtodia veſtræ libertatis, ex omni poteſtate, curatione, patrocinio veſtrorum commodorum Cn. Pompejus depelleretur? viderunt, & vident, ſi per imprudentiam veſtram, negligentiam meam, legem incognitam acceperitis, fore uti poſtea, cognitis inſidiis, cum decemviros crearetis, tum vitiis omnibus, & ſceleribus legis, Cn. Pompeji præſidium opponendum putetis. & hoc parvum argumentum vobis erit à certis hominibus dominationem, poteſtatemque omnium rerum quæri, cum videatis eum, quem cuſtodem veſtræ libertatis fore videant, expertem fieri dignitatis? Cognoſcite nunc, quæ poteſtas decemviris, & quanta detur. Primum lege Curiata decemviros ornat. Iam hoc inauditum,

Digitized by Google

& plane novo more, uti Curiata lege magiſtratus detur, cui nullis comitiis ante ſit datus. Eam legem ab eo prætore, qui ſit primus factus, ferri jubet. at quomodo? ut ii decemviratum habeant, quos plebs deſignaverit. oblitus eſt, nullos à plebe deſignari. & is orbem terrarum conſtringit novis legibus, qui, quid in ſecundo capite ſcriptum eſt, non meminit in tertio. Atque hic perſpicuum eſt, quid juris à majoribus acceperitis, quid ab hoc tribuno pleb. vobis relinquatur. majores de omnibus magiſtratibus his vos ſententiam ferre voluerunt. nam Centuriata lex cenſoribus ferebatur, cum Curiata cæteris patriciis magiſtratibus: tum iterum de iiſdem judicabatur, ut eſſet reprehendendi poteſtas, ſi populum beneficii ſui pœniteret. nunc quia prima illa comitia tenetis centuriata, & tributa: curiata tantum auſpiciorum cauſſa remanſerunt. hic autem tribunus plebis, quia videbat, poteſtatem neminem injuſſu populi, aut plebis poſſe habere, curiatis ea comitiis quæ vos non ſinitis, confirmavit: tributa, quæ veſtra erant, ſuſtulit. Ita cum majores binis comitiis voluerint vos de ſingulis magiſtratibus judicare, hic homo popularis ne unam quidem populo comitiorum poteſtatem reliquit. Sed videte hominis religionem, & diligentiam. vidit, & perſpexit, ſine curiata lege decemviros habere poteſtatem non poſſe, quoniam per novem tribus eſſent conſtituti. jubet ferre de his legem curiatam: prætori imperat. quam id ipſum abſurde, nihil ad me attinet. jubet enim, QVI PRIMVS SIT PRÆTOR FACTVS, EVM LEGEM CVRIATAM FERRE: SIN IS FERRE NON POSSIT,

Digitized by Google

POSSIT, QVI POSTREMVS SIT: ut aut luſiſſe in tantis rebus: aut profecto neſcio quid ſpectaſſe videatur. Verum hoc quod eſt aut ita perverſum, ut ridiculum; aut ita malitioſum, ut obſcurum ſit, relinquamus: ad religionem hominis revertamur. Videt, ſine lege Curiata nihil agi per decemviros poſſe. quid poſtea, ſi ea lata non erit? attendite ingenium. TVM II DECEMVIRI, inquit, EODEM IVRE SINT, QVO QVI OPTIMA LEGE. Si hoc fieri poteſt, ut in hac civitate, quæ longe jure libertatis cæteris civitatibus antecellit, quiſquam nullis comitiis imperium, aut poteſtatem aſſequi poſſit; quid attinet tertio capite legem curiatam ferre jubere, quoniam quarto permittas, ut ſine lege curiata idem juris habeant, quod haberent, ſi optima lege à populo eſſent creati? reges conſtituuntur, non decemviri, Quirites: iique ab his initiis fundamentiſque naſcuntur, ut non modo cum gerere cœperint, ſed etiam cum conſtituentur, omne veſtrum jus, poteſtas, libertaſque tollatur. At videte, quam diligenter retineat jus tribunitiæ poteſtatis. Conſulibus legem curiatam ferentibus, à tribunis pleb. ſæpe eſt interceſſum: neque tamen nos id querimur, eſſe hanc tribunorum pleb. poteſtatem. tantummodo ſi quis ea poteſtate temere eſt uſus, reprehendendum exiſtimamus. hic tribunus pleb. legi curiatæ, quam prætor ferat, adimit intercedendi poteſtatem. Atque hoc cum in eo reprehendendum eſt, quod per tribunum pleb. tribunitia poteſtas minuitur, tum in eo deridendum, quod conſuli, ſi legem curiatam non habet, attingere rem militarem non licet: huic cui vetat, interce-

dendi poteſtatem, etiam ſi interceſſum ſit, tamen eandem conſtituit, quam ſi lata eſſet lex: ut non intelligam, quare aut hic vetet intercedere, aut quemquam interceſſurum putet; cum interceſſio ſtultitiam interceſſoris ſignificatura ſit, non rem impeditura. Sint igitur decemviri neque veris comitiis, hoc eſt, populi ſuffragiis, neque illis ad ſpeciem, atque ad uſurpationem vetuſtatis per xxx lictores auſpiciorum cauſſa adumbratis, conſtituti. videte nunc, eos, qui à vobis nihil poteſtatis acceperint, quanto majoribus ornamentis afficiat, quam omnes nos affecti ſumus, quibus vos ampliſſimas poteſtates dediſtis. Iubet auſpicii coloniarum deducendarum cauſſa decemviros habere pullarios. EODEM IVRE, inquit, QVO HABVERVNT TRESVIRI LEGE SEMPRONIA. Audes etiam, Rulle, mentionem facere legis Semproniæ? nec te ea lex ipſa commovet, treſviros illos xxxv tribuum ſuffragio eſſe creatos? & cum tu à Tib. Gracchi æquitate, ac pudore longiſſime remotus ſis; id quod diſſimillima ratione factum ſit, eodem jure putas eſſe oportere? Dat præterea poteſtatem verbo prætoriam, re vera regiam: definit in quinquennium: facit ſempiternam. tantis enim confirmat opibus & copiis, ut invitis eripi nullo modo poſſit. deinde ornat apparitoribus, ſcribis, librariis, præconibus, architectis, præterea mulis, tabernaculis, centuriis, ſuppellectili: ſumptum haurit ex ærario, ſuppeditat à ſociis: janitores ex equeſtri loco ducentos in annos ſingulos, ſtipatores corporis conſtituit: eoſdem miniſtros, & ſatellites poteſtatis. Formam adhuc habetis, Quirites, & ſpeciem ipſam tyranno-

rannorum: inſignia veteris poteſtatis, nondum ipſam poteſtatem. Dixit enim fortaſſe quiſpiam, Quid me iſta lædunt, ſcriba, lictor, præco, pullarius? omnia ſunt hæc hujuſmodi, Quirites, ut ea qui habeat ſine veſtris ſuffragiis, aut rex non ferendus, aut privatus furioſus eſſe videatur. Perſpicite quanta poteſtas permittatur: non privatorum inſaniam, ſed intolerantiam regis eſſe dicetis. Primum permittitur infinita poteſtas innumerabilis pecuniæ conficiendæ de veſtris vectigalibus non fruendis, ſed alienandis: deinde orbis terrarum, gentiumque omnium datur cognitio ſine conſilio, pœna ſine provocatione, animadverſio ſine auxilio. judicare per quinquennium vel de conſulibus, vel de ipſis tribunis pleb. poterunt: de illis interea nemo judicabit. magiſtratus his gerere licebit, cauſſam dicere non licebit: emere agros à quibus volent, vel quos volent, quam volent magno, poterunt: colonias deducere novas, renovare veteres, totam Italiam ſuis coloniis ut complere liceat, permittitur: omneis provincias obeundi, liberos populos agris multandi, regnorum vel dandorum ſumma poteſtas datur, cum velint: Romæ eſſe, cum commodum ſit: quacumque velint, ſummo cum imperio, judicioque omnium rerum vagari ut liceat conceditur. interea diſſolvant judicia publica: de conſiliis abducant, quos velint: ſinguli de maximis rebus judicent: quæſtori permittant: finitorem mittant: ratum ſit, quod finitor uni illi à quo miſſus erat, renuntiaverit. Verbum mihi deeſt, Quirites, cum ego hanc poteſtatem regiam appello. ſed profecto major eſt quædam. nullum enim regnum fuit umquam,

 quod

Digitized by Google

quod non, ſi minus jure aliquo, at regionibus tamen certis, contineretur. hoc vero infinitum eſt, quo & regna omnia, & veſtrum imperium, quod latiſſime patet, & ea, quæ partim libera à vobis, partim etiam ignorata vobis ſunt, permiſſu legis continentur. Datur igitur eis primum, ut liceat eis vendere omnia, de quibus vendendis ſenatuſconſulta facta ſunt M. Tullio, Cn. Cornelio coss. cur hoc tam eſt obſcurum, atque cæcum? quid iſta omnia, de quibus ſenatus cenſuit, nominatim in lege perſcribi nonne potuerunt? Duæ ſunt hujus obſcuritatis cauſſæ, Quirites: una pudoris, ſi quis pudor eſſe poteſt in tam inſigni impudentia: altera ſceleris: nam neque ea, quæ ſenatus nominatim vendenda cenſuit, audet appellare. ſunt enim loca publica urbis, ſunt ſacella, quæ poſt reſtitutam tribunitiam poteſtatem nemo attigit: quæ majores in urbe partim periculi perſugia eſſe voluerunt. hæc lege tribunitia decemviri vendent. accedet eo mons Gaurus: accedent ſalicta ad Minturnas: adjungetur etiam illa via vendibilis Herculanea, multarum delitiarum & magnæ pecuniæ: permultaque alia, quæ ſenatus propter anguſtias ærarii vendenda cenſuit: conſules propter invidiam non vendiderunt. Verum hæc fortaſſe propter pudorem in lege reticentur. ſed illud magis eſt credendum, & pertimeſcendum, quod audaciæ decemvirali, corrumpendarum tabularum publicarum, fingendorumque ſenatuſconſultorum, quæ facta nunquam ſunt, cum ex eo numero, qui per eos annos conſules fuerunt, multi mortui ſint, magna poteſtas permittitur: niſi forte nihil eſt æquum vos de eorum

Digitized by Google

eorum audacia ſuſpicari, quorum cupiditati nimium anguſtus orbis terrarum eſſe videatur. Habetis unum venditionis genus, quod magnum videri vobis intelligo: ſed attendite animos ad ea, quæ conſequuntur: hunc quaſi gradum quendam, atque aditum ad cætera factum intelligetis. QVI AGRI, QVÆ LOCA, QVÆ ÆDIFICIA. quid eſt præterea? multa in mancipiis, in pecore, auro, argento, ebore, veſte, ſupellectili, cæteris rebus. quid dicam? invidioſum putaſſet hoc fore, ſi omnia nominaſſet? non metuit invidiam. quid ergo? longum putavit, & timuit, ne quid præteriret: adſcripſit, ALIVDVE QVID. qua brevitate rem nullam eſſe exceptam videtis. Quidquid ergo ſit extra Italiam, quod publicum populi Romani factum ſit, L. Sulla, Q. Pompejo conſulibus, aut poſtea, id decemviros jubet vendere. Hoc capite, Quirites, omneis genteis, nationes, provincias, regna decemvirum ditioni, judicio, poteſtatique permiſſa, & condonata eſſe dico: Primum enim hoc quæro, qui tandem locus uſquam ſit, quem non poſſint decemviri dicere publicum populi Rom. eſſe factum? nam cum idem poſſit judicare, qui dixerit; quid eſt, quod non liceat ei dicere, cui liceat eidem judicare? commodum erit Pergamum, Smyrnam, Tralleis, Epheſum, Miletum, Cyzicum, totam denique Aſiam, quæ poſt L. Sullam, Q. Pompejum COSS. recuperata ſit, populi Rom. factam eſſe dicere. utrum oratio ad ejus rei diſceptationem deerit? an cum idem & diſſeret, & judicabit, impelli non poterit, ut falſum judicet? an, ſi condemnare Aſiam volet, terrorem damnationis,

Digitized by Google

& minas, non, quanti volet, æſtimabit? Quid (quod diſputari contra nullo pacto poteſt, quoniam ſtatutum à vobis eſt & judicatum: quam hæreditatem jam crevimus) regnum Bithyniæ? quod certe publicum eſt populi Romani factum. numquid cauſſæ eſt, quin omneis agros, urbes, ſtativa, portus, totam denique Bithyniam decemviri vendituri ſint? quid Mitylenæ? quæ certe veſtræ, Quirites, belli lege, ac victoriæ jure, factæ ſunt: urbs & natura, & ſitu, & deſcriptione ædificiorum, & pulchritudine in primis nobilis: agri jucundi, & fertiles. nempe eodem capite incluſi continentur. Quid Alexandria, cunctaque Ægyptus? ut occulte latet? ut recondita eſt? ut furtim tota decemviris traditur? Quis enim veſtrum hoc ignorat, dici, illud regnum teſtamento regis Alexandri, populi Rom. eſſe factum? Hic ego conſul pop. Rom. non modo nihil judico, ſed nę quid ſentiam quidem profero. magna enim mihi res non modo ad ſtatuendum, ſed etiam ad dicendum videtur eſſe. video, qui teſtamentum factum eſſe confirmet: auctoritatem ſenatus exſtare hæreditatis aditæ ſentio, tum, quando Alexandro mortuo, legatos Tyrum miſimus, qui ab illo pecuniam depoſitam, noſtris recuperarent. Hæc L. Philippum ſæpe in ſenatu confirmaſſe memoria teneo. eum, qui regnum illud teneat hoc tempore, neque genere, neque animo regio eſſe, inter omneis fere video convenire. Dicitur contra, nullum eſſe teſtamentum: non oportere populum Romanum omnium regnorum appetentem videri: demigraturos in illa loca noſtros homines propter agrorum bonitatem, & om-

& omnium rerum copiam. Hæc tanta de re P. Rullus cum cæteris decemviris, collegis ſuis, judicabit? & verum judicabit? nam utrumque ita magnum eſt, ut nullo modo neq; concedendum, neque ferendum ſit. Volet eſſe popularis. populo Roman. adjudicabit. ergo idem ex ſua lege vendet Alexandriam, vendet Ægyptum: urbis copioſiſſimæ, pulcherrimorumque agrorum judex, arbiter, dominus, rex denique opulentiſſimi regni reperietur. Non ſumet ſibi tantum, non appetet: judicabit Alexandriam regis eſſe: à populo Rom. abjudicabit. Primum populi Rom. hæreditatem decemviri judicent, cum vos volueritis de privatis hæreditatibus centumviros judicare? deinde quis aget cauſſam populi Romani? ubi res iſta agetur? qui ſunt iſti decemviri, quos perſpiciamus regnum Alexandriæ Ptolemæo gratis adjudicaturos? Quod ſi Alexandria petebatur; cur non eoſdem curſus hoc tempore, quos L. Cotta, L. Torquato coss. cucurrerunt? cur non aperte, ut antea? cur non item, ut cum directo, & palam regionem illam petierunt? an quietis iis, qui per curſum rectum regnum tenere non potuerunt, nunc tetris tenebris, & caligine ſe Alexandriam perventuros arbitrati ſunt? atque illud circumſpicite veſtris mentibus, * unaque * legatos noſtros homines auctoritate tenui, qui rerum privatarum cauſſa legationes liberas obeunt, tamen exteræ nationes ferre vix poſſunt. grave eſt enim nomen imperii, atque id etiam in levi perſona pertimeſcitur: propterea quod veſtro, non ſuo nomine, cum hinc egreſſi ſunt, abutuntur. quid cenſetis, cum iſti decemviri cum imperio, cum faſcibus, cum illa delecta

 fini-

Digitized by Google

finitimorum juventute per orbem terrarum vagabuntur? quo tandem animo? quo metu? quo periculo miſeras nationes futuras? eſt in imperio terror: patientur. eſt in adventu ſumptus: ferent. imperabitur aliquid muneris: non recuſabunt. Illud vero quantum eſt, Quirites, cum is decemvir, qui aliquam in urbem aut exſpectatus, ut hoſpes, aut repente, ut dominus venerit, illum ipſum locum, quo venerit, illam ipſam ſedem hoſpitalem, in quam erit deductus, publicam populi Rom. eſſe dicet? at quanta calamitas populi, ſi dixerit? quantus ipſi quæſtus, ſi negarit? Atque iidem, qui hæc appetunt, queri nonnumquam ſolent, omneis terras Cn. Pompejo, atque omnia maria eſſe permiſſa, ſimile vero eſt, multa committi, an condonari omnia? labori & negotio præponi, an prædæ & quæſtui? mitti ad ſocios liberandos, an ad opprimendos? denique, ſi quis eſt honos ſingularis, nihilne intereſt, utrum populus Romanus eum, cui velit, deferat; an is impudenter populo Romano per legis fraudem ſurripiatur? Intellexiſtis, quot res, & quantas decemviri legis permiſſu venditturi ſint. non eſt ſatis. cum ſeſe ſociorum, cum exterarum nationum, cum regum ſanguine implerint, incidant nervos populi Romani, adhibeant manus vectigalibus veſtris, irrumpant in ærarium. ſequitur enim caput, quo capite non permittit quidem, ſi forte deſit pecunia, quæ tanta ex ſuperioribus recipi poteſt, ut deeſſe non debeat: ſed plane, quaſi ea res vobis ſaluti futura ſit, ita cogit, atque imperat, ut decemviri veſtra vectigalia vendant nominatim. Quam tu mihi ex ordine recita de legis ſcripto populi Rom.

auctio-

auctionem: quam mehercule ego præconi huic ipſi luctuoſam, & acerbam prædicationem futuram puto. AVCTIO. Vt in ſuis rebus, ita in repub. luxurioſus eſt nepos, qui prius ſilvas vendat, quam vineas. Italiam percenſuiſti: perge in Siciliam. AVCTIONIS PARS EA, QVÆ AD SICILIAM PERTINET. nihil eſt in hac provincia, quod aut in oppidis, aut in agris majores noſtri proprium nobis reliquerint, quin id venire jubeat. Quod partum recenti victoria majores vobis in ſociorum urbibus, ac finibus, & vinculum pacis, & monumentum belli reliquerunt. id vos ab illis acceptum hoc auctore vendetis? Hic mihi parumper menteis veſtras, Quirites, commovere videor, dum patefacio vobis, quas iſti penitus abſtruſas inſidias ſe poſuiſſe arbitrantur contra Cn. Pompeji dignitatem: & mihi, quæſo, ignoſcite, ſi appello talem virum ſæpius. Vos mihi prætori biennio ante, Quirites, hoc eodem in loco perſonam hanc impoſuiſtis, ut quibuſcumque rebus poſſem, illius abſentis dignitatem vobiſcum una tuerer: feci adhuc, quæ potui neque familiaritate illius adductus, nec ſpe honoris, atque ampliſſimæ dignitatis: quam ego, etſi libente illo, tamen abſente illo, per vos conſecutus ſum. Quamobrem cum intelligam, hanc totam fere legem ad illius opes evertendas, tamquam machinam comparari; & reſiſtam conſiliis hominum, & perficiam profecto, quod ego video comparari, ut id vos univerſi non ſolum videre, verum etiam tenere poſſitis. Iubet venire, quæ Attalenſium, quæ Phaſelitum, quæ Olympenorum fuerint, agrumque Agerenſem, & Orindicum, & Geduſa-

duſanum. hæc P. Servilii imperio, & victoria, clariſſimi viri, veſtra facta ſunt. Adjungit agros Bithyniæ regios, quibus nunc publicani fruuntur: deinde Attalicos agros in Cherroneſo: in Macedonia, qui regis Philippi, ſive Perſæ fuerunt: qui item à cenſoribus locati ſunt, & certiſſimum vectigal. adſcribit eidem auctioni Corinthios agros opimos, & fertileis, & Cyrenenſeis, qui Appionis fuerunt: & agros in Hiſpania propter Carthaginem novam, & in Africa ipſam veterem Carthaginem vendit: quam videlicet P. Africanus non propter religionem ſedium illarum, ac vetuſtatis de conſilii ſententia conſecravit, ſed ut ipſe locus, eorum, qui cum hac urbe de imperio certarunt, veſtigia calamitatis oſtenderet. Sed non fuit tam diligens, quam eſt Rullus: aut fortaſſe emptorem ei loco reperire non potuit. Verum inter hos agros regios, captos veteribus bellis virtute ſummorum imperatorum, adjungit regios agros Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui Cappadocia fuerunt, ut eos decemviri vendant. Itane véro? non legibus datis, non auditis verbis imperatoris, nondum denique bello confecto, cum rex Mithridates amiſſo exercitu; regno expulſus, tamen in ultimis terris aliquid etiam nunc moliatur, atque ab invicta Cn. Pompeji manu, Mæotide, & illis paludibus, & itinerum anguſtiis, atque altitudine montium defendatur: cum imperator in bello verſetur, in locis autem illis etiam nunc belli nomen reliquum ſit: eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompejum omne judicium, & poteſtas more majorum debet eſſe, decemviri vendent? & credo, P. Rullus (is

enim

enim ſic ſe gerit, ut ſibi jam decemvir deſignatus eſſe videatur) ad eam auctionem potiſſimum proficiſcetur. is videlicet, antequam veniat in Pontum, litteras ad Cn. Pompejum mittet, quarum ego jam exemplum ab iſtis compoſitum eſſe arbitror. P. SERVILIVS RVLLVS TRIBVNVS PLEB. DECEMVIR S. D. CN. POMPEIO CN. F. Non credo adſcripturum eſſe, MAGNO. non enim videtur id quod imminuere lege conatur, conceſſurus verbo. TE VOLO CVRARE, VT MIHI SINOPE PRÆSTO SIS AVXILIVMQVE ADDVCAS, DVM EOS AGROS, QVOS TVO LABORE CEPISTI, EGO MEA LEGE VENDAM. an Pompejum non adhibebit? in ejus provincia vendet manubias imperatoris? ponite ante oculos vobis Rullum in Ponto inter veſtra, atque hoſtium caſtra, haſta poſita, cum ſuis formoſis finitoribus auctionantem. Neque in hoc ſolum ineſt contumelia, quæ vehementer & inſignis eſt, & nova, ut ulla res parta bello, nondum legibus datis, etiam tum imperatore bellum adminiſtrante non modo venierit, verum etiam locata ſit: plus ſpectant homines certe, quam contumeliam: ſperant, ſi conceſſum ſit inimicis Cn. Pompeji cum imperio, cum judicio omnium rerum, cum infinita poteſtate, cum innumerabili pecunia, non ſolum aliis in locis vagari, verum etiam ad ipſius exercitum pervenire; aliquid illi inſidiarum fieri, aliquid de ejus exercitu, copiis, gloria detrahi poſſe, putant, ſi quam ſpem in Cn. Pompejo exercitus habeat aut agrorum, aut aliorum commodorum, hanc non habiturum, cum viderit earum omnium pote-

poteſtatem ad decemviros eſſe tranſlatam. Patior non moleſte, tam ſtultos eſſe, qui hæc ſperent; tam impudenteis, qui conentur: illud queror, tam me ab iis eſſe contemptum, ut hæc portenta, me conſule, potiſſimum cogitarent. Atque in omnibus his agris, ædificiiſque vendendis permittitur decemviris, ut vendant quibuſcumque in locis videatur. O perturbatam rationem! ô libidinem refrenandam! ô conſilia diſſoluta, atque perdita! vectigalia locare nuſquam licet, niſi in hac urbe, hoc ex loco, hac veſtrum frequentia: venire veſtras res proprias, & in perpetuum à vobis alienari in Paphlagoniæ tenebris, atque in Cappadociæ ſolitudine licebit? L. Sulla cum bona indemnatorum civium funeſta illa auctione ſua venderet, & ſe prædam ſuam diceret vendere, tamen ex hoc loco vendidit: nec, quorum oculos offendebat, eorum ipſorum conſpectum fugere auſus eſt: decemviri veſtra vectigalia non modo ne vobis quidem arbitris, ſed ne præcone quidem publico teſte, vendent? Sequitur, OMNEIS AGROS EXTRA ITALIAM INFINITO EX TEMPORE, non, ut antea, ab Sulla & Pompejo *coss.* Cognitio decemvirum, privatus ſit an publicus: ſicque agro pergrande vectigal imponitur. Hoc quantum judicium, quam intolerandum, quam regium ſit, quem præterit? poſſe quibuſcumque locis velint, nulla diſceptatione, nullo conſilio, privata publicare, publica liberare? Excipitur hoc capite ager in Sicilia Recentoricus: quem ego excipi, & propter hominum neceſſitudinem, & propter æquitatem, Quirites, ſane vehementer gaudeo. Sed quæ hæc impudentia? qui

qui agrum Recentoricum poſſident, vetuſtate poſſeſſionis ſe, non jure; miſericordia ſenatus, non agri conditione defendunt. Nam illum agrum publicum eſſe fatentur: ſed ſe moveri poſſeſſionibus, amiciſſimis ſedibus, ac diis penatibus negant oportere. At ſi eſt privatus ager Recentoricus, quid eum excipis? ſin autem publicus, quæ eſt iſta æquitas? cæteros, etiam ſi privati ſint, permittere ut publici judicentur: hunc excipere nominatim, qui publicus eſſe fateatur? Ergo eorum ager excipitur, qui apud Rullum alia ratione valuerunt: cæteri agri omnes, qui ubique ſunt, ſine ullo delectu, ſine populi Romani notione, ſine judicio ſenatus, decemviris addicentur. Atque etiam eſt illa ſuperiore capite, quo omnia veneunt, quæſtuoſa exceptio: quæ tegit eos agros, de quibus fœdere cautum eſt. Audivit, hanc rem non à me, ſed ab aliis agitari ſæpe in ſenatu, nonnunquam ex hoc loco, poſſidere agros in ora maritima regem Hiempſalem, quos P. Africanus populo Romano adjudicarit: & tamen poſtea per C. Cottam Cos. cautum eſſe fœdere. hoc quia vos fœdus non juſſeritis, veretur Hiempſal, ut ſatis firmum ſit & ratum. Quid? cujuſmodi eſt illud? tollitur veſtrum judicium, fœdus totum excipitur, comprobatur. Quod minuit auctionem decemviralem, laudo: quod regi amico cavet, non reprehendo: quod non gratis fit, indico. volitat enim ante oculos iſtorum Iubæ regis filius, adoleſcens non minus bene nummatus, quam bene capillatus. Vix jam videtur locus eſſe, qui tantos acervos pecuniæ capiat. auget, addit, accumulat: aurum, argentum ex præda, ex manubiis, ex coronario,

rio, ad quoſcumque pervenit, neque relatum eſt in publicum, neque in monumento conſumptum, id profiteri apud decemviros, & ad eos referre jubet. hoc capite etiam quæſtionem de clariſſimis viris, qui populi Romani bella geſſerunt, judiciumque de pecuniis repetundis ad decemviros tranſlatum videtis. horum erit illud judicium, quantæ cujuſque manubiæ fuerint, quid relatum, quid reſiduum ſit. in poſterum vero lex hæc Imperatoribus veſtris conſtituitur, ut quicumque de provincia deceſſerit, apud eoſdem decemviros quantum habeat prædæ, manubiarum, auri coronarii, profiteatur. Hic tamen vir optimus eum, quem amat, excipit Cn. Pompejum. unde iſte amor tam improviſus, ac tam repentinus? qui honore decemviratus excluditur prope nominatim; cujus judicium, legumque datio, captorum agrorum ipſius virtute cognitio tollitur; cujus non in provinciam, ſed in ipſa caſtra decemviri cum imperio, infinita pecunia, maxima poteſtate, & judicio rerum omnium mittuntur; cui jus imperatorium, quod ſemper omnibus imperatoribus eſt conſervatum, ſoli eripitur; is excipitur unus, ne manubias referre debeat. utrum tandem hoc capite honos haberi homini, an invidia quæri videtur? Remittit hoc Rullo Cn. Pompejus: beneficio iſto legis, benignitate decemvirali nihil utitur. nam ſi eſt æquum, prædas, ac manubias ſuas imperatores, non in monumenta deorum immortalium, neque in urbis ornamenta conferre, ſed ad decemviros, tamquam ad dominos reportare: nihil ſibi appetit præcipue Pompejus, nihil: vult ſe in communi, atque in eodem, quo cæteri,

teri, jure verſari. ſin eſt iniquum, Quirites, ſi turpe, ſi intolerandum, hos decemviros portitores omnibus omnium pecuniis conſtitui, qui non modo reges, atque exterarum nationum homines, ſed etiam imperatores noſtros excutiant; non mihi videntur honoris cauſſa excipere Pompejum, ſed metuere, ne ille eandem contumeliam, quam cæteri, ferre non poſſit. Pompejus autem hoc animo ſit, ut quidquid vobis placeat, ſibi ferendum putet: quod vos ferre non potueritis, id profecto perficiat, ne diutius inviti ferre cogamini. Verumtamen cavet, ut, ſi qua pecunia poſt nos conſules ex novis vectigalibus recipiatur, ea decemviri utantur. nova porro vectigalia videt ea fore, quæ Pompejus adjunxerit. ita remiſſis manubiis, vectigalibus ejus virtute partis ſe frui putat oportere. Parta ſit pecunia, Quirites, decemviris tanta, quanta ſit in terris: nihil prætermiſſum. ſed omnes urbes, agri, regna denique, poſtremo etiam vectigalia veſtra venierint: acceſſerint in cumulum manubiæ veſtrorum imperatorum: quantæ & quam immanes divitiæ decemviris in tantis auctionibus, tot judiciis, tam infinita poteſtate rerum omnium quærantur, videtis. Cognoſcite nunc alios immenſos, atque intolerabileis quæſtus, ut intelligatis ad certorum hominum importunam avaritiam hoc populare legis agrariæ nomen eſſe quæſitum. Hac pecunia jubet agros emi, quo deducamini. Non conſuevi homines appellare aſperius, Quirites, niſi laceſſitus. velim fieri poſſet, ut à me ſine contumelia nominarentur ii, qui ſe decemviros ſperant futuros: jam videretis, quibus hominibus omnium rerum & vendendarum,

darum, & emendarum poteſtatem permittere-tis. Sed quod ego nondum ſtatuo mihi eſſe dicendum, vos tamen id poteſtis cum animis veſtris cogitare. unum hoc certe videor mihi veriſſime poſſe dicere: tum, cum haberet hæc reſpub. Luſcinos, Calatinos, Acidinos, homines non ſolum honoribus populi, rebuſque geſtis, verum etiam patientia paupertatis ornatos; & tum, cum erant Catones, Philippi, Lælii, quorum ſapientiam, temperantiamque in publicis, privatiſque, forenſibus, domeſticiſque rebus perſpexeratis: tamen hujuſcemodi res commiſſa nemini eſt, ut idem judicaret, & venderet, & hoc faceret per quinquennium toto in orbe terrarum: idemque agros vectigaleis populi Romani abalienaret, & cum ſummam tantæ pecuniæ, nullo teſte, ſibi ipſe ex ſua voluntate feciſſet; tum denique emeret à quibus vellet, quod videretur. Committite vos nunc, Quirites, his hominibus hæc omnia, quos odorari hunc decemviratum ſuſpicamini: reperietis, partem eſſe eorum, quibus ad habendum, partem quibus ad conſumendum, nihil ſatis eſſe videatur. Hic ego jam illud, quod expeditiſſimum ſit, ne diſputo quidem, Quirites, non eſſe hanc vobis à majoribus relictam conſuetudinem, ut emantur agri à privatis, quo plebs publice deducatur: omnibus legibus, agris publicis privatos eſſe deductos: hujuſcemodi me aliquid ab hoc horrido, ac truce tribuno plebis exſpectaſſe: hanc vero emendi, & vendendi quæſtuoſiſſimam, ac turpiſſimam mercaturam, alienam actione tribunitia, alienam dignitate populi Rom. ſemper putavi. Libet agros emi. primum quæro, quos agros? & quibus in locis?

locis? nolo ſuſpenſam, & incertam plebem Rom. obſcura ſpe & cæca exſpectatione pendere. Albanus ager eſt, Setinus, Privernas, Fundanus, Veſtinus, Falernus, Linternus, Cumanus, Caſinas, audio. Ab alia porta, Capenas, Faliſcus, Sabinus ager, Reatinus, Venafranus, Aliſanus, Trebulanus. habes tantam pecuniam, qua hoſce omneis agros, & cæteros horum ſimileis non modo emere, verum etiam coacervare poſſis: cur eos non definis, neque nominas, ut ſaltem deliberare plebs Rom. poſſit, quid interſit ſua, quid expediat, quantum tibi in emendis, & in vendendis rebus committendum putet? Definio, inquit, Italiam. ſatis certa regio. etenim quantulum intereſt, utrum in Maſſici radices, an in Italiam, aliove deducamini? Age vero, definis locum. quidnam agri vero? inquit, qui arari, aut coli poſſit. qui poſſit arari, inquit, aut coli, non qui aratus aut cultus ſit. Vtrum hæc lex eſt, an tabula Veratianæ auctionis, in qua ſcriptum fuiſſe ajunt: IVGERA CC, IN QVIBVS OLIVETVM FIERI POTEST: IVGERA CCC, VBI INSTITVI VINEÆ POSSVNT. hoc tu emes iſta innumerabili pecunia, quod arari, aut coli poſſit? quod ſolum tam exile & macrum eſt, quod aratro perſtringi non poſſit? aut quod eſt tam aſperum ſaxetum, in quo agricolarum cultus non elaboret? Idcirco, inquit, agros nominare non poſſum, quia tangam nullum ab invito. hoc quoque multo eſt quæſtuoſius, quam ſi ab invito ſumeret. inibitur enim ratio quæſtus de veſtra pecunia, & tum denique ager emetur, cum idem expedierit emptori & venditori. Sed videte vim legis agra-

agrariæ: ne ii quidem, qui agros publicos poſſident, decedent de poſſeſſione, niſi erunt deducti optima conditione, pecunia maxima. converſa ratio. antea, cum erat à tribuno pleb. mentio legis agrariæ facta, continuo qui agros publicos, aut qui poſſeſſiones invidioſas tenebant, pertimeſcebant. hæc lex eos homines fortunis locupletat, invidia liberat. Quam multos enim, Quirites, exiſtimatis eſſe, qui latitudinem poſſeſſionum tueri, qui invidiam Sullanorum agrorum ferre non poſſunt? qui vendere cupiant, emtores non reperiant? perdere jam denique illos agros ratione aliqua velint? Qui paullo ante, dies noctesque tribunitium nomen horrebant, veſtram vim metuebant, mentionem legis agrariæ pertimeſcebant: ii nunc etiam ultro rogabuntur, atque orabuntur, ut agros partim publicos, partim plenos invidiæ, plenos periculi, quanti ipſi velint, decemviris tradant. atque hoc carmen hic tribunus pl. non vobis, ſed ſibi intus canit. Habet ſocerum virum optimum, qui tantum agri in illis reip. tenebris occupavit, quantum concupivit. huic ſubvenire vult ſuccumbenti, jam oppreſſo Sullanis oneribus gravi, ſua lege, ut liceat illi invidiam deponere, pecuniam condere. & vos non dubitatis, quin vectigalia veſtra vendatis, plurimo majorum veſtrorum ſanguine, & ſudore quæſita, ut Sullanos poſſeſſores diutius augeatis, periculo liberetis? nam ad hanc emtionem decemviralem duo genera agrorum ſpectant, Quirites: eorum unum propter invidiam domini fugiunt; alterum propter vaſtitatem. Sullanus ager à certis hominibus latiſſime continuatus tantam habet invi-

diam,

diam, ut veri ac fortis tribuni pleb. ſtridorem unum perferre non poſſit: hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamen ingenti pecunia vobis inducetur. Alterum genus agrorum, propter ſterilitatem incultum, propter peſtilentiam vaſtum, atque deſertum, emetur ab iis, qui eos vident ſibi eſſe, ſi non vendiderint, relinquendos. Et nimirum iſtud eſt, quod ab hoc tribuno pleb. dictum eſt in ſenatu: urbanam plebem nimium in repub. poſſe: exhauriendam eſſe. hoc enim verbo eſt uſus, quaſi de aliqua ſentina; ac non optimorum civium genere loqueretur. Vos vero, Quirites, ſi me audire vultis, retinete iſtam poſſeſſionem gratiæ, libertatis, ſuffragiorum, dignitatis, urbis, fori, ludorum, feſtorum dierum, cæterorum omnium commodorum: niſi forte mavultis, relictis his rebus atque hac luce reipublicæ in Sipontina ſiccitate, aut in Salapinorum peſtilentiæ finibus, Rullo duce, collocari. At dicat, quos agros empturus ſit: oſtendat & quid, & quibus daturus ſit. ut vero, cum omneis urbeis, agros, vectigalia, regna vendiderit, tum arenam aliquam, aut paludes emat; id vos poteſtis, quæſo, concedere? Quamquam illud eſt egregium, quod hac lege ante omnia veneunt, ante pecuniæ coguntur, & coacervantur, quam gleba una ematur deinde emi jubet, ab invito vetat. quæro ſi, qui velint vendere, non fuerint, quid pecunia fiet? referre in ærarium lex vetat: exigi prohibet. igitur pecuniam omnem decemviri tenebunt: vobis ager non emetur. vectigalibus abalienatis, ſociis vexatis, regibus, atque omnibus gentibus exinanitis, illi pecunias habebunt, vos agros non habebitis. Fa-

Digitized by Google

cile, inquit, adducentur pecuniæ magnitudine, ut velint vendere. ergo ea lex eſt, qua noſtra vendamus, quanti poſſumus: aliena emamus, quanti poſſeſſores velint. Atque in hos agros, qui hac lege empti ſint, colonias ab iis decemviris deduci jubet? quid? omniſne ejuſmodi locus eſt, ut nihil interſit reip. colonia deducatur in eum locum, necne? an eſt locus, qui coloniam poſtulet? eſt plane. rectius, & quo in genere, ſicut in cæteris reip. partibus, eſt operæ pretium diligentiam majorum recordari, qui colonias ſic idoneis in locis contra ſuſpicionem periculi collocarunt, ut eſſe non oppida Italiæ, ſed propugnacula imperii viderentur. Hi deducent colonias in eos agros, quos emerint. etiamne ſi reipubl. non expediat? & in quæ loca præterea videbitur? quid igitur eſt cauſſæ, quin coloniam in Ianiculum poſſint deducere? & ſuum præſidium in capite, atque cervicibus veſtris poſſint collocare? tu non definias, quo colonias, in quæ loca, quo numero colonorum deduci velis? tu occupes locum, quem idoneum ad vim tuam judicaris? compleas numero? confirmes præſidio, quo velis? populi Romani vectigalibus, atque omnibus copiis ipſum populum Romanum coërceas? opprimas? redigas in iſtam decemviralem ditionem, ac poteſtatem? Vt vero totam Italiam ſuis præſidiis obſidere, atque occupare cogitet, quæſo, Quirites, cognoſcite. Permittit decemviris, ut in omnia municipia, in omneis colonias totius Italiæ, colonos deducant, quos velint: iiſque colonis agrum dari jubet. Num obſcure majores opes, quam libertas veſtra pati poteſt, & majora præſidia quæruntur? num obſcure regorum

gnum conſtituitur? num obſcure libertas veſtra tollitur? nam cum iidem omnem pecuniam, maximam multitudinem, id eſt, totam Italiam, ſuis opibus obſidebunt; iidem veſtram libertatem ſuis præſidiis & coloniis interclusam tenebunt, quæ ſpes tandem, quæ facultas recuperandæ veſtræ libertatis relinquetur? At enim ager Campanus hac lege dividetur, orbis terræ pulcherrimus: & Capuam colonia deducetur, urbem ampliſſimam atque ornatiſſimam. Atqui quid ad hæc poſſumus dicere? De commodo veſtro prius dicam, Quirites: deinde ad amplitudinem, & dignitatem revertar: ut, ſi quis agri, aut oppidi bonitate delectatur, ne quid exſpectet: ſi quem rei dignitas commovet, ut huic ſimulatæ largitioni reſiſtat. Ac primum de oppido dicam, ſi quis eſt forte, quem Capua magis, quam Roma delectat. Quinque millia colonorum Capuam ſcribi jubet. ad hunc numerum quingenos ſibi ſinguli ſument. Quæſo, nolite voſmetipſos conſolari: vere & diligenter conſiderate, num vobis, aut veſtri ſimilibus, integris, quietis, otioſis hominibus in hoc numero locum fore putatis? ſi eſt omnibus vobis, aut majori veſtrum parti? quamquam me veſter honos vigilare dies, atque nocteis, & intentis oculis omneis reip. parteis intueri jubet: tamen paullisper, ſi ita commodum veſtrum feret, connivebo. ſed ſi quinque hominum millibus ad vim, facinus, cædemque delectis. locus atque urbs, quæ bellum facere, atque inſtruere poſſit, quæritur: tamenne patiemini veſtro nomine contra vos firmari opes? armari præſidia? urbes, agros, copias, comparari? Nam agrum quidem

Campanum, quem vobis oſtentant, ipſi concupierunt: deducent ſuos, quorum nomine ipſi teneant & fruantur: coëment præterea iſta dena jugera, continuabunt Nam ſi dicent, per legem id non licere; ne per Corneliam quidem licet. at videmus (ut longinqua mittamus) agrum Prænestinum à paucis poſſideri: neque iſtorum pecuniis quidquam aliud deeſſe video, niſi ejuſmodi fundos, quorum ſubſidio, familiarum magnitudines, & Cumanorum, & Puteolanorum prædiorum ſumptus ſuſtentare poſſint. Quod ſi veſtrum commodum ſpectat; veniat, & coram mecum de agri Campani diviſione diſputet. Quæſivi ex eo kalend. Ian. quibus hominibus, & quemadmodum illum agrum eſſet diſtributurus. reſpondit à Romilia tribu ſe initium eſſe facturum. Primum, quæ eſt iſta ſuperbia & contumelia, ut populi pars amputetur, ordo tribuum negligatur? ante ruſticis detur ager qui habent, quam urbanis, quibus iſta agri ſpes, & jucunditas oſtenditur? aut ſi hoc ab ſe dictum negat, & ſatisfacere omnibus vobis cogitat; proferat: in jugera dena deſcribat: ab Ocriculana uſque ad Arnienſem nomina veſtra proponat. ſi non modo dena jugera dari vobis, ſed ne conſtipari quidem tantum numerum hominum poſſe in agrum Campanum intelligetis: tamenne vexari remp. contemni majeſtatem populi Rom. deludi voſmet ipſos diutius à tribuno pleb. patiemini? Quod ſi poſſet ager iſte ad vos pervenire; nonne eum tamen in patrimonio veſtro remanere malletis? unumne fundum pulcherrimum populi Rom caput veſtræ pecuniæ, pacis ornamentum, ſubſidium belli, fundamentum vectigalium,

lium, horreum legionum, ſolatium annonæ, diſperire patiemini? An obliti eſtis Italico bello, amiſſis cæteris vectigalibus, quantos agri Campani fructibus exercitus alueritis? An ignoratis, cætera illa magnifica populi Rom. vectigalia, perlevi ſæpe momento fortunæ, inclinatione temporis pendere? Quid nos Aſiæ portus, quid Syriæ rura, quid omnia tranſmarina vectigalia juvabunt, tenuiſſima ſuſpicione prædonum, aut hoſtium injecta? At vero hoc agri Campani vectigal cum ejuſmodi eſt, ut domi ſit, & omnibus præſidiis oppidorum tegatur, tum neque bellis infeſtum, nec fructibus varium, nec cælo ac loco calamitoſum eſſe ſolet. Majores noſtri non ſolum id, quod à Campanis ceperant, non imminuerunt, verum etiam, quod ei tenebant, quibus adimi jure non poterat, coëmerunt. Qua de cauſſa nec duo Gracchi, qui de plebis Rom. commodis plurimum cogitaverunt, nec L. Sulla, qui omnia ſine ulla religione quibus voluit eſt dilargitus, agrum Campanum attingere auſus eſt. Rullus exſtitit, qui ex ea poſſeſſione remp. dimoveret, ex qua nec Gracchorum benignitas eam, nec Sullæ dominatio dejeciſſet. quem agrum nunc prætereuntes veſtrum eſſe dicitis, & quem pariter qui iter faciunt, externi homines veſtrum eſſe audiunt; is, cum erit diviſus, neque erit, neque veſter eſſe dicetur. At qui homines poſſidebunt? primo quidem acres, ad vim prompti, ad ſeditionem parati: qui ſimulac decemviri concrepuerint armati in civeis, & expediti ad cædem eſſe poſſint. deinde ad paucos opibus, & copiis affluenteis totum agrum Campanum perferri videbitis. vobis interea, qui

Digitized by Google

illas à majoribus pulcherrimas vectigalium ſedes armis captas accepiſtis, gleba nulla de paternis, atque avitis poſſeſſionibus relinquetur: ac tantum intererit inter veſtram, & privatorum diligentiam, quod, cum à majoribus veſtris P. Lentulus princeps ſenatus, in ea loca miſſus eſſet, ut privatos agros, qui in publicum Campanum incurrebant, pecunia publica coëmeret, dicitur renuntiaſſe, nulla ſe pecunia fundum cujuſdam emere potuiſſe, eumque, qui nollet vendere, ideo negaſſe ſe adduci poſſe, uti venderet, quod, cum plureis fundos haberet, ex illo ſolo fundo numquam malum nuntium audiſſet. Itane vero? privatum hæc cauſſa commovit, populum Rom. ne agrum Campanum privatis gratis, Rullo rogante, tradat, non commovebit? Atqui idem populus Rom. de hoc vectigali poteſt dicere, quod ille de ſuo fundo dixiſſe dicitur. Aſia multos annos vobis fructum Mithridatico bello non tulit: Hiſpaniarum vectigal temporibus Sertorianis nullum fuit: Siciliæ civitatibus bello fugitivorum M. Aquillius etiam mutuum frumentum dedit: at ex hoc vectigali numquam malus nuncius auditus eſt. cætera vectigalia belli facultatibus affliguntur: hoc vectigali etiam belli facultates ſuſtentantur. Deinde in hac aſſignatione agrorum, ne illud quidem dici poteſt, quod in cæteris, agros deſertos à plebe, atque à cultura hominum liberorum eſſe non oportere. Sic enim dico: Si Campanus ager dividatur, exturbari & expelli plebem ex agris, non conſtitui, & collocari. Totus enim ager Campanus colitur, & poſſidetur à plebe optima, & modeſtiſſima: quod genus hominum optime mora-

moratum, optimorum & aratorum, & militum, ab hoc plebicola tribuno funditus ejicitur: atque illi miſeri, nati in illis agris, & educati, glebis ſubigendis exercitati, quo ſe ſubito conferant, non habebunt: his robuſtis & valentibus, & audacibus decemvirum ſatellitibus agri Campani poſſeſſio tota tradetur. &, ut vos nunc de veſtris majoribus prædicatis, Hunc agrum nobis majores noſtri reliquerunt: ſic veſtri poſteri de vobis prædicabunt, Hunc agrum patres noſtri acceptum à patribus ſuis, perdiderunt. Equidem exiſtimo, ſi jam campus Martius dividatur, & unicuique veſtrum, ubi conſiſtat, bini pedes aſſignentur, tamen promiſcue toto, quam proprie parva frui parte malletis. Quare etiamſi ad vos eſſet ſingulos aliquid ex hoc agro perventurum, qui vobis oſtenditur, aliis comparatur: tamen honeſtius eum vos univerſi, quam ſinguli poſſideretis. Nunc vero cum ad vos nihil pertineat, ſed paretur aliis, eripiatur vobis; nonne acerrime tamquam armato hoſti, ſic huic legi pro veſtris agris reſiſtetis? Adjungit Stellatem campum agro Campano, & in eo duodena deſcribit in ſingulos homines jugera. quaſi vero paullum differat ager Campanus, ac Stellatis. Et multitudo, Quirites, quæritur, qua illa omnia oppida compleantur. Nam dixi antea, lege permitti, ut, quæ velint municipia, quas velint veteres colonias, colonis ſuis occupent. Calenum municipium complebunt: Theanum oppriment: Atellam, Cumas, Neapolim, Pompejos, Nuceriam ſuis præſidiis devincient: Puteolos vero, qui nunc in ſua poteſtate ſunt, ſuo jure libertateque utuntur, totos novo populo, atque adventitiis co-

piis occupabunt. Tunc illud exilium Campanæ coloniæ vehementer huic imperio timendum, Capua à decemviris inferetur : tunc contra hanc Romam communem patriam omnium noſtrum, illa altera Roma quæretur. In id oppidum homines nefarii rempubl. noſtram transferre conantur, quo in oppido majores veſtri nullam omnino remp. eſſe voluerunt: qui treis ſolum urbeis in terris omnibus, Carthaginem, Corinthum, Capuam ſtatuerunt poſſe imperii gravitatem, ac nomen ſuſtinere. Deleta Carthago eſt, quod cum hominum copiis, tum ipſa natura ac loco, ſuccincta portubus, armata muris, excurrere ex Africa, imminere ita fructuoſiſſimis inſulis populi Romani videbatur. Corinthi veſtigium vix relictum eſt. erat enim poſita in anguſtiis, atque in faucibus Græciæ, ſic, ut terra clauſtra locorum teneret, & duo maria maxime navigationi diverſa, pæne conjungeret, cum pertenui diſcrimine ſepararentur. Hæc, quæ procul erant à conſpectu imperii, non ſolum afflixerunt, ſed etiam, nequando recreata exſurgere, atque erigere ſe poſſent, funditus, ut dixi, ſuſtulerunt. De Capua multum eſt, & diu conſultum. extant litteræ, Quirites, publicæ: ſunt ſenatuſconſulta complura. Statuerunt homines ſapientes, ſi agrum Campanis ademiſſent, magiſtratus, ſenatum, publicum ex illa urbe conſilium ſuſtuliſſent, imaginem reip. nullam reliquiſſent; nihil fore quod Capuam timeremus. Itaque hoc perſcriptum in monumentis veteribus reperietis, ut eſſet urbs, quæ res eas, quibus ager Campanus coleretur, ſuppeditare poſſet: ut eſſet locus comparandis, condendiſque fructibus: ut aratores

tores cultu agrorum defeſſi, urbis domiciliis uterentur: idcirco illa ædificia non eſſe deleta. Videte, quantum intervallum ſit interjectum inter majorum noſtrorum conſilia, & inter iſtorum hominum dementiam. Illi Capuam receptaculum aratorum, nundinas ruſticorum, cellam atque horreum Campani agri eſſe voluerunt: hi expulſis aratoribus effuſis, ac diſſipatis fructibus veſtris, eandem Capuam ſedem novæ reipublicæ conſtituunt, molem contra veterem rempublicam comparant. Quod ſi majores noſtri exiſtimaſſent, quemquam in tam illuſtri imperio & tam præclara populi Rom. diſciplina, M Bruti, aut P. Rulli ſimilem futurum (hos enim nos duos adhuc vidimus, qui hanc rempublicam Capuam totam transferre vellent) profecto nomen illius urbis non reliquiſſent. Verum arbitrabantur, Corintho, & Carthagini, etiamſi ſenatum, & magiſtratum ſuſtuliſſent, agrum civibus ademiſſent, tamen non defore, qui illa reſtituerent, atque qui ante omnia commutarent, quam nos audire poſſemus: hic vero in oculis S. P. Q. R. nihil poſſe exiſtere, quod non ante exſtingui, atque opprimi poſſet, quam plane exortum, ac natum eſſet. Neque vero ea res fefellit homines divina mente, conſilio præditos. nam poſt Cn. Fulvium, Q. Fabium coss. quibus conſulibus Capua devicta atque capta eſt, nihil eſt in ea urbe contra hanc rempublicam non dico factum, ſed nihil omnino excogitatum. Multa poſtea bella geſta cum regibus, Philippo, Antiocho, Perſa, Pſeudophilippo, Ariſtonico, Mithridate, & cæteris: multa præterea bella gravia, Carthaginienſe, Corinthium, Numantinum: mul-

tæ in hac rep. ſeditiones domeſticæ, quas prætermitto: bella cum ſociis, Fregellanum, Marſicum: quibus omnibus domeſticis, externiſque bellis Capua non modo non obfuit, ſed opportuniſſimam ſe nobis præbuit, & ad bellum inſtruendum, & ad exercitus ornandos, & tectis, ac ſedibus ſuis recipiendos. Homines non inerant in urbe, qui malis concionibus, turbulentis ſenatuſconſultis, iniquis imperiis rempublicam miſcerent, & rerum novarum cauſſam aliquam quærerent. neque enim concionandi poteſtas erat cuiquam, nec conſilii capiundi publici: non gloriæ cupiditate efferebantur, propterea quod, ubi honos publice non eſt, ibi gloriæ cupiditas eſſe non poteſt: non contentione, non ambitione diſcordes. nihil enim ſupererat, de quo certarent, nihil quod contra peterent, nihil ubi diſſiderent. Itaque illam Campanam arrogantiam, atque intolerandam ferociam, ratione & conſilio majores noſtri ad inertiſſimum, & deſidioſiſſimum otium perduxerunt. ſic & crudelitatis infamiam effugerunt, quod urbem ex Italia pulcherrimam non ſuſtulerunt, & multum in poſterum providerunt, quod, nervis urbis omnibus exſectis, urbem ipſam ſolutam, ac debilitatam reliquerunt. Hæc conſilia majorum M. Bruto, ut antea dixi, reprehendenda, & P. Rullo viſa ſunt: neque te, P. Rulle, omina illa M. Bruti atque auſpicia à ſimili furore deterrent. nam & ipſe, qui deduxit, & qui magiſtratum Capuæ, ea lege creati, ceperunt, & qui aliquam partem illius deductionis, honoris, muneris attigerunt, omnes acerbiſſimas impiorum pœnas pertulerunt. Et quoniam Bruti, atque illius tem-

Digitized by Google

temporis feci mentionem, commemorabo id, quod egomet vidi, cum veniſſem Capuam, coloniam deductam L. Conſidio, & Sext. Saltio (quemadmodum ipſi loquebantur) prætoribus: ut intelligatis, quantam locus ipſe afferat ſuperbiam; quæ paucis diebus, quibus illo colonia deducta fuit, perſpici atque intelligi potuit. Nam primum, id quod dixi, cum cæteris in coloniis, duumviri appellentur, hi ſe prætores appellari volebant. Quibus primus annus hanc cupiditatem attuliſſet, nonne arbitramini paucis annis fuiſſe conſulum nomen appetituros? Deinde, anteibant lictores, non cum bacillis, ſed, ut hic prætoribus anteeunt, cum faſcibus duobus: erant hoſtiæ majores in foro conſtitutæ, quæ ab his prætoribus de tribunali, ſicut à nobis conſulibus de conſilii ſententia probatis, ad præconem, & ad tibicinem immolabantur: deinde patres conſcripti vocabantur. Iam vero vultum Conſidii videre, ferendum vix erat: quem hominem, vegrandi macie torridum, Romæ contemptum, abjectum videbamus, hunc Capuæ Campano ſupercilio, ac regio ſpiritu cum videremus, Magios, Bloſſios mihi videbar illos videre, ac Iubellios. Iam vero qui metus erat tunicatorum illorum? & in Albana, & Seplaſia, quæ concurſatio percunctantium, quid prætor edixiſſet? ubi cœnaret? quid enuntiaſſet? Nos autem, hinc Roma qui veneramus, jam non hoſpites, ſed peregrini, atque advenæ nominabamur. Hæc qui proſpexerint, majores noſtros dico, Quirites, non eos in deorum immortalium numero, venerandos à nobis, & colendos putatis? Quid enim viderunt? hoc,

Digitized by Google

quod nunc vos, quæſo, perſpicite, atque cognoſcite. non ingenerantur hominibus mores tam à ſtirpe generis, ac ſeminis, quam ex iis rebus, quæ ab ipſa natura loci, & à vitæ conſuetudine ſuppeditantur, quibus alimur, & vivimus. Carthaginienſes fraudulenti, & mendaces, non genere, ſed natura loci, quod propter portus ſuos multis & variis mercatorum & advenarum ſermonibus, ad ſtudium fallendi, ſtudio quæſtus vocabantur. Ligures montani, duri, atque agreſtes. docuit ager ipſe, nihil ferendo, niſi multa cultura, & magno labore quæſitum. Campani ſemper ſuperbi bonitate agrorum, & fructuum magnitudine, urbis ſalubritate, deſcriptione, pulchritudine. Ex hac copia, atque omium rerum affluentia, primum illa nata ſunt: arrogantia, qua à majoribus noſtris alterum Capua conſulem poſtulavit: deinde ea luxuries, quæ ipſum Hannibalem armis etiam tum invictum, voluptate vicit. Huic iſti decemviri cum numerum colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem augures, ſex pontifices conſtituerint: quos illorum animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romam in montibus poſitam, & convallibus, cenaculis ſublatam, atque ſuſpenſam, non optimis viis, anguſtiſſimis ſemitis, præ ſua Capua planiſſimo in loco explicata, ac præ illis ſemitis irridebunt, atque contemnent. Agros vero, Vaticanum, & Pupiniam, cum ſuis opimis, atque uberibus campis conferendos ſcilicet non putabunt. oppidorum autem finitimorum illam copiam cum hac per riſum, ac per jocum contendent: Labicos, Fidenas, Collatiam, ipſum hercle

Lanu-

Lanuvium, Ariciam, Tuſculum, cum Calibus, Theano, Neapoli, Puteolis, Cumis, Pompejis, Nuceria comparabunt. Quibus illi rebus elati, & inflati, fortaſſe non continuo, ſed certe, ſi paullum aſſumpſerint vetuſtatis, ac roboris, non continebuntur, progredientur longius, efferentur. Singularis homo privatus, niſi magna ſapientia præditus, vix facile ſeſe regionibus officii, magnis in fortunis, & copiis continet: nedum iſti ab Rullo, & Rulli ſimilibus conquiſiti, atque electi coloni, Capuæ, in domicilio ſuperbiæ, atque in ſedibus luxuriæ collocati, non ſtatim conquiſituri ſint aliquid ſceleris & flagitii: imo vero etiam hoc magis, quam illi veteres, germanique Campani, quod in vetere fortuna illos natos & educatos, nimiæ tamen rerum omnium copiæ depravabant: hi ex ſumma egeſtate, in eandem rerum abundantiam traducti, non ſolum copia, verum etiam inſolentia commovebuntur. Hæc tu, P. Rulle, M. Bruti ſceleris veſtigia, quam monumenta majorum ſapientiæ ſequi maluiſti, hæc tu cum iſtis tuis actoribus excogitaſti, ut vetera vectigalia venderetis, & expleretis nova: Vrbi Capuam ad certamen dignitatis opponere vis, ut ſub veſtrum jus, juriſdictionem, poteſtatem, urbes, nationes, provincias, liberos populos, reges, terrarum denique orbem ſubjungeretis: ut, cum omnem pecuniam ex ærario exhauſiſſetis, ex vectigalibus redegiſſetis ab omnibus regibus, gentibus, imperatoribus noſtris coëgiſſetis, tamen omneis vobis pecunias ad nutum veſtrum penderent: ut iidem partim invidioſos agros à Sullanis poſſeſſoribus, partim deſertos ac peſtilenteis,

à veſtris neceſſariis, à vobiſmetipſis emptos, quanti velletis, populo Romano induceretis: ut omnia municipia, coloniaſque Italiæ novis colonis occuparetis: ut, quibuſcunque in locis vobis videretur, ac quam multis videretur, colonias collocaretis: ut omnem rempublicam veſtris militibus, veſtris urbibus, veſtris præſidiis cingeretis, atque oppreſſam teneretis: ut ipſum Cn. Pompejum, cujus præſidio ſæpiſſime populus Roman. contra acerrimos hoſteis, & contra improbiſſimos civeis victor exſtitit, proſcribere, atque horum conſpectu privare poſſetis: ut nihil auro & argento violati, nihil numero, & ſuffragiis declarari, nihil elata manu perfringi poſſet, quod non vos oppreſſum atque ereptum teneretis: ut volitaretis interea per genteis, per regna omnia cum imperio ſummo, cum judicio infinito, cum omni pecunia: ut veniretis in caſtra Cn. Pompeji, atque ipſa caſtra, ſi commodum vobis eſſet, venderetis: ut interea magiſtratus reliquos, legibus omnibus ſoluti, ſine metu judiciorum, ſine periculo petere poſſetis: ut nemo ad populum Romanum vos adducere, nemo producere, non ſenatus cogere, non conſul coërcere, non tribunus pl. retinere poſſit. Hæc ego vos concupiiſſe pro veſtra ſtultitia, atque intemperantia non miror: ſperaſſe, me conſule, aſſequi poſſe, demiror. Nam cum omnium conſulum gravis in republ. cuſtodienda cura, ac diligentia debet eſſe, tum eorum maxime, qui non in cunabulis, ſed in campo ſunt conſules facti. nulli populo Rom. pro me majores mei ſpoponderunt: mihi creditum eſt: à me petere, quod debeo, me ipſum appellare debetis.

Digitized by Google

betis. Quemadmodum, cum petebam, nulli me vobis auctores generis mei commendarunt; ſic, ſi quid deliquero, nullæ ſunt imagines, quæ me à vobis deprecentur. Quare, modo ut vita ſuppetat (quamquam ego ſum is, qui eam poſſum ab iſtorum ſcelere, inſidiiſque defendere) polliceor hoc vobis, Quirites, bona fide: remp. vigilanti homini, non timido; diligenti, non ignavo, commiſiſtis. Ego is conſul; qui concionem metuam? qui tribunos pl. perhorreſcam? qui ſæpe & ſine cauſſa tumultuer? qui timeam ne mihi in carcere habitandum ſit, ſi tribunus pl. duci juſſiſſet? ego nondum veſtris armis armatus, inſignibuſque ampliſſimis ornatus, imperio, auctoritate, non horrui in hunc locum progredi, vobiſque auctoribus improbitati hominis reſiſtere: nunc verear, ne reſp. tantis munita præſidiis, ab iſtis vinci, aut opprimi poſſit? Si antea timuiſſem; tamen hac concione, hoc populo certe non vererer. Quis enim umquam tam ſecunda concione legem Agrariam ſuaſit, quam ego diſſuaſi? hoc diſſuadere eſt, ac non diſturbare, ac pervertere. Ex quo intelligi, Quirites, poteſt, nihil eſſe tam populare, quam id, quod ego vobis in hunc annum conſul popularis affero, pacem, tranquillitatem, otium. quæ nobis deſignatis timebatis, ea ne accidere poſſent, conſilio meo, ac ratione proviſa ſunt. non modo vos eritis in otio, qui ſemper eſſe volueratis, verum etiam iſtos, quibus otioſi negotium faceſſimus, otioſiſſimos reddam. Etenim illis honores, poteſtates, divitiæ, ex tumultu, atque ex diſſenſionibus civium comparari ſolent: vos, quorum gratia in ſuffragiis conſiſtit, libertas in legibus, ho-

nos

Digitized by Google

nos in judiciis & æquitate magiſtratuum, res familiaris in pace, omni ratione otium tenere debetis. Nam etſi ii, qui propter deſidiam in otio vivunt, tamen in ſua turpi inertia capiunt voluptatem: ſub ipſo otio, quo vos fortunam regitis, ſi hunc ſtatum quem habetis, eſſe meliorem non ignoratis, non ut quæſtum, ſed vita partum otium tenueritis. Quod ego ex concordia, quam mihi conſtitui cum collega invitiſſimis iis hominibus, quos in conſulatu inimicos eſſe & animi, & corporis acie providi: omnibus proſpexi ſane & revocavi. idem tribunis pleb. denuntiavi, nequid turbulenti, me conſule conflarent. Summum & firmiſſimum eſt illud communibus fortunis præſidium, Quirites, ut qualeis vos hodierna die maxima concione mihi pro ſalute veſtra præbuiſtis, taleis reliquis temporibus populo Rom. præbeatis pro certo polliceor hoc vobis, atque confirmo, me eſſe perfecturum, ut jam tandem illi, qui honori inviderint meo, tamen vos univerſos in conſule diligendo plurimum vidiſſe fateantur.

DE LEGE AGRARIA
Contra P. Rullum, Tribunum Pleb. ad Populum.

ORATIO XVII.

Commodius feciſſent tribuni pleb. Quirites, ſi, quæ ad vos de me deferunt, ea coram potius, me præſente, dixiſſent. nam & æquitatem veſtræ diſceptationis & conſuetudinem ſuperiorum, & jus ſuæ poteſta-

tis

tis retinuiſſent. Sed quoniam adhuc præſens certamen contentionemque fugerunt: nunc, ſi videtur eis, in meam concionem prodeant, & quo provocati à me, venire noluerunt, revocati ſaltem revertantur. Video quoſdam, Quirites, ſtrepitu ſignificare neſcio quid, & non eoſdem vultus, quos proxima mea concione præbuerunt, in hanc concionem mihi retuliſſe. Quare à vobis, qui nihil de me credidiſtis, ut eam voluntatem, quam ſemper habuiſtis erga me, retineatis peto: à vobis autem, quos leviter immutatos eſſe ſentio, parvam exigui temporis uſuram bonæ de me opinionis poſtulo, ut eam, ſi, quæ dixero, vobis probabo, perpetuo retineatis: ſin aliter, hoc ipſo in loco depoſitam, atque abjectam relinquatis. Completi ſunt animi, aureſque veſtræ, Quirites, me gratificantem ſeptem tyrannis, cæteriſque Sullanarum aſſignationum poſſeſſoribus, agrariæ legi, & commodis veſtris obſiſtere: hæc ſi qui crediderunt, illud prius crediderint neceſſe eſt, hac lege agraria, quæ promulgata ſit, adimi Sullanos agros, vobiſque dividi, aut denique minui privatorum poſſeſſiones, ut in eas vos deducamini. Si oſtendo, non modo non adimi cuiquam glebam de Sullanis agris, ſed etiam genus id agrorum certo capite legis impudentiſſime confirmari, atque ſanciri: ſi doceo agris his, qui à Sulla ſunt dati, ſic diligenter Rullum ſua lege conſulere, ut facile appareat, eam legem, non à veſtrorum commodorum patrono, ſed à Valgii genero eſſe conſcriptam num quid eſt cauſſæ, Quirites, quin illa criminatione, qua in me abſentem uſus eſt, non ſolum meam, ſed etiam veſtram diligentiam, prudentiamque deſpexe-

ſpexerit? Caput eſt legis XL. de quo ego conſulto, Quirites, neque apud vos ante feci mentionem, ne aut refricare obductam jam reip. cicatricem viderer, aut aliquid alieniſſimo tempore novæ diſſenſionis commovere: neque vero nunc ideo diſputabo, quod hunc ſtatum reipubl. non magnopere defendendum putem: præſertim qui otii, & concordiæ patronum me in hunc annum reip. profeſſus ſim: ſed ut doceam, Rullum poſthac in his ſaltem tacere rebus, in quibus de ſe, & de ſuis factis taceri velit. Omnium legum iniquiſſimam difficillimamque legis eſſe arbitror eam, quam L. Flaccus interrex de Sulla tulit, ut omnia quæcumque ille feciſſet, eſſent rata. Nam cum cæteris in civitatibus, tyrannis inſtitutis, leges omnes exſtinguantur, atque tollantur, hic reipub. tyrannum lege conſtituit. Eſt invidioſa lex, ſicut dixi: verumtamen habet excuſationem. non enim videtur hominis lex eſſe, ſed temporis. Quid, ſi eſt hæc multo impudentior? Nam Valeria lege, Corneliiſque legibus eripitur, cum datur: conjungitur impudens gratificatio, cum acerba injuria: ſed tamen habet in illis legibus ſpem nonnullam ille, cui ademptus eſt: aliquem ſcrupulum, cui datus eſt. Rulli cautio eſt hæc, QUÆ POST C. MARIUM, CN. PAPIRIUM COSS. Quam procul à ſuſpicione fugit, quod eos conſules, qui adverſarii Sullæ maxime fuerunt, potiſſimum nominavit! Si enim Sullam dictatorem nominaſſet, perſpicuum fore, & invidioſum arbitratus eſt. Sed quem veſtrum tam tardo ingenio fore putavit, cui poſt eos conſules, Sullam dictatorem fuiſſe, in mentem venire non poſſet?

Quid

Quid ergo ait Marianus tribunus pleb. qui nos Sullanos in invidiam rapit? QVÆ POST MARIVM ET CARBONEM COSS. agros, ædificia, lacus, ſtagna, loca, poſſeſſiones, cœlum, & mare prætermiſit: cætera complexus eſt. PVBLICE DATA, ASSIGNATA, VENDITA, CONCESSA SVNT. à quo, Rulle? poſt Marium & Carbonem coss. quis aſſignavit? quis dedit? quis conceſſit, præter Sullam? EA OMNIA EO IVRE SINT. quo jure? labefactat videlicet neſcio quid. nimium acer, nimium vehemens tribunus pleb. Sullana reſcindit. VT QVÆ OPTIMO IVRE PRIVATA SINT. etiamne meliore, quam paterna, & avita? meliore. at hoc Valeria lex non dicit: Corneliæ leges non ſanciunt: Sulla ipſe non poſtulat. Si iſti agri partem aliquam juris, aliquam ſimilitudinem propriæ poſſeſſionis, aliquam ſpem diuturnitatis attingunt: nemo eſt tam impudens iſtorum, quin agi ſecum præclare arbitretur. Tu vero, Rulle, quid quæris? quod habent, ut habeant? quis vetat? ut privatum? Sed ita latum eſt, ut melior tui ſoceri fundus Irpinus ſit, ſive ager Irpinus (totum enim poſſidet) quam meus paternus, avituſque fundus Arpinas. id enim caves. optimo enim jure ea ſunt profecto prædia, quæ optima conditione ſunt. libera meliore jure ſunt, quam ſerva. Capite hoc, omnia quæ ſerviebant, non ſervient: ſoluta meliore in cauſſa ſunt, quam obligata. Eodem capite obligata omnia, ſi modo Sullana ſunt, liberantur: immunia commodiore conditione ſunt, quam illa, quæ penſitant. Ego Tuſculanis pro aqua Crabra vectigal pendam, quia à mu-

à municipio fundum accepi: ſi à Sulla mihi datus eſſet, Rulli lege non penderem. Video vos, Quirites, ſicuti res ipſa cogit, commoveri, vel legis, vel orationis impudentia: legis, quæ jus melius Sullanis prædiis conſtituat, quam paternis: orationis, quæ ejuſmodi cauſſa inſimulare quemquam audeat, rationes Sullæ nimium vehementer defendere. At ſi illa ſolum ſanciret, quæ à Sulla eſſent data; tacerem: modo ipſe ſe Sullanum eſſe confiteretur. ſed non modo illis cavet, verum etiam aliud quoddam genus donationis inducit: & is, qui à me Sullanas poſſeſſiones defendi criminatur, non eas ſolum ſancit, verum ipſe novas aſſignationes inſtituit, & repentinus Sulla nobis exoritur. Nam attendite, quantas conceſſiones agrorum hic noſter objurgator uno verbo facere conetur. QUÆ DATA, DONATA, CONCESSA, VENDITA. patior: audio. Quid deinde? POSSESSA. hoc tribunus pl. promulgare auſus eſt, ut, quod quiſque poſt Marium, & Carbonem COSS. poſſidet, id eo jure teneret, quo qui optimo privatum? etiamne ſi vi ejecit? etiamne ſi clam, ſi precario venit in poſſeſſionem? Ergo hac lege jus civile, cauſſæ poſſeſſionum, prætorum interdicta tollentur. Non mediocris res, neque parvum ſub hoc verbo furtum. Quirites, latet. Sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam aſſignati, neque venditi, qui à paucis hominibus impudentiſſime poſſidentur: his cavet, hos defendit, hos privatos facit: hos inquam, agros, quos Sulla nemini dedit; Rullus non vobis aſſignare vult, ſed eis condonare, qui poſſident. Cauſſam quæro, cur ea, quæ majores

res vobis in Italia, Sicilia, duabus Hiſpaniis, Macedonia, Aſia quæſiverunt, venire patiamini, cum ea quæ veſtra ſunt, condonari poſſeſſoribus eadem lege videatis? Iam totam legem intelligetis, cum ad paucorum dominationem ſcripta ſit, ad Sullanæ aſſignationis rationes eſſe accommodatiſſimam. Nam ſocer hujus vir multum bonus eſt: neque ego nunc de illius bonitate, ſed de genere impudentiæ diſputo. ille enim, quod habet, retinere vult: neque ſe Sullanum eſſe diſſimulat. Hic, ut ipſe habeat, quod non habet, quæ dubia ſunt, per vos ſancire vult: & cum plus appetat quam ipſe Sulla, quibus ego rebus reſiſto, Sullanas res defendere criminor. Habet agros nonnullos, inquit, ſocer meus deſertos atque longinquos: vendet eos mea lege, quanti volet. habet incertos ac nullo jure poſſeſſos: confirmabuntur optimo jure. habet publicos; reddam privatos. denique eos fundos, quos in agro Caſinati optimos, & fructuoſiſſimos continuavit (cum uſque eo vicinos proſcriberet, quoad oculis confirmando, ex multis prædiis unam fundi regionem, formamque perfecerit) quos nunc cum aliquo metu tenet, ſine ulla cura poſſidebit. Et quoniam, qua de cauſſa, & quorum cauſſa ille hoc promulgavit, oſtendi: doceat ipſe, num ego quem poſſeſſorem defendam, cum agrariæ legi reſiſto. Silvam Scantiam vendis: reſp. poſſidet: defendo. Campanum agrum dividis: vos eſtis in poſſeſſione: non cedo. Deinde Italiæ, Siciliæ, cæterarumque provinciarum poſſeſſiones venaleis ac proſcriptas hac lege video: veſtra ſunt prædia, veſtræ poſſeſſiones: reſiſtam atque repugnabo, neque patiar

à quo-

à quoquam populum Rom. de ſuis poſſeſſionibus, me conſule, dimoveri: præſertim cum vobis nihil quæratur. hoc enim vos in errore verſari diutius non oportet. Num quis veſtrum ad vim, ad facinus, ad cædem accommodatus eſt? nemo. Atqui ei generi hominum, mihi credite, Campanus ager, & præclara illa Capua ſervatur: exercitus contra vos, contra libertatem veſtram, contra Cn. Pompejum conſtituitur: contra hanc urbem Capua: contra vos manus hominum audaciſſimorum: contra Cn. Pompejum decem duces comparantur. Veniant coram, & quoniam me in veſtram concionem vobis flagitantibus convocaverunt, diſſerant.

PRO C. RABIRIO

Perduellionis reo, ad Quirites.

ORATIO XVIII.

ETſi, Quirites, non eſt meæ conſuetudinis, initio dicendi rationem reddere, qua de cauſſa quemque defendam, propterea quod cum omnibus civibus in eorum periculis ſemper ſatis juſtam mihi cauſſam neceſſitudinis eſſe duxi: tamen in hac defenſione capitis, famæ, fortunarum omnium C. Rabirii, proponenda ratio videtur eſſe officii mei: propterea quod, quæ juſtiſſima mihi cauſſa ad hunc defendendum eſſe viſa eſt, eadem vobis ad abſolvendum debet videri. Nam me cum amicitiæ vetuſtas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ vitæ perpetua conſuetudo, ad C. Rabirium defendendum eſt adhorta-

hortata: tum vero ut id ſtudioſiſſime facerem, ſalus reip. conſulare officium, conſulatus denique ipſe mihi una vobiſcum cum ſalute reip. commendatus, coëgit. Non enim C. Rabirium culpa delicti, non invidia, vitæque turpitudo, non denique veteres, juſtæ, graveſque inimicitiæ civium, in diſcrimen capitis vocaverunt: ſed ut illud ſummum auxilium majeſtatis, atque imperii, quod nobis à majoribus eſt traditum, de repub. tolleretur; ut nihil poſthac auctoritas ſenatus, nihil conſulare imperium, nihil conſenſio bonorum contra peſtem, ac perniciem civitatis valeret: idcirco in his rebus evertendis unius hominis ſenectus, infirmitas ſolitudoque tentata eſt. Quamobrem, ſi eſt boni conſulis, cum cuncta auxilia reipubl. labefactari, convellique videat, ferre opem patriæ, ſuccurrere ſaluti, fortuniſque communibus, implorare civium fidem, ſuam ſalutem poſteriorem ſalute communi ducere; eſt etiam bonorum & fortium civium, qualeis vos omnibus reip. temporibus exſtitiſtis, intercludere omneis ſeditionum vias, munire præſidia reipubli. ſummum in conſulibus imperium, ſummum in ſenatu conſilium, putare: ea qui ſecutus ſit, laude potius & honore, quam pœna & ſupplicio dignum judicari. Quamobrem labor in hoc defendendo præcipue meus eſt: ſtudium vero conſervandi hominis, commune mihi vobiſcum eſſe debebit. Sic enim exiſtimare debetis, Quirites, poſt hominum memoriam rem nullam majorem, magis periculoſam, magis ab omnibus vobis providendam, neque à tribuno pleb. ſuſceptam, neque à conſule defenſam, neque ad populum Rom. eſſe

dela-

delatam. Agitur enim nihil aliud in hac cauſſa, Quirites, quam ut nullum ſit poſthac in rep. publicum conſilium, nulla bonorum conſenſio contra improborum furorem, & audaciam, nullum extremis reip. temporibus perfugium, & præſidium ſalutis. Quæ cum ita ſint, primum, quod in tanta dimicatione capitis, famæ, fortunarumque omnium fieri neceſſe eſt, ab Iove optimo max. cæteriſque diis, deabuſque immortalibus, quorum ope & auxilio multo magis hæc reſp. quam ratione hominum & conſilio gubernatur, pacem ac veniam peto: precorque ab iis, ut hodiernum diem & ad hujus ſalutem conſervandam, & ad rempubl. conſtituendam, illuxiſſe patiantur. Deinde vos, Quirites, quorum poteſtas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro atque obſecro, quoniam uno tempore vita C. Rabirii, hominis miſerrimi, atque innocentiſſimi, ſalus reip. veſtris manibus, ſuffragiiſque permittitur, adhibeatis in hominis fortunis miſericordiam, in reip. ſalute ſapientiam, quam ſoletis. Nunc quoniam, T. Labiene, diligentiæ meæ, temporis anguſtiis obſtitiſti, meque ex comparato, & conſtituto ſpatio defenſionis in ſemihoræ curriculum coëgiſti, parebitur, &, quod iniquiſſimum eſt, accuſatoris conditioni, &, quod miſerrimum, inimici poteſtati. Quamquam in hac præſcriptione ſemihoræ patroni mihi parteis reliquiſti, conſulis ademiſti; propterea quod ad defendendum propemodum ſatis erit hoc mihi temporis, verum ad conquerendum parum. Niſi forte de locis religioſis, ac de lucis, quos ab hoc violatos eſſe dixiſti, pluribus verbis tibi reſpondendum pu-

tas.

tas. quo in crimine nihil eſt umquam abs te dictum, niſi à C. Macro objectum eſſe crimen id C. Rabirio. in quo ego demiror, meminiſſe te, quid objecerit C. Rabirio Macer inimicus: oblitam eſſe, quid æqui, & jurati judices judicarint. An de peculatu facto, an de tabulario incenſo longa oratio eſt exponenda? quo in crimine propinquus C. Rabirii judicio clariſſimo C. Curtius pro virtute ſua eſt honeſtiſſime liberatus, ipſe vero Rabirius non modo in judicium horum criminum, ſed ne in tenuiſſimam quidem ſuſpicionem verbo eſt umquam vocatus. An de ſororis filio diligentius reſpondendum eſt, quem ab hoc necatum eſſe dixiſti, cum ad judicii moram familiaris funeris excuſatio quæreretur? Quid enim eſt tam veriſimile, quam cariorem huic ſororis maritum, quam ſororis filium fuiſſe? atque ita cariorem, ut alter vita crudeliſſime privaretur, cum alteri ad prolationem judicii biduum quæreretur? An de ſervis alienis contra legem Fabiam retentis, aut de civibus Romanis contra legem Porciam verberatis, aut necatis, plura dicenda ſunt, cum tanto ſtudio C. Rabirius totius Apuliæ, ſingulari voluntate Campaniæ vicinitatis ornetur? cumque ad ejus propulſandum periculum non modo homines, ſed prope regiones ipſæ convenerint, aliquanto etiam latius excitatæ, quam ipſius vicinitatis nomen, ac termini poſtulabant? Nam quid ego ad id longam orationem comparem, quod eſt in eadem multæ irrogatione præſcriptum, hunc nec ſuæ, nec alienæ pudicitiæ pepercisse? Quin etiam ſuſpicor, eo mihi ſemihoram à Labieno præſtitutam eſſe, ut ne plura de pudicitia dice-

dicerem. Ergo ad hæc crimina, quæ patroni diligentiam deſiderant, intelligis mihi ſemihoram iſtam nimium longam fuiſſe. Illam alteram partem de nece Saturnini nimis exiguam atque anguſtam eſſe voluiſti: quæ non orationis ingenium, ſed conſulis auxilium implorat, & flagitat. Nam de perduellionis judicio, quod à me ſublatum eſſe criminari ſoles, meum crimen eſt, non Rabirii. Quod utinam, Quirites, ego id aut primus, aut ſolus ex hac republ. ſuſtuliſſem! utinam, quod ille crimen eſſe vult, proprium teſtimonium meæ laudis eſſet! Quid enim optari poteſt, quod ego mallem, quam me in conſulatu meo carnificem de foro, crucem de campo ſuſtuliſſe? Sed iſta laus primum eſt majorum noſtrorum, Quirites, qui expulſis regibus, nullum in libero populo veſtigium crudelitatis regiæ retinuerunt: deinde multorum virorum fortium, qui veſtram libertatem non acerbitate ſuppliciorum infeſtam, ſed lenitate legum munitam eſſe voluerunt. Quamobrem uter noſtrum tandem, Labiene, popularis eſt? tune, qui civibus Roman. in concione ipſa carnificem, qui vincula adhiberi putas oportere: qui in campo Martio comitiis centuriatis, auſpicato in loco, crucem ad civium ſupplicium defigi, & conſtitui jubes: an ego, qui funeſtari concionem contagione carnificis veto? qui expiandum forum populi Romani ab illis nefarii ſceleris veſtigiis eſſe dico? qui caſtam concionem, ſanctum campum, inviolatum corpus omnium civium Roman. integrum jus libertatis defendo ſervari oportere? Popularis vero tribunus pleb, cuſtos, defenſorque juris,

ſis, & libertatis. Porcia lex virgas ab omnium civium Rom. corpore amovit: hic miſericors flagella retulit. Porcia lex libertatem civium lictori eripuit: Labienus, homo popularis, carnifici tradidit. C. Gracchus legem tulit, ne de capite civium Rom. injuſſu veſtro judicaretur: hic popularis à duumviris injuſſu veſtro, non judicari de cive Rom. ſed indicta cauſſa civem Roman. capitis condemnari coëgit. Tu mihi etiam Legis Porciæ, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, tu cujuſquam denique hominis popularis mentionem facis, qui non modo ſuppliciis inuſitatis, ſed etiam verborum inaudita crudelitate violare libertatem hujus populi, tentare manſuetudinem, commutare diſciplinam conatus es? Namque hæc tua, quæ te hominem clementem, popularemque delectant: I LICTOR, COLLIGA MANUS: quæ non modo hujus libertatis, manſuetudiniſque non ſunt, ſed ne Romuli quidem, aut Numæ Pompilii: ſed Tarquinii ſuperbiſſimi atque crudeliſſimi regis iſta ſunt cruciatus carmina: quæ tu homo lenis, ac popularis libentiſſime commemoras. CAPUT OBNUBITO, ARBORI INFELICI SUSPENDITO. quæ verba, Quirites, jam pridem in hac repub. non ſolum tenebris vetuſtatis, verum etiam luce libertatis oppreſſa ſunt. An vero, ſi actio iſta popularis eſſet, & ſi ullam partem æquitatis haberet, aut juris, C. Gracchus eam reliquiſſet? ſcilicet tibi graviorem dolorem patrui tui mors attulit, quam C. Graccho fratris: & tibi acerbior ejus patrui mors eſt, quem nunquam vidiſti, quam illi ejus fratris, quicum concordiſſime vixerat: & ſimilis viri tu ulciſceris patrui

mortem, atque ille perſequeretur fratris ſui, ſi iſta ratione agere voluiſſet: & par deſiderium ſui reliquit apud populum Roman. Labienus iſte, patruus veſter, quiſquis fuit, ac Tib. Gracchus reliquerat? An pietas tua major, quam Gracchi? an animus? an conſilium? an opes? an auctoritas? an eloquentia? quæ ſi in illo minima fuiſſent, tamen præ tuis facultatibus maxima putarentur. Cum vero his rebus omnibus C. Gracchus omneis vicerit, quantum intervallum tandem inter te atque illum interjectum putas? Sed moreretur prius acerbiſſima morte millies Gracchus, quam in ejus concione carnifex conſiſteret: quem non modo foro, ſed etiam cœlo hoc, ac ſpiritu cenſoriæ leges, atque urbis domicilio carere voluerunt. Hic ſe popularem dicere audet, me alienum à commodis veſtris: cum iſte omneis & ſuppliciorum, & verberum acerbitates, non ex memoria veſtra, ac patrum veſtrorum, ſed ex annalium monumentis, atque ex regum commentariis conquiſierit: ego omnibus meis opibus, omnibus conſiliis, omnibus dictis, atque factis repugnarim, & reſtiterim crudelitati. Niſi forte hanc conditionem vobis eſſe vultis, quam ſervi, ſi libertatis ſpem propoſitam non haberent, ferre nullo modo poſſent. Miſera eſt ignominia judiciorum publicorum, miſera multatio bonorum, miſerum exſilium: ſed tamen in omni calamitate retinetur aliquod veſtigium libertatis. mors denique ſi proponitur, in libertate moriamur. carnifex vero & obductio capitis, & nomen ipſum crucis, abſit non modo à corpore civium Roman. ſed etiam à cogitatione, oculis, auribus. Harum enim omnium

rerum

rerum non ſolum eventus, atque perpeſſio, ſed etiam conditio, exſpectatio, mentio ipſa denique, indigna cive Romano, atque homine libero eſt. An vero ſervos noſtros horum ſuppliciorum omnium metu, dominorum benignitas una vindicta liberabit: nos à verberibus, ab unco, à crucis denique terrore, neque res geſtæ, neque acta ætas, neque noſtri honores vindicabunt? Quamobrem fateor, atque etiam, T. Labiene, profiteor, & præ me fero, te ex illa crudeli, importuna, non tribunitia actione, ſed regia, meo conſilio, virtute, auctoritate eſſe depulſum. Qua tu in actione, quamquam omnia exempla majorum, omneis leges, omnem auctoritatem ſenatus, omneis religiones, atque auſpiciorum publica jura neglexiſti: tamen à me hæc in hoc tam exiguo meo tempore non audies. liberum tempus nobis dabitur ad iſtam diſceptationem: nunc de Saturnini crimine, ac de clariſſimi patrui tui morte dicemus. Arguis occiſum eſſe à C. Rabirio L. Saturninum: & id C. Rabirius multorum teſtimoniis, Q. Hortenſio copioſiſſime defendente, antea falſum eſſe docuit. Ego autem, ſi mihi eſſet integrum, ſuſciperem hoc crimen, agnoſcerem, confiterer. Vtinam hanc mihi facultatem cauſſa concederet, ut poſſem hoc prædicare, C. Rabirii manu L. Saturninum hoſtem populi Romani interfectum. Nihil me clamor iſte commovet, ſed conſolatur, cum indicat eſſe quoſdam civeis imperitos, ſed non multos. nunquam, mihi credite, pop. Rom. hic, qui ſilet, conſulem me feciſſet, ſi veſtro clamore perturbatum iri arbitraretur. Quanto jam levior eſt acclamatio!

quin continetis vocem, indicem ſtultitiæ veſtræ, teſtem paucitatis? Libenter, inquam, confiterer, ſi vere poſſem, aut etiam ſi mihi eſſet integrum, C. Rabirii manu L. Saturninum eſſe occiſum: & id facinus pulcherrimum eſſe arbitrarer. ſed quoniam id facere non poſſum, confitebor id, quod ad laudem minus valebit, ad crimen non minus. Confiteor interficiendi Saturnini cauſſa C. Rabirium arma cepiſſe. quid eſt, Labiene? quam à me graviorem confeſſionem, aut quod in hunc majus crimen exſpectas? niſi vero intereſſe aliquid putas, inter eum, qui hominem occidit, & eum, qui cum telo occidendi hominis cauſſa fuit. Si interfici Saturninum nefas fuit; arma ſumpta eſſe contra Saturninum ſine ſcelere non poſſunt: ſi arma jure ſumpta concedis; interfectum jure concedas neceſſe eſt.

Paucula quædam deeſſe videntur.

Fit S. C. ut C. Marius, L. Valerius, conſules, adhiberent tribunos plebis, & prætores, quos eis videretur: operamque darent, ut imperium populi Rom. majeſtaſque conſervaretur. adhibent omneis tribunos plebis, præter Saturninum, præter Glauciam: qui remp. ſalvam eſſe vellent, arma capere, & ſe ſequi jubent. Parent omnes. ex ædificiis, armamentariiſque publicis arma pop. Romano, C. Mario conſule diſtribuente, dantur. Hic jam, ut omittam cætera, de te ipſo, Labiene, quæro: cum Saturninus Capitolium teneret armatus, eſſet una C. Glaucia, C. Saufeius, etiam ille ex compedibus, atque ergaſtulo Gracchus: addam (quoniam ita vis) eodem Q. Labienum patruum

Digitized by Google

trumm tuum: in foro autem C. Marius, & L. Valerius Flaccus *coss.* poſt cunctus ſenatus, atque ille ſenatus, quem etiam vos ipſi, qui hos P. conſcriptos, qui nunc ſunt, in invidiam vocatis, quo facilius de hoc ſenatu detrahere poſſitis, laudare conſuevistis: cum equeſter ordo (at quorum equitum Roman. dii immortales! patrum noſtrorum atque ejus ætatis, quæ tum magnam partem reipubl. atque omnem dignitatem judiciorum tenebat) cum omnes omnium ordinum homines, qui in ſalute reipubl. ſalutem ſuam repoſitam eſſe arbitrabantur, arma cepiſſent: quid tandem C. Rabirio faciendum fuit? De te ipſo, inquam, Labiene, quæro: cum ad arma conſules ex S. C. vocaviſſent: cum armatus M. Æmilius, princeps ſenatus, in comitio conſtitiſſet: qui, cum ingredi vix poſſet, non ad inſequendum ſibi tarditatem pedum, ſed ad fugiendum impedimento fore putabat: cum denique Q. Scævola confectus ſenectute, præpeditus morbo, mancus & membris omnibus captus ac debilis, haſtili nixus & animi vim, & infirmitatem corporis oſtenderet, cum L. Metellus, Ser. Galba, C. Serranus, P. Rutilius, C. Fimbria, Q. Catulus, omneſque qui tum erant conſulares, pro ſalute communi arma cepiſſent: cum omnes prætores, cuncta nobilitas, ac juventus accurreret, C. & L. Domitius, L. Craſſus, Q. Mucius, C. Claudius, M. Druſus: cum omnes Octavii, Metelli, Iulii, Caſſii, Catones, Pompeji: cum L. Philippus, L. Scipio, cum M. Lepidus, cum D. Brutus, cum hic ipſe P. Servilius, quo tu imperatore, Labiene, meruiſti: cum hic Q. Catulus admodum tum adoleſcens,

 ſcens,

Digitized by Google

ſcens, cum hic C. Curio, cum denique omnes clariſſimi viri cum conſulibus eſſent: quid tandem C. Rabirium facere convenit? utrum incluſum, atque abditum latere in occulto, atque ignaviam ſuam tenebrarum, ac parietum cuſtodiis tegere? an in Capitolium pergere, atque ibi ſe cum tuo patruo, & cæteris ad mortem propter vitæ turpitudinem confugientibus congregare? an cum Mario, Scauro, Catulo, Metello, Scævola, cum bonis denique omnibus coire non modo ſalutis, verum etiam periculi ſocietatem? Tu denique, Labiene, quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignaviæ ratio te in fugam, atque in latebras impelleret: improbitas, & furor Lucii Saturnini in Capitolium arceſſeret: conſules ad patriæ ſalutem, ac libertatem vocarent: quam tandem auctoritatem, quam vocem, cujus ſectam ſequi, cujus imperio parere potiſſimum velles? Patruus, inquit, meus cum Saturnino fuit. Quid pater? quicum? quid propinqui veſtri, equites Romani? quid omnis præfectura, regio, vicinitas veſtra? quid ager Picenus univerſus, utrum tribunitium furorem, an conſularem auctoritatem ſecutus eſt? Equidem hoc affirmo, quod tu nunc de tuo patruo prædicas, neminem umquam adhuc de ſeſe eſſe confeſſum. nemo eſt, inquam, inventus tam profligatus, tam perditus, tam ab omni non modo honeſtate, ſed etiam ſimulatione honeſtatis relictus, qui ſe in Capitolio fuiſſe cum Saturnino fateretur. At fuit veſter patruus. fuerit: & fuerit nulla deſperatione rerum ſuarum, nullis domeſticis vulneribus coactus: induxerit eum L. Saturnini familiaritas, ut amicitiam patriæ

Digitized by Google

patriæ præponeret: idcircone oportuit C. Rabirium deſciſcere à republica? non comparere in illa armata multitudine bonorum? Conſulum voci, atque imperio non obedire? Atqui videmus, hæc in rerum natura tria fuiſſe, ut aut cum Saturnino eſſet, aut cum bonis, aut lateret. Latere, mortis erat inſtar turpiſſimæ: cum Saturnino eſſe, furoris, & ſceleris: virtus, & honeſtas, & pudor cum conſulibus eſſe cogebat. Hoc tu igitur in crimen vocas, quod cum iis fuerit C. Rabirius, quos amentiſſimus fuiſſet, ſi oppugnaſſet; turpiſſimus, ſi reliquiſſet. At C. Decianus, de quo tu ſæpe commemoras, quia, cum hominem omnibus inſignem notis turpitudinis, P. Furium, accuſaret ſummo ſtudio bonorum omnium, queri eſt auſus in concione de morte Saturnini, condemnatus eſt: & Sextius Titius, quod habuit imaginem L. Saturnini domi ſuæ, condemnatus eſt. Statuerunt equites Romani illo judicio, improbum civem eſſe, & non retinendum in civitate, qui hominis hoſtilem in modum ſeditioſi imagine aut mortem ejus honeſtaret, aut deſideria imperitorum miſericordia commoveret, aut ſuam ſignificaret imitandæ improbitatis voluntatem. Itaque mihi mirum videtur, unde hanc tu, Labiene, imaginem, quam habes, inveneris. nam Sex. Titio damnato, qui iſtam habere auderet inventus eſt nemo. Quod tu ſi audiſſes, aut ſi per ætatem ſcire potuiſſes; numquam profecto iſtam imaginem, quæ domi poſita peſtem, atque exſilium Sex. Titio attuliſſet, in roſtra, atque in concionem attuliſſes, nec tuas umquam rationes ad eos ſcopulos appuliſſes, ad quos Sex. Titii afflictam navem,

& in quibus C. Deciani naufragium fortunarum videres. Sed in his rebus omnibus imprudentia laberis: cauſſam enim ſuſcepiſti antiquiorem memoria tua: quæ cauſſa ante mortua eſt, quam tu natus eſſes. qua in cauſſa tute profecto fuiſſes, ſi per ætatem eſſe potuiſſes, eam cauſſam in judicium vocas. An non intelligis, primum quos homines, & qualeis viros mortuos ſummi ſceleris arguas? deinde quot ex iis, qui vivunt, eodem crimine in ſummum capitis periculum arceſſas? Nam ſi C. Rabirius fraudem capitalem admiſit, quod arma contra L. Saturninum tulit; huic quidem afferret aliquam deprecationem periculi ætas illa, qua tum fuit: Q. vero Catulum patrem hujus, in quo ſumma ſapientia, eximia virtus, ſingularis humanitas fuit: M. Scaurum, illa gravitate, illo conſilio, illa prudentia, duos Mucios, L. Craſſum, M. Antonium, qui tum extra urbem cum præſidio fuit, quorum in hac civitate longe maxima conſilia atque ingenia fuerunt: cæteros pari dignitate præditos, cuſtodes, gubernatoreſque reipubl. quemadmodum mortuos defendemus? Quid de illis honeſtiſſimis viris, atque optimis civibus, equitibus Rom. dicemus, qui tum una cum ſenatu ſalutem reipub. defenderunt? quid de tribunis ærariis, cæterorumque ordinum omnium hominibus, qui tum arma pro communi libertate ceperunt? Sed quid ego de iis omnibus, qui conſulari imperio paruerunt, loquor? de ipſorum coss. fama quid futurum eſt? L. Flaccum hominem cum ſemper in republ. tum in magiſtratibus gerendis, in ſacerdotio, cæremoniiſque quibus præerat, diligentiſſimum, nefarii

rii ſceleris, ac parricidii mortuum condemnabimus? adjungemus ad hanc labem, ignominiamque mortis, etiam C. Marii nomen? C. Marium, quem vere patrem patriæ, parentem, inquam, veſtræ libertatis atque hujuſce reip. poſſumus dicere, ſceleris ac parricidii nefarii mortuum condemnabimus? Etenim ſi C. Rabirio, quod iit ad arma, crucem T. Labienus in campo Martio defigendam putavit: quod tandem excogitabitur in eum ſupplicium, qui vocavit? Ac ſi fides Saturnino data eſt, quod abs te ſæpiſſime dicitur; non eam C Rabirius, ſed C. Marius dedit: idemque violavit, ſi in fide non ſtetit. Quæ fides, Labiene, qui potuit ſine ſenatuſconſulto dari? adeone hoſpes hujuſce urbis, adeone ignarus es diſciplinæ, conſuetudiniſque noſtræ, ut hæc neſcias? ut peregrinari in aliena civitate, non in tua magiſtratum gerere videare? Quid jam iſta C. Mario, inquit, nocere poſſunt, quoniam ſenſu, & vita caret? Itane vero? tantis in laboribus C. Marius, periculiſque vixiſſet, ſi nihil longius quam vitæ termini poſtulabant, ſpe atque animo de ſe, & gloria ſua cogitaſſet? At, credo, cum innumerabileis hoſtium copias in Italis fudiſſet, atque obſidione rempub. liberaſſet, omnia ſua ſecum una moritura arbitrabatur. non eſt ita, Quirites: neque quiſquam noſtrum in reipub. periculis cum laude ac virtute verſatur, quin ſpe poſteritatis, fructuque ducatur. Itaque cum multi aliis de cauſſis virorum bonorum mentes divinæ mihi, atque æternæ videntur eſſe, tum maxime quod optimi, & ſapientiſſimi cujuſque animus ita præſentit in poſterum, ut nihil, niſi ſempiternum ſpectare videatur.

Digitized by Google

Quapropter equidem & C. Marii, & cæterorum virorum ſapientiſſimorum, ac fortiſſimorum civium menteis, quæ mihi videntur ex hominum vita ad deorum religionem, & ſanctimoniam demigraſſe, teſtor, me pro illorum fama, gloria, memoria, non ſecus ac pro patriis fanis, atque delubris propugnandum putare: ac ſi pro illorum laude mihi arma capienda eſſent, non minus ſtrenue caperem, quam illi pro communi ſalute ceperunt. Etenim, Quirites, exiguum nobis vitæ curriculum natura circumſcripſit, immenſum gloriæ. Quare ſi eos, qui jam de vita deceſſerunt, ornabimus; juſtiorem nobis mortis conditionem relinquemus. Sed ſi illos, Labiene, quos jam videre non poſſumus, negligis; ne his quidem, quos vides, conſuli putas oportere? neminem eſſe dico ex iis omnibus, qui illo die Romæ fuerint, quem tu diem in judicium vocas, pubeſque tum fuerit, quin arma ceperit, quin conſules ſecutus ſit. omnes ii, quorum tu ex ætate conjecturam facere potes, quid tum fecerint, abs te rei capitis, C. Rabirii nomine, citantur. At occidit Saturninum Rabirius. utinam feciſſet. non ſupplicium deprecarer, ſed præmium poſtularem. Etenim ſi Scævæ, ſervo Q. Crotonis qui occidit L. Saturninum, libertas data eſt; quod equiti Rom. præmium dari par fuiſſet? & ſi C. Marius, quod fiſtulas, quibus aqua ſuppeditabatur Iovis Optimi Maximi templis ac ſedibus, præcidi imperarat, quod in clivo Capitolino improborum civium

Deſunt, ut videtur, non pauca.

Digitized by Google

IN L. CATILINAM I, habita in Senatu.

ORATIO XIX.

QVouſque tandem abutere, Catilina, patientia noſtra? quamdiu etiam furor iſte tuus nos eludet? quem ad finem ſeſe effrenata jactabit audacia? nihilne te nocturnum præſidium palatii, nihil urbis vigilæ, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum omnium, nihil hic munitiſſimus habendi ſenatus locus, nihil horum mora vultuſque moverunt? patere tua conſilia non ſentis? conſtrictam jam omnium horum conſcientia teneri conjurationem tuam non vides? quid proxima, quid ſuperiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid conſilii ceperis, quem noſtrum ignorare arbitraris? O tempora! ô mores! Senatus hoc intelligit, conſul videt, hic tamen vivit. vivit? imo vero etiam in ſenatum venit: fit publici conſilii particeps: notat, & deſignat oculis ad cædem unumquemque noſtrum. Nos autem viri fortes ſatisfacere reipublicæ videmur, ſi iſtius furorem, ac tela vitemus. Ad mortem te, Catilina, duci juſſu conſulis jampridem oportebat: in te conferri peſtem iſtam, quam tu in nos omneis jamdiu machinaris. An vero vir ampliſſimus, P. Scipio, pontifex maximus, Tib. Gracchum mediocriter labefactantem ſtatum reipublicæ privatus interfecit: Catilinam vero orbem terræ cæde, atque incendiis vaſtare cupientem nos conſules perferemus? nam illa nimis anti-

Digitized by Google

qua prætereo, quod Q. Servilius Ahala Sp. Melium novis rebus ſtudentem manu ſua occidit. Fuit, fuit iſta quondam in hac republica virtus, ut viri fortes acrioribus ſuppliciis civem perniciosſum, quam acerbiſſimum hoſtem coërcerent. Habemus enim ſenatuſconſultum in te, Catilina, vehemens, & grave: non deeſt reipublicæ conſilium, neque auctoritas hujus ordinis: nos, nos, dico aperte, conſules deſumus. Decrevit quondam ſenatus, ut L. Opimius, cos. videret, ne quid reſpublica detrimenti caperet. nox nulla interceſſit; interfectus eſt propter quaſdam ſeditionum ſuſpiciones C. Gracchus, clariſſimo patre natus, avis, majoribus: occiſus eſt cum liberis M. Fulvius, conſularis. Simili ſenatuſconſulto, C. Mario & L. Valerio, coss. permiſſa eſt reſpub. num unum diem poſtea L. Saturninum tribunum pleb. & C. Servilium mors à reipubl. pœna remorata eſt? At nos vigeſimum jam diem patimur hebeſcere aciem horum auctoritatis. habemus enim hujuſmodi ſenatuſconſultum, verumtamen incluſum in tabulis, tamquam gladium in vagina reconditum: quo ex ſenatuſconſulto confeſtim interfectum te eſſe, Catilina, convenit. Vivis: & vivis non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam. Cupio, P. C. me eſſe clementem, cupio in tantis reipublicæ periculis non diſſolutum videri: ſed jam me ipſum inertiæ nequitiæque condemno. Caſtra ſunt in Italia contra rempubl. in Etruriæ faucibus collocata: creſcit in dies ſingulos hoſtium numerus: eorum autem imperatorem caſtrorum, ducemque hoſtium intra mœnia, atque adeo in ſenatu videmus, inte-
ſtinam

Digitized by Google

ſtinam aliquam quotidie perniciem reipublicæ molientem. Si te jam Catilina, comprehendi, ſi interfici juſſero; credo, erit verendum mihi, ne non hoc potius omnes boni ſerius à me, quam quiſquam crudelius factum eſſe dicat. Verum ego hoc, quod jampridem factum eſſe oportuit, certa de cauſſa nondum adducor, ut faciam. tum denique interficiam te, cum jam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui ſimilis inveniri poterit, qui id non jure factum eſſe fateatur. Quamdiu quiſquam erit qui te defendere audeat, vives: & vives ita, ut nunc vivis, multis meis, & firmis præſidiis obſeſſus, ne commovere te contra rempublicam poſſis. multorum te etiam oculi, & aures non ſentientem, ſicut adhuc fecerunt, ſpeculabuntur, atque cuſtodient. Etenim quid eſt, Catilina, quod jam amplius exſpectes, ſi neque nox tenebris obſcurare cœtus nefarios, nec privata domus parietibus continere vocem conjurationis tuæ poteſt? ſi illuſtrantur, ſi erumpunt omnia? muta jam iſtam mentem: mihi crede: obliviſcere cædis, atque incendiorum. teneris undique: luce ſunt clariora nobis tua conſilia omnia: quæ etiam mecum licet recognoſcas. Meminiſtine me ante diem XII kalend. Novemb. dicere in ſenatu, certo die fore in armis, qui dies futurus eſſet ante diem VIII kal. Novembris, C. Manlium audaciæ ſatellitem, atque adminiſtrum tuæ? num me fefellit, Catilina, non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, verum, id quod multo magis eſt admirandum, dies? Dixi ego idem in ſenatu, cædem te optimatum contuliſſe in ante diem V kal. Novembris, tum, cum multi principes civitatis

Roma,

Roma, non tam ſui conſervandi, quam tuorum conſiliorum reprimendorum cauſſa profugerunt. num inficiari potes, te illo ipſo die meis præſidiis, mea diligentia circumcluſum, commovere te contra rempublicam non potuiſſe? cum tu diſceſſu cæterorum, noſtra tamen, qui remanſiſſemus, cæde contentum te eſſe dicebas? Quid? cum te Præneſte kalend. ipſis Novemb. occupaturum nocturno impetu eſſe confideres, ſenſiſtine illam coloniam meo juſſu, meis præſidiis, cuſtodiis, vigiliiſque eſſe munitam? nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, ſed etiam videam, planeque ſentiam. Recognoſce tandem mecum illam ſuperiorem noctem. jam intelliges multo me vigilare acrius ad ſalutem, quam te ad perniciem reipublicæ. Dico te priori nocte veniſſe inter falcarios (non agam obſcure) in M. Leccæ domum: conveniſſe eodem complureis ejuſdem amentiæ, ſceleriſque ſocios. num negare audes? quid taces? convincam, ſi negas. video enim eſſe hic in ſenatu quoſdam, qui tecum una fuere. O dii immortales! ubinam gentium ſumus? quam rempub. habemus? in qua urbe vivimus? hic, hic ſunt, in noſtro numero, P.C. in hoc orbis terræ ſanctiſſimo graviſſimoque conſilio, qui de meo, noſtrumque omnium interitu, qui de hujus urbis, atque adeo orbis terrarum exitio cogitent. hoſce ego video conſul, & de rep. ſententiam rogo: &, quos ferro trucidari oportebat, eos nondum voce vulnero. Fuiſti igitur apud Leccam ea nocte Catilina: diſtribuiſti parteis Italiæ: ſtatuiſti quo quemque proficiſci placeret: delegiſti quos Romæ relinqueres, quos tecum
edu-

Digitized by Google

educeres: deſcripſiſti urbis parteis ad incendia: confirmaſti, te ipſum jam eſſe exiturum: dixiſti paullulum tibi eſſe etiam tum moræ, quod ego viverem. Reperti ſunt duo equites Romani, qui te iſta cura liberarent, & ſeſe illa ipſa nocte paullo ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur. Hæc ego omnia, vix dum etiam cœtu veſtro dimiſſo, comperi: domum meam majoribus præſidiis munivi, atque firmavi: excluſi eos, quos tu mane ad me ſalutatum miſeras, cum illi ipſi veniſſent, quos ego jam multis viris ad me venturos id temporis eſſe prædixeram. Quæ cum ita ſint, Catilina, perge quo cœpiſti: egredere aliquando ex urbe: patent portæ, proficiſcere: nimium diu te imperatorem illa tua Manliana caſtra deſiderant. educ tecum etiam omneis tuos; ſi minus, quam plurimos: purga urbem: magno me metu liberabis, dummodo inter me, atque te murus interſit. nobiſcum verſari jam diutius non potes: non feram, non patiar, non ſinam. Magna diis immortalibus habenda eſt gratia; atque huic ipſi Iovi Statori, antiquiſſimo cuſtodi hujus urbis, quod hanc tam tetram, tam horribilem, tamque infeſtam reipublicæ peſtem toties jam effugimus. non eſt ſæpius in uno homine ſalus ſumma periclitanda reipublicæ. Quamdiu mihi, conſuli deſignato, Catilina, inſidiatus es, non publico me præſidio, ſed privata diligentia defendi. cum proximis comitiis conſularibus me conſulem in campo, & competitores tuos interficere voluiſti, compreſſi tuos nefarios conatus amicorum præſidio, & copiis, nullo tumultu publice concitato: denique quotieſcumque me petiſti, per

me

me tibi obſtiti: quamquam videbam, perniciem meam cum magna calamitate reipublicæ eſſe conjunctam. Nunc jam aperte rempublicam univerſam petis, templa deorum immortalium, tecta urbis, vitam omnium civium; Italiam denique totam, ad exitium, & vaſtitatem vocas. Quare, quoniam id, quod primum, atque hujus imperii, diſciplinæque majorum proprium eſt, facere non audeo: faciam id, quod eſt ad ſeveritatem lenius, ad communem ſalutem utilius. nam ſi te interfici juſſero, reſidebit in republica reliqua conjuratorum manus: ſin (quod te jamdudum hortor) exieris; exhaurietur ex urbe tuorum comitum, magna, & pernicioſa ſentina reipublicæ. Quid eſt, Catilina? num dubitas id, me imperante, facere, quod jam tua ſponte faciebas? exire ex urbe conſul hoſtem jubet: interrogas me, num in exſilium? non jubeo: ſed, ſi me conſulis, ſuadeo. Quid enim, Catilina, eſt, quod te tam in hac urbe delectare poſſit, in qua nemo eſt extra iſtam conjurationem perditorum hominum, qui te non metuat, nemo, qui te non oderit? Quæ nota domeſticæ turpitudinis non inuſta vitæ tuæ eſt? quod privatarum rerum dedecus, non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus umquam tuis, quod flagitium à toto corpore abfuit? cui tu adoleſcentulo, quem corruptelarum illecebris irretiſſes, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætuliſti? quid vero? nuper, cum morte ſuperioris uxoris, novis nuptiis domum vacuam feciſſes, nonne etiam alio incredibili ſcelere hoc ſcelus cumulaſti? quod ego prætermitto, & facile patior ſileri, ne in hac

Digitized by Google

hac civitate tanti facinoris immanitas aut extitiſſe, aut non vindicata eſſe videatur. Prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omneis impendere tibi proximis idibus ſenties. ad illa venio, quæ non ad privatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domeſticam tuam difficultatem ac turpitudinem, ſed ad ſummam reipublicæ, atque ad omnium noſtrum vitam ſalutemque pertinent. Poteſtne tibi hujus vitæ hæc lux, Catilina, aut hujus cœli ſpiritus eſſe jucundus, cum ſcias horum eſſe neminem, qui neſciat te pridie kal. Ianuar, Lepido, & Tullo coss. ſtetiſſe in comitio cum telo? manum, conſulum, & principum civitatis interficiendorum cauſſa, paraviſſe? ſceleri, ac furori tuo non mentem aliquam, aut timorem tuum, ſed fortunam reipublicæ obſtitiſſe? Ac jam illa omitto: neque enim ſunt aut obſcura, aut non multo poſtea commiſſa. quoties tu me deſignatum, quoties me conſulem interficere conatus es? quot ego tuas petitiones ita conjectas, ut vitari poſſe non viderentur, parva quadam declinatione, &, ut ajunt, corpore effugi? nihil agis, nihil aſſequeris, nihil moliris, quod mihi latere valeat in tempore: neque tamen conari, ac velle deſiſtis. Quoties jam, quoties jam tibi extorta eſt ſica iſta de manibus? quoties vero excidit caſu aliquo, & elapſa eſt? tamen ea carere diutius non potes: quæ quidem quibus abs te initiata ſacris ac devota ſit, neſcio, quod eam neceſſe putas conſulis in corpore defigere. Nunc vero, quæ tua eſt iſta vita? ſic enim jam tecum loquar, non ut odio permotus eſſe videar, quo debeo, ſed ut miſericordia, quæ tibi nulla debetur. Veniſti paulo ante

in

in ſenatum. quis te ex hac tanta frequentia, ex tot tuis amicis, ac neceſſariis ſalutavit? ſi hoc poſt hominum memoriam contigit nemini, vocis exſpectas contumeliam, cum ſis graviſſimo judicio taciturnitatis oppreſſus? Quid, quod adventu tuo iſta ſubſellia vacua facta ſunt? quid, quod omnes conſulares, qui tibi perſæpe ad cædem conſtituti fuerunt, ſimulatque aſſediſti, partem iſtam ſubſelliorum nudam, atque inanem reliquerunt? Quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? ſervi, mehercle, mei, ſi me iſto pacto metuerent, ut te metuunt omnes cives tui, domum meam relinquendam putarem: tu tibi urbem non arbitraris? &, ſi me meis civibus injuria ſuſpectum tam graviter, atque infenſum viderem; carere me aſpectu civium, quam infeſtis oculis omnium conſpici mallem: tu cum conſcientia ſcelerum tuorum agnoſcas odium omnium juſtum, & jam tibi diu debitum, dubitas, quorum menteis, ſenſuſque vulneras, eorum aſpectum præſentiamque vitare? Si te parentes timerent, atque odiſſent tui, neque eos ulla ratione placare poſſes; ut opinor, ab eorum oculis aliquo concederes: nunc te patria, quæ communis eſt omnium noſtrum parens, odit ac metuit, & jamdiu de te nihil judicat, niſi de parricidio ſuo, cogitare. hujus tu neque auctoritatem verebere, neque judicium ſequere, neque vim pertimeſces? quæ tecum, Catilina, ſic agit, & quodammodo tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus exſtitit, niſi per te: nullum flagitium ſine te: tibi uni multorum civium neces, tibi vexatio, direptioque ſociorum impunita fuit, ac libera: tu non ſolum ad negligendas

Digitized by Google

das leges & quæſtiones, verum etiam ad evertendas, perfringendaſque valuiſti. Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tuli: nunc vero, me totum eſſe in metu propter te unum, quidquid increpuerit, Catilinam timeri, nullum videri contra me conſilium iniri poſſe, quod à tuo ſcelere abhorreat, non eſt ferendum. Quamobrem diſcede, atque hunc mihi timorem eripe: ſi verus, ne opprimar; ſin falſus, ut tandem aliquando timere deſinam. Hæc ſi tecum, ut dixi, patria loquatur, nonne impetrare debeat, etiamſi vim adhibere non poſſit? Quid, quod tu te ipſe in cuſtodiam dediſti? quid, quod vitandæ ſuſpicionis cauſſa, apud M. Lepidum te habitare velle dixiſti? à quo non receptus; etiam ad me venire auſus es, atque ut domi meæ te aſſervarem rogaſti. Cum à me quoque id reſponſum tuliſſes, me nullo modo poſſe iiſdem parietibus tuto eſſe tecum, qui magno in periculo eſſem, quod iiſdem mœnibus contineremur; ad Q. Metellum prætorem veniſti, à quo repudiatus, ad ſodalem tuum, virum optimum, M. Marcellum, demigraſti: quem tu videlicet & ad cuſtodiendum te diligentiſſimum, & ad ſuſpicandum ſagaciſſimum, & ad vindicandum fortiſſimum fore putaſti. Sed quam longe videtur à carcere atque à vinculis abeſſe debere, qui ſeipſum jam dignum cuſtodia judicaverit? Quæ cum ita ſint, Catilina, dubitas, ſi hic emori æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & vitam iſtam multis ſuppliciis juſtis debitiſque ereptam, fugæ ſolicitudinique mandare? Refer, inquis, ad ſenatum (id enim poſtulas) &, ſi hic ordo ſibi placere decreverit, te ire in exſilium, obtem-

obtemperaturum te eſſe dicis. Non referam id, quod abhorret à meis moribus: & tamen faciam, ut intelligas quid hi de te ſentiant. Egredere ex urbe, Catilina; libera rempubl. metu: in exſilium, ſi hanc vocem exſpectas proficiſcere, quid eſt, Catilina? ecquid attendis, ecquid animadvertis horum ſilentium? patiuntur: tacent. quid exſpectas auctoritatem loquentium, quorum voluntatem tacitorum perſpicis? At ſi hoc idem huic adoleſcenti optimo, P. Sextio, ſi fortiſſimo viro M. Marcello dixiſſem, jam mihi conſuli hoc ipſo in templo jure optimo ſenatus vim, & manus intuliſſet: de te autem Catilina, cum quieſcunt, probant: cum patiuntur, decernunt: cum tacent, clamant. neque hi ſolum, quorum tibi auctoritas eſt videlicet cara, vita viliſſima: ſed etiam illi equites Rom. honeſtiſſimi, atque optimi viri, cæterique fortiſſimi cives, qui circumſtant ſenatum: quorum tu & frequentiam videre, & ſtudia perſpicere, & voces paullo ante exaudire potuiſti. quorum ego vix abs te jamdiu manus, ac tela contineo, eoſdem facile adducam, ut te hæc, quæ jampridem vaſtare ſtudes, relinquentem uſque ad portas proſequantur. Quamquam quid loquor? te ut ulla res frangat? tu ut umquam te corrigas? tu ut ullam fugam meditere? tu ullum ut exilium cogites? utinam tibi iſtam mentem dii immortales darent! tametſi video, ſi mea voce perterritus ire in exſilium animum induxeris, quanta tempeſtas invidiæ nobis, ſi minus in præſens tempus, recenti memoria ſcelerum tuorum, at in poſteritatem impendeat. Sed eſt mihi tanti, dummodo iſta tua privata ſit calamitas, & à reipub.

Digitized by Google

reipub. periculis ſejungatur. Sed ut vitiis tuis commoveare, ut legum pœnas pertimeſcas, ut temporibus reipub. concedas, non eſt poſtulandum. neque enim, Catilina, is es, ut te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore revocarit. Quamobrem, ut ſæpe jam dixi, proficiſcere: ac, ſi mihi inimico, ut prædicas, tuo conflare vis invidiam, recta perge in exſilium: vix feram ſermones hominum, ſi id feceris: vix molem iſtius invidiæ, ſi in exſilium ieris juſſu conſulis, ſuſtinebo. ſin autem ſervire meæ laudi, & gloriæ mavis, egredere cum importuna ſceleratorum manu: confer te ad Manlium, concita perditos civeis, ſecerne te à bonis, infer patriæ bellum, exſulta impio latrocinio: ut à me non ejectus ad alienos, ſed invitatus ad tuos iſſe videaris. Quamquam quid ego te invitem, à quo jam ſciam eſſe præmiſſos, qui tibi ad Forum Aurelium præſtolarentur armati? ſciam pactam & conſtitutam eſſe cum Manlio diem? à quo etiam aquilam illam argenteam, quam tibi ac tuis omnibus perniciosam eſſe confido, & funeſtam futuram, cui domi tuæ ſacrarium ſcelerum tuorum conſtitutum fuit, ſciam eſſe præmiſſam? Tu ut illa diutius carere poſſis, quam venerari ad cædem proficiſcens ſolebas? à cujus altaribus ſæpe iſtam dextram impiam ad necem civium tranſtuliſti? Ibis tandem aliquando, quo te jam pridem tua iſta cupiditas effrenata ac furioſa rapiebat. neque enim tibi hæc res affert dolorem, ſed quandam incredibilem voluptatem, ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna ſervavit. numquam tu non modo otium, ſed ne bellum

qui-

quidem, niſi nefarium, concupiſti. nactus es ex perditis, atque ab omni non modo fortuna, verum etiam ſpe derelictis, conflatam improborum manum. hic tu qua lætitia perfruere? quibus gaudiis exſultabis? quanta in voluptate bacchabere? cum in tanto numero tuorum neque audies virum bonum quemquam, neque videbis? Ad hujus vitæ ſtudium meditati illi ſunt, qui feruntur, labores tui: jacere humi non modo ad obſidendum ſtuprum, verum etiam ad facinus obeundum: vigilare non ſolum ad inſidiandum ſomno maritorum, verum etiam bonis occiſorum. Habes ubi oſtentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium, quibus te brevi tempore confectum eſſe ſenties. Tantum profeci tum, cum te à conſulatu repuli, ut exſul potius tentare, quam conſul vexare remp. poſſes: atque ut id, quod eſſet à te ſcelerate ſuſceptum, latrocinium potius, quam bellum nominaretur. Nunc ut à me, P. C. quandam prope juſtam patriæ querimoniam deteſter ac deprecer; percipite, quæſo, diligenter quæ dicam, & ea penitus animis veſtris mentibuſque mandate. Etenim ſi mecum patria, quæ mihi vita mea multo eſt carior, ſi cuncta Italia, ſi omnis reſpub. loquatur: M. Tulli, quid agis? tune eum, quem eſſe hoſtem comperiſti, quem ducem belli futurum vides, quem exſpectari imperatorem in caſtris hoſtium ſentis, auctorem ſceleris, principem conjurationis, evocatorem ſervorum & civium perditorum, exire patieris, ut abs te non emiſſus ex urbe, ſed immiſſus in urbem eſſe videatur? nonne hunc in vincula duci, non ad mortem rapi, non ſummo

ſuppli-

Digitized by Google

ſupplicio mactari imperabis? Quid tandem impedit te? mosne majorum? at perſæpe etiam privati in hac republ. perniciosos civeis morte multarunt. an leges, quæ de civium Romanorum ſupplicio rogatæ ſunt? at nunquam in hac urbe ii, qui à repub. defecerunt, civium jura tenuerunt. an invidiam poſteritatis times? præclaram vero populo Rom. refers gratiam, qui te hominem per te cognitum, nulla commendatione majorum, tam mature ad ſummum imperium per omneis honorum gradus extulit, ſi propter invidiam, aut alicujus periculi metum, ſalutem civium tuorum negligis. Sed ſi quis eſt invidiæ metus, num eſt vehementius ſeveritatis ac fortitudinis invidia, quam inertiæ, ac nequitiæ pertimeſcenda? An cum bello vaſtabitur Italia, vexabuntur urbes, tecta ardebunt, tum te non exiſtimas invidiæ incendio conflagraturum? His ergo ſanctiſſimis reipubl. vocibus & eorum hominum, qui idem ſentiunt, mentibus pauca reſpondebo. Ego, ſi hoc optimum factu judicarem, P. C. Catilinam morte multari, unius uſuram horæ gladiatori iſti ad vivendum non dediſſem. etenim ſi ſummi viri, & clariſſimi cives, Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & ſuperiorum complurium ſanguine non modo ſe non contaminarunt, ſed etiam honeſtarunt, certe verendum mihi non erat, ne quid, hoc parricida civium interfecto, invidiæ mihi in poſteritatem redundaret. Quod ſi ea mihi maxime impenderet; tamen hoc animo ſemper fui, ut invidiam virtute partam, gloriam, non invidiam putarem. Quamquam nonnulli ſunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminent, non videant;

Digitized by Google

aut ea quæ vident, diſſimulent: qui ſpem Catilinæ mollibus ſententiis aluerunt, conjurationemque naſcentem non credendo corroboraverunt: quorum auctoritatem ſecuti multi, non ſolum improbi, verum etiam imperiti, ſi in hunc animadvertiſſem, crudeliter & regie factum eſſe dicerent. Nunc intelligo, ſi iſte, quo intendit, in Manliana caſtra pervenerit, neminem tam ſtultum fore, qui non videat conjurationem eſſe factam: neminem tam improbum, qui non fateatur. Hoc autem uno interfecto, intelligo hanc reip. peſtem paullisper reprimi, non in perpetuum comprimi poſſe. Quod ſi ſe ejecerit, ſecumque ſuos eduxerit, & eodem cæteros undique collectos naufragos aggregaverit, exſtinguetur, atque delebitur, non modo hæc tam adulta reip. peſtis, verum etiam ſtirps, ac ſemen malorum omnium. Etenim jamdiu, P. C. in his periculis conjurationis, inſidiiſque verſamur: ſed neſcio quo pacto omnium ſcelerum, ac veteris furoris & audaciæ maturitas in noſtri conſulatus tempus erupit. Quod ſi ex tanto latrocinio iſte unus tolletur: videbimur fortaſſe ad breve quoddam tempus cura, & metu eſſe relevati: periculum autem reſidebit & erit incluſum penitus in venis, atque in viſceribus reipublicæ. Vt ſæpe homines ægri morbo gravi, cum æſtu, febrique jactantur, ſi aquam gelidam biberint, primo relevari videntur, deinde multo gravius vehementiuſque afflictantur: ſic hic morbus, qui eſt in republica relevatus iſtius pœna, vehementius vivis reliquis ingraveſcet. Quare, P.C. ſecedant improbi, ſecernant ſe à bonis, unum in locum congregentur, muro denique, id quod

ſæpe

ſæpe jam dixi, ſecernantur à nobis: deſinant inſidiari domi ſuæ conſuli, circumſtare tribunal prætoris urbani, obſidere cum gladiis curiam, malleolos & faceis ad incendendam urbem comparare: ſit denique inſcriptum in fronte uniuſcujuſque civis, quid de repub. ſentiat. Polliceor vobis hoc, P.C. tantam in nobis coss. fore diligentiam, tantam in vobis auctoritatem, tantam in equitibus Rom. virtutem, tantam in omibus bonis conſenſionem, ut Catilinæ profectione omnia patefacta, illuſtrata, oppreſſa, vindicata eſſe videatis. Hiſce omnibus, Catilina, cum ſumma reip. ſalute, & cum tua peſte ac pernicie, cumque eorum exitio, qui ſe tecum omni ſcelere, parricidioque junxerunt, proficiſcere ad impium bellum, ac nefarium. Tum tu, Iupiter, qui iiſdem, quibus hæc urbs, auſpiciis à Romulo es conſtitutus, quem Statorem hujus urbis, atque imperii vere nominamus, hunc, & hujus ſocios à tuis aris, cæteriſque templis, & tectis, urbis, ac mœnibus, à vita, fortuniſque civium omnium acerbis: & omneis inimicos bonorum, hoſteis patriæ, latrones Italiæ, ſcelerum fœdere inter ſe ac nefaria ſocietate conjunctos, æternis ſuppliciis vivos, mortuoſque mactabis.

IN L. CATILINAM II, ad Quirites.

ORATIO XX.

TAndem aliquando, Quirites, L. Catilinam furentem audacia, ſcelus anhelantem, peſtem patriæ nefarie molientem,

Digitized by Google

vobis atque huic urbi ferrum flammamque minitantem, ex urbe vel ejecimus, vel emiſimus, vel ipſum egredientem verbis proſecuti ſumus. abiit, exceſſit, evaſit, erupit. nulla jam pernicies à monſtro illo, atque prodigio mœnibus ipſis intra mœnia comparabitur. Atque hunc quidem unum hujus belli domeſtici ducem ſine controverſia vicimus. non enim jam inter latera noſtra ſica illa verſabitur: non in campo, non in foro, non in curia, non denique intra domeſticos parietes pertimeſcemus. loco ille motus eſt, cum eſt ex urbe depulſus: palam jam cum hoſte, nullo impediente, bellum juſtum geremus. Sine dubio perdidimus hominem, magnificeque vicimus cum illum ex occultis inſidiis in apertum latrocinium conjecimus. Quod vero non cruentum mucronem, ut voluit, extulit, quod vivis nobis egreſſus eſt, quod ferrum de manibus extorſimus, quod incolumeis cives, quod ſtantem urbem reliquit; quanto tandem illum mœrore afflictum eſſe & profligatum putatis? Jacet ille nunc proſtratus, Quirites, & ſe perculſum, atque abjectum eſſe ſentit, & retorquet oculos profecto ſæpe ad hanc urbem, quam ex ſuis faucibus ereptam eſſe luget: quæ quidem lætari mihi videtur, quod tantam peſtem evomuerit, foraſque projecerit. At ſi quis eſt talis, qualeis eſſe omneis oportebat, qui hoc in ipſo, in quo exſultat, & triumphat oratio mea, me vehementer accuſet, quod tam capitalem hoſtem non comprehenderim potius quam emiſerim: non eſt iſta mea culpa, Quirites, ſed temporum. Interemptum eſſe L. Catilinam, & graviſſimo ſupplicio affectum jampridem oportebat: idque

à me

à me & mos majorum, & hujus imperii ſeveritas, & reſpub. poſtulabat. Sed quam multos fuiſſe putatis, qui, quæ ego deferrem, non crederent? quam multos, qui propter ſtultitiam non putarent? quam multos, qui etiam defenderent? quam multos, qui propter improbitatem faverunt? Ac ſi, ſublato illo, depelli à vobis omne periculum judicarem, jampridem ego L. Catilinam non modo invidiæ meæ, verum etiam vitæ periculo ſuſtuliſſem. ſed cum viderem, ne vobis quidem omnibus re etiam tum probata, ſi illum, ut erat meritus, morte multaſſem, fore, ut ejus ſocios invidia oppreſſus perſequi non poſſem: rem huc deduxi, ut tum palam pugnare poſſetis, cum hoſtem aperte videretis. Quem quidem ego hoſtem, Quirites, quam vehementer foris eſſe timendum putem, licet hinc intelligatis, quod illud etiam moleſte fero, quod ex urbe parum comitatus exierit. Vtinam ille omneis ſecum ſuas copias eduxiſſet. Tongillum mihi eduxit, quem amare in prætexta cœperat: Publicium, & Munatium, quorum æs alienum contractum in popinam nullum reip. motum affere poterat, reliquit, quos viros? quanto alieno ære? quam valenteis? quam nobileis? Itaque ego illum exercitum, & Gallicanis legionibus & hoc delectu, quem in agro Piceno & Gallico Q. Metellus habuit, & his copiis, quæ à nobis quotidie comparantur, magnopere contemno; collectum ex ſenibus deſperatis, ex agreſti luxuria, ex ruſticis mendiculis, ex decoctoribus, ex iis, qui vadimonia deſerere, quam illum exercitum maluerunt: quibus ego non modo ſi aciem exercitus noſtri, verum etiam ſi edictum prætoris

oſtendero, concident. Hos, quos video voli-
tare in foro, quos ſtare ad curiam, quos etiam
in ſenatum venire, qui nitent unguentis, qui
fulgent purpura, mallem ſecum ſuos milites
eduxiſſet: qui ſi hic permanent, mementote
non tam exercitum illum eſſe nobis, quam hos,
qui exercitum deſeruerunt, pertimeſcendos.
Atque hoc etiam magis ſunt timendi, quod,
quid cogitent, me ſcire ſentiunt, neque tamen
6 permoventur. Video, cui Apulia ſit attributa,
qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum, qui
Gallicum, qui ſibi has urbanas inſidias cædis,
atque incendiorum depopoſcerit: omnia ſupe-
rioris noctis conſilia ad me perlata eſſe ſen-
tiunt. patefeci in ſenatu heſterno die: Catilina
ipſe pertimuit, profugit: hi quid exſpectant?
næ illi vehementer errant, ſi illam meam pri-
ſtinam lenitatem perpetuam ſperant futuram.
Quod exſpectavi, jam ſum aſſecutus, ut vos
omnes factam eſſe aperte conjurationem con-
tra rempub. videretis. niſi vero ſi quis eſt, qui
Catilinæ ſimileis cum Catilina ſentire non pu-
tet. Non eſt jam lenitati locus, ſeveritatem res
ipſa flagitat. unum etiam nunc concedam:
exeant, proficiſcantur, ne patiantur deſiderio
ſui Catilinam miſerum tabeſcere: demonſtra-
bo iter: Aurelia via profectus eſt: ſi accelerare
7 volent, ad veſperam conſequentur. O fortuna-
tam remp. ſi quidem hanc ſentinam hujus ur-
bis ejecerit! uno mehercule Catilina exhauſto,
relevata mihi & recreata reſp videtur. Quid
enim mali aut ſceleris fingi, aut excogitari po-
teſt, quod non ille conceperit? quis tota Italia
veneficus, quis gladiator, quis latro, quis ſica-
rius, quis parricida, quis teſtamentorum ſubje-
ctor,

ctor, quis circumſcriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor juventutis, quis corruptus, quis perditus inveniri poteſt, qui ſe cum Catilina non familiariſſime vixiſſe fateatur? quæ cædes per hoſce annos ſine illo facta eſt? quod nefarium ſtuprum non per illum? Iam vero quæ tanta in ullo umquam homine juventutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipſe amabat turpiſſime, aliorum amori flagitioſiſſime ſerviebat? aliis fructum libidinum, aliis mortem parentum, non modo impellendo, verum etiam adjuvando pollicebatur. Nunc vero quam ſubito non ſolum ex urbe, verum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? nemo non modo Romæ, ſed nec ullo in angulo totius Italiæ oppreſſus ære alieno fuit, quem non ad hoc incredibile ſceleris fœdus adſciverit. Atque ut ejus diverſa ſtudia in diſſimili ratione perſpicere poſſitis, nemo eſt in ludo gladiatorio paullo ad facinus audacior, qui ſe non intimum Catilinæ eſſe fateatur: nemo in ſcena levior & nequior, qui ſe non ejuſdem prope ſodalem fuiſſe commemoret. Atque idem tamen ſtuprorum, & ſcelerum exercitatione aſſuefactus, frigore, & fame, & ſiti, ac vigiliis perferendis, fortis ab iſtis ſuis ſociis prædicabatur, cum induſtriæ ſubſidia, atque inſtrumenta virtutis in libidinem, audaciamque conſumerentur. Hunc vero ſi ſui fuerint comites ſecuti, ſi ex urbe exierint deſperatorum hominum flagitioſi greges, ô nos beatos! ô rempubl. fortunatam! ô præclaram laudem conſulatus mei! Non enim jam ſunt mediocres hominum libidines, non humanæ audaciæ, ac

tolerandæ: nihil cogitant, niſi cædes, niſi incendia, niſi rapinas: patrimonia ſua profuderunt, fortunas ſuas obligurierunt: res eos jampridem, fides deficere nuper cœpit: eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet. Quod ſi in vino, & alea comeſſationes ſolum, & ſcorta quærerent, eſſent illi quidem deſperandi, ſed tamen eſſent ferendi: hoc vero quis ferre poſſit, inerteis homines fortiſſimis viris inſidiari, ſtultiſſimos prudentiſſimis, ebrioſos ſobriis, dormientes vigilantibus? qui mihi accubantes in conviviis, complexi mulieres impudicas, vino languidi, confecti cibo, ſertis redimiti, unguentis obliti, debilitati ſtupris, eructant ſermonibus ſuis cædem bonorum, atque urbis incendia. quibus ego confido impendere fatum aliquod: & pœnas jamdiu improbitati, nequitiæ, ſceleri, libidini debitas, aut inſtare jam plane, aut certe jam appropinquare. Quos ſi meus conſulatus, quoniam ſanare non poteſt, ſuſtulerit; non breve neſcio quod tempus, ſed multa ſæcula propagarit reipublicæ. nulla eſt enim natio, quam pertimeſcamus; nullus rex; qui bellum populo Romano inferre poſſit: omnia ſunt externa, unius virtute, terra marique pacata: domeſticum bellum manet: intus inſidiæ ſunt: intus incluſum periculum eſt: intus eſt hoſtis: cum luxuria nobis, cum amentia, cum ſcelere certandum eſt. Huic ego me bello ducem profiteor, Quirites: ſuſcipio inimicitias hominum perditorum. quæ ſanari poterunt, quacumque ratione ſanabo: quæ reſecanda erunt, non patiar ad perniciem civitatis manare. Proinde aut exeant, aut quieſcant, aut, ſi & in urbe, & in eadem mente

per-

Digitized by Google

permanent; ea quæ merentur, exſpectent. At etiam ſunt, Quirites, qui dicant à me in exſilium ejectum eſſe Catilinam. quod ego ſi verbo aſſequi poſſem, iſtos ipſos ejicerem, qui hæc loquuntur. homo enim videlicet timidus, & permodeſtus vocem conſulis ferre non potuit: ſimulatque ire in exſilium juſſus eſt, paruit. Quid, quod heſterno die cum domi meæ pœne interfectus eſſem, ſenatum in ædem Iovis Statoris vocavi: rem omnem ad patres conſcriptos detuli? quo cum Catilina veniſſet, quis eum ſenator appellavit? quis ſalutavit? quis denique ita aſpexit ut perditum civem, ac non potius ut importuniſſimum hoſtem? quin etiam principes ejus ordinis partem illam ſubſelliorum, ad quam ille acceſſerat, nudam atque inanem reliquerunt. Hic ego vehemens ille conſul, qui verbo civeis in exilium ejicio, quæſivi à Catilina, an nocturno conventu apud M. Leccam fuiſſet, necne. cum ille homo audaciſſimus, conſcientia convictus, primo reticuiſſet; patefeci cætera: quid ea nocte egiſſet, ubi fuiſſet, quid in proxima conſtituiſſet, quemadmodum eſſet ei ratio totius belli deſcripta, edocui. cum hæſitaret, cum teneretur; quæſivi quid dubitaret eo proficiſci, quo jam pridem pararat: cum arma, cum ſecures, cum faſces, cum tubas, cum ſigna militaria, cum aquilam illam argenteam, cui ille etiam ſacrarium ſcelerum domi ſuæ fecerat, ſcirem eſſe præmiſſam. In exſilium ejiciebam, quem jam ingreſſum eſſe in bellum videbam? Etenim, credo, Manlius iſte, centurio, qui in agro Feſulano caſtra poſuit, bellum populo Romano ſuo nomine indixit: & illa caſtra nunc non Catilinam ducem

exſpectant: & ille ejectus in exſilium, ſe Maſſiliam, ut ajunt, non in hæc caſtra conferet. O conditionem miſeram non modo adminiſtrandæ, verum etiam conſervandæ reipublicæ! nunc ſi L. Catilina conſiliis, laboribus, periculis meis circumcluſus, ac debilitatus, ſubito pertimuerit, ſententiam mutaverit, deſeruerit ſuos, conſilium belli faciundi abjecerit, ex hoc curſu ſceleris, & belli, iter ad fugam, atque exſilium converterit; non ille à me ſpoliatus armis audaciæ, non obſtupefactus, ac perterritus mea diligentia, non de ſpe, conatuque depulſus, ſed indemnatus, innocens in exſilium ejectus à conſule, vi, & minis eſſe dicetur: & erunt, qui illum, ſi hoc fecerit, non improbum, ſed miſerum, me non diligentiſſimum conſulem, ſed crudeliſſimum tyrannum exiſtimari velint. Eſt mihi tanti, Quirites, hujus invidiæ falſæ, atque iniquæ tempeſtatem ſubire, dummodo à vobis hujus horribilis belli, ac nefarii periculum depellatur. Dicatur ſane ejectus eſſe à me, dummodo eat in exſilium. ſed mihi credite, non eſt iturus. Numquam ego à diis immortalibus optabo, Quirites, invidiæ meæ levandæ cauſſa, ut L. Catilinam ducere exercitum hoſtium, atque in armis volitare audiatis: ſed triduo tamen audietis: multoque magis illud timeo, ne mihi ſit invidioſum aliquando, quod illum emiſerim potius, quam quod ejecerim. Sed cum ſint homines qui illum cum profectus ſit, ejectum eſſe dicant iidem, ſi interfectus eſſet, quid dicerent? Quamquam iſti, qui Catilinam Maſſiliam ire dictitant, non tam hoc queruntur, quam verentur. Nemo eſt iſtorum tam miſericors, qui illum non ad Manlium, quam

ad

ad Maſſilienſes ire malit. Ille autem, ſi, mehercules, hoc, quod agit, numquam ante cogitaſſet, tamen latrocinantem ſe interfici mallet, quam exſulem vivere: nunc vero, cum ei nihil adhuc præter ipſius voluntatem, cogitationemque acciderit, niſi quod vivis nobis, Roma profectus eſt; optemus potius, ut eat in exilium, quam queramur. Sed cur tamdiu de uno hoſte loquimur, & de eo hoſte, qui jam fatetur ſe eſſe hoſtem, & quem, quia, quod ſemper volui, murus intereſt, non timeo: de his, qui diſſimulant, qui Romæ remanent, qui nobiſcum ſunt, nihil dicimus? quos quidem ego, ſi ullo modo fieri poſſet, non tam ulciſci ſtudeo, quam ſanare, & ipſos placare reip. neque, id quare fieri non poſſit, ſi me audire voluerint, intelligo. Exponam enim vobis, Quirites, ex quibus generibus hominum iſtæ copiæ comparentur: deinde ſingulis medicinam conſilii, atque orationis meæ, ſi quam potero, afferam. Primum genus eſt eorum, qui magno in ære alieno majores etiam poſſeſſiones habent, quarum amore adducti diſſolvi nullo modo poſſunt. Horum hominum ſpecies eſt honeſtiſſima: ſunt enim locupletes: voluntas vero, & cauſſa impudentiſſima. Tu agris, tu ædificiis, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus, & copioſus ſis, & dubites aliquid de poſſeſſione detrahere, ac fidem acquirere? quid enim exſpectabas? bellum? quid? ergo in vaſtatione omnium, tuas poſſeſſiones ſacroſanctas futuras putas? an tabulas novas? errant, qui iſtas à Catilina exſpectant. meo beneficio tabulæ novæ proferentur, verum auctionariæ. Neque enim iſti, qui poſſeſſiones habent, alia ratione ulla ſalvi eſſe poſſunt.

Quod ſi maturius facere voluiſſent, neque, (id quod ſtultiſſimum eſt) certare cum uſuris fructibus prædiorum, locupletioribus his, & melioribus civibus uteremur. Sed hoſce homines minime puto pertimeſcendos, quod aut deduci de ſententia poſſunt, aut, ſi permanebunt, magis mihi videntur vota facturi contra remp. quam arma laturi. Alterum genus eſt eorum, qui, quamquam premuntur ære alieno, dominationem tamen expetunt: rerum potiri volunt: honores, quos, quieta rep. deſperant, perturbata conſequi ſe poſſe arbitrantur. Quibus hoc præcipiendum videtur, unum ſcilicet & idem, quod cæteris omnibus, ut deſperent ſe id, quod conantur, conſequi poſſe: primum omnium me ipſum vigilare adeſſe, providere reipub. deinde magnos animos eſſe in bonis viris, magnam concordiam, maximam multitudinem: magnas præterea copias militum: deos denique immortaleis huic invicto populo, clariſſimo imperio, pulcherrimæ urbi, contra tantam vim ſceleris præſentis auxilium eſſe laturos. Quod ſi jam ſint id, quod cum ſummo furore cupiunt, adepti; num illi in cinere urbis, & ſanguine civium, quæ mente conſcelerata, ac nefaria concupierunt, ſe conſules, ac dictatores, aut etiam reges ſperant futuros? non vident id ſe cupere, quod ſi adepti fuerint, fugitivo alicui, aut gladiatori concedi ſit neceſſe? Tertium genus eſt ætate jam confectum, exercitatione robuſtum: quo ex genere eſt ipſe Manlius, cui nunc Catilina ſucceſſit. Hi ſunt homines ex his coloniis, quas Feſulis Sulla conſtituit: quas ego univerſas civium eſſe optimorum, & fortiſſimorum virorum ſentio: ſed tamen hi ſunt coloni, qui ſe inſpe-

Digitized by Google

inſperatis repentiniſque pecuniis ſumptuoſius inſolentiuſque jactarunt. hi, dum ædificant tamquam beati, dum prædiis, lecticis, familiis magnis, conviviis, apparatibus delectantur, in tantum æs alienum inciderunt, ut, ſi ſalvi eſſe velint, Sulla ſit iis ab inferis excitandus. qui etiam nonnullos agreſteis homines tenueis, atque egenteis in eandem illam ſpem rapinarum veterum impulerunt. Quos ego utroſque, Quirites, in eodem genere prædatorum, direptorumque pono. Sed eos hoc moneo, deſinant furere, & proſcriptiones, & dictaturas cogitare. Tantus enim illorum temporum dolor inuſtus eſt civitati, ut jam iſta non modo homines, ſed ne pecudes quidem mihi paſſuræ eſſe videantur. Quartum genus eſt ſane varium, & miſtum, & turbulentum, qui jampridem premuntur: qui numquam emergent: qui partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiam ſumptibus, in vetere ære alieno vacillant: qui vadimoniis, judiciis, proſcriptionibus bonorum defatigati, permulti & ex urbe, & ex agris ſe in illa caſtra conferre dicuntur. Hoſce ego non tam milites acreis, quam inſidiatores lentos eſſe arbitror. qui homines primum ſi ſtare non poſſunt, corruant: ſed ita, ut non modo civitas, ſed ne vicini quidem proximi ſentiant. nam illud non intelligo, quamobrem, ſi vivere honeſte non poſſunt, perire turpiter velint: aut cur minore dolore perituros ſe cum multis, quam ſi ſoli pereant, arbitrentur. Quintum genus eſt parricidarum, ſicariorum denique omnium facinoroſorum: quos ego à Catilina non revoco. nam neque divelli ab eo poſſunt: & pereant ſane in latro-

 cinio,

cinio, quoniam ſunt ita multi, ut eos capere carcer non poſſit. Poſtremum autem genus eſt, non ſolum numero, verum etiam genere ipſo, atque vita, quod proprium eſt Catilinæ, de ejus delectu, immo vero de complexu ejus ac ſinu: quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos videtis, manicatis, & talaribus tunicis, velis amictos, non togis: quorum omnis induſtria vitæ, & vigilandi labor, in antelucanis cœnis expromitur. In his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudicique verſantur. Hi pueri tam lepidi, ac delicati, non ſolum amare, & amari, neque cantare, & ſaltare, ſed etiam ſicas vibrare, & ſpargere venena didicerunt: qui niſi exeunt, niſi pereunt, etiam ſi Catilina perierit, ſcitote hoc in republ. ſeminarium Catilinarium futurum. Verumtamen quid ſibi iſti miſeri volunt? num ſuas ſecum mulierculas ſunt in caſtra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his præſertim jam noctibus? quo autem pacto illi Apenninum, atque illas pruinas ac niveis perferent? niſi idcirco ſe facilius hiemem toleraturos putant, quod in conviviis nudi ſaltare didicerunt. O bellum magnopere pertimeſcendum, cum hanc ſit habiturus Catilina ſcortatorum cohortem prætoriam! Inſtruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias veſtra præſidia, veſtroſque exercitus: & primum gladiatori illi confecto, & ſaucio conſules, imperatoreſque veſtros opponite: deinde contra illam naufragorum ejectam ac debilitatam manum, florem totius Italiæ ac robur educite. Iam vero urbes coloniarum, ac municipiorum reſpondebunt Catilinæ

tilinæ tumulis ſilveſtribus. neque vero cæteras copias, ornamenta, præſidia veſtra, cum illius latronis inopia, atque egeſtate debeo conferre. Sed ſi, omiſſis his rebus omnibus, quibus nos ſuperamus, eget ille, ſenatu, equitibus Romanis, populo, urbe, ærario, vectigalibus, cuncta Italia, provinciis omnibus, exteris nationibus: ſi, inquam, his rebus omiſſis, ipſas cauſſas, quæ inter ſe confligunt, contendere velimus, ex eo ipſo, quam valde illi jaceant, intelligere poſſumus. Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc ſtuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc ſcelus: hinc conſtantia, illinc furor: hinc honeſtas, illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido: denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia, cum temeritate, cum vitiis omnibus: poſtremo copia cum egeſtate, bona ratio cum perdita, mens ſana cum amentia, bona denique ſpes cum omnium rerum deſperatione confligit. In hujuſcemodi certamine ac prœlio nonne, etiam ſi hominum ſtudia deficiant, dii ipſi immortales cogent ab his præclariſſimis virtutibus tot, & tanta vitia ſuperari? Quæ cum ita ſint, Quirites, vos, quemadmodum jam antea dixi, veſtra tecta cuſtodiis, vigiliiſque defendite: mihi, ut urbi ſine veſtro motu ac ſine ullo tumultu, ſatis eſſe præſidii, conſultum ac proviſum eſt. Coloni omnes, municipeſque veſtri certiores à me facti de hac nocturna excurſione Catilinæ, facile urbeis ſuas, fineſque defendent: gladiatores, quam ſibi ille maximam manum, & certiſſimam fore putavit, quam-

quam

quam meliore animo ſunt, quam pars patriciorum, poteſtate tamen noſtra continebuntur. Q. Metellus, quem ego proſpiciens hoc in agrum Gallicanum, Picenumque præmiſi, aut opprimet hominem, aut omneis ejus motus conatuſque prohibebit! reliquis autem de rebus conſtituendis, maturandis, agendis, jam ad ſenatum referemus, quem vocari videtis. Nunc illos, qui in urbe remanſerunt, atque adeo qui contra urbis ſalutem, omniumque veſtrum in urbe à Catilina relicti ſunt, quamquam ſunt hoſtes, tamen quia nati ſunt cives, monitos etiam atque etiam volo. Mea lenitas adhuc ſi cui ſolutior viſa eſt, hoc exſpectavit, ut id quod latebat, erumperet. Quod reliquum eſt, jam non poſſum oblivisci, meam hanc eſſe patriam, me horum eſſe conſulem: mihi aut cum his vivendum, aut pro his eſſe moriendum. nullus eſt portæ cuſtos, nullus inſidiator viæ: ſi qui exire volunt, conſulere ſibi poſſunt: qui vero in urbe ſe commoverit, cujus ego non modo factum, ſed inceptum illum, conatumve contra patriam deprehendero, ſentiet, in hac urbe eſſe conſuleis vigilantes, eſſe egregios magiſtratus, eſſe fortem ſenatum, eſſe arma, eſſe carcerem: quem vindicem nefariorum, ac manifeſtorum ſcelerum majores noſtri eſſe voluerunt. Atque hæc omnia ſic agentur, Quirites, ut res maximæ minimo motu, pericula ſumma nullo tumultu, bellum inteſtinum, ac domeſticum, poſt hominum memoriam crudeliſſimum, ac maximum, me uno togato duce, & imperatore ſedetur. Quod ego ſic adminiſtrabo, Quirites, ut, ſi ullo modo fieri poterit, ne improbus quidem quiſquam in hac urbe

Digitized by Google

urbe pœnam ſui ſceleris ſufferat. Sed ſi vis manifeſtæ audaciæ, ſi impendens patriæ periculum me neceſſario de hac animi lenitate deduxerint, illud profecto perficiam, quod in tanto, & tam inſidioſo bello vix optandum videtur, ut ne quis bonus intereat, paucorumque pœna vos omnes jam ſalvi eſſe poſſitis. Quæ quidem ego neque mea prudentia, neque humanis conſiliis fretus polliceor vobis, Quirites, ſed multis, & non dubiis deorum immortalium ſignificationibus, quibus ego ducibus in hanc ſpem ſententiamque ſum ingreſſus: qui jam non procul, ut quondam ſolebant, ab extero hoſte atque longinquo, ſed hic præſentes ſuo numine, atque auxilio ſua templa, atque urbis tecta defendunt: quos vos, Quirites, precari, venerari, atque implorare debetis: ut quam urbem pulcherrimam, florentiſſimam, potentiſſimamque eſſe voluerunt, hanc omnibus hoſtium copiis terra, marique ſuperatis, à perditiſſimorum civium nefario ſcelere defendant.

IN L. CATILINAM III, ad Quirites.

ORATIO XXI.

Rempublicam, Quirites, vitamque omnium veſtrum, bona, fortunas, conjuges, liberoſque veſtros, atque hoc domicilium clariſſimi imperii, fortunatiſſimam, pulcherrimamque urbem hodierno die deorum immortalium, ſummo erga vos amore, laboribus, conſiliis, periculiſque meis, ex flamma atque ferro, ac pæne ex faucibus fati ereptam,

ereptam, & vobis conſervatam, ac reſtitutam videtis. Et, ſi non minus nobis jucundi, atque illuſtres ſunt ii dies, quibus conſervamur, quam illi, quibus naſcimur; quod ſalutis certa lætitia eſt, naſcendi incerta conditio, & quod ſine ſenſu naſcimur, cum voluptate conſervamur: profecto, quoniam illum, qui hanc urbem condidit, Romulum ad deos immortaleis benevolentia, famaque ſuſtulimus: eſſe apud vos, poſteroſque veſtros in honore debebit is, qui eandem hanc urbem conditam, amplificatamque ſervavit. nam totius urbis templis, delubris, tectis ac mœnibus ſubjectos prope jam igneis, circumdatoſque reſtinximus: iidemque gladios in rempubl. diſtrictos retudimus, mucroneſque eorum à jugulis veſtris rejecimus. Quæ quoniam in ſenatu illuſtrata, patefacta, compertaque ſunt per me, vobis jam exponam breviter, Quirites: ut & quanta, & quam manifeſta, & qua ratione inveſtigata, & comprehenſa ſint, vos, qui ignoratis, ex actis ſcire poſſitis. Principio, ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cum ſceleris ſui ſocios, & hujuſce nefarii belli acerrimos duces Romæ reliquiſſet, ſemper vigilavi, & providi, Quirites, quemadmodum in tantis, & tam abſconditis inſidiis ſalvi eſſe poſſemus. Nam tum, cum ex urbe Catilinam ejiciebam (non enim jam vereor hujus verbi invidiam, cum illa magis ſit timenda, quod vivus egreſſus eſt) ſed tum, cum illum exterminari volebam; aut reliquam conjuratorum manum ſimul exituram, aut eos, qui remanſiſſent, infirmos ſine illo, ac debileis fore putabam. Atque ego, ut vidi, quos maximo furore, & ſcelere eſſe inflammatos

ſciebam,

ſciebam, eos nobiſcum eſſe, & Romæ remanſiſſe: in eo omneis dies, noctesque conſumpſi, ut, quid agerent, quid molirentur, ſentirem, ac viderem: ut, quoniam auribus veſtris, propter incredibilem magnitudinem ſceleris, minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, ut tum demum animis ſalutique veſtræ provideretis, cum oculis maleficium ipſum videretis. Itaque ut comperi legatos Allobrogum, belli Tranſalpini, & tumultus Gallici excitandi cauſſa, à P. Lentulo eſſe ſollicitatos, eoſque in Galliam ad ſuos civeis, eodem itinere cum litteris, mandatiſque ad Catilinam eſſe miſſos, comitemque iis adjunctum Vulturcium, atque huic datas eſſe ad Catilinam litteras: facultatem mihi oblatam putavi, ut, quod erat difficillimum, quodque ego ſemper optabam à diis immortalibus, tota res non ſolum à me, ſed etiam à ſenatu, & à vobis manifeſto deprehenderetur. Itaque heſterno die L. Flaccum, & C. Pontinum prætores, fortiſſimos, atque amantiſſimos reipublicæ viros, ad me vocavi: rem omnem expoſui: quid fieri placeret, oſtendi. Illi autem qui omnia de repub. præclara, atque egregia ſentirent, ſine recuſatione, ac ſine ulla mora negotium ſuſceperunt, & cum adveſperaſceret, occulte ad pontem Milvium pervenerunt: atque ibi in proximis villis ita bipartiti fuerunt, ut Tiberis inter eos, & pons intereſſet. eodem autem & ipſi ſine cujuſquam ſuſpicione multos forteis viros eduxerunt, & ego de præfectura Reatina complureis delectos adoleſcenteis, quorum opera utor aſſidue in reipublicæ præſidio, cum gladiis miſeram. Interim tertia fere vigilia exacta, cum jam

pontem

pontem cum magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, unaque Vulturcius; fit in eos impetus: educuntur & ab illis gladii, & à noſtris: res erat prætoribus nota ſolis: ignorabatur à cæteris. Tum interventu Pontini, atque Flacci, pugna, quæ erat commiſſa, ſedatur: litteræ, quæcumque erant in eo comitatu, integris ſignis prætoribus traduntur: ipſi comprehenſi ad me, cum jam diluceſceret, deducuntur. Atque horum omnium ſcelerum improbiſſimum machinatorem Cimbrum Gabinium, ſtatim ad me nihildum ſuſpicantem vocavi. Deinde item accerſitur P. Statilius, & poſt eum Cethegus: tardiſſime autem Lentulus venit, credo, quod litteris dandis præter conſuetudinem proxima nocte vigilarat. Cum vero ſummis, ac clariſſimis hujus civitatis viris, qui, audita re, frequenter ad me mane convenerant, litteras à me prius aperiri, quam ad ſenatum referri placeret, ne, ſi nihil eſſet inventum, temere à me tantus tumultus injectus civitati videretur: negavi me eſſe facturum, ut de periculo publico, non ad conſilium publicum rem integram deferrem. Etenim, Quirites, ſi ea, quæ erant ad me delata, reperta non eſſent: tamen ego non arbitrabar in tantis reip. periculis eſſe mihi nimiam diligentiam pertimeſcendam. Senatum frequentem celeriter, ut vidiſtis coëgi. atque interea ſtatim, admonitu Allobrogum, C. Sulpicium prætorem, fortem virum, miſi, qui ex ædibus Cethegi, ſi quid telorum eſſet, efferret: ex quibus ille maximum ſicarum numerum, & gladiorum extulit. Introduxi Vulturcium ſine Gallis: fidem ei publicam juſſu ſenatus dedi: horta-

hortatus ſum, ut ea quæ ſciret, ſine timore indicaret. Tum ille dixit, cum vix ſe ex magno timore recreaſſet, à P. Lentulo ſe habere ad Catilinam mandata, & litteras, ut ſervorum præſidio uteretur, & ad urbem quam primum cum exercitu accederet: id autem eo conſilio, ut, cum urbem omnibus ex partibus, quemadmodum deſcriptum, diſtributumque erat, incendiſſent, cædemque infinitam civium feciſſent, præſto eſſet ille, qui & fugienteis exciperet, & ſe cum his urbanis ducibus conjungeret. Introducti autem Galli jusjurandum ſibi, & litteras à P. Lentulo, Cethego, Statilio ad ſuam gentem datas eſſe dixerunt: atque ita ſibi ab his & à L. Caſſio eſſe præſcriptum, ut equitatum in Italiam quam primum mitterent, pedeſtreis ſibi copias non defuturas: Lentulum autem ſibi confirmaſſe ex fatis Sibyllinis, haruſpicumque reſponſis, ſe eſſe tertium illum Cornelium, ad quem regnum urbis hujus, atque imperium pervenire eſſet neceſſe: Cinnam ante ſe, & Sullam fuiſſe: eumdemque dixiſſe, fatalem hunc eſſe annum ad interitum hujus urbis, atque imperii, qui eſſet decimus annus poſt virginum abſolutionem, poſt Capitolii autem incenſionem viceſimus. hanc autem Cethego cum cæteris controverſiam fuiſſe dixerunt, quod, cum Lentulo, & cæteris, Saturnalibus cædem fieri, atque urbem incendi placeret, Cethego nimium id longum videretur. Ac, ne longum ſit, Quirites, tabellas proferri juſſimus, quæ à quoque dicebantur datæ. primum oſtendimus Cethego ſignum: cognovit. nos linum incidimus: legimus. erat ſcriptum ipſius manu, Allobrogum ſena-

ſenatui, & populo, ſeſe, quæ eorum legatis confirmaſſet, eſſe facturum: orare, ut item illi facerent, quæ ſibi legati eorum præcepiſſent. Tum Cethegus, qui paullo ante aliquid de gladiis, ac ſicis, quæ apud illum itidem erant deprehenſæ, reſpondiſſet, dixiſſetque ſe ſemper bonorum ferramentorum ſtudioſum fuiſſe: recitatis litteris debilitatus, atque abjectus, conſcientia convictus repente conticuit. Introductus Statilius, cognovit manum & ſignum ſuum. recitatæ ſunt tabellæ in eandem fere ſententiam: confeſſus eſt. tum oſtendi tabellas Lentulo, & quæſivi, cognoſceretne ſignum. annuit. eſt vero inquam, ſignum quidem notum, imago avi tui, clariſſimi viri, qui amavit unice patriam, & civeis ſuos: quæ quidem te à tanto ſcelere etiam muta revocare debuit. Leguntur eadem ratione ad ſenatum Allobrogum, populumque litteræ. ſi quid de his rebus dicere vellet, feci poteſtatem. Atque ille quidem primo negavit: poſt autem aliquanto, toto indicio expoſito, atque edito, ſurrexit: quæſivit à Gallis, quid ſibi eſſet cum iis, quamobrem domum ſuam veniſſent; itemque à Vulturcio: qui cum illi breviter, conſtanterque reſpondiſſent, per quem ad eum, quotieſque veniſſent: quæſiſſentque ab eo, nihilne ſecum eſſet de fatis Sibyllinis locutus: tum ille ſubito, ſcelere demens, quanta vis conſcientiæ eſſet, oſtendit. nam cum id poſſet inficiari: repente præter opinionem omnium confeſſus eſt: ita eum non modo ingenium illud, & dicendi exercitatio, qua ſemper valuit, ſed etiam propter vim ſceleris manifeſti, atque deprehenſi, impudentia, qua ſuperabat omneis, impro-

improbitaſque defecit. Vulturcius vero ſubito proferri litteras, atque aperiri juſſit, quas ſibi à Lentulo ad Catilinam datas eſſe dicebat. Atque ibi vehementiſſime perturbatus Lentulus, tamen & ſignum & manum ſuam cognovit. erant autem ſcriptæ ſine nomine, ſed ita: QVI SIM, EX EO, QVEM AD TE MISI, COGNOSCES. CVRA VT VIR SIS, ET COGITA, QVEM IN LOCVM SIS PROGRESSVS: ET VIDE, QVID IAM TIBI SIT NECESSE. CVRA VT OMNIVM TIBI AVXILIA ADIVNGAS, ETIAM INFIMORVM. Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter reſpondere cœpiſſet, ad extremum nihil ex iis, quæ Galli inſimulabant, negavit. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certiſſima ſunt viſa argumenta, atque indicia ſceleris, tabellæ, ſigna, manus, denique uniuſcujuſque confeſſio: tum multo illa certiora, color, oculi, vultus, taciturnitas. ſic enim obſtupuerant, ſic terram intuebantur, ſic furtim nonnumquam inter ſe aſpiciebant, ut non jam ab aliis indicari, ſed ipſi à ſe viderentur. Indiciis expoſitis, atque editis, Quirites, ſenatum conſului de ſumma reipub. quid fieri placeret. dictæ ſunt à principibus acerrimæ, ac fortiſſimæ ſententiæ, quas ſenatus ſine ulla varietate eſt conſecutus. Et quoniam nondum eſt perſcriptum S. C. ex memoria vobis, Quirites, quid ſenatus cenſuerit, exponam. Primum mihi gratiæ verbis ampliſſimis aguntur, quod virtute, conſilio, prudentia mea reſpub. periculis ſit maximis liberata: deinde L. Flaccus & C. Pontinus prætores, quod eorum opera forti fidelique uſus eſſem, merito, ac jure laudantur: atque etiam viro

forti,

ſorti, collegæ meo, C. Antonio laus imperti-tur, quod eos, qui hujus conjurationis partici-pes fuiſſent, à ſuis & reipublicæ conſiliis re-moviſſet. atque ita cenſuerunt, ut P. Lentulus, cum ſe prætura abdicaſſet, tum in cuſtodiam traderetur: itemque uti C. Cethegus, L. Sta-tilius, P. Gabinius, qui omnes præſentes erant, in cuſtodiam traderentur: atque idem hoc de-cretum eſt in L. Caſſium, qui ſibi procuratio-nem incendendæ urbis depopoſcerat: in M. Cæparium, cui ad ſollicitandos paſtores Apu-liam eſſe attributam erat indicatum: in P. Fu-rium, qui eſt ex his colonis quos Feſulas L. Sulla deduxit: in Q. Magium Chilonem, qui una cum hoc Furio ſemper erat in hac Allo-brogum ſollicitatione verſatus: in P. Vmbre-num, libertinum hominem, à quo primum Gallos ad Gabinium perductos eſſe conſtabat. Atque ea lenitate ſenatus eſt uſus, Quirites, ut ex tanta conjuratione, tantaque vi ac mul-titudine domeſticorum hoſtium, novem homi-num perditiſſimorum pœna, republ. conſerva-ta, reliquorum menteis ſanari poſſe arbitrare-tur. Atque etiam ſupplicatio diis immortali-bus pro ſingulari eorum merito, meo nomine decreta eſt, Quirites: quod mihi primum poſt hanc urbem conditam togato contigit: & his decreta verbis eſt, QVOD VRBEM INCEN-DIIS, CÆDE CIVBIS, ITALIAM BELLO LIBERASSEM. Quæ ſupplicatio ſi cum cæ-teris conferatur, Quirites, hoc interſit; quod cætera bene geſta, hæc una, conſervata repub. conſtituta eſt. Atque illud, quod faciendum primum fuit, factum atque tranſactum eſt: nam P. Lentulus, quamquam patefactus indi-

ciis,

ciis, confeſſionibus ſuis, judicio ſenatus non modo prætoris jus, verum etiam civis amiſerat: tamen magiſtratu ſe abdicavit: ut quæ religio C. Mario, clariſſimo viro, non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, prætorem occideret, ea nos religione in privato P. Lentulo puniendo liberaremur. Nunc, quoniam, Quirites, ſceleratiſſimi, periculoſiſſimique belli nefarios duces captos jam, & comprehenſos tenetis, exiſtimare debetis, omneis Catilinæ copias, omneis ſpes, atque opes, his depulſis urbis periculis, concidiſſe. Quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc providebam animo, Quirites, remoto Catilina, nec mihi eſſe P. Lentuli ſomnum, nec L. Caſſii adipem, nec C. Cethegi furioſam temeritatem pertimeſcendam. Ille erat unus timendus ex his omnibus, ſed tamdiu, dum mœnibus urbis continebatur. omnia norat: omnium aditus tenebat: appellare, tentare, ſollicitare poterat, audebat: erat ei conſilium ad facinus aptum: conſilio autem neque lingua, neque manus deerat. jam ad cæteras res conficiendas certos homines, delectos ac deſcriptos habebat: neque vero cum aliquid mandaverat, confectum putabat: nihil erat, quod non ipſe obiret, occurreret, vigilaret, laboraret: frigus, ſitim, famem ferre poterat. Hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in ſcelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, niſi ex domeſticis inſidiis in caſtrenſe latrocinium compuliſſem (dicam id, quod ſentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali à cervicibus veſtris depuliſſem. non ille

vobis

vobis Saturnalia conſtituiſſet, neque tanto ante exitium, ac fati diem reipubl. denuntiaſſet, neque commiſiſſet, ut ſignum, ut litteræ ſuæ, teſtes denique manifeſti ſceleris deprehenderentur. quæ nunc, illo abſente, ſic geſta ſunt, ut nullum in privata domo furtum unquam ſit tam palam inventum, quam hæc tanta in rempubl. conjuratio manifeſto inventa, atque deprehenſa eſt. Quod ſi Catilina in urbe ad hanc diem remanſiſſet, quamquam quoad fuit, omnibus ejus conſiliis occurri, atque obſtiti, tamen, ut leviſſime dicam, dimicandum nobis cum illo fuiſſet: neque nos umquam, dum ille in urbe hoſtis fuiſſet, tantis periculis rempublicam tanta pace, tanto otio, tanto ſilentio, liberaſſemus. Quamquam hæc omnia, Quirites, ita ſunt à me adminiſtrata, ut deorum immortalium nutu, atque conſilio, & geſta, & proviſa eſſe videantur. idque cum conjectura conſequi poſſumus, quod vix videtur humani conſilii tantarum rerum gubernatio eſſe potuiſſe: tum vero ita præſentes his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt, ut eos pene oculis videre poſſemus. Nam ut illa omittam, viſas nocturno tempore ab Occidente faceis, ardoremque cœli, fulminum jactus, ut terræ motus, cæteraque, quæ tam multa, nobis conſulibus, facta ſunt, ut hæc quæ nunc fiunt, canere dii immortales viderentur: hoc certe, Quirites, quod ſum dicturus, neque prætermittendum, neque relinquendum eſt. Nam profecto memoria tenetis, Cotta, & Torquato COSS. complureis in Capitolio turreis de cælo eſſe percuſſas, cum & ſimulacra deorum immortalium depulſa ſunt, & ſtatuæ veterum homi-

hominum dejectæ, & legum æra liquefacta. Tactus eſt etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus, quem inauratum in Capitolio parvum atque lactentem, uberibus lupinis inhiantem fuiſſe meminiſtis. Quo quidem tempore, cum haruſpices ex tota Etruria conveniſſent, cædeis atque incendia & legum interitum, & bellum civile ac domeſticum, & totius urbis atque imperii occaſum appropinquare dixerunt, niſi dii immortales omni ratione placati ſuo numine prope fata ipſa flexiſſent. Itaque ex illorum reſponſis tunc, & ludi decem per dies facti ſunt, neque res ulla, quæ ad placandum deos pertineret, prætermiſſa eſt. iidemque juſſerunt ſimulacrum Iovis facere majus, & in excelſo collocare, & contra atque ante fuerat, ad Orientem convertere: ac ſe ſperare dixerunt, ſi illud ſignum, quod videtis, ſolis ortum, & forum, curiamque conſpiceret, fore, ut ea conſilia, quæ clam eſſent inita contra ſalutem urbis, atque imperii, illuſtrarentur, ut à S. P. Q. R. perſpici poſſent. Atque illud ita collocandum conſules illi ſtatuerunt: ſed tanta fuit operis tarditas, ut neque à ſuperioribus conſulibus, neque à nobis ante hodiernum diem collocaretur. Hic quis poteſt eſſe, Quirites, tam averſus à vero, tam præceps, tam mente captus, qui neget hæc omnia quæ videmus, præcipueque hanc urbem deorum immortalium nutu, atque poteſtate adminiſtrari? Etenim cum eſſet ita reſponſum. cædeis, incendia, interitumque reipublicæ comparari, & ea à perditis civibus, quæ tum propter magnitudinem ſcelerum nonnullis incredibilia videbantur, ea non modo cogi-

Digitized by Google

tata à nefariis civibus, verum etiam ſuſcepta eſſe ſenſiſtis. Illud vero nonne ita præſens eſt, ut nutu Iovis optimi maximi factum eſſe videatur, ut, cum hodierno die mane per forum meo juſſu & conjurati, & eorum indices in ædem Concordiæ ducerentur, eo ipſo tempore ſignum ſtatueretur: quo collocato, atque ad vos ſenatumque converſo, omnia & ſenatus, & vos, quæ erant contra ſalutem omnium cogitata, illuſtrata & patefacta vidiſtis? Quo etiam majore ſunt iſti odio ſupplicioque digni, qui non ſolum veſtris domiciliis, atque tectis, ſed etiam deorum templis atque delubris ſunt funeſtos ac nefarios igneis inferre conati: quibus ego ſi me reſtitiſſe dicam, nimium mihi ſumam, & non ſim ferendus: ille, ille Iupiter reſtitit: ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc urbem, ille vos omneis ſalvos eſſe voluit. Diis ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, voluntatemque ſuſcepi, atque ad hæc tanta indicia perveni. Iam vero illa Allobrogum ſollicitatio ſic à Lentulo, cæteriſque domeſticis hoſtibus, tanta res, tam dementer credita & ignotis & barbaris, commiſſæque litteræ numquam eſſent profecto, niſi à diis immortalibus huic tantæ audaciæ conſilium eſſet ereptum. Quid vero? ut homines Galli ex civitate male pacata, quæ gens una reſtat quæ populo Rom. bellum facere & poſſe, & non nolle videatur, ſpem imperii, & rerum ampliſſimarum ultro ſibi à patriciis hominibus oblatam neglegerent, veſtramque ſalutem ſuis opibus anteponerent: id nonne divinitus factum eſſe putatis? præſertim qui nos non pugnando, ſed tacendo ſuperare potue-

runt.

runt. Quamobrem, Quirites, quoniam ad omnia pulvinaria ſupplicatio decreta eſt, celebratote illos dies cum conjugibus ac liberis veſtris. Nam multi ſæpe honores diis immortalibus juſti habiti ſunt, ac debiti, ſed profecto juſtiores numquam. Erepti enim ex crudeliſſimo ac miſerrimo interitu, & erepti ſine cæde, ſine ſanguine, ſine exercitu, ſine dimicatione: me uno togato duce, & imperatore viciſtis. Etenim recordamini, Quirites, omneis civileis diſſenſiones, neque ſolum eas quas audiſtis, ſed & has, quas voſmetipſi meminiſtis, & vidiſtis: L. Sulla P. Sulpicium oppreſſit: ex urbe ejecit C. Marium, cuſtodem hujus urbis: multoſque forteis viros partim ejecit ex civitate, partim interemit. Cn. Octavius cos. armis ex urbe collegam ſuum expulit: omnis hic locus acervis corporum & civium ſanguine redundavit. Superavit poſtea Cinna cum Mario. tum vero clariſſimis viris interfectis, lumina civitatis exſtincta ſunt. Vltus eſt hujus victoriæ crudelitatem poſtea Sulla, ne dici quidem opus eſt, quanta diminutione civium, & quanta calamitate reipub. Diſſenſit M. Lepidus à clariſſimo & fortiſſimo viro Q. Catulo. attulit non tam ipſius interitus reipub. luctum, quam cæterorum. Atque illæ diſſenſiones erant hujuſmodi, Quirites, quæ non ad delendam, ſed ad commutandam rempub. pertinerent. non illi nullam eſſe rempub. ſed in ea, quæ eſſet, ſe eſſe principes; neque hanc urbem conflagrare, ſed ſe in hac urbe florere, voluerunt. Atque illæ tamen omnes diſſenſiones, quarum nulla exitium reipub. quæſivit, ejuſmodi fuerunt, ut non reconciliatione

concordiæ, ſed internecione civium dijudicatæ ſint. In hoc autem uno poſt hominum memoriam maximo crudeliſſimoque bello (quale bellum nulla umquam barbaria cum ſua gente geſſit, quo in bello lex hæc fuit à Lentulo, Catilina, C. Caſſio, Cethego conſtituta, ut omneis, qui ſalva urbe ſalvi eſſe poſſent, in hoſtium numero ducerentur) ita me geſſi, Quirites, ut omnes ſalvi conſervaremini: & cum hoſtes veſtri tantum civium ſuperfuturum putaſſent, quantum infinitæ cædi reſtitiſſet: tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuiſſet; & urbem, & civeis integros, incolumeiſque ſervavi. Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego à vobis præmium virtutis, nullum inſigne honoris, nullum monumentum laudis poſtulo, præterquam hujus diei memoriam ſempiternam. In animis ego veſtris omneis triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monumenta gloriæ, laudis inſignia, condi & collocari volo, nihil me mutum poteſt delectare, nihil tacitum, nihil denique hujuſmodi, quod etiam minus digni aſſequi poſſint. Memoria veſtra, Quirites, noſtræ res alentur, ſermonibus creſcent, litterarum monumentis inveteraſcent, & corroborabuntur: eandemque diem intelligo, quam ſpero æternam fore, & ad ſalutem urbis, & ad memoriam conſulatus mei propagatam: unoque tempore in hac republica duos civeis extitiſſe, quorum alter fineis veſtri imperii, non terræ, ſed cœli regionibus terminaret; alter ejuſdem imperii domicilium, ſedemque ſervaret. Sed quoniam earum rerum, quas ego geſſi, non eſt eadem fortuna, atque conditio,

rio, quæ illorum, qui externa bella geſſerunt: quod mihi vivendum ſit cum illis quos vici, ac ſubegi: iſti hoſteis aut interfectos, aut oppreſſos reliquerunt: veſtrum eſt, Quirites, ſi cæteris recta ſua facta proſunt, mihi mea ne quando obſint, providere. mentes enim hominum audaciſſimorum ſceleratæ, ac nefariæ ne vobis nocere poſſent, ego providi: ne mihi noceant, veſtrum eſt providere. Quamquam, Quirites, mihi quidem ipſi nihil jam ab iſtis noceri poteſt. magnum enim eſt in bonis præſidium, quod mihi in perpetuum comparatum eſt: magna in republica dignitas, quæ me ſemper tacita defendet: magna vis eſt conſcientiæ, quam qui negligent, cum me violare volent, ſe ipſi indicabunt. Eſt etiam in nobis is animus, Quirites; ut non modo nullius audaciæ cedamus, ſed etiam omneis improbos ultro ſemper laceſſamus. Quod ſi omnes impetus domeſticorum hoſtium depulſi à vobis ſe in me unum converterint; vobis erit providendum, Quirites, qua conditione poſthac eos eſſe velitis, qui ſe pro ſalute veſtra obtulerint invidiæ, periculiſque omnibus. Mihi quidem ipſi quid eſt quod jam ad vitæ fructum poſſit acquiri? præſertim cum neque in honore veſtro, neque in gloria virtutis quidquam videam altius, quo quidem mihi libeat aſcendere. Illud perficiam profecto, Quirites, ut ea, quæ geſſi in conſulatu, privatus tuear, atque ornem: ut, ſi qua eſt invidia in conſervanda republica ſuſcepta, lædat invidos, mihi valeat ad gloriam. denique ita me in republica tractabo, ut meminerim ſemper quæ geſſerim, curemque, ut ea, virtute, non caſu geſta eſſe vi-

deantur. Vos, Quirites, quoniam jam nox eſt, veneramini illum Iovem cuſtodem hujus urbis, ac veſtrum: atque in veſtra tecta diſcedite; & ea, quamquam jam periculum eſt depulſum, tamen æque, ac priori nocte feciſtis, cuſtodiis, vigiliiſque defendite. Id ne vobis diutius faciendum ſit, atque ut in perpetua pace eſſe poſſitis, providebo.

IN L. CATILINAM IV, in Senatu.

ORATIO XXII.

VIdeo, P. C. in me omnium veſtrum ora, atque oculos eſſe converſos: video vos non ſolum de veſtro, ac reipublicæ, verum etiam, ſi id depulſum ſit, de meo periculo eſſe ſollicitos. Eſt mihi jucunda in malis, & grata in dolore, veſtra erga me voluntas: ſed eam, per deos immortales quæſo, deponite, atque obliti ſalutis meæ, de vobis, ac de liberis veſtris cogitate. Mihi quidem ſi hæc conditio conſulatus data eſt, ut omneis acerbitates, omneis dolores, cruciatuſque perferrem; feram non ſolum fortiter, ſed etiam libenter, dummodo meis laboribus vobis populoque Romano dignitas, ſaluſque pariatur. Ego ſum ille conſul, P. C. cui non forum, in quo omnis æquitas continetur; non campus, conſularibus auſpiciis conſecratus; non curia, ſummum auxilium omnium gentium; non domus, commune perfugium; non lectus ad quietem datus; non denique hæc ſedes honoris,

Digitized by Google

ris, ſella curulis, umquam vacua mortis periculo, atque inſidiis fuit. Ego multa tacui, multa pertuli, multa conceſſi, multa meo quodam dolore in veſtro timore ſanavi. Nunc ſi hunc exitum conſulatus mei dii immortales eſſe voluerunt, ut vos, P. C. populumque Romanum ex cæde miſera, conjuges liberoſque veſtros, virgineſque Veſtaleis ex acerbiſſima vexatione; templa atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium noſtrum ex fœdiſſima flamma; totam Italiam ex bello, & vaſtitate eriperem; quæcumque mihi uni proponetur fortuna, ſubeatur. Etenim ſi P. Lentulus ſuum nomen, inductus à vatibus, fatale ad perniciem reipublicæ fore putavit; cur ego non læter, meum conſulatum ad ſalutem reipublicæ prope fatalem exſtitiſſe? Quare, P. C. conſulite vobis, proſpicite patriæ; conſervate vos, conjuges, liberos, fortunaſque veſtras; populi Romani nomen ſalutemque defendite; mihi parcere, ac de me cogitare deſinite. Nam primum debeo ſperare, omneis deos, qui huic urbi præſident, pro eo mihi ac mereor, relaturos gratiam eſſe: deinde ſi quid obtigerit, æquo animo, paratoque moriar. neque enim turpis mors forti viro poteſt accidere, neque immatura conſulari, nec miſera ſapienti. Nec tamen ego ſum ille ferreus, qui fratris cariſſimi, atque amantiſſimi præſentis mœrore non movear, honorumque omnium lacrymis, à quibus me circumſeſſum videtis: neque meam mentem non domum ſæpe revocat exanimata uxor, abjecta metu filia, & parvulus filius, quem mihi videtur amplecti reſpublica tamquam obſidem conſulatus mei, neque

11 5 ille,

ille, qui exſpectans hujus exitum diei aſtat in conſpectu meo gener. moveor his rebus omnibus, ſed in eam partem, ut ſalvi ſint vobiſcum omnes, etiam ſi vis aliqua me oppreſſerit, potius quam ut & illi, & nos una cum republ. pereamus. Quare, P. C. incumbite ad reipub. ſalutem: circumſpicite omnes procellas, quæ impendent, niſi providetis. non Tib. Gracchus, qui iterum tribunus plebis fieri voluit: non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus eſt: non L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in diſcrimen aliquod, atque in veſtræ ſeveritatis judicium adducitur: ſed tenentur ii, qui ad urbis incendium, ad veſtrum omnium cædem, ad Catilinam accipiendum Romæ reſtiterunt. tenentur literæ, ſigna, manus, denique uniuſcujuſque confeſſio: ſollicitantur Allobroges: ſervitia excitantur: Catilina accerſitur: id eſt initum conſilium, ut interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem reip. nomen, atque ad lamentandam tanti imperii calamitatem relinquatur. Hæc omnia indices detulerunt, rei confeſſi ſunt, vos multis jam judiciis judicaviſtis: primum, quod mihi gratias egiſtis ſingularibus verbis, & mea virtute, atque diligentia perditorum hominum patefactam eſſe conjurationem decreviſtis: deinde, quod P. Lentulum, ut ſe abdicaret prætura coëgiſtis: tum, quod eum, & cæteros, de quibus judicaviſtis, in cuſtodiam dandos cenſuiſtis: maximeque, quod meo nomine ſupplicationem decreviſtis, qui honos togato habitus ante me eſt nemini: poſtremo heſterno die præmia legatis Allobrogum, Titoque Vulturcio dediſtis ampliſſima.

quæ

quæ ſunt omnia ejuſmodi, ut ii, qui in cuſtodiam nominatim dati ſunt, ſine ulla dubitatione à vobis damnati eſſe videantur. Sed ego inſtitui referre ad vos, P. C. tamquam integrum, & de facto, quid judicetis, & de pœna, quid cenſeatis. illa prædicam, quæ ſunt conſulis. Ego magnum in republica verſari furorem, nova quædam miſceri, & concitari mala jampridem videbam: ſed hanc tantam, tam exitioſam haberi conjurationem à civibus numquam putavi. Nunc quidquid eſt, quocumque veſtræ mentes inclinant atque ſententiæ, ſtatuendum vobis ante noctem eſt. Quantum facinus ad nos delatum ſit, videtis. huic ſi paucos putatis affineis eſſe, vehementer erratis. Latius opinione diſſeminatum eſt hoc malum: manavit non ſolum per Italiam, verum etiam tranſcendit Alpeis, & obſcure ſerpens multas jam provincias occupavit. Id opprimi ſuſtentando, ac prolatando nullo pacto poteſt. quacumque ratione placet, celeriter vobis vindicandum eſt. Video duas adhuc eſſe ſententias: unam D. Silani, qui cenſet eos, qui hæc delere conati ſunt, morte eſſe mulctandos: alteram C. Cæſaris, qui mortis pœnam revocet, cæterorum ſuppliciorum omneis acerbitates amplectitur. Vterque & pro ſua dignitate, & pro rerum magnitudine in ſumma ſeveritate verſatur. Alter eos, qui nos omneis, qui populum Romanum vita privare conati ſunt, qui delere imperium, qui populi Romani nomen extinguere, puncto temporis frui vita, & hoc communi ſpiritu non putat oportere: atque hoc genus pœnæ ſæpe in improbos cives in hac republ. eſſe uſurpatum recordatur. Alter intel-

ligit, mortem à diis immortalibus non eſſe ſupplicii cauſſa conſtitutam, ſed aut neceſſitatem naturæ, aut laborum, ac miſeriarum quietem eſſe. itaque eam ſapientes numquam inviti, fortes etiam ſæpe libenter oppetiverunt: vincula vero, & ea ſempiterna, certe ad ſingularem pœnam nefarii ſceleris inventa ſunt. itaque municipiis diſpertiri jubet. Habere videtur iſta res iniquitatem, ſi imperare velis: difficultatem, ſi rogare: decernatur tamen, ſi placet. ego enim ſuſcipiam; &, ut ſpero, reperiam, qui id, quod ſalutis omnium cauſſa ſtatueritis, non putet eſſe ſuæ dignitatis recuſare. Adjungit gravem pœnam municipibus, ſi quis eorum vincula ruperit: horribileis cuſtodias circumdat, & digna ſcelere hominum perditorum ſancit: ne quis eorum pœnam, quos condemnat, aut per ſenatum, aut per populum levare poſſit: eripit etiam ſpem, quæ ſola hominem in miſeriis conſolari ſolet: bona præterea publicari jubet: vitam ſolam relinquit nefariis hominibus: quam ſi eripuiſſet, multas uno dolore animi, ac corporis, & omneis ſcelerum pœnas ademiſſet. Itaque ut aliqua in vita formido improbis eſſet poſita, apud inferos ejuſmodi quædam illi antiqui ſupplicia impiis conſtituta eſſe voluerunt: quod videlicet intelligebant, his remotis, non eſſe mortem ipſam pertimeſcendam. Nunc, P. C. ego mea video quid interſit. ſi eritis ſecuti ſententiam C. Cæſaris, quoniam hanc is in republica viam, quæ popularis habetur, ſecutus eſt, fortaſſe minus erunt, hoc monitore, & auctore hujuſce ſententiæ, mihi populares impetus pertimeſcendi: ſin illam alteram ſecuti eritis;

Digitized by Google

neſcio an amplius mihi negotii contrahatur. ſed tamen meorum periculorum rationes utilitas reipublicæ vincat. Habemus enim à C. Cæſare, ficut ipſius dignitas, & majorum ejus amplitudo poſtulabat, ſententiam, tamquam obſidem perpetuæ in rempublicam voluntatis; intellectum eſt quid interſit inter lenitatem concionatorum, & animum vere popularem, ſaluti populi conſulentem. Video de iſtis, qui ſe populareis haberi volunt, abeſſe non neminem, ne de capite videlicet civium Romanorum ſententiam ferat. is & nudiuſtertius in cuſtodiam civeis Romanos Cethegum, & P. Lentulum dedit, & ſupplicationem mihi decrevit, & indices heſterno die maximis præmiis affecit. Iam hoc nemini dubium eſt, qui reo cuſtodiam, quæſitori gratulationem, indici præmium decrevit, quid de tota re, & cauſſa judicarit. At vero C. Cæſar intelligit, legem Semproniam eſſe de civibus Romanis conſtitutam: qui autem reipub. ſit hoſtis, eum civem eſſe nullo modo poſſe: denique ipſum latorem legis Semproniæ, juſſu populi pœnas reip. dependiſſe. idem etiam ipſum largitorem Lentulum, & prodigum non putat, cum de pernicie reip. & exitio hujus urbis tam acerbe, tamque crudeliter cogitarit, appellari poſſe popularem. Itaque homo mitiſſimus, atque leniſſimus non dubitat P. Lentulum æternis tenebris, vinculiſque mandare: & ſancit in poſterum, ne quis hujus ſupplicio levando ſe jactare, & in perniciem reipub. poſthac popularis eſſe poſſit. adjungit etiam publicationem bonorum, ut omneis animi cruciatus, & corporis, etiam egeſtas, ac mendicitas conſequatur. Quamobrem

brem ſive hoc ſtatueritis; dederitis mihi comitem ad concionem populo Romano carum, atque jucundum: ſive illam Silani ſententiam ſequi malueritis; facile me, atque vos à crudelitatis vituperatione defendetis: atque obtinebo eam multo leviorem fuiſſe. Quamquam, P. C. quæ poteſt eſſe in tanti ſceleris immanitate punienda crudelitas? Ego enim de meo ſenſu judico. Nam ita mihi ſalva rep. vobiſcum perfrui liceat, ut ego quod in hac cauſſa vehementior ſum, non atrocitate animi moveor, (quis enim eſt me mitior?) ſed ſingulari quadam humanitate, & miſericordia. Videor enim mihi hanc urbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, ſubito uno incendio concidentem: cerno animo ſepulta in patria miſeros, atque inſepultos acervos civium: verſatur mihi ante oculos aſpectus Cethegi, & furor in veſtra cæde bacchantis. Cum vero mihi propoſui regnantem Lentulum, ſicut ipſe ſe ex fatis ſperaſſe confeſſus eſt; purpuratum eſſe hunc Gabinium, cum exercitu veniſſe Catilinam: tum lamentationem matrumfamilias, tum fugam virginum, atque puerorum, ac vexationem virginum Veſtalium, perhorreſco: & quia mihi vehementer hæc videntur miſera, atque miſeranda, idcirco in eos qui ea perficere voluerunt, me ſeverum, vehementemque præbeo. Etenim quæro, ſi quis paterfamilias, liberis ſuis à ſervo interfectis, uxore occiſa, incenſa domo, ſupplicium de ſervo non quam acerbiſſimum ſumpſerit, utrum is clemens, ac miſericors, an inhumanus & crudeliſſimus eſſe videatur? mihi vero importunus, ac ferreus, qui non dolore

ac

ac cruciatu nocentis, ſuum dolorem cruciatumque lenierit. Sic nos in his hominibus, qui nos, qui conjuges, qui liberos noſtros trucidare voluerunt, qui ſingulas uniuſcujuſque noſtrum domos, & hoc univerſum reipublicæ domicilium delere conati ſunt, qui id egerunt, ut gentem Allobrogum in veſtigiis hujus urbis, atque in cinere deflagrati imperii collocarent, ſi vehementiſſimi fuerimus, miſericordes habebimur: ſi remiſſiores eſſe voluerimus, ſummæ nobis crudelitatis in patriæ civiumque pernicie fama ſubeunda eſt. Niſi vero cuipiam L. Cæſar, vir fortiſſimus, & amantiſſimus reipub. crudelior nudius tertius eſt viſus, cum ſororis ſuæ, fœminæ lectiſſimæ, virum præſentem, & audientem vita privandum eſſe dixit, cum avum juſſu COSS. interfectum, filiumque ejus impuberem legatum à patre miſſum, in carcere necatum eſſe dixit. Quorum quod ſimile fuit factum? quod initum delendæ reip. conſilium? Largitionis voluntas tum in republica verſata eſt & partium quædam contentio. Atque illo tempore hujus avus Lentuli, clariſſimus vir, armatus Gracchum eſt perſecutus, & grave tum vulnus accepit, ne quid de ſumma dignitate reipubl. minueretur: hic ad evertenda fundamenta reip. Gallos accerſivit, ſervitia concitavit, Catilinam evocavit. attribuit nos trucidandos Cethego, cæteros civeis interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Caſſio, totam Italiam vaſtandam, diripiendamque Catilinæ. Vereamini, cenſeo, ne in hoc ſcelere tam immani, ac nefario, nimis aliquid ſevere ſtatuiſſe videamini: cum multo magis ſit verendum, ne remiſſione pœnæ crudeles

magis

magis in patriam, quam ne ſeveritate animadverſionis nimis vehementes in acerbiſſimos hoſtes fuiſſe videamini. Sed quæ exaudio, P. C. diſſimulare non poſſum. jactantur enim voces, quæ perveniunt ad aureis meas, eorum, qui vereri videntur, ut habeam ſatis præſidii ad ea, quæ vos ſtatueritis hodierno die, tranſigenda. Omnia proviſa, parata, & conſtituta ſunt, P. C. cum mea ſumma cura, atque diligentia, tum multo etiam majore populi Romani ad ſummum imperium retinendum, & communeis fortunas conſervandas voluntate. Omnes adſunt omnium ordinum homines, omnium denique ætatum: plenum eſt forum, pleni omnes aditus hujus loci, ac templi. Cauſſa enim eſt, poſt urbem conditam, hæc inventa ſola, in qua omnes ſentirent unum atque idem, præter eos, qui, cum ſibi viderent eſſe pereundum, cum omnibus potius, quam ſoli perire voluerunt. hoſce ego homines excipio, & ſecerno libenter. neque enim in improborum civium, ſed in acerbiſſimorum hoſtium numero habendos puto. Cæteri vero, dii immortaleis! qua frequentia, quo ſtudio, qua virtute ad communem dignitatem, ſalutemque conſentiunt? Quid ego hic equites Romanos commemorem? qui vobis ita ſummam ordinis conſiliique concedunt, ut vobiſcum de amore reipubl. certent: quos ex multorum annorum diſſenſione ad hujus ordinis ſocietatem, concordiamque revocatos hodiernus dies vobiſcum, atque hæc cauſſa conjungit. quam conjunctionem ſi in conſulatu confirmatam meo, perpetuam in republica tenuerimus; confirmo vobis, nullum poſthac malum civile, ac dome-

ſticum

ſticum ad ullam reipub. partem eſſe venturum. Pari ſtudio defendendæ reipubl. conveniſſe video tribunos ærarios fortiſſimos viros, ſcribas item univerſos: quos cum caſu hic dies ad ærarium frequenteis advocaſſet, video ab exſpectatione ſortis ad communem ſalutem eſſe converſos. Omnis ingenuorum adeſt multitudo, etiam tenuiſſimorum. Quis eſt enim, cui non hæc templa, aſpectus urbis, poſſeſſio libertatis, lux denique hæc ipſa, & hoc commune patriæ ſolum, cum ſit carum, tum vero dulce, atque jucundum? Operæpretium eſt, P. C. libertinorum hominum ſtudia cognoſcere, qui ſua virtute ac fortuna civitatis jus conſecuti, hanc vere ſuam patriam eſſe judicant: quam quidam hinc nati, & ſummo nati loco, non patriam ſuam, ſed urbem hoſtium eſſe judicaverunt. Sed quid ego hujuſce ordinis homines commemorem, quos privatæ fortunæ, quos communis reſpublica, quos denique libertas ea, quæ dulciſſima eſt, ad ſalutem patriæ defendendam excitavit? ſervus eſt nemo, qui modo tolerabili conditione ſit ſervitutis, qui non audaciam civium perditorum perhorreſcat, qui non obſtare cupiat, qui non tantum, quantum audet, & quantum poteſt, conferat ad communem ſalutem voluntatis. Quare ſi quem veſtrum forte commovet hoc, quod auditum eſt, lenonem quendam Lentuli concurſare circum tabernas, pretio ſperantem ſollicitari poſſe animos egentium, atque imperitorum: eſt id quidem cœptum, atque tentatum: ſed nulli ſunt inventi tam aut fortuna miſeri, aut voluntate perditi, qui non ipſum illum ſellæ, atque operis, & quæſtus quotidiani locum,

Digitized by Google

qui non cubile, ac lectulum ſuum, qui denique non curſum hunc otioſum vitæ ſuæ ſalvum eſſe velint. Multo vero maxima pars eorum, qui in tabernis ſunt, immo vero (id enim potius eſt dicendum) genus hoc univerſum amantiſſimum eſt otii. Etenim omne eorum inſtrumentum, omnis opera, ac quæſtus, frequentia civium ſuſtinetur, alitur otio: quorum ſi quæſtus, occluſis tabernis, minui ſolet, quid tandem incenſis futurum eſt? Quæ cum ita ſint, P. C. vobis populi Rom. præſidia non deſunt: vos ne populo Rom. deeſſe videamini, providete. Habetis conſulem ex plurimis periculis, & inſidiis, atque ex media morte, non ad vitam ſuam, ſed ad ſalutem veſtram reſervatum: omnes ordines ad conſervandam rempub. mente, voluntate, ſtudio, virtute, voce conſentiunt: obſeſſa facibus, & telis impiæ conjurationis, vobis ſupplex manus tendit patria communis: vobis ſe, vobis vitam omnium civium, vobis arcem, & Capitolium, vobis aras penatium, vobis illum ignem Veſtæ perpetuum ac ſempiternum, vobis omnia templa deorum, atque delubra, vobis muros, atque urbis tecta commendat. Præterea de veſtra vita, de conjugum veſtrarum, ac liberorum anima, de fortunis omnium, de ſedibus, de focis veſtris, hodierno die vobis judicandum eſt. Habetis ducem memorem veſtri, oblitum ſui: quæ non ſemper facultas datur: habetis omneis ordines, omnes homines, univerſum populum Romanum (id quod in civili cauſſa hodierno die primum videmus) unum, atque idem ſentientem. Cogitate quantis laboribus fundatum imperium, quanta virtute ſtabilitam
liber-

libertatem, quanta deorum benignitate auctas, exaggeratasque fortunas una nox pæne delerit. Id ne umquam poſthac non modo confici, ſed ne cogitari quidem poſſit, vobis hodierno die providendum eſt. Atque hæc, non ut vos, qui mihi ſtudio pæne præcurritis, excitarem, locutus ſum: ſed ut mea vox, quæ debet eſſe in republica princeps officio functa conſulari videretur. Nunc antequam ad ſententiam redeo, de me pauca dicam. Ego, quanta manus eſt conjuratorum, quam videtis eſſe permagnam, tantam me inimicorum multitudinem ſuſcepiſſe video: ſed eam eſſe judico turpem, & infirmam, contemtam, & abjectam. Quod ſi aliquando alicujus furore, & ſcelere concitata manus iſta plus valuerit, quam veſtra ac reipublicæ dignitas, me tamen meorum factorum, atque conſiliorum numquam, P. C. pœnitebit. Etenim mors, quam illi mihi fortaſſe minitantur, omnibus eſt parata: vitæ tantam laudem, quanta vos me veſtris decretis honeſtaſtis, nemo eſt aſſecutus. Cæteris enim ſemper bene geſtæ, mihi uni conſervatæ reipublicæ gratulationem decreviſtis. Sit Scipio clarus ille, cujus conſilio, atque virtute Hannibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus eſt: ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas urbeis huic imperio infeſtiſſimas, Carthaginem, Numantiamque delevit: habeatur vir egregius, L. Paullus ille, cujus currum rex potentiſſimus quondam, & nobiliſſimus Perſes honeſtavit: ſit in æterna gloria Marius, qui bis Italiam obſidione, & metu ſervitutis liberavit: anteponatur omnibus Pompejus, cujus res geſtæ, atque virtutes iiſdem, quibus

quibus Solis curſus, regionibus, ac terminis continentur: erit profecto inter horum laudes aliquid loci noſtræ gloriæ, niſi forte majus eſt, patefacere nobis provincias, quo exire poſſimus, quam curare, ut etiam illi qui abſunt, habeant quo victores revertantur. quamquam eſt uno loco conditio melior externæ victoriæ, quam domeſticæ: quod hoſtes alienigenæ aut oppreſſi, ſerviunt, aut recepti in amicitiam, beneficio ſe obligatos putant: qui autem ex numero civium dementia aliqua depravati, hoſtes patriæ ſemel eſſe cœperunt, eos, cum à pernicie reipublicæ repuleris, neque vi coërcere, neque beneficio placare poſſis. Quare mihi cum perditis civibus æternum bellum ſuſceptum eſſe video: quod ego veſtro, bonorumque omnium auxilio, memoriàque tantorum periculorum, quæ non modo in hoc populo, qui ſervatus eſt, ſed etiam in omnium gentium ſermonibus, ac mentibus ſemper hærebit, à me, atque à meis facile propulſari poſſe confido. Neque ulla profecto tanta vis reperietur quæ conjunctionem veſtram equitumque Romanorum, & tantam conſpirationem bonorum omnium perfringere, & labefactare poſſit. Quæ cum ita ſint, patres conſcripti, pro imperio, pro exercitu, pro provincia, quam neglexi, pro triumpho, cæteriſque laudis inſignibus, quæ ſunt à me propter urbis, veſtræque ſalutis cuſtodiam repudiata, pro clientelis, hoſpitiiſque provincialibus, quæ tamen urbanis opibus non minore labore tueor, quam comparo: pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in vos ſingularibus ſtudiis, proque hac, quam conſpicitis, ad conſervandam rempublicam diligentia,

tia, nihil aliud à vobis, niſi hujus temporis, totiuſque mei conſulatus memoriam poſtulo: quæ dum erit veſtris mentibus infixa, firmiſſimo me muro ſeptum eſſe arbitrabor. Quod ſi meam ſpem vis improborum fefellerit, atque ſuperaverit, commendo vobis parvum meum filium cui profecto ſatis erit præſidii, non ſolum ad ſalutem, verum etiam ad dignitatem, ſi ejus, qui hæc omnia ſuo ſolus periculo conſervaverit, illum eſſe filium memineritis. Quapropter de ſumma ſalute veſtra populique Romani, P.C. de veſtris conjugibus, ac liberis, de aris, ac focis, de fanis, ac templis, de totius urbis tectis, ac ſedibus, de imperio, de libertate, de ſalute Italiæ, denique univerſa rep. decernite diligenter, ut inſtituiſtis, ac fortiter. Habetis enim conſulem, qui & parere veſtris decretis non dubitet, & ea, quæ ſtatueritis, quoad vivet, defendere, & per ſe ipſum præſtare poſſit.

PRO L. MVRÆNA.

ORATIO XXIII.

QVæ precatus ſum à diis immortalibus, judices, more, inſtitutoque majorum illo die, quo auſpicato comitiis centuriatis L. Muræam conſulem renuntiavi, ut ea res mihi magiſtratuique meo, populo, plebique Romanæ bene atque feliciter eveniret: eadem precor ab iiſdem diis immortalibus ob ejuſdem hominis conſulatum una cum ſalute obtinendum, & ut veſtræ mentes, atque ſententiæ cum populi Rom. voluntate, ſuffragiiſque conſentiant, eaque res vobis populoque Rom.

Digitized by Google

Rom. pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque afferat. Quod ſi illa ſolemnis comitiorum precatio conſularibus auſpiciis conſecrata, tantam habet in ſe vim, & religionem, quantam reipublicæ dignitas poſtulat: idem ego ſum precatus, ut eis quoque hominibus, quibus hic conſulatus, me rogante, datus eſſet, ea res fauſte, feliciter, proſpereque eveniret. Quæ cum ita ſint, judices, & cum omnis deorum immortalium poteſtas, aut tranſlata ſit ad vos, aut certe communicata vobiſcum: idem conſul eum veſtræ fidei commendat, qui antea diis immortalibus commendavit: ut ejuſdem hominis voce & declaratus conſul, & defenſus, beneficium populi Rom. cum veſtra, atque omnium civium ſalute tueatur. Et quoniam in hoc officio ſtudium meæ defenſionis ab accuſatoribus, atque etiam ipſa ſuſceptio cauſſæ reprehenſa eſt; antequam pro L. Muræna dicere inſtituo, pro me ipſo pauca dicam: non quo mihi potior hoc quidem in tempore ſit officii mei, quam hujuſce ſalutis defenſio: ſed, ut, meo facto, vobis probato, majore auctoritate ab hujus honore, fama, fortuniſque omnibus, inimicorum impetus propulſare poſſim. Et primum M. Catoni, vitam ad certam rationis normam dirigenti, & diligentiſſime perpendenti momenta officiorum omnium, de officio meo reſpondebo. Negat fuiſſe rectum Cato, me & conſulem, & legis ambitus latorem, & tam ſevere geſto conſulatu, cauſſam L. Murænæ attingere. cujus reprehenſio me vehementer movet, non ſolum ut vobis, judices, quibus maxime debeo, verum etiam ut ipſi Catoni, graviſſimo, atque integerrimo viro, rationem facti

Digitized by Google

facti mei probem. A quo tandem, M. Cato, eſt æquius conſulem defendi, quam à conſule? Quis mihi in repub. poteſt, aut debet eſſe conjunctior, quam is, cui reſpubl. à me uno traditur ſuſtinenda, magnis meis laboribus, & periculis ſuſtentata? Quod ſi in iis rebus repetendis, quæ mancipi ſunt, is periculum judicii præſtare debet, qui ſe nexu obligavit: profecto etiam rectius in judicio conſulis deſignati, is potiſſimum conſul, qui conſulem declaravit, auctor beneficii populi Rom. defenſorque periculi eſſe debebit. Ac ſi, ut nonnullis in civitatibus fieri ſolet, patronus huic cauſſæ publice conſtitueretur, is potiſſime honore affecto defenſor daretur, qui eodem honore præditus non minus afferret ad dicendum auctoritatis, quam facultatis. Quod ſi è portu ſolventibus ii, qui jam in portum ex alto invehuntur, præcipere ſummo ſtudio ſolent, & tempeſtatum rationem, & prædonum, & locorum: quod natura affert, ut eis faveamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti ſumus, ingrediantur: quo tandem me animo eſſe oportet, prope jam ex magna jactatione terram videntem, in hunc, cui video maximas reip. tempeſtates eſſe ſubeundas? Quare, ſi eſt boni conſulis non ſolum videre quid agatur, verum etiam providere quid futurum ſit: oſtendam alio loco, quantum ſalutis communis interſit, duos conſules in republ. kalend. Ianuariis eſſe. Quod ſi ita eſt; non tam me officium debuit ad hominis amici fortunas, quam reſpublica conſulem ad communem ſalutem defendendam vocare. Nam quod legem de ambitu tuli, certe ita tuli, ut eam, quam mihimetipſi jampridem tulerim de

civium periculis defendendis, non abrogarem. Etenim ſi largitionem factam eſſe confiterer, idque recte factum eſſe defenderem; facerem improbe, etiam ſi alius legem tuliſſet. cum vero nihil commiſſum contra legem eſſe defendam, quid eſt, quod meam defenſionem latio legis impediat? Negat eſſe ejuſdem ſeveritatis Cato, Catilinam, exitum reipub. intra moenia molientem, verbis & pæne imperio urbe expuliſſe; & nunc pro L. Muræna dicere. Ego autem has parteis lenitatis & miſericordiæ, quas me natura ipſa docuit, ſemper egi libenter: illam vero gravitatis, ſeveritatiſque perſonam non appetivi, ſed ab republ. mihi impoſitam ſuſtinui, ſicut hujus imperii dignitas in ſummo periculo civium poſtulabat. Quod ſi, tum, cum reſp. vim, & ſeveritatem deſiderabat, vici naturam, & tam vehemens fui, quam cogebar, non quam volebam: nunc, cum omnes me cauſſæ ad miſericordiam, atque ad humanitatem vocent, quanto tandem ſtudio debeo naturæ meæ, conſuetudinique ſervire? Ac de officio defenſionis meæ, & de ratione accuſationis tuæ fortaſſe etiam alia in parte orationis dicendum nobis erit. Sed me, judices, non minus hominis ſapientiſſimi atque ornatiſſimi Ser. Sulpicii conqueſtio, quam Catonis accuſatio commovebat: qui graviſſime & acerbiſſime ſe ferre dixit, me familiaritatis neceſſitudiniſque oblitum, cauſſam L. Murænæ contra ſe defendere. Huic ego, judices, ſatisfacere cupio, voſque adhibere arbitros. Nam cum grave eſt vere accuſari in amicitia, tum, etiam ſi falſo accuſeris, non eſt negligendum. Ego Ser. Sulpici, me in petitione tua tibi omnia ſtudia, atque

officia pro noſtra neceſſitudine, & debuiſſe confiteor, & præſtitiſſe arbitror. nihil tibi conſulatum petenti à me defuit, quod eſſet aut ab amico, aut à gratioſo, aut à conſule poſtulandum. abiit illud tempus: mutata ratio eſt: ſic exiſtimo, ſic mihi perſuadeo, me tibi contra honorem L. Murænæ, quantum tu à me poſtulare auſus ſis, tantum debuiſſe: contra ſalutem, nihil debere. Neque enim ſi tibi tum, cum peteres conſulatum, affui, idcirco nunc, cum Murænam ipſum petas, adjutor eodem pacto eſſe debeo. Atque hoc non modo non laudari, ſed nec concedi quidem poteſt, ut amicis noſtris accuſantibus, non etiam alieniſſimos defendamus. Mihi autem cum Muræna, judices, & vetus, & magna amicitia eſt quæ in capitis dimicatione à Ser. Sulpicio non idcirco obruetur, quod ab eodem in honoris contentione ſuperata eſt. Quæ ſi cauſſa non eſſet: tamen vel dignitas hominis, vel honoris ejus, quem adeptus eſt, amplitudo ſummam mihi ſuperbiæ, crudelitatiſque famam inuſſiſſet, ſi hominis & ſuis, & populi Rom. ornamentis ampliſſimi cauſſam tanti periculi repudiaſſem. Neque enim jam mihi licet, neque eſt integrum, ut meum laborem hominum periculis ſublevandis non impertiam. Nam cum præmia mihi tanta pro hac induſtria ſint data, quanta antea nemini: labores, per quos ea ceperis, cum adeptus ſis, deponere, eſſe hominis & aſtuti, & ingrati. Quod ſi licet deſinere, ſi te auctore poſſum, ſi nulla inertiæ, nulla ſuperbiæ turpitudo, nulla inhumanitatis culpa ſuſcipitur, ego vero libenter deſino. Sin autem fuga laboris, deſidiam; repudiatio ſupplicum, ſuperbiam; amicorum

neglectio, improbitatem coarguit: nimirum hæc cauſſa eſt ejuſmodi, quam nec induſtrius, nec miſericors, nec officioſus deſerere poſſit. Atque hujuſce rei conjecturam de tuo ipſius ſtudio, Servi, facillime ceperis. Nam ſi tibi neceſſe putas etiam adverſariis amicorum tuorum de jure conſulentibus reſpondere; &, ſi turpe exiſtimas, te advocato, illum ipſum, quem contra veneris, cauſſa cadere: noli tam eſſe injuſtus, ut, cum tui fontes vel inimicis tuis pateant, noſtros rivulos etiam amicis putes clauſos eſſe oportere. Etenim ſi me tua familiaritas ab hac cauſſa removiſſet, & ſi hoc idem Q. Hortenſio, M. Craſſo clariſſimis viris, ſi item cæteris, à quibus intelligo tuam gratiam magni æſtimari, accidiſſet: in ea civitate conſul deſignatus defenſorem non haberet, in qua nemini umquam infimo majores noſtri patronum deeſſe voluerunt. Ego vero, judices, ipſe me exiſtimarem nefarium, ſi amico; crudelem, ſi miſero; ſuperbum, ſi conſuli defuiſſem. Quare, quod dandum eſt amicitiæ, large dabitur à me, ut tecum agam, Servi, non ſecus, ac ſi meus eſſes frater, qui mihi eſt cariſſimus: iſto in loco quod tribuendum eſt officio, fidei, religioni, id ita moderabor, ut meminerim me contra amici ſtudium, pro amici periculo dicere. Intelligo, judices, treis totius accuſationis parteis fuiſſe, & earum unam in reprehenſione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus eſſe verſatam. Atque harum trium partium prima illa, quæ graviſſima eſſe debebat, ita fuit infima, & levis, ut illos lex magis quædam accuſatoria, quam vera maledicendi facultas de vita L.

Digitized by Google

Murænæ dicere aliquid coëgerit. Objecta eſt enim Aſia, quæ ab hoc non ad voluptatem, & luxuriam expetita eſt, ſed in militari labore peragrata. qui ſi adoleſcens, patre ſuo imperatore, non meruiſſet; aut hoſtem, aut patris imperium timuiſſe, aut à parente repudiatus videretur. an, cum ſedere in equis triumphantium prætextati potiſſimum filii ſoleant, huic donis militaribus patris triumphum decorare fugiendum fuit, ut rebus communiter geſtis pæne ſimul cum patre triumpharet? Hic vero, judices, & fuit in Aſia, & viro fortiſſimo, parenti ſuo, magno adjumento in periculis, ſolatio in laboribus, gratulationi in victoria fuit. Et, ſi habet Aſia ſuſpicionem luxuriæ quandam, non Aſiam numquam vidiſſe, ſed in Aſia continenter vixiſſe, laudandum eſt. Quamobrem non Aſiæ nomen objiciendum Murænæ fuit, ex qua laus familiæ, memoria generi, honos, & gloria nomini conſtituta eſt: ſed aliquod aut in Aſia ſuſceptum, aut ex Aſia deportatum flagitium, ac dedecus. Meruiſſe vero ſtipendia in eo bello, quod tum populus Romanus non modo maximum, ſed etiam ſolum gerebat, virtutis: patre imperatore libentiſſime meruiſſe, pietatis: finem ſtipendiorum patris victoriam, ac triumphum fuiſſe, felicitatis fuit. Maledicto quidem idcirco nihil in hiſce rebus loci eſt, quod omnia laus occupavit. Saltatorem appellat L. Murænam Cato. maledictum eſt, ſi vere objicitur, vehementis accuſatoris: ſin falſo, maledici conviciatoris. Quare, cum iſta ſis auctoritate, non debes, M. Cato, arripere maledictum ex trivio aut ex ſcurrarum aliquo convicio, neque temere conſulem

populi Romani ſalutatorem vocare, ſed conſpicere, quibus præterea vitiis affectum eſſe neceſſe ſit eum, cui vere iſtud objici poſſit. Nemo enim fere ſaltat ſobrius, niſi forte inſanit, neque in ſolitudine, neque in convivio moderato atque honeſto. Intempeſtivi convivii, amœni loci, multarum deliciarum comes eſt extrema, ſaltatio. Tu mihi arripis id, quod neceſſe eſt omnium vitiorum eſſe poſtremum: relinquis illa, quibus remotis, hoc vitium omnino eſſe non poteſt. nullum turpe convivium, non amor, non comeſſatio, non libido, non ſumptus oſtenditur. Et cum ea non reperiantur, quæ voluptatis nomen habent, quæque vitioſa ſunt: in quo ipſam luxuriam reperire non potes, in eo te umbram luxuriæ reperturum putas? Nihil igitur in vitam L. Murænæ dici poteſt? nihil, inquam, omnino, judices. ſic à me conſul deſignatus defenditur, ut ejus nulla fraus, nulla avaritia, nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum in vita proferatur. Bene habet: jacta ſunt fundamenta defenſionis. nondum enim noſtris laudibus, quibus utar poſtea, ſed prope inimicorum confeſſione, virum bonum, atque integrum hominem defendimus. Quo conſtituto, facilior eſt mihi aditus ad contentionem dignitatis quæ pars altera fuit accuſationis. Summam video eſſe in te, Ser. Sulpici, dignitatem generis, integritatis, induſtriæ, cæterorumque ornamentorum omnium, quibus fretum ad conſulatus petitionem aggredi par eſt. paria cognoſco eſſe iſta in L. Muræna, atque ita paria, ut neque ipſe dignitate vinci potuerit, neque te dignitate ſuperarit. Contempſiſti L. Murænæ genus, extuliſti

tuum.

tuum. Quo loco ſi tibi hoc ſumis, niſi qui patricius ſit, neminem bono eſſe genere natum: facis ut rurſus plebs in Aventinum ſevocanda eſſe videatur. Sin autem ſunt amplæ & honeſtæ familiæ plebejæ; & proavus L Muranæ, & avus prætores fuerunt, & pater cum ampliſſime atque honeſtiſſime ex prætura triumphaſſet, hoc faciliorem huic gradum conſulatus adipiſcendi reliquit, quod is jam patri debitus, à filio petebatur. Tua vero nobilitas, Ser. Sulpici, tametſi ſumma eſt, tamen hominibus litteratis, & hiſtoricis eſt notior, populo vero, & ſuffragatoribus obſcurior. Pater enim fuit equeſtri loco, avus nulla illuſtri laude celebratus. itaque non ex ſermone hominum recenti, ſed ex annalium vetuſtate eruenda eſt memoria nobilitatis tuæ. Quare ego te ſemper in noſtrum numerum aggregare ſoleo, quod virtute, induſtriaque perfeciſti, ut, cum equitis Rom. eſſes filius, ſumma tamen amplitudine dignus putarere. nec mihi umquam minus in Q. Pompejo novo homine, & fortiſſimo viro virtutis eſſe viſum eſt, quam in homine nobiliſſimo M. Æmilio. Etenim ejuſdem animi atque ingenii eſt, poſteris ſuis, quod Pompejus fecit, amplitudinem nominis, quam non acceperit, tradere, &, ut Scaurus, memoriam prope intermortuam generis ſui, virtute renovare. Quamquam ego jam putabam, judices, multis viris fortibus ne ignobilitas objiceretur generis, meo labore eſſe perfectum: qui non modo Curiis, Catonibus, Pompejis, antiquis illis, fortiſſimis viris, novis hominibus, ſed his recentibus, Mariis & Didiis & Cœliis commemorandis jacebant. Cum ego vero tanto intervallo clauſtra iſta nobilitatis

refregiſſem, ut aditus ad conſulatum poſthac, ſicut apud majores noſtros fuit, non magis nobilitati, quam virtuti, pateret: non arbitrabar, cum ex familia vetere, & illuſtri conſul deſignatus ab equitis Romani filio, conſule, defenderetur, de generis novitate accuſatores eſſe dicturos. Etenim mihi ipſi accidit, ut cum duobus patriciis, altero improbiſſimo, atque audaciſſimo, altero modeſtiſſimo, atque optimo viro peterem: ſuperavi tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam: quod ſi id crimen homini novo eſſe deberet, profecto mihi neque inimici, neque invidi defuiſſent. Omittamus igitur de genere dicere, cujus eſt magna in utroque dignitas: videamus cætera. Quæſturam una petiit, & ſum ego factus prior. non eſt reſpondendum ad omnia. neque enim quemquam veſtrum fugit, cum multi pares dignitate fiant, unus autem primus ſolus poſſit obtinere, non eundem eſſe ordinem, dignitatis, & renuntiationis, propterea quod renuntiatio gradus habeat; dignitas autem fit perſæpe eadem omnium. Sed quæſtura utriuſque propemodum pari momento ſortis fuit. habuit hic lege Titia provinciam tacitam, & quietam: tu illam, cui cum quæſtores ſortiuntur, etiam acclamari ſolet, Oſtienſem, non tam gratioſam, & illuſtrem, quam negotioſam, & moleſtam. conſedit utriuſque nomen in quæſtura. nullum enim vobis ſors campum dedit, in quo excurrere virtus, cognoſcique poſſet. Reliqui temporis ſpatium, quod in contentionem vocatur, ab utroque diſſimillima ratione tractatum eſt. Servius hic nobiſcum hanc urbanam militiam reſpondendi, ſcribendi, cavendi, ple-

nam

nam ſollicitudinis, ac ſtomachi ſecutus eſt: jus civile didicit: multum vigilavit: laboravit: præſto multis fuit: multorum ſtultitiam perpeſſus eſt: arrogantiam pertulit: difficultatem exſorbuit: vixit ad aliorum arbitrium non ad ſuum. magna laus, & grata hominibus, unum hominem elaborare in ea ſcientia, quæ ſit multis profutura. Quid Muræna interea? fortiſſimo, & ſapientiſſimo viro, ſummo imperatori legatus L. Lucullo fuit: quà in legatione duxit exercitum: ſigna contulit: manum conſeruit: magnas copias hoſtium fudit: urbes partim vi, partim obſidione cepit: Aſiam iſtam refertam, & eandem delicatam ſic obiit, ut in ea neque avaritiæ, neque luxuriæ veſtigium reliquerit: maximo in bello ſic eſt verſatus, ut hic multas res & magnas ſine imperatore geſſerit, nullam ſine hoc imperator. Atque hæc, quamquam præſente L. Lucullo loquar, tamen ne ab ipſo propter periculum noſtrum conceſſam videamur habere licentiam fingendi, publicis litteris teſtatà ſunt omnia: quibus L. Lucullus tantum laudis impertit, quantum neque ambitioſus imperàtor, neque invidus tribuere alteri in communicanda gloria debuit. Summa in utroque eſt honeſtas, ſumma dignitas quam ego, ſi mihi per Servium liceat, pari atque eadem in laude ponam. ſed non licet. agitat rem militarem: inſectatur totam hanc legationem: aſſiduitatis, & operarum harum quotidianarum putat eſſe conſulatum. apud exercitum mihi fueris, inquit, tot annos? forum non attigeris? abfueris tamdiu? &, cum longo intervallo veneris, cum iis, qui in foro habitarunt, de dignitate contendas? Primum iſta

noſtra aſſiduitas, Servi, neſcis, quantum interdum afferat hominibus faſtidii, quantum ſatietatis. mihi quidem vehementer expediit, poſitam in oculis eſſe gratiam: ſed tamen ego mei ſatietatem magno meo labore ſuperavi: & tu idem fortaſſe: verumtamen utrique noſtrum deſiderium nihil obfuiſſet. Sed ut, hoc omiſſo, ad ſtudiorum, atque artium contentionem revertamur: qui poteſt dubitari, quin ad conſulatum adipiſcendum multo plus afferat dignitatis res militaris, quam juris civilis gloria? Vigilas tu de nocte, ut tuis conſultoribus reſpondeas: ille, ut quo intendit, mature cum exercitu perveniat. te gallorum, illum buccinarum cantus exſuſcitat. tu actionem inſtituis, ille aciem inſtruit. tu caves ne tui conſultores, ille ne urbes, aut caſtra capiantur. Ille tenet, & ſcit ut hoſtium copiæ, tu ut aquæ pluviæ arceantur. ille exercitatus eſt in propagandis finibus, tu in regendis. ac nimirum (dicendum eſt enim quod ſentio) rei militaris virtus præſtat cæteris omnibus. Hæc nomen populo Romano, hæc huic urbi æternam gloriam peperit: hæc orbem terrarum parere huic imperio coëgit: omnes urbanæ res, omnia hæc noſtra præclara ſtudia & hæc forenſis laus, & induſtria, latent in tutela ac præſidio bellicæ virtutis. ſimulatque increpuit ſuſpicio tumultus, artes illico noſtræ conticeſcunt. Et quoniam mihi videris iſtam ſcientiam juris tamquam filiolam oſculari tuam, non patiar te in tanto errore verſari, ut iſtud neſcio quid, quod tantopere didiciſti, præclarum aliquid eſſe arbitrere. Aliis ego te virtutibus, continentiæ, gravitatis, juſtitiæ, fidei, cæteris omnibus conſulatu

Digitized by Google

ſulatu & omni honore ſemper digniſſimum judicavi: quod quidem jus civile didiciſti; non dicam, operam perdidiſti: ſed illud dicam, nullam eſſe in illa diſciplina munitam ad conſulatum viam. omnes enim artes, quæ nobis populi Romani ſtudia conciliant, & admirabilem dignitatem, & pergratam utilitatem debent habere. Summa dignitas eſt in iis, qui militari laude antecellunt. omnia enim, quæ ſunt in imperio, & in ſtatu civitatis, ab iis defendi, & firmari putantur. ſumma etiam utilitatis: ſiquidem eorum conſilio, & periculo, cum republica, tum etiam noſtris rebus perfrui poſſumus. gravis etiam illa eſt, & plena dignitatis dicendi facultas, quæ ſæpe valuit in conſule deligendo, poſſe conſilio, atque oratione, & ſenatus, & populi, & eorum, qui res judicant, mentes permovere. Quæritur conſul, qui dicendo nonnumquam comprimat tribunitios furores, qui concitatum populum flectat, qui largitioni reſiſtat. Non mirum ſi ob hanc facultatem, homines ſæpe etiam non nobiles conſulatum conſecuti ſunt: præſertim cum hæc eadem res plurimas gratias, firmiſſimas amicitias, maxima ſtudia pariat, quorum in iſto veſtro artificio, Sulpici, nihil eſt. primum dignitas in tam tenui ſcientia quæ poteſt eſſe? res enim ſunt parvæ, prope in ſingulis litteris, atque interpunctionibus verborum occupatæ. Deinde, etiam ſi quid apud majores noſtros fuit in iſto ſtudio admirationis, id enuntiatis veſtris myſteriis, totum eſt contemptum, & abjectum. Poſſet agi lege, necne, pauci quondam ſciebant. faſtos enim vulgo non habebant: erant in magna po-

tentia qui conſulebantur: à quibus etiam dies tamquam à Chaldæis petebantur. inventus eſt ſcriba quidam Cn. Flavius, qui cornicum oculos confixerit, & ſingulis diebus ediſcendos faſtos populo propoſuerit, & ab ipſis cautis juriſconſultis eorum ſapientiam compilarit. Itaque irati illi, quod ſunt veriti ne dierum ratione pervulgata, & cognita, ſine ſua opera lege poſſet agi, notas quaſdam compoſuerunt, ut omnibus in rebus ipſi intereſſent. cum hoc fieri belliſſime poſſet: Fundus Sabinus meus eſt: immo meus: deinde judicium: noluerunt. FVNDVS, inquit: QVI EST IN AGRO QVI SABINVS VOCATVR. Satis verboſe: cedo quid poſtea? EVM EGO EX IVRE QVIR. MEVM ESSE AIO. Quid tum? INDE EGO TE EX IVRE MANV CONSERTVM VOCO. Quid huic tam loquaciter litigioſo reſponderet ille, unde petebatur, non habebat. Tranſit idem juriſconſultus tibicinis Latini modo. VNDE TV ME, inquit, EX IVRE MANV CONSERTVM VOCASTI, INDE IBI EGO TE REVOCO. Prætor interea, ne pulchrum ſe, ac beatum putaret, atque aliquid ipſe ſua ſponte loqueretur, ei quoque carmen compoſitum eſt, tum cæteris rebus abſurdum, tum vero nullo uſu: VTRISQVE SVPERSTITIBVS PRÆSENTIBVS: ISTAM VIAM DICO: INITE VIAM. præſto aderat ſapiens ille, qui inire viam doceret: REDITE VIAM. eodem duce redibant. Hæc jam tum apud illos barbatos ridicula, credo, videbantur: homines, eum recte atque in loco conſtitiſſent, juberi abire, ut, unde abiſſent, eodem ſtatim redirent. Iiſdem ineptiis

fucata

fucata ſunt illa omnia, QVANDO TE IN IVRE CONSPICIO. & hæc, SED ANNE TV DICIS CAVSSA VINDICAVERIS? quæ dum erant occulta, neceſſario ab eis, qui ea tenebant, petebantur: poſtea vero pervulgata, atque in manibus jactata, & excuſſa, inaniſſima prudentiæ reperta ſunt? fraudis autem, & ſtultitiæ pleniſſima. Nam cum permulta præclare legibus eſſent conſtituta, ea jureconſultorum ingeniis pleraque corrupta ac depravata ſunt. Mulieres omnes propter infirmitatem conſilii majores in tutorum poteſtate eſſe voluerunt: hi invenerunt genera tutorum, quæ poteſtate mulierum continerentur. ſacra interire illi noluerunt: horum ingenio ſenes ad coëmptiones faciendas interimendorum ſacrorum cauſſa, reperti ſunt. in omni denique jure civili æquitatem reliquerunt, verba ipſa tenuerunt: ut, quia in alicujus libris, exempli cauſſa, id nomen invenerant, putarunt omnes mulieres, quæ coëmptionem facerent, Cajas vocari. Iam illud mihi quidem mirum videri ſolet, tot homines, tam ingenioſos, per tot annos etiam nunc ſtatuere non potuiſſe, utrum diem tertium, an perendinum; judicem, an arbitrum; rem, an litem dici oporteret. Itaque (ut dixi) dignitas in iſta ſcientia conſularis numquam fuit, quæ tota ex rebus fictis commentitiiſque conſtaret: gratiæ vero multo etiam minus. Quod enim omnibus patet, & æque promptum eſt mihi, & adverſario meo; id eſſe gratum nullo pacto poteſt. Itaque non modo beneficii collocandi ſpem, ſed etiam illud, quod aliquando fuit, LICET CONSVLERE, jam perdidiſtis. Sapiens exiſtimari nemo poteſt in

ea prudentia, quæ neque extra Romam uſquam, neque Romæ, rebus prolatis, quidquam valet: peritus ideo haberi non poteſt, quod in eo, quod ſciunt omnes, nullo modo poſſunt inter ſe diſcrepare. difficilis autem res ideo non putatur, quod & perpaucis, & minime obſcuris literis continetur. Itaque ſi mihi homini vehementer occupato ſtomachum moveritis, triduo me juriſconſultum eſſe profitebor. Etenim quæ de ſcripto aguntur, ſcripta ſunt omnia: neque tamen quidquam tam anguſte ſcriptum eſt, quod ego non poſſim, QVA DE RE AGITVR, addere. quæ conſuluntur autem, minimo periculo reſpondentur: ſi id quod oportet, reſponderis; idem videare reſpondiſſe, quod Servius: ſin aliter; etiam controverſum jus noſſe, & tractare videare. Quapropter non ſolum illa gloria militaris veſtris formulis, atque actionibus anteponenda eſt, verum etiam dicendi conſuetudo longe, & multum iſti veſtræ exercitationi ad honorem antecellet. Itaque mihi videntur plerique initio multo hoc maluiſſe: poſt, cum id aſſequi non potuiſſent: iſtuc potiſſimum ſunt delapſi: ut ajunt in Græcis artificibus, eos aulœdos eſſe, qui citharœdi fieri non potuerint: ſic nonnullos videmus, qui oratores evadere non potuerunt, eos ad juris ſtudium devenire. Magnus dicendi labor, magna res, magna dignitas, ſumma etiam gratia. Etenim à vobis ſalubritas quædam, ab iis qui dicunt, ſalus ipſa petitur. Deinde veſtra reſponſa, atque decreta & evertuntur ſæpe dicendo, & ſine defenſione oratoris firma eſſe non poſſunt. In qua re ſi ſatis profeciſſem, parcius de ejus laude dicerem: nunc nihil

Digitized by Google

nihil de me dico, ſed de iis, qui in dicendo magni ſunt, aut fuerunt. Duæ ſunt artes, quæ poſſunt locare homines in ampliſſimo gradu dignitatis: una imperatoris, altera oratoris boni. Ab hoc enim pacis ornamenta retinentur: ab illo belli pericula repelluntur. Cæteræ tamen virtutes ipſæ per ſe multum valent, juſtitia, fides, pudor, temperantia, quibus te, Servi, excellere omnes intelligunt: ſed nunc de ſtudiis ad honorem diſpoſitis, non de inſita cujuſque virtute diſputo. Omnia iſta nobis ſtudia de manibus excutiuntur, ſimulatque aliquis motus novus bellicum canere cœpit. Etenim, ut ait ingenioſus poëta, & auctor valde bonus, præliis promulgatis, TOLLITVR E MEDIO non ſolum iſta veſtra verboſa ſimulatio prudentiæ, ſed etiam illa ipſa domina rerum SAPIENTIA: VI GERITVR RES. SPERNITVR ORATOR non ſolum odioſus in dicendo, ac loquax, verum etiam BONVS: HORRIDVS MILES AMATVR. Veſtrum vero ſtudium totum jacet. NON EX IVRE MANV CONSERTVM, SED MAGE FERRO, inquit, REM REPETVNT. Quod ſi ita eſt, cedat, opinor, Sulpici, forum caſtris, otium militiæ, ſtylus gladio, umbra ſoli: ſit denique in civitate ea prima res, propter quam, ipſa eſt civitas omnium princeps. Verum hæc, Cato, nimium nos noſtris verbis magna facere demonſtrat, & oblitos eſſe, bellum illud omne Mithridaticum cum mulierculis eſſe geſtum, quod ego longe ſecus exiſtimo, judices: deque eo pauca diſſeram. neque enim cauſſa in hoc continetur. Nam ſi omnia bella, quæ cum Græcis geſſimus, contemnen-

Digitized by Google

da ſunt: derideatur de rege Pyrrho triumphus M. Curii: de Philippo T. Flamini: de Ætolis M. Fulvii: de rege Perſe L. Paulli: de Pſeudophilippo Q. Metelli: de Corinthiis L. Mummii. ſin hæc bella graviſſima, victoriæque eorum bellorum graviſſimæ fuerunt; cur Aſiaticæ nationes, atque ille à te hoſtis contemnitur? Atqui ex veterum rerum monumentis, vel maximum bellum populum Roman. cum Antiocho geſſiſſe video: cujus belli victor, L. Scipio, parta cum Publio fratre gloria, quam laudem ille, Africa oppreſſa, cognomine ipſo præ ſe ferebat, eandem hic ſibi ex Aſiæ nomine aſſumſit. Quo quidem in bello virtus enituit egregia M. Catonis, proavi tui. Quo ille, cum eſſet, ut ego mihi ſtatuo, talis, qualem te eſſe video, numquam cum Scipione eſſet profectus, ſi cum mulierculis bellandum eſſe arbitraretur. Neque vero cum P. Africano ſenatus egiſſet, ut legatus fratri proficiſceretur, cum ipſe paullo ante Hannibale ex Italia expulſo, ex Africa ejecto, Carthagine oppreſſa, maximis periculis rempubl. liberaviſſet, niſi illud grave bellum, & vehemens putaretur. Atqui, ſi diligenter, quid Mithridates potuerit, & quid effecerit, & qui vir fuerit, conſideratis; omnibus regibus, quibuſcum populus Rom. bellum geſſit, hunc regem nimirum antepones. Quem L. Sulla maximo, & fortiſſimo exercitu, pugna exercitatum, non rudis imperator, ut aliud nihil dicam, eum bello invectum totam in Aſiam, cum pace dimiſit: quem L. Muræna, pater hujuſce, vehementiſſime, vigilantiſſimeque vexatum, repreſſum maxima ex parte, non oppreſſum reliquit: qui

rex

rex ſibi aliquot annis ſumptis ad confirmandas rationes, & copias belli, tantum ipſe opibus, conatuque invaluit, ut ſe Oceanum cum Ponto, Sertorii copias cum ſuis conjuncturum putaret. Ad quod bellum duobus conſulibus ita miſſis, ut alter Mithridatem perſequeretur, alter Bithyniam tueretur: alterius res & terra, & mari calamitoſæ, vehementer, & opes regis, & nomen auxerunt: L. Luculli vero res tantæ exſtiterunt, ut neque majus bellum commemorari poſſit, neque majore conſilio, & virtute geſtum. Nam cum totius impetus belli ad Cyzicenorum mœnia conſtitiſſet, eamque urbem ſibi Mithridates Aſiæ januam fore putaviſſet, qua effracta, & revulſa, tota pateret provincia: perfecta ab Lucullo hæc ſunt omnia, ut urbs fideliſſimorum ſociorum defenderetur: ut omnes copiæ regis diuturnitate obſidionis conſumerentur. Quid? illam pugnam navalem ad Tenedum, cum contento curſu, acerrimis ducibus, hoſtium claſſis Italiam ſpe, atque animis inflata, peteret; mediocri certamine, & parva dimicatione commiſſam arbitraris? Mitto prælia: prætereo oppugnationes oppidorum. expulſus regno tandem aliquando, tantum tamen conſilio, atque auctoritate valuit, ut ſe, rege Armeniorum adjuncto, novis opibus, copiiſque renovarit. Ac ſi mihi nunc de rebus geſtis eſſet noſtri exercitus imperatoriſque dicendum, plurima & maxima prælia commemorare poſſem. Sed non id agimus: hoc dico: ſi bellum hoc, ſi hic hoſtis, ſi ille rex contemnendus fuiſſet; neque tanta cura ſenatus, & populus Rom. ſuſcipiendum putaſſet, neque tot annos geſſiſſet,

neque

Digitized by Google

neque tanta gloria L. Luculli; neque vero ejus belli conficiendi curam tanto ſtudio populus Romanus ad Cn. Pompejum detuliſſet: cujus ex omnibus pugnis, quæ ſunt innumerabiles, vel acerrima mihi videtur illa, quæ cum rege commiſſa eſt, & ſumma contentione pugnata. Qua ex pugna cum ſe ille eripuiſſet, & Boſphorum confugiſſet, quo exercitus adire non poſſet, etiam in extrema fortuna & fuga, nomen tamen retinuit regium. Itaque ipſe Pompejus, regno poſſeſſo, ex omnibus oris, ac notis ſedibus hoſte pulſo, tamen tantum in unius anima poſuit, ut, cum omnia, quæ ille tenuerat, adierat, ſperarat, victoria poſſideret; tamen non ante, quam illum vita expulit, bellum confectum judicarit. Hunc tu hoſtem, Cato, contemnis, quocum per tot annos, tot præliis, tot imperatores bella geſſerunt? cujus expulſi, & ejecti vita tanti æſtimata eſt, ut morte ejus nuntiata, tum denique bellum confectum arbitraretur? Hoc igitur in bello L. Murænam legatum fortiſſimi animi, ſummi conſilii, maximi laboris cognitum eſſe defendimus, & hanc ejus operam non minus ad conſulatum adipiſcendum, quam hanc noſtram forenſem induſtriam dignitatis habuiſſe. At enim in præturæ petitione prior renuntiatus eſt Servius. Pergitiſne vos, tanquam ex ſyngrapha, agere cum populo, ut, quem locum ſemel honoris cuipiam dederit, eundem reliquis honoribus debeat? Quod enim fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos æſtus habet ratio comitiorum? Dies intermiſſus unus, aut nox

in-

Digitized by Google

interpoſita ſæpe perturbat omnia: & totam opinionem parva nonnumquam commutat aura rumoris. Sæpe etiam ſine ulla aperta cauſſa fit aliud, atque exiſtimamus, ut nonnumquam ita factum eſſe etiam populus admiretur, quaſi vero non ipſe fecerit. Nihil eſt incertius vulgo, nihil obſcurius voluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. Quis L. Philippum ſummo ingenio, opibus, gratia, nobilitate à M. Herennio ſuperari poſſe arbitratus eſt? quis Q. Catulum humanitate, ſapientia, integritate antecellentem à Cn. Manlio? quis M. Scaurum hominem graviſſimum, civem egregium, fortiſſimum ſenatorem, à Q. Maximo? non modo horum nihil ita fore putatum eſt, ſed ne cum eſſet factum quidem, quare ita factum eſſet, intelligi potuit. Nam ut tempeſtates ſæpe certo aliquo cæli ſigno commoventur, ſæpe improviſo nulla ex certa ratione, obſcura aliqua ex cauſſa excitantur: ſic in hac comitiorum tempeſtate populari ſæpe intelligas, quo ſigno commota ſit: ſæpe ita obſcura eſt, ut caſu excitata eſſe videatur. Sed tamen, ſi eſt reddenda ratio, duæ res vehementer in prætura deſideratæ ſunt, quæ ambæ in conſulatu tum Murænæ profuerunt: una, expectatio muneris, quæ & rumore nonnullo, & ſtudiis, ſermonibuſque competitorum creverat: altera, quod ii, quos in provincia, ac legatione omnis & liberalitatis, & virtutis ſuæ teſteis habuerat, nondum deceſſerant. Horum utrumque ei fortuna ad conſulatus petitionem reſervavit. Nam & L. Luculli exercitus, qui ad triumphum convenerat, idem Comes L. Murænæ præſto fuit, & munus ampliſ-

ampliſſimum, quod petitio præturæ deſiderabat, prætura reſtituit. num tibi hæc parva videntur adjumenta, & ſubſidia conſulatus? voluntas militum? quæ cum per ſe valet multitudine, tum apud ſuos gratia, tum vero in conſule declarando multum etiam apud univerſum populum Roman. auctoritatis habet: ſuffragatio militaris? Imperatores enim comitiis conſularibus, non verborum interpretes diliguntur. Quare gravis eſt illa oratio: Me ſaucium recreavit: me præda donavit: hoc duce caſtra cepimus, ſigna contulimus: numquam iſte plus militi laboris impoſuit, quam ſibi ſumpſit ipſe, cum fortis, tum etiam felix. hoc quanti putas eſſe ad famam hominum, ac voluntatem? etenim ſi tanta illis comitiis religio eſt, ut adhuc ſemper omen valuerit prærogativum: quid mirum eſt, in hoc felicitatis famam, ſermonemque valuiſſe? Sed ſi hæc leviora ducis, quæ ſunt graviſſima, & hanc urbanam ſuffragationem militari anteponis; noli ludorum hujus elegantiam, & ſcenæ magnificentiam valde contemnere; quæ huic admodum profuerunt. Nam quid ego dicam populum ac vulgus imperitorum, ludis magnopere delectari? minus eſt mirandum: quamquam huic cauſſæ ſatis eſt. Sunt enim populi, ac multitudinis comitia. Quare ſi populo ludorum magnificentia voluptati eſt, non eſt mirandum, eam L. Murænæ apud populum profuiſſe. Et, ſi noſmetipſi, qui & ab delectatione omni, negotiis impedimur, & in ipſa occupatione delectationes alias multas habere poſſumus, ludis tamen oblectamur, & ducimur: quid tu admirere de multitudine indo-

cta?

cta? L. Otho, vir fortis, meus neceſſarius, equeſtri ordini reſtituit non ſolum dignitatem, ſed etiam voluptatem itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet eſt omnium gratiſſima: quod honeſtiſſimo ordini cum ſplendore fructus quoque jucunditatis eſt reſtitutus. Quare delectant homines, mihi crede, ludi, etiam illos, qui diſſimulant, non ſolum eos, qui fatentur: quod ego in mea petitione ſenſi. nam nos quoque habüimus ſcenam competitricem. Quod ſi ego, qui trinos ludos ædilis feceram, tamen Antonii ludis commovebar: tibi, qui caſu nullos feceras, nihil hujus iſtam ipſam, quam irrides, argenteam ſcenam adverſatam putas? Sed hæc ſane ſint paria omnia: ſit par forenſis opera militari: ſit par militari ſuffragatio urbana: ſit idem, magnificentiſſimos, & nullos, umquam feciſſe ludos: quid? in ipſa prætura nihilne exiſtimas inter tuam, & iſtius ſortem intetfuiſſe? hujus ſors ea fuit, quam omnes tui neceſſarii tibi optabamus, juris dicundi: in qua gloriam conciliat magnitudo negotii, gratiam æquitatis largitio: qua in ſorte ſapiens prætor, qualis hic fuit, offenſionem vitat æquabilitate decernendi, benevolentiam adjungit lenitate audiendi. Egregia & ad conſulatum apta provincia: in qua laus æquitatis, integritatis, facilitatis ad extremum ludorum voluptate concluditur. Quid tua ſors? triſtis, atrox, quæſtio peculatus: ex altera parte lacrymarum, & ſqualoris, ex altera plena catenarum, atque indicum: cogendi judices inviti, retinendi contra voluntatem: ſcriba damnatus; ordo totus alienus: Sullana gratificatio reprehenſa: multi viri fortes, & prope pars civitatis offen-

offenſa eſt: lites ſevere æſtimatæ: cui placet, obliviſcitur: cui dolet, meminit. Poſtremo tu in provinciam ire noluiſti. non poſſum id in te reprehendere, quod in me ipſo & prætor, & conſul probavi: ſed tamen L. Murænæ provincia multas bonas gratias cum optima exiſtimatione attulit: habuit proficiſcens delectum in Vmbria: dedit ei facultatem reſpubl. liberalitatis: qua uſus, multas ſibi tribus, quæ municipiis Vmbriæ conficiuntur, adjunxit. ipſe autem in Gallia, ut noſtri homines deſperatas jam pecunias exigerent, æquitate, diligentiaque perfecit. Tu interea Romæ ſcilicet amicis præſto fuiſti. fateor: ſed tamen illud cogita, nonnullorum amicorum ſtudia minui ſolere in eos, à quibus provincias contemni intelligant. Et quoniam oſtendi, judices, parem dignitatem ad conſulatus petitionem, diſparem fortunam provincialium negotiorum in Muræna, atque in Sulpicio fuiſſe: dicam jam apertius, in quo meus neceſſarius fuerit inferior, Servius: & ea dicam vobis audientibus, amiſſo jam tempore, quæ ipſi ſoli, re integra, ſæpe dixi. Petere conſulatum neſcire te, Servi, perſæpe dixi: & in iis rebus ipſis, quas te magno, & forti animo, & agere, & dicere videbam, tibi ſolitus ſum dicere, magis te fortem ſenatorem mihi videri, quam ſapientem candidatum. Primum accuſandi terrores, & minæ, quibus tu quotidie uti ſolebas, ſunt fortis viri; ſed & populi opinionem à ſpe adipiſcendi avertunt, & amicorum ſtudia debilitant. neſcio quo pacto ſemper hoc fit: neque in uno, aut altero animadverſum eſt, ſed jam in pluribus: ſimulatque candidatus accuſationem meditari

viſus

Digitized by Google

viſus eſt, ut honorem deſperaſſe videatur. Quid ergo? acceptam injuriam perſequi non placet? immo vehementer placet: ſed aliud tempus eſt petendi, aliud perſequendi. petitorem ego, præſertim conſulatus, magna ſpe, magno animo, magnis copiis & in forum, & in campum deduci volo. non placet mihi inquiſitio candidati, prænuntia repulſæ: non teſtium potius, quam ſuffragatorum comparatio: non minæ magis, quam blanditiæ: non declamatio potius, quam ſalutatio: præſertim cum jam, hoc novo more, omnes fere domus omnium concurſent, & ex vultu candidatorum conjecturam faciant, quantum quiſque animi, & facultatis habere videatur. Videſne tu illum triſtem, demiſſum? jacet, diffidit, abjecit haſtas. ſerpit hic rumor. Scis tu illum accuſationem cogitare? inquirere in competitores? teſtes quærere? alium faciam, quoniam ſibi hic ipſe deſperat. Ejuſmodi candidatorum amici intimi debilitantur, ſtudia deponunt, aut teſtatam rem abjiciunt, aut ſuam operam, & gratiam judicio, & accuſationi reſervant. Accedit eodem, ut etiam ipſe candidatus totum animum, atque omnem curam, operam, diligentiamque ſuam in petitione non poſſit ponere. Adjungitur enim accuſationis cogitatio, non parva res, ſed nimirum omnium maxima. Magnum eſt enim te comparare ea, quibus poſſis hominem è civitate præſertim non inopem, neque infirmum, exturbare: qui & per ſe, & per ſuos, & vero etiam per alienos defendatur. omnes enim ad pericula propulſanda concurrimus: & qui non aperte inimici ſumus, etiam alieniſſimis, in capitis periculis, amiciſſimorum

rum officia, & ſtudia præſtamus. Quare ego expertus, & petendi, & defendendi, & accuſandi moleſtiam, ſic intellexi; in petendo ſtudium eſſe acerrimum, in defendendo officium, in accuſando laborem. Itaque ſic ſtatuo, fieri nullo modo poſſe, ut idem accuſationem, & petitionem conſulatus diligenter adornet atque inſtruat. unum ſuſtinere pauci poſſunt, utrumque nemo. Tu, cum de curriculo petitionis deflexiſſes, animumque ad accuſandum tranſtuliſſes, exiſtimaſti te utrique negotio ſatisfacere poſſe? vehementer erraſti. quis enim dies fuit, poſteaquam in iſtam accuſandi denuntiationem ingreſſus es, quem tu non totum in iſta ratione conſumpſeris? Legem ambitus flagitaſti, quæ tibi non deerat. erat enim ſeveriſſime ſcripta Calpurnia. geſtus eſt mos & voluntati, & dignitati tuæ. Sed tota illa lex accuſationem tuam, ſi haberes nocentem reum, fortaſſe armaſſet: petitioni vero refragata eſt. pœna gravior in plebem tua voce efflagitata eſt: commoti animi tenuiorum, exſilium in noſtrum ordinem: conceſſit ſenatus poſtulationi tuæ: ſed non libenter duriorem fortunæ communi conditionem, te auctore, conſtituit. Morbi excuſationi pœna addita eſt: voluntas offenſa multorum, quibus aut contra valetudinis commodum laborandum eſt, aut incommodo morbi etiam cæteri vitæ fructus relinquendi. quid ergo? hæc quis tulit? is qui auctoritati ſenatus, voluntati tuæ paruit: denique is tulit, cui minime proderant. Quid? illa, quæ mea ſumma voluntate ſenatus frequens repudiavit, mediocriter adverſata tibi eſſe exiſtimas? confuſionem ſuffragiorum flagitaſti,
pro-

prorogationem legis Maniliæ, æquationem gratiæ, dignitatis, ſuffragiorum. Graviter homines honeſti, atque in ſuis civitatibus, & municipiis gratioſi tulerunt, à tali viro eſſe pugnatum, ut omnes & dignitatis, & gratiæ gradus tollerentur. Idem edititios judices eſſe voluiſti ut odia occulta civium, quæ tacitis nunc diſcordiis continentur, in fortunas optimi cujuſque erumperent. Hæc omnia tibi accuſandi viam muniebant, adipiſcendi obſepiebant. Atque ex omnibus illa plaga eſt injecta petitioni tuæ, non tacente me, maxima: de qua ab homine ingenioſiſſimo, & copioſiſſimo, Hortenſio, multa graviſſime dicta ſunt: quo etiam mihi durior locus eſt dicendi datus: ut, cum ante me & ille dixiſſet, & vir ſumma dignitate, & diligentia, & facultate dicendi M. Craſſus, ego in extremo non partem aliquam agerem cauſſæ, ſed de tota re dicerem, quod mihi videretur. Itaque in iiſdem rebus fere verſor, &, quod poſſum, judices, occurro veſtræ ſatietati. Sed tamen, Servi, quam te ſecurim putas injeciſſe petitioni tuæ, cum tu populum Romanum in eum metum adduxiſti, ut pertimeſceret, ne conſul Catilina fieret, dum tu accuſationem comparares, depoſita atque abjecta petitione? Etenim te inquirere videbant, triſtem ipſum: mœſtos amicos: obſervationes, teſtificationes, ſeductiones teſtium, ſeceſſionem ſubſcriptorum animadvertebant: quibus rebus certe ipſi candidatorum vultus obſcuriores videri ſolent: Catilinam interea alacrem atque lætum, ſtipatum choro juventutis, vallatum judicibus, atque ſicariis, inflatum cum ſpe militum, tum collegæ mei, quemadmodum dicebat ipſe,

Digitized by Google

ipſe, promiſſis, circumfluente colonorum Arretinorum, & Feſulanorum exercitu. quam turbam diſſimillimo ex genere, diſtinguebant homines perculſi Sullani temporis calamitate. Vultus erat ipſius plenus furoris, oculi ſceleris, ſermo arrogantiæ, ſic, ut ei jam exploratus, & domi conditus conſulatus videretur. Murænam contemnebat: Sulpicium accuſatorem ſuum numerabat, non competitorem: ei vim denuntiabat: reipublicæ minabatur. Quibus rebus, qui timor bonis omnibus injectus ſit, quanta deſperatio reipublicæ, ſi ille factus eſſet, nolite à me commoneri velle: voſmetipſi vobiſcum recordamini. meminiſtis enim cum illius nefarii gladiatoris voces percrebuiſſent, quas habuiſſe in concione domeſtica dicebatur, cum miſerorum fidelem defenſorem negaſſet inveniri poſſe, niſi eum, qui ipſe miſer eſſet: integrorum, & fortunatorum promiſſis, ſaucios, & miſeros credere non oportere. Quare qui conſumpta replere, erepta recuperare vellent, ſpectarent quid ipſe deberet, quid poſſideret, quid auderet: minime timidum, & valde calamitoſum eſſe oportere eum, qui eſſet futurus dux, & ſignifer calamitoſorum. Tum igitur, his rebus auditis, meminiſtis fieri ſenatuſconſultum, referente me; ne poſtero die comitia haberentur, ut de his rebus in ſenatu agere poſſemus. Itaque poſtridie frequenti ſenatu Catilinam excitavi, atque eum de his rebus juſſi, ſi quid vellet, quæ ad me allatæ eſſent, dicere. Atque ille, ut ſemper fuit apertiſſimus, non ſe purgavit, ſed indicavit, atque induit. Tum enim dixit, duo corpora eſſe reip. unum debile, infirmo capite; alterum firmum ſine

ſine capite: huic, cum ita de ſe meritum eſſet, caput, ſe vivo, non defuturum. Congemuit ſenatus frequens, neque tamen ſatis ſevere pro rei indignitate decrevit. Nam partim ideo fortes in decernendo non erant, quia nihil timebant, partim quia timebant. Tum erupit è ſenatu triumphans gaudio, quem omnino vivum illinc exire non oportuerat: præſertim cum idem ille in eodem ordine paucis diebus ante, Catoni, fortiſſimo viro, judicium minitanti, ac denuntianti reſpondiſſet: Si quod eſſet in ſuas fortunas incendium excitatum, id ſe non aqua, ſed ruina reſtincturum. His tum rebus commotus, & quod homines jam tum conjuratos cum gladiis in campum deduci à Catilina ſciebam, deſcendi in campum cum firmiſſimo præſidio fortiſſimorum virorum, & cum illa lata inſignique lorica, non quæ me tegeret (etenim ſciebam Catilinam non latus, aut ventrem, ſed caput, & collum ſolere petere) verum ut omnes boni animadverterent, &, cum in metu, & periculo conſulem viderent, id quod eſt factum, ad opem præſidiumque meum concurrerent, itaque cum te, Servi, remiſſiorem in petendo putarent, Catilinam & ſpe, & cupiditate inflammatum viderent, omnes qui illam ab republ. peſtem depellere capiebant, ad Murænam ſe ſtatim contulerunt. Magna eſt autem comitiis conſularibus repentina voluntatum inclinatio: præſertim cum incubuit ad virum bonum, & multis aliis adjumentis petitionis ornatum. Qui cum honeſtiſſimo patre, atque majoribus, modeſtiſſima adoleſcentia, clariſſima legatione, prætura probata in jure, grata in munere, or-

nata in provincia, petiſſet diligenter, & ita petiſſet; ut neque minanti cederet, neque cuiquam minaretur; huic mirandum eſt, magno adjumento, Catilinæ ſubitam ſpem conſulatus adipiſcendi fuiſſe? Nunc mihi tertius ille locus eſt orationis de ambitus criminibus, perpurgatus ab iis, qui ante me dixerunt; à me, quoniam ita Muræna voluit, retractandus. Quo in loco Poſtumio, familiari meo, ornatiſſimo viro, de diviſorum indiciis, & de deprehenſis pecuniis: adoleſcenti ingenioſo & bono, Ser. Sulpicio, de equitum centuriis: M. Catoni, homini in omni virtute excellenti, de ipſius accuſatione, de ſenatuſconſulto, de republ. reſpondebo. Sed pauca quæ meum animum repente moverunt, prius de L. Murænæ fortuna conquerar. Nam cum ſæpe antea, judices, & ex aliorum miſeriis, & ex meis curis, laboribuſque quotidianis fortunatos eos homines judicarem, qui remoti à ſtudiis ambitionis, otium, ac tranquillitatem vitæ ſecuti ſunt: tum vero in his L. Murænæ tantis, tamque improviſis periculis ita ſum animo affectus, ut non queam ſatis neque communem omnium noſtrum conditionem, neque hujus eventum, fortunamque miſerari: qui primum dum ex honoribus continuis familiæ, majorumque ſuorum unum aſcendere gradum dignitatis conatus eſt, venit in periculum, ne & ea, quæ relicta, & hæc, quæ ab ipſo parta ſunt, amittat: deinde propter ſtudium novæ laudis, etiam in veteris fortunæ diſcrimen adducitur. quæ cum ſunt gravia, judices, tum illud acerbiſſimum eſt, quod habet eos accuſatores, non qui odio inimicitiarum ad

accu-

Digitized by Google

accuſandum, ſed qui ſtudio accuſandi ad inimicitias deſcenderent. Nam ut omittam Ser. Sulpicium, quem intelligo non injuria L. Murænæ, ſed honoris contentione permotum; accuſat paternus amicus, Cn. Poſtumius, vetus, ut ait ipſe, vicinus, ac neceſſarius qui neceſſitudinis cauſſas complures protulit, ſimultatis nullam commemorare potuit: accuſat Ser. Sulpicius, ſodalis filii, cujus ingenio paterni omnes neceſſarii munitiores eſſe debebant: accuſat M. Cato, qui quamquam à Muræna nulla re umquam alienus fuit, tamen ea conditione nobis erat in hac civitate natus, ut ejus opes, & ingenium præſidio multis etiam alieniſſimis, vix cuiquam inimicus eſſe deberet. Reſpondebo igitur Poſtumio primum, qui neſcio quo pacto mihi videtur prætorius candidatus in conſularem, quaſi deſultoribus in quadrigarum curriculum incurrere. Cujus competitores, ſi nihil deliquerunt, dignitati eorum conceſſit, cum petere deſtitit: ſin autem eorum aliquis largitus eſt; expetendus amicus eſt, qui alienam potius injuriam, quam ſuam perſequatur.

Ea omnia, quæ & Poſtumio & Ser. Sulpicio adoleſcenti reſponſa ſunt, deſiderantur.

Venio nunc ad M. Catonem, quod eſt firmamentum, ac robur totius accuſationis: qui tamen ita gravis eſt accuſator, & vehemens, ut multo magis ejus auctoritatem quam criminationem pertimeſcam. In quo ego accuſatore, judices, primum illud deprecabor, ne

quid L. Murænæ dignitas illius, ne quid exſpectatio tribunatus, nequid totius vitæ ſplendor, & gravitas noceat: denique ne ea ſoli huic obſint bona M. Catonis, quæ ille adeptus eſt, ut multis prodeſſe poſſet. Bis conſul fuerat P. Africanus, & duos terrores hujus imperii, Carthaginem, Numantiamque deleverat, cum accuſavit L. Cottam. Erat in eo ſumma eloquentia, ſumma fides, ſumma integritas, auctoritas tanta, quanta in homine quoquam, in ipſo imperio populi Romani, quod illius opera tenebatur. Sæpe hoc majores natu dicere audivi, hanc accuſatoris eximiam dignitatem plurimum L. Cottæ profuiſſe. Noluerunt ſapientiſſimi homines, qui tum rem illam judicabant, ita quemquam cadere in judicio, ut nimiis adverſarii viribus abjectus videretur. Quid? Ser. Galbam (nam traditum memoriæ eſt) nonne proavo tuo, fortiſſimo, atque florentiſſimo viro, M. Catoni, incumbenti ad ejus perniciem populus Romanus eripuit? Semper in hac civitate nimis magnis accuſatorum opibus & populus univerſus, & ſapientes ac multum in poſterum proſpicientes judices reſtiterunt. Nolo accuſator in judicium potentiam afferat, non vim majorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam. valeant hæc omnia ad ſalutem innocentium, ad opem impotentium, ad auxilium calamitoſorum: in periculo vero, & in pernicie civium repudientur. Nam ſi quis hoc forte dicet, Catonem deſcenſurum ad accuſandum non fuiſſe, niſi prius de cauſſa judicaſſet: iniquam legem, judices, & miſeram conditionem inſtituet periculis

culis hominum, ſi exiſtimabit judicium accuſatoris in reum pro aliquo præjudicio valere oportere. Ego tuum conſilium, Cato, propter ſingulare animi mei de tua virtute judicium vituperare non audeo: nonnulla in re forſitan confirmare, & leviter emendare poſſim. Non multa peccas, inquit ille, fortiſſimo viro ſenior magiſter: ſed ſi peccas, te regere poſſum. At ego te veriſſime dixerim peccare nihil, neque ulla in re te eſſe hujuſmodi, ut corrigendus potius quam leviter inflectendus eſſe videare. Finxit enim te ipſa natura ad honeſtatem, gravitatem, temperantiam, magnitudinem animi, juſtitiam, ad omnes denique virtutes magnum hominem, & excelſum. Acceſſit his tot doctrina non moderata, nec mitis, ſed, ut mihi videtur, paullo aſperior, & durior, quam aut veritas, aut natura patiatur. Et quoniam non eſt nobis hæc oratio habenda, aut cum imperita multitudine, aut in aliquo conventu agreſtium, audacius paullo de ſtudiis humanitatis, quæ & mihi, & vobis nota, & jucunda ſunt, diſputabo. In M. Catone, judices, hæc bona, quæ videmus divina, & egregia, ipſius ſcitote eſſe propria: quæ nonnumquam requirimus. ea ſunt omnia non à natura, ſed à magiſtro. Fuit enim quidam ſummo ingenio vir, Zeno, cujus inventorum æmuli Stoici nominantur. Hujus ſententiæ ſunt, & præcepta ejuſmodi: Sapientem gratia numquam moveri, numquam cujuſquam delicto ignoſcere: neminem miſericordem eſſe, niſi ſtultum, & levem: viri non eſſe neque exorari, neque placari: ſolos ſapientes eſſe, ſi diſtortiſſimi ſint, formoſos: ſi mendiciſſimi, divites: ſi ſervitutem

Digitized by Google

ſerviant, reges: nos autem, qui ſapientes non ſumus, fugitivos, exſules, hoſteis, inſanos denique eſſe dicunt: omnia peccata eſſe paria: omne delictum ſcelus eſſe nefarium: nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quam eum, qui patrem ſuffocaverit: ſapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, nulla in re falli, ſententiam mutare numquam. Hæc homo ingenioſiſſimus, M. Cato, auctoribus eruditiſſimis inductus, arripuit, neque diſputandi cauſſa ut magna pars, ſed ita vivendi. Petunt aliquid publicani? cave quidquam habeat momenti gratia. Supplices aliqui veniunt miſeri, & calamitoſi? ſceleratus, & nefarius fueris, ſi quidquam miſericordia adductus feceris. Fatetur aliquis ſe peccaſſe, & ejus delicti veniam petit? nefarium eſt facinus ignoſcere. At leve delictum eſt: omnia peccata ſunt paria. Dixiſti quippiam: fixum & ſtatutum eſt. Non re ductus es, ſed opinione? ſapiens nihil opinatur. Erraſti aliqua in re? maledici putat. Hac ex diſciplina nobis illa ſunt. Dixi in ſenatu, me nomen conſularis candidati delaturum. iratus dixiſti. numquam, inquit, ſapiens iraſcitur. at temporis cauſſa. improbi, inquit, hominis eſt mendacio fallere: mutare ſententiam, turpe eſt: exorari, ſcelus: miſereri, flagitium. Noſtri autem illi (fatebor enim, Cato, me quoque in adoleſcentia diffiſum ingenio meo quæſiſſe adjumenta doctrinæ) noſtri, inquam, illi à Platone, & Ariſtotele moderati homines, & temperati, ajunt apud ſapientem valere aliquando gratiam: viri boni eſſe miſereri: diſtincta genera eſſe delictorum, & diſpares pœnas:

nas:

nas: eſſe apud hominem conſtantem ignoſcendi locum: ipſum ſapientem ſæpe aliquid opinari, quod neſciat: iraſci nonnumquam: exorari eundem, & placari: quod dixerit, interdum, ſi ita rectius ſit, mutare: de ſententia decedere aliquando: omnes virtutes mediocritate quadam eſſe moderatas. Hos ad magiſtros ſi qua te fortuna, Cato, cum iſta natura detuliſſet; non tu quidem vir melior eſſes, nec fortior, nec temperantior, nec juſtior (neque enim eſſe potes) ſed paullo ad lenitatem propenſior: non accuſares nullis adductus inimicitiis, nulla laceſſitus injuria pudentiſſimum hominem, ſumma dignitate, atque honeſtate præditum; putares, cum in ejuſdem anni cuſtodia te, atque L. Murænam fortuna poſuiſſet, aliquo te cum hoc reipub. vinculo eſſe conjunctum. quod atrociter in ſenatu dixiſti, aut non dixiſſes, aut ſi potuiſſes, mitiorem in partem interpretarere. Ac te ipſum (quantum ego opinione auguror) nunc & animi quodam impetu concitatum, & vi naturæ atque ingenii elatum, & recentibus præceptorum ſtudiis flagrantem jam uſus flectet, dies leniet, ætas mitigabit. etenim iſti ipſi mihi videntur veſtri præceptores, & virtutis magiſtri fines officiorum paullo longius quam natura vellet, protuliſſe: ut, cum ad ultimum animo contendiſſemus, ibi tamen, ubi oportet, conſiſteremus. nihil ignoveris. immo aliquid, non omnia. nihil gratiæ cauſſa feceris. immo reſiſtito gratiæ, cum officium & fides poſtulabit. miſericordia commotus ne ſis. Sed tamen eſt, etiam in diſſolvenda ſeveritate, laus aliqua humanitatis: in ſententia permaneto. enimvero niſi ſenten-

tia alia vicerit melior. Hujuſcemodi Scipio ille fuit, quem non pœnitebat facere idem, quod tu: habere eruditiſſimum hominem, & pæne divinum domi: cujus oratione & præceptis, quamquam erant eadem iſta, quæ te delectant, tamen aſperior non eſt factus, ſed (ut accepi à ſenibus) leniſſimus. Quis vero C. Lælio comior? quis jucundior, eodem ex ſtudio iſto? quis illo gravior? ſapientior? Poſſum de L. Philippo, de C. Gallo dicere hæc eadem: ſed te domum jam deducam tuam. Quemquamne exiſtimas Catone proavo tuo commodiorem, comiorem, moderatiorem fuiſſe ad omnem rationem humanitatis: de cujus præſtanti virtute cum vere graviterque diceres, domeſticum te habere dixiſti exemplum ad imitandum. Eſt illud quidem exemplum tibi propoſitum domi: ſed tamen naturæ ſimilitudo illius ad te magis, qui ab illo ortus es, quam ad unumquemque noſtrum pervenire potuit: ad imitandum vero tam mihi propoſitum exemplar illud eſt, quam tibi. Sed ſi illius comitatem, & facilitatem tuæ gravitati ſeveritatique aſperſeris; non iſta quidem erunt meliora, quæ nunc ſunt optima, ſed certe condita jucundius. Quare, ut ad id, quod inſtitui, revertar, tolle mihi è cauſſa nomen Catonis: remove, ac prætermitte auctoritatem, quæ in judiciis aut nihil valere, aut ad ſalutem debet valere: congredere mecum criminibus ipſis. Quid accuſas, Cato? quid affers in judicium? quid arguis? ambitum accuſas? non defendo. me reprehendis, quod idem defendam, quod lege punierim? punivi ambitum, non innocentiam: ambitum vero ipſum vel tecum accuſabo, ſi

voles.

voles. Dixiſti ſenatuſconſultum, me referente, eſſe factum. Si mercede corrupti obviam candidatis iſſent, ſi conducti ſectarentur, ſi gladiatoribus vulgo locus tributim, & item prandia ſi vulgo eſſent data; contra legem Calpurniam factum videri. Ergo ita ſenatus judicat, contra legem facta hæc videri, ſi facta ſint: decernit, quod nihil opus eſt, dum candidatis morem gerit. nam factum ſit, necne, vehementer quæritur: ſi factum ſit, quin contra legem ſit, dubitare nemo poteſt. Eſt igitur ridiculum, quod eſt dubium, id relinquere incertum: quod nemini dubium poteſt eſſe, id judicare. Atque id decernitur omnibus poſtulantibus candidatis, ut ex S. C. neque cujus interſit, neque contra quem ſit, intelligi poſſit. Quare doce, à L. Muræna illa eſſe commiſſa: tum egomet tibi contra legem commiſſa eſſe concedam. Multi obviam prodierunt de provincia decedenti, conſulatum petenti. ſolet fieri. eccui autem non proditur revertenti? quæ fuit iſta multitudo? primum, ſi tibi iſtam rationem non poſſim reddere, quid habet admirationis, tali viro advenienti, candidato conſulari, obviam prodiſſe multos? quod niſi eſſet factum, magis mirandum videretur. quid, ſi etiam illud addam, quod à conſuetudine non abhorret, rogatos eſſe multos? num aut criminoſum ſit aut mirandum, qua in civitate rogati infimorum hominum filios prope de nocte ex ultima ſæpe urbe deductum venire ſoleamus, in ea non eſſe gravatos homines prodire hora tertia in campum Martium, præſertim talis viri nomine rogatos? Quid, ſi omnes ſocietates venerunt, quarum ex numero multi

hic ſedent judices? quid, ſi multi homines noſtri ordinis honeſtiſſimi? quid, ſi illa officioſiſſima, quæ neminem patitur non honeſte in urbem introire, tota natio candidatorum? ſi denique ipſe accuſator noſter Poſtumius obviam cum bene magna caterva ſua venit: quid habet iſta multitudo admirationis? omitto clientes, vicinos, tribules, exercitum totum Luculli, qui ad triumphum per eos dies venerat. hoc dico, frequentiam in iſto officio gratuitam non modo dignitati ullius umquam, ſed ne voluntati quidem defuiſſe. At ſectabantur multi. doce, mercede: concedam eſſe crimen. hoc quidem remoto, quid reprehendis? Quid opus eſt, inquit, ſectatoribus? à me tu id quæris, quid opus ſit, eo, quo ſemper uſi ſumus? Homines tenues unum habent in noſtrum ordinem aut promerendi, aut proferendi beneficii locum, hanc in noſtris petitionibus operam, atque aſſectationem. neque enim fieri poteſt, neque poſtulandum eſt à nobis, aut ab equitibus Romanis, ut ſuos neceſſarios candidatos ſectentur totos dies, à quibus ſi domus noſtra celebratur, ſi interdum ad forum deducimur, ſi uno baſilicæ ſpatio honeſtamur, diligenter obſervari videmur & coli: tenuiorum & non occupatorum amicorum eſt iſta aſſiduitas, quorum copia bonis, & beneficis deeſſe non ſolet. Noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum fructum officii, Cato; ſine eos, qui omnia à nobis ſperant, habere ipſos quoque aliquid, quod nobis tribuere poſſint. ſi nihil erit præter ipſorum ſuffragium, tenue eſt: ſi, ut ſuffragantur; nihil valent gratia. ipſi denique, ut ſolent loqui, non dicere

pro

pro nobis, non ſpondere, non vocare domum ſuam poſſunt; atque hæc à nobis petunt omnia: neque ulla re alia, quæ à nobis conſequuntur, niſi opera ſua, compenſari putant poſſe. Itaque & legi Fabiæ, quæ eſt de numero ſectatorum, & S. C. quod eſt L. Cæſare conſule factum, reſtiterunt. nulla eſt enim pœna, quæ poſſit obſervantiam tenuiorum ab hoc vetere inſtituto officiorum excludere. At ſpectacula ſunt tributim data, & ad prandium vulgo vocati. Etſi hoc factum à Muræna omnino, judices, non eſt: ab ejus amicis autem more, & modo factum eſt: tamen admonitus re ipſa, recordor quantum hæ quæſtiones in ſenatu habitæ punctorum nobis, Servi, detraxerint. Quod enim tempus fuit aut noſtra, aut patrum noſtrorum memoria, quo hæc, ſive ambitio eſt, ſive liberalitas, non fuerit, ut locus & in circo, & in foro daretur amicis, & tribulibus? hæc homines tenuiores primum, nec dum qui ea ſuis tribulibus vetere inſtituto aſſequebantur.*

Deſunt nonnihil.

Præfectum fabrum ſemel locum tribulibus ſuis dediſſe: quid ſtatuent in viros primarios, qui in Circo totas tabernas tribulium cauſſa compararunt? hæc omnia ſectatorum, ſpectaculorum, prandiorum item crimina à multitudine in tuam nimiam diligentiam, Servi, conjecta ſunt: in quibus tamen Muræna ab ſenatus auctoritate defenditur. Quid enim? ſenatus num obviam prodire crimen putat? non: ſed mercede: convince, num ſectari

multos? non: ſed conductos: doce conductos. num locum ad ſpectandum dare; num ad prandium invitare? minime: ſed vulgo paſſim. quid eſt vulgo? univerſos. non igitur, ſi L. Natta ſummo loco adoleſcens, qui, & quo animo jam ſit, & qualis vir futurus ſit, videmus, in equitum centuriis voluit eſſe, & ad hoc officium neceſſitudinis, & ad reliquum tempus gratioſus, id erit ejus vitrico fraudi, aut crimini: nec, ſi virgo Veſtalis hujus propinqua, & neceſſaria, locum ſuum gladiatorium conceſſit huic, non & illa pie fecit, & hic à culpa eſt remotus. omnia hæc ſunt officia neceſſariorum, commoda tenuiorum, munia candidatorum. At enim agit mecum auſtere, & Stoice Cato: negat verum eſſe, allici benevolentiam cibo: negat judicium hominum in magiſtratibus mandandis corrumpi voluptatibus oportere. Ergo, ad cœnam petitionis cauſſa ſi quis vocat, condemnetur. quippe, inquit, tu mihi ſummum imperium, ſummam auctoritatem, tu gubernacula reipubl. petas fovendis hominum ſenſibus & deliniendis animis, & adhibendis voluptatibus? utrum lenocinium, inquit, à grege delicatæ juventutis, an orbis terrarum imperium à populo Romano petebas? horribilis oratio: ſed eam uſus, vita, mores, civitas ipſa reſpuit. Neque tamen Lacedæmonii auctores iſtius vitæ, atque orationis, qui quotidianis epulis in robore accumbunt: neque vero Cretes, quorum nemo guſtavit unquam cubans, melius quam Romani homines, qui tempora voluptatis, laboriſque diſpertiunt, reſpublicas ſuas retinuerunt: quarum alteri uno adventu noſtri exercitus deleti ſunt,

ſunt, alteri noſtri imperii præſidio diſciplinam ſuam, legeſque conſervant. Quare noli, Cato, majorum inſtituta, quæ res ipſa publica, quæ diuturnitas imperii comprobat, nimium ſevera oratione reprehendere. Fuit eodem ex ſtudio vir eruditus apud patres noſtros, & honeſtus homo, & nobilis, Q. Tubero: is, cum epulum, Q. Maximus Africani patrui ſui nomine populo Rom. daret, rogatus eſt à Maximo, ut triclinium ſterneret, cum eſſet Tubero ejuſdem Africani ſororis filius. atque ille, homo eruditiſſimus, ac Stoicus ſtravit pelliculis hœdinis lectulos Punicanos, & expoſuit vaſa Samia: quaſi vero eſſet Diogenes Cynicus mortuus, & non divini hominis Africani mors honeſtaretur: quem cum ſupremo ejus die Maximus laudaret, gratias egit diis immortalibus, quod ille vir in hac republica potiſſimum natus eſſet. neceſſe enim fuiſſe, ibi eſſe terrarum imperium, ubi ille eſſet. Hujus in morte celebranda graviter tulit populus Rom. hanc perverſam ſapientiam Tuberonis. itaque homo integerrimus, civis optimus, cum eſſet L. Paulli nepos, P. Africani, ut dixi, ſororis filius, his hœdinis pelliculis prætura dejectus eſt. Odit populus Rom. privatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit. non amat profuſas epulas: ſordes, & inhumanitatem multo minus. Diſtinguit rationem officiorum, ac temporum, viciſſitudinem laboris, ac voluptatis. Nam quod ais, nulla re allici hominum mentes oportere ad magiſtratum mandandum, niſi dignitate: hoc tu ipſe, in quo ſumma eſt dignitas, non ſervas. cur enim quemquam, ut ſtudeat tibi, ut te adjuvet, rogas? rogas tu me, ut mihi

preſſis, ut committam ego me tibi? quid tandem? iſtuc me rogari oportet abs te, an te potius à me, ut pro mea ſalute laborem periculumque ſuſcipias? Quid, quod habes nomenclatorem? in eo quidem fallis, & decipis. Nam ſi nomine appellari abs te civeis tuos honeſtum eſt; turpe eſt eos notiores eſſe ſervo tuo, quam tibi: ſin etiam ſi noris, tamen per monitorem appellandi ſunt, cur ante petis, quam inſuſurravit? aut quid, cum admoneris, tamen quaſi tute noris, ita ſalutas? quid, poſteaquam es deſignatus, multo ſalutas negligentius? hæc omnia ad rationem civitatis ſi dirigas, recta ſunt: ſin perpendere ad diſciplinæ præcepta velis, reperiantur praviſſima. Quare nec plebi Romanæ eripiendi fructus iſti ſunt ludorum, gladiatorum, conviviorum: quæ omnia majores noſtri comparaverunt: neq; candidatis iſta benignitas adimenda eſt, quæ liberalitatem magis ſignificat, quam largitionem. At enim te ad accuſandum reſpubl. adduxit. Credo, Cato, te iſto animo, atque ea opinione venisse: ſed tu imprudentia laberis. Ego quod facio, judices, cum amicitiæ, dignitatiſque L. Murenæ gratia facio, tum me pacis, otii, concordiæ, libertatis, ſalutis, vitæ denique omnium veſtrum cauſſa facere clamo, atque obteſtor. Audite, audite conſulem, judices, nihil dicam arrogantius, tantum dicam, totos dies, atque noctes de republica cogitantem. Non uſque eo L. Catilina rempublicam deſpexit atque contempſit, ut ea copia, quam ſecum eduxit, ſe hanc civitatem oppreſſurum arbitraretur. Latius patet illius ſceleris contagio, quam quiſquam putat: ad plures pertinet: intus, intus, inquam,

quam,

quam, eſt equus Trojanus, à quo numquam, me conſule, dormientes opprimemini. Quæris à me, quid ego Catilinam metuam? nihil: & curavi, ne quis metueret: ſed copias illius, quas hic video, dico eſſe metuendas: nec tam timendus eſt nunc exercitus L. Catilinæ, quam iſti, qui illum exercitum deſeruiſſe dicuntur: non enim deſeruerunt: ſed ab illo in ſpeculis, atque inſidiis relicti, in capite, atque in cervicibus noſtris reſtiterunt. hi & integrum conſulem, & bonum imperatorem, & natura, & fortuna cum reipubl. ſalute conjunctum dejici de urbis præſidio, & de cuſtodia civitatis veſtris ſententiis deturbari volunt. quorum ego ferrum, & audaciam rejeci in campo, debilitavi in foro, compreſſi etiam domi meæ ſæpe, judices. his vos ſi alterum conſulem tradideritis, plus multo erunt veſtris ſententiis, quam ſuis gladiis conſecuti. Magni intereſt, judices, id quod ego multis repugnantibus egi, atque perfeci, eſſe kalendis Ianuar. in repub. duos conſules. nolite arbitrari, mediocribus conſiliis, aut uſitatis viis, aut lege improba, aut pernicioſa largitione auditum aliquando aliquod malum reipub. quæri. Inita ſunt in hac civitate conſilia, judices, urbis delendæ, civium trucidandorum, nominis Romani exſtinguendi. atque hæc cives, cives, inquam, (ſi eos hoc nomine appellari fas eſt) de patria ſua & cogitant, & cogitaverunt. horum ego quotidie conſiliis occurro, audaciam debilito, ſceleri reſiſto. ſed vos moneo, judices: in exitu eſt jam meus conſulatus: nolite mihi ſubtrahere vicarium meæ diligentiæ: nolite adimere eum, cui remp. cupio tradere incolumem ab his tantis

peri-

Digitized by Google

periculis defendendam. Atque ad hæc mala, judices, quid accedat aliud, non videtis? te, te appello, Cato: nonne proſpicis tempeſtatem anni tui? jam enim heſterna concione intonuit vox pernicioſa deſignati tribuni collegæ tui: contra quem multum tua mens, multum omnes boni providerunt, qui te ad tribunatus petitionem vocaverunt. Omnia, quæ per hoc triennium agitata ſunt jam ab eo tempore, quo à L. Catilina, & Cn. Piſone initum conſilium ſenatus interficiendi ſcitis eſſe, in hos dies, in hos menſes, in hoc tempus erumpunt. Qui locus eſt, judices? quod tempus? qui dies? quæ nox? cum ego non ex iſtorum inſidiis ac mucronibus non ſolum meo, ſed multo etiam magis divino conſilio eripiar, atque evolem? neque iſti me meo nomine interfici, ſed vigilantem conſulem de reip. præſidio demovere volunt: nec minus vellent, Cato, te quoque aliqua ratione, ſi poſſent, tollere: id quod, mihi crede, & agunt, & moliuntur. vident quantum in te ſit animi, quantum ingenii, quantum auctoritatis, quantum reipubl. præſidii: ſed cum conſulari auctoritate, & auxilio ſpoliatam vim tribunitiam viderint, tum ſe facilius inermem, & debilitatum te oppreſſuros arbitrantur. nam ne ſufficiatur conſul, non timent: vident in tuorum poteſtate collegarum fore: ſperant ſibi Silanum, clarum virum, ſine collega, te ſine conſule, rempub. ſine præſidio objici poſſe. His tantis in rebus, tantiſque in periculis, eſt tuum, M. Cato, qui non mihi, non tibi, ſed patriæ natus es, videre quid agatur, retinere adjutorem, defenſorem, ſocium in republica conſulem non cupidum, conſulem (quod maxi-

me

me tempus hoc poſtulat) fortuna conſtitutum ad amplexandum otium, ſcientia ad bellum gerendum, animo, & uſu, ad quod velis negotium. quamquam hujuſce rei poteſtas omnis in vobis ſita eſt, judices: totam rempubl. vos in hac cauſſa tenetis, vos gubernatis. Si L. Catilina cum ſuo conſilio nefariorum hominum, quos ſecum eduxit, hac de re poſſet judicare, condemnaret L. Muræn am: ſi interficere poſſet, occideret. petunt enim rationes illius, ut orbetur auxilio reſp. ut minuatur contra ſuum furorem imperatorum copia: ut major facultas tribunis plebis detur, depulſo adverſario, ſeditionis, ac diſcordiæ concitandæ. idemne igitur delecti ampliſſimis ex ordinibus honeſtiſſimi, atque ſapientiſſimi viri judicabunt, quod ille importuniſſimus gladiator, hoſtis reipubl. judicaret? Mihi credite, judices, in hac cauſſa non ſolum de L. Murænæ, verum etiam de veſtra ſalute ſententiam feretis. in diſcrimen extremum venimus: nihil eſt jam unde nos reficiamus, aut ubi lapſi reſiſtamus. non ſolum minuenda non ſunt auxilia, quæ habemus: ſed etiam nova, ſi fieri poſſit, comparanda. hoſtis eſt enim non apud Anienem, quod bello Punico graviſſimum viſum eſt, ſed in urbe, in foro: (dii immortales! ſine gemitu hoc dici non poteſt:) non nemo etiam in illo ſacrario reipub. in ipſa, inquam, curia non nemo hoſtis eſt. Dii faxint, ut meus collega, vir fortiſſimus, hoc Catilinæ nefarium latrocinium armatus opprimat: ego togatus, vobis, boniſque omnibus adjutoribus, hoc quod conceptum reſpublica periculum parturit, conſilio diſcutiam & comprimam. Sed quid tandem fiet, ſi hæc elapſa

de

de manibus noſtris in eum annum, qui conſequitur, redundarint? Vnus erit conſul, & is non in adminiſtrando bello, ſed in ſufficiendo collega occupatus. hunc jam qui impedituri ſint, * * Illa peſtis immanis, importuna, Catilinæ prorumpet, qua poterit: & jam populo Romano minatur: in agros ſuburbanos repente advolabit: verſabitur in caſtris furor, in curia timor, in foro conjuratio, in campo exercitus, in agris vaſtitas: omni autem in ſede, ac loco ferrum, flammamque metuemus: quæ jam diu comparantur, eadem iſta omnia, ſi ornata ſuis præſidiis erit reſpubl. facile & magiſtratuum conſiliis, & privatorum diligentia opprimentur. Quæ cum ita ſint, judices, primum reipub. cauſſa, qua nulla res cuiquam potior debet eſſe, vos pro mea ſumma, & vobis cognita in rempubl. diligentia moneo, pro auctoritate conſulari hortor, pro magnitudine periculi obteſtor, ut otio, ut paci, ut ſaluti, ut vitæ veſtræ, & cæterorum civium conſulatis: deinde ego fidem veſtram vel defenſoris, & amici officio adductus oro, atque obſecro, judices, ut ne hominis miſeri, & cum corporis morbo, tum animi dolore confecti, L. Murænæ recentem gratulationem nova lamentatione obruatis. modo maximo beneficio populi Rom. ornatus, fortunatus videbatur, quod primus in familiam veterem, primus in municipium antiquiſſimum, conſulatum attuliſſet: nunc idem ſqualore ſordidus, confectus morbo, lacrymis, ac moerore perditus, veſter eſt ſupplex, judices, veſtram fidem obteſtatur, miſericordiam implorat, veſtram poteſtatem, ac veſtras opes intuetur. Nolite, per deos immortales,

tales, judices, hac eum re, qua ſe honeſtiorem fore putavit, etiam cæteris ante partis honeſtatibus, atque omni dignitate, fortunaque privare. Atque ita vos Muræna, judices, orat, atque obſecrat, ſi injuſte neminem læſit, ſi nullius aureis, voluntatemve violavit, ſi nemini, ut leviſſime dicam, odio nec domi, nec militiæ fuit, ſit apud vos modeſtiæ locus, ſit demiſſis hominibus perfugium, ſit auxilium pudori. Miſericordiam ſpoliatio conſulatus magnam habere debet, judices. una enim eripiuntur cum conſulatu omnia. invidiam vero his temporibus habere conſulatus ipſe nullam poteſt. objicitur enim concionibus ſeditioſorum, inſidiis conjuratorum, telis Catilinæ: ad omne denique periculum, atque ad omnem invidiam ſolus opponitur. Quare quid invidendum Murænæ, aut cuiquam noſtrum ſit in hoc præclaro conſulatu, non video, judices: quæ vero miſeranda ſunt, & ea mihi ante oculos verſantur, & vos videre, & perſpicere poteſtis. Si (quod Iupiter omen avertat!) hunc veſtris ſententiis afflixeritis, quo ſe miſer vertet? domumne? ut eam imaginem clariſſimi viri, parentis ſui, quam paucis ante diebus laureatam in ſua gratulatione conſpexit, eandem deformatam ignominia, lugentemque videat? an ad matrem, quæ miſera modo conſulem oſculata filium ſuum, nunc cruciatur, & ſolicita eſt, ne eundem paullo poſt ſpoliatum omni dignitate conſpiciat? Sed quid ego matrem aut domum appello? quem nova pœna legis & domo, & parente, & omnium ſuorum conſuetudine, conſpectuque privat? Ibit igitur in exſilium miſer? quo? ad Orientiſne parteis, in

quibus

quibus annos multos legatus fuit, & exercitus duxit, & res maximas geſſit? at habet magnum dolorem, unde cum honore deceſſeris, eodem cum ignominia reverti. An ſe in contrariam partem terrarum abdet, ut Gallia Tranſalpina, quem nuper ſummo cum imperio libentiſſime viderit, eundem lugentem, mœrentem, exſulem videat? in ea porro provincia, quo animo C. Muræuam, fratrem ſuum, aſpiciet? qui hujus dolor? qui illius mœror erit? quæ utriuſque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ, atque ſermonis, quod, quibus in locis paucis ante diebus factum eſſe conſulem Muræuam nuntii litteræque celebraſſent, & unde hoſpites, atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente eo accedat ipſe nuntius ſuæ calamitatis? Quæ ſi acerba, ſi miſera, ſi luctuoſa ſunt, ſi alieniſſima à manſuetudine, & miſericordia veſtra, judices: conſervate populi Romani beneficium: reddite reipub. conſulem: date hoc ipſius pudori, date patri mortuo, date generi, & familiæ, date etiam Lanuvio, municipio honeſtiſſimo, quod in hac cauſſa frequens, mœſtumque vidiſtis: nolite à ſacris patriis Iunonis Soſpitæ, cui omnes conſules facere neceſſe eſt, domeſticum & ſuum conſulem potiſſimum avellere. Quem ego vobis, ſi quid habet aut momenti commendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, conſul conſulem, judices, ita commendo, ut cupidiſſimum otii, ſtudioſiſſimum bonorum, acerrimum contra ſeditionem, fortiſſimum in bello, inimiciſſimum huic conjurationi, quæ nunc rempublicam labefactat, futurum eſſe promittam, & ſpondeam.

PRO

PRO L. FLACCO.

ORATIO XXIV.

CVm in maximis periculis hujus urbis, atque imperii, graviſſimo atque acerbiſſimo reipubl. caſu, ſocio, atque adjutore conſiliorum, periculorumque meorum, L. Flacco, cædem à vobis, conjugibus, liberis veſtris, vaſtitatem à templis, delubris, urbe, Italia depellebam; ſperabam, judices, honoris potius L. Flacci me adjutorem futurum, quam miſeriarum deprecatorem. Quod enim eſſet præmium dignitatis, quod populus Romanus cum hujus majoribus ſemper detuliſſet, huic denegaret: cum L. Flaccus veterem Valeriæ gentis in liberanda patria laudem prope quingenteſimo anno reipub. retuliſſet? Sed ſi forte aliquando aut beneficii hujus obtrectator, aut virtutis hoſtis, aut laudis invidus extitiſſet; exiſtimabam L. Flacco multitudinis potius imperitæ, nullo tamen cum periculo, quam ſapientiſſimorum, & lectiſſimorum virorum judicium eſſe ſubeundum. Etenim quibus auctoribus, & defenſoribus, omnium tum ſalus eſſet non civium ſolum, verum etiam gentium defenſa, ac retenta, neminem unquam putavi per eos ipſos periculum hujus fortunis, atque inſidias creaturum. Quod ſi eſſet aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret, nunquam tamen exiſtimavi, judices, D. Lælium, optimi viri filium, optima ipſum ſpe prædictum, ſummæ dignitatis, eam ſuſcepturum accuſationem, quæ ſceleratorum civium potius odio, & furori, quam ipſius virtuti, atque

atque inſtitutæ adoleſcentiæ conveniret. Etenim cum à clariſſimis viris juſtiſſimas inimicitias ſæpe cum bene meritis civibus depoſitas eſſe vidiſſem, non ſum arbitratus, quemquam amicum reipub. poſteaquam L. Flacci amor in patriam perſpectus eſſet, novas huic inimicitias, nulla accepta injuria, denuntiaturum. Sed quoniam, judices, multa nos, & in noſtris rebus, & in repub. fefellerunt; ferimus ea, quæ ſunt ferenda. tantum à vobis petimus, ut omnia reipub. ſubſidia, totum ſtatum civitatis, omnem memoriam temporum præteritorum, ſalutem præſentium, ſpem reliquorum in veſtra poteſtate, in veſtris ſententiis, in hoc uno judicio poſitam eſſe, & defixam putetis. Si umquam reſp. conſilium, gravitatem, ſapientiam, providentiam judicum imploravit, hoc tempore, hoc, inquam, tempore, implorat. Non eſtis de Lydorum, aut Myſorum, aut Phrygum, qui huc compulſi, concitatique venerunt, ſed de veſtra repub. judicaturi, de civitatis ſtatu, de communi ſalute, de ſpe bonorum omnium, ſi qua reliqua eſt etiam nunc, quæ fortium civium menteis, cogitationeſque ſuſtentet. omnia alia perfugia bonorum, præſidia innocentum, ſubſidia reipublicæ, conſilia, auxilia, jura occiderunt. Quem enim alium appellem? quem obteſter? quem implorem? Senatumne? at is ipſe auxilium petit à vobis, & confirmationem auctoritatis ſuæ veſtræ poteſtati permiſſam eſſe ſentit. an equites Romanos? judicabitis principes ejus ordinis quinquaginta, quid cum omnibus ſenſeritis. an populum Romanum? at is quidem omnem ſuam de nobis poteſtatem tradidit vobis. Quamobrem,

Digitized by Google

obrem, niſi hoc loco, niſi apud vos, niſi per vos, judices, non autoritatem, quæ amiſſa eſt, ſed ſalutem noſtram, quæ ſpe exigua extremaque pendet, tenuerimus; nihil eſt præterea, quo confugere poſſimus: niſi forte quæ res hoc judicio tentetur, quid agatur, cui cauſſæ fundamenta jaciantur, judices, non videtis. Damnatus eſt is, qui Catilinam ſigna patriæ inferentem interemit: quid eſt cauſſæ, cur non is, qui Catilinam ex urbe repulit, pertimeſcat? rapitur ad pœnam, qui indicia communis exitii cepit: cur ſibi confidat is, qui ea proferenda, & patefacienda curavit? ſocii conſiliorum, miniſtri, comiteſque vexantur: quid auctores, quid duces, quid principes ſibi exſpectent? Atque utinam inimici noſtri, ac bonorum omnium, mecum potius contendant, utrum tamen omnes boni, duces noſtri, an comites fuerint ad communem conſervandam ſalutem *

Deeſt nonnihil.

Hunc igitur virum, Læli, quibus tandem rebus oppugnas? fuit P. Servilio imperatori in Cilicia tribunus militum: ea res ſiletur. Fuit M. Piſoni quæſtor in Hiſpania: vox de quæſtura nulla miſſa eſt. Bellum Creteuſe ex magna parte geſſit, atque una cum ſummo imperatore ſuſtinuit: muta eſt hujus temporis accuſatio. Præturæ juriſdictio, res varia, & multiplex ad ſuſpiciones, & ſimultates, non attingitur. at vero in ſummo, & perieuloſiſſimo reip. tempore etiam ab inimicis laudatur. At à teſtibus læditur. antequam dico à quibus, qua ſpe, qua vi, qua re concitatis, qua levitate, qua egeſtate,

qua perfidia, qua audacia præditis, dicam de genere univerſo, & de conditione omnium noſtrum. Per deos immortaleis, judices, vos, quomodo is, qui anno ante Romæ jus dixerat, anno poſt in Aſia jus dixerit, à teſtibus quæretis ignotis? ipſi conjectura nihil judicabitis? in tam varia juriſdictione, tam multa decreta, tot hominum gratioſorum læſæ voluntates: quæ eſt umquam jacta non ſuſpicio, quæ tamen ſolet eſſe falſa, ſed iracundiæ vox, aut doloris? & is eſt reus avaritiæ, quæ in uberrima re, turpe compendium, in maledicentiſſima civitate, in ſuſpicioſiſſimo negotio, maledictum omne, non modo crimen, effugit. Prætereo illa, quæ prætereunda non ſunt: nullum hujus in privatis rebus factum avarum, nullam in re pecuniaria contentionem, nullam in re familiari ſordem poſſe proferri. Quibus igitur teſtibus ego hoſce poſſum refutare, niſi vobis? Timolites ille vicanus, homo non modo nobis, ſed ne inter ſuos quidem notus, vos docebit, qualis ſit L. Flaccus? quem vos modeſtiſſimum adoleſcentem, provinciæ maximæ ſanctiſſimum virum, noſtri exercitus fortiſſimum militem, diligentiſſimum ducem, temperatiſſimum legatum, quæſtoremque cognoverunt? quem vos præſentes conſtantiſſimum ſenatorem, juſtiſſimum prætorem, atque amantiſſimum reipublicæ civem judicaſtis? De quibus vos aliis teſtes eſſe debetis, de iis ipſi alios teſteis audietis? at quos teſteis? primum dicam (id quod eſt commune) Græcos: non quo nationi huic ego unus maxime fidem derogem. Nam ſi quis umquam de noſtris hominibus à genere iſto, ſtudio ac voluntate non abhorrens fuit; me & eſſe

eſſe arbitror, & magis etiam tum, cum plus erat otii, fuiſſe. ſed ſunt in illo numero multi boni, docti, pudentes, qui ad hoc judicium deducti non ſunt: multi impudentes, illiterati, leves, quos variis de cauſſis video concitatos. Verumtamen hoc dico de toto genere Græcorum: tribuo illis litteras, do multarum artium diſciplinam, non adimo ſermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, ſi qua ſibi alia ſumunt, non repugno: teſtimoniorum religionem & fidem numquam iſta natio coluit: totiuſque hujuſce rei quæ ſit vis, quæ auctoritas, quod pondus, ignorant. Vnde illud eſt, DA MIHI TESTIMONIVM MVTVVM? num Gallorum, num Hiſpanorum putatur? totum iſtud Græcorum eſt, ut etiam qui Græce neſciunt, hoc quibus verbis à Græcis dici ſoleat, ſciant. Itaque videte, quo vultu, qua confidentia dicant: tum intelligetis qua in religione dicant. numquam nobis ad rogatum reſpondent: ſemper accuſatori plus, quam ad rogatum: numquam laborant, quemadmodum probent, quod dicunt, ſed quemadmodum ſe explicent dicendo. Iratus Flacco dixit M. Lurco, quod, ut ipſe ajebat, libertus erat ejus turpi judicio condemnatus: nihil dixit, quod læderet eum, cum cuperet, (impediebat enim religio) tamen id quod dixit, quanto cum pudore, quo tremore, & pallore dixit? quam promptus homo P. Septimius? quam iratus de judicio, & de villico? tamen hæſitabat: tamen ejus iracundiæ religio nonnumquam repugnabat. Inimicus M. Cælius, quod, cum in re manifeſta putaſſet nefas eſſe, publicanum judicare contra publicanum, ſub-

factus erat è numero recuperatorum: tamen tenuit ſe, neque attulit in judicium quidquam ad lædendum, niſi voluntatem. Hi ſi Græci fuiſſent, ac niſi noſtri mores ac diſciplina plus valerent, quam dolor ac ſimultas, omnes ſe ſpoliatos, vexatos, fortunis everſos eſſe dixiſſent. Græcus teſtis cum ea voluntate proceſſit ut lædat, non jusjurandi, ſed lædendi verba meditatur. vinci, refelli, coargui putat eſſe turpiſſimum: ad id ſe parat: nihil aliud curat. Itaque non optimus quiſque, nec graviſſimus, ſed impudentiſſimus, loquaciſſimuſque diligitur. Vos autem in privatis minimarum rerum judiciis teſtem diligenter expenditis: etiamſi formam hominis, ſi nomen, ſi tribum noſtis, mores tamen exquirendos putatis. Qui autem dicit teſtimonium ex noſtris hominibus, ut ſe ipſe ſuſtentat! ut omnia verba moderatur! ut timet, ne quid cupide, ne quid iracunde, ne quid plus minuſve, quam ſit neceſſe, dicat!. Num illos idem putatis? quibus jusjurandum jocus eſt; teſtimonium ludus, exiſtimatio veſtra tenebræ, laus, merces, gratia, gratulatio propoſita eſt omnis in impudenti mendacio. Sed non dilatabo orationem meam. etenim poſſet eſſe infinita, ſi mihi libeat totius gentis in teſtimoniis dicendis explicare vanitatem. Sed propius accedam: de his veſtris teſtibus dicam. Vehementem accuſatorem nacti ſumus, judices, & inimicum in omni genere odioſum, ac moleſtum, quem ſpero his rebus fore magno uſui & amicis, & reipub. Sed certe inflammatus incredibili cupiditate hanc cauſſam, accuſationemque ſuſcepit. Qui comitatus in inquirendo! comitatum dico? immo vero quantus exercitus!

tus! quæ jactura! qui ſumptus! quanta largitio! quæ quamquam utilia ſunt cauſſæ, timide tamen dico, quod vereor, ne Lælius ex his rebus, quas ſibi ſuſcepit gloriæ cauſſa, putet aliquid oratione mea ſermonis in ſeſe, aut invidiæ eſſe quæſitum. Itaque hanc partem totam relinquam: tantum à vobis petam, judices, ut, ſi quid ipſi audiſtis communi famâ, atque ſermone de vi, de manu, de armis, de copiis; memineritis quarum rerum invidia lege hac recenti, ac nova, certus eſt inquiſitioni comitum numerus conſtitutus. Sed ut hanc vim omittam, quanta illa ſunt? quæ, quoniam accuſatorio jure, & more ſunt facta, reprehendere non poſſumus. queri tamen cogimur: primum, quod diſtributis partibus ſermo eſt tota Aſia diſſipatus, Cn. Pompejum, quod L. Flacco eſt vehementer inimicus, contendiſſe à Lælio, paterno amico, ac perneceſſario, ut hunc hoc judicio arceſſeret: omnemque ei ſuam auctoritatem, gratiam, copias, opes ad hoc negotium conficiendum detuliſſe. Id hoc veriſimilius Græcis hominibus videbatur, quod paullo ante familiarem Lælium in eadem provincia Flacco viderant. Pompeji autem auctoritas cum apud omneis tanta eſt, quanta eſſe debet, tum excellit in iſta provincia, quam nuper & prædonum, & regum bello liberavit. Adjunxit illa, ut eos, qui domo exire nolebant, teſtimonii denuntiatione terreret: qui domi ſtare non poterant, largo, & liberali viatico commoveret. Sic adoleſcens, ingenii plenus, locupletes metu, tenueis præmio, ſtultos errore permovit. ſic ſunt expreſſa iſta præclara, quæ recitantur, pſephiſmata, non ſententiis neque auctoritati-

bus declarata, nec jurejurando conſtricta, ſed porrigenda manu, profundendoque clamore multitudinis concitatæ. O morem præclarum, diſciplinamque, quam à majoribus accepimus, ſi quidem teneremus! ſed neſcio quo pacto jam de manibus elabitur. nullam iſti noſtri ſapientiſſimi, & ſanctiſſimi viri vim concionis eſſe voluerunt. Quæ ſciſceret plebs, aut quæ populus juberet ſummota concione, diſtributis partibus, tributim, & centuriatim deſcriptis ordinibus, claſſibus, ætatibus, auditis auctoribus, re multos dies promulgata, & cognita, juberi, vetarique voluerunt. Græcorum autem totæ reſp. ſedentis concionis temeritate adminiſtrantur. Itaque, ut hanc Græciam, quæ jamdiu ſuis conſiliis perculſa & afflicta eſt, omittam: illa vetus, quæ quondam opibus, imperio, gloria, floruit, hoc uno malo concidit, libertate immoderata, ac licentia concionum. Cum in theatro imperiti homines, rerum omnium rudes, ignarique conſederant: tum bella inutilia ſuſcipiebant, tum ſeditioſos homines reipublicæ præficiebant, tum optime meritos civeis è civitate ejiciebant. Quod ſi hæc Athenis tum, cum illæ non ſolum in Græcia, ſed prope cunctis gentibus eminebant, accidere ſunt ſolita: quam moderationem putatis in Phrygia, aut in Myſia concionum fuiſſe? Noſtras conciones illarum nationum homines plerumque perturbant: quid, cum ſoli ſunt ipſi, tandem fieri putatis? Cæſus eſt virgis Cynicus ille Athenagoras, qui in fame frumentum exportare erat auſus. data concio Lælio eſt. proceſſit ille, & Græcus apud Græcos non de culpa ſua dixit, ſed de pœna queſtus eſt. porrexerunt manus: pſephiſ-

ma natum eſt. hoc teſtimonium eſt? nuper epulati, paullo ante omni largitione ſaturati Pergameni, quod Mithridates, qui multitudinem illam non auctoritate, ſed ſagina tenebat, ſe velle dixit, id ſutores & zonarii conclamarunt. hoc teſtimonium eſt civitatis? Ego teſteis à Sicilia publice duxi: verum erant ea teſtimonia non concitatæ concionis, ſed jurati ſenatus. Quare jam non eſt mihi contentio cum teſte: vobis videndum eſt, ſintne hæc teſtimonia putanda. Adoleſcens bonus, honeſto loco natus, diſertus, cum maximo ornatiſſimoque comitatu venit in oppidum Græcorum. poſtulat concionem: locupletes homines, & graveis ne ſibi adverſentur, teſtimonii denunciatione deterret: egenteis & leveis ſpe largitionis, & viatico publico, privata etiam benignitate prolectat: opifices, & tabernarios, atque illam omnem fæcem civitatum, quid eſt negotii concitare, in eum præſertim, qui nuper ſummo cum imperio fuerit, ſummo autem in amore eſſe propter nomen ipſum imperii non potuerit? Mirandum vero eſt, homines eos, quibus odio ſunt noſtræ ſecures, nomen acerbitati, ſcriptura, decumæ, portorium morti, libenter arripere facultatem lædendi, quæcumque detur? Mementote igitur, cum audietis pſephiſmata, non audire vos teſtimonia, audire temeritatem vulgi, audire vocem leviſſimi cujuſque, audire ſtrepitum imperitorum, audire concionem concitatam leviſſimæ nationis. Itaque perſcrutamini penitus naturam, rationemque criminum: jam nihil præter ſpeciem, nihil præter terrorem ac minas reperietis. *

Deeſſe videntur nonnulla.

In ærario nihil habent civitates, nihil in vecti-galibus. duæ rationes conficiendæ pecuniæ, aut verſura, aut tributo. nec tabulæ creditoris proferuntur, nec tributi confectio ulla recitatur. Quam vero facile falſas rationes inferre, & in tabulas, quodcumque commodum eſt, referre ſoleant, ex Cn. Pompeji litteris ad Hypſæum, & Hypſæi ad Pompejum miſſis quæſo cognoſcite. LITTERÆ POMPEII ET HYPSÆI. Satiſne vobis coarguere his auctoribus diſſolutam Græcorum conſuetudinem, licentiamque impudentem videmur? niſi forte, qui Cn. Pompejum, qui præſentem, qui nullo impellente fallebant, eos urgente Lælio, in abſentem, & in L. Flaccum aut timidos fuiſſe, aut religioſos putamus. Sed fuerint incorruptæ litteræ domi: nunc vero quam habere auctoritatem, aut quam fidem poſſunt? triduo lex ad prætorem deferri, judicum ſignis obſignari jubet: trigeſimo die vix deferuntur. ne corrumpi tabulæ facile poſſint, idcirco lex obſignatas in publico poni voluit. at obſignantur corruptæ. quid refert igitur, tanto poſt ad judices deferantur, an omnino non deferantur? Quid, ſi teſtium ſtudium cum accuſatore ſociatum eſt? tamenne iſti teſtes habebuntur? ubi eſt igitur illa exſpectatio, quæ verſari in judiciis ſolet? nam antea cum dixerat accuſator acriter, & vehementer, cumque defenſor ſuppliciter, demiſſeque reſponderat, tertius ille erat exſpectatus locus teſtium: qui aut ſine ullo ſtudio dicebant, aut cum diſſimulatione aliqua cupiditatis. hoc vero quid eſt, una ſedent, ex accuſatorum ſubſelliis ſurgunt, non diſſimulant, non verentur. de ſubſelliis queror? una

ex

ex domo prodeunt: ſi verbo titubarint, quo revertantur, non habebunt. An quiſquam eſſe teſtis poteſt quem accuſator ſine cura interroget, nec metuat ne ſibi aliquid, quod ipſe nolit, reſpondeat? ubi eſt igitur illa laus oratoris, quæ vel in accuſatore antea, vel in patrono ſpectari ſolebat? bene teſtem interrogavit: callide acceſſit: reprehendit: quo voluit, adduxit: convicit, & elinguem reddidit. Quid tu iſtum roges, Læli, qui, priuſquam hoc, TE ROGO, dixeris, plura etiam effundet, quam tu ei domi ante præſcripſeris? quid ego autem defenſor rogem? nam aut oratio teſtium refelli ſolet, aut vita lædi. qua diſputatione orationem refellam ejus, qui dicit, Dedimus: nihil amplius? in hominem dicendum eſt igitur, cum oratio argumentationem non habet. Quid dicam in ignotum? Querendum eſt ergo, & deplorandum, id quod jamdudum facio, de omni accuſationis iniquitate: primum de communi genere teſtium. dicit enim natio minime in teſtimoniis dicendis religioſa. Propius accedo: nego eſſe iſta teſtimonia, quæ ipſe pſephiſmata appellas: ſed & fremitum egentium, & motum quendam temerarium Græculæ concionis. Intrabo etiam magis: qui geſſit, non adeſt: qui numeraſſe dicitur, non eſt deductus: privatæ litteræ nullæ proferuntur, publicæ retentæ ſunt in accuſatorum poteſtate. Summa eſt in teſtibus. hi vivunt cum inimicis, adſunt cum adverſariis, habitant cum accuſatoribus. Vtrum hic tandem diſceptationem, & cogitationem veritatis, an innocentiæ labem aliquam, aut ruinam fore putatis? Multa enim ſunt ejuſmodi, judices, ut etiam ſi in

homine ipſo de quo agitur, negligenda ſint, tamen in conditione atque in exemplo pertimeſcenda videantur. Si quem infimo loco natum, nullo ſplendore vitæ, nulla commendatione famæ defenderem: tamen civis civem à civibus communis humanitatis jure, ac miſericordia deprecarer, ne ignotis teſtibus, ne incitatis, ne accuſatoris conſeſſoribus, convivis, contubernalibus, ne hominibus levitate Græcis, crudelitate barbaris, civem, ac ſupplicem veſtrum dederetis: ne periculoſam imitationem exempli reliquis in poſterum proderetis. ſed cum L. Flacci res agatur, cujus ex familia, qui primus conſul factus eſt, primus in hac civitate conſul fuit: cujus virtute regibus exterminatis, libertas in rempublicam conſtituta eſt: quæ uſque ad hoc tempus honoribus, imperio, rerum geſtarum gloria continuata permanſit: cumque ab hac perenni, conteſtataque virtute majorum non modo non degeneravit L. Flaccus, ſed, id quod maxime florere in generis ſui gloria viderat, laudem patriæ in libertatem vindicandæ prætor adamaverit: in hoc ego reo ne quod perniciosum exemplum prodatur, pertimeſcam, in quo, etiam ſi quid erraſſet, omnes boni connivendum eſſe arbitrarentur? quod quidem ego non modo non poſtulo, ſed contra, judices, vos oro & obteſtor, ut totam cauſſam quam maxime intentis oculis (ut ajunt) acerrime contemplemini. Nihil religione teſtatum, nihil veritate fundatum, nihil dolore expreſſum: contraque omnia corrupta libidine, iracundia, ſtudio, pretio, perjurio reperientur. Etenim jam univerſa iſtorum cognita cupiditate, accedam ad ſingulas querelas, crimina-

minationeſque Græcorum. Claſſis nomine pecuniam civitatibus imperatam queruntur: quod nos factum, judices, confitemur. Sed ſi hoc crimen eſt, aut in eo eſt, quod non licuerit imperare, aut in eo, quod non opus fuerit navibus, aut in eo, quod nulla hoc prætore claſſis navigarit. Licuiſſe ut intelligas, cognoſce, quid, me conſule, ſenatus decreverit, cum quidem nihil à ſuperioribus continuorum annorum decretis deceſſerit. SENATUS CONSULTUM. Proximum eſt ergo, ut opus fuerit claſſe, necne, quæramus. Utrum igitur hoc Græci ſtatuent, aut ullæ exteræ nationes, an veſtri prætores, veſtri duces, veſtri imperatores? Equidem exiſtimo in ejuſmodi regione, atque provincia, quæ mari cincta, portubus diſtincta, inſulis circumdata eſſet, non ſolum præſidii, ſed etiam ornandi imperii cauſſa navigandum fuiſſe. Hæc enim ratio, ac magnitudo animorum in majoribus noſtris fuit: ut, cum in privatis rebus, ſuiſque ſumptibus minimo contenti, tenuiſſimo cultu viverent, in imperio, atque in publica dignitate omnia ad gloriam, ſplendoremque revocarent. quæritur enim in re domeſtica continentiæ laus, in publica dignitatis. Quod ſi etiam præſidii cauſſa claſſem habuit, quis erit tam iniquus qui reprehendat? Nulli erant prædones: quid? nullos fore, quis præſtare poterat? Minuis, inquit, gloriam Pompeji. immo tu auges moleſtiam. ille enim claſſeis prædonum, urbeis, portus, receptacula ſuſtulit: pacem maritimam ſumma virtute, atque incredibili celeritate confecit: illud vero neque ſuſcepit, neque ſuſcipere debuit, ut, ſi qua uſpiam navicula prædonum apparuiſſet, ac-

cuſandus videretur. Itaque ipſe in Aſia, cum omnia jam bella terra, marique confeciſſet, claſſem tamen iiſdem iſtis civitatibus imperavit. Quod ſi tum ſtatuit opus eſſe, cum ipſius præſentis nomine tuta omnia, & pacata eſſe poterant: quid, cum ille deceſſiſſet, Flacco exiſtimatis ſtatuendum, & faciendum fuiſſe? Quid nos hic? nonne ipſo Pompejo auctore, Silano & Muræna coss. decrevimus, ut claſſis in Italia navigaret? nonne eo ipſo tempore, cum L. Flaccus in Aſia remiges imperabat, nos hic in mare ſuperum, & inferum ſeſtertium ter & quadragies rogabamus? Quid poſtremo anno? nonne M. Curio & P. Sextilio quæſtoribus pecunia in claſſem eſt erogata? quid? hoc omni tempore equites in ora maritima non fuerunt? Illa eſt enim gloria divina Pompeji: primum prædones eos, qui tum, cum illi bellum maritimum gerendum datum eſt, toto mari diſperſi vagabantur, redactos eſſe omnes in poteſtatem: deinde Syriam eſſe noſtram, Ciliciam teneri, Cyprum per Ptolemæum regem nihil audere: præterea Cretam Metelli virtute eſſe noſtram: nihil eſſe unde proficiſcantur, nihil quo revertantur: omneis ſinus, promontoria, littora, inſulas, urbeis maritimas, clauſtris imperii noſtri contineri. Quod ſi, Flacco prætore, nemo in mari prædo fuiſſet, tamen hujus diligentia reprehendenda non eſſet: idcirco enim quod hic claſſem habuiſſet, exiſtimarem non fuiſſe. Quid, ſi L. Oppii, L. Agri, C. Ceſtii equitum Rom. hujus etiam clariſſimi viri, Cn. Domitii, qui in Aſia tum legatus fuit, teſtimonio doceo, eo ipſo tempore, quo tu ipſe negas claſſem habendam fuiſſe, com-

complureis à prædonibus eſſe captos? tamen Flacci conſilium in remigibus imperandis reprehendetur? Quid, ſi etiam occiſus eſt à piratis Adramitenus, homo nobilis, cujus eſt fere nobis omnibus nomen auditum, Acinas pugil, Olympionices? hoc eſt apud Græcos (quoniam de eorum gravitate dicimus) prope majus, & glorioſius, quam Romæ triumphaſſe? At neminem cepiſti. Quam multi oræ maritimæ clariſſimi viri præfuerunt, qui cum prædonem nullum cepiſſent, mare tamen tutum præſtiterunt? caſus eſt enim in capiendo, locus, eventus, occaſio: defendendi facilis eſt cautio, non ſolum latibulis occultorum locorum, ſed etiam tempeſtatum moderatione, & converſione. Reliquum eſt, ut quæratur, utrum noſtra iſta claſſis curſu, & remis, an ſumptu tantum, & litteris navigarit. Num id igitur negari poteſt, cujus rei cuncta teſtis eſt Aſia, bipartito claſſem diſtributam fuiſſe, ut una pars ſupra Epheſum, altera infra Epheſum navigaret? hac claſſe M. Craſſus vir ampliſſimus ab Æno in Aſiam, his navibus Flaccus ex Aſia in Macedoniam navigavit. In quo igitur prætoris eſt, diligentia requirenda? in numero navium, & in deſcriptione æquabili ſumptus? dimidium ejus, quo Pompejus erat uſus, imperavit: num potuit parcius? deſcripſit autem pecuniam ad Pompeji rationem, quæ fuit accommodata L. Sullæ deſcriptioni; qui cum omneis Aſiæ civitates proportione in provincias deſcripſiſſet, illam rationem in imperando ſumptu & Pompejus, & Flaccus ſecutus eſt. neque eſt adhuc tamen ea ſumma completa. Non refert vero. Quid lucretur? cum enim genus impe-

ratæ pecuniæ ſuſcepit ; id, quod tu crimen eſſe vis, confitetur. qui igitur probari poteſt in ea pecunia non referenda , crimen ſibi ipſum facere , in qua crimen eſſet nullum , ſi referret ? At enim negas fratrem meum , qui L. Flacco ſucceſſerit , pecuniam ullam in remiges imperaſſe. Equidem Q. fratris mei laude delector , ſed aliis magis, gravioribus , atque majoribus. Aliud quiddam ſtatuit,aliud vidit : exiſtimavit quocumque tempore auditum quid eſſet de prædonibus,quam vellet ſubito,ſe claſſem comparaturum. denique hoc primus frater meus in Aſia fecit,ut hoc ſumptu remigum civitates levaret. crimen autem tum videri ſolet , cum aliquis ſumptus inſtituit eos , qui antea non erant inſtituti ; non cum ſucceſſor aliquid immutat de inſtitutis priorum. Flaccus, quid alii poſtea facturi eſſent,ſcire non poterat : quid feciſſent, videbat. Sed quoniam de communi totius Aſiæ crimine dictum eſt,aggrediar jam ad ſingulas civitates : ex quibus ſit ſane nobis prima civitas Acmonenſis. Citat præco voce maxima legatos Acmonenſes. procedit unus Aſclepiades. prodeant cæteri. etiamne præconem mentiri coëgiſti ? eſt enim, credo, is vir iſte,ut civitatis nomen ſua auctoritate ſuſtineat, damnatus turpiſſimis judiciis, domi notatus litteris publicis, cujus de probris , adulteriis, ac ſtupris exſtant Acmonenſium litteræ : quas ego non ſolum propter longitudinem, ſed etiam propter turpiſſimam obſcœnitatem verborum prætereundas puto. Dixit publice data drachmarum CC & VI millia : dixit tantum : nihil oſtendit, nihil protulit, ſed adjunxit id , quod certe, quoniam erat domeſticum , docere debuit , ſe

priva-

Digitized by Google

privatim drachmarum C C V I millia dediſſe. Quantum ſibi ablatum homo impudentiſſimus dicit, tantum numquam eſt auſus, ut haberet, optare. Ab A. Sextilio dicit ſe dediſſe & à ſuis fratribus. potuit dare Sextilius, nam fratres quidem conſortes ſunt mendicitatis. Audiamus igitur Sextilium: fratres denique ipſi prodeant: quam volent, impudenter mentiantur, &, quod numquam habuerint, dediſſe ſe dicant: tamen aliquid fortaſſe coram producti dicent, in quo reprehendantur. Non deduxi, inquit, Sextilium. Cedo tabulas. non deportavi. Fratres ſaltem exhibe. non denuntiavi. Quod ergo unus Aſclepiades, fortuna egens, vita turpis, exiſtimatione damnatus, impudentia atque audacia fretus, ſine tabulis, ſine auctore egerit, id nos quaſi crimen, aut teſtimonium pertimeſcamus? Idem laudationem, quam nos ab Acmonenſibus Flacco datam proferebamus, falſam eſſe dicebat. cujus quidem laudationis jactura exoptanda nobis fuit; nam ut ſignum publicum inſpexit, præclarus iſte auctor ſuæ civitatis, ſolere ſuos civeis, cæteroſque Græcos ex tempore, quod opus ſit, obſignare dixit. tu vero tibi habeto iſtam laudationem. nec enim Acmonenſium teſtimonio Flacci vita, & dignitas nititur. das enim mihi, quod hæc cauſſa maxime poſtulat, nullam gravitatem, nullam conſtantiam, nullum firmum in Græcis hominibus conſilium, nullam deniq; eſſe teſtimonii fidem. niſi vero hactenus iſta formula teſtimonii, atque orationis tuæ deſcribi, ac diſtingui poteſt, ut Flacco abſenti aliquid civitates tribuiſſe dicantur: Lælio præſenti, per ſe agenti, vi legis, jure accuſationis, opibus

præterea ſuis terrenti, ac minanti, nihil temporis cauſſa ſcripſiſſe, aut obſignaſſe videantur. Equidem in minimis rebus ſæpe res magnas vidi, judices, deprehendi, ac teneri, ut in hoc Aſclepiade. hæc quæ eſt à nobis prolata laudatio, obſignata erat creta illa Aſiatica, quæ fere eſt omnibus nota nobis: qua utuntur omnes non modo in publicis, ſed etiam in privatis literis, quas quotidie videmus mitti à publicanis, ſæpe unicuique noſtrum. neque enim teſtis ipſe ſigno inſpecto falſum nos proferre dixit, ſed levitatem totius Aſiæ protulit: de qua nos & libenter,& facile concedimus. Noſtra igitur laudatio, quam ille temporis cauſſa nobis datam dicit, datam quidem confitetur, conſignata creta eſt: in illo autem teſtimonio, quod accuſatori dicitur datum, ceram eſſe videmus. Hic ego, judices, ſi vos Acmonenſium decretis, ſi cæterorum Phrygum litteris permoveri putarem, vociferarer, &,quantum maxime poſſem contenderem, teſtarer publicanos, excitarem negotiatores, veſtram etiam conſcientiam implorarem, cera deprehenſa, confiderem totius teſtimonii fictam audaciam manifeſto comprehenſam, atque oppreſſam teneri. nunc vero non inſultabo vehementius, nec volitabo in hoc inſolentius, neque in iſtum nugatorem tamquam in aliquem teſtem invehar, neque in toto Acmonenſium teſtimonio, ſive hic confictum eſt, ut apparet, ſive miſſum domo eſt, ut dicitur, commovebor. etenim quibus ego iſtam laudationem remiſtam, quoniam ſunt (ut Aſclepiades dicit) leves, horum teſtimonium non pertimeſcam. Venio nunc ad Doryleníium teſtimonium: qui producti,

Digitized by Google

tabulas ſe publicas ad ſpeluncas perdidiſſe dixerunt. O paſtores, neſcio quos, cupidos litterarum: ſiquidem nihil iſtis præter litteras abſtulerunt! ſed aliud eſſe cauſſæ ſuſpicamur, ne forte iſti parum verſuti eſſe videantur. pœna eſt, ut opinor, Dorylenſium gravior, quam apud alios, falſarum & corruptarum litterarum. ſi veras protuliſſent, criminis nihil erat: ſi falſas, erat pœna. belliſſimum putarunt, dicere amiſſas. Quieſcant igitur, & me hoc in lucro ponere, atque aliud agere patiantur, non ſinunt. ſupplet enim ille neſcio quis, & privatim dicit ſe dediſſe. hoc vero ferri nullo modo poteſt. qui de tabulis publicis recitat, iis, quæ in accuſatoris poteſtate fuerunt, non debet habere auctoritatem: ſed tamen judicium fieri videtur, cum tabulæ illæ ipſæ, cujuſquemodi ſint, proferuntur: cum vero is, quem nemo veſtrum vidit umquam, nemo qui mortalis eſſet, audivit, tantum dicit, DEDI: dubitabitis, judices, quin ab hoc ignotiſſimo Phryge nobiliſſimum civem vindicetis? Atque huic eidem nuper tres equites Romani honeſti, & graves, cum in cauſſa liberali eum, qui aſſerebatur, cognatum ſuum eſſe diceret, non crediderunt. qui hoc evenit, ut, qui locuples teſtis doloris, & ſanguinis ſui non fuerit, idem ſit gravis auctor injuriæ publicæ? atque hic Dorylenſis nuper cum efferretur magna frequentia, conſeſſuque veſtro, mortis illius invidiam in L. Flaccum Lælius conferebat. facis injuſte, Læli, ſi putas periculo noſtro vivere tuos contubernales: præſertim cum tua negligentia factum arbitremur. homini enim Phrygi, qui arborem fici numquam vidiſſet, fiſci-

fiſcinam ficorum objeciſti. cujus mors te ex aliqua parte relevavit. edacem enim hoſpitem amiſiſti. Flacco vero quid profuit, qui valuit tamdiu, dum hoc prodiret? mortuus eſt, aculeo jam dimiſſo, ac dicto teſtimonio? At iſtud columen actionis tuæ Mithridates, poſteaquam biduum retentus teſtis à nobis, effudit, quæ voluit, omnia; reprehenſus, convictus, fractuſque diſceſſit; ambulat cum lorica. metuit homo doctus & ſapiens, ne L. Flaccus nunc ſe ſcelere alliget, cum jam teſtem illum effugere non poſſit: ut, qui ante dictum teſtimonium ſibi temperarit, cum tamen aliquid aſſequi poſſet, is nunc id agat, ut ad falſum avaritiæ teſtimonium, verum etiam maleficii crimen adjungat. Sed de hoc teſte, totoque Mithridatico diſſeruit & ſubtiliter & copioſe Q. Hortenſius. nos, ut inſtituimus, ad reliqua pergamus. Caput eſt omnium Græcorum concitandorum, qui cum accuſatoribus ſedet, Heraclides ille Temnites, homo ineptus, & loquax, ſed (ut ſibi videtur) ita doctus, ut etiam magiſtrum aliorum ſe eſſe dicat: & qui ita ſit ambitioſus, ut omneis vos, noſque quotidie perſalutet. Temni uſque ad illam ætatem in ſenatum venire non potuit: & qui ſe artem dicendi traditurum etiam cæteris profiteatur, ipſe omnibus turpiſſimis judiciis victus eſt. Pari felicitate una legatus venit Nicomedes: qui neque in ſenatum ulla conditione pervenire potuit, & furti, & pro ſocio damnatus eſt. Nam princeps legationis Lyſanias adeptus eſt ordinem ſenatorium: ſed cum rempub. nimium amplecteretur, peculatus damnatus, & bona, & ſenatorium nomen amiſit. Hi tres etiam æra-

ærarii noſtri tabulas falſas eſſe voluerunt. Nam ſervos novem ſe profeſſi ſunt habere, cum omnino ſine comite veniſſent. Decreto ſcribendo primum video affuiſſe Lyſaniam, cujus fratris bona, quod is populo non ſolvebat, prætore Flacco publice venierunt. Præterea Philippus eſt Lyſaniæ gener, & Hermobius, cujus frater Poles item pecuniæ publicæ eſt condemnatus. dicunt ſe Flacco, & iis qui ſimul eſſent, drachmarum x v millia dediſſe. Cum civitate mihi res eſt acerrima, & conficientiſſima litterarum, in qua nummus commoveri nullus poteſt ſine quinque prætoribus, tribus quæſtoribus, quatuor menſariis, qui apud illos à populo creantur. ex hoc tanto numero deductus eſt nemo: & cum illam pecuniam nominatim Flacco datam referant, majorem etiam aliam cum huic eidem darent, in ædem ſacram reficiendam ſe perſcripſiſſe dicunt: quod minime convenit. nam aut omnia occulte referenda fuerunt, aut aperte omnia. cum perſcribunt nominatim Flacco; nihil timent, nihil verentur: cum operi publico referunt, iidem homines, ſubito eundem, quem contempſerant, pertimeſcunt. Si prætor dedit, ut eſt ſcriptum; à quæſtore numeravit, quæſtor à menſa publica, menſa aut ex vectigali, aut ex tributo. Nunquam erit iſtud ſimile criminis, niſi mihi totam rationem, omni, & perſonarum genere, & litterarum explicaris. Vel quod eſt in eodem decreto ſcriptum, homines clariſſimos civitatis, ampliſſimis uſos honoribus hoc prætore circumventos. Cur hi neque in judicio adſunt, neque in decreto nominantur? non enim credo ſignificari iſto loco tuum,

qui ſe erigit, Heraclidem. utrum enim in clariſſimis eſt civibus is, quem judicatum hic duxit Hermippus? qui hanc ipſam legationem, quam habet, non accepit à ſuis civibus, ſed uſque Tmolo petivit, cui nullus honos in ſua civitate habitus eſt umquam, res autem ea, quæ tenuiſſimis committebatur, huic uni in vita commiſſa ſola eſt. cuſtos T. Aufidio prætore in frumento publico eſt poſitus: pro quo cum à P. Varino prætore pecuniam accepiſſet, celavit ſuos civeis, ultroque iis ſumptum intulit. quod poſteaquam Temni, litteris à P. Varino miſſis, cognitum, atque patefactum eſt, cumque eadem de re Cn. Lentulus, qui cenſor fuit, Temnitarum patronus litteras miſiſſet; Heraclidem iſtum Temni nemo poſtea vidit. Atq; ut ejus impudentiam perſpicere poſſitis, cauſſam ipſam, quæ leviſſimi hominis animum in Flaccum incitavit, quæſo, cognoſcite. Fundum Cymæum Romæ mercatus eſt de pupillo Meculonio. cum verbis ſe locupletem faceret, haberet nihil præter illam impudentiam, quam videtis: pecuniam ſumpſit mutuam à Sext. Sigola, judice hoc noſtro, primario viro, qui & rem agnoſcit, neque hominem ignorat: qui tamen credidit P. Fulvii Veratii, lectiſſimi hominis, fidei, ei cum ſolveret, ſumpſit à C. & M. Fuſiis, equitibus Romanis, primariis viris. Hic, hercule, cornici oculum, ut dicitur. nam hunc Hermippum, hominem eruditum, civem ſuum, cui debebat eſſe notiſſimus, percuſſit. ejus enim fide ſumpſit à Fuſiis. Securus Hermippus Temnum proficiſcitur, cum iſte ſeſe pecuniam, quam hujus fide ſumpſerat à diſcipulis ſuis diceret Fuſiis perſoluturum. habebat enim

Rhetoꝛ

Rhetor iſte adoleſcenteis quoſdam locupleteis, quos dimidio redderet ſtultiores, quam acceperat, ubi nihil poſſent diſcere, niſi ignorantiam litterarum. Neminem quidem adeo infatuare potuit, ut ei nummum ullum crederet. Itaque cum Roma clam eſſet profectus, multoſque minutis mutuationibus fraudaviſſet; in Aſiam venit, Hermippoque percunctanti de nomine Fufiano reſpondet, ſe omnem pecuniam Fufiis perſolviſſe. Interim, neque ita longo intervallo libertus à Fufiis cum litteris ad Hermippum venit. pecunia petitur ab Hermippo: Hermippus ab Heraclide petit: ipſe tamen Fufiis ſatis facit abſentibus, & fidem ſuam liberat. hunc æſtuantem, & tergiverſantem judicio ille perſequitur: à recuperatoribus cauſſa cognoſcitur. Nolite exiſtimare, judices, non unam, & eandem omnibus in locis eſſe fraudatorum & inficiatorum impudentiam. fecit eadem omnia, quæ noſtri debitores ſolent: negavit ſeſe omnino verſuram ullam feciſſe Romæ: Fufiorum ſe affirmavit numquam omnino nomen audiſſe: Hermippum vero ipſum, pudentiſſimum, atque optimum virum, veterem amicum, atque hoſpitem meum ſplendidiſſimum, atque ornatiſſimum civitatis ſuæ, probris omnibus, maledictiſque vexavit. Sed cum ſe homo volubilis quadam præcipiti celeritate dicendi in illa oratione jactaret: repente teſtimoniis Fufiorum, nominibuſque recitatis, homo audaciſſimus pertimuit, loquaciſſimus obmutuit. Itaque recuperatores contra iſtum rem minime dubiam prima actione judicaverunt. Cum judicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus eſt. Habetis honeſtatem homi-

Digitized by Google

hominis, & auctoritatem teſtimonii, & cauſſam omnem ſimultatis. atque is ab Hermippo miſſus, cum ei pauca mancipia vendidiſſet, Romam ſe contulit: deinde in Aſiam rediit, cum jam frater meus Flacco ſucceſſiſſet. ad quem adiit, cauſſamque ita detulit, recuperatores vi Flacci coactos, & metu falſum invitos judicaviſſe. Frater meus pro ſua æquitate, prudentiaque decrevit, ut, ſi judicatum negaret, in duplum iret: ſi metu coactos diceret, haberet eoſdem recuperatores. recuſavit, & quaſi nihil eſſet actum, nihil judicatum, ab Hermippo ibidem mancipia, quæ ipſe ei vendiderat, petere cœpit. M. Gratidius legatus, ad quem eſt aditum, actionem ſe daturum negavit: re judicata ſtari oſtendit placere. Iterum iſte, cui nullus eſſet umquam conſiſtendi locus, Romam ſe retulit: perſequitur Hermippus, qui numquam iſtius impudentiæ ceſſit. petit Heraclides à C. Plotio Senatore, viro primario, qui legatus in Aſia fuerat, mancipia quædam, quæ ſe, cum judicatum eſſet, per vim vendidiſſe dicebat. Q. Naſo, vir ornatiſſimus, qui prætor fuerat, judex ſumitur: qui cum ſententiam ſecundum Plotium ſe dicturum oſtenderet, ab eo judice abiit, & quod judicium lege non erat, cauſſam totam reliquit. Satiſne vobis, judices, videor ad ſingulos teſteis accedere, neque ut primo conſtitueram, tantummodo cum univerſo genere confligere? Venio ad Lyſaniam ejuſdem civitatis, peculiarem tuum, Deciane, teſtem: quem tu cum ephebum Temni cognoſſes, quoniam te nudus delectarat, ſemper nudum eſſe voluiſti, abduxiſti Temno Appollonidem: pecuniam adoleſcentulo grandi fœnore,

nere, fiducia tamen accepta, occupaviſti. hanc fiduciam commiſſam tibi dicis: tenes hodie, ac poſſides. Eum tu teſtem ſpe recuperandi fundi paterni venire ad teſtimonium dicendum coëgiſti: qui, quoniam teſtimonium nondum dixit, quidnam ſit dicturus exſpecto. Novi genus hominum, novi conſuetudinem, novi libidinem. Itaque, etſi teneo, quid ſit dicere paratus, nihil tamen contra diſputabo prius, quam dixerit. totum enim convertet, atque alia finget. Quamobrem & ille ſervet, quod paravit: & ego me ad id quod attulerit integrum conſervabo. Venio nunc ad eam civitatem, in quam ego multa, & magna officia contuli, & quam meus frater in primis colit, atque diligit: quæ ſi civitas per viros bonos, graveiſque homines querelas ad vos detuliſſet, paullo commoverer magis. nunc vero quid putem? Trallianos Mæandrio cauſſam commiſiſſe, homini egenti, ſordido, ſine honore, ſine exiſtimatione, ſine cenſu? ubi erant illi, Pythodori, Ætrideni, Lepiſones], cæteri homines apud nos noti, inter ſuos nobiles? ubi illa magnifica, & glorioſa oſtentatio civitatis? nonne eſſet puditum, ſi hanc cauſſam agerent ſevere, non modo legatum, ſed Trallianum omnino dici Mæandrium? huic tali legato, huic publico teſti patronum ſuum jam inde à patre, atque majoribus L. Flaccum mactandum civitatis teſtimonia tradidiſſent? Non eſt ita, judices, non eſt profecto. vidi ego in quodam judicio nuper Philodorum teſtem Trallianum, vidi Parrhaſium, vidi Archidemum, cum quidem idem hic mihi Mæandrius quaſi miniſtrator aderat, ſubjiciens, quid in ſuos cives

civi-

civitatemque, ſi vellem, dicerem. nihil enim illo homine levius, nihil egentius, nihil inquinatius. Quare ſi hunc habent auctorem Tralliani doloris ſui, ſi hunc cuſtodem litterarum, ſi hunc teſtem injuriæ, ſi hunc auctorem querelarum; remittant ſpiritus, comprimant animos ſuos, ſedent arrogantiam, fateantur in Mæandrii perſona eſſe expreſſam ſpeciem civitatis. ſin iſtum ſemper illi ipſi domi proterendum eſſe, & conculcandum putaverunt; deſinant putare auctoritatem eſſe in eo teſtimonio, cujus auctor inventus eſt nemo. Sed exponam quid in re ſit, ut, quamobrem iſta civitas, neque ſevere Flaccum oppugnarit, neque benigne defenderit, ſcire poſſitis. Erat ei Caſtriciano nomine irata: de quo toto reſpondit Hortenſius: invita ſolverat Caſtricio pecuniam jamdiu debitam. hinc totum odium, hinc omnis offenſio. quo cum veniſſet Lælius ad iratos, & illud Caſtricianum vulnus dicendo refricuiſſet: ſiluerunt principes, neque in illa concione adfuerunt, neque iſtius decreti, ac teſtimonii auctores eſſe voluerunt. uſque eo orba fuit ab optimatibus illa concio, ut princeps principum eſſet Mæandrius: cujus lingua, quaſi flabello ſeditionis, illa tum eſt egentium concio ventilata. Itaque civitatis pudentis, ut ego ſemper exiſtimavi, & gravis, ut ipſi exiſtimari volunt, juſtum dolorem, querelaſque cognoſcite. Quæ pecunia fuerit apud ſe Flacci patris nomine collata à civitatibus, hanc à ſe eſſe ablatam queruntur. alio loco quæram, quid licuerit Flacco: nunc tantum à Trallianis requiro, quam pecuniam à ſe ablatam queruntur, ſuamne dicant, ſibi à civitatibus collatam

in

in uſum ſuum: cupio audire. non, inquit, dicimus. quid igitur? delatam ad nos, creditam nobis L. Flacci patris nomine ad hujus dies feſtos, atque ludos. quid tum? hanc te, inquit, capere non licuit. jam id videro: ſed primum illud tenebo. queritur gravis, locuples, ornata civitas, quod non retinet alienum: ſpoliatam ſe dicit, quod id non habet, quod ejus non fuit. Quid hoc impudentius dici aut fingi poteſt? Delectum eſt oppidum, quò in oppido uno pecunia à tota Aſia ad honores L. Flacci poneretur. hæc pecunia tota ab honoribus tranſlata eſt in quæſtum, & fœnerationem: recuperata eſt multis poſt annis. quæ civitati facta eſt injuria? At moleſte fert civitas. credo. amiſſum eſt enim præter ſpem, quod erat ſpe devoratum lucrum. At queritur. impudenter facit. non enim omnia, quæ dolemus, eadem jure queri poſſumus. At accuſat verbis graviſſimis. non civitas, ſed imperiti homines à Mæandrio concitati. Quo loco etiam, atque etiam facite ut recordemini, quæ ſit temeritas multitudinis, quæ levitas propria Græcorum, quid in concione ſeditioſa valeat oratio. hic in hac graviſſima, & moderatiſſima civitate, cum eſt forum plenum judiciorum, plenum magiſtratuum, plenum optimorum virorum, & civium, cum ſpeculatur, atque obſidet roſtra vindex temeritatis, & moderatrix officii curia: tamen quantos fluctus excitari concionum videtis? quid vos fieri cenſetis Trallibus? an id, quod Pergami? niſi forte hæ civitates exiſtimari volunt facilius una ſe epiſtola Mithridatis moveri, impellique potuiſſe, ut amicitiam populi Romani, fidem ſuam, jura omnia

nia officii, humanitatiſque violarent, quam ut filium teſtimonio læderent, cujus patrem armis pellendum à ſuis mœnibus cenſuiſſent. Quare nolite mihi iſta nomina civitatum nobilium opponere. Quos enim hoſteis hæc familia contempſit, numquam eoſdem teſteis pertimeſcet. vobis autem eſt confidendum, ſi conſiliis principum veſtræ civitates reguntur, non multitudinis temeritate, ſed optimatum conſilio bellum ab iſtis civitatibus cum populo Romano eſſe ſuſceptum. ſin ille tum motus eſt temeritate imperitorum excitatus, patiamini me delicta vulgi à publica cauſſa ſeparare. At enim iſtam pecuniam huic capere non licuit. utrum vultis patri Flacco licuiſſe, necne? ſi licuit, ſicuti certe licuit, ad ejus honores collatam, ex quibus ipſe nihil capiebat, patris pecuniam recte abſtulit filius: ſi non licuit; tamen illo mortuo, non modo filius, ſed quivis hæres rectiſſime potuit auferre. Ac tum quidem Trallíani, cum ipſi gravi fœnore iſtam pecuniam multos annos occupaviſſent, à Flacco tamen omnia, quæ voluerunt, impetraverunt: neque tam fuerunt impudentes, ut id, quod Lælius dixit, dicere auderent, hanc ab ſe pecuniam abſtuliſſe Mithridatem. quis enim erat, qui non ſciret in ornandis ſtudioſiorem Mithridatem, quam in ſpoliandis Trallianis fuiſſe? Quæ quidem à me ſi, ut dicenda ſunt, dicerentur, gravius agerem, judices, quam adhuc egi: quantam Aſiaticis teſtibus fidem habere vos conveniret: revocarem animos veſtros ad Mithridatici belli memoriam, ad illam univerſorum civium Romanorum per tot urbeis uno puncto temporis miſeram crude-

 lem-

lemque cædem: Prætores noſtros deditos, legatos in vincula conjectos, nominis prope Romani memoriam cum veſtigio imperii non modo ex ædibus Græcorum, verum etiam ex literis eſſe deletam. Mithridatem, deum illum patrem, illum conſervatorem Aſiæ, illum Evium, Dionyſium, Bacchum, Liberum, nominabant. unum atque idem erat tempus, cum L. Flacco conſuli portas tota Aſia claudebat: Cappadocem autem illum non modo recipiebat ſuis urbibus, verum etiam ultro vocabat. liceat hæc nobis, ſi obliviſci non poſſumus, at tacere: liceat mihi potius de levitate Græcorum queri, quam de crudelitate. Auctoritatem iſti habeant apud eos, quos eſſe omnino noluerunt? nam quoſcunque potuerunt, togatos, interemerunt: nomen civium Romanorum, quantum in ipſis fuit, ſuſtulerunt. In hac igitur urbe ſe jactent, quam oderunt? apud eos, quos inviti vident? in ea republica ad quam opprimendam non animus eis, ſed vires defuerunt? Aſpiciant hunc florem legatorum laudatorumque Flacci ex vera, atque integra Græcia: tum ſe ipſi expendant, tum his ſe comparent, tum, ſi audebunt, dignitati horum componant ſuam. Adſunt Athenienſes, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, jura, leges ortæ, atque in omneis terras diſtributæ putantur: de quorum urbis poſſeſſione propter pulchritudinem, etiam inter deos certamen fuiſſe proditum eſt: quæ vetuſtate ea eſt, ut ipſa ex ſeſe ſuos civeis genuiſſe dicatur: & eorum eadem terra parens, altrix, patria, dicatur: auctoritate autem tanta eſt, ut jam fractum prope, ac debilitatum

Græciæ nomen, hujus urbis laude nitatur. Adſunt Lacedæmonii. cujus civitatis ſpectata, ac nobilitata virtus non ſolum natura corroborata, verum etiam diſciplina putatur: qui ſoli toto orbe terrarum ſeptingentos jam annos amplius, unis moribus, & numquam mutatis legibus vivunt. Adſunt ex Achaia cuncta multi legati, Bœotia, Theſſalia. quibus locis nuper legatus L. Flaccus, imperatore Metello, præfuit. Neque vero te Maſſilia, prætereo, quæ L. Flaccum militem, quæſtoremque cognoſti: cujus ego civitatis diſciplinam atque gravitatem non ſolum Græciæ, ſed haud ſcio an cunctis gentibus anteponendam jure dicam: quæ tam procul à Græcorum omnium regionibus, diſciplinis, linguaque diviſa, cum in ultimis terris cincta Gallorum gentibus, barbariæ fluctibus alluatur, ſic optimatum conſilio gubernatur, ut omnes ejus inſtituta laudare facilius poſſint, quam æmulari. Hiſce utitur laudatoribus Flaccus, his innocentiæ teſtibus, ut Græcorum cupiditati, Græcorum auxilio reſiſtamus. Quamquam quis ignorat, qui modo umquam mediocriter res iſtas ſcire curavit, quin tria Græcorum genera ſint vere? quorum uni ſunt Athenienſes, quæ gens Ionum habebatur: Æoles alteri: Dores tertii nominabantur. Atque hæc cuncta Græcia, quæ fama, quæ gloria, quæ doctrina, quæ plurimis artibus, quæ etiam imperio, & bellica laude floruit, parvum quendam locum, ut ſcitis, Europæ tenet, ſemperque tenuit. Aſiæ maritimam oram bello ſuperatam cinxit urbibus, non ut munitam coloniis illam augeret, ſed ut obſeſſam teneret. Quamobrem quæſo à vobis, Aſiatici teſtes, ut,

cum

eum vere recordari voletis, quantum auctoritatis in judicium afferatis, voſmetipſi deſcribatis Aſiam: ne quid alienigenæ de vobis loqui ſoleant, ſed quid voſmetipſi de genere veſtro ſtatuatis, memineritis. Namque, ut opinor, Aſia veſtra conſtat ex Phrygia, Myſia, Caria, Lydia. utrum igitur noſtrum eſt, an veſtrum, hoc vetus proverbium, PHRYGEM PLAGIS FIERI SOLERE MELIOREM? Quid de tota Caria? nonne hoc veſtra voce vulgatum eſt, Si quid cum periculo experiri velis, in Care id potiſſimum eſſe faciundum? Quid porro in Græco ſermone tam tritum, atque celebratum eſt, quam ſi quis deſpicatui ducitur, ut Myſorum ultimus eſſe dicatur? Nam quid ego dicam de Lydia? quis umquam Græcus Comœdiam ſcripſit, in qua ſervus primarum partium non Lydus eſſet? Quamobrem, quæ vobis fit injuria, ſi ſtatuimus veſtro nobis judicio ſtandum eſſe de vobis? Equidem mihi jam ſatis, ſuperque dixiſſe videor de Aſiatico genere teſtium: ſed tamen veſtrum eſt, judices, omnia quæ dici poſſunt in hominum levitatem, inconſtantiam, cupiditatem, etiamſi à me minus dicuntur, veſtris animis & cogitatione comprehendere. Sequitur auri illa invidia Iudaici. hoc nimirum eſt illud, quod non longe à gradibus Aureliis hæc cauſſa dicitur. ob hoc crimen hic locus abs te, Læli, atque illa turba quæſita eſt. ſcis quanta ſit manus, quanta concordia, quantum valeat in concionibus. Summiſſa voce agam, tantum ut judices audiant. neque enim deſunt, qui iſtos in me atque optimum quemque incitent: quos ego, quo id facilius faciant, non adjuvabo. Cum au-

Digitized by Google

aurum Iudæorum nomine quotannis ex Italia, & ex omnibus veſtris provinciis Hieroſolymam exportari ſoleret, Flaccus ſanxit edicto, ne ex Aſia exportari liceret. Quis eſt judices, qui hoc non vere laudare poſſit? exportari aurum non oportere, cum ſæpe antea ſenatus, tum me conſule, graviſſime judicavit. huic autem barbaræ ſuperſtitioni reſiſtere, ſeveritatis: multitudinem Iudæorum, flagrantem nonnunquam in concionibus, pro republica contemnere, gravitatis ſummæ fuit. At Cn. Pompejus, captis Hieroſolymis, victor ex illo fano nihil attigit. in primis hoc, ut multa alia, ſapienter, ut in tam ſuſpicioſa, ac maledica civitate, locum ſermoni obtrectatorum non reliquit. non enim, credo, religionem & Iudæorum, & hoſtium impedimento præſtantiſſimo imperatori, ſed pudorem, fuiſſe. Vbi ergo crimen eſt? quoniam quidem furtum nuſquam reprehendis, edictum probas, judicatum fateris, quæſitum & prolatum palam non negas, actum eſſe per viros primarios. res ipſa declarat. Apameæ manifeſto comprehenſum, ante pedes prætoris in foro expenſum eſt auri pondo centum paullo minus per Sex. Cæſium, equitem Romanum, caſtiſſimum hominem, atque integerrimum: Laodiceæ viginti pondo paullo amplius per hunc ipſum L. Peducæum, judicem noſtrum: Adrymeti per Cn. Domitium, legatum: Pergami non multum. Auri ratio conſtat: aurum in ærario eſt: furtum non reprehenditur: invidia quæritur: à judicibus oratio avertitur: vox in coronam, turbamque effunditur. Sua cuique civitatis religio, Læli, eſt, noſtra nobis. ſtantibus Hieroſolymis,

lymis, pacatiſque Iudæis, tamen iſtorum religio ſacrorum à ſplendore hujus imperii, gravitate nominis noſtri, majorum inſtitutis abhorrebat: nunc vero hoc magis, quod illa gens quid de imperio noſtro ſentiret, oſtendit armis: quam cara diis immortalibus eſſet, docuit, quod eſt victa, quod elocata, quod ſervata. Quamobrem quoniam, quod crimen eſſe voluiſti, id totum vides in laudem eſſe converſum; veniamus jam ad civium Romanorum querelas. Ex quibus ſit ſane prima Deciani. Quid tibi tandem, Deciane, injuriæ factum eſt? negotiaris in libera civitate. primum patere me eſſe curioſum: quouſque negotiabere? præſertim cum ſis iſto loco natus. annos jam triginta in foro verſaris; ſed tamen in Pergameno. longo intervallo, ſi quando tibi peregrinari commodum eſt, Romam advenis: affers faciem novam, nomen vetus, purpuram Tyriam: in qua tibi invideo, quod unis veſtimentis tamdiu lautus es. Verum eſto: negotiari libet: cur non Pergami? Smyrnæ? Trallibus? ubi & multi cives Romani ſunt, & jus à noſtro magiſtratu dicitur? otium te delectat: lites, turbæ, prætor odio eſt: Græcorum libertate gaudes. cur ergo unus tu Apollonidenſes, amantiſſimos populi Rom. fideliſſimoſque ſocios, miſeriores habes, quam aut Mithridates, aut etiam pater tuus habuit umquam? cur his per te frui libertate ſua, cur denique eſſe liberis non licet? homines ſunt tota ex Aſia frugaliſſimi, ſanctiſſimi, à Græcorum luxuria, & levitate remotiſſimi, patresfamilias ſuo contenti, aratores, ruſticani; agros habent & natura perbonos, & diligentia culturaque melio-

Digitized by Google

res. in hiſce agris tu prædia habere voluiſti. omnino mallem, (& magis erat tuum, ſi te craſſi agri delectabant) hic alicubi in Cruſtumino, aut Capenati paraviſſes. Verum eſto: Catonis eſt dictum, PEDIBVS COMPENSARI PECVNIAM. longe omnino à Tiberi ad Caicum: quo in loco etiam Agamemnon cum exercitu erraſſet, niſi ducem Telephum inveniſſet. Sed concedo id quoque: placuit oppidum: regio delectavit: emiſſes. Amyntas eſt genere, honore, exiſtimatione, pecunia princeps illius civitatis: hujus ſocrum, mulierem imbecilli conſilii, ſatis locupletem, pellexit Decianus ad ſeſe: & cum illa, quid ageretur, neſciret, in poſſeſſione prædiorum ejus familiam ſuam collocavit: uxorem abduxit ab Amynta prægnantem, quæ peperit apud Decianum filiam: hodieque apud Decianum eſt, & uxor Amyntæ & filia. Num quid harum rerum à me fingitur, Deciane? ſciunt hæc omnes nobiles, ſciunt boni viri, ſciunt denique noſtri homines, ſciunt mediocres negotiatores. Exſurge Amyntæ: repete à Deciano non pecuniam, non prædia: ſocrum denique ſibi habeat: reſtituat uxorem: reddat miſero patri filiam. nam membra, quæ debilitavit lapidibus, fuſtibus, ferro: manus, quas contudit: digitos, quos confregit: nervos, quos concidit, reſtituere non poteſt: filiam, filiam, inquam, ærumnoſo patri, Deciane, redde. Hæc Flacco te non probaſſe miraris? cui quæſo tandem probaſti? emptiones falſas, prædiorum proſcriptiones cum mulierculis aperta circumſcriptione feciſti. tutor his rebus Græcorum legibus adſcribendus fuit. Polemocratem ſcripſiſti mercenarium, &

ad-

adminiſtrum conſiliorum tuorum. adductus eſt in judicium Polemocrates de dolo malo, & de fraude à Dione hujus ipſius tutelæ nomine. Qui concurſus ex oppidis finitimis undique? qui dolor animorum? quæ querela? condemnatus eſt Polemocrates ſententiis omnibus: irritæ venditiones, irritæ proſcriptiones. non reſtituis. defers ad Pergamenos, ut illi reciperent in ſuas litteras publicas, præclaras proſcriptiones, & emptiones tuas; repudiant: rejiciunt. at qui homines? Pergameni, laudatores tui. ita enim mihi gloriari viſus es laudatione Pergamenorum, quaſi honorem majorum tuorum aſſecutus eſſes: & hoc te ſuperiorem putabas eſſe, quam Lælium, quod te civitas Pergamena laudaret. num honeſtior eſt civitas Pergamena, quam Smyrnæ? at ne ipſi quidem dicunt. vellem tantum habere otii, ut poſſem recitare pſephiſmata Smyrnæorum, quæ fecerunt in Caſtricium mortuum: primum, ut in oppidum introferretur, quod aliis non conceditur: deinde, ut ferrent ephebi: poſtremo, ut imponeretur aurea corona mortuo. Hæc P. Scipioni, clariſſimo viro, cum eſſet Pergami mortuus, facta non ſunt. At Caſtricium, quibus verbis, dii immortales! decus patriæ, ornamentum pop. Rom. florem juventutis appellant. Quare, Deciane, ſi cupidus es gloriæ, alia ornamenta cenſeo quæras: Pergameni te deriſerunt. quid? tu ludi te non intelligebas? cum tibi hæc verba recitabant, CLARISSIMVM VIRVM, præſtantiſſima ſapientia, ſingulari ingenio; mihi crede, ludebant. cum vero coronam auream litteris imponebant, re vera non plus aurum tibi, quam mo-

nedulæ committebant. Ne tum quidem hominum venuſtatem, & facetias perſpicere potuiſti? Iſti igitur, iſti Pergameni perſcriptiones, quas tu afferebas, repudiaverunt. P. Orbius, homo & prudens, & innocens, contra te omnia decrevit. In P. Globulum meum neceſſarium fuiſti gratioſior. Vtinam neque ipſum, neque me pœniteret. * * Flaccum in curia decreviſſent. Veridicas adjungis cauſſas inimicitiarum, quod patri L. Flacci, ædili curuli, pater tuus, tribunus pleb. diem dixerit. At iſtud nec ipſi quidem patri Flacci valde moleſtum eſſe debuit: præſertim cum ille, cui dies dicta eſt, prætor poſtea factus ſit, & conſul: ille, qui diem dixit, non potuerit privatus in civitate conſiſtere. Sed ſi juſtas inimicitias putabas, cur, cum tribunus militum Flaccus eſſet, in ejus legiòne miles fuiſti, cum tibi per leges militares effugere liceret iniquitatem tribuni? Cur autem prætor te inimicum paternum in conſilium vocavit? quæ quidem quam ſancte ſolita ſint obſervari, ſcitis omneis. Nunc accuſamur ab iis, qui in conſilio nobis fuerunt. Decrevit Flaccus. num aliud, atque oportuit? In liberos. num aliter, ac cenſuit ſenatus? In abſentem decrevit. cum ibidem eſſes, cum prodire nolles. non eſt hoc in abſentem reum. SENATVSCONSVLTVM, ET DECRETVM FLACCI. Quid, ſi non decreviſſet, ſed ediXiſſet: quis poſſet vere reprehendere? Num etiam fratris mei litteras, pleniſſimas humanitatis, & æquitatis, reprehenſurus es? quas eaſdem mulieri à me datas, apud Pataranos requiſivit. Recita litteras Q. Ciceronis. LITTERÆ Q. CICERONIS. Quid? hæc Apollonidensibus

nidenſes, occaſione facta, ad Flaccum detulerunt? apud Orbium acta non ſunt? ad Globulum delata non ſunt? ad ſenatum noſtrum, me conſule, nonne legati Apollonidenſes omnia poſtulata de injuriis unius Deciani detulerunt? Ad hæc, prædia etiam in ſenſu dedicaviſti. mitto quod aliena: mitto quod poſſeſſa per vim: mitto, quod convicta ab Apollonidenſibus: mitto, quod à Pergamenis repudiata: mitto etiam, quod à noſtris magiſtratibus in integrum reſtituta: mitto, quod nullo jure, neque in re; neque in poſſeſſione tua. Illud quæro, ſintne iſta prædia cenſui cenſendo? habeant jus civile? ſint, neque ſint, mancipi? ſubſignari apud ærarium, apud cenſorem poſſint? In qua tribu denique iſta prædia cenſuiſti? Commiſiſti, ſi tempus aliquod gravius accidiſſet, ut ex iiſdem prædiis & Apollonide, & Romæ imperatum eſſet tributum. Verum eſto: glorioſus fuiſti. voluiſti magnum agri modum cenſeri, & ejus agri, qui dividi plebi Romanæ non poteſt. Cenſus eſt præterea numeratæ pecuniæ centum triginta HS. millia. Eam opinor tibi numeratam non eſſe abs te. Sed hæc omitto. Cenſus es mancipia Amyntæ: neque huic ullam in eo feciſti injuriam: poſſidet enim ea mancipia Amyntas. Ac primo quidem pertimuit, cum te audiſſet ſervos ſuos eſſe cenſum, retulit ad juriſconſultos. conſtabat inter omneis, ſi, aliena cenſendo, Decianus ſua facere poſſet, eum * * [maximam habiturum eſſe familiam. reſponſum eſt, ejus facta non videri. idem viſum eſt poſtea Flacco, cum rem cognoſceret: itaque decrevit.] Habetis cauſſam inimicitiarum, qua cauſſa inflammatus Decianus ad Lælium detu-

detulerit hanc opimam accuſationem. Nam ita queſtus eſt Lælius, cum de perfidia Deciani diceret: Qui mihi auctor fuit, qui cauſſam ad me detulit, quem ego ſum ſecutus, is à Flacco corruptus eſt, is me deſeruit, ac prodidit. Siccine tu auctor tandem eum, cui tu in conſilio fuiſſes, apud quem omneis gradus dignitatis tuæ retinuiſſes, prudentiſſimum hominem, nobiliſſima familia natum, optime de republica meritum in diſcrimen omnium fortunarum vocaviſti? Scilicet defendam Decianum, qui tibi in ſuſpicionem nullo ſuo delicto venit. Non eſt, mihi crede, corruptus. Quid enim fuit, quod ab eo redimeretur? ut duceret judicium? cui ſex horas omnino lex dedit. quantum tandem ex his horis detraheret, ſi tibi morem gerere voluiſſet? Nimirum illud eſt, quod ipſe ſuſpicatur. Invidiſti ingenio ſubſcriptoris tui. quod ornabat facile locum, quem prehenderat, & acute teſteis interrogabat, aut circumveniebat: fortaſſe feciſti: & ut populi ſermonem exciperes, idcirco Decianum uſque ad coronam applicuiſti. Sed ut hoc veriſimile eſt, ita haud veriſimile, Decianum à Flacco eſſe corruptum. Ita ſcitote, judices, eſſe cætera: vel quod ait Lucceius, L. Flaccum ſibi dare cupiſſe, ut à fide ſe abduceret, ſeſtertium vicies. & eum tu accuſas avaritiæ, quem dicis ſeſtertium vicies voluiſſe perdere? Nam quid emebat, cum te emebat? ut ad ſe tranſires? quam partem cauſſæ tibi daremus? an ut enunciares conſilia Lælii? qui teſtes ab eo prodirent? quid? nos non videbamus habitare una? quis hoc neſcit? tabulas in Lælii poteſtate fuiſſe, num dubium eſt? Anne vehementer, ne copioſe

pioſe accuſares? nunc facis ſuſpicionem. ita enim dixiſti, ut neſcio quid abs te impetratum eſſe videatur. At enim Androni Sextilio gravis injuria facta eſt, & non ferenda: quod, cum eſſet ejus uxor Valeria inteſtata mortua, ſic egit eam rem Flaccus, quaſi ad ipſum hæreditas pertineret. In quo quid reprehendas, ſcire cupio. quod falſum intenderit? quî doces? ingenua, inquit, fuit. O peritum juris hominem! quid? ab ingenuis mulieribus hæreditates lege non veniunt? In manum, inquit, convenerat. nunc audio: ſed quæro, utrum uſu, an coëmptione? uſu non potuit. nihil enim poteſt de tutela legitima ſine omnium tutorum auctoritate deminui. coëmptione? omnibus ergo auctoribus: in quibus certe Flaccum fuiſſe non dices. relinquitur illud, quod vociferari non deſiſtit, non debuiſſe, cum prætor eſſet, ſuum negotium agere, aut mentionem facere hæreditatis. Maximas audio tibi, L. Luculle, qui de L. Flacco ſententiam laturus es, pro tua eximia liberalitate, maximiſque beneficiis in tuos, veniſſe hæreditates, cum Aſiam provinciam conſulari imperio obtineres. ſi quis eas ſuas eſſe dixiſſet, conceſſiſſes? Tu, T. Vecti, ſi qua tibi in Africa venerit hæreditas, uſu amittes? an tuum, nulla avaritia, ſalva dignitate retinebis? At iſtius hæreditatis jam Globulo prætore, Flacci nomine petita poſſeſſio eſt. non igitur impreſſio, non occaſio, non vis, non tempus, non imperium, non ſecures ad injuriam faciendam Flacci animum impulerunt. Itaque eodem etiam M. Lurco, vir optimus, meus familiaris, convertit aculeum teſtimonii ſui. negavit à privato pecuniam in

provincia prætorem petere oportere. Cur tandem, M. Lurco, non oportet? eripere, extorquere, accipere contra leges non oportet: petere non oportere, numquam oſtendes, niſi docueris non licere. an legationes ſumere liberas exigendi cauſſa, ſicut & tu ipſe nuper, & multi viri boni ſæpe fecerunt, rectum eſt? quod ego non reprehendo, ſocios video queri: prætorem, ſi hæreditatem in provincia non reliquerit, non ſolum reprehendendum, verum etiam condemnandum putas? Doti, inquit, Valeria pecuniam omnem ſuam dixerat. nihil iſtorum explicari poteſt, niſi oſtenderis, illam in tutela Flacci non fuiſſe: ſi fuit, quæcumque ſine hoc auctore, eſt dicta dos, nulla eſt. Sed tamen Lurconem, quamquam pro ſua dignitate moderatus eſt in teſtimonio dicendo religioni ſuæ, tamen iratum Flacco eſſe vidiſtis. neque enim occultavit cauſſam iracundiæ ſuæ, neque reticendam putavit. queſtus eſt libertum ſuum, Flacco prætore, eſſe damnatum. O conditiones miſeras adminiſtrandarum provinciarum! in quibus diligentia plena ſimultatum eſt, negligentia vituperationum. ubi ſeveritas periculoſa eſt, liberalitas ingrata: ſermo inſidioſus, aſſentatio pernicioſa: frons omnium familiaris, multorum animus iratus: iracundiæ occultæ, blanditiæ apertæ. venientes prætores exſpectant, præſentibus inſerviunt, abeuntes deſerunt. Sed omittamus querelas, ne noſtrum conſilium in prætermittendis provinciis laudare videamur. Litteras miſit de villico P. Septimii, hominis ornati, qui villicus cædem fecerat. Septimium ardentem iracundia videre potuiſtis. in Lurconis liber-

Digitized by Google

rum judicium ex edicto dedit. hoſtis eſt Lurco. quid igitur? hominum gratioſorum, ſplendidorumque libertis fuit Aſia tradenda? an ſimultates neſcio quas cum libertis veſtris Flaccus exercuit? an vobis in veſtris, veſtrorumque cauſſis ſeveritas odio eſt: eandem laudatis, cum de nobis judicatis? At iſte Andro ſpoliatus bonis, ut dicitis, ad dicendum teſtimonium non venit. quid, ſi veniat? Deciſionis arbiter C. Cæcilius fuit, quo ſplendore vir, qua fide, qua religione! obſignator C. Sextilius, Lurconis ſororis filius, homo & prudens, & conſtans, & gravis. ſi vis erat, ſi fraus, ſi metus, ſi circumſcriptio, quis pactionem fieri, quis adeſſe iſtos coëgit? Quid ſi iſta omnis pecunia, huic adoleſcentulo L. Flacco reddita eſt? ſi petita? ſi redacta? ſi per hunc Antiochum, paternum hujus adoleſcentis libertum, ſeni illi Flacco probatiſſimum? videmurne non ſolum avaritiæ crimen effugere, ſed etiam liberalitatis laudem aſſequi ſingularem? communem enim hæreditatem, quæ æqualiter ad utrumque lege veniſſet, conceſſit adoleſcenti, propinquo ſuo: nihil ipſe attigit de Valerianis bonis: quod ſtatuerat facere, adductus hujus pudore, & non ampliſſimis patrimonii copiis, id non ſolum fecit, ſed etiam prolixe cumulateque fecit. Ex quo intelligi debet, eum contra leges pecunias non cepiſſe, qui tam fuerit in hæreditate concedenda liberalis. At Falcidianum crimen eſt ingens. Talenta quinquaginta ſe Flacco dicit dediſſe. audiamus hominem. non adeſt. quomodo igitur dicit? epiſtolam mater ejus profert, & alteram ſoror: ſcriptum ad ſe dicunt eſſe ab illo, tantam pecuniam Flacco datam.

ergo is, cui, ſi aram tenens juraret, crederet nemo, per epiſtolam, quod volet, injuratus probabit? at qui vir? quam non amicus ſuis civibus? qui patrimonium ſatis lautum, quod hic nobiſcum conficere potuit, Græcorum conviviis maluit diſſipare. quid attinuit relinquere hanc urbem? libertate tam præclara carere? adire periculum navigandi? quaſi bona comeſſe Romæ non liceret. nunc denique matterculæ ſuæ feſtivus filius, aniculæ minime ſuſpicioſæ purgat ſe per epiſtolam, ut eam pecuniam, quam confecerat, non conſumpſiſſe, ſed Flacco dediſſe videatur. At fructus iſti Trallianorum, Globulo prætore, venierant. Falcidius emerat H-S. nongentis millibus. ſi dat tantam pecuniam Flacco, nempe idcirco dat, ut rata ſit emptio. emit igitur aliquid, quod certe multo pluris eſſet: dat de lucro: nihil detrahit de vino. minus igitur lucri facit. cur Albanum venire jubet? cur matri præterea blanditur? cur epiſtolis, & ſororis, & matris imbecillitatem aucupatur? poſtremo cur non audimus ipſum? retinetur, credo, in provincia. mater negat. veniſſet, inquit, ſi eſſet denunciatum. tu certe coëgiſſes, ſi ullum firmamentum in illo teſte poſuiſſes. ſed hominem ab negotio abducere noluiſti. magnum erat ei certamen propoſitum, magna cum Græcis contentio: qui tamen, ut opinor, jacent victi. nam iſte unus totam Aſiam magnitudine poculorum, bibendoque ſuperavit. Sed tamen quis tibi, Læli, de epiſtolis iſtis indicavit? mulieres negant ſe ſcire. quis is eſt igitur? ille tibi, ſe ad matrem & ſororem ſcripſiſſe, narravit: an etiam ſcripſit oratu tuo? At vero M. Æbutium, conſtantiſſimum

-nium & pudentiſſimum hominem, Falcidii affinem nihil interrogas? nihil ejus generum pari fide præditum, C. Manilium? qui profecto de tanta pecunia, ſi eſſet data, nihil audiſſe non poſſit. His tu igitur epiſtolis, Deciane, recitatis, his mulierculis productis, illo abſente auctore laudato, tantum te crimen probaturum putaſti? præſertim cum ipſe non deducendo Falcidium, judicium feceris, plus falſam epiſtolam habituram ponderis, quam ipſius præſentis fictam vocem, & ſimulatum dolorem. Sed quid ego de epiſtolis Falcidii, aut de Androne Sextilio, aut de Deciani cenſu tamdiu diſputo, & expoſtulo? de ſalute omnium noſtrum, de fortunis civitatis, de ſumma repub. taceo? quam vos univerſam in hoc judicio veſtris humeris, veſtris, inquam, humeris, judices, ſuſtinetis. videtis in quo motu temporum, quanta in converſione rerum, ac perturbatione verſemur. Cum alia multa certi homines, tum hoc vel maxime moliuntur, ut veſtræ quoque mentes, veſtra judicia, veſtræ ſententiæ optimo cuique infeſtiſſimæ, atque inimiciſſimæ reperiantur. Gravia judicia pro reipub. dignitate, multa de conjuratorum ſcelere feciſtis. non putant ſatis converſam eſſe remp. niſi in eandem impiorum pœnam optime meritos civeis detruſerint. Oppreſſus eſt C. Antonius. eſto: habuit quandam ille infamiam ſuam: neque tamen ille ipſe, pro meo jure dico, vobis judicibus damnatus eſſet: cujus damnatione ſepulchrum L. Catilinæ floribus ornatum, hominum audaciſſimorum, ac domeſticorum hoſtium conventu, epuliſque celebratum eſt: juſta Catilinæ facta ſunt. Nunc à Flacco Lentuli pœnæ per vos expetun-

petuntur. quam poteſtis P Lentulo, qui vos in complexu liberorum, conjugumque veſtrarum trucidatos, incendio patriæ ſepelire conatus eſt, mactare victimam gratiorem, quam ſi L. Flacci ſanguine illius nefarium in nos omneis odium ſaturaveritis? Litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, revocemus ejectos: nimiæ pietatis, & ſummi amoris in patriam viciſſim non pœnas, ſi ita diis placet, ſufferamus. nos jam ab indicibus nominamur: in nos crimina finguntur: nobis pericula comparantur: quæ ſi per alios agerent, ſi denique per populi nomen, civium imperitorum multitudinem concitaſſent; æquiore animo ferre poſſemus. illud vero ferri non poteſt, quod per ſenatores, & per equites Rom. qui hæc omnia pro ſalute omnium communi conſilio, una mente, atque virtute geſſerunt, harum rerum auctores, duces, principes ſpoliari omnibus fortunis, ac de civitate expelli poſſe arbitrantur. Etenim populi Rom. perſpiciunt mentem, & voluntatem: omnibus rebus, quibus poteſt, populus Rom. ſignificat, quid ſentiat: nulla varietas eſt inter homines opinonis, nulla voluntatis, nulla ſermonis. Quare, ſi quis illuc me vocat, venio: populum Rom. diſceptatorem non modo non recuſo, ſed etiam depoſco. vis abſit, ferrum ac lapides removeantur, operæ faceſſant, ſervitia ſileant: nemo erit tam injuſtus, qui me audierit, ſit modo liber, & civis, quin potius de præmiis meis, quam de pœna cogitandum putet. O dii immortales! quid hoc miſerius? nos, qui P. Lentulo ferrum, & flammam de manibus extorſimus, imperitæ multitudinis judicio confidimus, lectiſſimorum civium,

virum, & ampliſſimorum ſententias pertimeſcimus. M. Aquillium patres noſtri multi avaritiæ criminibus, teſtimoniiſque convictum, quia cum fugitivus fortiter bellum geſſerat, judicio liberaverunt. Conſul ego nuper defendi C. Piſonem: qui, quia conſul fortis, conſtanſque fuerat, incolumis eſt reipublicæ conſervatus. defendi item conſul L. Muræ nam, conſulem deſignatum. nemo illorum judicum, clariſſimis viris accuſantibus, audiendum ſibi de ambitu putavit, cum, bellum jam gerente Catilina, omnes, me auctore, duos conſules, kalend. Ianuariis ſcirent eſſe oportere. Innocens & bonus vir, & omnibus rebus ornatus, bis hoc anno, me defendente, abſolutus eſt A. Thermus. quanta reipublicæ cauſſa lætitia populi Rom. quanta gratulatio conſecuta eſt? Semper graves, & ſapientes judices in rebus judicandis, quid utilitas civitatis, quid communis ſalus, quid reipub. tempora poſcerent, cogitaverunt. Cum tabella vobis dabitur, judices, non de Flacco dabitur ſolum: dabitur de ducibus auctoribuſque conſervandæ civitatis: dabitur de bonis omnibus: dabitur de vobiſmetipſis: dabitur de liberis veſtris, de vita, de patria, de ſalute communi. non judicatis in hac cauſſa de exteris nationibus, non de ſociis: de vobis, ac de veſtra repub. judicatis. Quod ſi provinciarum vos ratio magis movet, quam veſtra, ego vero non modo non recuſo, ſed etiam poſtulo, ut provinciarum auctoritate moveamini. Etenim opponemus Aſiæ provinciæ primum magnam partem ejuſdem provinciæ, quæ pro hujus periculis legatos laudatoreſque miſit: deinde provinciam Galliam, provinciam Ciliciam,

pro-

provinciam Hiſpaniam, provinciam Cretam. Græcis autem, Lydis, & Phrygibus, & Myſis, obſiſtent Maſſilienſes, Rhodii, Lacedæmonii, Athenienſes, cuncta Achaja, Theſſalia, Bœotia. Septimio, & Cœlio teſtibus, P. Servilius, & Q. Metellus, hujus pudoris, integritatiſque teſtes repugnabunt. Aſiaticæ juriſdictioni urbana juriſdictio reſpondebit. Annui temporis criminationem omnis ætas L. Flacci, & perpetua vita defendet. Et ſi prodeſſe L. Flacco, judices, debet, quod ſe tribunum militum, quod quæſtorem, quod legatum imperatoribus clariſſimis, exercitibus ornatiſſimis, provinciis graviſſimis dignum ſuis majoribus præſtitit: proſit, quod hic, vobis videntibus, in periculis communibus omnium veſtrum, ſua pericula cum meis conjunxit: proſint honeſtiſſimorum municipiorum coloniarumque laudationes: proſit etiam ſenatus populique Romani præclara, & vera laudatio. O nox illa, quæ pæne æternas huic urbi tenebras attuliſti, cum Galli ad bellum, Catilina ad urbem, conjurati ad ferrum, & flammam vocabantur: cum ego te, Flacce, cœlum noctemque conteſtans, flens flentem obteſtabar: cum tuæ fidei optimæ, & ſpectatiſſimæ ſalutem urbis, & civium commendabam. Tu, tu, Flacce, prætor, communis exitii nuntios cepiſti: tu incluſam in litteris reipub. peſtem deprehendiſti: tu periculorum indicia, tu ſalutis auxilia ad me, & ad ſenatum attuliſti. Quæ tibi tum gratiæ ſunt à me actæ? quæ ab ſenatu? quæ à bonis omnibus? quis tibi, quis C. Pontinio, fortiſſimo viro, quemquam bonum putaret umquam non ſalutem, verum honorem ullum denegaturum? O nonæ

illæ

Digitized by Google

illæ Decembres, quæ, me conſule, fuiſtis! quem ego diem vere natalem hujus urbis, aut certe ſalutarem appellare poſſum. O nox illa, quam iſte eſt dies conſecutus, fauſta huic urbi! miſerum me, metuo ne funeſta nobis. qui tum animus L. Flacci? (nihil dicam enim de me) qui amor in patriam? quæ virtus? quæ gravitas exſtitit? Sed quid ea commemoro, quæ tum, cum agebantur, uno conſenſu omnium, una voce populi Romani, uno orbis terræ teſtimonio, in cœlum laudibus efferebantur? nunc vereor ne non modo proſint, verum etiam aliquid obſint. Etenim multo acriorem improborum interdum memoriam eſſe ſentio, quam bonorum. Ego te, ſi quid gravius acciderit, ego te inquam, Flacce, prodidero. mea dextera illa, mea fides, mea promiſſa, cum te, ſi rempubl. conſervaremus, omnium bonorum præſidio, quoad viveres, non modo munitum, ſed etiam ornatum fore pollicebar. putavi, ſperavi, etiam ſi honos noſter vobis vilior fuiſſet, ſalutem certe caram futuram. At L. Flaccum quidem, judices, ſi (quod dii immortales omen avertant) gravis injuria afflixerit: numquam tamen proſpexiſſe veſtræ ſaluti, conſuluiſſe vobis, liberis, conjugibus, fortunis veſtris pœnitebit. ſemper ita ſentiet, talem ſe animum & generis dignitati, & pietati ſuæ, & patriæ debuiſſe: vos ne pœniteat tali civi non peperciſſe, per deos immortales, judices, providete. Quotus enim quiſque eſt, qui hanc in republica ſectam ſequatur? qui vobis, qui veſtri ſimilibus placere cupiat? qui optimi, atque ampliſſimi cujuſque hominis, atque ordinis auctoritatem magni putet? cum illam viam ſibi videant

deant expeditiorem ad honores, & ad omnia quæ concupiverunt. Sed cætera ſint eorum: ſibi habeant potentiam, ſibi honores, ſibi cæterorum commodorum ſummas facultates. Liceat iis, qui hæc ſalva eſſe voluerunt, ipſis eſſe ſalvis. nolite, judices, exiſtimare, eos, quibus integrum eſt, qui nondum ad honores acceſſerunt, non exſpectare hujus exitum judicii. ſi L. Flacco tantus amor in bonos omneis, tantum in remp. ſtudium, calamitati fuerit; quem poſthac tam amentem fore putatis, qui non illam viam vitæ, quam ante præcipitem, & lubricam eſſe ducebat, huic planæ, & ſtabili præponendam eſſe arbitretur? Quod ſi talium civium vos, judices, tædet, oſtendite: mutabunt ſententiam qui potuerint: conſtituent quid agant, quibus integrum eſt. nos, qui jam progreſſi ſumus, hunc exitum noſtræ temeritatis feremus. ſin hoc animo quam plurimos eſſe vultis, declarabitis hoc judicio, quid ſentiatis. Præclara illi hæc oratio quidem, ſi huic, huic miſero puero, veſtro, ac liberorum veſtrorum ſupplici, judices, hoc judicio vivendi præcepta dabitis, cui ſi patrem conſervatis, qualis ipſe debeat eſſe civis, præſcribetis: ſin eripitis, oſtendetis bonæ rationi, & conſtanti, & gravi nullum à vobis fructum eſſe propoſitum. qui vos, quoniam eſt id ætatis, ut ſenſum jam percipere poſſit ex mœrore patrio, auxilium nondum patri ferre poſſit, orat ne ſuum luctum patris lacrymis, patris mœrorem ſuo fletu augeatis. qui etiam me intuetur, me vultu appellat, meam quodammodo flens fidem implorat, ac repetit eam, quam ego patri ſuo quondam pro ſalute patriæ ſpoponderim, dignita-

gnitatem. Miſeremini familiæ, judices, miſeremini fortiſſimi patris, miſeremini filii: nomen clariſſimum & fortiſſimum, vel generis, vel vetuſtatis, vel hominis cauſſa, reipublicæ reſervate.

PRO P. SVLLA.

ORATIO XXV.

MAxime vellem, judices, ut P. Sulla & antea dignitatis ſuæ ſplendorem obtinere, & poſt calamitatem acceptam modeſtiæ fructum aliquem potuiſſet percipere. Sed quoniam ita tulit caſus infeſtus, ut ampliſſimo in honore cum communi ambitionis invidia tum ſingulari Autronii odio everteretur, & in his priſtinæ fortunæ reliquiis miſeris, & afflictis, tamen haberet quoſdam, quorum animos, ne ſupplicio quidem ſuo ſatiare poſſet: quanquam ex hujus incommodis magnam animo moleſtiam capio, tamen in cæteris malis facile patiar oblatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meam, miſericordiamque notam omnibus quondam, nunc quaſi intermiſſam agnoſcerent: improbi, ac perditi cives edomiti, atque victi, præcipitante repub. vehementem me fuiſſe, atque fortem; conſervata mitem, ac miſericordem, faterentur. Et quoniam L. Torquatus, meus familiaris, ac neceſſarius, judices, exiſtimavit, ſi noſtram in accuſatione ſua neceſſitatem, familiaritatemque violaſſet, aliquid ſe de auctoritate meæ defenſionis poſſe detrahere; cum hujus periculi propulſatione conjungam defenſionem officii mei.

Digitized by Google

Quo quidem genere non uterer orationis, judices, hoc tempore, ſi mea ſolum intereſſet. multis enim mihi locis, & data facultas eſt, & ſæpe dabitur de mea laude dicendi. Sed ut ille, judices, quantum de mea auctoritate deripuiſſet, tantum ſe de hujus præſidiis deminuturum ſperavit: ſic hoc ego ſentio, ſi mei facti rationem vobis, conſtantiamque hujus officii, ac defenſionis probavero; cauſſam quoque me P. Sullæ probaturum. Ac primum abs te illud, L. Torquate, quæro, cur me à cæteris clariſſimis viris, ac principibus civitatis in hoc officio, atque in defenſionis jure ſecernas? quid enim eſt, quamobrem abs te, Q. Hortenſii factum, clariſſimi viri, atque ornatiſſimi civis, non reprehendatur, reprehendatur meum? nam ſi initum eſt conſilium à P. Sulla inflammandæ civitatis, hujus extinguendi imperii, delendæ urbis; mihi majorem hæc res dolorem, quam Q. Hortenſio; mihi majus odium afferre debet? meum denique gravius eſſe judicium, qui adjuvandus in his cauſis, qui oppugnandus, qui defendendus, qui deſerendus eſſe videatur? Ita, inquit. Tu enim inveſtigaſti, tu pateciſti conjurationem. Quod cum dicit, non attendit, eum, qui patefecerit, hoc curaſſe, ut id omnes viderent, quod antea fuiſſet occultum. Quare iſta conjuratio ſi patefacta per me eſt, tam patet Hortenſio, quam mihi. Quem cum videas honore hoc, auctoritate, virtute, conſilio præditum non dubitaſſe, quin innocentem P. Sullam defenderet: quæro, cur, qui aditus ad cauſſam Hortenſio patuerit, mihi intercluſus eſſe debuerit? quæro illud etiam, ſi me, qui defendo, reprehendendum putas eſſe; quid tandem exiſtimes

ſtimes de his ſummis viris, & clariſſimis civibus, quorum ſtudio, & dignitate celebrari hoc judicium, & ornari, cauſſam defendi hujus innocentis vides? Non enim una eſt ratio defenſionis ea, quæ poſita eſt in oratione. omnes qui adſunt, qui laborant, qui ſalvum volunt, pro ſua parte, atque auctoritate defendunt. An vero in quibus ſubſelliis hæc ornamenta ac lumina reipublicæ viderem, in his me apparere nollem; quorum ego opera illum in locum, atque in hanc celſiſſimam ſedem dignitatis, atque honoris, multis meis, ac magnis laboribus, & periculis aſcendiſſem? Atque ut intelligas, Torquate, quem accuſes: ſi te offendit, quod ego, qui hoc genere quæſtionis defenderim neminem, non deſim P. Sullæ; recordare de cæteris, quos adeſſe huic vides, intelliges, & de hoc, & de cæteris judicium meum, & horum par, atque unum fuiſſe. Quis noſtrum adfuit Varguntejo? nemo: ne hic quidem Q. Hortenſius, præſertim qui illum ſolus antea de ambitu defendiſſet. non enim jam ſe ullo officio cum illo conjunctum arbitrabatur, cum ille tanto ſcelere commiſſo, omnium officiorum ſocietatem diremiſſet. Quis noſtrum Ser. Sullam? quis P. Lentulum? quis M. Leccam? quis Cornelium defendendum putavit? quis his horum adfuit? nemo. quid ita? quia cæteris in cauſſis, etiam nocenteis, viri boni, ſi neceſſarii ſunt, deſerendos eſſe non putant. in hoc crimine, non ſolum levitatis eſt culpa, verum etiam quædam contagio ſceleris, ſi defendas eum quem obſtrictum eſſe patriæ ſuſpicere. Quid? Autronio nonne ſodales, nonne collegæ ſui, non veteres amici, quorum ille copia quondam abundarat,

non

non hi omnes, qui ſunt in republica principes, defuerunt? immo etiam teſtimonio plerique læſerunt? ſtatuerant, tantum illud eſſe maleficium, quod non modo non occultari per ſe, ſed etiam aperiri, illuſtrarique deberet. Quamobrem quid eſt quod mirere, ſi cum iiſdem me in hac cauſſa vides adeſſe, cum quibus in cæteris intelligis abfuiſſe? niſi vero me unum vis ferum præter cæteros, me aſperum, me inhumanum exiſtimari: me ſingulari immanitate, & crudelitate præditum. Hanc mihi tu ſi propter res meas geſtas imponis in omni vita mea perſonam, Torquate, vehementer erras. Me natura miſericordem, patria ſeverum: crudelem nec patria, nec natura eſſe voluit. Denique iſtam ipſam perſonam vehementem & acrem, quam mihi tum tempus, & reſpublica impoſuit, jam voluntas, & natura ipſa detraxit. Illa enim ad breve tempus ſeveritatem poſtulavit: hæc in omni vita miſericordiam, lenitatemque deſiderat. Quare nihil eſt, quod ex tanto comitatu virorum ampliſſimorum me unum abſtrahas: ſimplex officium, atque una eſt omnium bonorum cauſſa. nihil erit, quod admirere poſthac, ſi in ea parte, in qua hos animadverteris, me videbis. Nulla eſt enim in repub. cauſſa mea propria: tempus agendi fuit magis mihi proprium, quam cæteris. doloris vero, & timoris, & periculi fuit illa cauſſa communis. neque enim princeps tunc ad ſalutem eſſe potuiſſem, ſi eſſe alii comites noluiſſent. quare neceſſe eſt, quod mihi conſuli præcipuum fuit præter alios, id jam privato cum cæteris eſſe commune. Neque ego hoc partiendæ invidiæ, ſed communicandæ laudis cauſſa loquor. oneris

Digitized by Google

ris mei partem nemini impertio, gloriæ bonis omnibus. In Autronium teſtimonium dixiſti, inquit: Sullam defendis. Hoc totum ejuſmodi eſt, judices, ut, ſi ego ſim inconſtans ac levis, nec teſtimonio fidem tribui convenerit, nec defenſioni auctoritatem. ſin eſt in me ratio reipublicæ, religio privati officii, ſtudium retinendæ voluntatis bonorum, nihil minus accuſator debet dicere, quam à me defendi Sullam, teſtimonio læſum eſſe Autronium. Videor enim non ſolum ſtudium ad defendendas cauſſas, verum opinionis aliquid, & auctoritatis afferre: qua & moderate ego utar, judices, & omnino non uterer, ſi ille me non coëgiſſet. Duæ conjurationes abs te, Torquate, conſtituuntur: una, quæ Lepido, & L. Tullo coss. patre tuo conſule deſignato, facta eſſe dicitur: altera, quæ me conſule. harum in utraque Sullam dicis fuiſſe. Patris tui, fortiſſimi viri, atque optimi conſulis, ſcis me conſiliis non interfuiſſe: ſcis me, cum mihi ſummus tecum uſus eſſet, tamen illorum expertem temporum, & ſermonum fuiſſe: credo, quod nondum penitus in repub. verſabar, quod nondum ad propoſitum mihi finem honoris perveneram, quod mea me ambitio, & forenſis labor ab omni illa cogitatione abſtrahebat. Quis ergo intererat veſtris conſiliis? omneis hi, quos vides hic adeſſe, & inprimis Q. Hortenſius: qui, cum propter honorem ac dignitatem, atque animum eximium in rempublicam, tum propter ſummam familiaritatem, ſummumque amorem in patrem tuum, tum communibus, tum præcipuis patris tui periculis commovebatur. Ergo iſtius conjurationis cri-

men defenſum ab eo eſt, qui interfuit, qui cognovit, qui particeps & conſilii veſtri fuit, & timoris. Cujus in hoc crimine propulſando cum eſſet copioſiſſima, atque ornatiſſima oratio: tamen non minus inerat auctoritatis in ea, quam facultatis. Illius igitur conjurationis, quæ facta contra vos, delata ad vos, à vobis prolata eſſe dicitur, ego teſtis eſſe non potui. non modo enim nihil comperi, ſed vix ad aureis meas iſtius ſuſpicionis fama pervenit. qui vobiſcum in conſilio fuerunt, qui vobiſcum illa cognoverunt, quibus ipſis periculum tum conflari putabatur, qui Autronio non adfuerunt, qui in illum teſtimonia gravia dixerunt, hunc defendunt, huic adſunt; in hujus periculo declarant, ſe non crimine conjurationis, ne adeſſent cæteris, ſed hominum maleficio deterritos eſſe. Mei conſulatus autem tempus, & crimen maximæ conjurationis, à me defendetur. Atque inter nos partitio non eſt fortuito, judices, nec temere facta: ſed cum videremus eorum criminum nos patronos adhiberi, quorum teſtes eſſe poſſemus, uterque noſtrum id ſibi ſuſcipiendum putavit, de quo aliquid ſcire ipſe atque exiſtimare potuiſſet. Et quoniam de criminibus ſuperioris conjurationis Hortenſium diligenter audiſtis, de hac conjuratione, quæ me conſule facta eſt, hoc primum attendite. Multa, cum eſſem conſul, de ſummis reipub. periculis audivi, multa quæſivi, multa cognovi: nullus umquam de Sulla nuntius ad me, nullum indicium, nullæ litteræ pervenerunt, nulla ſuſpicio. Multum hæc vox fortaſſe deberet valere ejus hominis, qui conſul inſidias reipubl. conſilio inveſtigaſſet, verita-

veritate aperuiſſet, magnitudine animi vindicaſſet, cum ipſe nihil audiſſe de P. Sulla, nihil ſuſpicatum eſſe diceret. ſed ego nondum utor hac voce ad hunc defendendum: ad purgandum me potius utor: ut mirari Torquatus deſinat, me, qui Autronio abſuerim, Sullam defendere. Quæ enim Autronii fuit cauſſa? quæ Sullæ eſt? ille ambitus judicium tollere, ac diſturbare, primum conflato voluit gladiatorum, ac fugitivorum tumultu: deinde id quod vidimus omnes, lapidatione, atque concurſu: Sulla, ſi ſibi ſuus pudor, ac dignitas non prodeſſet, nullum auxilium requiſivit. Ille damnatus ita ſe gerebat, non ſolum conſiliis, & ſermonibus, verum etiam aſpectu, atque vultu, ut inimicus eſſe ampliſſimis ordinibus, infeſtus bonis omnibus, hoſtis patriæ videretur: hic ſe ita fractum illa calamitate, atque afflictum putavit, ut nihil ſibi ex priſtina dignitate ſupereſſe arbitraretur, niſi quod modeſtia retinuiſſet. Hac vero in conjuratione, quid tam conjunctum quam ille cum Catilina, cum Lentulo? quæ tanta ſocietas ullis inter ſe rerum optimarum, quanta ei cum illis ſceleris, libidinis, audaciæ? quod flagitium Lentulus non cum Autronio concepit? quod, ſine eodem illo, Catilina facinus admiſit? cum interim Sulla cum eiſdem ipſis non modo noctem ſolitudinemque non quæreret, ſed ne mediocri quidem ſermone, & congreſſu conjungeretur. Illum Allobroges, maximarum rerum veriſſimi judices, illum multorum litteræ, ac nuntii coarguerunt: Sullam interea nemo inſimulavit, nemo nominavit. Poſtremo, ejecto, ſive emiſſo jam ex urbe Catilina, ille arma miſit,

cornua, tubas, falces, ſigna, legiones: ille relictus intus, exſpectatus foris, Lentuli pœna compreſſus convertit ſe aliquando ad timorem, numquam ad ſanitatem: hic contra ita quievit, ut eo tempore omni Neapoli fuerit, ubi neque homines fuiſſe putantur hujus affines ſuſpicionis, & locus eſt ipſe non tam ad inflammandos calamitoſorum animos, quam ad conſolandos accommodatus. Propter hanc igitur tantam diſſimilitudinem hominum atque cauſſarum, diſſimilem me in utroque præbui. Veniebat enim ad me & ſæpe veniebat Autronius multis cum lacrymis ſupplex, ut ſe defenderem: & ſe meum condiſcipulum in pueritia, familiarem in adoleſcentia, collegam in quæſtura commemorabat fuiſſe: multa mea in ſe, nonnulla etiam ſua in me proferebat officia. Quibus ego rebus, judices, ita flectebar animo atque frangebar, ut etiam ex memoria, quas ipſe mihi fecerat inſidias, deponerem: ut jam immiſſum eſſe ab eo C. Cornelium, qui me in ſedibus meis, in conſpectu uxoris meæ, ac liberorum meorum trucidaret, oblivifcerer. Quæ ſi de uno me cogitaſſet, qua mollitia ſum animi ac lenitate, numquam mehercule illius lachrymis ac precibus reſtitiſſem. Sed cum mihi patriæ, cum veſtrorum periculorum, cum hujus urbis, cum illorum delubrorum, atque templorum, cum puerorum infantiam, cum matronarum, ac virginum veniebat in mentem, & cum illæ infeſtæ, ac funeſtæ faces, univerſumque totius urbis incendium, cum tela, cum cædes, cum civium cruor, cum cinis patriæ verſari ante oculos, atque animum memoria refricare cœperat; tum denique ei reſi-

reſiſtebam, neque ſolum illi hoſti, ac parricidæ, ſed his etiam propinquis illius Marcellis, patri, & filio: quorum alter apud mè parentis gravitatem, alter filii ſuavitatem obtinebat: neque me arbitrabar ſine ſummo ſcelere poſſe, quod maleficium in aliis vindicaſſem, idem in illorum ſocio, cum ſcirem, defendere. Atque idem ego neque P. Sullam ſupplicem ferre, neque eoſdem Marcellos, neque hujus M. Meſſallæ hominis neceſſarii preces ſuſtinere potui. neque enim eſt cauſſa adverſata naturæ, nec homo, nec res miſericordiæ meæ repugnavit. Nuſquam nomen, nuſquam veſtigium fuerat: nullum crimen, nullum indicium, nulla ſuſpicio. ſuſcepi cauſſam, Torquate, ſuſcepi, & feci libenter, ut me, quem boni conſtantem ſemper, ut ſpero, exiſtimaſſent, eundem ne improbi quidem crudelem dicerent. Hic ait ſe ille, judices, regnum meum ferre non poſſe. quod tandem, Torquate, regnum? Conſulatus, credo, mei: in quo ego imperavi nihil, ſed contra patribus conſcriptis, & bonis omnibus parui. Quo in magiſtratu non inſtitutum eſt à me judices, regnum, ſed non permiſſum. Quem tum in tanto imperio, tanta poteſtate non dicis fuiſſe regem? nunc privatum regnare dicis? quo tandem nomine? quod in quos teſtimonia dixiſti, inquit, damnati ſunt: quem defendis, ſperat ſe abſolutum iri. Hic tibi ego de teſtimoniis meis hoc reſpondeo: ſi falſum dixerim, te in eos dixiſſe: ſin verum; non eſſe hoc regnare, cum verum dicas, juratis probare. De hujus ſpe tantum dico, nullas à me opes P. Sullam, nullam potentiam, nihil denique

præter fidem defenſionis exſpectare. Niſi tu, inquit, cauſſam recepiſſes, numquam mihi reſtitiſſet: ſed, indicta cauſſa, profugiſſet. Si jam hoc tibi concedam, Q. Hortenſium, tanta gravitate hominem, ſi hos taleis viros non ſuo ſtare judicio, ſed meo: ſi hoc tibi dem, quod credi non poteſt, niſi ego huic adeſſem, hos adfuturos non fuiſſe: uter tandem rex eſt? iſne, cui innocentes homines non reſiſtunt, an is, qui calamitoſos non deſerit? At hic etiam, id quod tibi neceſſe minime fuit, facetus eſſe voluiſti, cum Tarquinium, & Numam, & me tertium peregrinum regem eſſe dixiſti. mitto jam de rege quærere: illud quæro, peregrinum cur me eſſe dixeris? nam ſi ita ſum, non tam eſt admirandum regem eſſe me, quia, ut tu vis, etiam peregrini reges Romæ fuerunt, quam conſulem Romæ fuiſſe peregrinum. Hoc dico, inquit, te eſſe ex municipio. Fateor, & addo etiam ex eo municipio, unde iterum jam ſalus huic urbi, imperioque miſſa eſt. Sed ſcire ex te pervelim, quamobrem, qui ex municipiis veniant, peregrini tibi eſſe videantur. Nemo enim iſtuc M. illi Catoni ſeni, cum plurimos haberet inimicos, nemo T. Coruncanio, nemo Curioni, nemo huic ipſi noſtro C. Mario, cum ei multi inviderent, objecit umquam. Equidem vehementer lætor, eum eſſe me, in quem tu, cum cuperes, nullam contumeliam jacere potueris, quæ non ad maximam partem civium conveniret. Sed tamen te à me, pro magnis cauſſis noſtræ neceſſitudinis monendum eſſe etiam atque etiam puto. Non poſſunt omnes eſſe patricii: ſi verum quæris, ne curant quidem: nec ſe æquales tui propter iſtam cauſ-

cauſſam abs te anteiri putant. ac ſi tibi nos peregrini videmur, quorum jam & nomen, & honos inveteravit & huic urbi, & hominum famæ, ac ſermonibus; quam tibi illos competitores tuos peregrinos videri neceſſe erit, qui jam ex tota Italia delecti tecum de honore, & de omni dignitate contendunt? quorum cave tu quemquam peregrinum appelles, ne peregrinorum ſuffragiis obruare. Qui ſi attulerint nervos, & induſtriam; mihi crede, excutient tibi iſtam verborum jactationem, & te ex ſomno ſæpe excitabunt: nec patientur ſe abs te, niſi virtute vincentur, honore ſuperari. Ac ſi, judices, cæteris patriciis me, & vos peregrinos videri oporteret, à Torquato tamen hoc vitium ſileretur. eſt enim ipſe à materno genere municipalis, honeſtiſſimi, ac nobiliſſimi generis, ſed tamen Aſculani. Aut igitur doceat, Picenteis ſolos non eſſe peregrinos, aut gaudeat, ſuo generi me meum non anteponere. Quare neque me peregrinum poſthac dixeris, ne gravius refutere; neque regem, ne derideare. niſi forte regium tibi videtur, ita vivere, ut, non modo homini nemini, ſed ne cupiditati quidem ulli ſervias: contemnere omnes libidines: non auri, non argenti, non cæterarum rerum indigere: in ſenatu ſentire libere: populi utilitati magis conſulere, quam voluntati: nemini cedere, multis obſiſtere. ſi hoc putas eſſe regium, me regem confiteor eſſe. ſin te potentia mea, ſi dominatio, ſi denique aliquod dictum arrogans, aut ſuperbum movet; quin tu id potius profers, quam verbi invidiam, contumeliamque maledicti? Ego tantis à me beneficiis in republ. poſitis, ſi nul-

lum aliud mihi præmium à ſenatu populoque Romano niſi honeſtum otium poſtularem, quis non concederet? ſibi haberent honores, ſibi imperia, ſibi provincias, ſibi triumphos, ſibi alia præclara laudis inſignia: mihi liceret ejus urbis, quam conſervaſſem, conſpectu, tranquillo animo, & quieto frui? Quid, ſi hoc non poſtulo? ſi ille labor meus priſtinus, ſi ſollicitudo, ſi officia, ſi operæ, ſi vigiliæ deſerviunt amicis, præſto ſunt omnibus? ſi neque amici in foro requirunt ſtudium meum, neque reſpublica in curia? ſi me non modo rerum geſtarum vacatio, ſed neque honoris, neque ætatis excuſatio vindicat à labore? ſi voluntas mea, ſi induſtria, ſi domus, ſi animus, ſi aures patent omnibus? ſi mihi ne ad ea quidem quæ pro ſalute omnium geſſi, recordanda, & cogitanda quidquam relinquitur temporis? tamen hoc regnum appellabitur? cujus vicarius qui velit eſſe, inveniri nemo poteſt. longe ab eo eſt regni ſuſpicio. Si quæris, qui ſint Romæ regnum occupare conati, ut ne replices annalium memoriam, ex domeſticis imaginibus invenies. Res enim geſtæ, credo, meæ me nimis extulerunt, ac mihi neſcio quos ſpiritus attulerunt. Quibus de rebus tam claris, tam immortalibus, judices, hoc poſſum dicere, me, qui è ſummis eripuerim periculis urbem hanc, & vitam omnium civium, ſatis adeptum fore, ſi ex hoc tanto in omneis mortaleis beneficio nullum in me periculum redundabit. Etenim in qua civitate res tantas geſſerim, memini: & in qua urbe verſer, intelligo. plenum forum eſt eorum hominum, quos ego à veſtris cervicibus depuli, judices, à meis non removi. niſi

vero

Digitized by Google

vero paucos fuiſſe arbitramini, qui conari aut ſperare poſſent, ſe tantum imperium poſſe delere. Horum ego faceis eripere de manibus, & gladios extorquere potui, ſicut feci: voluntates vero conſceleratas, ac nefarias nec ſanare potui, nec tollere. Quare non ſum neſcius, quanto periculo vivam in tanta multitudine improborum, cum mihi uni cum omnibus improbis æternum videam bellum eſſe ſuſceptum. Quod ſi illis meis præſidiis forte invides, &, ſi ea tibi regia videntur, quod omnes boni omnium generum, atque ordinum ſuam ſalutem cum mea conjungunt: conſolare te, quod omnium mentes improborum mihi uni maxime ſunt infenſæ, & adverſæ. qui me non ſolum idcirco oderunt, quod eorum conatus impios, & furorem conſceleratum repreſſi; ſed eo etiam magis, quod nihil jam ſe ſimile, me vivo, conari poſſe arbitrantur. At vero quid ego miror, ſi quid ab improbis de me improbe dicitur, cum L. Torquatus, primum ipſe his fundamentis adoleſcentiæ jactis, ea ſpe propoſita ampliſſimæ dignitatis, deinde L. Torquati, fortiſſimi conſulis, conſtantiſſimi ſenatoris, ſemper optimi civis filius, interdum efferatur immoderatione verborum? qui, cum ſuppreſſa voce de ſcelere P. Lentuli, de audacia conjuratorum omnium dixiſſet, tantummodo ut vos, qui ea probatis, exaudire poſſetis, de ſupplicio P. Lentuli, de carcere, magna, & queribunda voce dicebat. In quo primum illud erat abſurdum, quod cum ea, quæ leviter dixerat, vobis probare volebat, eos autem, qui circum judicium ſtabant, audire nolebat; non intelligebat ea, quæ clare diceret, ita illos

audituros, quibus ſe venditabat, ut vos quoque audiretis, qui id non probatis. Deinde alterum jam oratoris vitium, non videre quid quæque cauſſa poſtulet. Nihil eſt enim tam alienum ab eo, qui alterum conjurationis accuſet, quam videri conjuratorum pœnam mortemque lugere. Quod tamen is tribunus pleb. facit, qui unus videtur ex illis ad lugendos conjuratos relictus. nec mirum eſt. difficile eſt enim tacere, cum doleas. Te, ſi quid ejuſmodi facis, non modo talem adoleſcentem, ſed in ea cauſſa, in qua te vindicem conjurationis velis eſſe, vehementer miror. ſed reprehendo tamen illud maxime, quod iſto ingenio, & prudentia præditus cauſſam reipub. non tenes: qui arbitrere, plebi Romanæ res eas non probari, quas, me conſule, omnes boni pro ſalute communi geſſerunt. Ecquem tu horum, qui adſunt, quibus te contra ipſorum voluntatem venditabas, aut tam ſceleratum ſtatuis fuiſſe, ut hæc omnia perire voluerit, aut tam miſerum, ut & ſe reperire cuperet, & nihil haberet, quod ſalvum eſſe vellet? An vero clariſſimum virum, generis veſtri, ac nominis, nemo reprehendit, qui filium ſuum vita privavit, ut in cæteris firmaret imperium: tu rempublicam reprehendis, quæ domeſticos hoſteis, ne ab iis ipſa necaretur, necavit? Itaque attende jam, Torquate, quam ego non defugiam auctoritatem conſulatus mei. Maxima voce, ut omneis exaudire poſſint, dico, ſemperque dicam: Adeſtote omnes animis, qui adeſtis corporibus, quorum ego frequentia magnopere lætor: erigite menteis, aureiſque veſtras, & me de invidioſis rebus, ut ille putat, dicentem atten-

tendite. Ego conſul, cum exercitus perditorum civium clandeſtino ſcelere conflatus, crudeliſſimum, & luctuoſiſſimum exitium patriæ comparaſſet: cum ad occaſum, interitumque reip. Catilina in caſtris, in his autem templis, atque tectis dux Lentulus eſſet conſtitutus: meis conſiliis, meis laboribus, mei capitis periculis, ſine tumultu, ſine delectu, ſine armis, ſine exercitu, quinque hominibus comprehenſis, atque confoſſis, incenſione urbem, internecione civeis, vaſtitate Italiam, interitu rempublicam liberavi. ego vitam omnium civium, ſtatum orbis terræ, urbem hanc denique, ſedem omnium noſtrum, arcem regum, ac nationum exterarum, lumen gentium, domicilium imperii, quinque hominum amentium, ac perditorum pœna redemi. An me exiſtimaſti hæc injuratum in judicio non eſſe dicturum, quæ juratus in maxima concione dixiſſem? Atque etiam illud addam, ne qui forte incipiat improbus ſubito te amare, Torquate, & aliud ſperare de te: atque, ut idem omneis exaudiant, clariſſima voce dicam. harum omnium rerum, quas ego in conſulatu pro ſalute communi ſuſcepi, & geſſi, L. ille Torquatus, cum eſſet meus contubernalis in conſulatu, cum princeps, cum ſignifer eſſet juventutis: auctor, adjutor, particeps exſtitit: parens ejus, homo amantiſſimus patriæ, maximi animi, ſummi conſilii, ſingularis conſtantiæ, cum eſſet æger, tamen omnibus rebus illis interfuit, numquam eſt à me digreſſus: ſtudio, conſilio, auctoritate unus adjuvit plurimum, cum infirmitatem corporis, animi virtute ſuperaret. Videſne, ut eripiam te ex improborum ſubita gratia, &

reconciliem bonis omnibus? qui te & diligunt, & retinent, retinebuntque ſemper: nec ſi à me forte deſciveris, idcirco te à ſe, & à republica, & à tua dignitate deficere patientur. Sed jam redeo ad cauſſam: atque hoc vos, judices, teſtor: mihi de memetipſo tam multa dicendi neceſſitas quædam impoſita eſt ab illo. Nam ſi Torquatus Sullam ſolum accuſaſſet, ego hoc quoque tempore nihil aliud agerem, niſi eum, qui accuſatus eſſet, defenderem: ſed cum ille tota illa oratione in me eſſet invectus, & cum initio, ut dixi, defenſionem meam auctoritate ſpoliare voluiſſet; etiam ſi dolor meus reſpondere non cogeret, tamen ipſa cauſſa hanc à me orationem flagitaſſet. Allobrogibus nominatum Sullam eſſe dicis: quis negat? ſed lege indicium.; & vide, quemadmodum nominatus ſit. L. Caſſium dixerunt commemoraſſe, cum cæteris Autronium ſecum facere. quæro, num Sullam dixerit Caſſius? numquam ſeſe ajunt quæſiſſe de Caſſio, quid Sulla ſentiret. Videte diligentiam Gallorum: qui vitam hominum naturamque non noſſent, ac tantum audiſſent, eos, pari calamitate qui fuerant, eſſe in eadem voluntate. Quid tum? Caſſius ſi reſpondiſſet idem ſentire, & ſecum facere Sullam, tamen mihi non videretur in hunc id criminoſum eſſe debere. Quid ita? quia qui barbaros homines ad bellum impelleret, non debebat minuere illorum ſuſpicionem, & purgare eos, de quibus illi aliquid ſuſpicarentur. Non reſpondit tamen una facere Sullam. Etenim eſſet abſurdum, cum cæteros ſua ſponte nominaſſet, mentionem Sullæ facere nullam, niſi admonitum, & interrogatum. niſi forte veriſimile

eſt,

eſt, P. Sullæ nomen in memoria Caſſio non fuiſſe. Si nobilitas hominis, ſi afflicta fortuna, ſi reliquiæ priſtinæ dignitatis non tam illuſtres fuiſſent: tamen Autronii commemoratio memoriam Sullæ retuliſſet. etiam, ut arbitror, cum auctoritates principum conjurationis ad incitandos animos Allobrogum colligeret Caſſius, & cum ſciret exteras nationes maxime nobilitate moveri, non prius Autronium, quam Sullam nominaſſet. Iam vero illud probari minime poteſt, Gallos, Autronio nominato, putaſſe propter calamitatis ſimilitudinem, ſibi aliquid de Sulla eſſe quærendum: Caſſio, ſi hic eſſet in eodem ſcelere, ne cum appellaſſet quidem Autronium, hujus in mentem venire potuiſſe. Sed tamen quid reſpondit de Sulla Caſſius? ſe neſcire certum. non purgat, inquit. dixi antea: ne ſi argueret quidem tum denique, cum eſſet interrogatus, id mihi criminoſum videretur. Sed ego in judiciis, & quæſtionibus non hoc quærendum arbitror, num purgetur aliquis: ſed num arguatur. Etenim cum negat ſe ſcire Caſſius, utrum ſublevat Sullam, an ſatis probat ſe neſcire? Sublevat apud Gallos. quid ita? ne indicent? quid? ſi periculum eſſe putaſſet, ne ulli umquam indicarent, de ſeipſo confeſſus eſſet? Neſcivit. credo, judices, celatum eſſe Caſſium de Sulla uno. nam de cæteris certe ſciebat: & ea domi ejus pleraque conflata eſſe conſtabat. qui negare noluit eſſe in eo numero Sullam, quo plus ſpei Gallis daret: dicere autem falſum non auſus eſt: ſe neſcire dixit. atqui hoc perſpicuum eſt, cum is qui de omnibus ſcierit, de Sulla ſe ſcire negarit, eandem vim eſſe negationis hujus, quam ſi extra conjuratio-

nem hunc eſſe, ſe ſcire dixiſſet. Nam cujus ſcientiam de omnibus conſtat fuiſſe, ejus ignoratio de aliquo purgatio debet videri. Sed jam non quæro, purgetne Caſſius Sullam: illud mihi tantum ſatis eſt, contra Sullam nihil eſſe in indicio. Excluſus hac criminatione Torquatus rurſus in me irruit, me accuſat: ait me aliter, ac dictum eſt, in tabulas publicas retuliſſe. O dii immortales! (vobis enim tribuam, quæ veſtra ſunt: nec vero poſſum meo tantum ingenio dare, ut tot res, tantas, tam varias, tam repentinas in illa turbulentiſſima tempeſtate reipubl. mea ſponte diſpexerim) vos profecto animum meum tum conſervandæ patriæ cupiditate incendiſtis: vos me ab omnibus cæteris cogitationibus ad unam ſalutem reipub. contuliſtis: vos denique in tantis tenebris erroris & inſcientiæ clariſſimum lumen prætuliſtis menti meæ. Vidi ego hoc, judices, niſi recenti memoria ſenatus, auctoritatem hujus judicii monumentis publicis teſtatus eſſem, fore, ut aliquando non Torquatus, neque Torquati quiſpiam ſimilis (nam id me multum fefellit) ſed, ut aliquis patrimonio naufragus, inimicus otii, bonorum hoſtis, aliter indicata hæc eſſe diceret, quo facilius, vento aliquo in optimum quemque excitato, poſſet in malis reipubl. portum ſuorum malorum aliquem invenire. Itaque introductis in ſenatum indicibus, conſtitui ſenatores, qui omnia indicum dicta, interrogata, reſponſa perſcriberent. At quos viros? non ſolum ſumma virtute, & fide, cujus generis in ſenatu facultas maxima: ſed etiam quos ſciebam memoria, ſcientia, conſuetudine, & celeritate ſcribendi facillime, quæ dicerentur, perſequi poſſe,

poſſe, C. Coſconium, qui tunc erat prætor, M. Meſſallam, qui tum præturam petebat, P. Nigidium, App. Claudium. credo eſſe neminem, qui his hominibus, ad vere referendum, aut etiam ſcribendum, aut fidem putet, aut ingenium defuiſſe. Quid deinde? quid feci? cum ſcirem, ita indicium in tabulas publicas relatum, ut illæ tabulæ privata tamen cuſtodia, more majorum, continerentur; non occultavi, non continui domi, ſed deſcribi ab omnibus ſtatim librariis, dividi paſſim, & pervulgari, atque edi populo Rom. imperavi, diviſi toti Italiæ, diviſi in omneis provincias: ejus indicii, è quo ſalus oblata eſſet omnibus, expertem eſſe neminem volui. Itaque dico, locum in orbe terrarum eſſe nullum, quo in loco populi Rom. nomen ſit, quin eodem perſcriptum hoc indicium pervenerit. In quo ego tam ſubito, & exiguo, & turbido tempore multa divinitus, ita ut dixi, non mea ſponte providi: primum, ne qui poſſet tantum aut de reipublicæ, aut de alicujus periculo meminiſſe, quantum vellet: deinde ne cui liceret umquam reprehendere illud indicium, aut temere creditum criminari: poſtremo, ne quid jam à me, ne quid ex meis commentariis quæreretur: ne aut oblivio mea, aut memoria videretur nimia: ne denique aut negligentia turpis, aut diligentia crudelis putaretur. Sed tamen abs te, Torquate, quæro, cum indicatus tuus inimicus eſſet, & eſſet ejus rei frequens ſenatus, & recens memoria teſtis: tibi meo familiari, & contubernali prius etiam edituri fuerint indicium ſcribæ mei, ſi voluiſſes, quam in codicem retuliſſent: cum videres aliter fieri, cur tacuiſti? paſſus es?
non

non mecum, aut cum familiari meo queſtus es? aut quoniam tam facile inveheris in amicos, iracundius, aut vehementius expoſtulaſti? Tu, cum tua vox numquam ſit audita, cum indicio lecto, deſcripto, divulgato, quieveris, tacueris, repente tantam rem enuntiare audeas? & in eum locum te deducas, ut ante, quam me commutati indicii coargueris, te ſummæ negligentiæ, tuo judicio convictum eſſe fateare? Mihi cujuſquam ſalus tanti fuiſſet, ut meam negligerem? per me ego veritatem patefactam contaminarem aliquo mendacio? quemquam denique ego juvarem, à quo & crudeleis inſidias in rempublicam factas, & in me potiſſimum conſulem putarem? Quod ſi jam eſſem oblitus ſeveritatis, & conſtantiæ meæ, tamne amens eram, ut, cum litteræ poſteritatis cauſſa repertæ ſint, quæ ſubſidio oblivioni eſſe poſſent, ego recentem putarem memoriam cuncti ſenatus commentario meo poſſe ſuperari? Fero ego te, Torquate, jamdudum, fero? & nonnumquam animum incitatum ad ulciſcendam orationem tuam, revoco ipſe, & reflecto. Permitto aliquid iracundiæ tuæ, do adoleſcentiæ, cedo amicitiæ, tribuo parenti. Sed niſi tibi aliquem modum tute conſtitueris; coges oblitum me noſtræ amicitiæ, habere rationem meæ dignitatis. Nemo umquam me tenuiſſima ſuſpicione perſtrinxit, quem non perverterim. ſed mihi hoc credas velim: non iis libentiſſime ſoleo reſpondere, quos mihi videor facillime poſſe ſuperare. Tu, quoniam minime ignoras conſuetudinem dicendi meam, noli hac nova lenitate abuti mea: noli aculeos orationis meæ, qui reconditi ſunt, excuſſos arbitrari:

trari: noli id putare omnino à me eſſe omiſſum, ſi quid eſt tibi remiſſum, atque conceſſum. cum illæ valent apud me excuſationes injuriæ tuæ, iratus animus tuus, ætas, amicitia noſtra; tum nondum ſtatuo te virium ſatis habere, ut ego tecum luctari, & congredi debeam. quod ſi eſſes uſu, atque ætate robuſtior; eſſem idem qui ſoleo, cum ſum laceſſitus. Nunc tecum ſic agam, tuliſſe ut potius injuriam, quam retuliſſe gratiam videar. Neque vero, quid mihi iraſcare, intelligere poſſum. ſi, quod eum defendo, quem tu accuſas: cur tibi quoque ipſe non ſuccenſeo, qui accuſes eum, quem ego defendo? inimicum, inquis, accuſo meum. & amicum ego defendo meum. Non debes tamen quemquam in conjurationis quæſtione defendere: immo nemo magis eum, de quo nihil eſt ſuſpicatus, quam is, qui de aliis multa cogitavit. Cur dixiſti teſtimonium in alios? quia coactus. cur damnati ſunt? quia creditum eſt. Regnum eſt, dicere in quem velis, ac defendere quem velis. immo ſervitus eſt, non dicere in quem velis, ac defendere quem velis. Ac ſi conſiderare cœperis, utrum magis mihi hoc neceſſe fuerit facere, an tibi: intelliges, honeſtius te inimicitiarum modum ſtatuere potuiſſe, quam me humanitatis. At vero cum honos agebatur ampliſſimus familiæ veſtræ, hoc eſt conſulatus parentis tui; ſapientiſſimus vir familiariſſimis ſuis non ſuccenſuit pater tuus, cum Sullam & defenderent, & laudarent. Intelligebat hanc nobis à majoribus eſſe traditam diſciplinam, ut nullius amicitia ad propulſanda pericula impediremur. & erat huic judicio longe diſſimilis illa contentio. tum afflicto P. Sul-

P. Sulla, conſulatus vobis pariebatur, ſicuti partus eſt: honoris erat certamen: ereptum repetere vos clamitabatis, ut victi in campo, in foro vinceretis: tum qui contra vos pro hujus ſalute pugnabant, amiciſſimi veſtri, quibus non iraſcebamini, conſulatum vobis eripiebant, honori veſtro repugnabant: & tamen id inviolata veſtra amicitia, integro officio; veteri exemplo, atque inſtituto optimi cujuſque faciebant. Ego vero quibus ornamentis adverſor tuis? aut cui dignitati veſtræ repugno? Quid eſt, quod jam ab hoc expetas? honor ad patrem, inſignia honoris ad te delata ſunt. Tu ornatus exuviis hujus, venis ad eum lacerandum, quem interemiſti: ego jacentem & ſpoliatum defendo, & protego. Atque hic tu & reprehendis me, quia defendam, & iraſceris: ego autem non modo tibi non iraſcor, ſed ne reprehendo quidem factum tuum. te enim exiſtimo tibi ſtatuiſſe, quid faciendum putares, & ſatis idoneum officii judicem poſuiſſe. At accuſat C. Cornelii filius, idemque valere debet, ac ſi pater indicaret. O patrem Cornelium ſapientem! qui, quod præmii ſolet eſſe in indicio, reliquerit; quod turpitudinis in confeſſione, id per accuſationem filii ſuſceperit. Sed quid eſt tandem, quod indicat per iſtum puerum Cornelius? Si eſt cauſſa mihi ignota, cur Hortenſio communicata; reſpondeat Hortenſius. ſin tu ais illum comitatum Autronii & Catilinæ, cum in campo conſularibus comitiis, quæ à me habita ſunt, cædem facere voluerunt; Autronium tum in campo vidimus: & quid dixi vidiſſe nos? ego vidi. vos enim tum, judices, nihil laborabatis, neque ſuſpicabami-

batnini: ego tectus præſidio firmo amicorum, Catilinæ tum, & Autronii copias, & conatum repreſſi. Num quis eſt igitur, qui tum dicat in campum aſpiraſſe Sullam? Atqui ſi tum ſe cum Catilina ſocietate ſceleris conjunxerat, cur ab eo diſcedebat? cur cum Autronio non erat? cur in pari cauſſa non paria ſigna reperiuntur criminis? Sed quoniam Cornelius ipſe etiam nunc de indicando dubitat, ut dicitis, informat ad hoc adumbratum indicium, filium? quid tandem de illa nocte dicit, cum inter falcarios ad M. Leccam nocte ea, quæ conſecuta eſt poſterum diem nonarum Novembr. me conſule, Catilinæ denuntiatione convenit? quæ nox omnium temporum conjurationis acerrima fuit, atque acerbiſſima. Tum Catilinæ dies exeundi, tum cæteris manendi conditio, tum deſcriptio totam per urbem cædis, atque incendiorum conſtituta eſt: tunc tuus pater, Corneli, id, quod tandem aliquando confitetur, illam ſibi officioſam provinciam depopoſcit, ut, cum prima luce conſulem ſalutatum veniret, intromiſſus meo more, & jure amicitiæ, me in meo lectulo trucidaret. Hoc tempore, cum arderet acerrime conjuratio; cum Catilina egrederetur ad exercitum; Lentulus in urbe relinqueretur; Caſſius incendiis, Cethegus cædi præponeretur; Autronio ut occuparet Etruriam præſcriberetur; cum omnia ordinarentur, inſtituerentur, pararentur: ubi fuit Sulla, Corneli? num Romæ? immo longe abfuit. num in iis legionibus, quo ſe Catilina referebat? multo etiam longius. num in agro Camerti, Piceno, Gallico, quas oras maxime quaſi morbus quidam illius furoris perVaſe-

Digitized by Google

vaſerat? nihil vero minus. fuit enim, ut jam ante dixi, Neapoli: fuit in ea parte Italiæ, quæ maxime ea ſuſpicione caruit. Quid ergo indicat, aut quid affert, aut ipſe Cornelius, aut vos, qui ab eo hæc mandata defertis? gladiatores emptos eſſe Fauſti ſimulatione ad cædem ac tumultum. ita prorſus: interpoſiti ſunt gladiatores, quos teſtamento patris videmus deberi. Arrepta eſt familia: quæ ſi eſſet prætermiſſa, poſſet alia familia Fauſti munus præbere. utinam quidem hæc ipſa non modo iniquorum invidiæ, ſed & æquorum exſpectationi ſatiſfacere poſſet. Properatum, vehementer, cum longe tempus muneris abeſſet. quaſi vero tempus dandi muneris non valde appropinquaret. Nec opinante Fauſto, cum is neque ſciret, neque vellet, familia eſt comparata. At litteræ ſunt Fauſti, per quas ille precibus à P. Sulla petit, ut emat gladiatores, &, ut hos ipſos emat: neque ſolum ad Sullam miſſæ, ſed ad L. Cæſarem, Q. Pompejum, C. Memmium: quorum de ſententia tota res geſta eſt. At præfuit familiæ Cornelius. jam ſi in comparanda familia ſuſpicio eſt nulla; quod præfuit, nihil ad rem pertinet. ſed tamen munere ſervili obtulit ſe ad ferramenta proſpicienda: præfuit vero numquam: eaque res per Balbum Fauſti libertum omni tempore adminiſtrata eſt. At enim Cincius eſt ab hoc in ulteriorem Hiſpaniam miſſus, ut eam provinciam perturbaret. Primum, Cincius, judices, L. Iulio, C. Figulo conſulibus profectus eſt, aliquanto ante furorem Catilinæ, & ante ſuſpicionem hujus conjurationis: deinde eſt profectus non tum primum, ſed cum in iiſdem locis aliquanto ante eadem de cauſſa

aliquot

aliquot annos fuiſſet: ac profectus eſt non modo ob cauſſam, ſed etiam neceſſariam cauſſam magna ratione cum Mauritaniæ rege contracta. Tum autem illo profecto, Sulla procurante ejus rem, & gerente, plurimis & pulcherrimis P. Cincii prædiis venditis, æs alienum ejuſdem diſſolutum eſt: ut, quæ cauſſa cæteros ad facinus impulit, cupiditas retinendæ poſſeſſionis, ea Cincio non fuerit prædiis diminutis. Iam vero illud quam incredibile? quam abſurdum? qui Romæ cædem facere, qui hanc urbem inflammare vellet, eum familiariſſimum ſuum dimittere, ab ſe, & mandare in ultimas terras? utrum quo facilius Romæ ea, quæ conabatur, efficeret, ſi in Hiſpania turbatum eſſet? at hæc ipſa per ſe ſine ulla conjunctione agebantur. an in tantis rebus, tam novis conſiliis, tam periculoſis; tam turbulentis hominem amantiſſimum ſui, familiariſſimum, conjunctiſſimum officiis, uſu, conſuetudine, dimittendum eſſe arbitraretur? veriſimile non eſt, ut quem in ſecundis rebus, quem in otio ſecum ſemper habuiſſet, hunc in adverſis, & in eo tumultu, quem ipſe comparabat, ab ſe dimitteret. Ipſe autem Cincius (non enim mihi deſerenda eſt cauſſa amici veteris, atque hoſpitis) is homo eſt, aut ea familia, ac diſciplina, ut hoc credi poſſit, eum bellum reipublicæ facere voluiſſe? ut, cujus pater, cum cæteri deficerent finitimi, ac vicini, ſingulari exſtiterit in rempublicam noſtram officio; & fide, is ſibi nefarium bellum contra patriam ſuſcipiendum putaret? cujus æs alienum videmus, judices, non libidine, ſed negotii gerendi ſtudio eſſe contractum: qui ita Romæ debuit, ut in provinciis,

&

& in regnis maximæ ei pecuniæ deberentur: quas cum peteret, non commiſit, ut ſui procuratores quidquam oneris abſente ſe ſuſtinerent: venire omneis ſuas poſſeſſiones, & patrimonio ſe ornatiſſimo ſpoliari maluit, quam ullam moram cuiquam fieri creditorum ſuorum. A quo quidem genere judices, ego, numquam timui, cum in illa reipublicæ tempeſtate verſarer: illud erat genus hominum horribile & pertimeſcendum, qui tanto amore ſuas poſſeſſiones amplexi tenebant, ut ab his membra divelli citius, ac diſtrahi poſſe diceres. Cincius numquam ſibi cognationem cum prædiis eſſe exiſtimavit ſuis. Itaque ſe non modo ex ſuſpicione tanti ſceleris, verum etiam ex omni hominum ſermone, non armis, ſed patrimonio ſuo vindicavit. Iam vero, quod ſubjicit, Pompejanos eſſe à Sulla impulſos, ut ad iſtam conjurationem, & ad hoc nefarium facinus accederent: id cujuſmodi ſit intelligere non poſſum. an tibi Pompejani conjuraſſe videntur? quis hoc umquam dixit? aut quæ fuit iſtius rei vel minima ſuſpicio? Disjunxit, inquit, eos à colonis, ut hoc diſſidio, ac diſſenſione facta, oppidum in ſua poteſtate poſſet, & Pompejanos habere. Primum, omnis Pompejanorum, colonorumque diſſenſio delata ad patronos eſt, cum jam inveteraſſet, ac multos annos eſſet exagitata: deinde, ita à patronis res cognita eſt, ut nulla in re à cæterorum ſententiis Sulla diſſenſerit: poſtremo, coloni ipſi ſic intelligunt, non Pompejanos à Sulla magis, quam ſeſe eſſe defenſos. Atque hoc, judices, ex hac frequentia colonorum, honeſtiſſimorum hominum, intelligere poteſtis: qui adſunt,

ſunt, laborant: hunc patronum, defenſorem, cuſtodem illius coloniæ, ſi in omni fortuna, atque omni honore incolumem habere non potuerunt: in hoc tamen caſu, quo afflictus jacet, per vos tutari, conſervareque cupiunt. Adſunt pari ſtudio Pompejani, qui ab illis etiam in crimen vocantur: qui ita de ambitione, & de ſuffragiis ſuis cum colonis diſſenſerunt, ut idem de communi ſalute ſentirent. Ac ne hæc quidem P. Sullæ mihi videtur ſilentio prætereunda eſſe virtus, quod, cum ab hoc illa colonia deducta ſit, & cum commoda colonorum à fortunis Pompejanorum populi Rom. fortuna diviſerit, ita carus utriſque eſt, atque jucundus, ut non alteros demoviſſe, ſed utroſque conſtituiſſe videatur. At enim & gladiatores, & omnis iſta vis, rogationis Cæciliæ cauſſa comparabantur. atque hoc loco in L. Cæcilium, pudentiſſimum, atque ornatiſſimum virum, vehementer invectus eſt: cujus ego de virtute, & conſtantia, judices, tantum dico, talem hunc in iſta rogatione, quam promulgavit non de tollenda, ſed de levanda calamitate fratris ſui, fuiſſe, ut conſultum eſſe voluerit fratri: tamen cum republ. pugnare noluerit: promulgarit impulſus amore fraterno, deſtiterit fratris auctoritate deductus. Atque in ea re per L. Cæcilium Sulla accuſatur, in qua re eſt uterque laudandus. Primum Cæcilius, qui id promulgarit, in quo res judicatas videbatur voluiſſe reſcindere, ut ſtatueretur, Sulla recte reprehendit. Status enim reipubl. maxime judicatis rebus continetur: neque ego tantum fraterno amori dandum arbitror, ut quiſquam de ſalute ſuorum conſulat, communem relinquat.

quat. nihil de judicio ferebat: ſed pœnam ambitus eam ferebat, quæ fuerat nuper ſuperioribus legibus conſtituta. Itaque hac ratione, non judicum ſententiam, ſed legis vitium corrigebat. Nemo judicium reprehendit, cum de pœna queritur, ſed legem. Damnatio enim eſt judicum, quæ manebat: pœna legis, quæ levabatur. Noli igitur animos eorum ordinum, qui præſunt judiciis ſumma cum gravitate, & dignitate; alienare à cauſſa: nemo labefactare judicium eſt conatus: nihil eſt ejuſmodi promulgatum., ſemper Cæcilius in calamitate fratris ſui, judicum poteſtatem perpetuandam, legis acerbitatem mitigandam putavit. Sed quid ego de hoc plura diſputem? Dicerem fortaſſe, & facile, & libenter dicerem, ſi paullo etiam longius, quam finis quotidiani officii poſtulat, pietas, & fraternus amor L. Cæcilium protuliſſet; implorarem ſenſus veſtros: uniuſcujuſque indulgentiam in ſuos teſtarer: peterem errato veniam L. Cæcilii ex intimis veſtris cogitationibus, atque ex humanitate communi. Lex dies fuit propoſita paucos: ferri cœpta numquam: propoſita eſt in ſenatu, populum Rom. latuit: cum in Capitolium nos ſenatum convocaſſemus, nihil eſt actum prius: & id mandato Sullæ Q. Metellus prætor ſe loqui dixit., Sullam illam rogationem de ſe nolle ferri. Ex illo tempore L. Cæcilius multa de republica egit: Agrariæ legi, quæ tota à me reprehenſa & abjecta eſt, interceſſorem fore profeſſus eſt: improbis largitionibus reſtitit: ſenatus auctoritatem numquam impedivit:, ita ſe geſſit in tribunatu, ut onere depoſito domeſtici officii, nihil poſtea, niſi de reipublicæ com-

commodis cogitarit. Atque in ipſa rogatione, ne per vim quid ageretur, quis tamen noſtrum Sullam, aut Cæcilium verebatur? nonne omnis terror ille, omnis ſeditionis timor, atque opinio, ex Autronii improbitate pendebat? ejus voces, ejus minæ ferebantur: ejus aſpectus, concurſatio, ſtipatio, greges hominum perditorum, metum nobis, ſeditioneſque afferebant. Itaque P. Sulla hoc importuniſſimo tum honoris, tum etiam calamitatis ſocio, atque comite & ſecundas fortunas amittere coactus eſt, & in adverſis ſine ullo remedio, atque allevamento permanere. Hic tu epiſtolam meam ſæpe recitas, quam ego ad Cn. Pompejum de meis rebus geſtis, & de ſumma reipublicæ miſi, & ex ea crimen aliquod in P. Sullam quæris: &, ſi furorem incredibilem biennio ante conceptum, erupiſſe in meo conſulatu ſcripſi, me hoc demonſtraſſe dicis, Sullam in illa fuiſſe ſuperiore conjuratione. Scilicet is ſum, qui exiſtimem C. Piſonem, & Catilinam, & Vargunteium, & Autronium nihil ſcelerate, nihil audacter ipſos per ſeſe, ſine P. Sulla facere potuiſſe. de quo etiam ſi quis dubitaſſet antea, num id, quod tu arguis, cogitaſſet, interfecto patre tuo, conſule, deſcendere kalend. Ianuar. cum lictoribus: ſuſtuliſti hanc ſuſpicionem, cum dixiſti, hunc, ut Catilinam conſulem efficeret, contra patrem tuum operas, & manum comparaſſe. Quod ſi tibi ego confiteor, tu mihi concedas neceſſe eſt, hunc, cum Catilinæ ſuffragaretur, nihil de ſuo conſulatu, quem judicio amiſerat, per vim recuperando cogitaviſſe. Neque enim iſtorum facinorum tantorum, tam atrocium crimen,

judices, P. Sullæ perſona ſuſcipit: jam enim faciam, criminibus omnibus fere diſſolutis, contra atque in cæteris cauſſis fieri ſolet, ut nunc denique de vita hominis, ac de moribus dicam. Etenim de principio ſtuduit animus occurere magnitudini criminis, ſatisfacere exſpectationi hominum: de me aliquid, & de ipſo qui accuſatus eſt, dicere. nunc jam revocandi eſtis eò, quo vos ipſa cauſſa, etiam tacente me, cogit animos menteſque convertere. Omnibus in rebus, judices, quæ graviores majoreſque ſunt, quid quiſque voluerit, cogitarit, admiſerit, non ex crimine ſed ex moribus ejus, qui arguitur, èſt ponderandum. Neque enim poteſt quiſquam noſtrum ſubito fingi, neque cujuſquam repente vita mutari, aut natura converti. Circumſpicite paulliſper mentibus veſtris, ut alia omittamus, hoſce ipſos homines, qui huic affines ſceleri fuerunt. Catilina contra rempub. conjuravit, cujus aures umquam hoc reſpuerunt, conatum eſſe hominem, uſque à pueritia non ſolum intemperantia, & ſcelere, ſed etiam conſuetudine, & ſtudio in omni flagitio, ſtupro, cæde verſatum? Quis eum contra patriam pugnantem periiſſe miratur, quem ſemper omnes ad civile latrocinium natum putaverunt? Quis Lentuli ſocietates cum indicibus, quis inſaniam libidinum, quis perverſam, atque impiam religionem recordatur, qui illum aut nefarie cogitaſſe, aut ſtulte ſperaſſe miretur? Quis de C. Cethego, atque ejus in Hiſpaniam profectione, ac de vulnere Q. Metelli Pii cogitat, cui non ad illius pœnam carcer ædificatus eſſe videatur? omitto cæteros, ne ſit infinitum: tantum

à vo-

à vobis peto, ut tacite de omnibus, quos conjuraſſe cognitum eſt, cogitetis. intelligetis, unumquemque illorum prius à ſua vita, quam noſtra ſuſpicione eſſe damnatum. Ipſum illum Autronium (quoniam ejus nomen finitimum maxime eſt hujus periculo, & crimini) non ſua conſuetudo, ac vita convincit? ſemper audax, petulans, libidinoſus: quem in ſtuprorum defenſionibus non ſolum verbis uti improbiſſimis ſolitum eſſe ſcimus, verum etiam pugnis, & calcibus: quem exturbare homines à poſſeſſionibus, cædem facere vicinorum, ſpoliare fana ſociorum, vi conatum & armis diſturbare judicia, in bonis rebus omneis contemnere, in malis pugnare contra bonos, non reipublicæ cedere, non fortunæ ipſi ſuccumbere. hujus ſi cauſſa non manifeſtiſſimis rebus teneretur, tamen eum mores ipſius, ac vita convincerent. Agitedum, conferte nunc cum illius vita vitam P. Sullæ, vobis, populoque Rom. notiſſimam, judices, & eam ante oculos veſtros proponite. Ecquod hujus factum, aut commiſſum non dicam audacius, ſed quod cuiquam paullo minus conſideratum videretur? factum, quæro; verbum ecquod umquam ex ore hujus excidit, unde quiſquam poſſet offendi? At vero in illa gravi L. Sullæ victoria turbulentaque, quis P. Sulla mitior? quam multorum hic vitam eſt à L. Sulla deprecatus! quam multi ſunt ſummi homines, & ornatiſſimi, & noſtri, & equeſtris ordinis, quorum pro ſalute ſe hic Sullæ obligavit: quos ego nominarem: neque enim ipſi nolunt, & huic, animo gratiſſimo, adſunt: ſed quia majus eſt beneficium, quam poſſe debet civis civi dare,

ideo à vobis peto, ut, quod potuit, tempori tribuatis, quod fecit, ipſi. Quid reliquam conſtantiam vitæ commemorem? dignitatem, liberalitatem, moderationem in privatis rebus, ſplendorem in publicis? quæ ita à fortuna deformata ſunt, ut tamen à natura inchoata compareant. Quæ domus? quæ celebratio quotidiana? quæ familiaris dignitas? quæ ſtudia amicorum? quæ ex quoque ordine multitudo? Hæc diu multum, & multo labore quæſita una eripuit hora. Accepit P. Sulla, judices, vehemens vulnus, & mortiferum: verumtamen ejuſmodi, quod videretur ejus vita, & natura accipere potuiſſe. honeſtatis, & dignitatis habuiſſe nimis magnam judicatus eſt cupiditatem: quam ſi nemo alius habuit in conſulatu petendo, cupidior judicatus eſt hic fuiſſe. quam cæteri: ſin etiam in aliis nonnullis fuit iſte conſulatus amor; fortuna in hoc fuit fortaſſe gravior, quam in cæteris. Poſtea vero quis P. Sullam, niſi mœrentem, demiſſum afflictumque vidit? quis umquam eſt ſuſpicatus hunc magis odio, quam pudore hominum aſpectum, lucemque vitare? Qui, dum multa haberet invitamenta urbis, & fori, propter ſumma ſtudia amicorum, quæ tamen ei ſola in malis reſtiterunt, abſuit ab oculis veſtris: & cum lege retineretur, ipſe ſe exilio pene multavit. In hoc vos pudore judicii, & in hac vita tanto ſceleri locum fuiſſe creditis? Aſpicite ipſum: contuemini os: conferte crimen cum vita: vitam ab initio uſque ad hoc tempus explicatam cum crimine recognoſcite. mitto rempub. quæ fuit ſemper Sullæ cariſſima: hoſne amicos, taleis viros, tam cupidos ſui, per quos res ejus ſecunda

dæ quondam erant ornatæ, nunc ſublevantur adverſæ, crudeliſſime perire voluit, ut cum Lentulo, & Catilina, & Cethego fœdiſſimam vitam ac miſerrimam, turpiſſima morte propoſita degeret? Non cadit, non, inquam, cadit in hos mores, non in hunc pudorem, non in hanc vitam, non in hunc hominem iſta ſuſpicio. Nova quædam illa immanitas exorta eſt: incredibilis fuit, ac ſingularis furor: ex multis ab adoleſcentia collectis perditorum hominum vitiis repente tanta iſta importunitas inauditi ſceleris exarſit. Nolite, judices, arbitrari, hominum illum impetum, & conatum fuiſſe. neque enim ulla gens tam barbara, tam immanis umquam fuit, in qua non modo tot, ſed unus tam crudelis hoſtis patriæ ſit inventus. belluæ quædam illæ ex portentis immanes, ac feræ forma hominum indutæ exſtiterunt. perſpicite etiam atque etiam, judices, (nihil enim eſt, quod in hac cauſſa dici poſſit vehementius) penitus introſpicite Catilinæ, Autronii, Cethegi, Lentuli, cæterorumque menteis: quas vos in his libidines, quæ flagitia, quas turpitudines, quantas audacias, quam incredibileis furores, quas notas ſcelerum, quæ indicia parricidiorum, quantos acervos facinorum reperietis? ex magnis, & diuturnis, & jam deſperatis reipubl. morbis iſta repente vis erupit, ut, ea confecta, & ejecta, convaleſcere aliquando, & ſanari civitas poſſit. Neque enim eſt quiſquam, qui arbitretur, illis incluſis in repub. peſtibus, diutius hoc imperium ſtare potuiſſe. Itaque eos non ad perficiendum ſcelus, ſed ad luendas reipub. pœnas Furiæ quædam incitaverunt. In hunc igitur

Digitized by Google

gregem vos nunc P. Sullam, judices, ex his, qui cum hoc vivunt, atque vixerunt, honeſtiſſimorum hominum gregibus, rejicietis? ex hoc hominum numero, ex hoc familiari dignitate, in impiorum partem, atque in parricidarum cœtum, ac numerum transferetis? Vbi erit igitur illud fortiſſimum præſidium pudoris? quo in loco nobis vita anteacta proderit? quod ad tempus exiſtimationis partæ fructus reſervabitur, ſi in extremo diſcrimine, ac dimicatione fortunæ deſeruerit, ſi non aderit, ſi nihil adjuvabit? Quæſtiones nobis ſervorum, ac tormenta accuſator minitatur: in quibus quamquam nihil periculi ſuſpicamur; tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cujuſque tum animi, tum corporis, regit quæſitor, flectit libido, corrumpit ſpes, infirmat metus, ut in tot rerum anguſtiis nihil veritati loci relinquatur. Vita P. Sullæ torqueatur: ex ea quæratur, num quæ occultetur libido, num quod lateat facinus, num quæ crudelitas, num quæ audacia. nihil erroris erit in cauſſa, nec obſcuritatis, judices, ſi à vobis vitæ perpetuæ vox ea, quæ graviſſima debet eſſe, audietur. Nullum in hac cauſſa teſtem timemus: nihil quemquam ſcire, nihil vidiſſe, nihil audiſſe arbitramur. Sed tamen, ſi nihil vos P. Sullæ fortuna movet, judices, veſtra moveat. veſtra enim, qui cum ſumma elegantia, atque integritate vixiſtis, hoc maxime intereſt, non ex libidine, aut ſimultate, aut lenitate teſtium cauſſas honeſtorum hominum ponderari, ſed in magnis diſquiſitionibus, repentiniſque periculis vitam uniuſcujuſque eſſe teſtem. Quam vos, judices, nolite armis ſuis ſpoliatam,

tam, atque nudatam objicere invidiæ, dedere ſuſpicioni: munite communem arcem bonorum: obſtruite perfugia improborum: valeat ad pœnam, & ad ſalutem plurimum, quam ſolam videtis ipſam ex vi ſua naturaque facillime perſpici; ſubito flecti, fingique non poſſe. Quid vero hæc auctoritas (ſemper enim de ea dicendum eſt, quamquam à me timide modiceque dicetur) quid, inquam, hæc auctoritas noſtra? qui à cæteris conjurationis cauſſis abſtinuimus, P. Sullam defendimus: nihil hunc tandem juvabit? grave eſt hoc dictum fortaſſe judices, ſi appetimus aliquid: ſi, cum cæteri de nobis ſilent, non etiam noſmetipſi tacemus, grave. Sed ſi lædimur, ſi accuſamur, ſi in invidiam vocamur; profecto concedetis, judices, ut nobis libertatem retinere liceat, ſi minus liceat dignitatem. Accuſati ſunt uno nomine conſulares: ut jam videatur honoris ampliſſimi nomen plus invidiæ, quam dignitatis afferre. Affuerunt, inquit, Catilinæ, illumque laudarunt. nulla tum patebat, nulla erat cognita conjuratio: defendebant amicum, aderant ſupplici: vitæ ejus turpitudinem in ſummis ejus periculis non inſequebantur. Quinetiam parens tuus, Torquate, conſul reo de pecuniis repetundis Catilinæ fuit advocatus. improbo homini: at ſupplici. fortaſſe audaci: at aliquando amico. cui cum adfuit poſt delatam ad eum primam illam conjurationem, indicavit ſe audiſſe aliquid, non crediſſe. At idem non adfuit alio in judicio, cum adeſſent cæteri. Si poſtea cognorat ipſe aliquid, quod in conſulatu ignoraſſet, ignoſcendum eſt iis, qui poſtea nihil audierunt. ſin illa

Digitized by Google

res de pecuniis repetundis, prima valuit; non inveterata, quam recens, debuit eſſe gravior. Sed ſi tuus parens etiam in illa ſuſpicione periculi ſui, tamen humanitate adductus advocationem hominis improbiſſimi ſella curuli, atque ornamentis & ſuis, & conſulatus honeſtavit, quid eſt quamobrem conſulares, qui Catilinæ adfuerunt reprehendantur? At iidem iis, qui ante hunc cauſſam de conjuratione dixerunt, non adfuerunt: tanto ſcelere adſtrictis hominibus ſtatuerunt nihil à ſe adjumenti, nihil opis, nihil auxilii ferri oportere. Atque, ut de eorum conſtantia, atque animo in rempub. dicam, quorum tacita gravitas, & fides de unoquoque loquitur, neque cujuſquam ornamenta orationis deſiderat: poteſt quiſquam dicere umquam meliores, fortiores, conſtantiores conſulares fuiſſe, quam iis temporibus, & periculis, quibus pæne oppreſſa eſt reſpublica? Quis non de communi ſalute apertiſſime, quis non fortiſſime, quis non conſtantiſſime ſenſit? Neque ego præcipue de conſularibus diſputo. nam hæc, & hominum ornatiſſimorum, qui prætores fuerunt, & univerſi ſenatus communis eſt laus: ut conſtet, poſt hominum memoriam numquam in illo ordine plus virtutis, plus amoris in rempubl. plus gravitatis fuiſſe. Sed quia ſunt deſcripti conſulares, de his tantum mihi dicendum putavi, quod ſatis eſſet, atteſtante memoria omnium, neminem eſſe ex illo honoris gradu, qui non omni ſtudio, virtute, auctoritate incubuerit ad rempublicam conſervandam. Sed quid? ego, qui Catilinam non laudavi, qui reo Catilinæ conſul non adfui, qui teſtimonium de conjuratio-

ne

ne dixi in alios, adeone vobis alienus à ſanitate, adeo oblitus conſtantiæ meæ, adeo immemor rerum à me geſtarum eſſe videor, ut, cum conſul bellum geſſerim cum conjuratis, nunc eorum ducem conſervare cupiam, & in animum inducam, cujus nuper ferrum retuderim, flammamque reſtinxerim, ejuſdem nunc cauſſam vitamque defendere? ſi medius fidius, judices, non me ipſa reſpubl. meis laboribus, & periculis conſervata, ad gravitatem animi & conſtantiam ſua dignitate revocaret: tamen hoc natura eſt inſitum, ut, quem timueris, quicum de vita fortuniſque contenderis, cujus ex inſidiis evaſeris, hunc ſemper oderis. Sed cum agatur honos meus ampliſſimus, gloria rerum geſtarum ſingularis, cum quoties quiſquam eſt in hoc ſcelere convictus, toties renovetur memoria per me inventæ ſalutis: ego ſim tam demens, ego committam, ut ea, quæ pro ſalute omnium geſſi, caſu magis & felicitate à me, quam virtute, & conſilio geſta eſſe videantur? Quid ergo? hoc tibi ſumis, dicet fortaſſe quiſpiam, ut, quia tu defenderis, innocens judicetur? Ego vero, judices, non modo nihil mihi aſſumo, in quo quiſpiam repugnet, ſed etiam, ſi quid ab omnibus conceditur, id reddo ac remitto. non in ea republ. verſor, non iis temporibus caput meum obtuli pro patria periculis omnibus, non aut ita ſunt exſtincti, quos vici, aut ita grati, quos ſervavi, ut ego mihi plus appetere coner, quam quantum omnes inimici, invidique patiantur. Grave eſſe videretur, eum qui inveſtigarit conjurationem, qui patefecerit, qui oppreſſerit, cui ſenatus ſingularibus verbis gratias

 egerit,

egerit, cui uni togato ſupplicationem decreverit, dicere in judicio, Non defenderem, ſi conjuraſſet. Non dico id, quod grave eſt: dico illud, quod in his cauſſis conjurationis non auctoritati aſſumam, ſed pudori meo. Ego ille conjurationis inveſtigator atque ultor, certe non defenderem Sullam, ſi conjuraſſe arbitrarer. ego, judices, de tantis omnium periculis, cum quærerem omnia, multa audirem, non crederem omnia, caverem omnia: dico hoc, quod initio dixi, nullius indicio, nullius ſuſpicione, nullis literis de P. Sulla rem ullam ad me eſſe delatam. Quamobrem, vos dii patrii ac penates, qui huic urbi, atque huic imperio præſidetis, qui hoc imperium, qui hanc libertatem, populumque Rom. qui hæc tecta, atque templa, me conſule, veſtro numine auxilioque ſervaſtis, teſtor, integro me animo ac libero P. Sullæ cauſſam defendere: nullum à me ſciente facinus occultari, nullum ſcelus ſuſceptum contra ſalutem omnium defendi, ac tegi. nihil de hoc conſul comperi, nihil ſuſpicatus ſum, nihil audivi. Itaque idem ego ille, qui vehemens in alios, qui inexorabilis in cæteros eſſe viſus ſum, perſolvi patriæ quod debui: reliqua jam à me meæ perpetuæ conſuetudini naturæque debentur. tam ſum miſericors, judices, quam vos: tam mitis, quam qui leniſſimus. In quo vehemens fui vobiſcum, nihil feci, niſi coactus: reip. præcipitanti ſubveni: patriam demerſam extuli: miſericordia civium adducti tunc fuimus tam vehementes, quam neceſſe fuit. ſalus eſſet omnium amiſſa una nocte, niſi eſſet ſeveritas illa ſuſcepta. Sed, ut ad ſceleratorum pœnam amore reipublicæ

ſum

ſum adductus: ſic ad ſalutem innocentium voluntate deducor. nihil video eſſe in hoc P. Sulla, judices, odio dignum, miſericordia digna multa. Neque enim nunc propulſandæ calamitatis ſuæ cauſſa ſupplex ad vos, judices, confugit: ſed nequa generi, ac nomini ſuo nota nefariæ turpitudinis inuratur. Nam ipſe quidem, ſi erit veſtro judicio liberatus, quæ habet ornamenta, quæ ſolatia reliquæ vitæ, quibus lætari, & perfrui poſſit? domus erit, credo, exornata: aperientur majorum imagines: ipſe ornatum, ac veſtitum recuperabit. omnia, judices, hæc amiſſa ſunt: omnia generis, nominis, honoris inſignia atque ornamenta unius judicii calamitate occiderunt. ſed ne exſtinctor patriæ, ne proditor, ne hoſtis appelletur, ne hanc labem tanti ſceleris in familia relinquat, id laborat, id metuit; ne denique hic miſer conjurati & conſcelerati & proditoris filius nominetur: huic puero, qui eſt ei vita ſua multo charior, metuit cui honoris integros fructus non ſit traditurus, ne æternam memoriam dedecoris relinquat. Hic vos orat, judices, parvus, ut ſe aliquando, ſi non integra fortuna, at afflicta, patri ſuo gratulari ſinatis. huic miſero notiora ſunt judiciorum itinera, & fori, quam campi & diſciplinarum. Non jam de vita P. Sullæ, judices, ſed de ſepultura contenditur. vita erepta eſt ſuperiore judicio: nunc, ne corpus ejiciatur, laboramus. Quid enim eſt huic reliqui, quod eum in vita hac teneat? aut quid eſt, quamobrem hæc cuiquam vita videatur? Nuper is homo fuit in civitate P. Sulla, ut nemo ei ſe neque honore, neque gratia, nec fortunis anteferret: nunc ſpoliatus

omni dignitate, quæ erepta ſunt, non repetit: quod fortuna in malis reliqui fecit, ut cum parente, cum liberis, cum fratre, cum his neceſſariis lugere ſuam calamitatem liceat, id ſibi ne eripiatis, judices, vos obteſtatur. Te ipſum jam, Torquate, expletum eſſe hujus miſeriis, par erat. etſi nihil aliud Sullæ, niſi conſulatum, abſtuliſſetis; tamen eos vos contentos eſſe oportebat. honoris enim contentio vos ad cauſſam, non inimicitiæ deduxerunt. Sed cum huic omnia cum honore detracta ſint, cum in hac fortuna miſera, ac luctuoſiſſima deſtitutus ſit; quid eſt, quod expetas amplius? lucisne hanc uſuram eripere vis, plenam lacrymarum atque mœroris, in qua cum maximo cruciatu, atque dolore retinetur? libenter reddiderit, adempta ignominia fœdiſſimi criminis. an vero inimicum ut expellas? cujus ex miſeriis, ſi eſſes crudeliſſimus, videndo fructum caperes majorem quam audiendo. O miſerum, & infelicem illum diem, quo conſul omnibus centuriis P. Sulla renuntiatus eſt! ô falſam ſpem! ô volucrem fortunam! ô cæcam cupiditatem! ô præpoſteram gratulationem! Quam cito illa omnia ex lætitia, & voluptate ad luctum, & lacrymas reciderunt! ut qui paullo ante conſul deſignatus fuiſſet, retineret repente nullum veſtigium priſtinæ dignitatis. Quid enim erat mali, quod huic ſpoliato, honore, fama, fortunis, deeſſe videretur? aut cui novæ calamitati locus ullus relictus eſſet? urget eadem fortuna, quæ cœpit: repetit novum mœrorem: non patitur hominem calamitoſum uno modo afflictum uno in luctu perire. Sed jam impedior egomet, judices, dolore animi,

ne

ne de hujus miſeria plura dicam. veſtræ jam ſunt partes, judices: in veſtra manſuetudine, atque humanitate cauſſam totam repono. vos & rejectione interpoſita, nihil ſuſpicantibus nobis, repentini in nos judices conſediſtis, ab accuſatoribus delecti ad ſpem acerbitatis, à fortuna nobis ad præſidium innocentiæ conſtituti. Vt ego, quid de me populus Rom. exiſtimaret, quia ſeverus in improbos fueram, laboravi, & quæ prima innocentis mihi defenſio eſt oblata, ſuſcepi: ſic vos ſeveritatem judiciorum, quæ per hos menſeis in homines audaciſſimos facta eſt, lenitate, ac miſericordia mitigate. Hoc cum impetrare à vobis ipſa cauſſa debet, tum eſt veſtri animi, atque virtutis declarare, non eſſe eos vos ad quos potiſſimum, interpoſita rejectione, devenire convenerit. in quo ego, judices, vos, quantum meus amor in vos poſtulat, tantum hortor, ut communi ſtudio, quoniam in repub. conjuncti ſumus, manſuetudine, & miſericordia veſtra falſam à nobis crudelitatis famam repellamus.

PRO A. LICINIO Archia Poëta.

ORATIO XXVI.

SIquid eſt in me ingenii, judices, quod ſentio quam ſit exiguum; aut ſi qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter eſſe verſatum; aut ſi hujuſce rei ratio aliqua ab optimarum artium ſtudiis, & diſciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruiſſe: earum

rerum omnium vel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere prope ſuo jure debet. Nam quoad longiſſime poteſt mens mea reſpicere ſpatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde uſque repetens, hunc video mihi principem, & ad ſuſcipiendam, & ad ingrediendam rationem horum ſtudiorum exſtitiſſe. Quod ſi hæc vox hujus hortatu, præceptiſque conformata, nonnullis aliquando ſaluti fuit: à quo id accepimus, quo cæteris opitulari, & alios ſervare poſſemus, huic profecto ipſi, quantum eſt ſitum in nobis, & opem & ſalutem ferre debemus. Ac ne quis à nobis hoc ita dici forte miretur, quod alia quædam in hoc facultas ſit ingenii, neque hæc dicendi ratio aut diſciplina: ne nos quidem huic cuncti ſtudio penitus umquam dediti fuimus. Etenim omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, & quaſi cognatione quadam inter ſe continentur. Sed ne cui veſtrum mirum eſſe videatur, me in quæſtione legitima, & in judicio publico, cum res agatur apud prætorem populi Romani, lectiſſimum virum, & apud ſeveriſſimos judices, tanto conventu hominum, ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non modo à conſuetudine judiciorum, verum etiam à forenſi ſermone abhorreat: quæſo à vobis, ut in hac cauſſa mihi detis hanc veniam, accommodatam huic reo, vobis, quemadmodum ſpero, non moleſtam, ut me pro ſummo poëta, atque eruditiſſimo homine dicentem, hoc concurſu hominum litteratiſſimorum, hac veſtra humanitate, hoc denique prætore exercente judicium, patiamini

de

de ſtudiis humanitatis, ac litterarum paullo loqui liberius: & in ejuſmodi perſona, quæ propter otium ac ſtudium minime in judiciis periculiſque tractata eſt, uti prope novo quodam, & inuſitato genere dicendi. Quod ſi mihi à vobis tribui concedique ſentiam; perficiam profecto, ut hunc A. Licinium non modo non ſegregandum, cum ſit civis, à numero civium; verum etiam ſi non eſſet, putetis aſciſcendum fuiſſe. Nam ut primum ex pueris exceſſit Archias, atque ab iis artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari ſolet, ſe ad ſcribendi ſtudium contulit: primum Antiochiæ (nam ibi natus eſt, loco nobili, & celebri quondam urbe, & copioſa, atque erudititiſſimis hominibus, liberaliſſimiſque ſtudiis affluenti) celeriter antecellere omnibus ingenii gloria contigit. poſt in cæteris Aſiæ partibus, cunctæque Græciæ, ſic ejus adventus celebrabatur, ut famam ingenii exſpectatio hominis; expectationem, ipſius adventus, admiratioque ſuperaret. Erat Italia tunc plena Græcarum artium, ac diſciplinarum: ſtudiaque hæc & in Latio vehementius tum colebantur, quam nunc iiſdem in oppidis: & hic Romæ propter tranquillitatem reipub. non negligebantur. Itaque hunc, & Tarentini, & Rhegini, & Neapolitani civitate cæteriſque præmiis donarunt: & omnes, qui aliquid de ingeniis poterant judicare, cognitione, atque hoſpitio dignum exiſtimarunt. Hac tanta celebritate famæ, cum eſſet jam abſentibus notus, Romam venit Mario conſule, & Catulo, nactus eſt primum conſules eos, quorum alter res ad ſcribendum maximas, alter cum res geſtas, tum etiam ſtudium.

dium, atque aureis adhibere poſſet. ſtatim Luculli cum prætextatus etiam tum Archias eſſet, eum domum ſuam receperunt. Sed enim hoc non ſolum ingenii, ac litterarum, verumetiam naturæ, atque virtutis fuit, ut domus, quæ hujus adoleſcentiæ prima fuerit, eadem eſſet familiariſſima ſenectuti. Erat temporibus illis jucundus Q. Metello illi Numidico, & ejus Pio filio: audiebatur à M. Æmilio: vivebat cum Q. Catulo, & patre & filio: à L. Craſſo colebatur: Lucullos vero, & Druſum, & Octavios, & Catonem, & totam Hortenſiorum domum devinctam conſuetudine cum teneret, afficiebatur ſummo honore, quod eum non ſolum colebant, qui aliquid percipere, aut audire ſtudebant, verum etiam, ſi qui forte ſimulabant. Interim ſatis longo intervallo, cum eſſet cum L. Lucullo in Ciliciam profectus, & cum ex ea provincia cum eodem Lucullo decederet, venit Heracleam. Quæ cum eſſet civitas æquiſſimo jure, ac fœdere, aſcribi ſe in eam civitatem voluit: idque, cum ipſe per ſe dignus putaretur: tum auctoritate, & gratia Luculli ab Heraclienſibus impetravit. Data eſt civitas Silani lege, & Carbonis, SI QVI FOEDERATIS CIVITATIBVS ASCRIPTI FVISSENT: SI TVM, CVM LEX FEREBATVR, IN ITALIA DOMICILIVM HABVISSENT: ET SI SEXAGINTA DIEBVS APVD PRÆTOREM ESSENT PROFESSI. Cum hic domicilium Romæ multos jam annos haberet, profeſſus eſt apud prætorem, Q. Metellum, familiariſſimum ſuum. Si nihil aliud, niſi de civitate, ac lege dicimus, nihil dico amplius: cauſſa dicta eſt. Quid enim horum

horum infirmari, Gracche poteſt? Heracleæne eſſe eum aſcriptum negabis? adeſt vir ſumma auctoritate, & religione, & fide L. Lucullus, qui ſe non opinari, ſed ſcire: non audiviſſe, ſed vidiſſe: non interfuiſſe, ſed egiſſe dicit. Adſunt Heraclienſes legati, nobiliſſimi homines, qui hujus judicii cauſſa, cum mandatis, & cum publico teſtimonio venerunt qui hunc adſcriptum Heracleinſem dicunt. Hic tu tabulas deſideras Heracleinſium publicas, quas Italico bello, incenſo tabulario, interiſſe ſcimus omnes. Eſt ridiculum ad ea, quæ habemus, nihil dicere; quærere quæ habere non poſſumus: & de hominum memoria tacere, literarum memoriam flagitare: &, cum habeas ampliſſimi viri religionem, integerrimi municipii jusjurandum, fidemque, ea, quæ depravari nullo modo poſſunt, repudiare, tabulas, quas idem dicis ſolere corrumpi, deſiderare. An domicilium Romæ non habuit is, qui tot annis ante civitatem datam, ſedem omnium rerum, ac fortunarum ſuarum Romæ collocavit? At non eſt profeſſus. immo vero iis tabulis profeſſus, quæ ſolæ ex illa profeſſione, collegioque prætorum obtinent publicarum tabularum auctoritatem. Nam cum Appii tabulæ negligentius aſſervatæ dicerentur, Gabinii, quamdiu incolumis fuit, levitas, poſt damnationem, calamitas, omnem tabularum fidem reſignaſſet; Metellus, homo ſanctiſſimus modeſtiſſimuſque omnium, tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum prætorem, & ad judices venerit, & unius nominis litura ſe commotum eſſe dixerit. His igitur tabulis nullam lituram in nomen A. Licinii videtis. Quæ cum ita ſint, quid

eſt,

Digitized by Google

eſt, quod de ejus civitate dubitetis, præſertim cum aliis quoque in civitatibus fuerit adſcriptus? Etenim cum mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis, gratuito civitatem in Græcia homines impertiebantur; Rheginos credo, aut Locrenſeis, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod ſcenicis artificibus largiri ſolebant, id huic ſumma ingenii prædito gloria, noluiſſe? Quid? cum cæteri non modo poſt civitatem datam, ſed etiam poſt legem Papiam, aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepſerint; hic, qui nec utitur quidem illis, in quibus eſt ſcriptus, quod ſemper ſe Heraclienſem eſſe voluit, rejicietur? Cenſus noſtros requiris ſcilicet. Eſt enim obſcurum, proximis cenſoribus, hunc cum clariſſimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuiſſe: ſuperioribus, cum eodem quæſtore fuiſſe in Aſia: primis, Iulio & Craſſo, nullam populi partem eſſe cenſam. Sed quoniam cenſus non jus civitatis confirmat, ac tantummodo indicat, eum, qui ſit cenſus, ita ſe jam tum geſſiſſe pro cive: iis temporibus, quæ tu criminaris, ne ipſius quidem judicio eum in civium Rom. jure eſſe verſatum: & teſtamentum ſæpe fecit noſtris legibus, & adiit hæreditates civium Roman. & in beneficiis ad ærarium delatus eſt à L. Lucullo prætore, & conſule. Quære argumenta, ſi qua potes: numquam enim hic neque ſuo, neque amicorum judicio revincetur. Quæres à nobis, Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? quia ſuppeditat nobis, ubi & animus ex hoc forenſi ſtrepitu reficiatur, & aures convicio defeſſæ conquieſcant. An tu exiſtimas, aut ſuppetere nobis

poſſe,

poſſe, quod quotidie dicamus in tanta varietate rerum, niſi animos noſtros doctrina excolamus: aut ferre animos tantam poſſe contentionem, niſi eos doctrina eadem relaxemus? Ego vero fateor, me his ſtudiis eſſe deditum: cæteros pudeat, ſi qui ita ſe litteris abdiderunt, ut nihil poſſint ex his neque ad communem afferre fructum, neque in aſpectum, lucemque proferre. Me autem quid pudeat? qui tot annos ita vixi, judices, ut ab illis nullo me umquam tempore, aut commodum, aut otium meum abſtraxerit, aut voluptas avocarit, aut denique ſomnus retardarit. Quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi jure ſuccenſeat, ſi, quantum cæteris ad ſuas res obeundas, quantum ad feſtos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates, & ad ipſam requiem animi, & corporis conceditur temporis: quantum alii tribuunt intempeſtivis conviviis, quantum denique aleæ, quantum pilæ: tantum mihi egomet ad hæc ſtudia recolenda ſumpſero? Atque hoc adeo mihi concedendum eſt magis, quod ex his ſtudiis, hæc quoque creſcit oratio, & facultas: quæ quantacumque in me eſt, numquam amicorum periculis defuit. Qui ſi cui levior videtur; illa quidem certe, quæ ſumma ſunt, ex quo fonte hauriam, ſentio. Nam niſi multorum præceptis, multiſque litteris mihi ab adoleſcentia ſuaſiſſem, nihil eſſe in vita magnopere expetendum, niſi laudem atque honeſtatem: in ea autem perſequenda omneis cruciatus corporis, omnia pericula mortis, atque exſilii parvi eſſe ducenda: numquam me pro ſalute veſtra in tot ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorum homi-

hominum quotidianos impetus objeciſſem. Sed pleni omnes ſunt libri, plenæ ſapientum voces, plena exemplorum vetuſtas: quæ jacerent in tenebris omnia, niſi litterarum lumen accederet. Quam multas nobis imagines, non ſolum ad intuendum, verum etiam ad imitandum fortiſſimorum virorum expreſſas ſcriptores & Græci, & Latini reliquerunt? quas ego mihi ſemper in adminiſtranda republ. proponens, animum, & mentem meam ipſa cogitatione hominum excellentium conformabam. Quæret quiſpiam, quid? illi ipſi ſummi viri, quorum virtutes litteris proditæ ſunt, iſtane doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? difficile eſt hoc de omnibus confirmare: ſed tamen eſt certum, quid reſpondeam. Ego multos homines excellenti animo, ac virtute fuiſſe, & ſine doctrina, naturæ ipſius habitu prope divino, per ſeipſos & moderatos, & graveis exſtitiſſe fateor: etiam illud adjungo, ſæpius ad laudem, atque virtutem naturam ſine doctrina, quam ſine natura valuiſſe doctrinam. atque idem ego contendo, cum ad naturam eximiam atque illuſtrem acceſſerit ratio quædam conformatioque doctrinæ, tum illud neſcio quid præclarum ac ſingulare ſolere exſiſtere. Ex hoc eſſe nunc numero, quem patres noſtri viderunt, divinum hominem, Africanum: ex hoc C. Lælium, L. Furium, modeſtiſſimos homines, & continentiſſimos: ex hoc fortiſſimum virum, & illis temporibus doctiſſimum, M. Catonem illum ſenem: qui profecto, ſi nihil ad percipiendam colendamque virtutem litteris adjuvarentur, numquam ſe ad earum ſtudium contuliſſent. Quod ſi

non

non hic tantus fructus oſtenderetur, & ſi ex his ſtudiis delectatio ſola peteretur: tamen, ut opinor, hanc animi remiſſionem, humaniſſimam, ac liberaliſſimam judicaretis. Nam cætera, neque temporum ſunt, neque ætatum omnium, neque locorum: hæc ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, adverſis perfugium, ac ſolatium præbent: delectant domi, non impediunt foris: pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur. Quod ſi ipſi hæc neque attingere, neque ſenſu noſtro guſtare poſſemus, tamen ea mirari deberemus, etiam cum in aliis videremus. Quis noſtrum tam animo agreſti, ac duro fuit, ut Roſcii morte nuper non commoveretur? qui, cum eſſet ſenex mortuus, tamen propter excellentem artem, ac venuſtatem, videbatur omnino mori non debuiſſe. Ergo ille corporis motu tantum amorem ſibi conciliarat à nobis omnibus: nos amicorum incredibileis motus, celeritatemque ingeniorum negligemus? Quoties ego hunc Archiam vidi, judices, (utar enim veſtra benignitate, quoniam me in hoc novo genere dicendi tam diligenter attenditis) quoties ego hunc vidi, cum litteram ſcripſiſſet nullam, magnum numerum optimorum verſuum de his ipſis rebus, quæ tum agerentur, dicere ex tempore? quoties revocatum eandem rem dicere commutatis verbis, atque ſententiis? quæ verò accurate, cogitateque ſcripſiſſet, ea ſic vidi probari, ut ad veterum ſcriptorum laudem pervenirent. Hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem? Atqui ſic à ſummis hominibus, eruditiſſimiſque accepimus; cæterarum rerum

ſtudia,

ſtudia, & doctrina, & præceptis, & arte conſtare: poëtam natura ipſa valere, & mentis viribus excitari, & quaſi divino quodam ſpiritu afflari. Quare ſuo jure noſter ille Ennius ſanctos appellat poëtas, quod quaſi deorum aliquo dono, atque munere commendati nobis eſſe videantur. Sit igitur, judices, ſanctum apud vos, humaniſſimos homines, hoc poëtæ nomen, quod nulla umquam barbaria violavit. Saxa, & ſolitudines voce reſpondent, beſtiæ ſæpe immanes cantu flectuntur, atque conſiſtunt: nos inſtituti rebus optimis non poëtarum voce moveamur? Homerum Colophonii civem eſſe dicunt ſuum, Chii ſuum vendicant, Salaminii repetunt, Smyrnæi vero ſuum eſſe confirmant: itaque etiam delubrum ejus in oppido dedicaverunt: permulti alii præterea pugnant inter ſe, atque contendunt. Ergo illi alienum, quia poëta fuit, poſt mortem etiam expetunt: nos hunc vivum, qui & voluntate, & legibus noſter eſt, repudiabimus? præſertim, cum omne olim ſtudium, atque omne ingenium contulerit Archias ad populi Romani gloriam, laudemque celebrandam. nam & Cimbricas res adoleſcens attigit, & ipſi illi C. Mario, qui durior ad hæc ſtudia videbatur, jucundus fuit. Neque enim quiſquam eſt tam averſus à Muſis, qui non mandari verſibus æternum ſuorum laborum facile præconium patiatur. Themiſtoclem illum, ſummum Athenis virum, dixiſſe ajunt, cum ex eo quæreretur, quod acroama, aut cujus vocem libentiſſime audiret: Ejus, à quo ſua virtus optime prædicaretur. Itaque ille Marius item eximie L. Plotium dilexit, cujus ingenio putabat ea, quæ geſſe-

Digitized by Google

geſſerat, poſſe celebrari. Mithridaticum vero bellum magnum atque difficile, & in multa varietate terra marique verſatum, totum ab hoc expreſſum eſt: qui libri non modo L. Lucullum fortiſſimum, & clariſſimum virum, verum etiam populi Romani nomen illuſtrant. Populus enim Rom. aperuit, Lucullo imperante, Pontum, & regiis quondam opibus, & ipſa natura regionis vallatum: populi Romani exercitus eodem duce, non maxima manu, innumerabileis Armeniorum copias fudit: populi Rom. laus eſt, urbem amiciſſimam Cyzicenorum ejuſdem conſilio ex omni impetu regio, ac totius belli ore, ac faucibus ereptam eſſe, atque conſervatam: noſtra ſemper feretur, & prædicabitur, L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depreſſa hoſtium claſſis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa navalis: noſtra ſunt tropæa, noſtra monumenta, noſtri triumphi. Quare quorum ingeniis hæc feruntur, ab iis populi Rom. fama celebratur. Carus fuit Africano ſuperiori noſter Ennius. itaque etiam in ſepulchro Scipionum putatur is eſſe conſtitutus è marmore. Ac iis laudibus certe non ſolum ipſi, qui laudantur, ſed etiam populi Rom. nomen ornatur. In cœlum hujus proavus Cato tollitur: magnus honos populi Rom. rebus adjungitur. omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fulvii non ſine communi omnium noſtrum laude decorantur. Ergo illum, qui hæc fecerat, Rudium hominem majores noſtri in civitatem receperunt: nos hunc Heraclienſem, multis civitatibus expetitum, in hac autem legibus conſtitutum, de noſtra civitate ejiciemus? Nam ſi quis minorem

norem gloriæ fructum putat ex Græcis verſibus percipi, quam ex Latinis, vehementer errat: propterea quod Græca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina ſuis finibus, exiguis ſane, continentur. Quare, ſi res hæ, quas geſſimus, orbis rerræ regionibus definiuntur; cupere debemus, quo minus manuum noſtrarum tela pervenerint, eodem gloriam famamque penetrare: quod cum ipſis populis, de quorum rebus ſcribitur, hæc ampla ſunt tum iis certe, qui de vita gloriæ cauſſa dimicant, hoc maximum, & periculorum incitamentum eſt, & laborum. Quam multos ſcriptores rerum ſuarum magnus ille Alexander ſecum habuiſſe dicitur? Atque is tamen, cum in Sigæo ad Achillis tumulum aſtitiſſet, O fortunate, inquit, adoleſcens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris! & vere. nam niſi Ilias illa exſtitiſſet, idem tumulus, qui corpus ejus contexerat, nomen etiam obruiſſet. Quid? noſter hic Magnus, qui cum virtute fortunam adæquavit, nonne Theophanem Mytilenæum, ſcriptorem rerum ſuarum, in concione militum civitate donavit? & noſtri illi fortes viri, ſed ruſtici & milites, dulcedine quadam gloriæ commoti, quaſi participes ejuſdem laudis, magno illud clamore approbaverunt? Itaque, credo, ſi civis Rom. Archias legibus non eſſet, ut ab aliquo imperatore civitate donaretur, perficere non potuit. Sulla cum Hiſpanos & Gallos donaret, credo, hunc petentem repudiaſſet: quem nos in concione vidimus, cum ei libellum malus poëta de populo ſubjeciſſet, quod epigramma in eum feciſſet tantummodo alternis verſibus longiuſculis, ſtatim ex iis rebus, quas tunc vende-

vendebat, jubere ei præmium tribui ſub ea conditione, ne quid poſtea ſcriberet. Qui ſedulitatem mali poëtæ duxerit aliquo tamen præmio dignam; hujus ingenium, & virtutem in ſcribendo, & copiam non expetiſſet? Quid? à Q. Metello Pio, familiariſſimo ſuo, qui civitate multos donavit, neque per ſe, neque per Lucullos impetraviſſet? qui præſertim uſque eo de ſuis rebus ſcribi cuperet, ut etiam Cordubæ natis poëtis pingue quiddam ſonantibus, atque peregrinum, tamen aureis ſuas dederet. Neque enim eſt hoc diſſimulandum, quod obſcurari non poteſt, ſed præ nobis ferendum: trahimur omnes laudis ſtudio, & optimus quiſque maxime gloria ducitur. Illi ipſi Philoſophi, etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt: in eo ipſo, in quo prædicationem, nobilitatemque deſpiciunt, prædicari ſe, ac nominari volunt. Decimus quidem Brutus, ſummus ille vir, & imperator, Attii, amiciſſimi ſui carminibus, templorum, ac monumentorum aditus exornavit ſuorum. Iam vero ille, qui cum Ætolis, Ennio comite, bellavit Fulvius, non dubitavit Martis manubias Muſis conſecrare. Quare, in qua urbe imperatores prope armati poëtarum nomen, & Muſarum delubra coluerunt, in ea non debent togati judices à Muſarum honore, & à poëtarum ſalute abhorrere. Atque ut id libentius faciatis, jam me vobis, judices, indicabo, & de meo quodam amore gloriæ nimis acri fortaſſe, verumtamen honeſto, vobis confitebor. Nam quas res nos in conſulatu noſtro vobiſcum ſimul pro ſalute hujus urbis, atque imperii, & pro vita civium,

proque univerſa republ. geſſimus, attigit hic verſibus, atque inchoavit: quibus auditis, quod mihi magna res, & jucunda viſa eſt, hunc ad perficiendum hortatus ſum. Nullam enim virtus aliam mercedem laborum, periculorumque deſiderat, præter hanc laudis, & gloriæ: qua quidem detracta, judices, quid eſt quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo, & tam brevi, tantis nos in laboribus exerceamus? Certe ſi nihil animus præſentiret in poſterum, &, ſi, quibus regionibus vitæ ſpatium circumſcriptum eſt, eiſdem omneis cogitationes terminaret ſuas; nec tantis ſe laboribus frangeret, neque tot curis, vigiliiſque angeretur, nec toties de vita ipſa dimicaret. Nunc inſidet quædam in optimo quoque virtus, quæ nocteis, & dies animum gloriæ ſtimulis concitat: atque admonet, non cum vitæ tempore eſſe dimittendam commemorationem nominis noſtri, ſed cum omni poſteritate adæquandam. An vero tam parvi animi videamur eſſe omnes, qui in repub. atque in his vitæ periculis laboribuſque verſamur, ut cum uſque ad extremum ſpatium, nullum tranquillum, atque otioſum ſpiritum duxerimus, nobiſcum ſimul moritura omnia arbitremur? An cum ſtatuas, & imagines non animorum ſimulacra, ſed corporum, ſtudioſe multi ſummi homines reliquerint, conſiliorum relinquere, ac virtutum noſtrarum effigiem nonne multo malle debemus, ſummis ingeniis expreſſam, & politam? Ego vero omnia, quæ gerebam, jam tum in gerendo ſpargere me, ac diſſeminare arbitrabar in orbis terræ memoriam ſempiternam. Hæc vero ſive à meo ſenſu poſt mortem abfutura ſunt,

ſive,

ſive, ut ſapientiſſimi homines putaverunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt: nunc quidem certe cogitatione quadam, ſpeque delector. Quare, conſervate, judices, hominem pudore eo, quem amicorum ſtudiis videtis comprobari, tum dignitate, tum etiam venuſtate: ingenio autem tanto, quantum id convenit exiſtimari, quod ſummorum hominum ingeniis expetitum eſſe videatis: cauſſa vero ejuſmodi, quæ beneficio legis, auctoritate municipii, teſtimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quæ cum ita ſint, petimus à vobis, judices, ſi qua non modo humana, verum etiam divina in tantis negotiis commendatio debet eſſe, ut eum, qui vos, qui veſtros imperatores, qui populi Romani res geſtas ſemper ornavit, qui etiam his recentibus noſtris veſtriſque domeſticis periculis æternum ſe teſtimonium laudum daturum eſſe profitetur, quique eſt eo numero, qui ſemper apud omneis ſancti ſunt habiti, atque dicti, ſic in veſtram accipiatis fidem, ut humanitate veſtra levatus potius, quam acerbitate violatus eſſe videatur. Quæ de cauſſa pro mea conſuetudine, breviter ſimpliciterque dixi, judices, ea confido probata eſſe omnibus: quæ non fori, neque judiciali conſuetudine & de hominis ingenio, & communiter de ipſius ſtudio locutus ſum, ea judices à vobis ſpero eſſe in bonam partem accepta: ab eo, qui judicium exercet, certe ſcio.

AD QVIRITES poſt Reditum.

ORATIO XXVII.

QVod precatus à Iove optimo maximo, cæteriſque diis immortalibus ſum, Quirites, eo tempore, cum me, fortunaſque meas pro veſtra incolumitate, otio, concordiaque devovi, ut, ſi meas rationes umquam veſtræ ſaluti antepoſuiſſem, ſempiternam pœnam ſuſtinerem mea voluntate ſuſceptam: ſin & ea, quæ ante geſſeram, conſervandæ civitatis cauſſa geſſiſſem, & illam miſeram profectionem veſtræ ſalutis gratia ſuſcepiſſem, ut, quod odium ſcelerati homines, & audaces in rempub. & in omneis bonos conceptum jamdiu continerent, id in me unum potius, quam in optimum quemque, & in univerſam rempubl. deflecterem: hoc ſi animo in vos, liberoſque veſtros fuiſſem, ut aliquando vos, patres conſcriptos, Italiamque univerſam, memoria mei, miſericordia, deſideriumque teneret: ejus devotionis me eſſe convictum judicio deorum immortalium, teſtimonio ſenatus, conſenſu Italiæ, confeſſione inimicorum, beneficio divino immortalique veſtro, maxime lætor, Quirites. Etſi homini nihil eſt magis optandum, quam proſpera, æquabilis, perpetuaque fortuna, ſecundo vitæ ſine ulla offenſione curſu: tamen ſi mihi tranquilla, & placata omnia fuiſſent, incredibili quadam & pæne divina, qua nunc veſtro beneficio fruor, lætitiæ voluptate caruiſſem. Quid dulcius hominum generi

generi à natura datum eſt, quam ſui cuique liberi? mihi vero & propter indulgentiam meam, & propter excellens eorum ingenium, vita ſunt mea cariores: tamen non tanta voluptate erant ſuſcepti, quanta nunc ſunt reſtituti. Nihil cuiquam fuit umquam jucundius, quam mihi meus frater. non tam id ſentiebam cum fruebar, quam tunc, cum carebam, & poſteaquam vos me illi, & mihi eum reddidiſtis. Res familiaris ſua quemque delectat: reliquæ meæ fortunæ recuperatæ plus mihi nunc voluptatis afferunt, quam tunc incolumi afferebant. Amicitiæ, conſuetudines, vicinitates, clientelæ, ludi denique, & dies feſti, quid haberent voluptatis, carendo magis intellexi, quam fruendo. Iam vero honos, dignitas, locus, ordo, beneficia veſtra, quamquam mihi ſemper clariſſima viſa ſunt, tamen ea nunc renovata illuſtriora videntur, quam ſi obſcurata non eſſent. Ipſa autem patria, dii immortales, dici vix poteſt, quid caritatis, quid voluptatis habet? quæ ſpecies Italiæ? quæ celebritas oppidorum? quæ forma regionum? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo urbis? quæ humanitas civium? quæ reip. dignitas? quæ veſtra majeſtas? quibus ego omnibus antea rebus ſic fruebar, ut nemo magis, ſed tamquam bona valetudo jucundior eſt eis, qui è gravi morbo recreati ſunt, quam qui numquam ægro corpore fuerunt: ſic ea omnia deſiderata magis, quam aſſidue percepta, delectant. Quorſum igitur hæc diſputo? quorſum? ut intelligere poſſitis, neminem umquam tanta eloquentia fuiſſe, neque tam divino, atque incredibili genere dicendi, qui veſtrorum magnitudinem multitudinemque

que beneficiorum, quæ in me, fratremque meum, liberoſque noſtros contuliſtis, non modo augere, aut ornare oratione, ſed enumerare, aut conſequi poſſit. A parentibus, id quod neceſſe erat, parvus ſum procreatus: à vobis natus ſum conſularis. Illi mihi fratrem, incognitum qualis futurus eſſet, dederunt: vos ſpectatum, & incredibili pietate cognitum reddidiſtis. rempublicam illis accepi temporibus eam, quæ pæne amiſſa eſt: à vobis eam recuperavi, quam aliquando omnes unius opera ſervatam judicaverunt. Dii immortales mihi liberos dederunt: vos reddidiſtis. multa præterea à diis immortalibus optata conſecuti ſumus: niſi veſtra voluntas fuiſſet, omnibus divinis muneribus caruiſſemus. veſtros denique honores, quos eramus gradatim ſingulos aſſecuti, nunc à vobis univerſos habemus: ut quantum antea parentibus, quantum diis immortalibus, quantum vobiſmetipſis, tantum hoc tempore, univerſo cuncta populo Rom. debeamus. Nam cum in ipſo beneficio veſtro tanta magnitudo eſt, ut eam complecti oratione non poſſim; tum in ſtudiis veſtris tanta animorum declarata eſt voluntas, ut non ſolum calamitatem mihi detraxiſſe, ſed etiam dignitatem auxiſſe videamini. Non enim pro meo reditu, ut pro P. Popillii, nobiliſſimi hominis, adoleſcentes filii, & multi præterea cognati, atque affines deprecati ſunt: non, ut pro Q. Metello, clariſſimo viro, jam ſpectata ætate filius: non L. Diadematus, conſularis, ſumma auctoritate vir: non Q. Metellus cenſorius, non eorum liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum conſulatum petebat, non ſororum filii Luculli, Ser-

Servilii, Scipiones: permulti enim tum Metelli, aut Metellorum liberi, pro Q. Metelli reditu vobis, ac patribus veſtris ſupplicaverunt. quod ſi ipſius ſumma dignitas, maximæque res geſtæ non ſatis valerent; tamen filii pietas, propinquorum preces, adoleſcentium ſqualor, majorum natu lacrymæ populum Roman. movere potuerunt. Nam C. Marii, qui poſt illos veteres clariſſimos conſulareis, veſtra patrumque memoria, tertius ante me conſularis ſubiit indigniſſimam fortunam præſtantiſſima ſua gloria, diſſimilis fuit ratio. Non enim ille deprecatione rediit, ſed in diſſenſu civium exercitu ſe, armiſque revocavit. Me autem nudum à propinquis, nulla cognatione munitum, nullo armorum, ac tumultus metu; C. Piſonis, generi mei divina quædam, & inaudita auctoritas, atque virtus, fratriſque mei miſerrimi atque optimi quotidianæ lacrymæ, ſordeſque lugubres à vobis deprecatæ ſunt. Frater erat unus, qui ſuo ſqualore veſtros oculos inflecteret: qui ſuo fletu deſiderium mei, memoriamque revocaret: qui ſtatuerat, Quirites, ſi vos me ſibi non reddidiſſetis, eandem ſubire fortunam: & tanto in me amore extitit, ut negaret fas eſſe non modo domicilio, ſed ne ſepulcro quidem ſe à me eſſe ſejunctum. Pro me præſente ſenatus, hominumque præterea viginti millia veſtem mutaverunt: pro eodem me abſente unius ſqualorem, ſordeiſque vidiſtis. Vnus hic, qui domi, qui in foro poſſit eſſe mihi ætate filius, inventus eſt beneficio parens, amore idem, qui ſemper fuit frater. Nam conjugis miſeræ ſqualor & luctus, atque optimæ filiæ mœror aſſiduus, filiique parvi de-

ſiderium mei, lacrymæque puerileis, aut itineribus neceſſariis, aut magna parte tectis, ac tenebris continebantur. Quare hoc majus eſt veſtrum in nos promeritum, quod non multitudini propinquorum, ſed nobiſmetipſis nos reddidiſtis. Sed quemadmodum propinqui, quos ego parare non potui, mihi ad deprecandam calamitatem eam non affuerunt: ſic, illud quod mea virtus præſtare debuit, adjutores, auctores, hortatoreſque ad me reſtituendum ita multi fuerunt, ut longe ſuperiores omneis hac dignitate copiaque ſuperarem. Numquam de P. Popillio, clariſſimo, atque fortiſſimo viro, numquam de Q. Metello, nobiliſſimo, & conſtantiſſimo cive, numquam de C. Mario cuſtode civitatis, atque imperii veſtri, in ſenatu mentio facta eſt. Tribunitiis ſuperiores illi rogationibus, nulla auctoritate ſenatus, ſunt reſtituti. Marius vero non modo non à ſenatu, ſed etiam oppreſſo ſenatu eſt reſtitutus: nec rerum geſtarum memoria in reditu C. Marii, ſed exercitus, atque arma valuerunt. At de me ut valeret, ſemper ſenatus flagitavit: ut aliquando perficeretur, cum primum licuit, frequentia, atque auctoritate perfecit. Nullus in eorum reditu motus municipiorum, & coloniarum factus eſt: at me in patriam ter ſuis decretis Italia cuncta revocavit. Illi inimicis interfectis, magna civium cæde facta, reducti ſunt: ego iis, à quibus ejectus ſum, provincias obtinentibus, inimico autem optimo viro, & mitiſſimo, altero conſule referente reductus ſum: cum is inimicus, qui ad meam perniciem vocem ſuam communibus hoſtibus præbuiſſet, ſpiritu dumtaxat viveret, re quidem infra omneis

neis mortuos amandatus eſſet. Numquam de Popillio L. Opimius fortiſſimus conſul, numquam de Q. Metello non modo C. Marius, qui erat inimicus, ſed ne is quidem, qui ſecutus eſt, M. Antonius, homo eloquentiſſimus, cum A. Albino collega ſenatum, aut populum eſt cohortatus. at pro me ſuperiores conſules ſemper, ut referrent, efflagitati ſunt: ſed veriti ſunt ne gratiæ cauſſa facere viderentur, quod alter mihi affinis erat, alterius cauſſam capitis receperam: qui provinciarum fœdere irretiti, totum illum annum querelas ſenatus, luctum bonorum, Italiæ gemitum pertulerunt. Kalendis vero Ianuar. poſteaquam orba reſpub. conſulis fidem tamquam legitimi tutoris imploravit, P. Lentulus conſul, parens, Deus, ſalus noſtræ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, ſimul ac de ſolenni religione retulit, nihil humanarum rerum ſibi prius, quam de me agendum judicavit. Atque eo die confecta res eſſet, niſi is tribunus pl. quem ego maximis beneficiis quæſtorem conſul ornaveram, cum & cunctus ordo, & multi eum ſummi viri orarent, & Cn. Oppius ſocer, optimus vir, ad pedes ejus flens jaceret, noctem ſibi ad deliberandum poſtulaſſet: quæ deliberatio non in reddenda, quemadmodum nonnulli arbitrabantur, ſed, ut patefactum eſt, in augenda mercede conſumpta eſt. Poſtea res acta eſt in ſenatu alia nulla: & cum variis rationibus impediretur, voluntate tamen perſpecta ſenatus, cauſſa ad vos menſe Ianuar. deferebatur. Hic tantum interfuit inter me, & inimicos meos. Ego, cum homines in tribunali Aurelio palam conſcribi, centuriarique vidiſſem: cum intelligerem vete-

res ad ſpem cædis Catilinæ copias eſſe revocatas: cum viderem ex ea parte homines, cujus partis nos vel principes numerabamur, partim quod mihi inviderent, partim quod ſibi timerent, aut proditores eſſe, aut deſertores ſalutis meæ: cum duo conſules empti pactione provinciarum auctores ſe inimicis reipub. tradidiſſent: cum egeſtatem, avaritiam, libidines ſuas viderent expleri non poſſe, niſi me conſtrictum domeſticis hoſtibus dediſſent: cum ſenatus, equiteſque Rom. flere pro me, ac mutata veſte vobis ſupplicare edictis, atque imperiis vetarentur: cum omnium provinciarum pactiones, cum omnia cum omnibus fœdera, reconciliationes gratiarum, ſanguine meo ſancirentur: cum omnes boni non recuſarent, quin vel pro me, vel mecum perirent: armis decertare pro mea ſalute nolui, quod & vincere, & vinci luctuoſum reip. fore putavi. At inimici mei menſe Ianuar. cum de me ageretur, corporibus civium trucidatis, flumine ſanguinis meum reditum intercludendum putaverunt. Itaque cum ego abfui, eam rempub. habuiſtis, ut æque me, atque illam reſtituendam putaretis. Ego autem, in qua civitate nihil valeret ſenatus omnis eſſet impunitas, nulla judicia, vis, & ferrum in foro verſarentur; cum privati ſe parietum præſidio, non legum, tuerentur; tribuni pl. vobis inſpectantibus vulnerarentur; ad magiſtratuum domos cum ferro, & facibus iretur, conſulis faſces frangerentur, deorum immortalium templa incenderentur; rempub. nullam eſſe putavi. itaque neque rep. exterminata mihi locum in hac urbe eſſe duxi: nec, ſi illa reſtitueretur, dubitavi, quin me ſecum

Digitized by Google

cùm ipſa reduceret. An ego, cum mihi eſſet exploratiſſimum, P. Lentulum proximo anno conſulem futurum, qui illis ipſis reipub. periculoſiſſimis temporibus ædilis curulis, me conſule, omnium meorum conſiliorum particeps, periculorumque ſocius fuiſſet, dubitarem, quin is me, confectum conſularibus vulneribus, conſulari medicina ad ſalutem reduceret? Hoc duce, collega autem ejus clementiſſimo, atque optimo viro primo non adverſante, poſt etiam adjuvante, reliqui magiſtratus pene omnes fuerant defenſores ſalutis meæ. ex quibus excellenti animo, virtute, auctoritate, præſidio T. Annius, & P. Sextius præſtanti in me benevolentia, & divino ſtudio exſtiterunt: eodemque P. Lentulo auctore, & pariter referente collega, frequentiſſimus ſenatus, uno diſſentiente, nullo intercedente, dignitatem meam, quibus potuit, verbis ampliſſimis ornavit: ſalutem vobis, municipiis, coloniiſque omnibus commendavit. Ità me nudum à propinquis, nulla cognatione munitum, conſules, prætores, tribuni plebis, ſenatus, Italia cuncta ſemper à vobis deprecata eſt: denique omnes, qui veſtris maximis beneficiis honoribuſque ſunt ornati, producti ad vos ab eodem, non ſolum ad me conſervandum vos cohortati ſunt, ſed etiam rerum mearum geſtarum auctores, teſtes, laudatoreſque fuerunt. Quorum princeps ad cohortandos vos, & ad rogandos fuit Cn. Pompejus, vir omnium, qui ſunt, fuerunt, erunt, virtute, ſapientia ac gloria princeps: qui mihi unus uni privato amico eadem omnia dedit, quæ univerſæ reipublicæ ſalutem, otium, dignitatem. cujus oratio fuit, quemad-

 modum

modum accepi,tripartita. primum vos docuit, meis conſiliis rempublicam eſſe ſervatam: cauſſamque meam cum communi ſalute conjunxit: hortatuſque eſt, ut auctoritatem ſenatus, ſtatum civitatis, fortunas civis bene meriti defenderetis. tum in perorando poſuit, vos rogari à ſenatu, rogari ab equitibus Rom. rogari ab Italia cuncta. denique ipſe ad extremum pro mea vos ſalute non rogavit ſolum, verum etiam obſecravit. Huic ego homini, Quirites, tantum debeo, quantum hominem homini debere vix fas eſt. Hujus conſilia, P. Lentuli ſententiam, ſenatus auctoritatem vos ſecuti, in eo me loco, in quo veſtris beneficiis fueram, iiſdem centuriis, quibus collocaratis, repoſuiſtis. Eodem tempore audiſtis, eodem ex loco, ſummos viros, ornatiſſimos, atque ampliſſimos homines, principes civitatis, omneis conſulareis, omneis prætorios, eadem dicere, ut omnium teſtimonio per me unum rempubl. conſervatam eſſe conſtaret. Itaque cum P. Servilius graviſſimus vir, & ornatiſſimus civis, dixiſſet, opera mea rempub. incolumem magiſtratibus deinceps traditam, dixerunt in eandem ſententiam cæteri. Sed audiſtis eo tempore clariſſimi viri non ſolum auctoritatem, ſed etiam teſtimonium L. Gellii: qui, quia ſuam claſſem attentatam magno cum ſuo periculo pene ſenſit,dixit in concione veſtra, ſi ego conſul, cum fui, non fuiſſem, rempub. funditus interituram fuiſſe. En ego tot teſtimoniis, Quirites, hac auctoritate ſenatus, tanta conſenſione Italiæ, tanto ſtudio bonorum omnium, agente P.Lentulo, conſentientibus cæteris magiſtratibus, deprecante Cn. Pompejo, omnibus homi-

hominibus faventibus, diis denique immortalibus, frugum ubertate, copia, utilitate, reditum meum comprobantibus, mihi, meis, reipublicæ reſtitutus, tantum vobis, quantum facere poſſum, Quirites, pollicebor: primum qua ſanctiſſimi homines pietate erga deos immortaleis eſſe ſolent, eadem me erga populum Romanum ſemper fore; numenque veſtrum æque mihi grave, & ſanctum, ac deorum immortalium in omni vita futurum: deinde quoniam me in civitatem reſpubl. ipſa reduxit, nullo me loco reipublic. defuturum. Quod ſi quis exiſtimat, me aut voluntate eſſe mutata, aut debilitata virtute, aut animo fracto, vehementer errat. mihi quod potuit vis, & injuria, & ſceleratorum hominum furor detrahere, eripuit, abſtulit, diſſipavit: quod viro forti adimi non poteſt, id manet, & permanebit. Vidi ego fortiſſimum virum, municipem meum, C. Marium, quoniam nobis quaſi aliqua fatali neceſſitate, non ſolum cum his, qui hæc delere voluiſſent, ſed etiam cum fortuna belligerandum fuit: eum tamen vidi, cum eſſet ſumma ſenectute, non modo non infracto animo propter magnitudinem calamitatis, ſed confirmato atque renovato. quem egomet dicere audivi, tum ſe fuiſſe miſerum, cum careret patria, quam obſidione liberaviſſet; cum ſua bona poſſideri ab inimicis, ac diripi audiret; cum adoleſcentem filium videret ejuſdem ſocium calamitatis; cum, in paludibus demerſus, concurſu ac miſericordia Minturnenſium corpus, ac vitam ſuam conſervaſſet, cum parva navicula trajectus in Africam, quibus regna ipſe dederat, ad eos inops ſupplexque veniſſet: re-

recuperata vero ſua dignitate, ſe non commiſſurum, ut, cum ea quæ amiſerat, ſibi reſtituta eſſent, virtutem animi non haberet, quam numquam perdidiſſet. Sed hoc inter me atque illum intereſt: quod ille, qua re plurimum potuit, ea ipſa re inimicos ſuos ultus eſt, armis: ego, qua conſuevi, utar pietate: quoniam illi arti in bello ac ſeditione locus eſt; huic in pace, atque otio. Quamquam ille animo irato nihil niſi de inimicis ulciſcendis agebat: ego de ipſis inimicis tantum, quantum mihi reſp. permittet, cogitabo. Denique, Quirites, quoniam me quatuor omnino genera hominum violarunt: unum eorum, qui odio reipublic. quod eam, ipſis invitis, conſervaram, mihi inimiciſſimi fuerunt: alterum, qui per ſimulationem amicitiæ, nefarie prodiderunt: tertium, qui cum propter inertiam ſuam eadem aſſequi non poſſent, inviderunt laudi, & dignitati meæ: quartum, qui, cum cuſtodes reipub. eſſe debuerunt, ſalutem meam, ſtatum civitatis, dignitatem ejus imperii, quod erat penes ipſos, vendiderunt: ſic ulciſcar genera ſingula, quemadmodum à quibuſque ſum provocatus; malos civeis, rempubl. bello gerendo; perfidos amicos, nihil credendo, atque omnia cavendo; invidos, virtuti, & gloriæ ſerviendo; mercatores provinciarum, revocando domum, atque ab iis provinciarum rationem repetendo. Quamquam mihi majori curæ eſt, quemadmodum quidem vobis, qui de me eſtis optime meriti, gratiam referam, quam quemadmodum inimicorum injurias, crudelitatemque perſequar. Etenim ulciſcendæ injuriæ facilior ratio eſt, quam beneficii remunerandi: propter-

pterea quod, ſuperiorem eſſe contra improbos, minus eſt negotii, quam bonis exæquari: tum etiam nec tam neceſſarium quidem eſt, male meritis, quam optime meritis, referre quod debeas. Odium vel precibus mitigari poteſt, vel temporibus reipubl. communique utilitate deponi, vel difficultate ulciſcendi teneri, vel vetuſtate ſedari: bene meritos quin colas, nec exorari fas eſt, nec id reipubl. repetere utcumque neceſſe eſt, neque eſt excuſatio difficultatis, neque æquum eſt, tempore, & die memoriam beneficii definire. Poſtremo, qui in ulciſcendo remiſſior fuit, mox aperte laudatur: at graviſſime vituperatur, qui in tantis beneficiis, quanta vos in me contuliſtis, remunerandis eſt tardior: neque ſolum ingratus, quod ipſum grave eſt, verum etiam impius appelletur neceſſe eſt. Atque in officio perſolvendo diſſimilis eſt ratio, & pecunia debita: propterea quod pecuniam qui retinet, non diſſolvit; qui reddidit, non habet: gratiam & qui retulit, habet: & qui habet, diſſolvit. Quapropter memoriam veſtri beneficii colam benevolentia ſempiterna, non ſolum dum anima ſpirabo mea, ſed etiam dum mortuo monumenta veſtri in me beneficii permanebunt. In referenda autem gratia hoc vobis repromitto, ſemperque præſtabo, mihi neque in conſiliis de repub. capiendis diligentiam, neque in periculis à republica propulſandis animum, neque in ſententia ſimpliciter referenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro republ. lædendis libertatem, nec in perferendo labore induſtriam, nec in veſtris commodis augendis gratam animi benevolentiam defuturam. Atque

que hæc cura, Quirites, erit infixa animo meo ſempiterna, ut, cum vobis, qui apud me deorum immortalium vim, & numen tenetis, tum poſteris veſtris, cunctiſque gentibus, digniſſimus ea civitate videar, quæ ſuam dignitatem non poſſe tenere ſe, niſi me recuperaſſet, cunctis ſuffragiis judicavit.

POST REDITVM
in Senatu.

ORATIO XXVIII.

SI, patres conſcripti, pro veſtris immortalibus in me, fratremque meum, liberoſque noſtros meritis parum vobis cumulate gratias egero; quæſo, obteſtorque, ne meæ naturæ potius, quam magnitudini veſtrorum beneficiorum id tribuendum putetis. Quæ enim tanta poteſt exſiſtere ubertas ingenii, quæ tanta dicendi copia, quod tam divinum, atque incredibile genus orationis, quo quiſquam poſſit veſtra in nos univerſa promerita, non dicam complecti orando, ſed percenſere numerando? qui mihi fratrem optatiſſimum, me fratri amantiſſimo, liberis noſtris parenteis, nobis liberos, qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui ampliſſimam rempubl. qui patriam, qua nihil poteſt eſſe jucundius, qui denique noſmetipſos nobis reddidiſtis. Quod ſi parenteis cariſſimos habere debemus, quod ab iis nobis vita, patrimonium, libertas, civitas tradita eſt; ſi deos immortaleis, quorum beneficio & hæc tenuimus, & cæteris rebus aucti

aucti ſumus; ſi populum Roman. cujus honoribus in ampliſſimo conſilio, & in altiſſimo gradu dignitatis, atque in hac omnium terrarum arce collocati ſumus, ſi hunc ipſum ordinem, à quo ſæpe magnificentiſſimis decretis ſumus honeſtati: immenſum quiddam, & infinitum eſt, quod vobis debeamus, qui veſtro ſingulari ſtudio, atque conſenſu, parentum beneficia, deorum immortalium munera, populi Romani honores, veſtra de me multa judicia, nobis omnia uno tempore reddidiſtis: ut, cum multa vobis, magna populo Romano, innumerabilia parentibus, omnia diis immortalibus debeamus, quod hæc antea ſingula per illos habuerimus, nunc univerſa per vos recuperaverimus. Itaque P. C. quod ne optandum quidem eſt homini, immortalitatem quandam per vos adepti videmur. quod enim tempus erit umquam, quo veſtrorum in nos beneficiorum memoria, ac fama moriatur? qui illo ipſo tempore, cum vi, ferro, metu, minis obſeſſi teneremini, non multo poſt diſceſſum meum univerſi me revocaviſtis, referente L. Ninnio, fortiſſimo, atque optimo viro: quem habuit ille peſtifer annus & maxime fidum, & minime timidum, ſi dimicare placuiſſet, defenſorem ſalutis meæ. poſteaquam vobis poteſtas decernendi non eſt permiſſa per eum tribunum plebis, qui cum per ſe rempubl. lacerare non poſſet, ſub alieno ſcelere delevit; numquam de me ſiluiſtis, numquam meam ſalutem non ab his conſulibus, qui vendiderant, flagitaviſtis. Itaque vero ſtudio, atque auctoritate perfectum eſt, ut ille ipſe annus, quem ego mihi, quam patriæ, malueram eſſe fatalem, octo tribunos

bunos haberet, qui promulgarent de ſalute mea, & ad vos ſæpenumero referrent. nam conſules modeſti, legumque metuentes, impediebantur lege, non ea, quæ de me, ſed ea, quæ de ipſis lata erat, cum meus inimicus promulgavit, ut, ſi revixiſſent hi, qui hæc pene deleruut, tum ego redirem. quo facto utrumque confeſſus eſt, & ſe illorum vitam deſiderare, & magno in periculo rempub. futuram, ſi aut hoſtes, atque interfectores reipub. revixiſſent, aut ego non revertiſſem. Itaque illo ipſo anno, cum ego ceſſiſſem, princeps autem civitatis, non legum præſidio, ſed parietum, vitam ſuam tueretur: reſpub. ſine conſulibus eſſet, neque ſolum parentibus perpetuis, verum etiam tutoribus annuis eſſet orbata, ſententias dicere prohiberemini, caput meæ proſcriptionis recitaretur: numquam dubitaſtis meam ſalutem cum communi ſalute conjungere. Poſtea vero quàm ſingulari, & præſtantiſſima virtute P. Lentuli conſulis, ex ſuperioris anni caligine, & tenebris lucem in repúbl. Kalend. Ianuar. reſpicere cœpiſtis; cum Q. Metelli, nobiliſſimi hominis, atque optimi viri, ſumma dignitas, cum prætorum, tribunorum plebis pene omnium virtus, & fides reipub. ſubveniſſet; cum virtute, gloria, rebus geſtis Cn. Pompejus, omnium gentium, omnium ſeculorum, omnis memoriæ facile princeps, tuto ſe in ſenatum venire arbitraretur; tantus veſter conſenſus de ſalute mea fuit, ut licet corpus abeſſet meum, dignitas jam in patriam revertiſſet. Quo quidem menſe quid inter me, & meos inimicos intereſſet, exiſtimare potuiſtis. ego meam ſalutem deſerui, ne propter me civium

vul-

Digitized by Google

vulneribus reſpubl. cruentaretur: illi meum reditum non populi Romani ſuffragiis, ſed flumine ſanguinis intercludendum putaverunt. Itaque poſtea nihil vos civibus, nihil ſociis, nihil regibus reſpondiſtis: nihil judices ſententiis, nihil populus ſuffragiis, nihil hic ordo auctoritate declaravit: mutum forum, elinguem curiam, tacitam, & fractam civitatem videbatis. quo quidem tempore, cum is exceſſiſſet, qui cædi, & flammæ vobis auctoribus reſtiterat, cum ferro, & facibus homines tota urbe volitanteis, magiſtratuum tecta impugnata, deorum templa inflammata, ſummi viri, & clariſſimi conſulis faſceis fractos, fortiſſimi, atque optimi viri, tribuni pleb. ſanctiſſimum corpus non ſolum tactum, ac violatum manu, ſed vulneratum ferro, confectumque vidiſtis. Qua ſtrage nonnulli permoti magiſtratus, partim metu mortis, partim deſperatione reipublicæ paullulum à mea cauſſa receſſerunt: reliqui fuerunt, quos neque terror, nec vis, nec ſpes, nec metus, nec promiſſa, nec minæ, nec tela, nec faces à veſtra auctoritate, à populi Roman. dignitate, à mea ſalute depellerent. Princeps P. Lentulus, parens ac deus noſtræ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, hoc ſpecimen virtutis, hoc indicium animi, hoc lumen conſulatus ſui fore putavit, ſi me mihi, ſi meis, ſi vobis, ſi reipub. reddidiſſet. Qui, ut eſt deſignatus, numquam dubitavit ſententiam de ſalute mea, ſe, & repub. dignam dicere. Cum à tribuno pleb. vetaretur, cum præclarum caput recitaretur, NE QVIS AD VOS REFERRET, NE QVIS DECERNERET, NE DISPVTARET, NE LOQVERETVR, NE PEDIBVS

Digitized by Google

DIEVS IRET, NE SCRIBENDO ADESSET: totam illam clauſulam, ut ante dixi, proſcriptionem, non legem putavit, qua civis optime de repub. meritus, nominatim, ſine judicio, una cum ſenatu reipub. eſſet ereptus. Vt vero iniit magiſtratum, non dicam quid egerit prius, ſed quid omnino egit aliud, niſi ut, me conſervato, veſtram in poſterum dignitatem auctoritatemque ſanciret? Dii immortales, quantum mihi beneficium dediſſe videmini, quod hoc anno P. Lentulus conſul fuit: quanto majus dediſſetis, ſi ſuperiore anno fuiſſet! nec enim eguiſſem medicina conſulari, niſi conſulari vulnere concidiſſem. Audieram ex ſapientiſſimo homine, atque optimo cive, & viro, Q. Catulo, non ſæpe unum conſulem improbum, duos vero numquam poſt Romam conditam, excepto illo Cinnano tempore, fuiſſe. Quare meam cauſſam ſemper fore firmiſſimam dicere ſolebat, dum vel unus, in republ. conſul eſſet. quod vere dixerat, ſi illud de duobus conſulibus, quod ante in repub. non fuerat, perenne, ac proprium manere potuiſſet. Quod ſi Q. Metellus illo tempore conſul fuiſſet unicus; dubitatis quo animo fuerit in me conſervando futurus, cum in reſtituendo auctorem fuiſſe, aſcriptoremque videatis? Sed fuerunt duo conſules, quorum mentes anguſtæ, humiles, pravæ, oppletæ tenebris ac ſordibus, nomen ipſum conſulatus, ſplendorem illius honoris, magnitudinem tanti imperii nec intueri, nec ſuſtinere, nec capere potuerunt: non conſules, ſed mercatores provinciarum, ac venditores veſtræ dignitatis: quorum alter à me Catilinam amatorem ſuum multis audientibus, alter Cethe-

Cethegum conſobrinum ſuum repoſcebat: qui me duo ſceleratiſſimi poſt hominum memoriam non conſules, ſed latrones, non modò deſeruerunt, in cauſſa præſertim publica, & conſulari, ſed prodiderunt, oppugnarunt, omni auxilio non ſolum ſuo, ſed etiam veſtro, cæterorumque ordinum ſpoliatum eſſe voluerunt. Quorum alter tamen neque me, neque quemquam fefellit. quis enim ullam ullius boni ſpem haberet in eo, cujus primum tempus ætatis palam fuiſſet ad omnes libidines divulgatum? qui ne à ſanctiſſima quidem parte corporis potuiſſet hominum impuram intemperantiam propulſare? qui cum ſuam rem non minus ſtrenue, quam poſtea publicam confeciſſet; egeſtatem, & luxuriam domeſtico lenocinio ſuſtentavit? qui niſi in aram tribunatus confugiſſet, neque vim prætoris, nec multitudinem creditorum, nec bonorum proſcriptionem effugere potuiſſet? qui in magiſtratu, niſi rogationem de piratico bello tuliſſet; profecto & egeſtate, & improbitate coactus piraticam ipſe feciſſet, ac minore quidem cum reipubl. detrimento, quam quod intra mœnia nefarius hoſtis, prædoque verſatus eſt: quo inſpectante, ac ſedente, legem tribunus plebis tulit, NE AVSPICIIS obtemperaretur: ne obnuntiare concilio, aut comitiis; ne legi intercedere liceret: ut lex Ælia, & Fuſia ne valerent: quæ noſtri majores certiſſima ſubſidia reipub. contra tribunitios furores eſſe voluerunt. Idemque poſtea, cum innumerabilis multitudo bonorum de Capitolio ſupplex ad eum ſordidata veniſſet, cumque adoleſcentes nobiliſſimi, cunctique equites Romani ſe ad lenonis impuriſſimi pedes

pedes abjeciſſent; quo vultu cincinnatus ganeo non ſolum civium lacrymas, verum etiam patriæ preces repudiavit? Neque eo contentus fuit, ſed etiam in concionem aſcendit, eaque dixit, quæ ſi ejus vir Catilina revixiſſet, dicere non eſſet auſus: ſe nonarum Decembrium, quæ me conſule fuiſſent, clivique Capitolini pœnas ab equitibus Romanis eſſe repetiturum. Neque ſolum id dixit, ſed quos ei commodum fuit, compellavit: L. vero Lamiam equitem Romanum, præſtanti dignitate hominem, & ſaluti meæ pro familiaritate, reipub. pro fortunis ſuis amiciſſimum, conſul imperioſus exire urbe juſſit: &, cum vos veſtem mutandam cenſuiſſetis, cunctique mutaſſetis, atque idem omnes boni jam ante feciſſent; ille unguentis oblitus, cum toga prætexta, quam omnes prætores, ædileſque tum abjecerant, irriſit ſqualorem veſtrum, & luctum graviſſimæ civitatis: fecitque, quod nemo umquam tyrannus, ut, quo minus occulte veſtrum malum gemeretis, nihil diceret: ne aperte incommoda patriæ lugeretis, ediceret. Cum vero in Circo Flaminio non à tribuno pleb. conſul in concionem, ſed à latrone archipirata productus eſſet; primum proceſſit, qua auctoritate vir! vini, ſomni, ſtupri plenus, madenti coma, compoſito capillo, gravibus oculis, fluentibus buccis, preſſa voce, & temulenta: quod in civeis indemnatos eſſet animadverſum, id ſibi dixit gravis auctor vehementiſſime diſplicere. Vbi nobis hæc auctoritas tamdiu tanta latuit? cur in luſtris, & helluationibus hujus calamiſtrati ſaltatoris tam eximia virtus tamdiu ceſſavit? Nam ille alter Cæſonius Caluentius,

tius, ab adoleſcentia verſatus eſt in foro, cum eum præter ſimulatam, verſutamque triſtitiam nulla res commendaret, non conſilium, non dicendi facultas, non ſcientia rei militaris, non cognoſcendorum hominum ſtudium, non liberalitas. quem præteriens cum incultum, horridum, mœſtumque vidiſſes, etiam ſi agreſtem & inhumanum exiſtimares, tamen libidinoſum & perditum non dubitares. cum hoc homine, an cum ſtipite Æthiope ſi in foro conſtitiſſes, nihil crederes intereſſe: ſine ſenſu, ſine ſapore, elinguem, tardum, inhumanum, neglectum, Cappadocem, modo abreptum de grege venalium diceres. Idem domi quam libidinoſus? quam impurus? quam intemperans, non janua receptis, ſed pſeudothyro intromiſſis voluptatibus? Cum vero etiam litteris ſtudere incipit, & helluo immanis cum Græculis philoſophari, tum eſt Epicureus, non penitus illi diſciplinæ, quæcumque eſt, deditus, ſed captus uno verbo voluptatis. Habet autem magiſtros non ex iſtis ineptis, qui dies totos de officio, ac de virtute diſſerunt: qui ad laborem, ad induſtriam, ad pericula pro patria obeunda, adhortantur: ſed eos, qui diſputent, horam nullam vacuam voluptate eſſe debere: in omni parte corporis ſemper oportere aliquod gaudium delectationemque verſari. his utitur quaſi præfectis libidinum ſuarum: hi voluptates omneis veſtigant, atque odorantur: hi ſunt conditores, inſtructoreſque convivii: hi expendunt, atque æſtimant voluptates, ſententiamque dicunt, & judicant, quantum cuique libidini tribuendum eſſe videatur. Horum ille artibus eruditus ita contempſit hanc puden-

pudentiſſimam civitatem, ut omneis ſuas libidines, omnia flagitia latere poſſe arbitraretur, ſi modo vultum importunum in forum detuliſſet. is non me (quamquam equidem non cognoram eum propter Piſonum affinitatem, quem longe hinc ab hoc genere cognatio materna Tranſalpini ſanguinis abſtuliſſet) ſed vos, populumque Roman. non conſilio neque eloquentia, quod in multis ſæpe accidit, ſed rugis, ſuperciliοque decepit. L. Piſo, tune auſus es iſto oculo, non dicam iſto animo, iſta fronte, non vita, tanto ſupercilio (non enim poſſum dicere, tantis rebus geſtis) cum Gabinio conſociare conſilia peſtis meæ? non te illius unguentorum odor, non vini anhelitus, non frons calamiſtri notata veſtigiis, in eam cognationem adducebat, ut, cum illius re ſimilis fuiſſes, frontis tibi integumento ad occultanda tanta flagitia diutius uti non liceret? Cum hoc coire auſus es, ut conſularem dignitatem, ut reipubl. ſtatum, ut ſenatus auctoritatem, ut civis optime meriti fortunas provinciarum fœdere, addiceres? Te conſule, tuis edictis, & imperiis ſenatui populoque Rom. non eſt licitum non modo ſententiis, atque auctoritate ſua, ſed ne luctu quidem, ac veſtitu reipub. ſubvenire. Capuæne te putabas, in qua urbe domicilium quondam ſuperbiæ fuit, conſulem eſſe, ſicut eras eo tempore; an Romæ, in qua civitate omnes ante vos conſules ſenatui paruerunt? Tu es auſus in Circo Flaminio productus cum tuo illo pari dicere, te ſemper miſericordem fuiſſe? quo verbo ſenatum, atque omneis bonos tum, cum à patria peſtem expellerent, crudelis demonſtrabas fuiſſe. Tu mi-

niſericors me affinem tuum, quem comitiis
›rærogativæ 'primum cuſtodem præfeceras,
juem Kalend. Ianuarii tertio loco ſententiam
ogaras, conſtrictum inimicis reipublicæ tra-
lidiſti. tu meum generum, propinquum tuum,
u affinem tuam, meam filiam, ſuperbiſſimis,
x crudeliſſimis verbis à genibus tuis repuliſti:
demque tu clementia, ac miſericordia ſingu-
ari, cum ego una cum republ. non tribunitio,
ed conſulari ictu concidiſſem, tanto ſcelere,
antaque intemperantia fuiſti, ut ne unam qui-
em horam intereſſe paterere inter meam pe-
:em, & tuam prædam; ſaltem dum contice-
:eret illa lamentatio, & gemitus urbis. Non-
um palam factum erat, concidiſſe rempubli-
am cum tibi arbitria funeris ſolvebantur. uno
odemque tempore domus mea diripiebatur,
rdebat: bona ad vicinum conſulem de Pala-
o, de Tuſculano ad item vicinum alterum
›nſulem deferebantur: cum, iiſdem operis
ıffragium ferentibus, eodem gladiatore lato-
:, vacuo non modo à bonis, ſed etiam à libe-
s, atque inani foro, ignaro populo Roman.
ıid ageretur, ſenatu vero oppreſſo, & affli-
o, duobus impiis nefariiſque conſulibus æ-
rium, provinciæ, legiones, imperia dona-
ıntur. Horum conſulum ruinas vos conſules
:ſtra virtute fulſiſtis, ſumma tribunorum
ebis, prætorumque fide, & diligentia ſuble-
ıti. Quid ego de præſtantiſſimo viro T. An-
o dicam? aut quis de tali cive ſatis digne
nquam loquetur? qui, cum videret ſcelera-
m civem, aut domeſticum potius hoſtem,
legibus uti liceret, judicio eſſe frangendum:
ı ipſa judicia vis impediret, ac tolleret, au-

daciam virtute, furorem fortitudine, temeritatem conſilio, manum manu, vim vi eſſe ſuperandam: primo de vi poſtulavit. poſteaquam ab eodem judicia ſublata eſſe vidit, ne illa omnia vi poſſet efficere, curavit: qui docuit neque tecta, neque templa, neque forum, neque curiam, ſine ſumma virtute, ac maximis opibus & copiis ab inteſtino latrocinio poſſe defendi: qui primus, poſt meum diſceſſum, metum bonis, timorem huic ordini, ſervitutem depulit civitati. Quam rationem pari virtute, animo, fide, P. Sextius ſecutus, pro mea ſalute, pro veſtra auctoritate, pro ſtatu civitatis nullas ſibi inimicitias, nullam vim, nullos impetus, nullum vitæ diſcrimen vitandum umquam putavit: qui cauſſam ſenatus exagitatam concionibus improborum, ſic ſua diligentia multitudini commendavit, ut nihil tam populare, quam veſtrum nomen, nihil tam omnibus carum aliquando, quam veſtra auctoritas videretur: qui me cum omnibus rebus, quibus tribunus plebis potuit, defendit, tum reliquis officiis, juxta ac ſi meus frater eſſet, ſuſtentavit: cujus ego clientibus, libertis, familia, copiis, litteris ita ſum ſuſtentatus, ut meæ calamitatis non adjutor ſolum, verum etiam ſocius videretur. Iam cæterorum officia ſtudiaque vidiſtis: quam cupidus mei C. Sextilius, quam ſtudioſus veſtri, quam non varius fuerit in cauſſa. Quid Moſopius? cui ego ipſi parenti, fratrique ejus ſentio quantum debeam: qui, cum à me voluntas eorum in privato judicio eſſet offenſa, publici mei beneficii memoria privatam offenſionem obliteraverunt. Iam T. Fadius qui mihi quæſtor

fuit,

fuit, M'. Curtius, cujus ego patri quæſtor fui, ſtudio, amore, animo, huic neceſſitudini non defuerunt. Multa de me C. Meſſinius, & amicitiæ, & reipublicæ cauſſa dixit, legem ſeparatim initio de ſalute mea promulgavit. Q. Fabricius, ſi, quæ de me agere conatus eſt, ea contra vim, & ferrum perficere potuiſſet; menſe Ianuario noſtrum ſtatum recuperaſſemus. quem ad ſalutem meam voluntas impulit, vis retardavit, auctoritas veſtra revocavit. Iam vero prætores quo animo in me fuerint, vos exiſtimare potuiſtis, cum L. Cæcilius privatim me ſuis omnibus copiis ſtuduerit ſuſtentare: publice promulgarit de ſalute mea cum collegis pene omnibus: direptoribus autem meorum bonorum in jus adeundi poteſtatem non fecerit. M. autem Calidius ſtatim deſignatus, ſententia ſua, quam eſſet cara ſibi mea ſalus, declaravit. Omnia officia C. Septimii, Q. Valerii, P. Craſſi, Sext. Quinctilii, C. Cornuti, ſumma, & in me, & in rempub. conſtiterunt. quæ cum libenter commemoro, tum non invitus nonnullorum in me nefarie commiſſa prætereo. non eſt mei temporis injurias meminiſſe: quas ego, etiam ſi ulciſci poſſem, tamen oblivisci mallem. alio transferenda mea tota vita eſt, ut bene de me meritis referam gratiam, cum apertis hoſtibus bellum geram, timidis amicis ignoſcam, proditoribus meis non indicem dolorem profectionis meæ, defenſores reditus dignitate conſoler. Quod ſi mihi nullum aliud eſſet officium in omni vita reliquum, niſi ut erga duces ipſos, & principes, atque auctores ſalutis meæ ſatis gratus judicarer: tamen exiguum reliquæ vitæ tempus

non modo ad referendam, verum etiam ad commemorandam gratiam mihi relictum putarem. Quando enim ego huic homini ac liberis ejus, quando omnes mei gratiam referent? quæ memoria, quæ vis ingenii, quæ magnitudo obſervantiæ, tot tantiſque beneficiis reſpondere poterit? qui mihi primus afflicto, & jacenti conſularem fidem, dexteramque porrexit: qui me à morte ad vitam, à deſperatione ad ſpem, ab exitio ad ſalutem revocavit: qui tanto amore in me, ſtudio in rempub. fuit, ut excogitaret, quemadmodum calamitatem meam non modo levaret, ſed etiam honeſtaret. Quid enim magnificentius, quid præclarius mihi accidere potuit, quam quod illo petente, vos decreviſtis, ut cuncti ex omni Italia, qui rempub. ſalvam vellent, ad me unum, hominem fractum, & prope diſſipatum, reſtituendum & defendendum venirent? ut qua voce ter omnino poſt Romam conditam conſul uſus eſſet pro univerſa repub. apud eos ſolum, qui ejus vocem exaudire poſſent; eadem voce ſenatus omnibus agris, vicis: atque oppidis, civeis, totamque Italiam ad unius ſalutem defendendam excitaret. quid ego glorioſius meis poſteris potui relinquere, quam hoc, ſenatum judicaſſe; qui civis me non defendiſſet, eum rempub. ſalvam noluiſſe? Itaque tantum veſtra auctoritas, tantum eximia conſulis dignitas valuit, ut omnes flagitium ſe committere putarent, ſi quis non veniret. Idemque conſul, cum illa incredibilis multitudo Romam, & pene Italia ipſa veniſſet, vos frequentiſſimos in Capitolium convocavit. Quo tempore quantam vim naturæ bonitas haberet, aut

vera

Digitized by Google

vera nobilitas, intelligere potuiſtis. nam Q. Metellus, & inimicus, & frater inimici, perſpecta veſtra voluntate, omnia privata odia depoſuit: quem P. Servilius, vir cum clariſſimus, tum vero optimus, mihique amiciſſimus, & auctoritatis, & orationis ſuæ divina quadam gravitate, ad ſui generis, communiſque ſanguinis facta virtuteſque revocavit; ut haberet in conſilio & fratrem ab inferis, ſocium rerum mearum, & omneis Metellos, præſtantiſſimos civeis, pene ex Acheronte excitatos: in quibus Numidicum illum Metellum, cujus quondam de patria diſceſſus, honeſtus ipſi, omnibus luctuoſus tandem viſus eſt. Itaque fuit is non modo ſalutis defenſor, qui ante hoc unum beneficium fuerat inimicus, verum etiam adſcriptor dignitatis meæ. Quo quidem die cum ccccx ſenatores eſſetis, magiſtratuſque omnes adeſſent; diſſenſit unus, qui ſua lege conjuratos etiam ab inferis excitandos putarat. atque illo die, quo rempub. meis conſiliis conſervatam graviſſimis verbis, & plurimis judicaſſetis, idem conſul curavit, ut eadem à principibus civitatis in concione poſtero die dicerentur: cum quidem ipſe egit ornatiſſime cauſſam meam, perfecitque aſtante, atque audiente Italia tota, ut nemo cujuſquam conducti, aut perditi vocem acerbam, atque inimicam bonis, poſſet audire. Ad hæc non modo adjumenta ſalutis, ſed etiam ornamenta dignitatis meæ, reliqua vos iidem addidiſtis: decreviſtis, ne quis ulla ratione rem impediret: qui id impediſſet, graviter moleſteque laturos: illum contra rempub. ſalutemque bonorum, concordiamque civium facturum: & ut

Digitized by Google

ad vos ea ſtatim referrentur: meque etiam, ſi diutius calumniarentur, redire juſſiſtis. Quid quod, ut iis agerentur gratiæ, qui è municipiis veniſſent? quid quod, ut ad illam diem ad res ſuas cum rediſſent, rogarentur, ut pari ſtudio convenirent? quid denique illo die, quem P. Lentulus mihi, fratrique meo, liberiſque noſtris natalem conſtituit, non modo ad noſtram, verum etiam ad ſempiterni memoriam temporis? quo die nos comitiis centuriatis, quæ maxime majores juſta dici haberique voluerunt, arceſſivit in patriam: ut eædem centuriæ, quæ me conſulem fecerant, conſulatum meum comprobarent. Quo die quis civis fuit, qui fas eſſe putaret, quacumque aut ætate, aut valetudine eſſet, non ſe de ſalute mea ſententiam ferre? quando tantam frequentiam in campo, tantum ſplendorem Italiæ totius, ordinumque omnium; quando illa dignitate rogatores, diribitores, cuſtodeſque vidiſtis? Itaque P. Lentuli beneficio excellenti, atque divino non ſolum reducti ſumus in patriam, ſicut nonnulli clariſſimi viri, ſed equis inſignibus, & curru aurato reportati. Poſſum ego ſatis in Cn. Pompejum umquam gratus videri, qui non ſolum apud vos, qui omnes idem ſentiebatis, ſed etiam apud univerſum populum Rom. ſalutem reipub. & conſervatam per me, & conjunctam eſſe cum mea dixerit? qui cauſſam meam prudentibus commendarit, imperitos edocuerit, eodemque tempore improbos auctoritate ſua compreſſerit, bonos excitarit? qui populum Rom. pro me, tamquam pro fratre, aut pro parente, non ſolum hortatus ſit, verum etiam obſecrarit?

rit? qui ipſe cum propter metum dimicationis, & ſanguinis domo ſe teneret, etiam à ſuperioribus tribunis petierit, ut de ſalute mea & promulgarent, & referrent? qui in colonia nuper conſtituta cum ipſe gereret magiſtratum, in qua nemo erat emptus interceſſor, vim, & crudelitatem privilegii, auctoritate honeſtiſſimorum hominum, & publicis litteris conſignavit, princepſque Italiæ totius præſidium ad noſtram ſalutem implorandum putavit? qui cum ipſe mihi ſemper amiciſſimus fuiſſet, etiam ut ſuos neceſſarios mihi amicos redderet, elaboravit? Quibus autem officiis T. Annii beneficia remunerabor? cujus omnis actio, ratio, cogitatio, totus denique tribunatus, nihil aliud fuit, niſi conſtans, perpetua, fortis, invicta defenſio ſalutis meæ? Quid de P. Sextio loquar? qui ſuam erga me benevolentiam, & fidem, non ſolum animi dolore, ſed etiam corporis vulneribus oſtendit. Vobis vero, P. C. ſingulis & egi, & agam gratias univerſis: egi initio, quantum potui: ſatis ornate agere nullo modo poſſum. Et quamquam ſunt in me præcipua merita multorum, quæ ſileri nullo modo poſſunt; tamen hujus temporis, ac timoris mei non eſt, conari commemorare beneficia in me ſingulorum. nam difficile eſt, non aliquem; nefas, quemquam præterire. Ego vos univerſos, Patres conſcripti, deorum numero colere debeo. ſed ut in ipſis diis immortalibus non ſemper eoſdem, atque alias alios ſolemus & venerari, & precari: ſic in hominibus de me divinitus meritis omnis erit ætas mihi ad eorum erga me merita prædicanda, atque recolenda: hodierna autem die no-

nominatim à me magiſtratibus ſtatui gratias eſſe agendas, & de privatis uni, qui pro ſalute mea, municipia, coloniaſque adiſſet, populum Rom. ſupplex obſecraſſet, ſententiam dixiſſet eam, quam vos ſecuti, mihi dignitatem meam reddidiſtis. vos me florentem ſemper ornaſtis: laborantem mutatione veſtis, & prope luctu veſtro, quoad licuit, defendiſtis. Noſtra memoria ſenatores ne in ſuis quidem periculis mutare veſtem ſolebant: in meo periculo ſenatus veſte mutata fuit, quod licuit per eorum edicta, qui mea pericula non modo ſuo præſidio, ſed etiam veſtra deprecatione nudarunt. Quibus ego rebus objectis, cum mihi privato confligendum viderem cum eodem exercitu, quem conſul non armis, ſed veſtra auctoritate ſuperaram; multa mecum ipſe reputavi. Dixerat in concione conſul, ſe clivi Capitolini pœnas ab equitibus Romanis repetiturum: nominatim alii compellabantur, alii citabantur, alii relegabantur: aditus templorum erant non ſolum præſidiis, & manu, verum etiam demolitione ſublati. alter conſul, ut me, & rempubl. non modo defererent, ſed etiam hoſtibus reipubl. proderent, pactionibus eos ſuorum præmiorum obligarat. Erat alius ad portas cum imperio in multos annos, magnoque exercitu: quem ego inimicum mihi fuiſſe non dico: tacuiſſe, cum diceretur eſſe inimicus, ſcio. Duæ partes eſſe in republ. cum putarentur: altera me depoſcere propter inimicitias; altera timide defendere propter ſuſpicionem cædis putabatur. qui autem me depoſcere videbantur, ii hujus auxerunt dimicationis metum, quod numquam inficiando ſuſpicionem

homi-

hominum, curamque minuerunt. Quare, cum viderem ſenatum ducibus orbatum, me à magiſtratibus partim oppugnatum, partim proditum, partim derelictum: ſervos ſimulatione collegiorum nominatim eſſe conſcriptos, copias omneis Catilinæ pene iiſdem ducibus ad ſpem cædis, & incendiorum eſſe revocatas: equites Romanos proſcriptionis, municipia vaſtitatis, omneis cædis metu eſſe permotos: potui, potui, P. C. multis auctoribus, fortiſſimis viris, me vi, armiſque defendere, nec mihi ipſe ille animus idem meus, vobis non incognitus, defuit. ſed videbam, ſi viciſſem præſentem adverſarium, nimium multos mihi alios eſſe vincendos: ſi victus eſſem, multis bonis & pro me, & mecum, etiam poſt me eſſe pereundum, tribunitiique ſanguinis ultores eſſe præſentes, meæ mortis pœnas judicio, & poſteritati reſervavi. nolui, cum conſul communem ſalutem ſine ferro defendiſſem, meam privatis armis defendere: bonoſque viros lugere malui meas fortunas, quam ſuis deſperare. ac ſi ſolus eſſem interfectus, mihi turpe: ſi cum multis, reipub. funeſtum fore videbatur. Quod ſi mihi æternam eſſe propoſitam ærumnam arbitrarer, morte me ipſe potius, quam ſempiterno dolore mulctaſſem. ſed cum viderem me non diutius, quam ipſam rempubl. ex hac urbe abfuturum, neque ego illa exterminata, mihi remanendum amplius putavi: & illa, ſimulatque revocata me ſecum pariter reportavit. Mecum leges, mecum quæſtiones, mecum jura magiſtratuum, mecum ſenatus auctoritas, mecum libertas, mecum etiam frugum ubertas, mecum

Digitized by Google

deorum & hominum ſanctitates omnes, & religiones abfuerunt. quæ ſi ſemper abeſſent, magis veſtras fortunas lugerem, quam deſiderarem meas: ſin aliquando revocarentur, intelligebam mihi cum illis una eſſe redeundum. Cujus mei ſenſus certiſſimus teſtis eſt hic idem, qui cuſtos capitis fuit, Cn. Plancius: qui omnibus provincialibus ornamentis, commodiſque depoſitis, totam ſuam quæſturam in me ſuſtentando, & conſervando collocavit. qui ſi mihi quæſtor imperatori fuiſſet, in filii loco fuiſſet: nunc certe erit in parentis, cum fuerit quæſtor non imperii, ſed doloris mei. Quapropter, Patres conſcripti, quoniam in rempublicam ſum pariter cum republ. reſtitutus, non modo in ea defendenda nihil minuam de libertate mea priſtina, ſed etiam adaugebo. Etenim ſi eam tum defendebam, cum aliquid mihi illa debebat, quid nunc me facere oportet, cum ego illi plurimum debeo? nam quid eſt, quod animum meum frangere, aut debilitare poſſit, cujus ipſam calamitatem non modo nullius delicti, ſed etiam divinorum in rempubl. beneficiorum teſtem videatis? nam & importata eſt, quia defenderam civitatem: & mea voluntate ſuſcepta eſt, ne à me defenſa reſpublica per eundem me extremum in diſcrimen vocaretur. Pro me non, ut pro P. Popillio, nobiliſſimo homine, adoleſcentes filii, non propinquorum multitudo populum Romanum eſt deprecata; non, ut pro Q. Metello, ſummo & clariſſimo viro, ſpectata jam adoleſcentia filius; non L. & C. Metelli, conſulares, non eorum liberi, non Q. Metellus Nepos, qui tum conſulatum petebat; non Lu-

culli,

culli, Servilii, Scipiones, Metellorum filii, flentes, ac ſordidati, populo Romano ſupplicaverunt: ſed unus frater, qui in me pietate filius, conſiliis parens, amore (ut erat) frater inventus eſt, ſqualore, & lacrymis, & quotidianis precibus, deſiderium mei nominis renovari, & rerum geſtarum memoriam uſurpari coëgit. qui, cum ſtatuiſſet, niſi per vos me recuperaſſet, eandem ſubire fortunam, atque idem ſibi domicilium & vitæ, & mortis depoſceret, tamen numquam nec magnitudinem negotii, nec ſolitudinem ſuam, nec vim inimicorum, ac tela pertimuit. Alter fuit propugnator mearum fortunarum, & defenſor aſſiduus, ſumma virtute, & pietate, C. Piſo, gener: qui minas inimicorum meorum, qui inimicitias affinis mei, propinqui ſui, conſulis, qui Pontum & Bithyniam quæſtor pro mea ſalute neglexit. Nihil umquam ſenatus de P. Popillio decrevit, numquam in hoc ordine Q. Metelli mentio facta eſt: tribunitiis ſunt illi rogationibus, interfectis inimicis, denique nulla auctoritate ſenatus, reſtituti: cum alter eorum ſenatui paruiſſet, alter vim cædemque fugiſſet. nam C. quidem Marius, qui hac hominum memoria tertius ante me conſularis, tempeſtate civili expulſus eſt, non modo à ſenatu non eſt reſtitutus, ſed reditu ſuo ſenatum cunctum pene delevit. nulla de illis magiſtratuum conſenſio, nulla ad rempubl. defendendam populi Romani convocatio, nullus Italiæ motus, nulla decreta municipiorum, & coloniarum exſtiterunt. Quare cum me veſtra auctoritas accerſierit, populus Rom. revocarit, Reſpub. implorarit, Italia cuncta pene ſuis hu-

meris reportarit; non committam, P. C. ut, cum ea mihi ſint reſtituta, quæ in poteſtate mea non fuerunt, ea non habeam, quæ ipſe præſtare poſſim: præſertim, cum illa amiſſa recuperarim, virtutem & fidem numquam amiſerim.

PRO DOMO SVA ad Pontifices.

ORATIO XXIX.

CVm multa divinitus, pontifices, à majoribus noſtris inventa, atque inſtituta ſunt, tum nihil præclarius, quam quod vos eoſdem & religionibus deorum immortalium, & ſummæ reipubl. præeſſe voluerunt: ut ampliſſimi, & clariſſimi cives rempubl. bene gerendo, pontifices religiones ſapienter interpretando, rempublic. conſervarent. Quod ſi ullo tempore magna cauſſa in ſacerdotum populi Romani judicio, ac poteſtate verſata eſt; hæc profecto tanta eſt, ut omnis reipublicæ dignitas, omnium civium ſalus, vita, libertas, aræ, foci, dii penates, bona, fortunæ, domicilia, veſtræ ſapientiæ, fidei, poteſtatique commiſſa creditaque eſſe videantur. Vobis hodierno die conſtituendum eſt, utrum poſthac amenteis, ac perditos magiſtratus improborum, ac ſceleratorum civium præſidio nudare, an etiam deorum immortalium religione armare malitis. Nam ſi illa labes, ac flamma reipub. ſuum illum peſtiferum & funeſtum tribunatum, quem æquitate humana tueri non poteſt, divina religione defenderit, aliæ cere-

ceremoniæ nobis erunt, alii antiſtites deorum immortalium, alii interpretes religionum requirendi. ſin autem veſtra auctoritatę, ſapientiaque, pontifices, ea, quæ furore improborum in republica ab aliis oppreſſa, ab aliis deſerta, ab aliis prodita, geſta ſunt, reſcindentur; erit cauſſa, cur conſilium majorum in ampliſſimis viris ad ſacerdotia deligendis, jure, ac merito laudare poſſimus. Sed quoniam ille demens, ſi ea, quæ ego per hos dies in ſenatu de republica ſenſi, vituperaſſet, aliquem ſe aditum ad aureis veſtras eſſe habiturum putavit; omittam ordinem dicendi meum: reſpondebo hominis furioſi non orationi, qua ille uti non poteſt, ſed convicio, cujus exercitationem cum intolerabili petulantia, tum etiam diuturna impunitate munivit. Ac primum illud à te homine veſano, ac furioſo requiro, quæ te tanta pœna tuorum ſcelerum, flagitiorumque vexet, ut hos taleis viros, qui non ſolum conſiliis ſuis, ſed etiam ſpecie ipſa dignitatem reipubl. ſuſtinent, quod ego in ſententia dicenda ſalutem civium cum honore Cn. Pompeji conjunxerim, mihi eſſe iratos, & aliud de ſumma hoc tempore religione ſenſuros, ac me abſente ſenſerint, arbitrere. Fuiſti tu, inquit, apud pontifices ſuperior: ſed jam, quoniam te ad populum contuliſti, ſis inferior neceſſe eſt. Itane vero? quód in imperita multitudine eſt vitioſiſſimum, varietas, & inconſtantia, & crebra tamquam tempeſtatum, ſic ſententiarum commutatio, hoc tu ad hos transferas, quos ab inconſtantia gravitas, à libidinoſa ſententia certum, & definitum jus religionum, vetuſtas exemplorum, auctoritas litterarum, monu-

mentorumque deterret? Tune es ille, inquit, quo ſenatus carere non potuit? quem boni luxerunt? quem reſpub. deſideravit? quo reſtituto, ſenatus auctoritatem reſtitutam putabamus? quam primum adveniens prodidiſti? Nondum de mea ſententia dico: impudentiæ primum reſpondebo tuæ. Hunc igitur, funeſta reipublicæ peſtis, hunc tu civem ferro, & armis, & exercitus terrore, & conſulum ſcelere, & audaciſſimorum hominum minis, ſervorum delectu, obſeſſione templorum, occupatione fori, oppreſſione curiæ, domo & patria, ne cum improbis boni ferro dimicarent, cedere curaſti, quem à ſenatu, quem à bonis omnibus, quem à cuncta Italia deſideratum, accerſitum, revocatum, conſervandæ reipublicæ cauſſa confiteris? At enim in ſenatum venire, in Capitolium intrare turbulento illo die non debuiſti. Ego vero neque veni, & domi me tenui, quamdiu turbulentum tempus fuit: cum ſervos tuos à te jampridem ad bonorum cædem paratos, cum illa tua conſceleratorum, ac perditorum manu armatos in Capitolium tecum veniſſe conſtabat. Quod cum mihi nuntiaretur, ſcio me domi manſiſſe, & tibi, & gladiatoribus tuis inſtaurandæ cædis poteſtatem non feciſſe. Poſteaquam mihi nunciatum eſt, populum Romanum in Capitolium propter metum, atque inopiam rei frumentariæ conveniſſe, miniſtros autem ſcelerum tuorum perterritos partim amiſſis gladiis, partim ereptis diffugiſſe, veni non ſolum ſine ullis copiis, ac manu, verum etiam cum paucis amicis. An ego cum P. Lentulus conſul optime de me, ac de repub. meritus, cum Q. Metellus,

qui,

qui, cum meus inimicus eſſet, frater tuus, & diſſenſioni noſtræ, & precibus tuis ſalutem, ac dignitatem meam prætuliſſet, me arceſſerent in ſenatum; cum tanta multitudo civium tam recenti officio ſuo me ad referendam gratiam nominatim vocarent, non venirem? cum præſertim te jam illinc cum tua fugitivorum manu diſceſſiſſe conſtaret. Hic tu me etiam cuſtodem, defenſoremque Capitolii, templorumque omnium, hoſtem Capitolinum appellare auſus es, quod, cum in Capitolio ſenatum duo conſules haberent, eo venirem? utrumne eſt tempus aliquod, quo in ſenatum veniſſe turpe ſit? an res illa talis erat, de qua agebatur, ut rem ipſam repudiare, & eos, qui agebant, condemnare deberem? Primum dico, ſenatoris eſſe boni, ſemper in ſenatum venire: nec cum his ſentio, qui ſtatuunt minus bonis temporibus in ſenatum ipſi non venire: non intelligentes, hanc ſuam nimiam perſeverantiam vehementer iis, quorum animum offendere voluerunt, gratam, & jucundam fuiſſe. At enim nonnulli propter timorem, quod ſe in ſenatu tuto non eſſe arbitrabantur, diſceſſerunt. Non reprehendo: nec quæro, fueritne aliquid pertimeſcendum. puto, ſuo quemque arbitratu timere oportere. Cur ego non tenuerim, quæris? quia te illinc abiiſſe conſtabat. cur, cum viri boni nonnulli putarint tuto ſe in ſenatu eſſe non poſſe, ego non idem ſenſerim? cur, cum ego me exiſtimaſſem tuto omnino in civitate eſſe non poſſe, illuc irem? an aliis licet, & recte licet, in meo metu ſibi nihil timere: mihi uni neceſſe erit, & meam, & aliorum vicem pertimeſcere? an, quia non condemnavi ſenten-

tia

tia mea duos conſules, ſum reprehendendus? eos igitur ego potiſſimum damnare debui, quorum lege perfectum eſt, ne ego indemnatus, atque optime de republica meritus, damnatorum pœnam ſuſtinerem? quorum etiam delicta propter eorum egregiam in me conſervando voluntatem, non modo me, ſed omneis bonos ferre oporteret, eorum optimum conſilium ego potiſſimum, per eos in meam priſtinam dignitatem reſtitutus, conſilio repudiarem meo? at quam ſententiam dixi? primum eam, quam populi ſermo in animis noſtris jam ante defixerat: deinde eam, quæ erat ſuperioribus diebus agitata in ſenatu: deinde eam, quam ſenatus frequens, tum, cum mihi eſt aſſenſus, ſecutus eſt: ut neque allata ſit à me res inopinata, ac recens, nec, ſi quod in ſententia vitium eſt, magis ſit ejus, qui dixerit, quam omnium, qui probarint. At enim liberum ſenatus judicium propter metum non fuit. Si timuiſſe eos facis, qui diſceſſerunt; concede non timuiſſe eos, qui remanſerunt. ſin autem ſine iis, qui tum abfuerunt, nihil decerni libere potuit, cum omnes adeſſent, cœptum eſt referri de inducendo S. C. Ab univerſo ſenatu reclamatum eſt. Sed quæro in ipſa ſententia, quoniam princeps ego ſum ejus, atque auctor, quid reprehendatur? utrum cauſſa capiendi novi conſilii non fuit? an meæ partes in ea cauſſa non præcipuæ fuerunt? an alio potius confugiendum fuit? Quæ vis, quæ cauſſa major eſſe, quam fames potuit? quam ſeditio? quam conſilia tua, tuorumque? qui facultate oblata ad imperitorum animos incitandos, renovaturum te tua illis funeſta latrocinia ob

anno-

annonæ cauſſam putarunt. Frumentum provinciæ frumentariæ partim non habebant; partim in alias terras, credo, propter varietatem venditorum miſerant; partim, quo gratius eſſet tum, cum in ipſa fame ſubveniſſent, cuſtodiis ſuis clauſum continebant, ut ſubito novum mitterent. Res erat non in opinione dubia, ſed in præſentia, atque ante oculos propoſito periculo. neque id conjectura proſpiciebamus, ſed jam experti videbamus: nam cum ingraveſceret annona, ut jam plane inopia, ac fames, non caritas timeretur; concurſus eſt ad templum Concordiæ factus, ſenatum illuc vocante Metello conſule: qui ſi verus fuit ex dolore hominum, & fame; certe conſules cauſſam ſuſcipere, certe ſenatus aliquid conſilii capere potuit. ſin in cauſſa fuit annona, ſeditionis quidem ſtimulator, & concitator tu fuiſti; nonne id agendum nobis omnibus fuit, ut materiam ſubtraheremus furori tuo? Quid, ſi utrumque fuit, & ut fames ſtimularet homines, & tu in hoc ulcere tamquam unguis exſiſteres? nonne fuit eo major adhibenda medicina, quæ & illud nativum, & hoc delectum malum ſanare poſſet? Erat igitur & præſens caritas, & futura fames inde ſaxis facta lapidatio eſt. Si ex dolore plebejo, nullo incitante, magnum malum: ſi P. Clodii impulſu, uſitatum hominis facinoroſi ſcelus: ſi utrumque, ut res eſſet ea, quæ ſua ſponte multitudinis animos incitaret, & parati, atque armati ſeditionis duces: videturne ipſa reſpublica & conſulis auxilium imploraſſe, & ſenatus fidem? Atqui utrumque fuiſſe perſpicuum eſt, difficultatem annonæ, ſummamque inopiam rei frumenta-

mentariæ: ut homines non jam diuturnam caritatem, ſed ut famem plane timerent. nemo negat: hanc iſtum otii, & pacis hoſtem cauſſam arrepturum fuiſſe ad incendia, cædeis, rapinas, nolo, pontifices ſuſpicemini, niſi videritis. Qui ſunt homines à Q. Metello, fratre tuo, conſule, in ſenatu palam nominati, à quibus ille ſe lapidibus appetitum, & percuſſum eſſe dixit? L. Sergium, & M. Lollium nominavit. quis eſt iſte Lollius? qui ſine ferro ne nunc quidem tecum eſt: qui, te tribuno pleb. nihil de me dicam, ſed qui Cn. Pompejum interficiendum depopoſcit. quis eſt Sergius? armiger Catilinæ, ſtipator tui corporis, ſignifer ſeditionis, concitator tabernariorum, damnatus injuriarum, percuſſor, lapidator, fori depopulator, obſeſſor curiæ. His atque hujuſmodi ducibus, cum tu in annonæ caritate in conſules, in ſenatum, in bona, fortunaſque locupletum, per cauſſam inopum, atque imperitorum repentinos impetus comparares; cum tibi ſalus eſſe in otio nulla poſſet; cum deſperatis ducibus decuriatos, ac deſcriptos haberès exercitus perditorum; nonne providendum ſenatui fuit, ne in hanc tantam materiam ſeditionis iſta funeſta fax adhæreſceret? Fuit igitur cauſſa capiendi novi conſilii. Videte nunc, fuerintne partes meæ pene præcipuæ. Quem tum Sergius ille tuus, quem Lollius, quem cæteræ peſtes in lapidatione illa nominabant? quem annonam præſtare oportere dicebant? nonne me? Quid puerorum illa concurſatio nocturna? non à te ipſo inſtituta, me frumentum flagitabant? quaſi vero ego aut rei frumentariæ præfuiſſem, aut compreſſum aliquod frumentum

tene-

:m, aut in iſto genere omnino quidquam, ıratione, aut poteſtate valuiſſem. Sed ho- d cædem imminens, meum nomen ope- liderat, imperitis injecerat. cum de mea itate in templo Iovis optimi maximi ſe- ; frequentiſſimus uno iſto diſſentiente, de- iſſet; ſubito illo ipſo die cariſſimam anno- nec-opinata vilitas conſecuta eſt. Erant, deos immortaleis (id quod ego ſentio) ıine ſuo reditum meum dicerent compro- e. nonnulli autem illam rem ad illam ra- ıem, conjecturamque revocabant; qui, ɔd in meo reditu ſpes otii, & concordiæ ſita ebatur, in diſceſſu autem quotidianus ſedi- nis timor, jam pene belli depulſo metu, nmutatam eſſe annonam dicebant: quæ quia :ſus in meo reditu facta erat durior, à me, jus adventu fore vilitatem boni viri dictita- nt, annona flagitabatur. Ego denique non ſo- m ab operis tuis, impulſu tuo, nominabar, ſed iam depulſis, ac diſſipatis tuis copiis à populo .om. univerſo, qui tum in Capitolium conve- erat, cum illo die minus valerem, nominatim ı ſenatum vocabar. Veni exſpectatus. multis ententiis jam dictis, rogatus ſum ſententiam: lixi reip. ſaluberrimam, mihi neceſſariam. pe- :ebatur à me frumenti copia, annonæ vilitas, juaſi poſſem aliquid in ea re gerenda: non ha- bebatur. flagitabar bonorum expoſtulatione: improborum convicia ſuſtinere non poteram. delegavi amico locupletiori, non quo illi ita de me merito onus illud imponerem (ſuccubuiſ- ſem enim potius ipſe) ſed quia videbam id, quod omnes: quod nos de Cn. Pompejo polli- ceremur, id illum fide, conſilio, virtute, auctori- tate,

tate, felicitate denique ſua facillime perfectu-rum. Itaque ſive hunc dii immortales fructum mei reditus populo Romano tribuunt, ut, quemadmodum diſceſſu meo frugum inopia, fames, vaſtitas, cædes, incendia, rapinæ, ſcelerum impunitas, fuga, formido, diſcordia fuiſſet; ſic reditu meo ubertas agrorum, frugum copia, ſpes otii, tranquillitas animorum, judicia, leges, concordia populi, ſenatus auctoritas mecum ſimul reducta videantur: ſive egomet aliquid adventu meo, conſilio, auctoritate, diligentia pro tanto beneficio populo Romano præſtare debui; præſto, promitto, ſpondeo: nihil dico amplius: hoc, quod ſatis eſt huic tempori, dico, rempub. annonæ nomine, in id diſcrimen, quo vocabatur, non eſſe venturam. Num igitur in hoc officio, quod fuit præcipue meum, ſententia mea reprehenditur? rem maximam eripui è peſte ſummi periculi, non ſolum eam, ſed etiam vos à cæde, incendiis, vaſtitate: nemo negat: cum ad cauſſam caritatis accederet iſte ſpeculator communium miſeriarum, qui ſemper in reipub. malis ſceleris ſui faceis inflammarit. Negat oportuiſſe quidquam uni extra ordinem decerni. Non jam tibi ſic reſpondebo, ut cæteris: Cn. Pompejo plurima, periculoſiſſima, maxima, terra marique bella extra ordinem eſſe commiſſa: quarum rerum ſi quem pœniteat, eum victoriæ populi Romani pœnitere. non ita tecum ago: cum his hæc à me haberi oratio poteſt, qui ita diſputant, ſe, ſi qua res ad unum deferenda ſit, ad Cn. Pompejum delaturos potiſſimum: ſed ſe extra ordinem nihil cuiquam dare: cum Pompejo datum ſit, id ſe pro digni-

tate

tate hominis ornare, ac tueri ſolere. Horum ego ſentiam ne laudem, impedior Cn. Pompeji triumphis: quibus ille cum eſſet extra ordinem ad patriam defendendam vocatus, auxit nomen populi Rom. imperiumque honeſtavit: conſtantiam probo, qua mihi quoque utendum fuit, quo ille auctore extra ordinem bellum cum Mithridate, Tigraneque geſſit. Sed cum illis tamen poſſum aliquid diſputare: tua vero quæ tanta impudentia eſt, ut audeas dicere extra ordinem dari nihil cuiquam oportere? qui cum lege nefaria Ptolemæum regem Cypri, fratrem regis Alexandrini, eodem jure regnantem, cauſſa incognita publicaſſes, populumque Rom. ſcelere obligaſſes; cum in ejus regnum, bona, fortunas, latrocinium hujus imperii immiſiſſes; cujus cum patre, avo, majoribus ſocietas nobis, & amicitia fuiſſet: hujus pecuniæ deportandæ, & ſi quis ſuum jus defenderet, bello gerendo M. Catonem præfeciſti. dices, quem virum? ſanctiſſimum, prudentiſſimum, fortiſſimum, amiciſſimum reip. virtute, conſilio, ratione vitæ mirabili ad laudem, & prope ſingulari. Sed quid ad te, qui negas eſſe juris, quemquam ulli reipub. extra ordinem præfici? Atque in hoc ſolum inconſtantiam redarguo tuam, qui in ipſo Catone, quem tu non pro illius dignitate produxeras, ſed pro tuo ſcelere ſubduxeras: quem tuis Sergiis, Lolliis, Titiis, cæteriſque cædis, & incendiorum ducibus, objeceras: quem carnificem civium, quem indemnatorum necis principem, quem crudelitatis auctorem fuiſſe dixeras, ad hunc honorem, & imperium extra ordinem nominatim rogatione tua detuliſti: & tanta

fuiſti

fuiſti intemperantia, ut illius tui ſceleris rationem occultare non poſſes. Litteras in concione recitaſti, quas tibi à C. Cæſare miſſas diceres. CÆSAR PULCHRO. cum etiam es argumentatus amoris eſſe hoc ſignum, cum nominibus tantum uteretur, neque adſcriberet, PROCONSULI, aut TRIBUNO PLEB. deinde gratulari tibi, quod idem in poſterum M. Catonem tribunatu tuo removiſſes, & quod idem in poſterum de extraordinariis poteſtatibus libertatem ademiſſes. Quas aut numquam tibi ille litteras miſit: aut, ſi miſit, in concione recitari noluit. at, ſive ille miſit, ſive tu finxiſti, certe conſilium tuum de Catonis honore, illarum litterarum recitatione patefactum eſt. Sed omitto Catonem, cujus eximia virtus, dignitas & in eo negocio, quod geſſit, fides, & continentia tegere videntur improbitatem & legis, & actionis tuæ. Quis provinciam homini poſt homines natos turpiſſimo, ſceleratiſſimo, contaminatiſſimo, quis illam opimam fertilemque Syriam, quis bellum pacatiſſimis gentibus, quis pecuniam ad emendos agros conſtitutam, ereptam vi ex Cæſaris rebus actis, quis imperium infinitum dedit? cui quidem cum Ciliciam dediſſes, mutaſti pactionem, & Ciliciam ad prætorem item extra ordinem tranſtuliſti: Gabinio, pretio amplificato, Syriam nominatim dediſti. Quid? homini teterrimo, crudeliſſimo, fallaciſſimo, omnium ſcelerum libidinumque maculis notatiſſimo, L. Piſoni, nonne nominatim populos liberos, multis ſenatus conſultis, etiam recenti lege ſoceri ipſius liberatos, vinctos, & conſtrictos tradidiſti? nonne, cum ab eo merces

ces tui beneficii, pretiumque provinciæ meo ſanguine tibi eſſet perſolutum, tamen ærarium cum eo partitus es? Itane vero tu provincias conſulareis, quas C. Gracchus, qui unus maxime popularis fuit, non modo non abſtulit ab ſenatu, ſed etiam, ut neceſſe eſſet quotannis conſtitui per ſenatum, decreta lege ſanxit; eas lege Sempronia per ſenatum decretas reſcidiſti? extra ordinem ſine ſorte nominatim dediſti, non conſulibus, ſed reipub. peſtibus? nos, quod nominatim rei maximæ pene jam deſperatæ ſummum virum ſæpe ad extrema reipubl. diſcrimina delectum præfecimus, à te reprehendemur? Quid tandem? ſi, quæ tum in illis reipubl. tenebris cæciſque nubibus, & procellis, cum ſenatum à gubernaculis dejeciſſes, populum è navi exturbaſſes, ipſe archipirata cum grege prædonum impuriſſimo pleniſſimis velis navigares: ſi, quæ tum promulgaſti, conſtituiſti, promiſiſti, vendidiſti, perficere potuiſſes; qui locus in orbe terrarum vacuus extraordinariis faſcibus, atque imperio Clodiano fuiſſet? Sed excitatus aliquando Cn. Pompeji, (dicam ipſo audiente, quod ſenſi, & ſentio, quoquo animo me auditurus eſt) excitatus, inquam, aliquando Cn. Pompeji nimium diu reconditus, & penitus abſtruſus animi dolor, ſubvenit ſubito reipubl. civitatemque fractam malis, mutam, debilitatam, abjectam metu, ad aliquam ſpem libertatis, & priſtinæ dignitatis erexit. Hic vir extra ordinem rei frumentariæ præficiendus non fuit? ſcilicet tu helnoni ſpurciſſimo, prægustatori libidinum tuarum, homini egentiſſimo, & facinoroſiſſimo Sex. Clodio, ſocio tui ſanguinis, qui ſua lingua

lingua etiam ſororem tuam à te abalienavit, omne frumentum privatum, & publicum, omneis provincias frumentarias, omneis mancipes, omneis horreorum claveis lege tua tradidiſti. Qua ex te primum caritas nata eſt, deinde inopia. impendebat fames, incendia, cædes, direptio: imminebat tuus furor omnium fortunis, & bonis. Queritur etiam importuna peſtis, ex ore impuriſſimo Sext. Clodii rem frumentariam eſſe ereptam, ſummiſque in periculis ejus viri auxilium imploraſſe rempubl. à quo ſæpe ſe & ſervatam, & amplificatam eſſe meminiſſet. Extra ordinem ferri nihil placet Clodio. quid? de me quod tuliſſe te dicis parricida, fratricida, ſororicida, nonne extra ordinem tuliſti? an de peſte civis, quemadmodum omnes jam dii, atque homines judicarunt, conſervatoris reipubl. quemadmodum autem tute ipſe confiteris, non modo indemnati, ſed ne accuſati quidem, licuit tibi ferre non legem, ſed nefarium privilegium, lugente ſenatu, mœrentibus bonis omnibus, totius Italiæ precibus repudiatis, oppreſſa, captaque republica: mihi, populo Romano implorante, ſenatu poſcente, temporibus reip. flagitantibus, non licuit de ſalute populi Romani ſententiam dicere? qua quidem in ſententia ſi Cn. Pompeji dignitas aucta eſt, conjuncta cum utilitate communi, certe laudandus eſſem, ſi ejus dignitati ſuffragatus viderer, qui meæ ſaluti opem & auxilium tuliſſet. Deſinant, deſinant homines iiſdem machinis ſperare me reſtitutum poſſe labefactari, quibus antea ſtantem perculerunt. quod enim par amicitiæ conſularis fuit umquam in hac civitate conjunctius, quam fuimus

mus inter nos, ego, & Cn. Pompejus? quis apud populum Rom. de illius dignitate induſtrius, quis ſenatui ſæpius dixit? qui tantus fuit labor, quæ ſimultas, quæ contentio, quam ego non pro illius dignitate ſuſceperim? qui ab illo in me honos, quæ prædicatio de mea laude, quæ remuneratio benevolentiæ prætermiſſa eſt? Hanc noſtram conjunctionem, hanc conſpirationem in republica bene gerenda, hanc jucundiſſimam vitæ, atque officiorum omnium ſocietatem, certi homines fictis ſermonibus, & falſis criminibus diremerunt: cum iidem illum, ut me metueret, me caveret, monerent: iidem apud me, mihi illum eſſe uni inimiciſſimum, dicerent: ut neque ego ab illo quæ mihi petenda eſſent, ſatis audacter petere poſſem, neque ille tot ſuſpicionibus certorum hominum, & ſcelere exulceratus, quæ meum tempus poſtularet, ſatis prolixe mihi polliceretur. Data merces eſt erroris mei magna, pontifices, ut me non ſolum pigeat ſtultitiæ meæ, ſed etiam pudeat: qui, cum me non repentinum aliquod meum tempus, ſed veteres multo ante ſuſcepti, & proviſi labores cum viro fortiſſimo, & clariſſimo conjunxiſſent, ſim paſſus à tali amicitia diſtrahi; neque intellexerim, quibus, aut ut apertis inimicis obſiſterem, aut ut inſidioſis amicis non crederem. Proinde deſinant aliquando me iiſdem inflammare verbis. quid ſibi iſte vult? neſcit, quantum auctoritate valeat, quas res geſſerit, qua dignitate ſit reſtitutus. cur ornat eum, à quo deſertus eſt? Ego vero neque me tum deſertum puto, ſed pene deditum: nec, quæ ſint in illa reipub. flamma geſta contra me, neque quomodo, ne-

que per quos, patefaciendum mihi eſſe arbitror. Si utile reipub. fuit, haurire me unum pro omnibus illam indigniſſimam calamitatem, etiam hoc utile ſit, quorum id ſcelere conflatum ſit, me occultare, & tacere. Illud vero eſt hominis ingrati, tacere (itaque libentiſſime prædicabo) Cn. Pompejum ſtudio, & auctoritate æque, ut unumquemque veſtrum, opibus, contentione, precibus, periculis denique, præcipue pro ſalute mea laboraſſe. Hic tuis, P. Lentule, cum tu nihil aliud dies, & nocteis, niſi de ſalute mea, cogitares, conſiliis omnibus interfuit: hic tibi graviſſimus auctor ad inſtituendam, fideliſſimus ſocius ad comparandam, fortiſſimus adjutor ad rem perficiendam fuit: hic municipia coloniaſque adiit: hic Italiæ totius auxilium cupientis imploravit: hic in ſenatu princeps ſententiæ fuit: idemque cum dixiſſet, tum etiam pro ſalute mea populum Roman. obſecravit. Quare iſtam orationem, qua es uſus, omittas licet: poſt illam ſententiam, quam dixeram de annona, pontificum animos eſſe mutatos: perinde quaſi iſti aut de Cn. Pompejo aliter, atque ego exiſtimo, ſentiant: aut quid mihi pro exſpectatione populi Rom. pro Cn. Pompeji meritis erga me, pro ratione mei temporis, faciendum fuerit, ignorent: aut etiam, ſi cujus forte pontificis animum, quod certo ſcio aliter eſſe, mea ſententia offendit, alio modo ſit conſtituturus, aut de religione pontificum, aut de repub. quam eum aut ceremoniarum jus, aut civitatis ſalus coëgerit. Intelligo, pontifices, me plura extra cauſſam dixiſſe, quam aut opinio tulerit, aut voluntas mea: ſed cum me purgatum vobis eſſe cuperem,

perem, tum etiam veſtra in me attente audiendo benignitas provexit orationem meam. Sed hoc compenſabo brevitate ejus orationis, quæ pertinet ad ipſam cognitionem veſtram: quæ cum ſit in jus religionis, & in jus reipub. diſtributa, religionis partem, quæ multo eſt verboſior, prætermittens, de jure reip. dicam. Quid eſt enim aut tam arrogans, quam de religione, de rebus divinis, cæremoniis, ſacris, pontificum collegium docere conari: aut tam ſtultum, quam, ſi quis quid in veſtris libris invenerit, id narrare vobis: aut tam curioſum, quam ea ſcire velle, de quibus majores noſtri vos ſolos & conſuli, & ſcire voluerunt? Nego potuiſſe jure publico, legibus iis, quibus hæc civitas utitur, quemquam civem ulla ejuſmodi calamitate affici ſine judicio. Hoc juris in hac civitate, etiam tum, cum reges eſſent, dico fuiſſe: hoc nobis eſſe à majoribus traditum: hoc eſſe denique proprium liberæ civitatis, ut nihil de capite civis, aut de bonis ſine judicio ſenatus, aut populi, aut eorum, qui de quaque re conſtituti judices ſint, detrahi poſſit. Videſne me non radicitus evellere omneis actiones tuas? neque illud agere, quod apertum eſt, te omnino nihil geſſiſſe jure, non fuiſſe tribunum plebis? hoc dico, eſſe parricidium: dico apud pontifices: augures adſunt: verſor in medio jure publico. Quod eſt, pontifices, jus adoptionis? nempe ut is adoptet, qui neque procreare jam liberos poſſit, &, cum potuerit, ſit expertus. quæ deinde cauſſa cuique ſit adoptionis, quæ ratio generum, ac dignitatis, quæ ſacrorum, quæri à pontificum collegio ſolet. quid eſt horum in iſta adoptione quæſitum? adoptat

annos viginti natus, etiam minor, ſenatorem. liberorumne cauſſa? at procreare poteſt. habet uxorem: ſuſcepit etiam liberos. Exhæredabit igitur pater filium. Quid? ſacra Clodiæ gentis cur intereunt, quod in te eſt? quæ omnis notio pontificum, cum adoptaret, eſſe debuit. niſi forte ex te ita quæſitum eſt, num perturbare rempubl. ſeditionibus velles: & ob eam cauſſam adoptari, non ut filius eſſes, ſed ut tribunus plebis fieres, & funditus everteres civitatem? reſpondiſti, credo, te ita velle. Pontificibus bona cauſſa viſa eſt: approbaverunt. non ætas ejus, qui adoptabat, quæſita eſt, ut Cn. Aufidio, M. Puppio; quorum uterque noſtra memoria, ſumma ſenectute, alter Oreſtem, alter Piſonem adoptavit. quas adoptiones, ſicut alias innumerabileis, hæreditatem nominis, pecuniæ ſacrorum ſecutæ ſunt. Tu neque Fontejus es, qui eſſe debebas, neque patris hæres, neque amiſſis ſacris paternis, in hæc adoptiva veniſti. Ita perturbatis ſacris, contaminatis gentibus, & quam deſeruiſti, & quam polluiſti, jure Quiritium legitimo tutelarum, & hæreditatum relicto, factus es ejus filius contra fas, cujus per ætatem pater eſſe potuiſti. Dico apud pontifices: nego iſtam adoptionem pontificio jure eſſe factam: primum, quod hæ veſtræ ſint ætates, ut is, qui te adoptavit, vel tibi loco filii per ætatem eſſe potuerit: deinde, quod cauſſa quæri ſoleat adoptandi, ut & is adoptet, qui, quod natura jam aſſequi non poteſt, & legitimo, & pontificio jure quærat: & ita adoptet, ut ne quid aut de dignitate generum, aut de ſacrorum religione minuatur: illud in primis, nequa calumnia, nequa fraus, nequis dolus

lus adhibeatur: ut hæc ſimulata adoptio filii quam maxime veritatem illam ſuſcipiendorum liberorum imitata eſſe videatur. Quæ major calumnia eſt, quam venire imberbem adoleſcentulum, bene valentem, ac maritum: dicere, filium ſenatorem populi Rom. ſibi velle adoptare: id autem ſcire, & videre omneis, non ut ille filius inſtituatur, ſed ut è patriciis exeat, ut tribunus pleb. fieri poſſit, idcirco adoptari? neque id obſcure. nam adoptatum emancipari ſtatim, ne ſit ejus filius qui adoptarit. Cur ergo adoptatur? probate genus adoptionis: jam omnium ſacra interierint, quorum cuſtodes vòs eſſe debetis: jam patri ejus nemo relinquetur. cur enim quiſquam vellet tribunum plebis ſe fieri non licere? anguſtiorem ſibi eſſe petitionem conſulatus? in ſacerdotium cum poſſit venire, quia patricio non ſit is locus, non venire? ut cuique aliquid acciderit, quare commodius ſit eſſe plebejum, ſimili ratione adoptabitur. Itaque populus Roman. brevi tempore, neque regem ſacrorum, neque flamines, nec ſalios habebit, nec ex parte dimidia reliquos ſacerdotes, neque auctores centuriatorum, & curiatorum comitiorum: auſpiciaque populi Rom. ſi magiſtratus patricii creati non ſint, intereant neceſſe eſt, cum interrex nullus ſit, quod & ipſum patricium eſſe, & à patricio prodi neceſſe eſt. Dixi apud pontifices, iſtam adoptionem nullo decreto hujus collegii probatam, contra omne pontificium jus factam, pro nihilo eſſe habendam: qua ſublata, intelligis totum tribunatum tuum concidiſſe. Venio ad augures, quorum ego libros, ſi qui ſunt reconditi, non ſcrutor: non

Digitized by Google

ſum in exquirendo jure augurum curioſus: hæc, quæ una cum populo didici, quæ ſæpe in concionibus reſponſa ſunt, novi. Negant fas eſſe, agi cum populo, cum de cœlo ſervatum ſit. Quo die de te lex curiata lata eſſe dicatur, audes negare de cœlo eſſe ſervatum? adeſt præſens vir ſingulari virtute, conſtantia, gravitate præditus, M. Bibulus: hunc conſulem illo ipſo die contendo ſervaſſe de cœlo. Infirma ſunt igitur, tua ſententia, acta C. Cæſaris, viri fortiſſimi? minime. neque enim mea jam quidquam intereſt, exceptis his telis, quæ ex illius actionibus in meum corpus immiſſa ſunt. Sed hæc de auſpiciis, quæ ego nunc perbreviter attingo, acta ſunt à te. tu, tuo præcipitante jam, & debilitato tribunatu, auſpiciorum patronus ſubito exſtitiſti: tu M. Bibulum in concione, tu augures produxiſti: te interrogante augures reſponderunt, cum de cœlo ſervatum ſit, cum populo agi non poſſe: tibi M. Bibulus quærenti, ſe de cœlo ſervaſſe reſpondit: idemque in concione dixit ab Appio, fratre tuo, productus, te omnino, quod contra auſpicia adoptatus eſſes, tribunum pleb. non fuiſſe. Tua denique omnis actio poſterioribus menſibus fuit: omnia quæ C. Cæſar egiſſet, quæ contra auſpicia eſſent acta, per ſenatum reſcindi oportere. quod ſi fieret, dicebas te tuis humeris me cuſtodem urbis in urbem relaturum. Videte hominis amentiam, ubi per ſuum tribunatum Cæſaris actis illigatus teneretur. Si & ſacrorum jure pontifices, & auſpiciorum religione augures totum evertunt tribunatum tuum, quid quæris amplius? an etiam apertius aliquod jus populi, atque legum? Hora fortaſſe ſexta

diei

diei quæſtus ſum in judicio, cum C. Antonium, collegam meum, defenderem, quædam de republica, quæ mihi viſa ſunt, ad illius miſeri cauſſam pertinere. Hæc homines improbi ad quoſdam viros forteis, longe aliter atque à me dicta erant, detulerunt. hora nona, illo ipſo die tu es adoptatus. ſi, quod in cæteris legibus trinum nundinum eſſe oportet, id in adoptione ſatis eſt, trium eſſe horarum: nihil reprehendo. ſin eadem obſervanda ſunt, decrevit ſenatus, M. Druſi legibus; QVÆ CONTRA LEGEM CÆCILIAM, ET DIDIAM LATÆ ESSENT, POPVLVM NON TENERI. Iam intelligis omni genere juris, quod in ſacris, quod in auſpiciis, quod in legibus ſit, te tribunum plebis non fuiſſe? Atque ego hoc totum non ſine cauſſa relinquo. video enim quoſdam clariſſimos viros, principes civitatis, aliquot locis judicaſſe, te cum plebe jure agere potuiſſe: qui etiam de meipſo, cum tua rogatione funere elatam rempub. eſſe dicerent, tamen id funus, etſi miſerum, atque acerbum fuiſſet, jure indictum eſſe dicebant, quod de me cive, ac de republ. bene merito tuliſſes, funeſtum funus te indixiſſe reipublicæ: quod ſalvis auſpiciis tuliſſes, jure egiſſe dicebant. Quare licebit, ut opinor, nobis eas actiones non infirmare, quibus illi actionibus conſtitutum tribunatum tuum comprobaverunt. Fueris ſane tribunus plebis tam jure, quam lege, quam fuit hic ipſe Rullus, vir omnibus rebus clariſſimus, atque ampliſſimus: quo jure, quo more, quo exemplo legem nominatim de capite civis indemnati tuliſti? vetant leges ſacratæ, vetant XII tabulæ, leges privatis hominibus irrogari. id eſt

enim privilegium. Nemo umquam tulit: nihil eſt crudelius, nihil perniciosius, nihil, quod minus hæc civitas ferre poſſit. Proſcriptionis miſerrimum nomen illud, & omnis acerbitas Sullani temporis quid habet, quod maxime ſit inſigne ad memoriam crudelitatis? opinor, pœnam in civeis Romanos nominatim ſine judicio conſtitutam. Hanc vos igitur, pontifices, judicio, atque auctoritate veſtra tribuno pleb. poteſtatem dabitis, ut proſcribere poſſit quos velit? quæro enim, quid ſit aliud proſcribere: VELITIS, IUBEATIS, UT M. TULLIUS IN CIVITATE NE SIT, BONAQUE EIUS UT MEA SINT. ita enim fecit, etſi aliis verbis tulit. Hoc plebiſcitum eſt? hæc lex? hæc rogatio eſt? hoc vos pati poteſtis? hoc ferre civitas, ut ſinguli cives ſingulis verſiculis è civitate tollantur? Equidem jam perfunctus ſum: nullam vim, nullum impetum metuo: explevi animos invidorum: placavi odia improborum: ſaturavi etiam perfidiam, & ſcelus proditorum: denique de mea cauſſa, quæ videbatur perditis civibus ad invidiam eſſe propoſita, jam omnes urbes, omnes ordines, omnes dii, atque homines judicaverunt. Vobiſmetipſis, pontifices, & veſtris liberis, cæteriſque civibus pro veſtra auctoritate, & ſapientia conſulere debetis. Nam cum tam moderata judicia populi ſint à majoribus conſtituta, primum, ut ne pœna capitis cum pecunia conjungatur: deinde, ne, niſi prædicta die, quis accuſetur: ut ter ante magiſtratus accuſet intermiſſa die, quam multam irroget, aut judicet: quarta ſit accuſatio trinum nundinum, prædicta die, qua die judicium ſit futurum: tum multa etiam ad pla-

placandum, atque ad miſericordiam reis conceſſa ſint: deinde exorabilis populus, facilis ſuffragatio pro ſalute: denique etiam, ſi qua res illum diem aut auſpiciis, aut excuſatione ſuſtulit; tota cauſſa judiciumque ſublatum eſt. Hæc cum ita ſint in re, ubi crimen eſt? ubi accuſator? ubi teſtes? quid indignius, quam qui neque adeſſe ſit juſſus, neque citatus, neque accuſatus, de ejus capite, liberis, fortunis omnibus, conductos, & ſicarios, egenteis, & perditos ſuffragium ferre, & eam legem putare? At ſi hoc de me potuit quem honos, quem dignitas, quem cauſſa, quem reſp. tuebatur, cujus denique pecunia non expetebatur, cui nihil oberat præter converſionem ſtatus, & inclinationem communium temporum; quid tandem futurum eſt iis, quorum vita remota ab honore populari, & ab hac illuſtri gratia eſt: pecuniæ autem tantæ ſunt, ut eas nimium multi, egentes, ſumptuoſi, nobiles concupiſcant? Date hanc tribuno pleb. licentiam, & intuemini paulisper animis juventutem, & eos maxime, qui imminere jam cupiditate videntur in tribunitiam poteſtatem: collegia medius fidius tribunorum plebis tota reperientur hoc jure firmato, quæ coëant de hominum locupletiſſimorum bonis, præda præſertim populari, & ſpe largitionis oblata. At quid tulit legum ſcriptor peritus, & callidus? VELITIS IVBEATIS, VT M. TVLLIO AQVA, ET IGNIS INTERDICATVR? crudele, nefarium, ne in ſceleratiſſimo quidem cive ferendum ſine judicio. Non tulit, ut interdicatur. quid ergo? ut interdictum ſit. O cœnum, ô portentum, ô ſcelus! hanc tibi legem Clodius ſcripſit ſpurcio-

 rem.

rem lingua ſua, ut interdictum ſit, cui non ſit interdictum? Sexte noſter, bona venia dic, quoniam jam dialecticus es, & hæc quoque liguris: quod factum non eſt, ut ſit factum ferri ad populum, aut verbis ullis ſanciri, aut ſuffragiis confirmari poteſt? hoc tu ſcriptore, hoc conſiliario, hoc miniſtro, omnium non bipedum ſolum, ſed etiam quadrupedum impuriſſimo, rempub. perdidiſti. Neque tu eras tam excors, tamque demens, ut neſcires hunc Clodium eſſe, qui contra leges faceret: alios, qui leges ſcribere ſolerent: ſed neque eorum, neque cæterorum in quibus eſſet aliquid modeſtiæ, cujuſquam tibi poteſtas fuit: neque tu legum ſcriptoribus iiſdem potuiſti uti, quibus cæteri, neque operum architectis, neque pontificem adhibere, quem velles: poſtremo ne in prædæ quidem ſocietate mancipem, aut prædæ ſocium extra tuorum gladiatorum numerum, aut denique ſuffragii latorem in iſta tua proſcriptione quemquam, niſi furem, aut ſicarium, reperire potuiſti. Itaque cum tu florens, ac potens per medium forum popularis volitares, amici illi tui te uno amico tecti, & beati, qui ſe populo commiſerant, ita repellebantur, ut etiam Palatinam tuam perderent. qui in judicium venerant, ſive accuſatores erant, ſive rei, te deprecante damnabantur. denique etiam ille novitius Ligur, venalis adſcriptor, & ſubſcriptor tuus, cum M. Papirii, ſui fratris, eſſet teſtamento & judicio improbatus, mortem ejus ſe velle perſequi dixit: nomen Sext. Propertii detulit. accuſare alienæ damnationis, ſceleriſque ſocios, propter calumniæ metum, non eſt auſus. De hac igitur lege dicimus, quæ jure rogata

gata videatur; cujus quam quiſque partem tetigit, digito, voce, præda, ſuffragio, quocumque venit, repudiatus, convictuſque diſceſſit. Quid ſi iis verbis ſcripta eſt iſta proſcriptio, ut ſe ipſa diſſolvat? eſt enim, QVOD M. TVLLIVS FALSVM SENATVSCONSVLTVM RETVLERIT. Si igitur retulit falſum ſenatusconſultum, tum eſt rogatio: ſi non retulit, nulla eſt. ſatiſne tibi videtur à ſenatu judicatum, me non modo non ementitum eſſe auctoritatem ejus ordinis, ſed etiam unum poſt urbem conditam diligentiſſime ſenatui parniſſe? Quot modis doceo, legem iſtam, quam vocas, non eſſe legem? Quid, ſi etiam pluribus de rebus uno ſortitu retuliſti; tamenne arbitraris, id quod M. Druſus in legibus ſuis pleriſque, bonus ille vir M. Scaurus, & L. Craſſus conſularis non obtinuerint, id te poſſe omnium facinorum, & ſtuprorum omnium Decumis, & Clodiis auctoribus obtinere? Tuliſti de me ne reciperer, non ut exirem: quem tu ipſe non poteras dicere non licere eſſe Romæ. quid enim diceres? damnatum? certe non. expulſum? quî licuit? ſed tamen ne id quidem eſt ſcriptum, ut exirem. pœna eſt, QVI RECEPERIT: quam omnes neglexerunt. Ejectio nuſquam eſt. verum ſit. quid? operum publicorum exactio? quid? nominis inſcriptio, tibi num aliud videtur eſſe, ac meorum bonorum direptio? præterquam quod ne id quidem per legem Liciniam, ut ipſe ſibi curationem ferres, facere potuiſti. Quid hoc ipſum, quod nunc apud pontifices agis, te meam domum conſecraſſe, te monumentum feciſſe, in meis ædibus te ſignum dedicaſſe: eaque te ex una rogatiuncula

cula feciſſe? unum & idem videtur eſſe, atque id, quod de me ipſo nominatim tuliſti? Tam, hercule, eſt unum, quam quod idem tu lege una tuliſti: ut Cyprius rex, cujus majores huic populo ſocii, atque amici ſemper fuerunt, cum bonis omnibus ſub præcone ſubjiceretur, & exſules Byzantium reducerentur. Eidem, inquit, utraque de re negotium dedi. Sed quid, ſi eidem negotium dediſſes, ut in Aſia Ciſtophorum flagitaret, inde iret in Hiſpaniam: cum Roma deceſſiſſet, conſulatum ei petere liceret: cum factus eſſet, provinciam Syriam obtineret? quoniam de uno homine ſcriberes, una res eſſet? Quod ſi jam populus Roman. de iſta re conſultus eſſet, & non omnia per ſervos latroneſque geſſiſſes, nonne fieri poterat, ut populo de Cyprio rege placeret, de exſulibus Byzantinis diſpliceret? Quæ eſt quaſi alia vis, quæ ſententia Cæciliæ legis & Didiæ, niſi hæc, ne populo neceſſe ſit in conjunctis rebus compluribus, aut id, quod nolit, accipere, aut id, quod velit, repudiare? Quid, ſi per vim tuliſti? tamenne lex eſt? aut quidquam jure geſtum videri poteſt, quod per vim geſtum eſſe conſtet? an, ſi in ipſa latione tua, capta jam urbe lapides jacti, ſi manus collata non eſt, idcirco tu ad illam labem, atque eluviem civitatis ſine ſumma vi pervenire potuiſti? cum in tribunali Aurelio conſcribebas palam non modo liberos, ſed etiam ſervos ex omnibus vicis concitatos, vim tum videlicet non parabas. cum edictis tuis tabernas claudi jubebas, non vim imperitæ multitudinis, ſed hominum honeſtorum modeſtiam prudentiamque quærebas. cum arma in ædem Caſtoris comportabas,

nihil

nihil aliud, niſi uti ne quid per vim agi poſſet, machinabare. cum vero gradus Caſtoris convelliſti, ac removiſti; tum ut modeſte tibi agere liceret, homines audaces ab ejus templi aditu, atque aſcenſu repuliſti. cum eos, qui in conventu virorum bonorum verba de ſalute mea fecerant, adeſſe juſſiſti, eorumque advocationem, manibus, ferro, lapidibus diſcuſſiſti; tum profecto oſtendiſti vim tibi maxime diſplicere. Verum hæc furioſa vis veſani tribuni plebis facile ſuperari, frangique potuit virorum bonorum vel virtute, vel multitudine. quid? cum Gabinio Syria dabatur, Macedonia Piſoni, utrique infinitum imperium, ingens pecunia, ut tibi omnia permitterent, te adjuvarent, tibi manum, copias, tibi ſuos paratos centuriones, tibi pecunias, tibi familias compararent: te ſuis ſceleratis concionibus ſublevarent, ſenatus auctoritatem irriderent, equitibus Romanis mortem proſcriptionemque minitarentur: me terrerent minis: mihi cædem, & dimicationem denunciarent: meam domum refertam viris bonis per amicos ſuos complerent: proſcriptionis metu me frequentia nudarent, virorum bonorum me præſidio ſpoliarent: ſenatum pro me non modo propugnare ampliſſimum ordinem, ſed etiam plorare, & ſupplicare mutata veſte prohiberent: ne tum quidem vis erat? quid igitur ego geſſi? aut qui timor fuit? non dicam in me quidem: fac me timidum eſſe natura. quid illa tot virorum fortiſſimorum millia? quid illi equites Romani? quid ſenatus? quid denique omnes boni? ſi nulla vis erat, cur me flentes potius proſecuti ſunt, quam aut increpantes reti-

nuerunt, aut irati reliquerunt? An hoc timebam, ſi mecum ageretur more inſtitutoque majorum, ut poſſem præſens ſuſtinere? utrum ſi dies dicta eſſet, judicium mihi fuit pertimeſcendum; an ſine judicio privilegium? judicium in cauſſa tam turpi? ſcilicet is homo ſum, qui, etiam ſi cauſſa eſſet ignota, dicendo non poſſem explicare. an eam cauſſam probare non poteram, cujus tanta bonitas eſt, ut ea ipſa non modo ſe, ſed etiam me abſentem per ſe probarit? an ſenatus, an ordines ii, qui cuncta ex Italia ad me revocandum convolaverunt, ſegniores me præſente ad me retinendum, & conſervandum fuiſſent in ea cauſſa, quam ipſe jam parricida talem dicat fuiſſe, ut me ab omnibus ad meam priſtinam dignitatem exſpectatum, atque revocatum queratur? An vero in judicio periculi nihil fuit: privilegium pertimui, ne, mihi præſenti ſi multa irrogaretur, nemo intercederet? tam inops autem ego eram ab amicis, aut tam nuda reſpub. à magiſtratibus? quid? ſi vocatæ tribus eſſent, proſcriptionem, non dicam in me, ita de ſua ſalute merito, ſed omnino in ullo cive comprobaviſſent? An, ſi ego præſens fuiſſem, veteres illæ copiæ conjuratorum, tuique perditi milites, atque egentes, & nova vis ſceleratiſſimorum conſulum corpori meo pepercisſent? qui, cum eorum omnium crudelitati, ſcelerique ceſſiſſem, ne abſens quidem luctu meo menteis illorum ſatiare potui. Quid enim vos uxor mea miſera violarat? quam vexaviſtis, raptaviſtis, omni crudelitate laceraviſtis. quid mea filia? cujus fletus aſſiduus, ſordeſque lugubres vobis erant jucundæ, cæterorum omnium menteis ocu-

oculoſque flectebant. quid parvus filius? quem, quamdiu abfui, nemo niſi lacrymantem confectumque vidit: quid fecerat, quod eum toties per inſidias interficere voluiſtis? quid frater meus? qui cum aliquanto poſt meum diſceſſum ex provincia veniſſet, neque ſibi vivendum, niſi me reſtituto, putaret, cum ejus mœror, ſqualor incredibilis, & inauditus omnibus mortalibus miſerabilis videbatur, quoties ex veſtro ferro, ac manibus eſt elapſus? Sed quid ego veſtram crudelitatem expromo, quam in ipſum me, ac meos adhibuiſtis? qui parietibus, qui tectis, qui columnis, ac poſtibus meis horrificum quoddam, & nefarium, omni imbutum odio bellum intuliſtis? non enim te arbitror, cum poſt meum diſceſſum omnium locupletum fortunas, omnium provinciarum fructus, & tetrarcharum ac regum bona, ſpe., & avaritia devoraſſes, argenti & ſupellectilis meæ cupiditate eſſe cæcatum: non exiſtimo, Campanum illum conſulem cum ſaltatore collega, cum alteri totam Achaiam, Theſſaliam, Bœotiam, Græciam, Macedoniam, omnemque Barbariam, bona civium Roman. condonaſſes: alteri Syriam, Babylonem, Perſas, integerrimas, pacatiſſimaſque genteis ad diripiendum tradidiſſes; illos tam cupidos liminum meorum, & columnarum, & valvarum fuiſſe. Neque porro illa manus copiæque Catilinæ, cæmentis, ac tegulis meorum tectorum ſe famem ſuam expleturas putaverunt. ſed, ut hoſtium urbes, nec omnium hoſtium, verum eorum, quibuſcum acerbum bellum, inteſtinumque ſuſcepimus, non præda adducti, ſed odio ſolemus exſcindere, quod,

in

in quos propter eorum crudelitatem inflammatæ mentes noſtræ fuerunt, cum horum etiam tectis, ac ſedibus reſidere aliquod bellum ſemper videtur.

* * *

Nihil erat latum de me: non adeſſe eram juſſus: non citatus fueram: eram etiam tuo judicio civis incolumis: cum domus in Palatio, villa in Tuſculano; altera ad alterum conſulem transferebatur: ſenatuſconſulta volabant: columnæ marmoreæ ex ædibus meis, inſpectante populo Romano, ad ſocerum conſulis portabantur: in fundum autem vicini conſulis non modo inſtrumentum, aut ornamenta villæ, ſed etiam arbores transferebantur: cum ipſa villa non prædæ cupiditate (quid enim erat prædæ?) ſed odio, & crudelitate funditus everteretur. domus ardebat in Palatio, non fortuito, ſed oblato incendio: conſules epulabantur, & in conjuratorum gratulatione verſabantur: cum alter ſe Catilinæ delicias, alter Cethegi conſobrinum fuiſſe diceret. Hanc ego vim, pontifices, hoc ſcelus, hunc furorem meo corpore oppoſito, à bonorum omnium cervicibus depuli, omnemque impetum diſcordiarum, omnem diu collectam vim improborum, quæ inveterata, compreſſo odio, atque tacito, jam erumpebat, nacta tam audaces duces, excepi meo corpore: in me uno conſulares faces jactæ manibus tribunitiis: in me omnia, quæ ego quondam retuderam, conjurationis nefariæ tela adhæſerunt. Quod ſi, ut multis fortiſſimis viris placuit, vi, & armis contra vim decertare voluiſſem; aut viciſſem cum magna internecione improborum, ſed tamen civium; aut

aut interfectis bonis omnibus, quod illis optatiſſimum erat, una cum repub. concidiſſem. Videbam, vivo ſenatu, pop. Rom. celerem mihi ſumma cum dignitate reditum: nec intelligebam fieri diutius poſſe, ut mihi non liceret eſſe in ea republ. quam ipſe ſervaſſem. quod ſi non liceret; audieram, & legeram clariſſimos noſtræ civitatis viros, ſe in medios hoſteis ad perſpicuam mortem pro ſalute exercitus injeciſſe: ego pro ſalute reipub. univerſæ dubitarem hoc meliore conditione eſſe, quam Decii, quod illi ne auditores quidem ſuæ gloriæ, ego etiam ſpectator meæ laudis eſſe potuiſſem? Itaque infractus furor tuus inaneis faciebat impetus. omnem enim vim omnium ſceleratorum acerbitas mei caſus exceperat. non erat in tam immani injuria, tantiſque ruinis novæ crudelitati locus. Cato fuerat proximus. quid ageres? non erat, ut qui modus moribus fuerat, idem eſſet injuriæ. quid? poſſes extrudere ad Cypriam pecuniam. præda perierit: alia non dederit: hunc modo amandandum eſſe. Sic M. Cato, inviſus, quaſi per beneficium, Cyprum relegatur. ejiciuntur duo, quos improbi videre non poterant: alter per honorem turpiſſimum; alter per honeſtiſſimam calamitatem. Atque, ut ſciatis, non hominibus iſtum, ſed virtutibus hoſtem ſemper fuiſſe; me expulſo, Catone amandato, in eum ipſum ſe convertit, quo auctore, quo adjutore, in concionibus, ea quæ gerebat omnia, quæque geſſerat, ſe feciſſe, & facere dicebat. Cn. Pompejum, quem omnium judicio longe principem eſſe civitatis videbat, diutius furori ſuo veniam daturum non arbitrabatur. qui ex ejus cuſtodia per inſidias regis amici

filium,

Digitized by Google

filium, hoſtem, captivum, ſurripuiſſet, & ea injuria virum fortiſſimum laceſſiſſet, ſperavit iiſdem ſe copiis cum illo poſſe confligere, quibuſcum ego noluiſſem bonorum periculo dimicare: & primo quidem adjutoribus conſulibus: poſtea fregit fœdus Gabinius: Piſo tamen in fide manſit. Quas iſte tum cædeis, quas lapidationes, quas fugas fecerit: quam facile ferro, quotidianiſque inſidiis, cum jam à firmiſſimo robore copiarum ſuarum relictus eſſet, Cn. Pompejum foro, curiaque privarit, domumque conjecerit, vidiſtis. Ex quo judicare poteſtis, quanta vis illa fuerit oriens, & congregata, cum hæc Cn. Pompejum terruerit jam diſtracta, & exſtincta. Hoc vidit in ſententia dicenda Kal. Ianuariis vir prudentiſſimus, & cum reipubl. tum mihi, tum etiam veritati amiciſſimus L. Cotta, qui legem de meo reditu ferendam non cenſuit: qui me conſuluiſſe reipublicæ, ceſſiſſe tempeſtati, amiciorem vobis, cæteriſque civibus, quam mihi ac meis exſtitiſſe, vi, armis, diſſenſione hominum ad cædem inſtituta, novoque dominatu pulſum eſſe dixit: nihil de meo capite potuiſſe ferri: nihil eſſe inſcriptum, aut poſſe valere: omnia contra leges, moreſque majorum temere, turbulente, per vim, per furorem eſſe geſta. Quod ſi illa lex eſſet, nec referre ad ſenatum conſules, nec ſententiam dicere ſibi licere: quorum utrumque cum fieret, non oportere, ut de me lex ferretur, decerni, ne illa, quæ nulla eſſet, eſſe lex judicaretur. Sententia verior, gravior, utilior, melior reipublicæ nulla eſſe potuit. hominis enim ſcelere, & furore notato, ſimilis à republica labes in poſterum demovebatur.

tur. Neque hoc Cn. Pompejus, qui ornatiſſimam de me ſententiam dixit, voſque, pontifices, qui me veſtris ſententiis auctoritatibuſque defendiſtis, non vidiſtis, illam eſſe nullam, atque eſſe potius flammam temporis, interdictum ſceleris, vocem furoris: ſed proſpexiſtis, ne qua popularis in vos aliquando invidia redundaret, ſi ſine populi judicio reſtituti videremur. Eodemque conſilio M. Bibuli, fortiſſimi viri, ſenatus ſententiam ſecutus eſt, ut vos de mea domo ſtatueritis: non quod dubitaret, quin ab iſto nihil legibus, nihil religionibus, nihil jure eſſet actum; ſed ne quis oriretur aliquando in tanta ubertate improborum, qui in meis ædibus aliquam religionem reſidere diceret. nam legem quidem iſtam nullam eſſe, quotieſcumque de me ſenatus ſententiam dixit, toties judicavit: quoniam quidem ſcripto illo iſtius ſententiam dicere verebatur. Atque hanc rem par illud ſimile, Piſo, & Gabinius, vidit. homines legum judiciorumque metuentes, cum frequentiſſimus ſenatus eos, ut de me referrent, quotidie flagitaret, non ſe rem improbare dicebant, ſed lege iſtius impediri. erat hoc verum. nam impediebantur, verum ea lege, quam idem iſte de Macedonia, Syriaque tulerat. Hanc tu, P. Lentule, neque privatus, neque conſul legem eſſe umquam putaſti. nam tribunis pleb. referentibus, ſententiam de me deſignatus conſul ſæpe dixiſti: ex Kalend. Ianuariis, quoad perfecta res eſt, de me retuliſti, legem promulgaſti, tuliſti: quorum tibi, ſi eſſet illa lex, nihil liceret. At etiam Q. Metellus collega tuus, vir clariſſimus, quam legem eſſe homines alieniſſimi à P. Clo-

P. Clodio, judicarant, Piſo & Gabinius, eam nullam eſſe frater P. Clodii, cum de me ad ſenatum tecum una retulit, judicavit. Sed iſti, qui Clodii leges timuerunt, quemadmodum cæteras obſervarunt? Senatus quidem, cujus eſt graviſſimum judicium de jure legum, quotieſcumque de me conſultus eſt, toties eam nullam eſſe judicavit. Quod idem tu, Lentule, vidiſti in ea lege, quam de me tuliſti. Nam non eſt ita latum, ut mihi Romam venire liceret, ſed ut venirem. Non enim voluiſti, id, quod licebat, ferre ut liceret: ſed me ita eſſe in republica magis ut accerſitus imperio pop. Rom. viderer, quam ad adminiſtrandam civitatem reſtitutus. Hunc tu etiam, pernicioſa peſtis, exſulem appellare auſus es, cum tantis ſceleribus eſſes; & factis notatus, ut omnem locum, quo adiſſes, exſiliis ſimillimum redderes? quid eſt enim exſul? ipſum per ſe nomen calamitatis, non turpitudinis. Quando igitur eſt turpe? re vera, cum eſt pœna peccati: opinione autem hominum, etiam ſi eſt pœna damnati. Vtrum igitur peccato meo exſulis nomen ſubeo, an re judicata? peccato? jam neque tu id dicere audes, quem iſti ſatellites tui felicem Catilinam nominant, neque quiſquam eorum, qui ſolebant. non modo jam nemo eſt tam imperitus, qui ea, quæ geſſi in conſulatu, peccata eſſe dicat, ſed nemo eſt tam inimicus patriæ, qui non meis conſiliis patriam conſervatam eſſe fateatur. Quod enim eſt in terris commune tantum, tantulumve concilium, quod non de meis rebus geſtis ea, quæ mihi eſſent, optatiſſima, & pulcherrima, judicarit? Summum populi Romani populorumque, & gen-

gentium omnium, ac regum conſilium ſenatus decrevit, ut omnes, qui rempubl. ſalvam eſſe vellent, ad me unum defendendum venirent: oſtenditque, nec ſtare potuiſſe rempub. ſi ego non fuiſſem reſtitutus, nec futuram eſſe ullam, ſi non rediiſſem. Proximus eſt huic dignitati ordo equeſter: omnes omnium publicanorum ſocietates de meo conſulatu, ac de meis rebus geſtis ampliſſima, atque ornatiſſima decreta fecerunt. Scribæ, qui nobiſcum in rationibus, monumentiſque publicis verſantur, non obſcurum de meis in rempub. beneficiis ſuum judicium, decretumque eſſe voluerunt. Nullum eſt in hac urbe collegium, nulli pagani, aut montani (quoniam plebi quoque urbanæ majores noſtri conventicula, & quaſi conſilia quædam eſſe voluerunt) qui non ampliſſime non modo de ſalute mea, ſed etiam de dignitate decreverint. Nam quid ego illa divina, atque immortalia municipiorum, & coloniarum, & totius Italiæ decreta commemorem? quibus tamquam gradibus mihi videor in cœlum aſcendiſſe, non ſolum in patriam revertiſſe. (Ille vero dies quis fuit, cum te, P. Lentule, legem de me ferentem populus Rom. ipſe vidit, ſenſitque quantus, & quanta dignitate eſſes? conſtat enim nullis umquam comitiis campum Martium tanta celebritate, tanto ſplendore omnis generis hominum, ætatum, ordinum floruiſſe. Omitto civitatum, nationum, provinciarum, regum, orbis denique terrarum de meis in omneis mortaleis meritis unum judicium, unumque conſenſum: adventus meus, atque introitus in urbem qui fuit? utrum me patria ſic accepit, ut lucem ſalutem-

Digitized by Google

lutemque redditam ſibi, ac reſtitutam accipere debuit, an ut crudelem tyrannum? quod vos Catilinæ gregales de me dicere ſolebatis. Itaque ille unus dies, quo die me populus Romanus à porta in Capitolium, atque inde domum ſua celebritate, lætitiaque comitatum honeſtavit, tantæ mihi jucunditati fuit, ut tua mihi conſcelerata illa vis non modo non propulſanda, ſed etiam emenda fuiſſe videatur. Quare illa calamitas (ſi ita eſt appellanda) excuſſit hoc genus totum maledicti, ne quiſquam audeat jam reprehendere conſulatum meum, tot, tantis, tam ornatis judiciis, teſtimoniis, auctoritatibus comprobatum. Quod ſi in iſto tuo maledicto probrum non modo mihi nullum objectas, ſed etiam laudem illuſtras meam; quid te aut fieri, aut fingi dementius poteſt? uno enim maledicto bis à me patriam ſervatam eſſe concedis: ſemel cum id feci, quod omnes non negent immortalitati, ſi fieri poteſt, mandandum, tu ſupplicio puniendum putaſti: iterum, cum tuum, multorumque propter te inflammatum in bonos omneis impetum meo corpore excepi, ne eam civitatem, quam ſervaſſem inermis, armatus in diſcrimen adducerem. Eſto; non fuit in me pœna ulla peccati: at fuit judicii. cujus? quis me unquam ulla lege interrogavit? quis poſtulavit? quis diem dixit? Poteſt igitur damnati pœnam ſuſtinere indemnatus? hoc tribunitium eſt? hoc populare? quamquam ubi tu te popularem, niſi cum pro populo feciſti, potes dicere? Sed cum hoc juris à majoribus proditum ſit, ut nemo civis Roman. aut libertatem, aut civitatem poſſit amittere, niſi ipſe auctor factus

ctus ſit: quod tu ipſe potuiſti in tua cauſſa diſcere, (credo enim, quamquam in illa adoptione legitime factum eſt nihil, tamen te eſſe interrogatum, AVCTOR NE ESSES, ut in te P. Fonteius vitæ neciſque poteſtatem haberet, ut in filio) quæro ſi aut negaſſes, aut tacuiſſes, ſi tamen id XXX curiæ juſſiſſent, num id juſſum eſſet ratum? certe non. quid ita? quia jus à majoribus noſtris, qui non ficte, & fallaciter populares, ſed vere, & ſapienter fuerunt, ita comparatum eſt, ut civis Romani libertatem nemo poſſet invitus amittere. Quin etiam ſi decemviri ſacramentum in libertatem injuſtum judicaſſent, tamen quotieſcumque vellet quis, hoc in genere ſe rem judicatam referre poſſe voluerunt. Civitatem vero nemo umquam ullo populi juſſu amittet invitus. Qui cives Rom. in colonias Latinas proficiſcebantur, fieri non poterant Latini, qui non erant auctores facti, nomenque dederant. qui erant rerum capitalium condemnati, non prius hanc civitatem amittebant, quam erant in eam recepti, quo vertendi, hoc eſt, mutandi ſoli cauſſa venerant. Id autem ut eſſet faciundum, non ademptione civitatis, ſed tecti, & aquæ, & ignis interdictione faciebant. Populus Rom. L. Sulla dictatore ferente, comitiis centuriatis, municipiis civitatem ademit: ademit iiſdem agros. de agris ratum eſt (fuit enim populi poteſtas) de civitate, ne tamdiu quidem valuit, quamdiu illa Sullani temporis arma valuerunt. Hanc vero Volaterranis, cum etiam tum eſſent in armis, L. Sulla victor, republica recuperata, comitiis centuriatis civitatem eripere non potuit: hodieque Volaterrani non modo

modo cives, ſed etiam optimi cives, fruuntur nobiſcum ſimul hac civitate: conſulari homini P. Clodius everſa republ. civitatem adimere potuit, concilio advocato, conductis operis non ſolum egentium, ſed etiam ſervorum, Sedulio principe qui ſe illo die confirmavit Romæ non fuiſſe? quod ſi non fuit, quid te audacius, qui in ejus nomen incideris? quid deſperatius, qui ne ementiendo quidem potueris auctorem adumbrare meliorem? ſin autem is primus ſcivit, quod facile potuit propter inopiam tecti in foro pernoctans, cur non juret ſe Gadibus fuiſſe, cum tu te fuiſſe Interamnæ probaveris? Hoc tu igitur, homo popularis, jure munitam civitatem, & libertatem noſtram putas eſſe oportere, ut, ſi tribuno pleb. rogante, VELITIS, IUBEATISVE, Sedulii centum ſe velle, & jubere dixerint, poſſit unuſquiſque noſtrum amittere civitatem? Tum igitur majores noſtri populares non fuerunt, qui de civitate & libertate, ea jura ſanxerunt, quæ nec vis temporum, nec potentia magiſtratuum, nec res tum judicata, nec denique universi populi Rom. poteſtas, quæ ceteris in rebus eſt maxima, labefactare poſſit. at tu etiam ereptor civitatis, legem de injuriis publicis tuliſti Anagnino neſcio cui Menullæ, per gratiam, qui tibi ob eam legem ſtatuam in meis ædibus poſuit, ut locus ipſe in tua tanta injuria legem, & inſcriptionem ſtatuæ refelleret. Quæ res municipibus Anagninis ornatiſſimis multo majori dolori fuit, quam quæ idem ille gladiator ſcelera Anagniæ fecerat. Quid, ſi ne ſcriptum quidem umquam eſt iſta ipſa rogatione, quam ſe Sedulius negat ſciviſſe: tu hujus, ut

acta

acta tui præclari tribunatus hominis dignitate cohoneſtes, auctoritatem amplecteris? Sed tametſi nihil de me tuliſti, quo minus eſſem non modo in civium numero, ſed etiam in eo loco, in quo me honores populi Rom. collocaverunt; tamenne eum tua voce violabis, quem poſt nefarium ſcelus conſulum ſuperiorum, tot vides judiciis ſenatus, populi Romani, totius Italiæ honeſtatum? quem ne tum quidem, cum aberam, negare poteras eſſe tua lege ſenatorem? ubi enim tuleras, ut mihi aqua & ignis interdiceretur? quod Gracchus de P. Popillio, Saturninus de Metello tulit. homines ſeditioſiſſimi de optimis, ac fortiſſimis civibus non, ut eſſet interdictum, quod fieri non poterat, tulerunt, ſed ut interdiceretur. Vbi caviſti, ne meo me loco cenſor in ſenatum legeret? quod de omnibus, etiam quibuſdam damnatis interdictum eſt, ſcriptum eſt in legibus. Quære hoc è Sexto Clodio ſcriptore legum tuarum: jube adeſſe: latitat omnino: ſed ſi requiri juſſeris, invenient hominem apud ſororem tuam, occultantem ſe, capite demiſſo. Sed ſi patrem tuum civem mediusfidius egregium, diſſimilemque veſtri, nemo umquam ſanus exſulem appellavit, qui cum de eo tribunus pleb. promulgaſſet, adeſſe propter iniquitatem illius Cinnani temporis noluit, eique imperium eſt abrogatum: ſi in illo pœna legitima turpitudinem non habuit propter vim temporum: in me cui dies dicta numquam eſt, qui reus non fui, qui numquam ſum à tribuno pleb. citatus, damnati pœna eſſe potuit, ea præſertim, quæ ne in ipſa quidem rogatione perſcripta eſt? At vide, quid interſit inter

Digitized by Google

illum iniquiſſimum patris tui caſum, & hanc fortunam conditionemque noſtram. patrem tuum, civem optimum, clariſſimi viri filium, qui ſi viveret, qua ſeveritate fuit, tu profecto non viveres, L. Philippus cenſor avunculum ſuum præteriit in recitando ſenatu. nihil enim poterat dicere, quare rata non eſſent, quæ erant acta in ea republ. in qua ſe illis ipſis temporibus cenſorem eſſe voluiſſet. me L. Cotta, homo cenſorius, in ſenatu juratus dixit, ſe, ſi cenſor tum eſſet, cum ego aberam, meo loco ſenatorem recitaturum fuiſſe. Quis in meum locum judicem ſubdidit? quis meorum amicorum teſtamentum diſceſſu meo fecit, qui mihi non idem tribuerit, quod & ſi adeſſem? quis me non modo civis, ſed ſocius recipere contra tuam legem, & juvare dubitavit? denique univerſus ſenatus multo ante, quam eſt lata lex, de me gratias agendas cenſuit civitatibus iis, quæ M. Tullium: tantumne? immo etiam, civem optime de republ. meritum, recepiſſent. & tu unus peſtifer civis, eum reſtitutum negas eſſe civem, quem ejectum univerſus ſenatus non modo civem, ſed etiam egregium civem ſemper putavit? At vero, ut annales populi Rom. & monumenta vetuſtatis loquuntur, Cæſo ille Quinctius, & M. Furius Camillus, & M. Servilius Ahala, cum eſſent optime de repub. meriti, tamen populi incitati vim, iracundiamque ſubierunt, damnatique comitiis centuriatis cum in exſilium profugiſſent, rurſus ab eodem populo placato ſunt in ſuam priſtinam dignitatem reſtituti. Quod ſi iis damnatis non modo non imminuit calamitas clariſſimi nominis gloriam, ſed etiam hone-

honeſtavit (nam etſi optabilius eſt, curſum vitæ conficere ſine dolore, & ſine injuria, tamen ad immortalitatem gloriæ plus affert, deſideratum eſſe à ſuis civibus, quam omnino numquam eſſe violatum) mihi ſine ullo judicio populi profecto, tum ampliſſimis omnium judiciis reſtituto, maledicti locum, aut criminis obtinebit? Fortis, & conſtans in optima ratione civis P. Popillius ſemper fuit: tamen ejus in omni vita nihil eſt ad laudem illuſtrius, quam calamitas ipſa. quis enim jam meminiſſet, eum bene de republ. meritum, niſi & ab improbis expulſus eſſet, & per bonos reſtitutus? Q. Metelli præclarum imperium in re militari fuit, egregia cenſura, omnis vita plena gravitatis; tamen hujus viri laudem ad ſempiternam memoriam temporis calamitas propagavit. Quod ſi & illis, qui expulſi ſunt inique, ſed tamen legibus, reducti, inimicis interfectis, rogationibus tribunitiis, non auctoritate ſenatus, non comitiis centuriatis, non decretis Italiæ, non deſiderio civitatis, inimicorum injuria probro non fuit; in me, qui profectus ſum integer, abſui ſimul cum repub. redii maxima cum dignitate, te vivo, fratre tuo altero conſule reducente, altero prætore petente, tuum ſcelus meum probrum putas eſſe oportere? Ac ſi me populus Rom. incitatus iracundia aut invidia è civitate ejeciſſet, idemque poſtea mea in rempub. beneficia recordatus ſe collegiſſet, temeritatem atque injuriam ſuam reſtitutione mea reprehendiſſet; tamen profecto nemo tam eſſet amens, qui mihi populi tale judicium non dignitati potius, quam dedecori, putaret eſſe oportere. Nunc vero cum me in

judicium populi nemo omnium vocarit, condemnari non potuerim, qui accuſatus non ſim: denique ne expulſus quidem ita ſim, ut, ſi contenderem, ſuperare non poſſem: contraque à populo Rom. ſemper ſim defenſus, amplificatus, ornatus: quid eſt, quare quiſquam mihi ſe ipſa populari ratione anteponat? An tu populum Roman. eſſe illum putas, qui conſtat ex iis, qui mercede conducuntur? qui impelluntur, ut vim afferant magiſtratibus? ut obſideant ſenatum? optent quotidie cædem, incendia, rapinas? quem tu tamen populum, niſi tabernis clauſis, frequentare non poteras: cui populo duces Lentidios, Lollios, Sergios præfeceras. O ſpeciem, dignitatemque populi Romani, quam reges, quam nationes exteræ, quam gentes ultimæ pertimeſcunt, multitudinem hominum ex ſervis conductis, ex facinoroſis, ex egentibus congregatam! Illa fuit pulchritudo populi Romani, illa forma, quam in campo vidiſti tum, cum etiam tibi contra ſenatus, totiuſque Italiæ auctoritatem, & ſtudium dicendi poteſtas fuit. Ille, ille populus eſt dominus regum, victor, atque imperator omnium gentium, quem illo clariſſimo die, ſcelerate, vidiſti, tum, cum omnes principes civitatis, omnes ordinum, atque ætatum omnium, ſuffragium ſe non de civis, ſed de civitatis ſalute ferre cenſebant: cum denique homines in campum non tabernis, ſed municipiis clauſis venerunt. Hoc ego populo, ſi tum conſules aut fuiſſent in reipub. aut omnino non fuiſſent, nullo labore, tuo præcipiti furori, atque impio ſceleri reſtitiſſem: ſed publicam cauſſam contra vim armatam ſine populi præſidio ſuſcipe-

re

re nolui : non quo mihi P. Scipionis fortiſſimi viri vis intima privati hominis diſpliceret : ſed Scipionis factum ſtatim P. Mucius conſul, qui in gerenda repub. putabatur fuiſſe ſegnior, geſta, multis ſenatuſconſultis, non modo defendit, ſed etiam ornavit : mihi aut, te interfecto, cum conſulibus, aut te vivo, & tecum, & cum illis, armis decertandum fuit. Erant eo tempore multa etiam alia metuenda. ad ſervos medius fidius res perveniſſet : tantum homines impios ex vetere illa conjuratione injuſtum nefariis mentibus bonorum odium retinebat. Hic tu me etiam gloriari vetas : negas eſſe ferenda, quæ ſoleam de me prædicare : & homo facetus inducis etiam ſermonem urbanum, ac venuſtum, me dicere ſolere, eſſe me Iovem : eundemque dictitare, Minervam eſſe ſororem meam. Non tam inſolens ſum, qui Iovem eſſe me dicam: non tam ineruditus, qui Minervam Iovis ſororem meam eſſe ſororem exiſtimem : ſed tamen ego mihi ſororem virginem aſciſco; tu ſororem tuam virginem eſſe non ſiviſti. Sed vide ne tu te debeas Iovem dicere, quod tu jure eandem ſororem, & uxorem appellare poſſis. Et quoniam hoc reprehendis, quod ſolere me dicas de me ipſo glorioſius prædicare : quis umquam audivit, cum ego de me, niſi coactus ac neceſſario dicerem? nam ſi, cum mihi furta, largitiones, libidines objiciuntur, ego reſpondere ſoleo, meis conſiliis, periculis, laboribus, patriam eſſe conſervatam, non tam ſum exiſtimandus de geſtis rebus gloriari, quam de objectis non confiteri. Sed ſi mihi ante hæc duriſſima reipub. tempora nihil umquam aliud objectum eſt, niſi crudelitas illius

temporis, cum à patria perniciem depuli; quid? me huic maledicto utrum non reſpondere, an demiſſe reſpondere decuit? Ego vero etiam reipub. ſemper intereſſe putavi, me illius pulcherrimi facti, quod ex auctoritate ſenatus, conſenſu bonorum omnium, pro ſalute patriæ, geſſiſſem, ſplendorem verbis, dignitatemque retinere: præſertim cum mihi uni in hac republ. audiente populo Rom. opera mea hanc urbem, & hanc rempub. eſſe ſalvam jurato dicere fas fuiſſet. Exſtinctum eſt jam illud maledictum crudelitatis, quod me, non ut crudelem tyrannum, ſed ut mitiſſimum parentem, omnium civium ſtudiis deſideratum, repetitum, accerſitum vident. Aliud exortum eſt. Objicitur mihi meus ille diſceſſus: cui ego crimini reſpondere ſine mea maxima laude non poſſum. Quid enim, pontifices, debeo dicere? peccati me conſcientia profugiſſe? At id, quod mihi crimini dabatur, non modo peccatum non erat, ſed erat res poſt natos homines pulcherrima. Iudicium populi pertimuiſſe? At id nec propoſitum ullum fuit, & ſi fuiſſet, duplicata gloria diſceſſiſſem. Bonorum mihi præſidium defuiſſe? Falſum eſt. Me mortem timuiſſe? Turpe eſt. Dicendum igitur eſt id, quod non dicerem, niſi coactus (nihil enim umquam de me dixi ſublatius aſciſcendæ laudis cauſſa potius, quam criminis depellendi:) dico igitur, & quam poſſum maxima voce dico: Cum omnium perditorum, & conjuratorum incita vis, duce tribuno pleb. conſulibus auctoribus, afflicto ſenatu, perterritis equitibus Roman. ſuſpenſa ac ſollicita tota civitate, non tam in me impetum faceret, quam per me in
omneis

omneis bonos: me vidiſſe, ſi viciſſem, tenueis reipubl. reliquias: ſi victus eſſem, nullas futuras. Quod cum judicaſſem, deflevi conjugis miſeræ diſcidium, liberorum cariſſimorum ſolitudinem, fratris abſentis amantiſſimi, atque optimi caſum, ſubitas fundatiſſimæ familiæ ruinas. ſed his omnibus rebus vitam antepoſui meorum civium, remque publicam condere meo unius diſceſſu, quam omnium interitu occidere malui. ſperavi, id quod accidit, me jacentem poſſe à vivis viris fortibus excitari: ſi una cum bonis interiiſſem, nullo modo poſſe recreari. Accepi, pontifices, magnum atque incredibilem dolorem: non nego: neque iſtam mihi aſciſco ſapientiam, quam nonnulli in me requirebant, qui me animo nimis fracto eſſe, atque afflicto loquebantur. an ego poteram, cum à tot rerum tanta varietate divellerer (quas idcirco prætereo, quod ne nunc quidem ſine fletu commemorare poſſum) inficiari me eſſe hominem, & communem naturæ ſenſum repudiare? tum vero neque illud meum factum laudabile, nec beneficium ullum à me in rempubl. profectum dicerem, ſi quidem ea reipub. cauſſa reliquiſſem, quibus æquo animo carerem: eamque animi duritiam, ſicut corporis, quod, cum uritur, non ſentit; ſtuporem potius, quam virtutem putarem. Suſcipere tantos animi dolores, atque ea, quæ capta urbe accidunt victis, ſtante urbe, unum perpeti, & jam ſe videre diſtrahi à complexu ſuorum, diſturbari tecta, diripi fortunas, patriæ denique cauſſa patriam ipſam amittere, ſpoliari populi Romani beneficiis ampliſſimis, præcipitari ex altiſſimo dignitatis gradu, videre

prætextatos inimicos, nondum morte comploratа, arbitria petenteis funeris: hæc omnia ſubire conſervandorum civium cauſſa, atque ita, ut dolenter abſis, non tam ſapiens, quam ii, qui nihil curant, ſed tam amans tuorum, ac tui, quam communis humanitas poſtulat: ea laus præclara, ac divina. Nam qui ea, quæ numquam cara atque jucunda duxit, æquo animo reipubl. cauſſa deſerit, nullam benevolentiam inſignem in rempubl. declarat. qui autem ea relinquit reipub. cauſſa, à quibus cum ſummo dolore divellitur, ei patria cara eſt, cujus ſalutem caritati anteponit ſuorum. Quare diſrumpatur licet iſta furia, atque audiat hæc ex me, quoniam laceſſivit: bis ſervavi, ut conſul togatus armatos vicerim; privatus, conſulibus armatis ceſſerim. Vtriuſque temporis fructum tuli maximum: ſuperioris, quod ex ſenatus auctoritate, & ſenatum, & omneis bonos meæ ſalutis cauſſa mutata veſte vidi: poſterioris; quod & ſenatus, & populus Rom. & omnes mortales, & privatim, & publice judicarunt, ſine meo reditu rempubl. ſalvam eſſe non poſſe. Sed hic meus reditus, pontifices, veſtro judicio continetur. nam ſi vos me in meis ædibus collocatis, id quod in omni mea cauſſa ſemper ſtudiis, conſiliis, auctoritatibus, ſententiiſque feciſtis; video me plane, ac ſentio reſtitutum. ſin mea domus non modo mihi non redditur, ſed etiam monumentum præbet inimico doloris mei, ſceleris ſui, publicæ calamitatis; quis erit, qui hunc reditum potius, quam pœnam ſempiternam putet? In conſpectu præterea totius urbis domus eſt mea, pontifices: in qua ſi manet illud non monumentum urbis,

Digitized by Google

urbis, ſed ſepulchrum inimico nomine inſcriptum; demigrandum potius aliquo eſt, quam habitandum in ea urbe, in qua trophæa & de me, & de republ. videam conſtituta. An ego tantam aut animi duritiem habere, aut oculorum impudentiam poſſim, ut, cujus urbis ſervatorem me eſſe ſenatus omnium aſſenſu toties judicarit, in ea poſſim intueri domum meam everſam non ab inimico meo, ſed ab hoſte communi, & ab eodem exſtructam, & poſitam in oculis civitatis, ne umquam conquieſcere poſſit fletus bonorum? Sp. Melii, regnum appetentis, domus eſt complanata. ecquid aliud æquum accidiſſe Melio populus Romanus judicavit? nomine ipſo Æquimelii ſtultitia pœna comprobata eſt. Sp. Caſſii domus ob eandem cauſſam everſa, atque in eodem loco ædes poſita Telluris. In Vacci pratis domus fuit M. Vacci, quæ publicata eſt, & everſa, ut illius facinus memoria, & nomine loci notaretur. M. Manlius cum ab aſcenſu Capitolii Gallorum impetum repuliſſet, non fuit contentus beneficii ſui gloria: regnum appetiſſe eſt judicatus. ergo ejus domum everſam, duobus lucis conveſtitam videtis. Quam igitur majores noſtri ſceleratis ac nefariis civibus maximam pœnam conſtitui poſſe arbitrati ſunt, eandem ego ſubibo, ac ſuſtinebo, ut apud poſteros noſtros, non exſtinctor conjurationis, & ſceleris, ſed auctor, & dux fuiſſe videar? Hanc vero, pontifices, labem turpitudinis, & inconſtantiæ poterit populi Romani dignitas ſuſtinere, vivo ſenatu, vobis principibus publici conſilii, ut domus M. Tullii Ciceronis cum domo Fulvii Flacci ad memo-

Digitized by Google

moriam pœnæ publice constitutæ conjuncta eſſe videatur? M. Flaccus, quia cum C. Graccho contra ſalutem reipub. fecerat, & ſenatus ſententia eſt interfectus, & ejus domus everſa, & publicata eſt: in qua porticum poſt aliquanto Q. Catulus de manubiis Cimbricis fecit. iſta autem fax, ac furia patriæ cum urbem Piſone, & Gabinio ducibus cepiſſet, occupaſſet, teneret, uno eodemque tempore & clariſſimi viri mortui monumenta delebat, & meam domum cum M. Flacci domo conjungebat: ut, qua pœna ſenatus affecerat everſorem civitatis, eadem iſte, oppreſſo ſenatu, afficeret eum quem P. C. cuſtodem patriæ judicaſſent. Hanc vero in Palatio, atque in pulcherrimo urbis loco porticum eſſe patiemini, furoris tribunitii, ſceleris conſularis, crudelitatis conjuratorum, calamitatis reipublicæ, doloris mei defixum indicium ad memoriam omnium gentium ſempiternam? Quam porticum pro amore, quem habetis in rempub. & ſemper habuiſtis, non modo ſententiis, ſed, ſi opus eſſet, manibus veſtris diſturbare cuperetis. Niſi quem forte illius caſtiſſimi ſacerdotis ſuperſtitioſa dedicatio deterret. O rem, quam homines ſoluti à cura, & liberati ridere non deſinant; triſtiores autem ſine maximo dolore audire non poſſint! P. ne Clodius, qui ex pontificis maximi domo religionem eripuit, is in meam intulit? hunc, inquam, etiam vos, qui eſtis antiſtites cæremoniarum & ſacrorum, auctorem habetis, & magiſtrum publicæ religionis? O dii immortales! (vos enim hæc audire cupio) P. Clodius veſtra ſacra curat? veſtrum numen horret? res omnes humanas religione veſtra

con-

Digitized by Google

contineri putat? hic non illudit auctoritati horum omnium, qui adſunt, ſummorum virorum? non veſtra, pontifices, gravitate abutitur? ex iſto ore, religionis verbum excidere, aut elabi poteſt? cum tu eodem ore accuſando ſenatum, quod ſevere de religione decerneret, impuriſſime teterrimeque violaſti. Aſpicite, aſpicite, pontifices, hominem religioſum, & ſi vobis videtur (quod eſt bonorum pontificum) monete eum, modum quendam eſſe religionis: nimium eſſe ſuperſtitioſum non oportere. Quid tibi neceſſe fuit anili ſuperſtitione, homo fanatice, ſacrificium, quod alienæ domi fieret, inviſere? Quæ autem te tanta mentis imbecillitas tenuit, ut non putares deos ſatis poſſe placari, niſi etiam muliebribus religionibus te implicuiſſes? Quem umquam audiſti majorum tuorum qui & ſacra privata coluerunt, & publicis ſacerdotiis præfuerunt, cum ſacrificium bonæ Deæ fieret, interfuiſſe? neminem, ne illum quidem, qui cæcus factus eſt. Ex quo intelligitur, multa in vita falſo homines opinari, cum ille, qui nihil viderat ſciens, quod nefas eſſet, lumina amiſit: iſtius, qui non ſolum aſpectu, ſed etiam inceſto flagitio & ſtupro polluit cæremonias, pœna omnis oculorum ad cæcitatem mentis eſt converſa. Hoc autem tam caſto, tam religioſo, tam ſancto, tam pio, poteſtis, pontifices, non commoveri, cum ſuis dicat ſe manibus domum civis optimi evertiſſe, & eam iiſdem manibus conſecraſſe? quæ tua fuit conſecratio? Tuleram, inquit, ut mihi liceret. Quid? non exceperas, ut, ſi quid jus non eſſet rogare, ne eſſet rogatum? Ius igitur ſtatuetis eſſe, uniuſcujuſque

veſtrum ſedes, aras, focos, deos penates, ſubjectos eſſe libidini tribunitiæ? in quem quiſque per homines concitatos irruerit, quem impetu perculerit, hujus domum non ſolum affligere, quod eſt præſentis inſaniæ, quaſi tempeſtatis repentinæ, ſed etiam in poſterum tempus religione ſempiterna obligare? Equidem ſic accepi, pontifices, in religionibus ſuſcipiendis caput eſſe, interpretari quæ voluntas deorum immortalium eſſe videatur: nec eſt ulla erga deos pietas, niſi honeſta de numine eorum, ac mente opinio, cum expeti nihil ab iis, quod ſit injuſtum, atque inhoneſtum, arbitrere. Hominem invenire iſta labes tum, cum omnia tenebat, neminem potuit, cui ædeis meas addiceret, cui traderet, cui donaret: ipſe, cum loci illius, cum ædium cupiditate flagraret, ob eamque cauſſam unam, una juſta illa rogatione ſua, vir bonus dominum ſe in meis bonis eſſe voluiſſet; tamen illo ipſo in furore ſuo non eſt auſus meam domum, cujus cupiditate inflammatus erat, poſſidere? deos immortaleis exiſtimatis, cujus labore, & conſilio ſua ipſi templa tenuerunt, in ejus domum afflictam, & everſam per unius hominis ſceleratiſſimi nefarium latrocinium immigrare voluiſſe? Civis eſt nemo in tanto populo extra contaminatam illam, & cruentam P. Clodii manum, qui rem ullam de meis bonis attigerit, qui non pro ſuis opibus in illa tempeſtate defenderit. at, qui aliqua ſe contagione prædæ, ſocietatis, emptionis, contaminaverunt, nullius neque privati, neque publici judicii pœnam effugere potuerunt. Ex his igitur bonis, quorum nemo rem ullam attigit, qui non omnium

omnium judicio ſceleratiſſimus haberetur, dii immortales domum meam concupiverunt? iſta tua pulcra Libertas, deos penates, & familiareis meos lares expulit, ut te ipſa tamquam in captivis ſedibus collocaret? Quid eſt ſanctius, quid omni religione munitius, quam domus uniuſcujuſque civium? hic aræ ſunt, hic foci, hic dii penates, hic ſacra, religiones, cæremoniæ continentur: hoc perfugium eſt ita ſanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas ſit. Quo magis eſt furor iſtius ab auribus veſtris repellendus: qui, quæ majores noſtri religionibus tuta nobis, & ſancta eſſe voluerunt, ea non ſolum contra religionem labefactavit, ſed etiam ipſius religionis nomine evertit. At quæ dea eſt? Bonam eſſe oportet, quandoquidem eſt abs te dedicata. Libertas, inquit, eſt. Eam tu igitur domi meæ collocaſti, quam ex urbe tota ſuſtuliſti? Tu, cum collegas tuos, ſumma poteſtate præditos, negares liberos eſſe; cum in templum Caſtoris aditus eſſet apertus nemini; cum hunc clariſſimum virum, ſummo genere natum, ſummis populi beneficiis uſum, pontificem, & conſularem, & ſingulari bonitate, & modeſtia præditum (quem quibus oculis aſpicere audeas, ſatis mirari non queo) audiente populo Romano à pediſſequis conculcari juberes; cum indemnatum exturbares privilegiis tyrannicis irrogatis; cum principem orbis terræ virum, incluſum domi contineres; cum forum armatis catervis perditorum hominum poſſideres; Libertatis ſimulacrum in ea domo collocabas, quæ domus erat ipſa judicio tui crudeliſſimi dominatus, & miſerrimæ pop. Rom. ſervituris? Eumne potiſſimum

Libertas domo ſua debuit pellere, qui niſi fuiſſet, in ſervorum poteſtatem civitas totà veniſſet? At unde inventa eſt iſta Libertas? quæſivi enim diligenter. Tanagræa quædam meretrix fuiſſe dicitur. ejus non longe à Tanagris ſimulacrum è marmore in ſepulcro poſitum fuit. hoc quidam homo nobilis non alienus ab hoc religioſo Libertatis ſacerdote, ad ornatum ædilitatis ſuæ deportavit. etenim cogitarat omneis ſuperiores muneris ſplendore ſuperare. Itaque omnia ſigna, tabulas ornamentorum quod ſuperfuit in fanis, & communibus locis, tota è Græcia, atque inſulis omnibus, honoris populi Romani cauſſa, ſane frugaliter domum ſuam deportavit. Is poſteaquam intellexit, poſſe ſe, interverſa ædilitate, à L. Piſone conſule prætorem renuntiari, ſi modo eadem prima littera competitorem habuiſſet aliquem, ædilitatem duobus in locis, partim in area, partim in hortis ſuis collocavit: ſignum de buſto meretricis ablatum iſti dedit, quod eſſet ſignum magis iſtorum quam publicæ Libertatis. Hanc deam quiſquam violare audeat, imaginem meretricis, ornamentum ſepulchri, à fure ſublatam, à ſacrilego collocatam? hæc me domo mea pellet? hæc ultrix afflictæ civitatis, reipub. ſpoliis ornabitur? hæc erit in eo monumento, quod poſitum eſt, ut eſſet indicium oppreſſi ſenatus ad memoriam ſempiternam turpitudinis? O Q. Catule (patremne appellem, an filium? recentior memoria filii eſt, & cum rebus meis geſtis conjunctior) tantumne te fefellit, cum mihi ſumma, & quotidie majora præmia in repub. fore putabas? negabas fas eſſe, duos conſules eſſe

in

Digitized by Google

in hac civitate inimicos reipublicæ. duo ſunt inventi, qui ſenatum tribuno furenti conſtrictum traderent: qui pro me patres conſcriptos deprecari, & populo ſupplices eſſe, edictis, atque imperio vetarent: quibus ſpectantibus, domus mea diſturbaretur, diriperetur: qui denique ambuſtas fortunarum mearum reliquias ſuas in domos comportari juberent. Venio nunc ad patrem. tu, Q. Catule, M. Fulvii domum, cum is fratris tui ſocer fuiſſet, monumentum tuarum manubiarum eſſe voluiſti, ut ejus, qui pernicioſa reipub. conſilia cepiſſet, omnis memoria funditus ex oculis hominum, ac mentibus tolleretur. Hoc ſi quis tibi ædificanti illam porticum diceret, fore tempus, cum is tribunus pl. qui auctoritatem ſenatus, judicium bonorum omnium neglexiſſet, tuum monumentum, conſulibus non modo inſpectantibus, verum adjuvantibus diſturbaret, everteret, idque cum ejus civis qui rempub. ex ſenatus auctoritate conſul defendiſſet, domo conjungeret: nonne reſponderes id, niſi everſa civitate, accidere non poſſe? At videte hominis intolerabilem audaciam cum projecta quadam, & effrenata cupiditate. Monumentum iſte numquam, aut religionem ullam excogitavit: habitare laxe, & magnifice voluit, duaſque & magnas, & nobileis domos conjungere. eodem puncto temporis, quo meus diſceſſus iſti cauſſam cædis eripuit, à Q. Sejo contendit, ut ſibi domum venderet: cum ille id negaret; primo ſe luminibus ejus eſſe obſtructurum minabatur, affirmabat Poſtumius, ſe vivo illam domum iſtius numquam futuram. Acutus adoleſcens ex ipſius ſermone intellexit, quid fieri opor-

oporteret: hominem veneno apertiſſime ſuſtulit: emit domum, licitatoribus defatigatis, prope dimidio carius quam æſtimabat. Quorſum igitur hæc oratio pertinet? domus mea illa prope tota vacua eſt: vix pars ædium mearum decima ad Catuli porticum acceſſit. cauſſa fuit ambulatio, & monumentum, & iſta Tanagræa, oppreſſa libertate, Libertas. in Palatio, pulcherrimo proſpectu porticum cum conclavibus pavimentatam trecentum pedum concupierat, ampliſſimum periſtylium; cætera ejuſmodi, facile ut omnium domos, & laxitate, & dignitate ſuperaret. Et homo religioſus, cum ædeis meas idem emeret & venderet, tamen illis tantis tenebris non eſt auſus ſuum nomen emptioni illi adſcribere: poſuit ſcilicet Stratonem illum, hominem ſua virtute egentem, ut is, qui in Marſis, ubi natus eſt, tectum, quod imbris vitandi cauſſa ſuccederet, nullum haberet, ædeis in Palatio nobiliſſimas emiſſe ſe diceret. Inferiorem ædium partem aſſignavit non ſuæ genti Fonteiæ, ſed Clodiæ, quam reliquit. Quem in numerum ex multis Clodiis nemo nomen dedit, niſi aut egeſtate, aut ſcelere perditus. Hanc vos pontifices, tam variam, tam novam in omni genere voluntatem, impudentiam, audaciam, cupiditatem, comprobabitis? Pontifex, inquit, affuit. Non te pudet, cum apud Pontifices res agatur, pontificem dicere, non collegium pontificum affuiſſe? præſertim, cum tribunus pleb. vel denunciare potueris, vel etiam cogere? Eſto: collegium non adhibuiſti. quid? de collegio quis tandem affuit? poſuerat enim auctoritatem in uno, quæ eſt in his omnibus. ſed tamen auget

& ætas,

& ætas, & honos dignitatem. opus erat etiam ſcientia: quam etſi omnes conſecuti ſunt, tamen certe peritiores vetuſtas facit. Quis ergo affuit? frater, inquit, uxoris meæ. Si auctoritatem quærimus (etſi id eſt ætatis, ut nondum conſecutus ſit) tamen quanta eſt in adoleſcente auctoritas, ea propter tantam conjunctionem affinitatis minor eſt putanda. ſin autem ſcientia eſt quæſita; quis erat minus peritus, quam is, qui paucis illis diebus in collegium venerat? qui etiam tibi erat magis obſtrictus beneficio recenti, cum ſe fratrem uxoris tuæ, fratri tuo germano antelatum videbat. Etſi in eo providiſti, ne frater te accuſare poſſet. Hanc tu igitur dedicationem appellas, ad quam non collegium, non honoribus populi Rom. ornatum pontificem, non denique adoleſcentem quemquam, cum haberes in collegio familiariſſimos, adhibere potuiſti? affuit is, ſi modo affuit, quem tu impuliſti: ſoror rogavit, mater coëgit. Videte igitur, pontifices, quid ſtatuatis in mea cauſſa de omnium fortunis. verbone, pontifices, putatis, ſi is poſtem tenuerit, & aliquid dixerit, domum uniuſcujuſque conſecrari poſſe? an iſtæ dedicationes, & templorum, & delubrorum religiones ad honorem deorum immortalium, ſine ulla civium calamitate à majoribus noſtris conſtitutæ ſunt? eſt inventus tribunus pleb. qui conſularibus copiis inſtructus omni impetu furoris in eum civem irruerit, quem perculſum ipſa reſp. ſuis manibus extolleret. Quid? ſi quis ſimilis iſtius (neque enim jam deerunt, qui imitari velint) aliquem mei diſſimilem, cui reſpub. non tantum debeat, per vim afflixerit, domum ejus perpon-

pontificem dedicarit: id vos iſta auctoritate conſtituetis ratum eſſe oportere? Dicetis, quem reperiet pontificem? quid? & tribunus pleb. idem eſſe non poteſt pontifex? M. Druſus ille clariſſimus vir, tribunus pleb. pontifex fuit. ergo, ſi is Q. Cæpionis, inimici ſui, poſtem ædium tenuiſſet, & pauca verba feciſſet, ædes Cæpionis eſſent dedicatæ? Nihil loquor de pontificio jure, nihil de ipſius verbis dedicationis, nihil de religione, cæremoniis: non diſſimulo me neſcire ea, quæ, etiam ſi ſcirem, diſſimularem, ne aliis moleſtus, vobis etiam curioſus viderer: etſi effluunt multa ex veſtra diſciplina, quæ etiam ad noſtras aureis ſæpe permanant. Poſtem teneri in dedicatione oportere, videor audiſſe, templi, ibi enim poſtis eſt, ubi templi aditus eſt, & valvæ. Ambulationis poſteis nemo umquam tenuit in dedicando. Simulacrum autem, aut aram ſi dedicaſti, ſine religione loco moveri poteſt. Sed jam hoc dicere tibi non licebit, quoniam pontificem poſtem tenuiſſe dixiſti. Quamquam, quid ego de dedicatione loquar? aut quid de veſtro jure & religione contra, quam propoſueram, diſputabo? Ego vero ſi omnia ſolemnibus verbis, veteribus, & priſcis inſtitutis acta eſſe dicerem, tamen me reipublicæ jure defenderem. An, cum tu ejus civis diſceſſu, cujus unius opera ſenatus, atque omnes boni civitatem eſſe incolumem toties judicaſſent, oppreſſam teterrimo latrocinio cum duobus ſceleratiſſimis conſulibus rempubl. teneres, domum ejus qui patriam à ſe ſervatam perire ſuo nomine noluiſſet, per pontificem aliquem dedicaſſes; poſſet recreata reſpub. ſuſtinere? Date de hac reli-

religione aditum, pontifices: jam nullum fortunis communibus exitum reperietis. An, ſi poſtem tenuerit pontifex, & verba ad religionem deorum immortalium compoſita ad perniciem civium tranſtulerit, valebit ad injuriam nomen ſanctiſſimum religionis: ſi tribunus pleb. verbis non minus priſcis, & pæne ſolemnibus bona civis cujuſpiam conſecrarit, non valebit? Atqui C. Atinius patrum memoria bona Q. Metelli, qui eum ex ſenatu cenſor ejecerat, avi tui, Q. Metelle, & tui, P. Servili, & proavi tui, P. Scipio, conſecravit foculo poſito in roſtris, adhibitoque tibicine. quid tum? num ille furor tribuni pleb. ductus ex nonnullis veterum temporum exemplis, fraude Metello fuit, ſummo illi, & clariſſimo viro? certe non fuit. Vidimus, hoc idem Cn. Lentulo cenſori tribunum pleb. facere. numquid igitur is bona Lentuli religioni obligavit? Sed quid ego cæteros? tu, tu inquam, capite velato, concione advocata, foculo poſito, bona tui Gabinii, cui regna omnia Syrorum, Arabum, Perſarumque donaras, conſecraſti. Quod ſi tum nihil eſt actum, quid in meis bonis agi potuit? ſin eſt ratum, cur ille gurges heluatus tecum ſimul reipublicæ ſanguinem, ad cœlum tamen exſtruxit villam in Tuſculano viſceribus ærarii: mihi meas ruinas, quarum ego ſimilem totam urbem eſſe paſſus non ſum, aſpicere non licuit? Omitto Gabinium. quid? exemplo tuo bona tua nonne L. Mummius, vir omnium fortiſſimus, atque optimus, conſecravit? quod ſi, quia ad te pertinet, ratum eſſe negas oportere, ea jura conſtituiſti in præclaro tribunatu tuo, quibus in te

con-

Digitized by Google

converſis, recuſares, alios everteres? ſin iſta conſecratio legitima eſt, quid eſt, quod profanum in tuis bonis eſſe poſſit? An conſecratio nullum habet jus, dedicatio eſt religioſa? quid ergo illa tua tum obteſtatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid priſca verba voluerunt? ementiri, fallere, abuti deorum immortalium numine ad hominum timorem, quid voluiſti? Nam ſi eſt illud ratum; mitto Gabinium: tua domus certe, & quidquid habes aliud, eſt Cereri conſecratum: ſin ille ludus fuit, quid te impurius, qui religiones omneis pollueris aut ementiendo, aut ſtuprando? Iam fateor, inquit, in Gabinio me nefarium fuiſſe. quippe vides pœnam illam à te in alium inſtitutam, in teipſum eſſe converſam. Sed, homo omnium ſcelerum flagitiorumque documentum, quod in Gabinio fateris, cujus impudicitiam pueritiæ, libidines adoleſcentiæ, dedecus & egeſtatem reliquæ vitæ, latrocinium conſulatus vidimus: cui ne iſta quidem ipſa calamitas injuria potuit accidere: id in me infirmas? & gravius eſſe dicis, quod uno adoleſcente, quam quod concione tota teſte effeciſti? Dedicatio magnam, inquit, habet religionem. Nonne vobis Numa Pompilius videtur loqui? diſcite orationem, pontifices, & vos flamines: etiam, tu rex, diſce à gentili homine tuo: quamquam ille gentem iſtam reliquit: ſed tamen diſce ab homine religionibus dedito, juſto, tum omnium religionum perito. Quid? in dedicatione nonne & quis dicit, & quid, & quomodo, quæritur? an tu hæc ita confundis & perturbas, ut, quicumque velit, quod velit, quomodo velit, poſſit dedicare? quis eras tu, qui dedicabas? quo jure? qua lege?

ge? quo exemplo? qua poteſtate? ubi te iſti rei populus Romanus præfecerat? video enim eſſe legem veterem tribunitiam, quæ vetet injuſſu plebis ædeis, terram, aram, conſecrare. Neque tum hoc ille Q. Papirius, qui hanc legem rogavit, ſenſit, neque ſuſpicatus eſt fore periculum, ne domicilia aut poſſeſſiones indemnatorum civium conſecrarentur. Neque enim id fieri fas erat, neque quiſquam fecerat, neque erat cauſſa, cur prohibendo non tam deterrere videretur, quam admonere. Sed quia conſecrabantur ædes, non privatorum domicilia, ſed quæ ſacræ nominantur: conſecrabantur agri, non ita, ut noſtra prædia, ſiquis vellet, ſed ut imperator agros de hoſtibus captos conſecraret: ſtatuebantur aræ, quæ religionem afferrent, ipſo ſi loco eſſent conſecratæ: hæc, niſi plebs juſſiſſet, fieri vetuit. Quæ ſi tu interpretaris de noſtris ædibus, atque agris ſcripta eſſe, non repugno: ſed quæro, quæ lex lata ſit, ut tu meas ædeis conſecrares: ubi tibi hæc poteſtas data ſit: quo jure feceris. Neque ego nunc de religione, ſed de bonis omnium noſtrum, nec de pontificio, ſed de jure publico diſputo. Lex Papiria vetat, ædeis injuſſu plebis conſecrari. ſit ſane hoc de noſtris ædibus, ac non de publicis templis. unum oſtende verbum conſecrationis in ipſa tua lege: ſi illa lex eſt, ac non vox ſceleris & crudelitatis tuæ. Quod ſi tibi tum in illo reipublicæ naufragio omnia in mentem venire potuiſſent; aut ſi tuus ſcriptor in illo incendio civitatis non ſyngraphas cum Byzantiis exſulibus, & cum legatis regiis faceret; ſed vacuo animo tibi iſta, non ſcita, ſed portenta conſcriberet; eſſes omnia ſi minus re, at verbis legitimis

mis conſecutus. Sed uno tempore cautiones fiebant pecuniarum; fœdera feriebantur provinciarum; regum appellationes venales erant; ſervorum omnium vicatim celebrabatur tota urbe deſcriptio; inimici in gratiam reconciliabantur; imperia adſcribebantur novæ juventuti; Q. Sejo venenum miſero parabatur; de Cn. Pompejo propugnatore, & cuſtode imperii interficiendo conſilia inibantur; ſenatus ne quis eſſet, ut lugerent boni ſemper, ut capta reſpub. conſulum proditione, vi tribunitia teneretur. hæc cum tot, tantaque agerentur, non mirum eſt, præſertim in furore animi, & cæcitate, multa illum, & te feſelliſſe. At videte, quanta ſit vis hujus Papiriæ legis in re tali, non qualem tu affers ſceleris plenam, & furoris. Q. Martius cenſor ſignum Concordiæ fecerat, idque in publico collocarat. Hoc ſignum C. Caſſius cenſor cum in curiam tranſtuliſſet, collegium veſtrum conſuluit, numquid eſſe cauſſæ videretur, quin id ſignum curiamque Concordiæ dedicaret? Quæſo, pontifices, & hominem cum homine, & tempus cum tempore, & rem cum re comparate. Ille erat ſumma modeſtia, & gravitate cenſor: hic tribunus plebis ſcelere, & audacia ſingulari. tempus illud erat tranquillum, & in libertate populi, & gubernatione poſitum ſenatus: tuum porro tempus libertate populi Romani oppreſſa, ſenatus auctoritate deleta. res illa plena juſtitiæ, ſapientiæ, dignitatis: (cenſor enim, penes quem majores noſtri id, quod tu ſuſtuliſti, judicium ſenatus de dignitate eſſe voluerunt, Concordiæ ſignum volebat in curia, curiamque ei deæ dedicare: præclara voluntas,
atque

atque omni laude digna: præſcribere enim ſe arbitrabatur, ut ſine ſtudiis diſſenſionis ſententiæ dicerentur, ſi ſedem ipſam ac templum publici conſilii religione Concordiæ devinxiſſet) tu cum ferro, cum metu, cum edictis, cum privilegiis, cum præſentibus copiis perditorum, abſentis exercitus terrore, & minis, conſulum ſocietate, & nefario fœdere, ſervitute oppreſſam civitatem teneres; Libertatis ſignum poſuiſti, magis ad ludibrium impudentiæ, quam ad ſimulationem religionis: ille in curia, quæ poterat, ſine cujuſquam incommodo, dedicabat: tu in civis optime de republ. meriti cruore ac pene oſſibus ſimulacrum non libertatis publicæ, ſed licentiæ collocaſti. Atque ille tamen ad collegium retulit: tu ad quem retuliſti? ſi quid deliberares, ſi quid tibi aut piandum, aut inſtituendum fuiſſet religione domeſtica, tamen inſtituto cæterorum vetere ad pontificem detuliſſes: novum delubrum, cum in urbis clariſſimo loco, nefando quodam, atque inaudito inſtituto, inchoares; referendum ad ſacerdotes publicos non putaſti? At ſi collegium pontificum adhibendum non videbatur, nemone horum tibi idoneus viſus eſt, qui ætate, honore, auctoritate antecellunt, ut cum eo dedicationem communicares? quorum quidem tu non contempſiſti, ſed pertimuiſti dignitatem. An tu auderes quærere ex P. Servilio, aut ex M. Lucullo, quorum ego conſilio, atque auctoritate rempubl. conſul ex veſtris manibus, ac faucibus eripui, quibuſnam verbis, aut quo ritu, primum hoc dico, civis domum conſecrares, deinde civis ejus, cui princeps ſenatus, cui etiam

etiam ordines omnes, deinde Italia tota, poſt cunctæ gentes teſtimonium hujus urbis, atque imperii conſervati dediſſent? Quid diceres, ô nefanda & perniciosa labes civitatis? Ades, ades, Lucullé, Servili, dum dedico domum Ciceronis, ut mihi præeatis, poſtemque teneatis. Es tu quidem cum audacia, tum impudentia ſingulari: ſed tibi tamen oculi, vultus, verba cecidiſſent, cum te viri, qui ſua dignitate perſonam populi Roman. atque auctoritatem imperii ſuſtinerent, verbis graviſſimis perterruiſſent: neque ſibi fas eſſe dixiſſent, furori intereſſe tuo, atque in patriæ parricidio, & ſcelere. Quæ cum videres, tum te ad tuum affinem non delectum à te, ſed relictum à cæteris contuliſti: quem ego tamen credo, ſi eſt ortus ab illis, quos memoriæ proditum eſt, ab ipſo Hercule perfuncto jam laboribus ſacra didiciſſe, in viri fortis ærumnis, non ita crudelem fuiſſe, ut in vivi, & jam ſpirantis caput buſtum ſuis manibus imponeret: qui aut nihil dixit, aut, ſi fecit, omnino pœnam hanc maternæ temeritatis tulit, ut mutam in delicto perſonam, nomenque præberet: aut, ſi dixit aliquid, verbis hæſitantibus, poſtemque tremebunda manu tetigit. certe nihil rite, nihil caſte, nihil more inſtitutoque perfecit. Viderat ille Murænam vitricum ſuum, conſulem deſignatum, ad me conſulem cum Allobrogibus communis exitii indicia afferre: audierat ex illo, ſe à me bis ſalutem accepiſſe, ſeparatim ſemel, iterum cum univerſis. Quare quis eſt, qui exiſtimare poſſit, huic novo pontifici primam hanc poſt ſacerdotium initum religionem inſtituenti, vocemque mittenti, non & linguam obmutuiſſe, & ma-

manum obtorpuiſſe, & mentem debilitatam metu concidiſſe: præſertim cum ex collegio tanto non regem, non flaminem, non pontificem videret, fierique particeps alieni ſceleris invitus cogeretur, & graviſſimas pœnas affinitatis impuriſſimæ ſuſtineret? Sed, ut revertar ad jus publicum vindicandum, quod ipſi pontifices ſemper non ſolum ad ſuas cæremonias, ſed etiam ad populi juſſa accommodaverunt: habetis in commentariis veſtris, C. Caſſium cenſorem de ſigno Concordiæ dedicando ad pontificum collegium retuliſſe; eique M. Æmilium pontificem maximum pro collegio reſpondiſſe, niſi eum populus Romanus nominatim præfeciſſet, atque ejus juſſu faceret; non videri ea recte poſſe dedicari. Quid? cum Licinia virgo Veſtalis, ſummo loco nata, ſanctiſſimo ſacerdotio prædita, T. Flaminio, Q. Metello coss. aram, & ædiculam, & pulvinar ſub ſaxo ſacro dedicaſſet, non eam rem ex auctoritate ſenatus ad hoc collegium Sex. Iulius prætor retulit? cum P. Scævola pontif. maximus pro collegio reſpondit, quod in loco publico Licinia C. F. injuſſu populi dedicaſſet, ſacrum non videri eſſe. Quam quidem rem quanta ſeveritate, quantaque diligentia ſenatus ſuſtulerit, ex ipſo S. C. facile cognoſcetis. Recita S. C. SENATVS CONSVLTVM. Videtiſne prætori urbano negotium datum, ut curaret, ne id ſacrum eſſet? & ut, ſi quæ eſſent inciſæ, aut inſcriptæ litteræ, tollerentur? O tempora! ô mores! tum cenſorem, hominem ſanctiſſimum, ſimulacrum Concordiæ dedicare pontifices in templo inaugurato prohibuerunt: poſt autem ſenatus in loco auguſto con-

ex ea dedicatione litterarum extare monu-
mentum: tu procella patriæ, turbo, ac tempe-
ſtas pacis, atque otii, quod in naufragio rei-
publicæ tenebris offuſis demerſo populo Rom.
everſo, atque ejecto ſenatu dirueris, ædificaris,
religione omni violata, reipublicæ tantum no-
mine contaminaris, in civis hujuſce ædibus, &
in urbe, quam ſuis laboribus, ac periculis con-
ſervaſſet, monumentum deletæ reipublicæ col-
locaris ad equitum notam, ad dolorem bono-
rum omnium, ſublatoque Q. Catuli nomine,
incideris; id ſperaſti rempubl. diutius, quam
quoad mecum ſimul expulſa careret his mœ-
nibus, eſſe laturam? At ſi pontifex neque is,
cui licuit, neque id quod fas fuit dedicavit;
quid me attinet jam illud tertium, quod pro-
poſueram, docere, non his inſtitutis, ac verbis,
quibus cæremoniæ poſtulant, dedicaſſe? Dixi
à principio, nihil me de ſcientia veſtra, nihil
de ſacris, nihil de abſcondito jure pontificum
dicturum. Quæ ſunt adhuc à me de jure dedi-
candi diſputata, non ſunt quæſita ex occulto
aliquo genere litterarum, ſed ſumpta de me-
dio ex rebus palam per magiſtratus actis ad
collegiumque delatis, ex S. C. ex lege. Illa
interiora jam veſtra ſunt, quid dici, quid præ-
cipere, quid tangi, quid teneri jus fuerit. Quæ
ſi omnia ex Coruncanii ſcientia, qui peritiſſi-
mus pontifex fuiſſe dicitur, acta eſſe conſta-
rent: aut ſi M. Horatius ille Pulvillus, qui,
cum ejus dedicationem multi propter invi-
diam fictis religionibus impedirent, reſtitit, &
conſtantiſſima mente Capitolium dedicavit,
hujuſ-

hujuſmodi alicui dedicatione præfuiſſet: tamen in ſcelere religio non valeret: nedum valeat id, quod imperitus adoleſcens, novus ſacerdos, ſororis precibus, matris minis adductus, ignarus, invitus, ſine collegis, ſine libris, ſine auctore, ſine ſcriptore, furtim, mente ac lingua titubante feciſſe dicatur: præſertim cum iſte impurus, atque impius hoſtis omnium religionum, qui contra fas inter viros ſæpe mulier, & inter mulieres vir fuiſſet, ageret illam rem ita raptim, & turbulente, ut neque mens, neque vox, neque lingua conſiſteret. Delatum tum eſt ad vos, pontifices, & poſt omnium ſermone celebratum, quemadmodum iſte præpoſteris verbis, omnibus obſcænis, identidem ſe ipſe revocando, dubitans, timens, hæſitans, omnia aliter, ac vos in monumentis habetis, & pronunciarit, & fecerit. Quod quidem minime mirum eſt, in tanto ſcelere, tantaque dementia, ne audaciæ quidem locum ad timorem comprimendum fuiſſe. Etenim ſi nemo umquam prædo tam barbarus, atque immanis fuit, qui, cum fana ſpoliaſſet, deinde aram aliquam in litore deſerto, ſomniis ſtimulatus, aut religione aliqua conſecraret, non horreret animo, cum divinum numen ſcelere violatum placare precibus cogeretur: qua tandem iſtum perturbatione mentis omnium templorum, atque tectorum, totiuſque urbis prædonem fuiſſe cenſetis, cum pro deteſtatione tot ſcelerum unam aram nefarie conſecraret? Non poterat ullo modo (quamquam & inſolentia dominatus extulerat animos, & erat incredibili armatus audacia) non in agendo ruere, ac ſæpe peccare, præſertim illo pontifice, & ma-

 giſtro,

didiciſſet? Magna vis eſt cum in deorum immortalium numine, tum vero in ipſa republica. Dii immortales ſuorum templorum cuſtodem, ac præſidem ſceleratiſſime pulſum cum viderent, ex ſuis templis in ejus ædeis immigrare nolebant. itaque iſtius vecordiſſimi mentem cura metuque terrebant. Res vero pub. quamquam erat exterminata mecum, tamen obverſabatur ante oculos exterminatoris ſui, & ab iſtius inflammato, atque ignito furore jam tum me, ſeque repetebat. Quare quid eſt mirum, ſi iſte metus furore inſtinctus, ſcelere præceps, neque inſtitutas cæremonias perſequi, neque verbum ullum ſollemne potuit effari? Quæ cum ita ſint, pontifices, revocate jam animos veſtros ab hac ſubtili noſtra diſputatione ad univerſam rempub. quam antea cum viris fortibus multis, in hac vero cauſſa ſolis veſtris cervicibus ſuſtinetis. Vobis univerſi ſenatus perpetua auctoritas, cui voſmetipſi præſtantiſſimi ſemper in mea cauſſa præfuiſtis; vobis Italiæ magnificentiſſimus ille motus, municipiorumque concurſus; vobis campus, centuriarumque una vox omnium, quarum vos principes, atque auctores fuiſtis; vobis omnes ſocietates, omnes ordines, omnes, qui aut re, aut ſpe denique ſunt boni, omne vobis erga meam dignitatem ſtudium, & judicium non modo commiſſum, verum etiam commendatum eſſe arbitrantur. Denique ipſi dii immortales, qui hanc urbem, atque hoc imperium tuentur, ut eſſet omnibus gentibus, poſteritatique perſpicuum, divino me numine eſſe reipub. redditum, idcirco mihi videntur

fructum

Digitized by Google

fructum ipſum reditus, & gratulationis meæ, ad ſuorum ſacerdotum poteſtatem, judiciumque revocaſſe. Hic eſt enim reditus, pontifices, hæc reſtitutio in domo, in ſedibus, in aris, in focis, in diis penatibus recuperandis. quorum ſi iſte ſuis ſceleratiſſimis manibus tecta, ſedeſque convellit, ducibuſque conſulibus, tanquam urbe capta, hanc unam domum quaſi acerrimi propugnatoris ſibi delendam putavit: tamen illi dii penates, ac familiares mei, per vos in meam domum mecum erunt reſtituti. Quocirca te, Capitoline, quem propter beneficia populus Romanus optimum, propter vim maximum nominavit: teque, Iuno regina, & te, cuſtos urbis, Minerva, quæ ſemper adjutrix conſiliorum meorum, teſtis laborum extitiſti, precor ac quæſo: voſque qui maxime me repetiſtis, atque revocaſtis, quorum de ſedibus hæc mihi propoſita eſt contentio, patrii penates familiareſque, qui huic urbi, & reipub. præſidetis; vos obteſtor, quorum ego à templis, ac delubris peſtiferam illam, & nefariam flammam depuli: teque, Veſta mater, cujus caſtiſſimas ſacerdotes ab hominum amentia, furore, ſcelere defendi, cujuſque ignem illum ſempiternum non ſum paſſus aut ſanguine civium reſtingui, aut cum totius urbis incendio commiſceri; ut, ſi in illo pene fato reipublicæ objeci meum caput pro veſtris cæremoniis, atque templis, perditiſſimorum civium furori, atque ferro: & ſi iterum, cum ex mea contentione interitus bonorum omnium quæreretur, vos ſum teſtatus, vobis me, ac meos commendavi, meque ac meum caput ea conditione devovi, ut, ſi & eo ipſo tempore, & ante in conſulatu

 meo,

meo, commodis meis omnibus, emolumentis, præmiis prætermiſſis, cura, cogitatione, vigiliis omnibus, nihil niſi de ſalute meorum civium laboraſſem, tum mihi republica aliquando reſtituta liceret frui: ſin autem mea conſilia patriæ non profuiſſent, ut perpetuum dolorem avulſus à meis ſuſtinerem: hanc ego devotionem capitis mei, cum ero in ſedes meas reſtitutus, tum denique convictam eſſe, & commiſſam putabo. Nam nunc quidem, pontifices, non ſolum domo, de qua cognoſcitis, ſed tota urbe careo, in quam videor eſſe reſtitutus. Vrbis enim celeberrimæ, & maximæ partes adverſum illud non monumentum, ſed vulnus patriæ contuentur. quem cum mihi conſpectum morte magis vitandum, fugiendumque eſſe videatis; nolite, quæſo, eum, cujus reditu reſtitutam rempublicam fore, putaſtis, non ſolum dignitatis ornamentis, ſed etiam urbis partibus velle eſſe privatum. Non me bonorum direptio, non tectorum exciſio, non depopulatio prædiorum, non prædæ conſulum ex meis fortunis crudeliſſime capta permovet: caduca ſemper, & mobilia hæc eſſe duxi, non virtutis, atque ingenii, ſed fortunæ & temporum munera: quorum ego non tam facultatem umquam & copiam expetendam putavi, quam & in utendo rationem, & in carendo patientiam. Etenim ad noſtrum uſum propemodum jam eſt definita moderatio rei familiaris: liberis autem noſtris ſatis amplum patrimonium paterni nominis, ac noſtræ memoriæ relinquemus: domo per ſcelus erepta, per latrocinium occupata, per religionis vim ſceleratius etiam ædificata, quam everſa, carere

re

ſi diis immortalibus, ſi ſenatui, ſi populo Romano, ſi cunctæ Italiæ, ſi provinciis, ſi exteris nationibus, ſi vobiſmetipſis, qui in mea ſalute principem ſemper locum, auctoritatemque tenuiſtis, gratum, & jucundum meum reditum intelligitis eſſe: quæſo, obteſtorque vos, pontifices, ut me, quem auctoritate, ſtudio, ſententiis reſtituiſtis, nunc, quoniam ſenatus ita vult, manibus quoque veſtris in ſedibus meis collocetis.

DE HARVSPICVM Reſponſis, in Senatu.

ORATIO XXX.

HEſterno die, P. C. cum me & veſtra dignitas, & frequentia equitum Romanorum, quibus ſenatus dabatur, magnopere commoviſſet, putavi mihi reprimendam eſſe P. Clodii impudicam impudentiam, cum is publicanorum cauſſam ſtultiſſimis interrogationibus impediret, & P. Tullioni Syro navaret operam, atque ei ſeſe, cui totus venierat, etiam, vobis inſpectantibus, venditaret. Itaque hominem furentem, exultantemque continui, ſimulac periculum judicii intendi: duobus inceptis verbis omnem impetum gladiatoris, ferociamque compreſſi. Attamen ignarus ille, qui conſules eſſent, exſanguis, atque æſtuans ſe à curia repente proripuit, cum quibuſdam fractis jam, atque inanibus minis, & cum illius Piſoniani temporis, Gabinianique

Digitized by Google

qui cœpiſſem, cepi equidem fructum maximum & ex conſurrectione omnium veſtrum, & ex comitatu publicanorum. Sed vecors repente ſine ſuo vultu, ſine colore, ſine voce conſtitit, deinde reſpexit: &, ſimulac Cn. Lentulum COSS. aſpexit, concidit in Curiæ pæne limine, recordatione, credo, Gabinii ſui, deſiderioque Piſonis. cujus ego de effrenato, & præcipiti furore quid dicam? haud poteſt gravioribus à me verbis vulnerari, quam eſt ſtatim in facto ipſo à graviſſimo viro P. Servilio confectus ac trucidatus: Cujus ſi etiam vim, & gravitatem illam ſingularem, ac pæne divinam aſſequi poſſem: tamen non dubito, quin ea tela, quæ conjecerit inimicus, quam ea, quæ collega patris emiſit., leviora, atque hebetiora eſſe videantur. Sed tamen mei facti rationem exponere illis volo, qui heſterno die dolore me elatum, & iracundia longius prope digreſſum arbitrabantur, quam ſapientis hominis cogitata ratio poſtularet. Nihil feci iratus, nihil impotenti animo, nihil non diu conſideratum, ac multo ante meditatum. Ego enim, P. C. inimicum me ſemper eſſe profeſſus ſum duobus, qui me, qui rempublicam cum defendere deberent, ſervare poſſent: cumque ad conſulare officium ipſis inſignibus illius imperii, ad meam ſalutem non ſolum auctoritate, ſed etiam precibus veſtris vocarentur, primo reliquerunt, deinde prodiderunt, poſtremo oppugnaverunt, præmiiſque nefariæ pactionis funditus una cum republ. oppreſſum, extinctumque voluerunt: quique ſuo ductu, & imperio cruento illo atque funeſto, ſupplicia neque à

ſocio-

Digitized by Google

Sociorum mœnibus prohibere, neque hoſtium urbibus inferre potuerunt: exciſionem, inflammationem, everſionem, depopulationem, vaſtitatem eam ſua cum præda meis omnibus tectis, atque agris intulerunt. cum his furiis, & facibus, cum his inquam, exitioſis prodigiis, ac pene hujus imperii peſtibus bellum mihi inexpiabile dico eſſe ſuſceptum: neque id tamen ipſum tantum, quantum meus, ac meorum, ſed tantum, quantum veſter, atque omnium bonorum dolor poſtulavit. In Clodium vero non eſt hodie meum majus odium, quam illo die fuit, cum illum ambuſtum religioſiſſimis ignibus cognovi muliebri ornatu, & inceſto ſtupro, atque ex domo pontificis maximi emiſſum: tum, inquam, tum vidi, ac multo ante proſpexi, quanta tempeſtas excitaretur, quanta impenderet procella reipub. Videbam illud ſcelus tam importunum, audaciam tam immanem adoleſcentis furentis, nobilis, vulnerati, non poſſe arceri otii finibus: erupturum illud malum aliquando, ſi impunitum fuiſſet ad perniciem civitatis. Non multum mihi ſane poſt ad odium acceſſit. nihil enim contra me fecit odio mei, ſed odio ſeveritatis, odio dignitatis, odio reipublicæ. non me magis violavit, quam ſenatum, quam equites Romanos, quam omneis bonos, quam Italiam cunctam: non denique in me ſceleratior fuit, quam in ipſos deos immortaleis. Etenim illos eo ſcelere violavit, quo nemo antea: in me fuit eodem animo, quo etiam ejus familiaris Catilina, ſi viciſſet, fuiſſet. Itaque eum numquam à me eſſe accuſandum putavi, non plus quam ſtipitem illum, qui, quorum hominum eſſet, neſciremus,

 niſi

Digitized by Google

inimicorum meorum & glande corruptum: qui ſi ſentit, quo ſe ſcelere devinxerit, non dubito, quin ſit miſerrimus: ſin autem id non videt, periculum eſt, ne ſe ſtuporis excuſatione defendat. Accedit etiam, quod exſpectatione omnium, fortiſſimo & clariſſimo viro, T. Annio, devota, & conſtituta iſta hoſtia eſſe videtur: cui me præripere deſponſam jam, & deſtinatam laudem, cum ipſe ejus opera, & dignitatem, & ſalutem recuperarim, valde eſt iniquum. Etenim ut P. ille Scipio natus mihi videtur ad interitum exitiumque Carthaginis, qui illam à multis imperatoribus obſeſſam, oppugnatam, labefactatam, pene captam, aliquando quaſi fatali eventu ſolus evertit: ſic T. Annius ad illam peſtem comprimendam, exſtinguendam, funditus delendam natus eſſe videtur, & quaſi divino munere donatus reipublicæ. Solus ille cognovit, quemadmodum armatum civem, qui lapidibus, qui ferro alios fugaret, alios domi contineret, qui urbem totam, qui curiam, qui forum, qui templa omnia cæde, incendiiſque terreret, non modo vincere, verum etiam vincire oporteret. Huic ego, & tali, & ita de me, ac de patria merito viro numquam mea voluntate præripiam eum præſertim reum, cujus ille inimicitias non ſolum ſuſcepit propter ſalutem meam, verum etiam appetivit. Sed ſi etiam nunc illaqueatus jam omnium legum periculis, irretitus odio bonorum omnium, exſpectatione ſupplicii jam non diuturna implicatus, feretur tamen hæſitans, & in me impetum impeditus facere conabitur;

reſi-

Digitized by Google

ejus conatum refutabo. Velut heſter-no die, cum mihi ſtanti tacens minaretur, voce tantum attigi legum initium, & judicii. conſedit ille. conticuit. diem dixiſſet, ut fecerat: feciſſem, ut ei ſtatim tertius à prætore dies diceretur. Atque hoc ſic moderetur, & cogitet, ſi contentus ſit iis ſceleribus, quæ commiſit, jam ſe eſſe conſecratum Miloni: ſi quod in me telum intenderit, ſtatim me eſſe arrepturum arma judiciorum, atque legum. Atqui paullo ante, P.C. concionem habuit, quæ eſt ad me tota delata: cujus concionis primum univerſum argumentum, ſententiamque audite. cum riſeritis impudentiam hominis, tum à me de tota concione audietis. De religionibus ſacris, & cæremoniis eſt concionatus, patres conſcripti, Clodius: P. inquam, Clodius ſacra, & religiones negligi, violari, pollui, queſtus eſt. Non mirum ſi hoc vobis ridiculum videtur: etiam ſua concio riſit hominem, quomodo ipſe gloriari ſolet, ducentis confixum ſenatuſconſultis, quæ ſunt omnia contra illum pro religionibus facta, hominemque illum, qui pulvinaribus Bonæ Deæ ſtuprum intulerit, eaque ſacra, quæ viri oculis ne imprudentis quidem aſpici fas eſt, non ſolum aſpectu virili, ſed flagitio, ſtuproque violarit, in concione de religionibus neglectis conqueri. Itaque nunc proxima concio ejus exſpectatur de pudicitia. Quid enim intereſt, utrum ab altaribus religioſiſſimis fugatus, de ſacris, & religionibus conqueratur, an ex ſororum cubiculo egreſſus, pudorem pudicitiamque defendat? Reſponſum haruſpicum hoc recens de fremitu in concione recitavit:

eſt (id quod audiſtis) loca ſacra , & religioſa, profana haberi. In ea cauſſa eſſe dixit domum meam , à religioſiſſimo ſacerdote P. Clodio conſecratam. Gaudeo mihi de toto hoc oſtento, quod haud ſcio , an graviſſimum multis his annis huic ordini nuntiatum ſit , datam non modo juſtam , ſed etiam neceſſariam cauſſam eſſe dicendi. Reperietis enim ex hoc toto prodigio , atque reſponſo , nos de iſtius ſcelere , ac furore , ac de impendentibus periculis maximis, prope jam voce Iovis optimi maximi præmoneri. Sed primum expiabo religionem ædium mearum , ſi id facere vere , ac ſine cujuſquam dubitatione potero. ſin ſcrupulus tenuiſſimus reſidere aliquis videbitur, non modo patienti , ſed etiam libenti animo portentis deorum immortalium , religionique parebo. Sed quæ tandem eſt in hac urbe tanta domus ab iſta religionis ſuſpicione tam vacua atque pura? Quamquam veſtræ domus, P.C. cæterorumque civium multo maxima ex parte ſunt liberæ religione : tamen una mea domus judiciis omnibus liberata in hac urbe ſola eſt. Te enim appello, Lentule, & te, Philippe. ex hoc haruſpicum reſponſo decrevit ſenatus , ut de locis ſacris, religioſis, ad hunc ordinem referretis : poteſtiſne referre de mea domo, quæ (ut dixi) ſola in hac urbe omni religione, omnibus judiciis liberata eſt quam primum inimicus ipſe in illa tempeſtate , ac nocte reip. cum cætera ſcelera ſtilo illo impuro S. Clodius ore tincto conſcripſiſſet, ne una quidem attigit littera religionis. Deinde eandem domum pop. Rom. cujus eſt ſumma poteſtas omnium rerum , comitiis centuria-

gis, eodem jure eſſe juſſit, quo fuiſſet. Poſtea vos, P. C. non quod dubia res eſſet, ſed ut huic furiæ, ſi diutius in hac urbe, quam delere cuperet, maneret, vox interdiceretur, decreviſtis, ut de mearum ædium religione ad pontificum collegium referretur. Quæ tanta religio eſt, qua non in noſtris dubitationibus, atque in maximis ſuperſtitionibus, unius P. Servilii, ac M. Luculli reſponſo, ac verbo liberemur? De ſacris publicis, de ludis maximis, de deorum penatium, Veſtæque matris cæremoniis, de illo ipſo ſacrificio, quod fit pro ſalute populi Romani, quod poſt Romam conditam hujus unius caſti tutoris religionum ſcelere violatum eſt, quod tres pontifices ſtatuiſſent, id ſemper populo Romano, ſemper ſenatui, ſemper ipſis diis immortalibus ſatis ſanctum, ſatis auguſtum, ſatis religioſum eſſe viſum eſt. At vero meam domum P. Lentulus COSS. & pontifex, P. Servilius, M. Lucullus, Q. Metellus, M. Glabrio, M. Meſſala, L. Lentulus flamen Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius rex ſacrorum, M. Scaurus, M. Craſſus, C. Curio, Sex. Cæſar flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinovanus, Q. Terentius, pontifices minores, cauſſa cognita duobus locis dicta, maxima frequentia ampliſſimorum, ac ſapientiſſimorum civium aſtante, omni religione, una mente, omnes liberaverunt. Nego umquam poſt ſacra conſtituta, quorum eadem eſt antiquitas, quæ ipſius urbis, ulla de re, ne de capite quidem virginum Veſtalium, tam frequens collegium judicaſſe. quamquam ad facinoris

Digitized by Google

diſquiſitionem intereſt adeſſe quamplurimos. Ita eſt enim interpretatio illa pontificum, ut iidem poteſtatem habeant judicum. Religionis explanatio vel ab uno pontifice perito recte fieri poteſt: quod idem in judicio capitis durum atque iniquum eſt. tamen ſic reperietis, frequentiores pontifices de mea domo, quam umquam de cæremoniis virginum, judicaſſe. Poſtero die frequentiſſimus ſenatus, te conſule deſignato, Lentule, ſententiæ principe, P. Lentulo, & Q. Metello COSS. referentibus, ſtatuit; cum omnes pontifices, qui erant hujus ordinis, adeſſent, cumque alii, qui honoribus populi Romani antecedebant, multa de collegii judicio verba feciſſent, omneſque iidem ſcribendo adeſſent; domum meam judicio pontificum religione liberatam videri. De hoc igitur loco ſacro potiſſimum videntur haruſpices dicere, qui locus ſolus ex privatis locis omnibus hoc præcipue juris habet, ut ab ipſis, qui ſacris præſunt, ſacer non eſſe judicatus ſit? Verum referte, quod ex S. C. facere debetis. aut vobis cognitio dabitur, qui primi de hac domo ſententiam dixiſtis, & eam religione omni liberaſtis: aut ſenatus ipſe judicabit, qui, uno illo ſolo antiſtite ſacrorum diſſentiente, frequentiſſimus antea judicavit: aut, id quod certe fiet, ad pontifices rejicietur, quorum auctoritati, fidei, prudentiæ majores noſtri ſacra, religioneſque & privatas, & publicas commendarunt. quid ergo hi poſſunt aliud judicare, ac judicaverunt? Multæ ſunt domus in hac urbe, P. C. atque haud ſcio an pæne cunctæ jure optimo: ſed tamen jure privato, jure hæreditario, jure auctoritatis, jure mancipii,

cipii, jure nexi. nego eſſe ullam domum aliam, æque privato jure, atque optima lege, publico vero omni præcipuo, & humano, & divino jure munitam. Quæ primum ædificatur ex auctoritate ſenatus pecunia publica: deinde contra vim nefariam hujus gladiatoris tot ſenatusconſultis munita, atque ſepta eſt. Primum negotium iiſdem magiſtratibus eſt datum anno ſuperiore, ut curarent, ut ſine vi mihi ædificare liceret, quibus in maximis periculis univerſa reſpub. commendari ſolet. deinde cum ille ſaxis, & ignibus, & ferro vaſtitatem meis ædibus intuliſſet, decrevit ſenatus, eos, qui id feciſſent, lege de vi, quæ eſt in eos, qui univerſam rempub. oppugnaſſent, teneri. Vobis vero referentibus, ô poſt hominum memoriam fortiſſimi, atque optimi conſules, decrevit idem ſenatus frequentiſſimus, qui meam domum violaſſet, contra rempublicam eſſe facturum. Nego ullo de opere publico, de monumento, de templo, tot ſenatus exſtare conſulta, quot de mea domo: quam ſenatus unam poſt hanc urbem conſtitutam ex ærario ædificandam, à pontificibus liberandam, à magiſtratibus defendendam, à judicibus muniendam putaret. P. Valerio pro maximis in rempubl. beneficiis data domus eſt in villa publica: at mihi in Palatio reſtituta. illi locus: at mihi etiam parietes, atque tectum. illi, quam ipſe privato jure tueretur: mihi, quam publice magiſtratus omnes defenderent. Quæ quidem ego ſi aut per me, aut ab aliis haberem, non prædicarem apud vos, ne nimis gloriari viderer: ſed cum ſint mihi data à vobis, cum ea attententur ejus lingua, cujus antea manu ever-

everſa vos mihi, & liberis meis, manibus veſtris reddidiſtis: non ego de meis, ſed de veſtris factis loquor: nec vereor, ne hæc mea veſtrorum beneficiorum prædicatio non grata potius, quam arrogans videatur. Quamquam, ſi me tantis laboribus pro communi ſalute perfunctum efferret aliquando ad gloriam in refutandis maledictis improborum hominum animi quidem dolor, quis non ignoſceret? Vidi enim heſterno die quemdam murmurantem: quem ajebant negare ferre me poſſe, quia, cum ab hoc eodem impuriſſimo parricida rogarer, cujus eſſem civitatis, reſpondi, me probantibus & vobis, & equitibus Rom. ejus eſſe, quæ carere me non potuiſſet. Ille, ut opinor, ingemuit. Quid igitur reſponderem? (quæro ex eo ipſo, qui ferre me non poteſt) me civem eſſe Romanum? litterate reſpondiſſem. an tacuiſſem? deſertum negotium. poteſt quiſquam vir in rebus magnis cum invidia verſatus, ſatis graviter contra inimici contumeliam ſine ſua laude reſpondere? At ipſe non modo reſpondet quidquid poteſt, cum eſt laceſſitus: ſed etiam gaudet ſe ab inimicis quid reſpondeat admoneri. Sed quoniam mea cauſſa expedita eſt, videamus nunc quid haruſpices dicant. ego enim fateor, me & magnitudine oſtenti, & gravitate reſponſi, & una, atque conſtanti haruſpicum voce vehementer eſſe commotum. Neque is ſum, qui, ſi cui forte videor plus quam cæteri, qui æquè, atque ego, ſunt occupati, verſari in ſtudio litterarum, his delecter, aut utar, omnino litteris, quæ noſtros animos deterrent, atque avocant à religione. Ego vero primum habeo auctores, ac magiſtros religionum colendarum

darum majores noſtros: quorum mihi tanta fuiſſe ſapientia videtur, ut ſatis ſuperque prudentes ſint, qui illorum prudentiam non dicam aſſequi, ſed quanta fuerit perſpicere poſſint: qui ſtatas ſolemneiſque cæremonias pontificatu, rerum bene gerendarum auctoritates augurio, fatorum veteres prædictiones Apollinis vatum libris, portentorum explanationes Etruſcorum diſciplina contineri putarunt: quæ quidem tanta eſt, ut noſtra memoria primum Italici belli funeſta illa principia poſt Sullani, Cinnanique temporis extremum pæne diſcrimen, tum hanc recentem urbis inflammandæ, delendique imperii conjurationem non obſcure nobis paullo ante prædixerint. Deinde etiam cognovi, multa homines doctiſſimos ſapientiſſimoſque & dixiſſe, & ſcripta de deorum immortalium numine reliquiſſe: quæ quamquam divinitus perſcripta video, tamen ejuſmodi ſunt, ut ea majores noſtri docuiſſe illos, non ab illis didiciſſe videantur. Etenim quis eſt tam vecors, qui aut, cum ſuſpexerit in cælum, deos eſſe non ſentiat, & ea, quæ tanta mente fiunt, ut vix quiſquam arte ulla ordinem rerum, ac viciſſitudinem perſequi poſſit, caſu fieri putet: aut, cum deos eſſe intellexerit, non intelligat, eorum numine hoc tantum imperium eſſe natum, & auctum, & retentum? Quam volumus licet, P. C. ipſi nos amemus: tamen nec numero Hiſpanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipſo hujus gentis, ac terræ domeſtico nativoque ſenſu Italos ipſos, ac Latinos, ſed pietate ac religione, atque hac una ſapientia, quod deorum immor-

que perſpeximus, omneis genteis, nationeſque ſuperavimus. Quare, ne plura de re minime loquar dubia, adhibete animos, & menteis veſtras, non ſolum aureis, ad haruſpicum vocem admovete: QVOD IN AGRO LATINIENSI AVDITVS EST STREPITVS CVM FREMITV. Mitto haruſpices, mitto illam veterem ipſis diis immortalibus, ut hominum fama eſt, Etruriæ datam diſciplinam: nos nonne haruſpices eſſe poſſumus? EXAVDITVS IN AGRO PROPINQVO, ET SVBVRBANO EST STREPITVS QVIDAM RECONDITVS, ET HORRIBILIS FREMITVS ARMORVM. Quis eſt ex gigantibus illis, quos poëtæ ferunt bellum diis immortalibus intuliſſe, tam impius, qui hoc tam novo tantoque motu non magnum aliquid deos populo Romano præmonſtrare, & præcinere fateatur? de ea re ſcriptum eſt, poſtulationes decretas eſſe Iovi, Saturno, Neptuno, Telluri, diis cæleſtibus. Audio quibus diis violatis expiatio debeatur: ſed, hominum quæ ob delicta, quæro. LVDOS MINVS DILIGENTER FACTOS POLLVTOSQVE. Quos ludos? te appello, Lentule (tui ſacerdotii ſunt tenſæ, curricula, præcentio, ludi, libationes, epulæque ludorum publicorum) voſque pontifices, ad quos epulones Iovis optimi maximi, ſi quid eſt prætermiſſum, aut commiſſum, afferunt: quorum de ſententia illa eadem renovata atque inſtaurata celebrantur: qui ſunt ludi minus diligenter facti? quanto aut quo ſcelere polluti? reſponde his & pro te, & pro collegis tuis, & pro pontificum collegio, ni-

hil

Digitized by Google

hil cujuſquam aut negligentia contemptum, aut ſcelere eſſe pollutum: omnia ſolemnia, ac juſta ludorum, omnibus rebus obſervatis ſumma cum cæremonia eſſe ſervata. Quos igitur haruſpices ludos minus diligenter factos, pollutoſque eſſe dicunt? eos, quorum ipſi dii immortales, atque illa Mater dea, te, Cn. Lentule, cujus ab avia manibus eſſet accepta, ſpectatorem eſſe voluit. Quod ni tu Megaleſia illo die ſpectare voluiſſes, haud ſcio, an vivere nobis, atque his de rebus jam queri liceret. Vis enim innumerabilis incitata, ex omnibus vicis collecta ſervorum ab hoc ædili religioſo, repente fornicibus, oſtiiſque omnibus in ſcenam, ſigno dato, immiſſa irrupit. tua tum, tua, Cn. Lentule, eadem virtus fuit, quæ in privato quondam tuo proavo. te, nomen, imperium, vocem, aſpectum, impetum tuum ſtans ſenatus, equiteſque Rom. & omnes boni ſequebantur, cum ille ſervorum, & ludorum multitudini S. P. Q. R. vinctum ipſo conſeſſu, & conſtrictum ſpectaculis, atque impeditum turba & anguſtiis tradidiſſet. An ſi ludius conſtitit, aut tibicen repente conticuit, aut puer ille patrimus, & matrimus ſi terram non tenuit, aut tenſam, aut lorum omiſit, aut ſi ædilis verbo, aut ſimpulo aberravit, ludi ſunt non rite facti, eaque errata expiantur, & mentes deorum immortalium, ludorum inſtauratione placantur: ſi ludi ab lætitia ad metum traducti ſunt, ſi non intermiſſi, ſed perempti, atque ſublati ſunt, ſi civitati univerſæ ſcelere ejus, qui ludos ad luctum conferre voluit, exſtiterunt dies illi feſti pæne funeſti: dubitabimus, quos ludos ille fremitus nuntiet eſſe pollutos. Ac

ſi

jus ludi violati, polluti pæne ad cædem, & ad funus civitatis converſi ſunt, hanc, inquam, accepimus agros, & nemora cum quodam ſtrepitu fremituque peragrare. Hæc igitur vobis, hæc populo Romano & ſcelerum indicia oſtendit, & periculorum ſigna patefecit. Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio noſtri majores ante templum, in ipſo Matris magnæ conſpectu Megaleſiis fieri, celebrarique voluerunt? qui ſunt more inſtitutiſque maxime caſti, ſollemnes, religioſi: quibus ludis primum ante populi conſeſſum ſenatui locum P. Africanus iterum conſul ille major dedit, ut eos ludos hæc lues impura polluerit: quo ſi quis liber aut ſpectandi, aut etiam religionis cauſſa acceſſerat, manus afferebantur: quo matrona nulla adiit propter vim conſeſſumque ſervorum. Ita ludos eos, quorum religio tanta eſt, ut ex ultimis terris arceſſita in hac urbe conſederit, qui uni ludi ne verbo quidem appellantur Latino, ut vocabulo ipſo & appetita religio externa, & Matris magnæ nomine ſuſcepta declaretur: hos ludos ſervi fecerunt, ſervi ſpectaverunt: tota denique, hoc ædile, ſervorum Megaleſia fuerunt. Pro dii immortales! qui magis nobiſcum loqui poſſetis, ſi eſſetis, verſareminique nobiſcum? Ludos eſſe pollutos ſignificatis, ac plane dicitis. quid magis deformatum, inquinatum, perverſum, conturbatum dici poteſt, quam omne ſervitium permiſſu magiſtratus liberatum, in alteram ſcenam immiſſum, alteri præpoſitum, ut alter conſeſſus poteſtati ſervorum objiceretur, alter ſervorum

totus

ſentias? Videmus univerſi repente examina tan-
ta ſervorum immiſſa in populum Roman. ſe-
ptum, atque incluſum, & non commovemur? Atque in apum fortaſſe examine nos ex Etruſcorum ſcriptis haruſpices, ut à ſervitio caveremus, monerent. Quod igitur ex aliquo disjuncto, diverſoque monſtro ſignificatum caveremus, id, cum ſibi ipſum monſtrum eſt, &, cum in eo ipſo periculum eſt, ex quo periculum portenditur, non pertimeſcemus? Iſtiuſmodi Megaleſia fecit pater tuus? iſtiuſmodi patruus? Is mihi etiam generis ſui mentionem facit: cum Athenionis, aut Spartaci exemplo ludos facere maluerit, quam Caji, aut Appii Claudiorum? Illi, cum ludos facerent, ſervos de cavea exire jubebant: tu in alteram ſervos immiſiſti, ex altera liberos ejeciſti. Itaque qui antea voce præconis à liberis ſemovebantur, tuis ludis, non voce, ſed manu liberos à ſe ſegregabant. Ne hoc quidem tibi in mentem veniebat, Sibyllino ſacerdoti, hæc ſacra majores noſtros ex veſtris libris expetiſſe? ſi illi ſunt veſtri, quos tu impia mente conquiris, violatis oculis legis, contaminatis manibus attrectas. Hac igitur vate ſuadente quondam, defeſſa Italia Punico bello, atque ab Hannibale vexata, ſacra iſta majores noſtri aſcita ex Phrygia Romæ collocaverunt: quæ vir is accepit, qui eſt optimus à populo Rom. judicatus; P. Scipio: fœmina autem, quæ matronarum caſtiſſima putabatur, Q. Clodia: cujus priſcam illam ſeveritatem ſacrificii tua ſoror mirifice exiſtimatur imitata.

Nihil

Nihil te igitur neque majores tui conju
cum his religionibus, neq; ſacerdotium ipſ
quo eſt hæc tota religio conſtituta, neque
rulis ædilitas, quæ maxime hanc tueri reli
nem ſolet, permovit, quo minus caſtiſſi
ludos omni flagitio pollueres, dedecore ma
lares, ſcelere obligares? Sed quid ego id
miror? qui, accepta pecunia, Peſſinun
ipſum, ſedem domiciliumque Matris deor
vaſtaris, & Brogitaro Gallogræco, imp
homini, ac nefario, cujus legati, te tribu
dividere in æde Caſtoris tuis operis numn
ſolebant, totum illum locum fanumque ver
deris? ſacerdotem ab ipſis aris pulvinaribuſ
detraxeris? omnia illa, quæ vetuſtas, quæ P
ſæ, quæ Syri, quæ reges omnes, qui Europ
Aſiamque tenuerunt, ſemper ſumma religic
coluerunt, perverteris? quæ denique noſ
majores tam ſancta duxerunt, ut, cum ref
tam urbem, atque Italiam fanorum habe
mus, tamen noſtri imperatores maximis,
periculoſiſſimis bellis huic deæ vota facere
eaque in ipſo Peſſinunte ad illam ipſam pr
cipem aram, & in illo loco, fanoque perſolv
rent. Quod cum Deiotarus religione ſua
ſtiſſime tueretur, quem unum habemus in
be terrarum fideliſſimum huic imperio, at
amantiſſimum noſtri nominis, Brogitaro,
ante dixi, addictum pecunia tradidiſti. At
hunc tamen Deiotarum ſæpe à ſenatu re
nomine dignum exiſtimatum, clariſſimo
imperatorum teſtimoniis ornatum, tu eti
regem appellari cum Brogitaro jubes. Sed
ter eſt rex judicio ſenatus per nos, pecu
Brogitarus per te appellatus: alterum put
reg

regem, ſi habuerit, unde tibi ſolvat, quod ei per ſyngrapham credidiſti. nam cum multa regia ſunt in Deiotaro, tum illa maxime, quod tibi nummum nullum dedit: quod eam partem legis tuæ, quæ congruebat cum judicio ſenatus, ut ipſe rex eſſet, non repudiavit: quod Peſſinuntem per ſcelus à te violatum, & ſacerdote ſacriſque ſpoliatum recuperavit, ut in priſtina religione ſervaret: quod cæremonias ab omni vetuſtate acceptas, à Brogitaro pollui non ſinit: mavultque generum ſuum munere tuo, quam illud fanum antiquitate religionis carere. Sed ut ad hæc haruſpicum reſponſa redeam, ex quibus eſt primum de ludis: quis eſt, qui id non totum in iſtius ludos prædictum, & reſponſum eſſe fateatur? Sequitur de locis ſacris, religioſis. O impudentiam miram! de mea domo dicere audes? committe vel conſulibus, vel ſenatui, vel collegio pontificum tuam. Ac mea quidem his tribus omnibus judiciis, ut dixi antea, liberata eſt. At in iis ædibus, quas tu Q. Seio, equite Romano, viro optimo, per te apertiſſime interfecto, tenes, ſacellum dico fuiſſe, & aras. tabulis hoc cenſorum, memoria multorum firmabo, ac docebo. agatur modo hæc res; quod ex eo S. C. quod nuper eſt factum, referri ad vos neceſſe eſt: habeo, quæ de locis religioſis velim dicere. cum de domo tua dixero, in qua tamen ita eſt inædificatum ſacellum, ut alius fecerit, tibi tantummodo ſit demoliendum; tum videbo, num mihi neceſſe ſit de aliis etiam aliquid dicere. Putant enim nonnulli ad me pertinere armamentarium Telluris aperire. Nuper id patuiſſe dicunt, & ego recordor. Nunc ſanctiſſimam partem, ac ſedem

ſedem maximæ religionis privato dicunt veſtibulo contineri. Multa me movent: quod ædes Telluris eſt curationis meæ quod is, qui illud armamentarium ſuſtulit, meam domum pontificum judicio liberatam, ſecundum fratrem ſuum judicatam eſſe dicebat. Movet me etiam in hac caritate annonæ, ſterilitate agrorum, inopia frugum, religio Telluris, & eo magis, quod eodem oſtento Telluri poſtulatio deberi dicitur. Vetera fortaſſe loquimur: quamquam hoc ſi minus civili jure perſcriptum eſt, lege tamen naturæ, communi jure gentium ſancitum eſt, ut nihil mortales à diis immortalibus uſucapere poſſint. Verumtamen antiqua negligimus: etiamne ea negligemus, quæ fiunt nunc maxime? quæ videmus? L. Piſonem quis neſcit his ipſis temporibus maximum, & ſanctiſſimum Dianæ ſacellum in Cœliculo, ſuſtuliſſe? Adſunt vicini ejus loci: multi ſunt etiam in hoc ordine, qui ſacrificia gentilitia illo ipſo in ſacello, ſtatuto loco, anniverſaria factitarint. Et conquirimus, dii immortales quæ loca deſiderent, quid ſignificent, de quo loquantur? A Sex. Serrano ſanctiſſima ſacella ſuffoſſa, incenſa, inædificata, oppreſſa, ſumma denique turpitudine eſſe fœdata neſcimus? Tu meam domum religioſam facere potuiſti? ecqua mente? qua invaſeras. qua manu? qua diſturbaras. qua voce? qua incendi juſſeras. qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua ſcripſeras. quo pulvinari? quod ſtupraras. quo ſimulacro? quod ereptum ex meretricis ſepulcro in imperatoris monumento collocaras. Quid habet mea domus religioſi, niſi quod impuri, & ſacrilegi parietem tangit? Itaque ne

ne quis meorum imprudens introſpicere poſſit tuam domum, ac te ſacra illa tua facientem videre, tollam altius tectum, non ut ego te deſpiciam, ſed tu ne aſpicias urbem eam, quam delere voluiſti. Sed jam haruſpicum reliqua reſponſa videamus. ORATORES, CONTRA IVS FASQVE INTERFECTOS. Quid eſt hoc? de Alexandrinis video eſſe ſermonem, quem ego non refuto. Sic enim ſentio jus legatorum cum hominum præſidio munitum ſit, tum etiam divino jure eſſe vallatum. Sed quæro ab illo, qui omneis judices tribunos è carcere in forum effudit, cujus arbitrio ſicæ omnes nunc atque omnia venena tractantur, qui cum Hermacho Chio ſyngraphas fecit; ecquid ſciat unum acerrimum adverſarium Hermachi, Theodoſium, legatum ad ſenatum à civitate libera miſſum ſica percuſſum? quod non minus, quam de Alexandrinis indignum diis immortalibus eſſe viſum certo ſcio. Nec confero nunc in te unum omnia: ſpes major eſſet ſalutis, ſi præter te nemo eſſet impurus. Plures ſunt. hoc & tu tibi confidis magis, & nos prope jure diffidimus. Quis Platonem ex Oreſtide, quæ pars Macedoniæ libera eſt, hominem in illis locis clarum, ac nobilem, legatum Theſſalonicam ad noſtrum (ut ipſe appellavit) imperatorem veniſſe neſcit? Quem ille propter pecuniam, quam ab eo extorquere non poterat, in vincula conjecit, & medicum intromiſit ſuum, qui legato, ſocio, amico, libero, fœdiſſime, & crudeliſſime venas incideret. Secureis ſuas cruentari ſcelere noluit: nomen quidem populi Romani tanto ſcelere contaminavit, ut id nulla re poſſit, niſi

ipſius ſupplicio, expiari. Qualeis hunc carnifices putamus habere, qui etiam medicis ſuis non ad ſalutem, ſed ad necem utatur? Sed recitemus, quid ſequatur. FIDEM, ET IVSIVRANDVM NEGLECTVM. Hoc quid ſit, per ſe ipſum non facile interpretor: ſed ex eo, quod ſequitur, ſuſpicor de tuorum judicum manifeſto perjurio dici: quibus olim erepti eſſent nummi, niſi à ſenatu præſidium poſtulaſſent. Quare autem de his dici ſuſpicer, hæc cauſſa eſt, quod ſic ſtatuo, & illud in hac civitate eſſe maxime illuſtre, atque inſigne perjurium, & te ipſum tamen in perjurii pœnam ab iis quibuſcum conjuraſti, non vocari. Et video in haruſpicum reſponſis hæc eſſe ſubjuncta, SACRIFICIA VETVSTA OCCVLTAQVE MINVS DILIGENTER FACTA, POLLVTAQVE. Haruſpices hæc loquuntur, an patrii, penateſque dii? multi enim ſunt, credo, in quos hujus maleficii ſuſpicio cadat. Quis præter hunc unum? obſcure dicitur, quæ ſacra polluta ſint? quid planius, quid gravius, quid religioſius dici poteſt? VETVSTA OCCVLTAQVE. Nego ulla verba Lentulum gravem oratorem, ac diſertum ſæpius, cum te accuſaret, uſurpaſſe, quam hæc, quæ nunc ex Etruſcis libris in te converſa, atque interpretata dicuntur. Etenim quod ſacrificium tam vetus eſt, quam hoc, quod à regibus æquale huic urbi accepimus? Quod autem tam occultum, quam id, quod non ſolum curioſos oculos excludit, ſed etiam erranteis? quo non modo improbitas, ſed ne imprudentia quidem poſſit intrare? Quod quidem ſacrificium nemo ante P. Clodium omni memoria violavit, nemo

nemo umquam adiit, nemo neglexit, nemo vir aſpicere non horruit: quod fit per virgines Veſtales, fit pro populo Romano, fit in ea domo, quæ eſt in imperio, fit incredibili cæremonia, fit ei deæ cujus ne nomen quidem viros ſcire fas eſt: quam iſte idcirco Bonam dicit, quod in tanto ſibi ſcelere ignoverit. Non ignovit, mihi crede, non. niſi forte tibi ignotum putas, quod te judices dimiſerunt excuſſum & exhauſtum, ſuo judicio abſolutum, omnium condemnatum: aut quod oculos, ut opinio illius religionis eſt, non perdidiſti. Quis enim ante te ſacra illa vir ſciens viderat, ut quiſquam pœnam, quæ ſequeretur illud ſcelus, ſcire poſſet? An tibi luminis obeſſet cæcitas plus, quam libidinis? ne id quidem ſentis, continenteis illos oculos abavi tui magis optandos fuiſſe, quam hos flagranteis ſororis? Tibi vero, ſi diligenter attenderis, intelliges hominum pœnas deeſſe adhuc, non deorum. Homines te in re fœdiſſima defenderunt: homines turpiſſimum nocentiſſimumque laudarunt: homines prope confitentem judicio liberaverunt: hominibus injuria tui ſtupri illata in ipſos, dolori non fuit: homines tibi arma, alii in me, alii poſt in illum invictum civem dederunt: hominum beneficia prorſus concedo tibi, ac majora non eſſe quærenda. A diis quidem immortalibus quæ poteſt homini major eſſe pœna, furore, atque dementia? niſi forte in tragœdiis quos vulnere, ac dolore corporis cruciari, ac conſumi vides graviores deorum immortalium iras ſubire, quam illos, qui furentes inducuntur, putas. Non ſunt illi ejulatus, & gemitus Philoctetæ tam miſeri

Digitized by Google

(quamquam ſunt acerbi) quam illa exſultatio Athamantis, & quam ſomnium matricidarum. Tu, cum furialeis in concionibus voces mittis, cum domos civium evertis, cum lapidibus optimos viros foro pellis, cum ardenteis faces in vicinorum tecta jactas, cum ædeis ſacras inflammas, cum ſervos concitas, cum ſacra ludoſque conturbas, cum uxorem, ſororemque non diſcernis, cum quod ineas cubile non ſentis, cum baccharis, cum furis; tum das eas pœnas, quæ ſunt ſolæ hominum ſceleri à diis immortalibus conſtitutæ. Nam corporis quidem noſtri infirmitas multos ſubit caſus per ſe: denique ipſum corpus tenuiſſima ſæpe de cauſſa conficitur: deorum tela impiorum mentibus figuntur. Quare miſerior es, cum in omnem fraudem raperis oculis, quam ſi omnino oculos non haberes. Sed quoniam de iis omnibus, quæ haruſpices commiſſa eſſe dicunt, ſatis eſt dictum, videamus, quid iidem haruſpices à diis jam immortalibus dicant moneri. Monent, ne per optimatium diſcordiam diſſenſionemque patribus, principibuſque cædes periculaque creentur, auxilioque deminuti deficiantur, quare ad unum imperium provinciæ redeant, exercituſque pulſus, deminutioque accedat. Haruſpicum verba ſunt hæc omnia: nihil addo de meo. Quis igitur hanc optimatium diſcordiam molitur? idem iſte, nec ulla vi ingenii, aut conſilii ſui, ſed quodam errore noſtro: quem quidem ille, quod obſcurus non erat, facile perſpexit. hoc enim etiam turpius afflictatur reſpublica, quod ne ab eo quidem vexatur, ut tamquam fortis in pugna vir, acce-

ptis

ptis à forti adverſario vulneribus adverſis honeſte cadere videatur. Tiberius Gracchus convellit ſtatum civitatis. qua gravitate vir! qua eloquentia! qua dignitate! nihil ut à patris avique Africani præſtabili inſignique virtute, præterquam quod à ſenatu deſciverat, deflexiſſet. Secutus eſt C. Gracchus, quo ingenio! quanta vi! quanta gravitate dicendi! ut dolerent boni omnes, non illa tanta ornamenta ad meliorem mentem, voluntatemque eſſe converſa. Ipſe L. Saturninus ita fuit effrenatus, & pene demens, ut auctor eſſet egregius, & ad animos imperitorum excitandos, inflammandoſque perfectus. Nam quid ego de P. Sulpicio loquar? cujus tanta in dicendo gravitas, tanta jucunditas, tanta brevitas fuit, ut poſſet, vel ut prudentes errarent, vel ut boni minus bene ſentirent, perficere dicendo. Cum his confligtari, & pro ſalute patriæ quotidie dimicare, erat omnino illis, qui tum rempublicam gubernabant, moleſtum: ſed habebat ea moleſtia quandam tamen dignitatem. Hic vero, de quo ego ipſe tam multa nunc dico, pro dii immortales, quid eſt? quid valet? quid affert, ut tanta civitas, ſi cadet (quod dii omen obruant) à viro tamen confecta videatur? Qui poſt patris mortem, primam illam ætatulam ſuam ad ſcurrarum locupletum libidines detulit: quorum intemperantia expleta, in domeſticis eſt germanitatis ſtupris volutatus: deinde jam robuſtus, provinciæ ſe, ac rei militari dedit, atque ibi piratarum contumelias perpeſſus, etiam Cilicum libidines, Barbarorumque ſatiavit: poſt exercitu L. Luculli ſolicitato, per nefandum ſcelus fugit illinc, Romæ-

que recenti adventu ſuo cum propinquis ſuis decidit, ne reos faceret: à Catilina pecuniam accepit, ut turpiſſime prævaricaretur. inde cum Muræna ſe in Galliam contulit: in qua provincia mortuorum teſtamenta conſcripſit, pupillos necavit, nefarias cum multis ſcelerum pactiones ſocietateſque conflavit. unde ut rediit, quæſtum illum maxime fœcundum, uberemque, campeſtrem, totum ad ſe ita redegit, ut homo popularis fraudaret improbiſſime populum, idemque vir clemens diviſores omnium tribuum domi ipſe ſuæ crudeliſſima morte mactarêt. Exorta eſt illa reipublicæ ſacris, religionibus, auctoritati veſtræ, judiciis publicis funeſta quæſtura in qua idem iſte deos, hominesque pudorem, pudicitiam, ſenatus auctoritatem, jus, fas, leges, judicia, violavit. Atque hic ei gradus (ô miſera tempora, ſtultaſque noſtras diſcordias!) P. Clodio gradus ad rempublicam hic primus eſt aditus ad popularem jactationem, atque aſcenſus. Nam Tib. Graccho invidia Numantini fœderis, cui feriendo, quæſtor C. Mancini cos. cum eſſet, interfuerat, & in eo fœdere improbando ſenatus ſeveritas dolori, & timori fuit: iſtaque res illum fortem, & clarum virum à gravitate patrum deſciſcere coëgit. C. autem Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi ad expetendas domeſtici ſanguinis pœnas excitavit. Saturninum, quod in annonæ caritate quæſtorem à ſua frumentaria procuratione ſenatus amovit, eique rei M. Scaurum præfecit, ſcimus dolore factum eſſe popularem. Sulpicium ab optima cauſſa profectum, Cajoque Iulio conſulatum contra leges petenti reſiſten-

ſiſtentem, longius, quam voluit, popularis aura provexit. Fuit in his omnibus cauſſa, etſi non juſta (nulla enim poteſt cuiquam male de republica merendi juſta eſſe cauſſa) gravis tamen, & cum aliquo animi, & virili dolore conjuncta. P. Clodius à crocota, à mitra, à mulieribribus ſoleis, purpureiſque faſciolis, à ſtrophio, à pſaltrio, à flagitio, à ſtupro eſt factus repente popularis. Niſi eum mulieres exornatum ita deprehendiſſent, niſi ex eo loco, quo eum adire fas non erat, ancillarum beneficio emiſſus eſſet; populari homine populus Romanus, reſpublica cive tali careret. Hanc ob amentiam in diſcordiis noſtris, de quibus ipſis his prodigiis recentibus à diis immortalibus admonemur, arreptus eſt unus ex patriciis, cui tribuno plebis fieri non liceret. Quod anno ante frater Metellus, & concors, etiam tum ſenatus, principi Cn. Pompejo ſententiam dicenti excluſerat, acerrimeque una voce ac mente reſtiterat; id poſt diffidium optimatium, de quo ipſo nunc monemur, ita perturbatum, itaque permutatum eſt, ut, quod frater conſul, ne fieret, obſtiterat; quod affinis, & ſodalis, clariſſimus vir, qui illum reum non laudarat, excluſerat; id is conſul efficeret in diſcordiis principum, qui illi unus inimiciſſimus eſſe debuerat, & eo feciſſe auctore ſe diceret, cujus auctoritatis neminem poſſet pœnitere. Injecta eſt fax fœda, ac luctuoſa reipublicæ: petita eſt auctoritas veſtra, gravitas ampliſſimorum ordinum, conſenſio bonorum omnium, totius denique civitatis ſtatus. Hæc enim certe petebantur, cum in me, cognitorem harum omnium rerum, illa flamma illo-

rum temporum conjiciebatur. Excepi, & pro patria ſolus exarſi: ſic tamen, ut vos iiſdem ignibus circumſepti me primum ictum pro vobis, & fumantem videretis. Non ſedabantur diſcordiæ, ſed etiam creſcebat in eos odium, à quibus nos defenſi putabamur. Ecce iiſdem auctoribus, Pompejo principe, qui cupientem Italiam, populum Roman. deſiderantem, flagitanteis vos non auctoritate ſua ſolum, ſed etiam precibus ad meam ſalutem excitavit, reſtituti ſumus. Sit diſcordiarum finis aliquando: à diuturnis diſſenſionibus conquieſcamus. non ſinit eadem iſta labes: eas habet conciones, ea miſcet, ac turbat, ut modo his ſeſe vendat, modo illis: nec tamen ita, ut ſe quiſquam, ſi ab iſto laudatus ſit, laudatiorem putet, ſed ut eos, quos non amant, ab eodem gaudeant vituperari. Atque ego hunc non miror. quid enim faciat aliud? illos homines ſapientiſſimos, graviſſimoſque miror: primum quod quemquam clarum hominem, atque optime de republica ſæpe meritum impuriſſimi voce hominis violari facile patiuntur: deinde, quod exiſtimant perditi hominis profligatique maledictis poſſe, id quod minime conducit ipſis, cujuſquam gloriam dignitatemque violari: poſtremo, quod non ſentiunt id, quod tamen mihi jam ſuſpicari videntur, illius furenteis, ac violentos impetus in ſe ipſos poſſe converti. Atque ex hac nimia nonnullorum alienatione à quibuſdam, hærentia tela in republica, quæ quamdiu hærebant in uno me, graviter equidem, ſed aliquanto levius ferebam. An iſte, niſi primo ſe dediſſet iis, quorum animos à veſtra auctoritate ſejunctos eſſe arbi-

arbitrabatur; niſi eos in cœlum ſuis laudibus præclarus auctor extolleret; niſi exercitum C. Cæſaris, in quo fallebat multos, ſed eum nemo redarguebat, niſi eum, inquam, exercitum ſignis infeſtis in curiam ſe immiſſurum minitaretur; niſi Cn. Pompejo adjutore, M. Craſſo auctore, quæ faciebat, facere clamaret; niſi conſules cauſſam conjunxiſſe ſecum, in quo uno non mentiebatur, confirmaret; tam crudelis mei, tam ſceleratus reipubl. vexator eſſe potuiſſet? Idem, poſteaquam reſpirare vos à metu cædis, emergere auctoritatem veſtram à fluctibus illis ſervitutis, reviviſcere memoriam, ac deſiderium mei vidit, vobis ſe cœpit ſubito fallaciſſime venditare. Tum leges Julias contra auſpicia latas, & hic, & in concionibus dicere: in quibus legibus inerat curiata illa lex, quæ totum ejus tribunatum continebat, quam cæcus amentia non videbat. Producebat fortiſſimum virum M. Bibulum, quærebat ex eo, C. Cæſare leges ferente, de cœlo ſemperne ſervaſſet? ſemper ſe ille ſervaſſe dicebat. Augures interrogabat, quæ ita lata eſſent, rectene lata eſſent? illi, vitio lata eſſe dicebant. Ferebant in oculis hominem quidam boni viri, & de me optime meriti, ſed illius, ut ego arbitror, furoris ignari. Longius proceſſit: in ipſum Cn. Pompejum, auctorem, ut prædicare eſt ſolitus, conſiliorum ſuorum, invehi cœpit. Inibat gratiam à nonnullis. Tum vero eſt ratus, ſe poſſe, quoniam togatum domeſtici belli exſtinctorem nefario ſcelere fœdaſſet, illum etiam, illum externorum bellorum hoſtiumque victorem affligere. Tum eſt illa in templo Caſtoris ſcelerata & pæne deletrix hujus

Digitized by Google

imperii ſica deprehenſa: tum ille, cui nulla hoſtium diutius urbs umquam fuit clauſa, qui omneis anguſtias, omneis altitudines, omnium objecta tela, ſemper vi, & virtute perfregit, obſeſſus ipſe eſt domi; meque nonnulla imperitorum vituperatione timiditatis meæ, conſilio, & facto ſuo liberavit. Nam ſi Cn. Pompejo, viro uni omnium fortiſſimo, quicumque nati ſunt, miſerum magis fuit, quam turpe, quamdiu ille tribunus plebis fuit, lucem non aſpicere, carere publico, minas ejus perferre, cum in concionibus diceret, velle ſe in Carinis ædificare alteram porticum, quæ Palatio reſponderet: certe mihi exire domo mea ad privatum dolorem fuit luctuoſum, ad rationem reipub. glorioſum. Videtis igitur hominem per ſe ipſum jampridem afflictum, ac jacentem, pernicioſis optimatium diſcordiis excitari. Cujus initia furoris, diſſenſionibus eorum, qui tum à vobis ſejuncti videbantur, ſuſtentata ſunt. Reliqua jam præcipitantis tribunatus, etiam poſt tribunatum obtrectatores eorum, atque adverſarii defenderunt, ne à republica reipublicæ peſtis removeretur: reſtiterunt etiam, ne cauſſam diceret, etiam, ne privatus eſſet. Etiamne in ſinu, atque in deliciis quidam optimi viri viperam illam venenatam, ac peſtiferam habere potuerunt? quo tandem decepti munere? volo, inquiunt, eſſe qui in concione detrahat de Pompejo. Detrahat ille vituperando? Velim ſi hoc vir ſummus, atque optime de mea ſalute meritus accipiat, ut à me dicitur: dicam quidem certe, quod ſentio. Mihi medius fidius tum de illius ampliſſima dignitate detrahere, cum maximis laudibus efferebat, videba-

debatur. Vtrum tandem C. Marius ſplendidior, cum eum C. Glaucia laudabat, an cum eundem iratus poſtea vituperabat? An ille demens, & jampridem ad pœnam, exitiumque præceps fœdior, atque inquinatior in Cn. Pompejo accuſando, quam in univerſo ſenatu vituperando fuit? quod quidem miror, cum alterum gratum ſit iratis, alterum eſſe tam bonis civibus non acerbum. Sed ne id viros optimos diutius delectet, legant hanc ejus concionem, de qua loquor, in qua Pompejum ornat, an potius deformat? certe laudat, & unum eſſe in hac civitate dignum hujus imperii gloria dicit: & ſignificat ſe illi amiciſſimum eſſe, & reconciliationem eſſe gratiæ factam. Quod ego quamquam quid ſit, neſcio: tamen hoc ſtatuo, hunc, ſi amicus eſſe Pompejo, laudaturum illum non fuiſſe. Quid enim, ſi illi inimiciſſimus eſſet, amplius ad ejus laudem minuendam facere potuiſſet? Videant ii, qui illum Cn. Pompejo inimicum eſſe gaudebant, ob eamque cauſſam, in tot tantiſque ſceleribus connivebant, & nonnumquam ejus indomitos, atque effrenatos furores plauſu etiam ſuo proſequebantur, quam ſe cito inverterit. Nunc enim jam laudat illum: in eos invehitur, quibus ſe antea venditabat. Quid exiſtimatis eum, ſi reditus ei gratiæ patuerit, eſſe facturum, qui tam libenter in opinionem gratiæ irrepat? Quas ego alias optimatium diſcordias à diis immortalibus definiri putem? nam hoc quidem verbo neque P. Clodius, neque quiſquam de gregalibus ejus, aut de conſiliariis deſignatur. Habent Etruſci libri certa nomina, quæ in id genus civium cadere

poſſunt. Deterrores, repulsos (quod jam audietis) hos appellant, quorum & mentes, & res ſunt perditæ, longeque à communi ſalute disjunctæ. Quare cum dii immortales monent de optimatium diſcordiis; de clariſſimorum, & optime meritorum civium diſſenſione prædicunt; cum principibus periculum cædemque portendunt; in tuto collocant Clodium. qui tantum abeſt à principibus, quantum à puris, quantum à religioſis. Vobis, ô clariſſimi, atque optimi cives, & veſtræ ſaluti conſulendum, & proſpiciendum vident. Cædes principum oſtenditur: id, quod interitum optimatium ſequi neceſſe eſt, adjungitur: etiam, ne in unius imperium res decidat, admonemur. ad quem metum ſi deorum monitis non duceremur, tamen ipſi noſtro ſenſu, conjecturaque raperemur. Neque enim ullus alius diſcordiarum ſolet eſſe exitus inter claros, & potenteis viros, niſi aut univerſus interitus aut victoris dominatus, aut regnum. Diſſenſit cum Mario, clariſſimo cive, conſul nobiliſſimus, & fortiſſimus, L. Sulla: horum uterque ita cecidit victus, ut victor idem regnaverit. Cum Octavio collega Cinna diſſenſit: utriſque horum ſecunda fortuna regnum eſt largita, adverſa mortem. Idem iterum Sulla ſuperavit: tum ſine dubio habuit regalem poteſtatem, quamquam rempubl. recuperavit. Ineſt hoc tempore haud obſcurum odium, atque id inſitum penitus, & inuſtum animis hominum ampliſſimorum: diſſident principes: captatur occaſio. qui non tantum opibus valent, neſcio quam fortunam tamen, ac tempus expectant. qui ſine controverſia plus poſſunt, hi fortaſſe

non-

nonnumquam conſilia, ac ſententias inimicorum ſuorum extimeſcunt. Tollatur hæc è civitate diſcordia: jam omnes iſti, qui portenduntur metus, exſtinguentur: jam iſta ſerpens, quæ tum hic deliteſcit, tum ſe emergit, & fertur illuc, compreſſa, atque illiſa morietur. Monent enim iidem, ne occultis conſiliis reſpubl. lædatur. quæ ſunt occultiora, quam ejus, qui auſus in concione eſt dicere, juſtitium edici oportere, juriſdictionem intermitti, claudi ærarium, judicia tolli? Niſi forte exiſtimatis hanc tantam colluvionem illi, tantamque everſionem civitatis in mentem ſubito, in roſtris nec cogitanti venire potuiſſe. Eſt quidem ille plenus vini, ſtupri, ſomni, plenuſque inconſideratiſſimæ, ac dementiſſimæ temeritatis: verumtamen nocturnis vigiliis, etiam coitione hominum juſtitium illud conceptum, ac meditatum eſt. Mementote, patres conſcripti, verbo illo nefario tentatas, aureis veſtras, & perincioſam viam, audiendi conſuetudine eſſe munitam. Sequitur illud, NE DETERIORIBVS, REPVLSISQVE HONOS AVGEATVR. Repulſos videamus: nam, deteriores qui ſint; poſt docebo. Sed tamen in eum cadere hoc verbum maxime, qui ſit unus omnium mortalium ſine ulla dubitatione deterrimus, concedendum eſt. Qui ſunt igitur repulſi? non, ut opinor, ii, qui aliquando honorem vitio civitatis, non ſuo, non ſunt aſſecuti. Nam id quidem multis ſæpe optimis civibus, atque honeſtiſſimis viris accidit. Repulſi ſunt ii, quos ad omnia progredienteis, quos munera contra leges gladiatoria paranteis, quos apertiſſime largienteis, non ſolum alieni, ſed etiam ſui,

ſenſus ordinum eſt divulſus: judicia perierunt: ſuffragia diſtricta tenentur à paucis: bonorum animus ad nutum noſtri ordinis expeditus. jam non erit: civem, qui ſe pro patriæ ſalute opponat invidiæ, fruſtra poſthac requiretis. Quare hunc ſtatum, qui nunc eſt, qualiſcumque eſt, nulla alia re, niſi concordia, retinere poſſumus. Nam ut meliore ſimus loco, ne optandum quidem eſt, illo impunito: deteriore autem ſtatu ut ſimus, unus eſt inferior gradus, aut interitus, aut ſervitutis. Quo ne trudamur, dii immortales nos admonent, quoniam jampridem humana conſilia ceciderunt. Atque ego hanc orationem, P. C. tam gravem, non ſuſcepiſſem, non, inquam, niſi hanc perſonam, & has parteis honoribus populi Romani veſtris plurimis ornamentis mihi tributis deberem, & poſſem ſuſtinere. Sed tamen facile tacentibus cæteris reticuiſſem: ſed hæc oratio omnis fuit non auctoritatis meæ, ſed publicæ religionis. Mea fuerunt verba fortaſſe plura, ſententiæ quidem omnes haruſpicum: ad quos aut referri nuntiata oſtenta non convenit, aut eorum reſponſis commoveri neceſſe eſt. Quod ſi cætera magis pervulgata nos ſæpe, & leviora moverunt, vox ipſa deorum immortalium non menteis omnium permovebit? nolite enim id putare accidere poſſe, quod in fabulis ſæpe videtis fieri, ut deus aliquis elapſus de cœlo cœtus hominum adeat, verſetur in terris, cum hominibus colloquatur. cogitate genus ſonitus ejus, quem Latinienſes nuntiarunt: recordamini illud etiam, quod nondum eſt relatum, quod eodem fere tempore factus in agro Piceno Potentiæ nuntiatur terræ motus horribilis,

cum

cum quibuſdam multis metuendiſque rebus. hæc eadem profecto, quæ futura proſpicimus, impendentia pertimeſcetis. Etenim hæc deorum immortalium vox, hæc pæne oratio judicanda eſt, cum ipſe mundus, cum agri terræmotu quodam novo contremiſcunt, & inuſitato aliquid ſono incredibilique prædicunt. In hoc conſtituendæ nobis quidem ſunt procurationes & obſecratio, quemadmodum monemur. ſed faciles ſunt preces apud eos, qui ultro nobis viam ſalutis oſtendunt: noſtræ nobis ſunt inter nos iræ diſcordiæque placandæ.

PRO CN. PLANCIO.

ORATIO XXXI.

CVm propter egregiam, & ſingularem Cn. Plancii, judices, in mea ſalute cuſtodienda fidem, tam multos, & bonos viros ejus honori viderem eſſe fautores, capiebam animo non mediocrem voluptatem, quod, cujus officium mihi ſaluti fuiſſet, ei meorum temporum memoriam ſuffragari videbam. Cum autem audirem, meos partim inimicos, partim invidos, huic accuſationi eſſe fautores, eandemque rem adverſariam eſſe in judicio C. Plancio, quæ in petitione fuiſſet adjutrix: dolebam, judices, & acerbe ferebam, ſi hujus ſalus ob eam ipſam cauſſam eſſet infeſtior, quod is meam ſalutem, atque vitam ſua benevolentia, præſidio, cuſtodiaque texiſſet. Nunc autem veſter, judices, conſpectus, & conſeſſus iſte

iſte reficit, & recreat mentem meam, cum intueor, & contemplor unumquemque veſtrum. Video enim hoc in numero neminem, cui mea ſalus cara non fuerit, cujus non exſtet in me ſuum meritum, cui non ſim obſtrictus memoria beneficii ſempiterna. Itaque non extimeſco, ne Cn. Plancio cuſtodia meæ ſalutis apud eos obſit, qui me ipſum maxime ſalvum videre voluerunt. Sæpiuſque, judices, mihi venit in mentem, admirandum eſſe, M. Laterenſem, hominem ſtudioſiſſimum, & diligentiſſimum ſalutis meæ, reum hunc potiſſimum ſibi delegiſſe, quam metuendum, ne vobis id ille magna ratione feciſſe videatur. Quamquam mihi non ſumo tantum, judices, neque arrogo, ut Cn. Plancium ſuis erga me meritis impunitatem conſecuturum putem, niſi ejus integerrimam vitam, modeſtiſſimos mores, ſummam fidem, continentiam, pietatem, innocentiam oſtendero; nihil de pœna recuſabo. Sin omnia præſtitero, quæ ſunt à bonis viris expetenda; petam à vobis, judices, ut, cujus miſericordia ſalus mea cuſtodita ſit, ei vos veſtram miſericordiam, me deprecante, tribuatis. Equidem ad reliquos labores, quos in hac cauſſa majores ſuſcipio, quam in cæteris, etiam hanc moleſtiam aſſumo, quod mihi non ſolum pro Cn. Plancio dicendum eſt, cujus ego ſalutem non ſecus ac meam tueri debeo, ſed etiam pro me ipſo: de quo accuſatores plura pæne, quam de re, reoque dixerunt. Quamquam, judices, ſi quid eſt in me ipſo ita reprehenſum, ut id ab hoc alienum ſit, non me id magnopere conturbat. Non enim timeo, ne, quia perraro grati homines reperiantur, idcirco

eo cum me nimium gratum illi eſſe dicant, id mihi criminoſum eſſe poſſit. Quæ vero ita ſunt agitata ab illis, ut aut merita Cn. Plancii erga me minora eſſe dicerent, quam à me ipſo prædicarentur, aut ſi eſſent ſumma, negarent ea tamen ita magni, ut ego putarem, ponderis apud vos eſſe debere: hæc mihi ſunt tractanda, judices, & modice, ne quid ipſe offendam, & tum denique, cum reſpondero criminibus, ne non tam innocentia reus ſua, quam recordatione meorum temporum defenſus eſſe videatur. Sed mihi in cauſſa facili, atque explicata, perdifficilis, judices, & lubrica defenſionis ratio proponitur. Nam ſi tantummodo mihi neceſſe eſſet contra Laterenſem dicere: tamen id ipſum eſſet in tanto uſu noſtro, tantaque amicitia moleſtum. Vetus enim eſt lex illa juſtæ veræque amicitiæ, quæ mihi cum illo jam diu eſt, ut idem amici ſemper velint: neque eſt ullum certius amicitiæ vinculum, quam conſenſus, & ſocietas conſiliorum, & voluntatum. Mihi autem non id eſt in hac re ſolum moleſtum, contra illum dicere, ſed multo id magis, quod in ea cauſſa contradicendum eſt, in qua quædam hominum ipſorum videtur facienda eſſe contentio. Quærit enim Laterenſis, atque hoc uno maxime urget, qua ſe virtute, qua laude Plancius, qua dignitate ſuperarit. Ita ſi cedo illius ornamentis, quæ multa, & maxima ſunt; non ſolum hujus dignitatis jactura facienda eſt, ſed etiam largitionis recipienda ſuſpicio eſt. ſin hunc illi antepono; contumelioſa habenda eſt oratio, & dicendum eſt id, quod ille me flagitat Laterenſem à Plancio dignitate eſſe ſuperatum. Ita aut

aut amiciſſimi hominis exiſtimatio offendenda eſt, ſi illam accuſationis conditionem ſequar, aut optime de me meriti ſalus deſerenda eſt. Sed ego, Laterenſis, cæcum me, & præcipitem ferri confitear in cauſſa, ſi te aut à Plancio, aut ab ullo dignitate potuiſſe ſuperari dixero. Itaque diſcedam ab ea contentione, ad quam tu me vocas, & veniam ad illam, ad quam me cauſſa ipſa deducit. Quid? tu non inanem dignitatis judicem putas eſſe populum? fortaſſe nonnumquam eſt. utinam vero ſemper eſſet: ſed eſt perraro: &, ſi quando eſt, in iis magiſtratibus eſt mandandis, quibus ſalutem ſuam committi putat. His levioribus comitiis diligentia, & gratia peritorum honos paritur, non iis ornamentis, quæ eſſe in te videmus. Nam quod ad populum pertinet, ſemper dignitatis iniquus judex eſt, qui aut invidet, aut favet. Quamquam nihil potes in te, Laterenſis, conſtituere, quod ſit proprium laudis tuæ, quin id tibi ſit commune cum Plancio. Sed hoc totum agetur alio loco: nunc tantum diſputo de jure populi, qui & poteſt, & ſolet nonnumquam dignos præterire: nec, ſi à populo præteritus eſt, quem non oportuit, à judicibus condemnandus eſt, qui præteritus non eſt. Nam ſi ita eſſet; quod patres apud majores noſtros tenere non potuerunt, ut reprehenſores eſſent comitiorum, id haberent judices: vel quod multo etiam minus eſt ferendum. Tum enim magiſtratum non gerebat is, qui ceperat, ſi patres auctores non erant facti: nunc poſtulatur à vobis, ut ejus exilio, qui creatus ſit, judicium populi Rom. reprehendatis. Itaque quamquam qua nolui, janua ſim ingreſſus in cauſſam, ſpe-

rare

rare videor tantum abſuturum eſſe orationem meam à minima ſuſpicione offenſionis tuæ, te ut potius objurgem, quod iniquum in diſcrimen adducas dignitatem tuam, quam ut ego eam ulla contumelia coner attingere. Tu continentiam, tu induſtriam, tu animum in rempublicam, tu virtutem, tu innocentiam, tu fidem, tu labores tuos, quod ædilis non ſis factus, fractos eſſe, & abjectos, & repudiatos putas? Vide tandem, Laterenſis, quantum à te diſſentiam. ſi medius fidius decem ſoli eſſent in civitate viri boni, ſapientes, juſti, graves, qui te indignum ædilitate judicaviſſent; gravius de te judicatum putarem, quam eſt hoc, quod tu metuis, ne à populo judicatum eſſe videatur. Non enim comitiis judicat ſemper populus, ſed movetur plerumque gratia, cedit precibus, facit eos, à quibus eſt maxime ambitus. denique ſi judicat, non delectu aliquo, aut ſapientia ducitur ad judicandum, ſed impetu nonnumquam, & quadam etiam temeritate. Non eſt enim conſilium in vulgo, non ratio, non diſcrimen, non diligentia: ſemperque ſapientes ea, quæ populus feciſſet, ferenda, non ſemper laudanda duxerunt. Quare, cum te ædilem fieri oportuiſſe dicis, populi culpam, non competitoris accuſas. At fueris dignior quam Plancius: de quo ita tecum contendam paulo poſt, ut conſervem dignitatem tuam: ſed ut fueris dignior; non competitor, à quo es victus, ſed populus, à quo es præteritus, in culpa eſt. In quo primum illud debes putare, comitiis, præſertim ædilitiis, ſtudium eſſe populi, non judicium: eblandita illa, non enucleata eſſe ſuffragia: eos, qui ſuffragium ferant, quid

quid denique ipſi debeant conſiderare ſæpius, quam quid cuique à republica videatur deberi. Sin autem mavis eſſe judicium, non tibi id reſcindendum eſt, ſed ferendum. Male judicavit populus: at judicavit. Non debuit: at potuit. Non fero: at multi clariſſimi, & ſapientiſſimi cives tulerunt. Eſt enim conditio liberorum populorum, præcipueque hujus principis populi, & omnium gentium domini, atque victoris, poſſe ſuffragiis vel dare, vel detrahere, quod velit, cuique: noſtrum autem eſt, qui in hac tempeſtate populi jactemur ac fluctibus, ferre modice populi voluntates, allicere alienas, retinere partas, placare turbatas: honores ſi magni non putemus, non ſervire populo: ſin eos expetamus, non defatigari ſupplicando. Venio nunc ad ipſius populi parteis, ut illius contra te oratione potius, quam mea diſputem: qui ſi tecum congrediatur, & ſi una voce loqui poſſit, hæc dicat: Ego tibi, Laterenſis, Plancium non antepoſui, ſed cum eſſetis æque boni viri, meum beneficium potius ad eum detuli, qui à me contenderat, quam ad eum qui mihi non nimis ſubmiſſe ſupplicarat. Reſpondebis, credo, te ſplendore, & vetuſtate familiæ fretum, non valde ambiendum putaſſe. At vero te ille ad ſua inſtituta, ſuorumque majorum exempla revocabit: ſemper ſe dicet rogari voluiſſe, ſemper tibi placuiſſe: M. Seium, qui ne equeſtrem quidem ſplendorem incolumem à calamitate judicii retinere potuiſſet, homini nobiliſſimo, innocentiſſimo, eloquentiſſimo, M. Piſoni, prætuliſſe: præpoſuiſſe ſe Q. Catulo in ſumma familia nato, ſapientiſſimo, & ſanctiſſimo viro, non dico C,

Sere-

Serenum, ſubtiliſſimum hominem (fuit enim, & animi ſatis magni, & conſilii,) ſed Cn. Manlium non ſolum ignobilem, verum ſine virtute, ſine ingenio, vita etiam contemta, ac ſordida. Deſiderarunt te, inquit, oculi mei, cum tu eſſes Cyrenis. me enim, quam ſocios, tua frui virtute malebam: & quo plus intererat, eo plus aberas à me: certe non videbam. Deinde ſitientem me virtutis tuæ deſeruiſti, ac dereliquiſti. Cœperas enim petere tribunatum plebis temporibus iis, quæ iſtam eloquentiam, & virtutem requirebant: quam petitionem cum reliquiſſes, ſi hoc indicaſti, tanta in tempeſtate te gubernare non poſſe; de virtute tua dubitavi: ſi nolle, de voluntate: ſin, quod magis intelligo, temporibus te aliis reſervaſti; ego quoque, inquam, & reſpubl. ad ea te tempora revocavi, ad quæ tu te ipſe ſervaras. Pete igitur eum magiſtratum, in quo mihi magnæ utilitati eſſe poſſis. Ædiles quicumque erunt, iidem mihi ſunt judices parati: tribuni plebis permagni intereſt qui ſint. quare aut redde mihi quod oſtenderas: aut, ſi, quod mea minus intereſt, id te magis forte delectat; reddam tibi iſtam ædilitatem etiam negligenter petenti. Sed ampliſſimos honores ut pro dignitate tua conſequare, condiſcas cenſeo mihi paullo diligentius ſupplicare. Hæc populi oratio eſt; mea verò, Laterenſis, hæc: Quare victus ſis, non debere judicem quærere, modo ne largitione ſis victus. Nam ſi quotieſcunque præteritus erit is, qui non debuerit præteriri, toties oportebit eum, qui factus erit, condemnari: nihil jam eſt, quod populo ſupplicetur: nihil quod diribitio, nihil quod ſupplicatio magi-

ſtra-

Digitized by Google

ſtratuum, renuntiatio ſuffragiorum exſpectetur: ſimul ut qui ſint profeſſi, video quid dicam: Hic familia conſulari eſt, ille prætoria: reliquos video eſſe ex equeſtri loco: ſunt omnes ſine macula; ſunt æque boni viri, atque integri: ſed ſervari neceſſe eſt gradum. cedat conſulari generi prætorium: nec contendat cum prætorio equeſter locus. ſublata ſunt ſtudia, exſtinctæ ſuffragationes, nullæ contentiones, nulla libertas populi in mandandis magiſtratibus, nulla exſpectatio ſuffragiorum: nihil, ut plerumque evenit, præter opinionem accidet: nulla erit poſthac varietas comitiorum. Sin hoc perſæpe accidit, ut & factos aliquos, & non factos eſſe miremur: ſi campus, atque illæ undæ comitiorum, ut mare profundum, & immenſum, ſic efferveſcunt quodam quaſi æſtu, ut ad alios accedant, ab aliis autem recedant: in tanto nos impetu ſtudiorum, & motu temeritatis, modum aliquem, & conſilium, & rationem requiramus? Quare noli me ad contentionem veſtram revocare, Laterenſis. Etenim ſi populo grata eſſet tabella, quæ fronteis aperit hominum, menteis tegit, datque eam libertatem, ut, quod velint, faciant; promittant autem, quod rogentur: cur tu in judicio exprimis, quod non fit in campo? hic, quam ille dignior: perquam grave eſt dictu. Quomodo igitur eſt æquum? ſic credo; quod agitur: quod ſatis eſt judici; hic factus eſt. Cur iſte potius, quam ego? vel neſcio, vel non dico, vel denique, quod mihi graviſſimum eſſet ſic dicere, ſed impune tamen deberem dicere; Non recte. Nam quid aſſequerere, ſi illa extrema defenſione uterer, Populum, quod voluiſſet,

luiſſet, feciſſe, non quod debuiſſet? Quid, ſi populi quoque factum defendo, Laterenſis, & doceo Cn. Plancium non obrepſiſſe ad honorem, ſed eo veniſſe curſu, qui ſemper patuerit omnibus hoc noſtro equeſtri loco: poſſumne eripere orationi tuæ contentionem veſtrum, quæ tractari ſine contumelia non poteſt, & te ad cauſſam, crimenque deducere? Si, quod equitis Romani filius eſt, inferior eſſe debuit, omnes tecum equitum Romanorum filii petiverunt. Nihil dico amplius. hoc tamen miror, cur tu huic potiſſimum iraſcare, qui longiſſime à te abfuit. Equidem, ſi quando, ut fit, jactor in turba, non illum accuſo, qui eſt in ſumma ſacra via, cum ego ad Fabium fornicem impellor: ſed eum, qui in me ipſum incurrit, atque incidit. Tu neque Q. Pedio, forti viro, ſuccenſes, neque huic A. Plotio, ornatiſſimo homini, familiari meo: & ab eo, qui hos dimovit, potius quam ab iis, qui in te ipſum incubuerunt, te depulſum putas. Sed tamen hæc tibi eſt prima cum Plancio generis veſtri familiæque contentio, qua abs te vincitur. Cur enim non confitear, quod neceſſe eſt? ſed non hic magis, quam ego à meis competitoribus & alias, & in conſulatus petitione vincebar. Sed vide ne hæc ipſa, quæ deſpicis, huic ſuffragata ſint. Sic enim conferamus: Eſt tuum nomen utraque familia conſulare. Num dubitas igitur, quin omnes, qui favent nobilitati, qui id putant eſſe pulcherrimum, qui imaginibus, qui nominibus veſtris ducuntur, te ædilem fecerint? Equidem non dubito. Sed ſi parum multi ſunt, qui nobilitatem ament, num iſta eſt noſtra culpa? etenim ad caput & ad fontem

utriuſque generis veniamus. Tu es ex municipio antiquiſſimo Tuſculano, ex quo plurimæ familiæ ſunt conſulares, in quibus eſt etiam Juventia, quot è reliquis municipiis omnibus non ſunt. Hic eſt è præfectura Atinati, non tam priſca, non tam honorata, non tam ſuburbana. Quantum intereſſe vis ad rationem petendi? primum utrum magis favere putas Atinateis, an Tuſculanos ſuis? Alteri (ſcire enim hoc propter vicinitatem facile poſſum) cum hujus ornatiſſimi, atque optimi viri, Cn. Saturnini, patrem ædilem, cum prætorem viderunt, quod primus ille non modo in eam familiam, ſed etiam in præfecturam illam ſellam curulem attuliſſet, mirandum in modum lætati ſunt. Alteros (credo quia refertum eſt municipium conſularibus: nam malevolos non eſſe certo ſcio) numquam intellexi vehementius hoſpitum ſuorum honore lætari. Habemus hoc nos, habent noſtra municipia. Quid ego de me, de fratre meo loquar: quorum honoribus agri prope dicam ipſi, monteſque faverunt? Num aliquando vides Tuſculanum aliquem de M. Catone, illo in omni virtute principe, num de T. Coruncanio, municipe ſuo, num de tot Fabiis gloriari? verbum nemo facit. At in quemcumque Arpinatem incideris, etiam ſi nolis, erit tamen tibi fortaſſe de nobis aliquid, aliquid certe de C. Mario audiendum. Primum igitur hic habuit ſtudia ſuorum ardentia: tu tanta, quanta in hominibus jam ſaturatis honoribus eſſe potuerunt. Deinde tui municipes ſunt illi quidem ſplendidiſſimi homines: ſed tamen pauci, ſi quidem cum Atinatibus conferantur. hujus præfecturæ, plena virorum for-

fortiſſimorum, ſic, ut nulla tota Italia frequentior dici poſſit. Quam quidem nunc multitudinem videtis, judices, in ſqualore, & luctu ſupplicem vobis. Hi tot equites Romani, tot tribuni æraríi (nam plebem à judicio dimiſimus, quæ cuncta comitiis adſuit) quid roboris, quid dignitatis hujus petitioni attulerunt? Non enim tribum Terentinam, de qua dicam alio loco, ſed dignitatem, ſed oculorum conjectum, ſed ſolidam, & robuſtam, & aſſiduam frequentiam præbuerunt. Iam municipia conjunctione etiam vicinitatis vehementer moventur. Omnia quæ dico de Plancio, dico expertus in nobis. ſumus enim finitimi Atinatibus Laudanda eſt, vel etiam amanda vicinitas, retinens veterem illum officii morem, non infuſcata malevolentia, non aſſueta mendaciis, non fucata, non fallax, non erudita artificio ſimulationis vel ſuburbano, vel etiam urbano, Nemo Arpinas non Plancio ſtuduit, nemo Soranus, nemo Caſinas, nemo Aquinas, totus ille tractus celeberrimus, Venafranus, Alifanus: tota denique noſtra illa aſpera, & montoſa, at fidelis, & ſimplex, & fautrix ſuorum regio, ſe hujus honore ornari, ſe augeri dignitate arbitrabatur: iiſdemque nunc à municipiis adſunt equites Romani publice cum legationis teſtimonio, nec minore nunc ſunt ſolicitudine, quam tum erant ſtudio. Etenim eſt gravius ſpoliari fortunis, quam non augeri dignitate. Ergo ut alia in te erant illuſtriora, Lateranſis, quæ tibi majores tui reliquerant: ſic te Plancius hoc non ſolum municipii, verum etiam vicinitatis genere vincebat. Niſi forte te Lavicana, aut Bovillana, aut Gabina vicini-

tas adjuvabat. quibûs è municipiis vix jam, qui carnem Latinis petant, inveniuntur. Adjungam, ſi vis, id, quod tu etiam huic obeſſe putas, patrem publicanum. Qui ordo quanto adjumento ſit in honore, quis neſcit? flos enim equitum Romanorum, ornamentum civitatis, firmamentum reip. publicanorum ordine continetur. Quis eſt ergo, qui neget, ordinis ejus ſtudium fuiſſe in honore Plancii ſingulare? neque injuria: vel quod erat pater is, qui eſt princeps jamdiu publicanorum; vel quod is ab ſociis unice diligebatur; vel quod diligentiſſime rogabat; vel quia pro filio ſupplicabat; vel quia hujus ipſius in illum ordinem ſumma officia quæſturæ tribunatuſque conſtabant; vel quod illi in hoc ornando ordinem ſe ornare, & conſulere liberis ſuis arbitrabantur. Aliquid præterea, (timide dico, ſed tamen dicendum eſt:) non enim opibus, non invidioſa gratia, non potentia, vix ferenda, ſed commemoratione beneficii, ſed miſericordia, ſed precibus aliquid attulimus etiam nos. Appellavi populum, tribubus ſubmiſi me, & ſupplicavi: ultro mehercules ſe mihi etiam offerenteis, ultro pollicenteis rogavi. valuit cauſſa rogandi, non gratia: nec ſi vir ampliſſimus, cui nihil eſt, quod roganti concedi non jure poſſit, de aliquo, ut dicis, non impetravit, ego ſum arrogans, quod me valuiſſe dico. Nam, ut omittam illud, quod ego pro eo laborabam, qui valebat ipſe per ſeſe; rogatio ipſa ſemper eſt gratioſiſſima, quæ eſt officio neceſſitudinis conjuncta maxime. Neque ego ſic rogabam, ut petere viderer, quia familiaris eſſet meus, quia vicinus, quia hujus parente ſemper plurimum

eſſem

Digitized by Google

eſſem uſus: ſed ut quaſi parenti, & cuſtodi meo. Non potentia mea, ſed cauſſa rogationis fuit gratioſa. Nemo mea reſtitutione lætatus eſt, nemo injuria doluit, cui non hujus in me miſericordia grata fuerit. Etenim ſi ante reditum meum Cn. Plancio ſe vulgo viri boni, cum hic tribunatum peteret, ultro offerebant: cui nomen meum abſentis honori fuiſſet, ei meas præſentis preces non putas profuiſſe? An Minturnenſes coloni, quod C. Marium ex civili errore, atque ex impiis manibus eripuerunt, quod tecto receperunt, quod feſſum inedia fluctibusque recrearunt, quod viaticum congeſſerunt, quod navigium dederunt, quod eum linquentem terram eam, quam ſervaverat, lacrymis, votis, atque ominibus proſecuti ſunt, æterna in laude verſantur: Plancio, quod me vel vi pulſum, vel ratione cedentem tempori receperit, juverit, cuſtodierit, his, & ſenatui populoque Romano, ut haberent quod reducerent, conſervarit: honori hanc fidem, miſericordiam, virtutem fuiſſe miraris? Vitia mehercule, res hæ, Cn. Plancii, de quibus dixi, tegere potuerunt, ne tu in ea vita, de qua jam dicam, tot, & tanta adjumenta huic honori fuiſſe mirere. Hic eſt enim, qui adoleſcentulus cum A. Torquato profectus in Africam, ſic ab illo graviſſimo, & ſanctiſſimo, atque omni laude, & honore digniſſimo viro dilectus eſt, ut & contubernii neceſſitudo, & adoleſcentuli modeſtiſſimi pudor poſtulabat. qui ſi adeſſet; non minus ille declararet, quam hic illius frater patruelis, & ſocer T. Torquatus, illi omni virtute, & laude par: qui eſt quidem cum illo maximis vinculis, & propinquitatis,

& affinitatis conjunctus, ſed ita magni amoris, ut illæ neceſſitudinis cauſſæ leves eſſe videantur. Fuit in Creta poſtea contubernalis Saturnini, propinqui ſui: miles hujus Q. Metelli. quibus cum fuerit probatiſſimus, hodieque ſit, omnibus eſſe ſe probatum debet ſperare. In ea provincia legatus fuit C. Sacerdos: qua virtute, qua conſtantia vir! L. Flaccus: qui homo! qui civis! qualem hunc putent, aſſiduitate, teſtimonioque declarant. In Macedonia tribunus militum fuit: in eadem provincia poſtea quæſtor. Primum Macedonia ſic eum diligit, ut indicant hi, principes civitatum ſuarum: qui cum miſſi ſint ob aliam cauſſam, tamen hujus repentino periculo commoti huic aſſident, pro hoc laborant: huic ſi præſto fuerint, gratius ſe civitatibus ſuis facturos putant, quam ſi legationem, & mandata ſua confecerint. L. vero Apuleius hunc tanti facit, ut morem illum majorum, qui præſcribit in parentum loco quæſtoribus ſuis prætores eſſe oportere, officiis benevolentiaque ſuperarit. Tribunus plebis fuit non fortaſſe tam vehemens, quam iſti, quos tu jure laudas: ſed certe talis, quales ſi omnes ſemper fuiſſent, numquam deſideratus vehemens eſſet tribunus. Omitto illa, quæ ſi minus neceſſaria ſunt, at certe, cum ſunt prolata, laudantur: ut vivat cum ſuis: primum cum parente (nam meo judicio pietas fundamentum eſt omnium virtutum) quem veretur, ut deum (neque enim multo ſecus parens liberis) amat vero, ut ſodalem, ut fratrem, ut æqualem. quid dicam cum patruo? cum affinibus? cum propinquis? cum hoc Cn. Saturnino, ornatiſſimo viro? cujus

jus quantam honoris hujus cupiditatem fuiſſe creditis, cum videatis luctus ſocietatem? quid de me dicam, qui mihi in hujus periculo reus eſſe videor? quid de his tot viris talibus, quos videtis veſte mutata? Atqui hæc ſunt indicia ſolida, judices, & expreſſa; hæc ſigna probitatis, non fucata forenſi ſpecie, ſed domeſticis inuſta notis veritatis. Facilis eſt illa occurſatio, & blanditia popularis: aſpicitur, non attrectatur: procul apparet, non excutitur, non in manus ſumitur. Omnibus igitur rebus ornatum hominem, qua externis, qua domeſticis: nonnullis rebus inferiorem, quam te, generis & nominis, dico: ſuperiorem aliis, municipum, vicinorum, ſocietatum ſtudio, temporum meorum memoria: parem virtute, integritate, modeſtia; ædilem factum eſſe miraris? Hunc tu vitæ ſplendorem maculis aſpergis iſtis? Iacis adulteria, quæ nemo non modo nomine, ſed ne ſuſpicione quidem poſſit agnoſcere. Bimaritum appellas, ut verba fingas, non ſolum crimina. ductum eſſe ab eo in provinciam aliquem dicis libidinis cauſſa: quod non crimen eſt, ſed impunitum in maledico mendacium. Raptam eſſe mimulam: quod dicitur Atinæ factum à juvene, vetere quodam in ſcenicos jure, maximeque oppidano. O adoleſcentiam traductam eleganter! cui quidem cum, quod licuerit, objiciatur, tamen idipſum falſum reperiatur. Emiſſus aliquis è carcere, & quidem emiſſus (ut cognoſtis) neceſſarii hominis, optimique adoleſcentis rogatu: idem poſtea prætoris mandatu requiſitus. Atque hæc, nec ulla alia, ſunt conjecta maledicta in ejus vitam, de cujus vos pudore, religione, inte-

Digitized by Google

gritate dubitetis. Pater vero, inquit, etiam obeſſe filio debet. O vocem duram, atque indignam tua probitate, Laterenſis! pater ut in judicio capitis, pater ut in dimicatione fortunarum, pater ut apud taleis viros obeſſe filio debeat? qui ſi eſſet turpiſſimus, ſordidiſſimus, tamen ipſo nomine patrio valeret apud clementeis judices, & miſericordes: valeret, inquam, communi ſenſu omnium, & dulciſſima commendatione naturæ. Sed cum ſit Cn. Plancius is eques Rom. ea primum vetuſtate equeſtris ordinis, ut pater, ut avus, ut majores ejus omnes equites Rom. fuerint, ſummum in præfectura florentiſſima gradum tenuerint, & dignitatis, & gratiæ: deinde ut ipſe in legionibus P. Craſſi, imperatoris, inter ornatiſſimos homines, equites Romanos, ſummo ſplendore fuerit: ut poſtea princeps inter ſuos: plurimarum rerum ſanctiſſimus, & juſtiſſimus judex: maximarum ſocietatum auctor, plurimarum magiſter: ſi non modo in eo nihil umquam reprehenſum, ſed laudata ſunt omnia: tamen is oberit honeſtiſſimo filio pater, qui vel minus honeſtum, & alienum tueri vel auctoritate ſua, vel gratia poſſit? Aſperius, inquit, locutus eſt aliquid aliquando. Immo fortaſſe liberius. At id ipſum, inquit, non eſt ferendum. Ergo hi ferendi ſunt, qui queruntur libertatem equitis Roman. ſe ferre non poſſe? ubinam ille mos? ubi illa æquitas juris? ubi illa antiqua libertas, quæ malis oppreſſa civilibus extollere jam caput, & aliquando recreata ſe erigere debebat? Equitum ego Rom. etiam in homines nobiliſſimos maledicta, publicanorum in Q. Scævolam, virum omnibus

inge-

ingenio, juſtitia, integritate præſtantem, aſpere, & ferociter, & libere dicta commemorem? Conſuli P. Naſicæ præco Granius medio in foro, cum ille edicto juſtitio domum deſcendens rogaſſet Granium, quid triſtis eſſet: an quod auctiones eſſent? Immo vero, inquit, quod legiones. Idem tribuno pleb. potentiſſimo homini, M. Druſo, ſed multa in rempubl. molienti, cum ille eum ſalutaſſet, ut fit, dixiſſetque, Quid agis Grani? reſpondit, Immo vero tu, Druſe, quid agis? Ille L. Craſſi, ille M. Antonii voluntatem aſperioribus facetiis ſæpe perſtrinxit impune. nunc uſque eo oppreſſa veſtra arrogantia civitas eſt, ut quæ fuit olim præconi in ridendo, nunc equiti Rom. in plorando non ſit conceſſa libertas. Quæ enim umquam fuit Plancio vox contumeliæ potius, quam doloris? quid eſt autem umquam queſtus, niſi cum à ſociis, & à ſe injuriam propulſaret? cum ſenatus impediretur, quo minus, id quod hoſtibus ſemper erat tributum, reſponſum equitibus Rom. redderetur: omnibus illa injuria dolori publicanus fuit: ſed eum ipſum dolorem hic tulit paulo apertius. Communis ille ſenſus, in aliis fortaſſe latuit: hic, quod cum cæteris animo ſentiebat, id magis, quam cæteri, & vultu promptum habuit & lingua. Quamquam, judices, (agnoſco enim ex me) permulta in Plancium, quæ ab eo numquam dicta ſunt, conferuntur. Ego quia dico aliquid aliquando, non ſtudio adductus, ſed contentione dicendi, aut laceſſitus, & quia, ut fit in multis, exit aliquando aliquid, ſi non perfacetum, attamen fortaſſe non ruſticum; quod quiſque dixit, me id dixiſſe dicunt. Ego autem,

Digitized by Google

ſi quid eſt, quod mihi ſcitum eſſe videatur, & homine ingenuo dignum, atque docto, non aſpernor: ſtomachor vero, cum aliorum non me digna in me conferuntur. Nam quod primus ſcivit legem de publicanis, tum, cum vir ampliſſimus conſul id illi ordini per populum dedit, quod per ſenatum, ſi licuiſſet, dediſſet: ſi in eo crimen eſt, quia ſuffragium tulit; quis non tulit publicanus? ſi quia primus ſcivit, utrum id ſortis eſſe vis, an ejus, qui illam legem ferebat? ſi ſortis; nullum crimen eſt in caſu: ſi conſulis; ſplendor etiam Plancii hunc à ſummo viro principem ordinis judicatum. Sed aliquando veniamus ad cauſſam, in qua tu nomine legis Liciniæ, quæ eſt de ſodalitiis, omneis ambitus leges complexus es. Neque enim quidquam aliud in hac lege, niſi edititios judices, es ſecutus. Quod genus judiciorum ſi eſt æquum, nulla in re, niſi hac tributaria; non intelligo quamobrem ſenatus hoc uno in genere tribus edi voluerit ab accuſatore, neque eandem editionem tranſtulerit in cæteras cauſſas: de ipſo denique ambitu, de rejectione fieri voluerit judicium alternorum: cumque nullum genus acerbitatis prætermitteret, hoc tamen unum prætereundum putarit. quid? hujus rei obſcura cauſſa eſt? an & agitata, cum iſta in ſenatu res agebatur, & diſputata heſterno die copioſius à Q. Hortenſio? cui tum eſt ſenatus aſſenſus. Hoc igitur ſenſimus: cujuſcumque tribus largitor eſſet, & per conſenſionem magiſtratuum, quæ honeſte ſodalitas nominaretur, quam quiſque tribum turpi largitione corrumperet, eum maxime iis hominibus, qui ejus tribus eſſent, eſſe notum. Ita

puta-

Digitized by Google

putavit ſenatus, cum reo tribus ederentur eæ, quas is largitione devinctas haberet, eoſdem fore teſteis, & judices. Acerbum omnino genus judicii: ſed tamen, ſi vel ſua, vel ea, quæ maxime eſſet cuique conjuncta, tribus ederetur, vix recuſandum. Tu autem, Laterenſis, quas tribus edidiſti? Terentinam, credo fuit certe id æquum, & certe exſpectatum eſt, & fuit dignum conſtantia tua. Cujus tu tribus venditorem, & corruptorem, & ſequeſtrem Plancium fuiſſe clamitas; eam tribum profecto, ſeveriſſimorum præſertim hominum, & graviſſimorum edere debuiſti. At Voltiniam. libet enim tibi neſcio quid etiam de illa tribu criminari. hanc igitur ipſam cur non edidiſti? quid Plancio cum Lemonia? quid cum Veientina? quid cum Cruſtumina? nam tertiam etiam, non quæ judicaret, ſed quæ rejiceretur, eſſe voluiſti. Dubitatis igitur, judices, quin vos M. Laterenſis ſuo judicio non ad ſententiam legis, ſed ad ſuam ſpem aliquam de civitate delegerit? dubitatis, quin eas tribus, in quibus magnas neceſſitudines habet Plancius, cum ille non ediderit, judicarit officiis ab hoc obſervatas, non largitione? quid enim poteſt dicere, cur iſta editio non ſummam habeat acerbitatem, remota ratione illa, quam in decernendo ſecuti ſumus? Tu deligas ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut denique eos quos inexorabileis, quos inhumanos, quos crudeleis exiſtimes? tu me ignaro, nec opinante, inſcio, notes & tuos, & tuorum neceſſarios, vel iniquos meos, vel etiam defenſorum meorum? eodemque adjungas, quos natura putes aſperos, atque omnibus iniquos?

quos? deinde effundas repente, ut ante conſeſſum eorum judicum videam, quem potuerim, qui eſſent futuri, ſuſpicari? apud eoſque me, ne quinque quidem rejectis, quod in proximo reo de conſilii ſententia conſtitutum eſt, cogas cauſſam de fortunis omnibus dicere? non enim, ſi aut Plancius ita vixit, ut offenderet ſciens neminem, aut tu ita erraſti, ut eos ederes imprudens, ut nos, invito te, tamen ad judices, non ad carnifices veniremus, idcirco iſta editio per ſe non acerba eſt. An vero nuper clariſſimi cives nomen editi judicis non tulerunt, cum ex CXXV judicibus principibus equeſtris ordinis, quinque & LXX reus rejiceret, L referret, omniaque potius permiſcuerunt, quam ei legi conditionique parerent: nos neque ex delectis judicibus, ſed ex omni pópulo, neque editos ad rejiciendum, ſed ab accuſatore conſtitutos judices ita feremus, ut neminem rejiciamus? Neque ego nunc legis iniquitatem queror, ſed factum tuum à ſententia legis doceo diſcrepare: & illud acerbum judicium, ſi quemadmodum ſenatus cenſuit, populuſque juſſit, ita feciſſes, ut in hunc & ſuam, & ab hoc obſervatas tribus ederes; non modo non quererer, ſed hunc judicibus editis, qui teſtes iidem eſſe poſſent, abſolutum putarem. Neque nunc multo ſecus exiſtimo. Cum enim has tribus edidiſti; ignotis te judicibus uti malle, quam notis indicaviſti. fugiſti ſententiam legis: æquitatem omnem rejeciſti: in tenebris, quam in luce, cauſſam verſari maluiſti. Voltinia tribus ab hoc corrupta: Terentinam habuerat venalem. quid diceret apud Voltinienſeis, aut tribuleis ſuos

tuos judices? Immo vero tu quid diceres? quem judicem ex illis aut tacitum teſtem haberes, aut vero etiam excitares? etenim ſi reus tribus ederet, Voltiniam fortaſſe Plancius propter vicinitatem, ac neceſſitudinem ſuam non edidiſſet. &, ſi quæſtor edendus fuiſſet, quem tandem potius, quam hunc C. Alfium, quem habet, cui notiſſimus eſſe debet, vicinum, tribulem, graviſſimum hominem, juſtiſſimumque edidiſſet? Cujus quidem æquitas & meæ ſimilis voluntas erga Cn. Plancii ſalutem, quam ille ſine ulla cupiditatis ſuſpicione præ ſe fert, facile declarat, non fuiſſe fugiendum tribulem huic judicem, cui quæſitorem tribulem exoptandum fuiſſe videatis. Neque ego nunc conſilium reprehendo tuum, quod non eas tribus, quibus hic maxime notus erat, edideris: ſed à te doceo conſilium non ſervatum ſenatus. Etenim quis te tum audiret illorum? aut quid diceres? ſequeſtremne Plancium? reſpuerent aures: nemo agnoſceret: repudiaretur. an gratioſum? illi libenter audirent: nos non timide confiteremur. Noli enim putare, Laterenſis, legibus iſtis quas ſenatus de ambitu ſancire voluerit, id eſſe actum ut ſuffragatio, ut obſervantia, ut gratia tolleretur. Semper fuerunt boni viri, qui apud tribuleis ſuos gratioſi eſſe vellent. Neque vero tam durus in plebem noſter ordo fuit, ut eam coli noſtra modica liberalitate noluerit: neque hoc liberis noſtris interdicendum eſt, ne obſervent tribuleis ſuos, ne diligant, ne reficere neceſſariis ſuis ſuam tribum poſſunt, ne par ab iis munus in ſua petitione reſpectent. hæc enim plena ſunt officii, plena obſervantiæ, plena etiam antiquitatis.

Iſto in genere & fuimus ipſi, cum ambitioni noſtræ tempora poſtulabant, & clariſſimos viros eſſe vidimus, & hodie eſſe videmus quamplurimos gratioſos. Decuriatio tribulium, deſcriptio populi, ſuffragia largitione devincta, ſeveritatem ſenatus, & bonorum omnium vim, ac dolorem excitarunt. Hæc doce, hæc profer, huc incumbe, Laterenſis, decuriaſſe Plancium, conſcripſiſſe, ſequeſtrem fuiſſe, pronuntiaſſe, diviſiſſe: tum mirabor te iis armis uti, quæ tibi lex dabat, noluiſſe. Tribulibus enim judicibus, non modo ſeveritatem illorum, ſi iſta vera ſunt, ſed ne vultus quidem ferre poſſemus. Hanc tu rationem cum fugeris, cumque eos judices habere nolueris, quorum in hujus delicto cum ſcientia certiſſima, tum dolor graviſſimus eſſe debuerit: quid apud hos dices, qui abs te taciti requirunt, cur hoc ſibi oneris impoſueris, cur ſe potiſſimum delegeris, cur denique ſe divinare malueris, quam eos, qui ſcirent, judicare? Ego Plancium, Laterenſis, & ipſum gratioſum eſſe dico, & habuiſſe in petitione multos cupidos ſui gratioſos: quos tu ſi ſodaleis vocas, officioſam amicitiam nomine inquinas crimiinoſo: ſin quia gratioſi ſunt, accuſandos putas; noli mirari, te id, quod tua dignitas poſtularit, repudiandis gratioſorum amicitiis non eſſe aſſecutum. Iam, ut ego doceo, gratioſum eſſe tribulibus Plancium, quod multis benigne fecerit, pro multis ſpoponderit, in operas plurimos patris auctoritate, & gratia miſerit: quod denique omnibus officiis per ſe, per patrem, per majores ſuos totam Atinatem præfecturam comprehenderit: ſic tu doce, ſequeſtrem fuiſſe, lar-

gitum

gitum eſſe, conſcripſiſſe, tribuleis decuriaviſſe. Quod ſi non potes, noli tollere ex ordine noſtro liberalitatem, noli maleficium putare eſſe gratiam, noli obſervantiam ſancire pœna. Itaque hæſitantem te in hoc ſodalitiorum tribuario crimine ad communem ambitus cauſſam contuliſti, in qua deſinamus aliquando (ſi videtur) vulgari & pervagata declamatione contendere. Sic enim tecum ago. Quam tibi commodum eſt, unam tribum delige tu: doce id, quod debes, per quem ſequeſtrem, quo diviſore corrupta ſit. ego, ſi id facere non potueris, quod, ut opinio mea fert, ne incipies quidem per quem tulerit, docebo. Eſtne hæc vera contentio? placetne ſic agi? non poſſum magis pedem conferre (ut ajunt) aut propius accedere. Quid taces? quid diſſimulas? quid tergiverſaris? etiam, atque etiam inſto, atque urgeo, inſector, poſco, atque adeo flagito crimen. Quamcumque tribum, inquam, delegeris, quam tulerit Plancius, tu oſtendito, ſi poteris, vitium: ego, qua ratione tulerit, docebo. Nec erit hæc alia ratio Plancio, ac Laterenſi. Nam ut, quas tribus tu tuliſti, ſi jam ex te requiram, poſſis, quorum ſtudio tuleris, explicare: ſic ego hoc contendo, me tibi ipſi adverſario, cujuſcumque tribus rationem popoſceris, redditurum. Sed cur ego ſic ago? quaſi non comitiis jam ſuperioribus ſit Plancius deſignatus ædilis: quæ comitia primum habere cœpit conſul cum omnibus in rebus ſumma auctoritate, tum harum ipſarum legum ambitus auctor: deinde habere cœpit ſubito, præter opinionem omnium: ut ne ſi cogitaſſet quidem quiſpiam largiri, daretur ſpatium comparan-

parandi. Vocatæ tribus, latum ſuffragium, deſcriptæ, renuntiatæ. Longe plurimum valuit Plancius. nulla largitionis nec fuit, nec eſſe potuit ſuſpicio. An tandem una centuria prærogativa tantum habet auctoritatis, ut nemo umquam prior eam tulerit, quin renuntiatus ſit: tu aut his ipſis comitiis conſularibus, aut certe in illum annum ædilem Plancium factum miraris, in quo non exigua pars populi, ſed univerſus populus voluntatem ſuam declararit? cujus in honore non unius tribus pars, ſed comitia tota comitiis fuerint prærogata? Quo quidem tempore, ſi id, Laterenſis, facere voluiſſes, aut ſi gravitatis eſſe putaſſes tuæ, quod multi nobiles ſæpe fecerunt, ut, cum minus valuiſſent ſuffragiis, quam putaſſent, poſtea prolatis comitiis proſternerent ſe, & populo Romano, fracto animo, atque humili ſupplicarent: non dubito, quin omnis ad te converſura ſe fuerit multitudo. Numquam enim nobilitas integra præſertim, atque innocens, à populo Romano ſupplex repudiata fuit. Sed ſi tibi gravitas tua, & magnitudo animi *pluris* fuit, ſicut eſſe debuit, quam ædilitas; noli, cum habeas id quod malueris, deſiderare id, quod minoris putaris. Equidem primum, ut honore dignus eſſem maxime ſemper laboravi: ſecundo ut exiſtimarer: tertium mihi fuit illud, quod pleriſque primum eſt, ipſe honos: qui iis denique debet eſſe jucundus, quorum dignitati populus Romanus teſtimonium, non beneficium ambitioni dedit. Quæris etiam, Laterenſis, quid imaginibus tuis, quid ornatiſſimo, atque optimo viro, patri tuo, reſpondeas mortuo? Noli iſta meditari: atque illud

cave

cave potius, ne tua iſta querela, dolorque nimius ab illis ſapientiſſimis viris reprehendatur. Vidit enim pater tuus, Appium Claudium, nobiliſſimum hominem, vivo patre ſuo, potentiſſimo, & clariſſimo cive, C. Claudio, ædilem non eſſe factum, & eundem ſine repulſa factum eſſe conſulem: vidit, hominem ſibi maxime conjunctum, egregium virum, L. Volcatium: vidit, M. Piſonem in iſta ædilitate offenſiuncula accepta, ſummos à populo Romano eſſe honores adeptos. Avus vero tuus & P. Naſicæ tibi ædilitiam prædicaret repulſam, quo cive neminem ego ſtatuo in hac republica fortiorem: & C. Marii, qui duabus ædilitatis acceptis repulſis, ſepties conſul eſt factus, & L. Cæſaris, Cn. Octavii, M. Tullii, quos omneis ſcimus, ædilitate præteritos, conſules eſſe factos. Sed quid ego ædilitias repulſas colligo? quæ ſæpe ejuſmodi habitæ ſunt, ut iis, qui præteriti eſſent, benigne à populo factum videretur. Tribunus militum, L. Philippus, ſumma nobilitate & eloquentia, quæſtor C. Cœlius, clariſſimus, ac fortiſſimus adoleſcens, tribuni pleb. Rutilius Rufus, C. Fimbria, C. Caſſius, Cn. Oreſtes facti non ſunt: quos tamen omneis conſules factos ſcimus eſſe. Quæ tibi ultro pater, & majores tui non conſolandi tui gratia dicerent, neque vero quo te liberent aliqua culpa, quam tu vereris, ne à te ſuſcepta videatur: ſed ut te ad curſum iſtum tenendum, quem à prima ætate ſuſcepiſti, cohortentur. Nihil eſt enim, mihi crede, Laterenſis, de te detractum: detractum dico? ſi, mehercules, vere, quod accidit, interpretari velis, eſt aliquid etiam de

de virtute ſignificatum tua. Noli enim exiſtimare, non magnum quendam motum fuiſſe illius petitionis tuæ, de qua ne aliquid jurares, deſtitiſti. Denuntiaſti homo adoleſcens, quid de ſumma reipublicæ ſentires. Fortius tu quidem, quam nonnulli defuncti honoribus, ſed apertius, quam vel ambitionis, vel ætatis tuæ ratio poſtulabat. Quamobrem in diſſentiente populo noli putare nullos fuiſſe, quorum animos tuus ille fortis animus offenderet: qui te incautum fortaſſe nunc tuo loco demovere potuerunt, providentem ante, & præcaventem numquam certe movebunt. An te illa argumenta duxerunt? Dubitabitis, inquit, quin coitio facta ſit, cum tribus pleraſque cum Plotio tulerit Plancius? An una fieri potuerunt, ſi una tribus non tuliſſent? At nonnullas punctis pene totidem. quippe cum jam facti prope ſuperioribus comitiis declaratique veniſſent. quamquam ne id quidem ſuſpicionem coitionis habuerit. Neque enim umquam majores noſtri ſortitionem conſtituiſſent ædilitiam, niſi viderent accidere poſſe, ut competitores pares ſuffragiis eſſent. Et ais, prioribus comitiis Anienſem à Plotio, Terentinam à Plancio tibi eſſe conceſſam: nunc ab utroque eas avulſas, ne in anguſtum venirent. Quam convenit, nondum cognita populi voluntate, hos, quos jam tum conjunctos fuiſſe dicis, jacturam ſuarum tribuum, quo vos adjuvaremini, feciſſe: eoſdem, cum jam eſſent experti quid valerent, reſtrictos, & tenaceis fuiſſe? Etenim verebantur, credo, anguſtias; quaſi res in contentionem, aut in diſcrimen aliquod poſſet venire. Sed tamen tu an Plotium, virum orna-

Digitized by Google

ornatiſſimum, in idem crimen vocandum judicas; an dicis, eum te arripuiſſe, à quo non ſis rogatus? Nam quod queſtus es, plureis te teſteis habere de Voltinia, quam quod in ea tribu puncta tuleris; indicas aut eos teſteis te adducere, qui, quia nummos acceperint, te præterierint; aut te ne gratuita quidem eorum ſuffragia tuliſſe. Illud vero crimen de nummis, quos in circo Flaminio deprehenſos eſſe dixiſti, caluit re recenti: nunc in cauſſa refrixit. Neque enim qui illi nummi fuerint, nec quæ tribus, nec qui diviſor, oſtenderis. Atque is, quidem adductus ad conſules, qui tum in crimen vocabatur, ſe inique à tuis jactatum graviter querebatur. Qui ſi erat diviſor, præſertim ejus, quem tu habebas reum, cur abs te reus non eſt factus? cur non ejus damnatione aliquid ad hoc judicium, præjudicii comparaſti? Sed neque tu habe hæc, neque eis confidis: alia te ratio, alia cogitatio ad ſpem hujus opprimendi excitavit: magnæ ſunt in te opes; late patet gratia: multi amici, multi cupidi tui, multi fautores laudis tuæ: multi huic invident: multis enim pater, optimus vir, nimium retinens equeſtris juris, & libertatis videtur: multi etiam communes inimici reorum omnium: qui ita ſemper teſtimonium de ambitu dicunt, quaſi aut moveant animos ſuis teſtimoniis, aut gratum populo Romano ſit, aut ab eo facilius ob eam cauſſam, dignitatem quam volunt, conſequantur. Quibuſcum me, judices, pugnantem meo more priſtino non videbitis: non quo mihi fas ſit, quidquam defugere, quod ſalus Plancii poſtulet: ſed, quia neque neceſſe eſt, me id perſequi voce, quod

vos

Digitized by Google

vos mente videatis, & quod ita de me meriti ſunt illi ipſi, quos ego teſteis video paratos, ut eorum reprehenſionem vos veſtræ prudentiæ aſſumere, meæ modeſtiæ remittere debeatis. Illud unum vos magnopere oro, atque obſecro, judices, cum hujus, quem defendo, tum communis periculi cauſſa, ne fictis auditionibus, ne diſſeminato, diſperſoque ſermoni fortunas innocentium ſubjiciendas putetis. Multi amici accuſatoris, nonnulli etiam noſtri iniqui, multi communes obtrectatores, atque omnium invidi multa finxerunt. Nihil eſt autem tam volucre, quam maledictum: nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, nihil latius diſſipatur. Neque ego, ſi fontem maledicti reperietis, ut aut negligatis, aut diſſimuletis, umquam poſtulabo. ſed, ſi quid ſine capite manabit, aut ſi quid erit ejuſmodi, ut non exſtet auctor, qui audierit; aut ita negligens vobis eſſe videbitur, ut unde audierit, oblitus ſit; aut ita levem habebit auctorem, ut memoria dignum non putarit; hujus illa vox vulgaris, AUDIVI, ne quid reo innocenti noceat, oramus. Sed venio jam ad L. Caſſium, familiarem meum, cujus ex oratione ne illum quidem Juventium tecum expoſtulavi: quem ille omni, & virtute, & humanitate ornatus adoleſcens primum de plebe ædilem curulem factum eſſe dixit. In quo, Caſſi, ſi ita tibi reſpondeam, neſciſſe id populum Rom. neque fuiſſe qui id nobis narraret, præſertim mortuo Longino; non, ut opinor, admirarere, cum ego ipſe non abhorrens à ſtudio antiquitatis, me hic id ex te primum audiſſe confitear. Et quoniam tua fuit perelegans, ac perſubtilis oratio, digna equi-

equitis Rom. vel ſtudio, vel pudore, quoniamque ſic ab his es auditus, ut magnus honos, & ingenio, & humanitati tuæ tribueretur; reſpondebo ad ea, quæ dixiſti, quæ pleraque de ipſo fine fuerunt: in quibus ipſi aculei, ſi quos habuiſti in me reprehendendo, tamen mihi non ingrati acciderunt. Quæſiſti, utrum mihi putarem, equitis Rom. filio, faciliorem fuiſſe ad adipiſcendos honores viam, an futuram eſſe filio meo, qui eſſet familia conſulari? Ego vero quamquam illi omnia malo, quam mihi; tamen illi honorum aditus numquam faciliores optavi, quam mihi fuerunt. quin etiam, ne forte ille ſibi me potius peperiſſe jam honores, quam iter demonſtraſſe adipiſcendorum putet; hæc illi ſoleo præcipere (quamquam ad præcepta ætas non eſt gnati) quæ ille à Iove ortus ſuis præcepit filiis:

Vigilandum eſt ſemper: multa inſidia
ſunt bonis.

noſtis cætera. Nonne iis, ** quibus multi invideant, quæ ſcripſit gravis ille, & ingenioſus poëta, ſcripſit, non ut illos regios pueros, qui jam nuſquam erant, ſed ut nos, & noſtros liberos ad laborem, & laudem excitaret? Quæris quid potuerit amplius aſſequi Plancius, ſi Cn. Scipionis fuiſſet filius? magis ædilis fieri non potuiſſet: ſed hoc præſtare, quod ei minus invideretur. Etenim honorum gradus ſummis hominibus, & infimis ſunt pares, gloriæ diſpares. Quis noſtrum ſe dicit M'. Curio, quis C. Fabricio, quis P. Duellio parem? quis Atilio Calatino? quis Cn. & P. Scipionibus? quis Africano, Marcello, Maximo? tamen eoſdem ſumus honorum gradus, quos illi, aſſo-

Digitized by Google

aſſecuti. Eſt enim in virtute multis aſcenſus: ut is gloria maxime excellat, qui virtute plurimum præſtet. Honorum populi finis eſt conſulatus: quem magiſtratum jam octingenti fere conſecuti ſunt. Horum, ſi diligenter quæras, vix decimam partem reperias gloria dignam. Sed nemo umquam ſic egit, ut tu: Cur iſte ſit conſul? quid potuit amplius, ſi L. Brutus eſſet, qui civitatem dominatu regio liberavit? honore nihil amplius, laude multum. Sic igitur Plancius nihilominus quæſtor eſt factus, & tribunus pleb. & ædilis, quam ſi eſſet ſummo loco natus: ſed hæc, pari loco orti, ſunt innumerabiles alii conſecuti. Profers triumphos Tib. Gracchi, & C. Marii, & quæris, quid ſimile in Plancio. Quaſi vero iſti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni, quod triumpharunt, & non, quia commiſſi ſunt iis magiſtratus, in quibus, re bene geſta, triumpharent. Rogas, quæ caſtra viderit: qui & miles in Creta, Metello hoc imperatore, & tribunus in Macedonia militum fuerit, & quæſtor tantum ex re militari detraxerit temporis, quantum in me cuſtodiendum transferre maluerit. Quæris num diſertus. Immo, id quod ſecundum eſt, ne ſibi quidem videtur. Num juriſconſultus. Quaſi quiſquam ſit, qui ſibi hunc falſum de jure reſpondiſſe dicat. Omnes enim iſtiuſmodi artes in iis reprehenduntur, qui, cum profeſſi fuerint, ſatisfacere non poſſunt: non in iis, qui abfuiſſe ſe ab his ſtudiis confitentur. Virtus, probitas, integritas in candidato, non linguæ volubilitas, non ars, non ſcientia requiri ſolet. Vt nos in mancipiis parandis, quamvis frugi hominem,

Digitized by Google

nem, ſi pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleſte ſolemus, ſi eas arteis, quas in emendo ſecuti ſumus, forte neſciverit: ſin autem emimus, quem villicum imponeremus, quem pecori præficeremus, nihil in eo, niſi frugalitatem, laborem, vigilantiam, eſſe curamus: ſic populus Roman. deligit magiſtratus, quaſi reipub. villicos, in quibus, ſi qua præterea eſt ars, facile patitur: ſin minus, virtute eorum, & innocentia contentus eſt. Quotus enim quiſque diſertus? quotus quiſque juris peritus eſt, ut eos numeres, qui volunt eſſe? quod ſi præterea honore dignus nemo, quidnam tot optimis, & ornatiſſimis civibus eſt futurum? Jubes Plancium de vitiis Laterenſis dicere. nihil poteſt, niſi eum nimis in ſe iracundum putabis fuiſſe. Idem effers Laterenſem laudibus. facile patior id te agere multis verbis, quod ad judicium non pertineat: & id te accuſantem tamdiu dicere, quod, ego defenſor ſine periculo poſſim confiteri. Atqui non modo confiteor ſumma in Laterenſe ornamenta eſſe: ſed te etiam reprehendo, quod ea non enumeres: alia quædam inania, & levia conquiras. Præneſte feciſſe ludos. quid? alii quæſtores nonne fecerunt? Cyrenis liberalem in publicanos, juſtum in ſocios fuiſſe. quis negat? ſed ita multa Romæ geruntur, ut vix ea, quæ fiunt in provinciis, audiantur. Non vereor, ne mihi aliquid, judices, videar arrogaſſe, ſi de quæſtura mea dixero. Quamvis enim illa floruerit, tamen eum me poſtea fuiſſe in maximis rebus arbitror, ut non ita mihi multum ſit ex quæſturæ laude repetendum. Sed tamen non vereor, ne quis audeat dicere, ullius in Sicilia quæ-

quæſturam aut graviorem, aut clariorem fuiſſe. Vere mehercules hoc dicam: ſic tum exiſtimabam, nihil homines umquam aliud Romæ, niſi de quæſtura mea, loqui. Frumenti in ſumma caritate maximum numerum miſeram: negotiatoribus comis, mercatoribus juſtus, municipibus liberalis, ſociis abſtinens, omnibus eram viſus in omni officio diligentiſſimus. Excogitati quidam erant à Siculis honores inauditi. Itaque hac ſpe diſcedebam, ut mihi populum Roman. ultro omnia delaturum putarem. At ego, cum caſu diebus iis itineris faciendi cauſſa decedens è provincia Puteolos forte veniſſem: cum plurimi, & lautiſſimi ſolent eſſe in iis locis, concidi pæne, judices, cum ex me quidam quæſiſſet, quo die Roma exiſſem, & num quid in ea eſſet novi. Cui cum reſpondiſſem, me è provincia decedere: Etiam mehercules, inquit, ut opinor, ex Africa. Huic ego jam ſtomachans faſtidioſe, Imo ex Sicilia, inquam. Tum quidam, quaſi qui omnia ſciret, Quid? tu neſcis, inquit, hunc Syracuſis quæſtorem fuiſſe? quid multa? deſtiti ſtomachari, & me unum iis feci, qui ad aquas veniſſent. Sed ea res judices, haud ſcio an plus mihi profuerit, quam ſi mihi tum eſſent omnes congratulati. Nam poſteaquam ſenſi populum Rom. aureis hebetiores, oculos acreis atque acutos habere: deſtiti, quid de me audituri eſſent homines, cogitare: feci, ut poſtea quotidie me præſentem viderent: habitavi in oculis: preſſi forum: neminem à congreſſu meo, neque janitor meus, neque ſomnus absterruit. Ecquid ego dicam de occupatis meis temporibus, cui fuerit ne otium quidem umquam

quam otioſum? Nam quas tu commemoras, Caſſi, legere te ſolere orationes, cum otioſus ſis: has ego ſcripſi ludis, & feriis, ne omnino umquam eſſem otioſus. Etenim M. Catonis illud, quod in principio ſcripſit Originum ſuarum, ſemper magnificum, & præclarum putavi, CLARORVM VIRORVM, ATQVE MAGNORVM NON MINVS OTII QVAM NEGOTII RATIONEM EXSTARE OPORTERE. Ita, ſi quam habeo laudem, quæ quanta ſit neſcio parta, Romæ eſt, quæſita in foro: meaque privata conſilia publici quoque caſus comprobaverunt, ut etiam ſumma reſpublica mihi domi fuerit gerenda, & urbs in urbe ſervanda. Eadem igitur, Caſſi, via munita Laterenſi eſt, idem virtutis curſus ad gloriam; hoc facilior fortaſſe, quod ego huc à me ortus, & per me nixus aſcendi: iſtius egregia virtus adjuvabitur commendatione majorum. Sed ut redeam ad Plancium, numquam ex urbe abfuit, niſi forte lege, neceſſitate. Non valuit rebus iiſdem, quibus fortaſſe nonnulli: at valuit aſſiduitate, at valuit obſervandis amicis, valuit liberalitate: fuit in oculis: petivit: ea eſt uſus ratione, qua, minima invidia, novi homines plurimi eoſdem honores conſecuti ſunt. Nam quod ais, Caſſi, non plus me Plancio debere, quam bonis omnibus, quod iis æque mea ſalus cara fuerit; ego me debere bonis omnibus fateor: ſed etiam ii, quibus ego debeo, boni viri, & cives ædilitiis comitiis aliquid ſe meo nomine debere Plancio dicebant. Verum fac me multis debere, & in iis Plancio: utrum igitur me conturbare oportet, an cæteris,

cum cujuſque dies venerit, hoc nomen quod urget, nunc, cum petitur, diſſolvere? quamquam diſſimilis eſt pecuniæ debitio, & gratiæ. nam qui pecuniam diſſolvit, ſtatim non habet id, quod reddidit: qui autem debet, is retinet alienum. gratiam autem & qui refert, habet, & qui habet, in eo ipſo, quod habet, refert. Neque ego nunc Plancio deſinam debere, ſi hoc ſolvero: nec minus ei redderem voluntate ipſa, ſi hoc moleſtiæ non accidiſſet. Quæris à me, Caſſi, quid pro fratre meo, qui mihi eſt cariſſimus, quid prò meis liberis, quibus nihil poteſt mihi eſſe jucundius, amplius, quam pro Plancio facio, facere poſſim: nec vides iſtorùm ipſorum caritate ad hujus ſalutem defendendàm maxime ſtimulari me, atque excitari. Nam neque illis hujus ſalute, à quo meam ſciunt eſſe defenſam, quidquam eſt optatius: & ego ipſe numquam illos aſpicio, quin per hunc me his conſervatum eſſe meminerim, hujùſque meriti in me recòrder. Opimium damnatum eſſe commemoras, ſervatorem ipſum reipublicæ Calidium adjungis, cujus lege Q. Metellus in civitatem ſit reſtitutus: reprehendis meas pro Planciò preces, quod nec Opimius ſuo nomine liberatus ſit, nec Q. Metelli Calidius. De Calidio tibi tantum reſpondeo, quod ipſe vidi: Q. Metellum Pium, conſulem, prætoriis comitiis, petente Q. Calidio, populo Romano ſupplicaſſe, cum quidem non dubitaret & conſul, & homo nobiliſſimus patronum illum eſſe ſuum, & familiæ ſuæ nobiliſſimæ, dicere. Quo loco quæro ex te, num id in judicio Calidii putes, quod ego in Plancii facio, aut Metellum Pium, ſi Romæ eſſe potuiſſet,

aut

aut patrem ejus, ſi vixiſſet, non fuiſſe facturum? Nam Opimii quidem calamitas utinam ex hominum memoria poſſet evelli. vulnus illud reipublicæ, dedecus hujus imperii, turpitudo populi Romani, non judicium, putandum eſt. Quam enim illi judices, ſi judices, & non parricidæ patriæ nominandi ſunt, graviorem potuerunt reipublicæ infligere ſecurim, quam cum illum è civitate ejecerunt, qui prætor finitimo, conſul domeſtico bello rempublicam liberarat? At enim nimis ego magnum beneficium Plancio, &, ut ais, id verbis exaggero. Quaſi vero me tuo arbitratu, & non meo gratum eſſe oporteat. Quod iſtius tantum meritum, inquit? an quia te non jugulavit? immo vero, quia jugulari paſſus non eſt. Quo quidem tu loco, Caſſi, etiam purgaſti inimicos meos, meæque vitæ nullas ab illis inſidias fuiſſe dixiſti. poſuit hoc idem Laterenſis. Quamobrem de iſto paullo poſt plura dicam: de te tantum requiro, utrum putes odium in me mediocre inimicorum fuiſſe. Quod fuit ullorum tantum? requiro, utrum putes odium umquam barbarorum tam immane, ac tam crudele in hoſtem: an fuiſſe in iis aliquem aut famæ metum, aut pœnæ, quorum vidiſti toto illo anno ferrum in foro, flammam in delubris, vim in tota urbe verſari. niſi forte exiſtimas, eos idcirco vitæ meæ peperciſſe, quod de reditu meo non timerent. Ecquem putas fuiſſe tam excordem, qui vivis his, ſtante urbe, & curia, reditu-rum me, ſi viverem, non putaret? Quamobrem non debet is homo, & is civis prædicare, vitam meam, quæ fidelitate amicorum

Digitized by Google

conſervata ſit, inimicorum modeſtia non eſſe appetitam. Reſpondebo tibi nunc, Laterenſis, minus fortaſſe vehementer, quam abs te ſum provocatus: ſed profecto nec conſiderate minus, nec minus amice. Nam primum illud fuit aſperius, me, quæ de Plancio dicerem, mentiri, & temporis cauſſa fingere. Scilicet homo ſapiens excogitavi, quam ob rem viderer maximis beneficii vinculis conſtrictus, cum liber eſſem, & ſolutus. quid enim? mihi ad defendendum Plancium parum multæ, parum juſtæ neceſſitudines erant familiaritatis, vicinitatis, patris amicitiæ? quæ ſi non eſſent, vereor, credo, ne turpiter facerem, ſi hoc ſplendore, & hac dignitate hominem defenderem. Fingenda fuit mihi, judices, cauſſa peracuta, ut ei, quem mihi debere oporteret, ego me omnia debere dicerem. At id etiam gregarii milites faciunt inviti, ut coronam dent civicam, & ſe ab aliquo ſervatos eſſe fateantur: non quo turpe ſit protectum in acie, hoſtium manibus eripi, (nam id accidere, niſi forti viro, & pugnanti cominus non poteſt) ſed onus beneficii reformidant, quod permagnum eſt, alieno debere idem, quod parenti. Ego, cum cæteri vera beneficia, etiam minora diſſimulent, ne obligati eſſe videantur, eo me beneficio obſtrictum eſſe ementiar, cui ne referri quidem gratia poſſe videatur? An hoc tu, Laterenſis, ignoras? qui, cum mihi eſſes amiciſſimus. cum vel periculum vitæ tuæ mecum ſociare voluiſſes: cum me in illo triſti, & acerbo luctu, atque diſceſſu, non lacrymis ſolum tuis, ſed animo, corpore, copiis proſecutus eſſes: cum meos liberos, & uxorem, me abſente

ſent-

ſente, tuis opibus auxilioque defendiſſes: ſic mecum ſemper egiſti, te mihi remittere, atque concedere, ut omne ſtudium meum in Cn. Plancii honorem conſumerem, quod ejus in me meritum tibi etiam gratum eſſe dicebas. Nihil autem me novi, nihil temporis cauſſa dicere, nonne etiam illa teſtis eſt oratio, quæ eſt à me prima habita in ſenatu? in qua cum perpaucis nominatim egiſſem gratias, quod omneis enumerari nullo modo poſſent, ſcelus autem eſſet quemquam præteriri, ſtatuiſſemque eos ſolum nominare, qui cauſſæ noſtræ duces, & quaſi ſigniferi fuiſſent; in his Plancio gratias egi. Recitetur oratio, quæ propter ejus magnitudinem dicta de ſcripto eſt: in qua ego homo aſtutus ei me dedam, cui nihil magnopere deberem, & hujus tanti officii ſervitutem aſtringam teſtimonio ſempiterno. Nolo cætera, quæ à me mandata ſunt litteris, recitare: prætermitto illa, ne aut proferre videar ad tempus, aut eo genere uti litterarum, quod meis ſtudiis aptius, quam conſuetudine judiciorum eſſe videatur. Atque etiam clamitas, Laterenſis: quouſque iſta dicis? nihil in Ciſpio profeciſti. abſolutæ jam ſunt preces tuæ. De Ciſpio mihine tu objicies, quem ego de me bene meritum quia te teſte cognoveram, te eodem auctore defendi? & ei dices, Quouſque, quem negas, quod pro Ciſpio contenderit, impetrare potuiſſe? Nam iſtius verbi, Quouſque, hæc poterat eſſe invidia: Latus eſt tibi ille, condonatus ille: non facis finem: ferre non poſſumus. Ei quidem, qui pro uno laborarit, & ipſum id non obtinuerit, dici, Quouſque, irridentis magis eſt, quam re-

prehendentis. Niſi forte ego unus ita me geſſi in judiciis, ita & cum his, & inter hos vixi: is in cauſſis patronus, is in republica civis, & ſum, & ſemper fui, ſolus ut à te conſtituar, qui nihil à judicibus debeam umquam impetrare. & mihi lacrymulam Ciſpiani judicii objectas: ſic enim dixiſti, Vidi ego tuam lacrymulam. Vide, quam me verbi tui pœniteat. non modo lacrymulam, ſed multas lacrymas, & fletum cum ſingultu videre potuiſti. An ego, qui meorum lacrymis, me abſente, commotus, ſimultates, quas mecum habebat, depoſuiſſet, meæque ſalutis non modo non oppugnator (ut inimici mei putarant) ſed etiam defenſor fuiſſet, hujus in periculo non dolorem meum ſignificarem? Tu autem, Laterenſis, qui tum lacrymas meas gratas eſſe dicebas, nunc eaſdem vis invidioſas videri. Negas tribunatum Plancii quidquam attuliſſe adjumenti dignitati meæ. atque hoc loco (quod veriſſime facere potes) L. Racilii, fortiſſimi, & conſtantiſſimi viri, divina in me merita commemoras: cui quidem ego, ſicut in Plancio, numquam diſſimulavi me plurimum debere, ſemperque præ me feram. Nullas enim ſibi ille neque contentiones, neque inimicitias, neque vitæ dimicationes, nec pro republica, nec pro me defugiendas putavit. Atque utinam, quam ego ſum in illum gratus, tam licuiſſet per hominum vim, & injuriam populi Romani ei gratiam referri. Sed ſi non eadem contendit in tribunatu Plancius: exiſtimare debes; non huic voluntatem defuiſſe; ſed me, cum jam Plancio deberem, Racilii beneficiis fuiſſe contentum. An vero putas judices

id-

idcirco minus mea cauſſa facturos, quod me eſſe gratum crimineris? An, cum populus Romanus illo ſenatuſconſulto, quod in monumento Marii factum eſt, quo mea ſalus omnibus eſt gentibus commendata, uni Cn. Plancio gratias egerit (unus enim fuit de magiſtratibus defenſor ſalutis meæ: cui ſenatus pro me gratias agendas putavit) ei ego à me referendam gratiam non putem? Atqui, eum cum vides, quo me tandem animo in te putas eſſe, Laterenſis? ullum eſſe tantum periculum, tantum laborem, tantam contentionem, quam ego non modo pro ſalute tua, ſed etiam pro dignitate defugerem? Quo quidem etiam magis ſum, non dicam miſer (nam hoc quidem abhorret à virtute verbum) ſed certe exercitus: non quia multis debeo (leve enim onus beneficii gratia) ſed quia ſæpe concurrit propter aliquorum de me meritorum inter ipſos contentiones, ut eodem tempore in omneis verear ne vix poſſim gratus videri. Sed ego hoc meis ponderibus examinabo, non ſolum quid cuique debeam, ſed etiam quid cujuſque interſit, & quid à me cujuſque tempus poſcat. Agitur ſtudium tuum, vel etiam, ſi vis, exiſtimatio, laus, ædilitas: at Cn. Plancii ſalus, patria, fortunæ. Salvum tu me eſſe cupiſti: hic fecit etiam, ut eſſe poſſem. Diſtineor tamen, & divellor dolore, &, in cauſſa diſpari offendi te à me, doleo: ſed mediusfidius multo citius meam ſalutem pro te objecero, quam Cn. Plancii ſalutem tradidero contentioni tuæ. Etenim, judices, cum omnibus virtutibus me affectum eſſe cupiam, tamen nihil eſt, quod malim, quam me & gratum eſſe, & videri. Hæc eſt

enim una virtus non ſolum maxima, ſed etiam mater virtutum omnium reliquarum. Quid eſt pietas, niſi voluntas grata in parenteis? qui ſunt boni cives? qui belli, qui domi de patria bene merentes, niſi qui patriæ beneficia meminerunt? qui ſancti, qui religionum colentes, niſi qui meritam diis immortalibus gratiam juſtis honoribus, & memori mente perſolvunt? quæ poteſt eſſe jucunditas vitæ, ſublatis amicitiis? quæ porro amicitia poteſt eſſe inter ingratos? Quis eſt noſtrum liberaliter educatus, cui non educatores, cui non magiſtri ſui, atque doctores, cui non locus ille mutus, ubi ipſe altus, aut doctus eſt, cum grata recordatione in mente verſetur? cujus opes tantæ eſſe poſſunt, aut umquam fuerunt, quæ ſine multorum amicorum officiis ſtare poſſint? quæ certe, ſublata memoria & gratia nulla exſtare poſſunt. Equidem nil tam proprium hominis exiſtimo, quam non modo beneficio, ſed etiam benevolentiæ ſignificatione alligari: nihil porro tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quam committere, ut beneficio, non dicam indignus, ſed victus eſſe videare. Quæ cum ita ſint, jam ſuccumbam, Laterenſis, iſti tuæ orationi: in eo ipſo, in quo nihil poteſt eſſe nimium, quoniam ita tu vis, nimium me gratum eſſe concedam: petamque à vobis, judices, ut eum beneficio complectamini, quem qui reprehenderit, in eo reprehendit, quod gratum præter modum dicat eſſe. Neque enim ad negligendam meam gratiam debet valere, quod dixit idem, vos nec nocenteis, nec litigioſos eſſe, quo minus me apud vos valere oporteret. Quaſi vero in

in amicitia mea non hæc præſidia (ſi qua forte ſunt in me) parata ſemper amicis eſſe maluerim, quam neceſſaria. Etenim ego de me tantum audeo dicere, amicitiam meam voluptati pluribus, quam præſidio fuiſſe: meque vehementer vitæ meæ pœniteret, ſi in mea familiaritate locus eſſet nemini, niſi litigioſo aut nocenti. Sed hoc neſcio quo modo frequenter in me congeſſiſti, ſaneque in eo creber fuiſti, te idcirco in locos cauſſam conjicere voluiſſe, ne ego mea conſuetudine aliquid de thenſis miſericordiæ cauſſa dicerem, quod in aliis ædilibus ante feciſſem. Nonnihil egiſti hoc loco nam mihi eripuiſti ornamentum orationis meæ. deridebor ſi mentionem thenſarum fecero, cum tu id prædixeris. Sine thenſis autem quid potero dicere? Hic etiam addidiſti, me idcirco mea lege ex iſto ambitu traxiſſe, ut miſerabiliores epilogos poſſem elicere. non vobis videor cum aliquo declamatore, non cauſſa loboris, & fori diſputare? Rhodi enim, inquit, non fui. me vult fuiſſe: ſed fui, inquit (putabam in Nicæis dicturum) bis in Bithynia. ſi locus habet reprehenſionis anſam aliquam, neſcio cur ſeveriorem Nicæam putes, quam Rhodum. ſi ſpectanda cauſſa eſt, & tu in Bithynia ſumma cum dignitate fuiſti, & ego Rhodi non minore. Nam quod in eo me reprehendiſti, quod nimium multos defenderim: utinam & tu, qui potes, & cæteri, qui defugiunt, vellent me labore hoc levare: ſed fit veſtra diligentia, qui in cauſſis ponderandis omneis fere repudiatis, ut ad nos pleræque confluant, qui miſeris & laborantibus nihil negare poſſumus. Admonuiſti etiam

quod in Creta fuiſſes, dictum aliquod in petitione tua dici potuiſſe: me id perdidiſſe. Vter igitur noſtrum eſt cupidior dicti? egone, qui quod dici potuit, non dixerim: an tu, qui etiam ipſe in te dixeris? te ajebas de tuis rebus geſtis nullas litteras miſiſſe, quod mihi meæ, quas ad aliquem miſiſſem, obfuiſſent. Quas ego mihi obfuiſſe non intelligo, reipub. video prodeſſe potuiſſe. Sed ſunt hæc leviora: illa vero graviora, atque magna, quod meum diſceſſum, quem ſæpe defleras, nunc quaſi reprehendere, & ſubaccuſare voluiſti. Dixiſti enim non auxilium mihi, ſed me auxilio defuiſſe. Ego vero fateor mehercule, quod viderim mihi auxilium non deeſſe, idcirco me illi auxilio peperciſſe. Quis enim ſtatus, quod diſcrimen, quæ fuerit in republica tempeſtas illa, quis neſcit? Tribunitius me terror, an conſularis furor movit? decertare mihi ferro magnum fuit cum reliquiis eorum, quos ego florenteis, atque integros ſine ferro viceram? Conſules poſt hominum memoriam teterrimi, atque turpiſſimi, ſicut & illa principia, & hi recentes rerum exitus declararunt: quorum alter exercitum perdidit, alter vendidit, emtis provinciis, à ſenatu, à repub. à bonis omnibus defecerant: qui exercitibus, qui armis, qui opibus plurimum poterant, cum, quid ſentirent, neſciretur, furialis illa vox nefariis ſtupris, religioſis altaribus effæminata, ſecum & illos, & conſules facere acerbiſſime perſonabat. egentes in locupleteis, perditi in bonos, ſervi in dominos armabantur. Aderat mecum ſenatus, & quidem veſte mutata: quod pro me uno poſt hominum memoriam publica con-

conſilio ſuſceptum eſt. Sed recordare, qui tum fuerint conſulum nomine hoſtes, qui ſoli in hac urbe ſenatum ſenatui parere non ſiverint: edictoque ſuo non luctum patribus conſcriptis, ſed luctus indicia ademerint. Aderat mecum cunctus equeſter ordo: quem quidem in concionibus ſaltator ille, Catilinæ conſul, proſcriptionis denuntiatione terrebat, ac tota Italia convenerat: cui quidem belli inteſtini, & vaſtitatis metus inferebatur. Hiſce ego auxiliis ſtudentibus, atque incitatis uti me, Laterenſis, potuiſſe confiteor: ſed erat non jure, non legibus, non diſceptando decertandum (nam profecto, præſertim tam bona in cauſa, numquam, quo cæteri abundarunt, id mihi ipſi auxilium meum defuiſſet) armis fuit, armis, inquam, fuit dimicandum: quibus à ſervis, atque à ſervorum ducibus cædem fieri ſenatus, & bonorum, reipub. exitioſum fuiſſet. Vinci autem improbos à bonis, fateor fuiſſe præclarum, ſi finem eum vincendi viderem: quem profecto non videbam. Vbi enim præſto fuiſſet mihi aut tam fortis conſul, quàm L. Opimius? quam C. Marius? quam L. Flaccus? quibus ducibus improbos civeis reſpub. vicit armatis: aut, ſi minus fortes, attamen tam juſti, quam P. Mucius, qui arma, quæ privatus P. Scipio ſumſerat, ea, Tib. Graccho interemto, jure optimo ſumta eſſe defendit? Eſſet igitur pugnandum cum conſulibus. nihil amplius dico, niſi illud, Victoriæ noſtræ graveis adverſarios paratos: interitus nullos ultores eſſe videbam. Hiſce ego auxiliis ſalutis meæ ſi idcirco defui, quia nolui dimicare: fatebor, id quod vis, non mihi auxilium, ſed me auxilio defuiſſe.

fuiſſe. ſin autem, quo majora ſtudia in me bonorum fuerunt, hoc iis magis conſulendum, & parcendum putavi: tu id in me reprehendis, quod Q. Metello laudi datum eſt, hodieque eſt, & ſemper erit maximæ gloriæ? quem, ut potes ex multis audire, qui tum affuerunt, invictiſſimis viris, conſtat bonis ceſſiſſe: nec fuiſſe dubium, quin contentione, & armis ſuperior poſſet eſſe. Ergo ille cum ſuam, non cum ſenatus factum defenderet: cum perſeverantiam ſententiæ ſuæ, non ſalutem reipub. retinuiſſet: tamen ob illam conſtantiam, qua illud voluntarium vulnus accepit, juſtiſſimos omnium Metellorum, & clariſſimos triumphos gloriæ laude ſuperavit, quod & illos ipſos improbiſſimos civeis interfici noluit, & ne quis bonus interiret in eadem cæde, providit: ego, tantis periculis propoſitis, cum, ſi victus eſſem, interitus reipublicæ; ſi viciſſem, infinita dimicatio pararetur: committerem, ut idem perditor reipubl. nominarer, qui ſervator fuiſſem? Mortem me timuiſſe dicis. Ego vero ne immortalitatem quidem contra rempub. accipiendam putarem, nedum emori cum pernicie reip. vellem. nam, qui pro repub. vitam reddiderunt (licet me deſipere dicatis) numquam mehercule eos mortem potius, quam immortalitatem aſſequutos putavi. Ego vero, ſi tum illorum impiorum ferro, ac manu concidiſſem: in perpetuum reſpubl. civile præſidium ſalutis ſuæ perdidiſſet. Quinetiam, ſi me vis aliqua morbi aut natura ipſa conſumpſiſſet: tamen auxilia poſteritatis eſſent imminuta, quod peremptum eſſet mea morte id exemplum, qualis futurus in me retinendo

fuiſ-

fuiſſet ſenatus, populuſque Roman. An, ſi umquam in me vitæ cupiditas fuiſſet, ego menſe Decembri mei conſulatus; omnium parricidarum tela commoſſem? quæ, ſi viginti quieſſent dies, in aliorum jugulum conſulum recidiſſent. Quamobrem, ſi vitæ cupiditas contra rempub. eſt turpis: certe multo mortis cupiditas mea turpior fuiſſet cum pernicie civitatis. Nam quod te in repub. liberum eſſe gloriatus es: id ego & fateor, & lætor, & tibi etiam in hoc gratulor. quod me autem negaſti; in eo neque te, neque quemquam diutius patiar errare. Nam, ſi quis idcirco aliquid de libertate mea diminutum putat, quod non ab omnibus eiſdem, à quibus antea ſolitus ſum diſſentire, diſſentiam: primum, ſi bene de me meritis gratum me præbeo, non deſino incurrere in crimen hominis nimium memoris, nimiumque grati. ſin autem ſine ullo reipub. detrimento reſpicio etiam aliquando ſalutem tum meam, tum meorum: certe non modo non ſum reprehendendus, ſed etiam, ſi ruere vellem, boni viri me, ut id ne facerem, rogarent. res vero ipſa publica, ſi loqui poſſet, ageret mecum, ut, quoniam ſibi ſerviſſem ſemper, numquam mihi: fructus autem ex ſeſe non, ut oportuiſſet, lætos, & uberes, ſed magna acerbitate permixtos tuliſſem: ut jam mihi ſervirem, conſulerem meis: ſe non modo ſatis habere à me, ſed etiam vereri, ne parum mihi pro eo, quod tum à me haberet, reddidiſſet. Quid, ſi horum ego nihil cogito? & idem ſum in republ. qui fui ſemper? tamenne tu libertatem requires meam? quam tu ponis in eo, ſi ſemper cum iis, quibuſcum aliquando contendimus, depugnemus,

mus, quod eſt longe ſecus. Stare enim omnes debemus, tamquam in orbe aliquo reipub. qui quoniam verſetur, eam deligere partem debemus, ad quam nos illius utilitas, ſalusque converterit. Ego autem Cn. Pompejum, non dico auctorem, ducem, defenſorem ſalutis meæ, (nam hæc privatim fortaſſe officiorum memoriam, & gratiam quærunt) ſed dico hoc, quod ad ſalutem reipubl. pertinet: ego eum non tuear, quem omnes in republ. principem eſſe concedunt? ego C. Cæſaris laudibus deſim, quas primum populi Romani, nunc etiam ſenatus, cui me ſemper addixi, plurimis, atque ampliſſimis judiciis videam eſſe celebratas? Tum hercule me confitear non judicium aliquod habuiſſe de reipubl. utilitate; ſed hominibus amicum, aut inimicum fuiſſe. An, cum videam navem ſecundis ventis curſum tenentem ſuum, ſi non ea eum petat portum, quem ego aliquando probavi, ſed alium non minus tutum, atque tranquillum: cum tempeſtate pugnem periculoſe potius, quam illi, ſalute præſertim propoſita, obtemperem, & paream? Neque enim inconſtantis puto, ſententiam tamquam aliquod navigium, atque curſum, ex reipubl. tempeſtate moderari. Ego vero hæc didici, hæc vidi, hæc ſcripta legi: hæc de ſapientiſſimis, & clariſſimis viris, & in hac republ. & in aliis civitatibus monumenta nobis literæ prodiderunt: non ſemper eaſdem ſententias ab iiſdem, ſed, quaſcunque reipub. ſtatus, inclinatio temporum, ratio concordiæ poſtularet, eſſe defendendas. quod ego & facio, Laterenſis, & ſemper faciam: libertatemque, quam in me requiris, quam ego neque dimiſi umquam,

quam, neque dimittam, non in pertinacia, ſed in quadam moderatione poſitam putabo. Nunc venio ad illud extremum, quod dixiſti, dum Plancii in me meritum verbis extollerem, me arcem facere ex cloaca, lapidemque è ſepulcro venerari pro deo. neque enim mihi inſidiarum periculum ullum, neque mortis fuiſſe. Cujus ego temporis rationem explicabo brevi, neque invitus. nihil enim ex meis eſt temporibus, quod minus pervagatum, quodque minus aut mea commemoratione celebratum ſit, aut hominibus auditum, atque notum. Ego enim, Laterenſis, ex illo incendio legum, juris, ſenatus, bonorum omnium, cedens, cum mea domus ardore ſuo deflagrationem urbi, atque Italiæ toti minaretur, niſi quieviſſem: Siciliam petivi animo, quæ & ipſa erat mihi, ſicut domus una, conjuncta: & obtinebatur à C. Virgilio: quo-cum me uno vel maxime cum vetuſta amicitia, tum mei fratris collegia, tum reſpub. ſociarat. Vide nunc caliginem temporum illorum. Cum ipſa pæne inſula mihi ſeſe obviam ferre vellet: prætor ille ejuſdem tribuni pl. concionibus propter eandem reipub. cauſſam ſæpe vexatus, nihil amplius dico, niſi me in Siciliam venire voluit. Quid dicam? C. Virgilio, tali civi, & viro, benevolentiam in me, memoriam communium temporum, pietatem, humanitatem, fidem defuiſſe? nihil videlicet eſt eorum: ſed, quam tempeſtatem nos vobiſcum non tuliſſemus, metuit ut eam ipſe poſſet opibus ſuis ſuſtinere. Tum conſilio repente mutato, iter à Vibone Brundiſium terra petere contendi. nam maritimos curſus præcludebat hiemis magnitudo. Cum omnia illa muni-

municipia, quæ ſunt à Vibone Brundiſium, in fide mea, judices eſſent; iter mihi tutum, multis minitantibus, magno cum ſuo metu præſtiterunt. Brundiſium veni, vel potius ad mœnia acceſſi: urbem unam mihi amiciſſimam declinavi, quæ ſe vel potius exſcindi, quam è ſuo complexu ut eriperer, facile pateretur. In hortos me M. Lenii Flacci contuli: cui cum omnis metus, publicatio bonorum, exſilium, mors proponeretur, hæc perpeti, ſi acciderent, maluit, quam cuſtodiam mei capitis dimittere. Hujus ego, & parentis ejus prudentiſſimi, atque optimi ſenis, & utriuſque filiorum manibus, in navi tuta, ac fideli collocatus, eorumque preces, & vota de meo reditu exaudiens, Dyrrhachium, quod erat in fide mea petere contendi. Quo cum veniſſem, cognovi, id quod audieram, refertam eſſe Græciam ſceleratiſſimorum hominum, ac nefariorum: quorum impium ferrum, igneiſque peſtiferos meus ille conſulatus è manibus extorſerat: qui antequam de meo adventu audire potuiſſent, cum tum abeſſent aliquorum dierum viam, in Macedoniam, ad Planciumque perrexi. Hic vero ſimulatque me mare tranſiſſe cognovit: (audi, atque attende, Laterenſis, ut ſcias, quid ego Plancio debeam: confitearque aliquando, quod faciam, me & grate, & pie facere: huic, quæ pro ſalute mea fecerit, ſi minus profutura ſint, obeſſe certe non oportere.) Nam, ſimulac me Dyrrhachium attigiſſe audivit: ſtatim ad me, lictoribus dimiſſis, inſignibus abjectis, veſte mutata, profectus eſt. O acerbam mihi, judices, memoriam temporis illius, & loci, cum hic in me incidit, complexus eſt,

con-

conſperſitque lacrymis, nec loqui præ mœrore potuit! ô rem cum auditu crudelem, tum viſu nefariam! ô reliquos omneis dies, nocteiſque eas, quibus iſte à me non recedens, Theſſalonicam me, in quæſtoriumque perduxit! Hic ego nunc de prætore Macedoniæ nihil dicam amplius, niſi, eum & civem optimum ſemper, & mihi amicum fuiſſe: ſed eadem timuiſſe, quæ cæteros. Cn. Plancium fuiſſe unum, non qui minus timeret, ſed, ſi accederent ea, quæ timerentur, mecum ea ſubire, & perpeti vellet. Qui, cum ad me L. Tubero, meus neceſſarius, qui fratri meo legatus fuiſſet, decedens ex Aſia veniſſet, eaſque inſidias, quas mihi paratas ab exulibus conjuratis audierat, animo amiciſſimo detuliſſet: in Aſiam me ire, propter ejus provinciæ metum, & cum meo fratre neceſſitudinem comparatam, non eſt paſſus. Vi me, inquam, Plancius, & complexu ſuo retinuit, multoſque menſes à capite meo non diſceſſit, abjecta quæſtoria perſona, comitiſque ſumpta. O excubias tuas, Cn. Planci, miſeras! ô flebileis vigilias! ô nocteis acerbas! ô cuſtodiam etiam mei capitis infelicem! ſi quidem ego tibi vivus non proſum, qui fortaſſe mortuus profuiſſem. memini enim, memini, neque umquam obliviſcar noctis illius, cum tibi vigilanti, aſſidenti, mœrenti, vana quædam miſer, atque inania, falſa ſpe inductus, pollicebar: me, ſi eſſem in patriam reſtitutus, præſentem, tibi gratiam relaturum: ſin autem vitam mihi ſors ademiſſet, aut vis aliqua major reditum peremiſſet: hos, hos (quos enim ego tum alios animo intuebar?) omnia tibi illorum laborum præmia pro me perſoluturos.

Quid

Digitized by Google

Quid me aſpectas? quid mea promiſſa repetis? quid meam fidem imploras? nihil tibi ego tum de meis opibus pollicebar, ſed horum erga me benevolentiam promittebam: hos pro me lugere, hos gemere, hos decertare pro meo capite, vel vitæ periculo velle videbam: de eorum deſiderio, luctu, querelis quotidie aliquid tecum ſimul audiebam: nunc timeo, ne nihil tibi, præter lacrymas, queam reddere: quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudiſti. Quid enim poſſum aliud, niſi mœrere? niſi flere? niſi te cum mea ſalute complecti? ſalutem tibi iidem dare poſſunt, qui mihi reddiderunt. Huc exſurge tamen, quæſo. retinebo, & complectar: nec me ſolum deprecatorem fortunarum tuarum, ſed comitem, ſociumque profitebor: atque (ut ſpero) nemo erit tam crudeli animo, tamque inhumano, nec tam immemor meorum non dicam in bonos meritorum, ſed bonorum in me, qui à me mei ſervatorem capitis divellat, ac diſtrahat. Non ego meis ornatum beneficiis à vobis deprecor, judices, ſed cuſtodem ſalutis meæ: non opibus contendo, non auctoritate, non gratia, ſed precibus, ſed lacrymis, ſed miſericordia: mecumque vos ſimul miſerrimus, & optimus obteſtatur parens, & pro uno filio duo patres deprecamur. Nolite, judices, per vos, per fortunas veſtras, per liberos, inimicis meis, his præſertim, quos ego pro veſtra ſalute ſuſcepi, dare lætitiam, gloriantibus vos jam oblitos mei, ſalutiſque ejus, à quo mea ſalus conſervata eſt, hoſteis exſtitiſſe. nolite animum meum debilitare tum luctu, tum etiam metu commutatæ veſtræ voluntatis erga me: ſinite me, quod vobis

vobis fretus huic ſæpe promiſi, id à vobis ei perſolvere. Teque, C. Flavi, oro, & obteſtor, qui meorum conſiliorum in conſulatu ſocius, periculorum particeps, rerum quas geſſi, adjutor fuiſti, meque non modo ſalvum ſemper, ſed etiam ornatum, florentemque eſſe voluiſti: ut mihi per hos conſervés eum, per quem me tibi, & his conſervatum vides. Plura ne dicam, tuæ me etiam lacrymæ impediunt, veſtræque judices, non ſolum meæ: quibus ego, magno in metu meo, ſubito inducor in ſpem, vos eoſdem in hoc conſervando futuros, qui fueritis in me: quoniam iſtis veſtris lacrymis de illis recordor, quas pro me ſæpe, & multum profudiſtis.

FINIS.

Digitized by Google

INDEX ORATIONVM SECVNDI VOLVMINIS.

Pro lege Manilia, ſeu de Imperatore Pompejo deligendo, ad populum. Orat. XIII. Pag. 3

Pro A. Cluentio Avito. Orat. XIV. 33

De lege agraria contra P. Servilium Rullum trib. plebis in ſenatu. Orat. XV. 127

De lege agraria contra P. Servilium Rullum trib. pleb. ad populum. Orat. XVI. 138

De lege agraria contra Rullum trib. pleb. ad populum. Orat. XVII. 184

Pro C. Rabirio perduellionis reo ad Quirites. Orat. XVIII. 190

In L. Catilinam prima, in ſenatu. Orat. XIX. 205

In L. Catilinam ſecunda, ad Quirit. Orat. XX. 219

In L. Catilinam tertia, ad Quirit. Orat. XXI. 233

In L. Catilinam quarta, in ſenatu. Orat. XXII. 238

Pro L. Murana. Orat. XXIII. 261

Pro L. Flacco. Orat. XXIV. 309

Pro P. Sulla. Orat. XXV. 357

Pro A. Licinio Archia poëta. Orat. XXVI. 398

Ad Quirites poſt reditum ſuum. Orat. XXVII. 412

Poſt reditum in ſenatu. Orat. XXVIII. 424

Pro Domo ſua ad pontifices. Orat. XXIX. 444

De Haruſpicum reſponſis, in ſenatu. Orat. XXX. 511

Pro Cn. Plancio. Orat. XXXI. 545

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

INDEX ORATIONVM SECVNDI VOLVMINIS.

PRo lege Manilia, ſeu de Imperatore Pompejo deligendo, ad populum. Orat. XIII. Pag. 3

Pro A. Cluentio Avito. Orat. XIV. 33

De lege agraria contra P. Servilium Rullum trib. plebis in ſenatu. Orat. XV. 127

De lege agraria contra P. Servilium Rullum trib. pleb. ad populum. Orat. XVI. 138

De lege agraria contra Rullum trib. pleb. ad populum. Orat. XVII. 184

Pro C. Rabirio perduellionis reo ad Quirites. Orat. XVIII. 190

In L. Catilinam prima, in ſenatu. Orat. XIX. 205

In L. Catilinam ſecunda, ad Quirit. Orat. XX. 219

In L. Catilinam tertia, ad Quirit. Orat. XXI. 233

In L. Catilinam quarta, in ſenatu. Orat. XXII. 238

Pro L. Murana. Orat. XXIII. 261

Pro L. Flacco. Orat. XXIV. 309

Pro P. Sulla. Orat. XXV. 357

Pro A. Licinio Archia poëta. Orat. XXVI. 398

Ad Quirites poſt reditum ſuum. Orat. XXVII. 412

Poſt reditum in ſenatu. Orat. XXVIII. 424

Pro Domo ſua ad pontifices. Orat. XXIX. 444

De Haruſpicum reſponſis, in ſenatu. Orat. XXX. 511

Pro Cn. Plancio. Orat. XXXI. 545

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google